

1915. JANUÁR – FEBRUÁR.

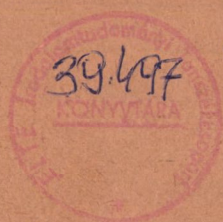
IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
HAVI FOLYÓIRATA.

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

(95)

R 82

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST. 1915.

TARTALOM

Tolnai Vilmos: Arany János: A tetéle	
Versényi György: Petőfi háborús költésze	
Zsigmond Ferenc: A magyar irodalomtörté-	
kája 1914-ben	— — — — —

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zolnai Béla: Katona József egy elveszett fordításáról	— — — — —
Rakodczay Pál: Szigligeti «Cigány»-a	— — — — —
Elek Oszkár: Tompa Mihály «Basa kútja» c. költeményéről	— — — — —
Elek Oszkár: Magyar vonatkozás egy portugál néprománcban	— — — — —

IRODALOM.

<i>Harsányi I., Gulyás J., Simonfi J.:</i> A kuruc-balladák hitelessége. Ism.	
Rimóczy Elek	32
<i>Schuy Gilbert:</i> Bacsányi J. és I. Napoleon proclamatiója a magyarokhoz.	
Is m. Szinnyei Ferenc	34
<i>Gróf István:</i> Arany J. Bolond Istókja. Is m. Vértessy Jenő	35

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Hét. — Az Újság. — Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. — Akadémiai Értesítő. — Alkotmány. — Balaton. — Bibliotheque de L'Ecole des Chartes. — Budapesti Hírlap. — Debreceni Protestáns Lap. — Die Geisteswissenschaften. — Die Schaubühne. — Egyetemes Philologiai Köz- löny. — Élet. — Ethnographia. — Finnisch-Ugrische Forschungen. — Genealogiai Füzetek. — Hadtörténelmi Közlemények. — Kalazantinum. — Katholikus Szemle. — Keresztény Magvető. — Könyvtári Szemle. — Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. — Közlemények Szepes vármegye Múltjából. — Külügy-Hadügy. — La Revue. — Magyar Figyelő. — Magyar Hírlap. — Magyar Könyvszemle. — Magyar Középiskola. — Magyar Kultura. — Magyar Nyelv. — Magyar Nyelvőr. — Magyar Pädagogia. — Magyarország. — Néptanítók Lapja. — Nyugat. — Ország-Világ. — Pester Lloyd. — Pesti Napló. — Revue Critique D'Histoire et Da Littérature. — Sárospataki Reformatus Lapok. — Szászváros és vidéke. — Theologiai Szaklap. — Új Élet. — Új Nemzedék. — Ungarische Rundschau. — Urania. — Vasárnapi Újság. — Világ	37
--	----

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. — Tagtársaink a harcztéren. r. s. — Magyar irodalom- történeti előadások egyetemeinken az 1914/15. isk. év II. felében. — Két jubiláló folyóirat. V. M. — A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke	59
---	----

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését dr. Kéki Lajos jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések dr. Ágner Lajos pénztároshoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek dr. Baros Gyula ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

~~11538~~ 11538

ARANY JÁNOS: A TETÉTLÉNI HALMON.

A körösi évek Aranynak, az embernek, szomorú évei közé tartoznak. Világos, Petőfi halála, a megélhetés kínzó gondjai már amúgy is földig sújtották érzékeny lelkét; de a végzet sem elégedett meg ennyivel: rákényszerítette, hogy elhagyja azt a földet, melyben szíve, lelke gyökeredzett; el a tanyácskát és a kertet, melyet magáénak mondhatott; a várost, a vidéket, melyhez ezer szállal fűzték a családi hagyomány emlékei, gyermekéveinek öntudatlan boldogsága, a lelkiismeretesen teljesített kötelesség fölemelő öntudata, az egyéni és családi boldogság legszebb évei. Kevés költőnk van, kinek jobban a lelkéhez nőtt volna nem a hazának, hanem a szülőföldnek szeretete, mint Aranyéhoz. A szülőföldnek ebben a mélységes, őserejű imádatában Arany *egy* a föld népének egyszerű fiával, aki ott, hová nem látszik el templomának tornya, már idegennek érzi magát. Ezt az ősi honvágyat utóbb nem csökkentette sem hírnév és dicsőség, sem a nagyváros zajgó élete, sőt még inkább mélyítette, fájóbbá, sajgóbbá tette, minél inkább halványult annak a reménye, hogy visszatérhesen oda, ahonnan földi pályafutását megkezdette. Nem lehet csodálni, hogy Nagykőrösön is idegenül érezte magát. Nem kereshetjük csupán Kőrösben a hibát, hisz a város nem állott mögötte Szalontának; gimnáziuma pedig akkoriban valóságos menedéke volt szellemi életünk kiválóságainak, kikben Arany magához méltó társakat talált. Arany maga volt az, aki nem birt meghonosodni sem itt, sem mástutt, és lelke mélyéből szakadtak ki e fájó sorok:

Nem itt, nem itt van az én világom!

Más vidék az, a hová én vágyom! (Vágy.)

Ha azonban a körösi évek költői termését nézzük, akkor ezt az időszakot Arany életében valóban gazdagnak kell mondanunk. Kőrösön fejezi be a Nagyidai Cigányokat s e torz kacajban megtisztul lelke a hazafi fájdalom kínjaitól; itt szövi bele Toldi Estéjébe a Gyulafi-testvérek mélységes érzelmű epizódját; itt érik meg költői tehetsége tragikus balladáinak megalkotására. Egyik terv a másik

után merül fel agyában: majd a Hunyadiakról tervez ballada-sorozatot, majd Mátyás dalünnepélyét akarja megénekelni, talán keretül a Hunyadi-balladáknak; közben továbbszövi a Daliás Időknek 1848-ban megkezdett énekeit; hol meg Katalin byroni hangján fog bele az őshazában játszó Utolsó Magyarba, Kún László tragédiáját tárgyaló Éduába s egy török időkben végbemenő költeménybe, az Öldöklő Angyalba; de egyre erősebben foglalkoztatja a hún-eposz, melynek történeti és mondai anyagát nagy szorgalommal tanulmányozta régibb és újabb forrásokból. Az elnyomatás sötét éveiben feltűnik előtte a *bujdosó Csaba*, ki népének segélykiáltására visszajön a hadak útján, hogy megmentse szorongatott nemzetét a végpusztulástól. A kevéssel előbb elviharzott *nemzeti vész* felkelti benne annak a régi *vésznek* képét, ott *Kelen átkos földén*, mely után csak egy remény maradt meg, a világbíró hún királynak a fia, kit a jóslat birodalma feltámasztójának ígért:

... egy maradt fen: Csaba,
Csaba, e nagy éjnek bujdosó csillaga. (Csabához.)

1852—53-ban már meg is írt harmadfél éneket és Keveházát, majd két évi szünet után újra nekifog, módosítja, bővíti eredeti tervét, mely akkor már egy trilogia alaprajzát mutatja. Hogy még ekkor is Csaba a költemény tengelye, mutatja az 1855-ben írt *Előhang*:

Ott láttam a hősök ifjabb ivadékát...
Ott barna Csabát, a szőkébb Aladárral,
Etel nagy örökjét kísérteni vállal.

De a hún király alakja már óriássá növekedett, s a költő látja

... feltűnni borongó Etele árnyékát,
Nagy messze vetődni a hún temetőre...

A Csaba-triológia körébe tartozik *A tetétleni halmon* című költemény is, mely az *Előhang*-gal egy esztendőben keletkezett; a kézirat híján nem bírtam megállapítani a két költemény időrendét, de belső okoknál fogva az *Előhang*-ot tartom utóbbinak (erről alább). A két költemény némileg egymásnak parafrázisa, de *A tetétleni halmon* a költői lélektan szempontjából érdekesebb, mert megmutatja Arany lelkét az alkotás állapotában, az ihlet pillanatában, mikor benne még ki nem forrva zsonganak a való szemléletének s az emlékezetnek képei, melyek egymással kapcsolódva, egymásba olvadva az alaktalan zűrből művészi formába ömleni igyekeznek.

A tetétleni halom Pest megye keleti részén van, a róla elnevezett tetétleni pusztán, mely Nagykőrös területéhez tartozik, a körös-zsolnoki országút mellett vagy húsz kilométernyire a várostól; hét-

nyolc kilométer távolságból idelátszanak a szomszédos Törtel és Abony tornyai. A halom maga egyike azoknak az Alföldön gyakori mester-séges földhányásoknak, melyeket a régiségtan népvándorláskori *tumulusoknak* nevez. A nép nyelvében rendszerint *kúnhalom* a nevük; így nevezi őket Luczenbacher János is, aki a szászhalmi tumulusokat felásta: «Felmentünk az úthoz legközelebb eső egészen ép halomra, 's hosszú láncza terült el előttünk a' csodálatra ragadó *kun hal-moknak*, melyeket most szélteben török táborhelyeknek, vagy török *örhalmoknak* tartanak. (Akad. Ért. 1847. évf. 285; Luczenbacher kutatásait ösmerte és fel is használta Arany Keveháza megírásakor; l. Zlinszky cikkét, Irod. Közl. II. 272.). Így nevezi Eötvös is *Búcsú-jában* (1836):

Nincs kő határán, nincsen *kúnhalom*.

Biharban úgy látszik inkább *testhalom*nak nevezték, vagy nevezik, mint Aranyak több verséből kitűnik; pl. Toldi szerelmének VI. énekében (22. vsz. 1867):

Ott van az Örhalma s még közelebb szintén
Testhalom, a Kender nevű érnek mentén;
 Kisdéd halom ez már, horpadva, sülyedve:
 Bár török ezrével van alá temetve.

Jegyzetben hozzáteszi Arany: «Ma, a nép nyelvén *Strázsahalom*.» Az *alföld népéhez* c. költeményben is (1848):

Nincs is más hegyetek, mint sok oly *testhalom*,
 Melyben egy egész had eltemetve vagyon,
 Mikor már kikezdé farkas, holló, kánya,
 Török és magyar test egy gödörbe hánnya.

A szinte tökéletes síkon e csekély domb is kiemelkedő pontja a vidéknek; alkalmas arra, hogy az ember szertenézzen róla a messze-terülő rónán. A *tetétlen* nevet onnan kapta, bogy nem csúcsos; az időjárás, eső, szelek rég lekerítették hegyes ormát. Pest megyében van még egy *Tetétlen* puszt a solti felső járásban, Kisharta közelében; Hajdu megyének nádudvari járásában pedig van *Tetétlen* helység is; valószínű, hogy ezek is ilyesféle csúcstalan halomról vették nevüket, mint a nagykőrösi. Az Oklevél-szótárban kétszer kerül elő neve: az egyik az itt szóban forgó halom, Anonymus 38. fejezetéből: «iuxta montem *teteuetlen*»; a másik egy 1455-i oklevélből: *Haromoltharw-tetethlen*, melynek földrajzi fekvését nem tudom.

Arany János kétszer járt a tetétleri pusztán, Benkó Imre írja (Arany János tanársága Nagykőrösön. 1897. 76—77. l.): «Ugyanez év (1855) májusában Arany tanártársaival együtt kirándult a szom-

széd Tetétlen pusztára, ahol Tanárky Gedeonnak, Báthory vejének voltak szívesen látott vendégei. Tanárky birtokán, közel a tanyai lakáshoz fekszik a *tetétleni halom*, melyet Arany ily című költeményében oly szépen megénekelt. Nem sokkal ezután történt azon második tetétleni kirándulás, midőn Arany, Szilágyi és Deák József az inárcsi Farkas Elek vendégei voltak.»

E kirándulások költői eredménye «A tetétleni halmon» című költemény, mely keletkezését ekkép részben egy külső eseménynek köszönheti. Arany Jánosra különben is jellemző, hogy az ilyen saját szemléletéből megismert helyek mind mély nyomot hagynak költészetében. Ő nemcsak a hely hangulatát viszi magával, mint legtöbbször a lírikus Petőfi, hanem a hely és körülményeinek igen pontos és részletes képét is megőrzi emlékezetében. Innen költeményei színhelyének a valósággal teljesen egyező rajza, mely az olvasó lelkében is a *helyszíni hűség* érzetét kelti s az elmondott eseménynek vagy rajzolt helyzetnek valós alapot ad. Ilyenek például Szalonta vidékének s az Alföldnek képei, különösen a Toldi-triológiában és Bolond Istók első énekében. a Családi Kör udvara és pitvara, a pesti Dunapart Vojtinában, a Margit-sziget és Karlsbad Toldi szerelmében; Debrecen képe, kollégiuma, nagy erdeje, a Nyírség, Máramarossziget Bolond Istók II. énekében és a Vándor Czipóban stb.

E külső eseménnyel, a tetétleni halom látásával azonban találkozott Arany lelki állapota, a belső készség is. Elméjében egy hősi eposz tervei rajzanak: telítve van a rávonatkozó történelmi és krónikás irodalomnak adataival s a *hely ihlete* felidézi benne az akkor sokat forgatott Névtelen Jegyző sorait, melyek eleven képeket varázsolnak képzelete elé s a tetétleni halom környékét benépesítik az alpári ütközetet megelőző napoknak jeleneivel: «...Szalán vezér és nemesei tanácsot tartván, követeket küldének Árpád vezérhez, mondván, hogy földjüket hagyja el, és induljon haza szülőtte földjére... Árpád vezér és nemesei megneheztelvén, így üzenének vissza Szalán vezérnek: „...földünket elhagyva takarodjék gyors futással a bulgárok földjére... Ha pedig ezt nem teendi, tudja meg, hogy mi ellene azonnal hadra kelünk!“. Ezt hallván a követek, búcsút véve, szomorú képpel sietének Szalán vezérhez. Árpád vezér és nemesei pedig a Zogea [= Zagyva] vizétől megindulva, egész seregökkel táborba szállának a *Teteuetlen hegy* mellett a Tiszáig; azután a Tisza partján menve, Olpár homokjához érkezének». (Anonymus 38. fejj. — Arany a Schwandtner-féle *Scriptores Rerum Hungaricarum* kiadásában olvasta Anonymust.)

A színhely szemléletéhez s a krónikás szavaihoz még hozzájárulnak saját költői tervei s egy költeményben jutnak kifejezésre, melyben sokkal érdekesebb az, hogy miképpen mondja el a költő, mint

az hogy mit; az a folyamat ragadja meg figyelmünket, mely a költő lelkében végbemegy.

Még áll a domb s én állok a felett,
Játszik velem bűbájos képzelet.
Csekély a domb, alig emelkedő,
Ormán csak fű, nem a bérz fenyve nő...

A bekezdés a hely megjelölése, leírása az igénytelen dombnak, mely úgy amint van, semmi nevezetességet nem mutat:

Ki gondolná, hogy százados nagy emlék!

Most a költő emlékezetébe tolnak a krónikás szavai, melyeket szinte szósz szerint idéz s a dombhoz fűződő eseményeket elmúlt történet-képen beszéli el:

... épen e halmon verette sátrát
Honunk szerzője, diadalmas Árpád!
Innen tekinte szét uralkodó
Szemekkel a vitéz honalkotó,
Le a Tiszáig, melyen túl ama
Berek sötétül, a táj karama,
S le Alpárnak, hol a kevély Zalán
Földönfutóvá lesz... holnap talán!

«... mind két sereg egymáshoz közel éjtszakázott, egyik sem mert egész éjjel aludni, hanem lovaikat nyergelve készen tartva virrasztának» (Anon. 39. fejt.).

E ponthoz érve, megkezdi játékát a «bűbájos képzelet», a mult jelenné válik, helyesebben mondva, a képzelet visszaviszi a költőt a multba, hogy szemmel lássa azt, amit csak a könyv betűi tartottak fenn az utókornak. Már az előbb idézett sorokban észrevenni a költő lelki állapotának változását az elbeszélés igeideinek változásán: Árpád *verette* sátrát... innen *tekinte* szét... ama berek *sötétül*... Zalán *földönfutóvá lesz*. Az éberlétből a látomásba való átmenetel, gyakori Aranyinak költészetében, valamint ő maga is egész életén át sokszor van az *Álom-Való* határán; álma «képeit a tarka életből szedi fel», «imetten» pedig gyakran álmok vonulnak végig lelki szeme előtt; különösen a költői alkotás ihletett óráiban lelke rendszerint azon a határon imbolyog, ahol a külső szemlélet teljesen egybeolvad a belsővel, az érzéki kép a képzeleteivel: Toldi Miklós képe fellobog néki, mint a pásztortűz az őszi éjszakán; *rémlik* mintha látná, hallaná; Csaba előhangjában néz a sötét északába

Rég elhúnyt idők homályos titkába;
S a mint belenéztem, hosszasan, merevül:
A kódok országa ím megelevenül

És előttem járnak a hajdani képek,
Mint egykor, oly élők, mint egykor, oly épek...

E sorokat szó szerint kell vennünk. A nagy alkotó művészek képzelete valóban olyan erős, hogy látják a képet egészében és minden részletében, elevenen és épen áll előttünk, lelki szemük előtt. Michel Angelo ránézett az alakatlan márványtömbre, s meglátta benne a szobrot, látta olyan határozottan, hogy csak a felesleges követ le kellett hámoznia róla. Arany képzelete is ilyen erősen látó, alakjai élően és épen állanak előtte, csak le kell írnia őket. Az események is, melyek egy pillanattal előbb még a múltéi voltak, a jelen képeivé lesznek; az elbeszélést a látott képek leírása váltja fel, a cselekvés múlt idejét a jelenések jelen ideje. A költő maga látja a halom tetejéről a készülődést:

Ma még a zászló mind nyelére függ,
Ma még a harczlovat békózza nyűg...
Csúcsos süveggel a tengernyi sátrak
Elszórva mindenütt, — s a dali bátrak
Mint a köpüből méh, ha rajt ereszt,
Körüldonogják a szellős ereszt...
Megszólal egy kürt napnyugat felé,
Csatára hívó — ez a Lehelé...!

Ezek mind, egytől-egyig Anonymusnak elevenné vált szavai: «... táborba szállának... lovaikat nyergelve kézen tartva virrasztának... Lelu, Tosu fia, azonnal kürtjébe fúva s Bulcsu, Bogat fia, zászlót emelve... harczolandók megindulának». (Anon. 38., 39. fej.)

A kürtjelre azonban megszűnik a látomás; nem Lehelé a kürt:

Nem, nem, — csak a szomszéd Abony, vagy Törtel
Kánásza mulatá magát a kürttel.

Mint mikor félálomban valamely hangot hallunk, ez félig még beleilleszkedik álmokképeink közé, hogy aztán erős fiziológiai hatásával fölébresszen, — úgy lesz a kánásztülok hangja Lehel csatajelévé, hogy rögtön utána a költőt merengéséből a jelenbe visszarágadjon s a képzelet harci képei helyébe ismét a dombot körülvevő békés tanyai élete lépjen:

Gulyát növel a tábor helye s ők
Alusznak régen a honkeresők. —

A költemény tehát voltaképen tájrajznak indul, de a helyszínhez fűződő emlékek a költőnek rövid ideig tartó merengésében látomássá válnak, annál is inkább, mivel tárgyak az ő lelkét erősen foglalkoztatja; a hely ihlete a képeket a lélek mélyéből mintegy kivetíti s a valóság mezébe öltözteti, míg a kürt hangjának erős fiziológiai hatása végét nem szakítja a látomásnak.

Íme, kis keretben Arany megelevenítő képzeletének munkája, melyből művei fakadnak; de e munkában is egyre érezzük azt a szétszakíthatatlan kapcsolatot, mellyel a valóság és képzelet össze van kötve. Ez Arany művészetének az az eleme, mely az olvasóban is mindég határozott képeket ébreszt, éles szemléletességgel láttatva azt, amit a költő maga látott. Így magyarázza ez a rövid költemény Arany képzeletének működését és alakító művészetét.

Hogy *A tetéltleni halmon* mennyire egybetartozik a hún eposz-szal, különösen Csaba *Előhangjával*, s hogy mindkettő a költőnek mennyire azonos lelki állapotából fakadt, mutatja nemcsak az, hogy egy időben, vagy legalább is közeli időben keletkeztek, hogy a kiindulás lélektani mozzanatai szintén egyeznek, hanem igen sok részlet is. Mindkettőben tábori élet látomása a költemény magva, amott a honfoglaló magyaroké, itt a húnoké. Ez a látomás nagyon hasonló Vörösmarty Zalán futása előhangjának képeihez, melyek szintén Anonymust vallják forrásuknak:

Derengő

Lelkem előtt lobogós kopiák és kardok aczéli
Szegdelik a levegőt: villog, dörög a hadi környék.
Látom, elől kaczagányos apák, s heves ifju leventék
Száguldó lovakon mint törnek halni, vagy ölni,
Zászlódat látom, Bulesú ...

Ezekén kívül egyes kifejezések és sorok szinte szórul-szóra egyeznek; Arany gyakran megteszi, hogy régebbi vázlataiból, terveiből, itt-ott kész költeményeiből is átvisz némely részletet későbbi műveibe, természetesen a szükséges módosítással.

(Tet. h. 16.) Ott kanczatejnél, mely borrá megerjed,
Harsány mulatság nyers lármája gerjed.

(Cs. 9.) Vagy kancza tejétől, borrá ha megerjed,
Vidám lakomájok szilaj tüze gerjed.

(Tet. h. 15.) Itt ősi dal zeng bujdosó Csabáru
Bús vígalomban a szív öble fájul.

(Cs. 11.) Felhangzik az ének, a szív ere pezsgül,
S előterem a mult, bútól, örömetül.

(Tet. h. 18.) Vagy egy vezér, a hadnak pásztora,
Vágtat s nyomán fölkel a föld pora.

(Cs. 17.) S elvágtat a falka szélénél sebesebben,
Utána fehér köd, a föld pora, lebben.

(Tet. h. 19.) Megszólal egy kürt napnyugot felé,
Csatára hívó ...

(Cs. 14.) Zendül az öreg kürt zúgó riadása,
A harczbika bömböl, az óriás tülök.

(Tet. h. 15.) Itt ősi dal zeng bujdoso Csabáru!.

S a nemzeti vészből egy marad fen : Csaba,

(Cs. 26.) Csaba, e nagy éjnek bujdoso csillaga.

Költeményünk a nyüzsgő hadi népet a kast körüldongó méhekhez hasonlítja :

Mint a köpüből méh, ha rajt ereszt,

Körüldonogják a szellős ereszt.

Ez a hasonlat csírájában megvan már Csaba első dolgozatában (I. én. 9. vsz.); majd bővítve a második dolgozatba is belekerül (I. én. 8—9. vsz.); végül még jobban részletezve Buda Halálának két igen hatásos versszaka (X. én. 66—67). Hogy ez a méh-hasonlat nemcsak a költőnek saját tapasztalásán alapúl, hanem Homerosban (II. II. 469.) és Vergiliusban (Aen. I. 418.) klasszikus mintái is voltak, Loisch János mutatta ki. (Klasszikus nyomok B. H.-ban. Bp. 1909.)

Ami végül a *Tetélteni halmon* s az *Előhang* időbeli viszonyát illeti, azt hiszem, hogy az előbbi korábban keletkezett. A benne levő látomás képei valódi szemléletből folyók, közvetlenül a költőnek élményéből erednek; míg az *Előhang* forrásául ilyen élmény nem jelölhető meg, a látomás képei szándékos elmélkedés, emlékképeknek felidézése alapján keletkeznek. Az első költeményben nyersebbek, de frissebbek is; a másodikban művészebbek, jobban ki vannak fejtve, de távolabb is állanak a közvetlen szemlélettől. Különösen érezni ezt, ha a két költemény azonos helyeit párhuzamosan vizsgáljuk. A honfoglalás tábori életének jelenetében felvillan Csaba neve, mint az elenyészett hűnság s az új hazát szerző magyarság összekapcsoló láncszeme s ez lett az oka, hogy a költő később az egész jelenetet beleillesztette a hún költemény előhangjába, minthogy a honfoglalás költői alakítása úgy sem volt szándékában. Nékem különben is kétségem van az *Előhang* alá írt 1855 évszám iránt; nem lehetetlen, hogy ez tévedés. Tudniillik a verselése egyáltalán nem vág össze az abban az időben írt hasonlótermészetű költemények versalakjaival. Akkoriban (1855-ben) a Csaba II. dolgozatának verse a Nibelung-sor, míg az *Előhangé* tizenkettős, mely sem trochaikus lejtésű, mint a Toldié, sem minden időmértéket kerülő, mint a Toldi Szerelméé, hanem teljesen magán viseli a Buda Halála tizenkettősének choriambikus jellegét s ez korhatározó tényező.¹

¹ Vagy | kancza tej|től || bor|nāk hā meg-er|jed

Vídám lakomá|jok || szil|laj tűze ger|jed.

a költemény ötven sora közül huszonkilenc, tehát felénél jóval több ilyen; a többiben is akadt choriambus; v. ö. Lehr, Arany Toldija, Jeles Írók Isk. Tára, nyolcadik s köv. kiadások, Bevez. X.

Továbbá a megjelenés éve is 1864, kilenc évvel állítólagos megírása után.

Nem valószínű végül, hogy Arany egy és ugyanazon esztendőben ugyanazon indítékokat használta volna föl két költeményében. Nála nem ritka eset ugyan, hogy régebben megírt költeményét, vagy költeményvázlatát később újra felhasználja, a benne lévő elemeket újra megfogalmazza, egy-egy kifejezést, fordulatot megtartván a régiből; de ez rendszerint az olyan költői tárgyon észlelhető, melyet évek hosszú során forgat elméjében, míg végre teljesen kialakul, hogy úgy mondjam: kiérlik, mint például az Endre királyfőről szóló ballada, melynek kialakulása tizenhat esztendőn át követhető; vagy az 1877-ből való Tetemre hívás, melynek egyes elemei a szabadságharc előtti időből származnak. Ezeket az érveket összevéve, azt hiszem, hogy az Előhang Csabához jóval későbbi keletű, valószínűleg a Buda Halála megírásának időszakából, a hatvanas évek elejéről való.

A tetétleni halom nem Arany versében fordul elő először. Természetesen Vörösmarty Zalán futásában kell keresnünk, melynek színhelye pontosan Anonymus adatainak felel meg. Vörösmarty azonban nem nevezi meg a halmot, bár a *Tetétlen* szó igen szépen odaillett volna egy hexameter végéhez; de azért félreismerhetetlen, hogy róla szól több helyen is, mikor a zagyvai síkságon táborozó magyarokról beszél:

Árpád pedig álla magasban

Egy *kis domb* tetején. (I. 157.)

Megtelepíti hadát és sátort üttet az *ormon*. (I. 172.)

[Kadosa] Sátorokat veret, *Árpádnak halmára* sietvén. (I. 190.)

[Zoárd] Most sátert veret ez s *Árpád halmára* megindúl (I. 206.)

[Kladni] ment egyenest a *kis dombnak*, hol párduczos Árpád, ■

A győztös seregek fejedelme, vezérivel állott. (I. 252.)

Ugyanígy a IV. ének 496. és 520. sorában is:

A halom megvan ma is, helyben tudtommal *Árpád halmának* nevezik, valószínűleg Vörösmarty Zalánja után; csakhogy már nem régi alakjában, nem *tetétlen*, hanem nagyonis *tetés*, mert Nagykőrös városa az ezredévben kőoszlopot emelt föléje, melynek alépítményébe Arany költeményének részleteiből összeállított emlékverset falaztak. (Az ünnep leírása és fényképe akkor meg is jelent a Vasárnapi Újságban, 1896. 38. szám.) Így teljesült a költő óhaja:

És álljon a domb, a multak jele,

Kímélve bánjon a vész is vele.

TOLNAI VILMOS.

PETŐFI HÁBORÚS KÖLTÉSZE.

(Részlet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 január 23-diki felolvasó ülésén bemutatott tanulmányból.)

Petőfit temperamentuma, Széchenyi forradalmi jóslatai, főként pedig a francia forradalom történetébe való elmélyedés már jókorán a forradalmi légkörbe ragadták, amivel együtt járt republikánus érzelmeinek kifejlődése. Maga mondja naplójegyzeteiben: «Évek óta csaknem kirekesztőleges olvasmányom, reggeli és esteli imádságom, mindennapi kenyerem a francia forradalmak története, a világnak ez új evangélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit. Minden szavát, minden betűjét szívembe véstem és ott benn a holt betűk megelevenedtek és az élethez jutottak; szűk lett a hely és tomboltak és örjöngtek bennem.» (Pest, március 17. 1848.) Azt is mondja: «A monarchia a virág, a republika a gyümölcs.» Meg: «Republikánus vagyok testestül-lelekestül; az voltam, mióta eszmélek, az leszek végső lehelletemig.» (Pest, március 19. 1848.) Ebbe úgy beleélte magát, hogy előre látja, érzi a háborút, saját szavai szerint: mint az állat a földindulást vagy napfogyatkozást, a kutya a tüzet. Lantja már rég kézben van, kopnak húrjai. De kardja nyugtalan ott a zugban s panaszkodik, hogy hiába meddig tartja, az ítéletnapig. (Lant és kard.) Ő csend, béke idején. legnagyobb boldogsága közepette, a szerelem ölén, már véres napokról álmodik, mik a világot romba döntik s az óvilágnak romjain az újvilágot megteremtik. (Véres napokról álmodom.) S még előbb dalolja, hogy azt álmodta: menyegzője napján hordták szét a hadba hívó véres kardot s mennie kellett. Szörnyűség! S mégis, ha rákerülne a sor, úgy tenne, mint álmában tevő. (Háborúval álmodám.) Hiszi, tudja, hogy a háború istene újra felveszi páncélját s kardját markába szorítván, lóra ül és végig száguld a messze világon és a népeket eldöntő viadalra kihívja. (Az ítélet.) A koltói szép napokban, keblére hajtva fejcskáját, kis felesége alszik mélyen, csendesen. Egyik kezével átkarolja, másik kezében imakönyve van: a szabadságháborúk

története. Vérfanoráma leng előtte, a jövő kor jelenései, mikor saját vérök tavába fulnak bé a szabadság ellenségei. (Beszél a fákkal a bús őszi szél.) Ott is, akkor is *egy* gondolat bántja: ágyban párnák közt halni meg! Vágya az:

Ott essem el én
A harc mezején!
Ott folyjon az ifjúi vér ki szivemből!
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zőrej,
A trombita hangja, az ágyúdörej
S holtestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivívott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva.

Siettetné is az eseményeket. Fenyegetőzik, hogy még kér a nép, most adjatok neki, mert szörnyű lesz, ha felkél s nem kér, de vesz, ragad. (A nép nevében.) A palota porbaomlását látja, várja, áhítja. (Palota és kunyhó.) Már a királyok ellen is mennydörög. (Voltak fejedelmek.) Háború volt mindig élete legszebb gondolatja, háború a szabadságért és béke annak felszentelt kezéből. Türelmetlenül kiáltja: Fegyvert, fegyvert mind halálig! (Háború volt.) Bosszankodik a sok hiábavaló beszéden. Tenni, tenni! nem szóval fecsemleni el az időt. (A szájhősök.) A nemzetre támad: Meddig alszol még, hazám, szép Magyarországom? A feleségét kéri, biztatja: Varrd meg azt a zászlót, feleségem! (Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?) Már toborzó nótát is ír. (Katona-élet.) Az olaszországi forradalmak hírére aztán fellelkesedik, ez a refrainje dalának:

A te dicső szent katonáid ök,
Segítsd őket, szabadság istene! (Olaszország.)

A francia *polgár király* bukásának hírére dicsőíti a szabadság egy régi vértanúját, aki inkább a halált választá, hogy sem a kény-úrnak megadja magát. (Beaurepaire.) Rátámad az országgyűlésre, hogy sokat beszélnek, tesznek is, de elején kell kezdeni a dolgot; addig minden hiábavaló, amíg törvénybe nem igtatják a sajtószabadságot. (Az országgyűléshez.) Várja, várja a nagy időket s bízik, hogy ha kenyértörésre kerül a sor, megállja helyét nemzete. (Kemény szél fúj.)

Petőfi március elején távol volt a fővárostól. Ott a vidéken hallja meg Lajos Fülöp elűzetését s a francia köztársaság kikiáltását. Lázban van. Elfogja az aggodalom. Ki tudja, mi történik Pesten, amíg ő távol van! Nélküle kezdődjék a forradalom?! Rettenetes gondolat!

Nyakra-főre siet haza. S jön aztán március 15-ike. Az a mélyreható változás, mely a régi Magyarországból új Magyarországot alkotott, nem hirtelen való fellángolás eredménye. Hosszú idők komoly munkája érlelte, valósította meg. Már Kollonics törekvései I. Lipót idejében, melyek a nemesek megfélemezésére és hatalma megtörésére irányultak ugyan, felkelthették egyesekben a szabadabb elvű reformok gondolatát. Annál inkább a XVIII. évszázad felvilágosultsága. Főképen pedig a francia forradalom eszméi, amelynek már vértanúi is voltak. Sőt az 1790 1-iki országgyűlés valóban reformmunkálatokkal foglalkozott. Ha a bekövetkezett abszolutizmus az alkotásokat meg is akadályozta, de a reformgondolatokat nem nyomhatta el. S 1825-től Magyarország átalakítására megindult az állandó, komoly munka. Még akkor is, ha azt mondják, hogy az 1825-iki országgyűlés semmi reformot nem alkotott, az 1830-iki pedig a bekövetkezett csapások miatt nyomban feloszlott, s a *Hutelről*, *Világról* s a körülöttök kifejlett vitákról nem akarnak tudni, azt már semmi módon elvitatni nem lehet, hogy 1832-től fogva a legfényesebb elmék, legtisztább jellemek, nagy jogászok, államférfiak, szónokok öntudatosan, szakadatlanul, tervszerűen a nagy politikai, nemzet-átalakító reformokért küzdöttek. S mondjuk hát: másfél évtizedes kitartó, hatalmas munka eredménye lett: az 1848-iki április 11-én szentesített törvények. Logikailag egészen rendén való, hogy e korszakos reformok emlékezetét április 11-én ünnepeljük. De a nemzet március 15-ikét fogadta el ünnepül, önként, csak saját szíve sugallatát követve. Mikor április 11-ikének megünneplését törvény mondja ki, ellenszenvvel, sőt ellenállással találkozik. A nemzet ünnepe ma is március 15-ike. Nem mondom, hogy ebben nem volt része a napi politika izgatásainak is, de bizonyos, hogy egészben a közérzet kifolyása. És március 15-ikével elválhatatlan kapcsolatban van a Petőfi neve. *Nemzeti dalát* mindenütt szavalják. Anélkül nem is volna az ünnep igazi március 15-ike. Hallottam emlegetni, hogy ez a nap azért tolult úgy előtérbe, mert fiatal szereplői később a közvélemény irányítói lettek s így a maguk kedves emlékeit, dicsőséges tüntetését juttatták diadalra a lelkekben. Ez azonban tévedés. Hiszen tudjuk, hogy e napnak már első évfordulóját hivatalosan megünnepezték, pedig az akkor mindenható Kossuth eredetileg nem is rokonszenvezett azokkal a tüntetésekkel. Érdekes, hogy Petőfi már ebben a lelkes, békés mozgalomban forradalmat lát. Híres dalában is harcra szólít, kardhoz kap. Ma sem emlegeti senki igaz címén a költeményt. Nem a *Nemzeti dalt* szavalják, hanem a *Talpra magyart*.

A költő ezek után meg volt elégedve magával s az eseményekkel. Egy krónikás modorú versben beszámol a sajtó felszabadításáról, a

rabíró kiszabadításáról s boldog, hogy e nagy napon az ifjúság egyik vezére ő volt. (15-ik március 1848.) És most már benne van a forradalomban. Zokon veszi Nyáritól, aki tagadja, hogy ez forradalom, sőt hevesen, csaknem dühösen protestál minden forradalmi szó ellen. (Historiai jegyzetek.) Aranynak írja: Forradalom van, barátom s így képzelheted, mennyire vagyok elememben. Sokan el akarják mozgalmainktól e nevet disputálni. (1848 márc. 21.) Forradalom van bizony, bár ez még csak az I. felvonás. (Naplójegyzetek.) Gúnyosan szól a pecsovicsokról, akik megrémülve a forradalmi jellegű mozgalomtól, tömegesen rohannak a szabadság zászlói alá. (A conservatívek.) Annál inkább ujjong a március végén Pest utcáin erősebben nyilatkozó felháborodásnak. (Feltámadott a tenger.) Türelmetlenül várja a háborút. A szabadsághoz esenkedik:

Ne félj semmit, megvédünk. Csak egy szót,
Csak emeld föl, csak mozdítsd meg zászlód,
S lesz sereged egy és ezernyi,
Kész meghalni, vagy diadalt nyerni. (A szabadsághoz.)

Bor között is jobbkezében kard, balkezében pohár. Mire virrad, nem tudhatni, már tán dobolnak. (Bordal.) Rákóczit hívja, hogy jöjjön, legyen velünk, ha kezdődik az ütközet. (Rákóczi.) Ha jön a harc, elhagyja szerelmét. Ha szüksége van a hazának az ő karára, felesége, ez a ritka lélek, maga köti oldalára a kardot. (Feleségem és kardom.) Tele van bizalommal, hittel:

Félre kislelkűek, akik mostan is még
Kétkedni tudtok a jövő felett,
Kik nem hiszitek, hogy egy erős istenség
Őrzi gondosan a magyar nemzetet. (A magyarok istene.)

Úgy áll már itt, mint a tüzes ló, mely fel vagyon nyergelve s prüsszögve és tombolva ott benn fecsegő gazdájára vár. (Megint beszélünk s csak beszélünk.)

Közben allegoriát mond a fényes ércszoborról, amely felhőkbe ötlő magas hegyen ragyogott. De földindulás jött, ledönté a posványba. Ott hentergett három századig. Most Fertő ágyából kiemeltük őt. Nem elég. Mossuk tisztára; segítsen mindenik: az asszony könnyel és a férfi vérrel s mikor régi fényében fog újra ragyogni, helyezzük vissza, a méltó magaslatra. (A ledőlt szobor.)

Érzi, hogy jön a vihar, készülődöt fú. (Fekete-piros dal.) Igen, megérintette a közelgő viharnek hírmondó szele. (A gyáva faj, a törpe lelkek.) A márciusi ifjak ott lesznek, ha kell. (A márciusi ifjak.) S az unió létrejöttékor bizalommal mondja: Jöhet már a vihar. Két

ország eggyé olvadt. Kétélű kard lett a magyar. (Két ország ölekezése.) A népet figyelmezteti, hogy vigyázzon; ki tudja, mikor üt rá az ellenség. (A magyar nép.) Az országgyűlést inti, hogy nagy feladatok előtt áll: Új hazát kell teremtenie. (A nemzetgyűléshez.) Veszélyben a haza, tette fel! (Miért zárjátok el utamat?) Türelmetlenkedik, hogy dobják el már a kockát. (Jőjj el végre, valahára.) Felsívt: Riadatok meg harsonák! Elég soká voltunk fajankók, legyünk végtére katonák. (Föl.) Aztán lelkesedve kiáltja:

Ismét magyar lett a magyar
S világ végéig az lesz,
Vagy iszonyúan és dicsőn
Mind, mind egy szálig elvesz.

És dicsőíti 1848-at. Nagy időket élünk: csatatér az egész világ. (1848.)

Megjött aztán valóban a háború. Fáj lelkének, hogy gyanúsítják. Szóban derekasan vitézkedik, harcra tüzel, de csatába nem megy, ül otthon a suton. (Golyók süvítnek, kardok csattognak. Hallod-e szív, szivem.) Katona lesz. Búcsúzik feleségétől. Nem a dicsőség vágya, a hazaszeretet vezeti. (Búcsú.) És küzd. S mikor 1848 végén rövid szabadságra haza megy, hogy gyermeke születését bevárja, szégyelli, hogy egész világ a harcmezőn, csak ő nem. (Egész világ a harcmezőn.)

A háborúban elemében van. Megérzi; vijjog, mint a viharadár, beleveti magát az árba. Kíséri dalával fáradatlanul. Kedvet ébreszt, csalogat. Szájába adja a legénynek, hogy hallja meg mindenki, akit illet:

Van-e mostan olyan legény,
Aki fél,
Ha a mennykő jár is ott a
Fejénél.
Takarodjék el közülünk
A gyáva,
Bujjon bele a kemence
Lyukába.

Szuggerálja a harci vágyat. Péter bátyának három fia ment el a csatába: búsul, nem értők, hanem, hogy maga nem mehet. (Péter bátya.) Elmondhatja, hogy Isten után legszebb és legszentebb név a honvéd-nevezet. Hogyne iparkodnám hát megérdemelni ezt a szép, nagy nevet. (A honvéd.) Dalocska hangzik fel a huszár-becsületről. (A huszár.) Képet fest a mulató katonákról. Hadd vigadjanak! Ma piros bor, holnap piros vér. (Milyen lárma, milyen vigadalom.)

S ellentétül adja a csámpás örömét, hencegését, mert hiszen jó most, mikor minden épkézláb ember a csatában van, a lányoknak a csámpás is. (A csámpás.) Megbecsüli a katonát, önérzetét, szolgálati kedvét kelti fel, mondván: Tiszteljétek a közkatonákat! nagyobbak ők, mint a hadvezérek. A székelyekhez először buzdító szöveget intéz: Föl, föl! közös az ellenségünk. Velünk az igazság s az Isten. (A székelyekhez.) S mikor megismeri őket, szeretettel telik el irántok:

Nem mondom én: előre székelyek!
Előre mentek úgy is hős fiúk.
Ottan kíván harcolni mindegyik,
Hol a csata legrémesebben zúg.

Büszkén hirdeti:

Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér. (A székelyek.)

Buzdításul, felemelő például beszéli el a Würtemberg-huszárok át-
szökését. (Lenkei százada.) S minő hatással lehetett, mikor bemutatja
édes apját, a vén zászlótartót. (A vén zászlótartó.) Dalt zeng, ame-
lyet trombitaharsogás, dobpergés közt a csatába vonuló katona szí-
véből énekelhessen s fellángoljon tőle: Előre! Előre katonák, előre
magyarok! (Csatadal, Csatában.) Szép jövőddel kecsegtet. Utolsó
volt már e nemzet s most a legelsők közt ragyog. Büszke mindenki,
hogy Isten kegyelméből e nemzet tagja lett. De befejezve nincsen
még a munka. Tovább, tovább, a teljes diadalra! (Jött a halál.) S
az orosz betörés hírére mondja:

Itt a próba, az utolsó
Nagy próba:
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba.

De hozzáteszi, hogy mi attól nem félünk. Föl valamennyien!

És te isten, magyarok nagy
Istene,
Légy népeddel, hű népeddel,
Jó népeddel, légy vele!
Tedd hatalmad fiaidnak
Lelkére,
Világöntő haragodat
Fegyvereink élére. (Föl a szent háborúra!)

Közben-közben ő, aki azt mondja magáról: Republikánus vagyok
s az leszek a föld alatt is, ott a koporsóban, (Respublica.) neki-neki
támad a királyoknak.

Egy tekintetet vet a napi politikára. Arról van szó, hogy Magyarország a monarchiát terhelő államadósságokból 200 milliót vállaljon el. Népies hangon, a közre hatni akarólag mondja:

Ha csináltad, fizesd is ki,
Ha a nyelved öltöd is ki.

(Mit nem beszél az a német.)

De különösen felháborodik az országgyűlésnek a zászló és vezényszó kérdésében hozott kompromisszumos határozatán.

Már *Forradalom* című költeménye összefüggésben van e határozattal, de élesen kikel Vörösmarty ellen, akit pedig annyira tisztelt, szeretett, mert ő is hozzájárult szavazatával e határozat meghozatalához. (Vörösmartyhoz.) Sőt felfogását kiviszi a nép közé. Megjön Pestről az öreg paraszt. Körülállják s ő elbeszéli, hogy rosszul folytak a dolgok odafenn. Azt akarják, hogy német katonák legyenek. Német ruhába bujdatnak, német szóval vezetnek a csatába, német zászlóval, avval a fekete-sárgával, mentek szegény Olaszországra. (Hány hét a világ?)

Néha elkeseredik, de bizodalma akkor sem hagyja el. A déli vidéki szerencsétlen harcok s a reakció nyílt fellépése, garázdálkodása meghúztatja vele a vészharangokat: Odakiáltja: Ébredj, hazám! mert ha most nem ébredsz, soha többé nem lesz ébredésed. (A nemzethez.) A nemzetiségek lázadása felháborítja: A Kárpátoktól le az Aldunáig egy bőszen üvöltés, egy vad zivatar. De buzdít:

Föl hát magyar nép e gaz csorda ellen,
Mely birtokodra s életedre tör!
Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
Föl az utolsó ítéletre, föl! (Élet vagy halál.)

A vesztett csaták megdőbrentik, de hitét el nem veszik. (Vesztett csaták, csúfos futások.) Bántja, hogy Európa újra csendes, elzúgtak forradalmi. Szégyen reá! lecsendesült és szabadságát nem vívta ki. De ez minket meg nem tántorít. E hűtelen korban mi legyünk a szabadság egyetlen, utolsó hívei. (Európa csendes, újra csendes.) Harag és szégyen fogja el, mikor híre kelt, hogy Windischgrätz Budát bevette. De int, hogy azért nem kell csüggedni. (Buda várán újra német zászló.)

Nem, ő nem csügged. Egész világ ellenségünk bár, ne félünk. (Már mi nekünk ellenségünk.) Szent hittel hirdeti: Bizony mondom, hogy győz most a magyar. S vad indulattal támad az ellenségre: Jaj annak, aki a magyart nem tiszteli! (Újév napján 1849.)

Hitében, bizalmában erősíti Bem jelenléte, kit rajongással sze-

ret, kinek hősiessége, jelleme előtt tisztelettel meghajol. Mintegy ámulva szól:

Oh Bem, dicső vezérem,
Dicső tábornokom!
Lelked nagyságát könnyes
Szemekkel bámulom. (Négy nap dörgött az ágyú.)

S meggyőződéssel mondja:

Mi ne győznénk?
Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka.
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga. (Az erdélyi hadsereg.)

Képzelete a romladozó várat megszólaltatja: azt hiszi, hogy Bemben Hunyadi tért meg. (Vajdahunyadon.) Sőt a szászsebesi téren járván verőfényes, pacsirtaszós tavaszon, eszébe jut a téli véres csata s bizonyára Bem génie-jének emlékezete is. (Ki gondolná, ki mondaná.)

Utolsó versében is a szörnyű idő rendíti meg, mikor háború, döghalál pusztít. Kijutott részed az Isten csapásából, oh hon. Vajjon marad-e valaki, aki elbeszélje mindezt az utókornak?

S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének? (Szörnyű idő.)

Ahogy ez emlékek így felrajzanak lelkemben, két gondolat szüremlik le belőlök. Az egyik az, hogy Petőfik ugyan nem teremnek minden bokrban, sőt én azt hiszem, hogy az irodalom e fejlett állapotában ilyen tűneményes jelenségek elő sem fordulhatnak többé. De jó költő van ma is, sok, több, mint akkor. Mondhatjátok, hogy kisebb énekes. Jól van, de tegyétek oda:

Kinek dala önként fakad,
Mint felhőből a nyári zápor,
Mint a szemből a könnypatak.

S ezeknek a költőknek a szívében ép úgy lüktet a hazaszeretet. Okvetetlenkedések, perverzítások fordulhatnak elő, egy-egy gyengébb lelket ideig-óraig el is bódíthatnak, vagy legalább megszeppenthetnek.

De a magyar nemzetbe, az igazi magyar költők szívébe a kozmopolitását belé nem bölcselehetik, a hazaszeretetet el nem rebbenthetik. Ha jönnek a megpróbáltatás napjai, ezek az érzések teljes fényökben, melegségökben törnek ki. A mai válságos napokban is!

A másik az, hogy bármennyire elfoglalja lelkünket a háború, nem oltja ki a többi érzéseket, sőt a veszedelem tudata kifejti, mélyíti, melegebbé forralja. A fájdalom, már csak néhai Herman Ottó a «Magyar Nyelv» egyik utóbbi számába még egy feljegyzést juttatott a háborús időkben. Sabác táján egy faluban egyik ház falára szénnel ez volt írva: Eszt a házat ne gyútsátok fő mer goja fizek van a tetején. Infáteriszt Johan Saroglyás. Amint a halálosztó csatákban járó legény nagy veszedelmek közepette is a szívéhez nőtt kedves golyára gondol, meg akarja védelmezni, úgy a mi lelkünkben is megmarad minden, ami előbb kedves volt s életre kel.

Petőfi, a *per eminentiam* háborús költő, fényesen bizonyítja, mennyire megmarad az ember, a poéta a katonában. Ő mondja, hogy nemcsak arról lehet s kell beszélni. (Mit daloltok még, ti jámbor költők?) S előbb is felsóhajt: Miért kisérsz minden lépten-nyomon, te munkás hazaszeretet? El akarja feledni, hogy polgár, hadd legyen egy pillanatra költő, boldog ember. (Miért kisérsz.) Jól esik a harci zaj után a pacsirtadalt hallani, miként, ha bérci hús patak fűrészt égő sebet hullámaival. Eszébe hozzák e dalok, hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona, egyszersmind költő is.

E zivataros időkben írja a *Szülőföldemen* című bensőséges költeményét s egyik legszebb képét rajzolja meg, a *Kis-Kúnság*-ot.

Épen nincsen hát mért vonakodnunk a munkától, bármely téren vár is reánk: otthonunkban, vagy a közélet mezején. Ez nem fordítja el szívünket a nagy küzdelemtől, sőt belékapcsolódik.

VERSÉNYI GYÖRGY.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETÍRÁS MUNKÁJA 1914-BEN.

Sok fejtörésébe kerül még a világnak, míg mindenki elkészül számadásával az 1914-dik esztendőről. Ez esztendő közepén most is ott tátong még egész rejtelmességével az iszonyatos szakadék, mely fölött egyelőre csak a naptári összetartozás rozoga hídjával tudjuk a két félétet egybekapcsolni. Minél váratlanabb volt, annál megrendítőbben ért mindenkit világunk rendjének kizökkenése. Nem csoda, ha az óriási megrázkódástól a *mi* szavunk is elállott egyidőre. Folyóiratunk szerkesztője, társaságunk oly sok tagja — köztük e cikk tavalyi elődjének írója — mind elmentek, tettekkel gazdagítani nemzeti múltunk sok szent hagyományát. Az író toll azok kezére maradt, akik a szuronyt nem bírják el. A szurony védelme alatt szántogat a penna, de az a fő, hogy szántogathat. Küzdő és szenvedő társainkra dicsőség, ránk pedig vigasztalás, hogy a mi tudományunk kicsiny mezején a zivatar ideje alatt sem akad meg végképen a csendes munkálkodás. A szokottnál ünnepélyesebb hangulatban pillantunk végig múlt évi irodalomtörténetírásunkon, mint olyan tudományon, mely a nemzet szellemi kincseinek mindig buzgó méltatója és terjesztője volt; pl. azok a tavalyi (részben 1913-ból átnyúló) szapora jubileumok, melyek alkalmával irodalomtörténetírásunk szép lapokon örökítette meg jeles államférfiaink és íróink emlékét: egy-egy parányként bizonyára ott élnek és hatnak nemzetünk kegyeletében a múlt iránt s komoly bizakodásában a jövőre vonatkozólag. Hogy ez tudatosabbá legyen, gondoljunk végig — bár egy kissé megkésve — tavalyi munkásságunkon.¹

Az év története.

1913 a jubileumok esztendeje volt (Eötvös, Szalay, Kiss József), 1914 még inkább az. Az előbbi év jubileumi mozgalmanak egyes hullámai át is csaptak a következő évbe, hozzásimulva az 1914-iki nevezetes évfordulókhoz. Eötvös és Kemény nemcsak tehetség és érdem tekintetében,

¹ Az 1913. év végén megjelent néhány könyv természetesen most kerül szóba, minthogy a tavalyi összefoglalásba már nem juthattak be.

hanem időben is egymás mellett állanak s az utóbbi emlékének megünneplése bár sokkal szűkebbkörű volt, mint az Eötvösé, de ép oly őszinte és komoly. A Kisfaludy-Társaság méltó módon áldozott nagynevű elnöke emlékének: az ünnepi közgyűlésén elhangzott szövegek s a «Hátrahagyott iratok» becses kötete megannyi szép jele a Kemény-kultusznak, melyben a M. T. Akadémia is osztozott. — A Kisfaludy-Társaság egykori jeles titkárának, Erdélyi Jánosnak is erre az évre esett századik születési évfordulója; a Társaság őt is a leghelyesebb és legszebb módon, a «Népdalok és mondák» új, kritikai kiadásának elhatározásával ünnepelte s e tervnek már eddig is fontos eredménye van: megkerült Erdélyi országos népdal-gyűjtésének nyolc nagy kötetnyi kézírata (közte a Petőfi gyűjtése is). — Harmadik nagy halottunk Szigligeti Ede volt. Egy pár magvas tanulmány s a mi fiatal társaságunkban elnöki beszéd emlékezett meg róla; Szigligeti tulajdonképeni adása: a Nemzeti Színház a kegyelet adójából mintha kissé többet is törleszthetett volna annál, amennyit tett. No de nincs okunk panaszra; két esztendőn keresztül sohasem fogytunk ki irodalmi jeleseink méltatásának örvendetes alkalmából. Pedig még nem is említettük Pulszky Ferencet, kinek a M. T. Akadémiától ez alkalommal kiadott műve irodalomtörténetírásunknak is gyarapodását jelenti.

A Tolnai Vilmosnak s különösen Riedl Frigyesnek nevéhez fűződő nagyérdékű irodalmi fellépés a kuruc balladák hitelességének revíziója érdekében még 1913-ban történt, az ellentétes vélemények harca azonban a tavalyi év folyamán sem szűnt meg; a Thaly-pártiak Riedl érveinek hatalmas és sokrétű erődvonalát *egy* ponton támadták egész erejükkel s elismerésreméltó buzgósággal, de *szavakra* vonatkozó részleges sikereik az ellenfél legsúlyosabb fegyvereinek megközelítését is alig jelentik. Amily komoly figyelmet érdemel s megfelelő védekezést tesz szükségessé a sárospataki tanárok Cáfolata, ép oly sajátos és a közelmúlt közviszonyait szomorúan jellemző, hogy sajtónk egy-egy selejtesebb tényezője nem áttalott ebben a tisztán irodalom-kritikai kérdésben is politikai élesztőt szimatolni. Szerencsére a közfigyelmet erről a kérdésről egy vele tárgyi kapcsolatban levő másik dolog vonta hirtelen magára s ez utóbbi lett azután országos érdeklődés középpontja.

Szekfű Gyula Rákóczi-könyve nem irodalomtörténeti mű (bár egy pár részletkérdésben mi is okultunk belőle), de az az elv, melynek — sikeres vagy nem sikeres — alkalmazása miatt e könyv íróját meghurcolták, minden tudománynak éltető lelke és alapja: az igazságnak mindenekfölött való tisztelete s a tényeknek megállapítása még színes és kedves legendák sebei árán is. Nem hitte volna az ember, hogy még mindig oly sokan vannak nálunk, akik a hazafiság címe alatt hajlandók volnának a csőd szélére juttatni a tudományt, elriasztva annak komoly művelésétől éppen a hivatottakat. Az a szörnyű terror, mely Szekfű könyve ellen hónapokon át tombolt országszerte, a tudomány terén felér egy pusztító ragállyal s különösen sajtónk egy részének mindig szégyene marad. A M. T. Akadémia a legmesszebb menő türelmet tanusította a nem valami alapos, de annál hangosabb támadásokkal szemben (a Vojnich-jutalom dolgában is).

Polémia-jelleget öltött a Toldi-mondára vonatkozó néhány egymással össze nem férő újabb vélemény, az 1515-iki székely rovásírásos nyelvemlék körül is volt egy kis kavarodás, de a vita nem vert nagyobb hullámokat.

Az 1914-ik esztendőnek legfontosabb irodalomtörténeti eseményéül bizvást «A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára» c. nagyszabású vállalat megindulását tekinthetjük. Nemcsak szépirodalmunknak, hanem irodalomtörténetünknek is legjavát fogja jelenteni e hatalmas (habár — sajnos — csak szemelvényes) gyűjtemény; olyan hiányt van hivatva pótolni, mely ránk nézve talán a legérezhetőbb: a tudomány mai színvonalán álló kritikai kiadások hiányát. Nemcsak a szakembereknek, hanem a nagyközönségnek is igazi «házi kincset» (Hauschatz) nyújt ezzel a Kisfaludy-Társaság, mely «Aurora» c. zsebkönyvének áldozatkész kiadásával is szociális ügyet szolgált.

Szóval irodalomtörténészeink munkakedvével meg lehetünk elégedve. A munka lehetősége azonban nem tőlünk függ. Tudományos és nemzeti hivatásunk teljesítését megbénítaná országunk nyugalmanak és munkatársaink életének hosszas veszélyben forgása. Quod Deus avertat!

Irodalomtörténeti tanulmányok.

1. A pogánykor.

A hún-mondák keletkezésének, fejlődésének, vegyülésének kérdése, úgy látszik, a legkeményebb diók egyike. Moravcsik Gyula (EPHK.) kifogásolja az eddigi kutatás módját s a bizanci forrásokat fontosabbnak tartja, mint a késői latin krónikákat; «szigorú történeti módszerrel» veszi vizsgálat alá a csodaszarvas mondáját (Eunapios, Priskos, Prokopios, Jordanes). — Az Attiláról olasz földön kifejlődött elfogult hagyományt XIII—XVI. századi források alapján Elek Oszkár ismertette (Bp. Szemle 1913. 10. sz.). — Sebestyén Gyula az 1515-iki székely rovásírásos nyelvemlék megfejtése ügyében irodalmi vitába keveredett a würzburgi Babinger Ferencsel (Ethnogr.). E cikkek egyikében Sebestyén egy «fenséges eredményű» bolognai leletét jelenti be: egy rovásírásos magyar naptárt. Ugyancsak Sebestyén buzgólkodott legeredményesebben a magyar regös-énekeknek («pogánykori költészetünk téli napfordulati maradványainak») gyűjtése terén; ki is adott három dunántúli regös-éneket, azonkívül emlékiratokat intézett az illetékes körökhöz a Folklore Fellows magyar osztálya érdekében (Ethnogr.).

2. A keresztyén középkor.

Két legrégibb nyelvemlékünk ez évi legbuzgóbb tanulmányozója Erdélyi Lajos, aki hat ízben szólt e tárgyhoz. Nyelvjárási alapon állapítja meg úgy a Halotti Beszédnek, mint a Gyulafehérvári Glosszáknak dunántúli eredetét; kiterjeszkedik a HB. keletkezése idejére és kiejtésbeli saját-

ságaira. — Kódexeink vizsgálatával évek óta foglalkozik nyelvészeti szempontból Mészöly Gedeon, tartalmi motívumok kedvéért pedig Vargha Damján; az idén az előbbi a Döbrentei-kódex zsoltárainak eredetét vezette vissza a két ferenci szerzetes Apoc-kódexbeli fordítására (M. Nyelvőr), az utóbbi pedig csehországi kutatásának eredményét közölte a Nagyszombati és Nádor-kódexre vonatkozólag (Irod. Közl.). — Illés Gyula Szent Elekhez fűződő legendáinkról szólt (Bp. 1913). — Hegedüs István a magyarországi latin költészetnek egyházi líráját vette vizsgálat alá s főkép a hazai talaj alakító hatását kereste, most is sikerült példáit nyújtva műfordítói hivatottságának (Akad. Értes.). — Középkori ferencrendi íróink és kódexmásolóink életéről és működéséről hasznos adalékokat közölt Timár Kálmán (Irod.). — Mind e dolgozatok azonos tárgykörben mozognak, mintha ez időszaknak csakis vallásos irodalma lett volna; krónikáinkkal, reneszánszunkkal nem foglalkozott senki.

3. A reformáció kora.

A) Egyházi irodalom. — Todoroszku Gyula könyvtárának egy nyomtatványtöredékéről Trócsányi Zoltánnak az a véleménye, hogy 1563-ban jelent meg s Melius eddig ismeretlen művének, a «Halál könyvé»-nek töredéke (Akad. Értes.). — Erdős Károly Sztárai Mihály Cranmerus Tamásról szóló históriás énekének forrására mutat rá Fox János «Rerum in Ecclesia gestarum...» (1559.) c. művében (Irod. Közl.). — Horváth János az «Ének az gazdagról» c., Toldy szerint a XVI. századból való költemény szépségére hívta fel a figyelmet (EPhK.). — Borbély István beható tanulmányt szentelt Bogáthi Fazekas Miklós zsoltárfordításának; szerinte Bogáthi e műve nem szó szerinti fordítás és nem is szolgál szombatos felekezeti célokat; e fordítás a héber szellem kései virága s a XVI. századi magyar vallásos költészet remeke (EPhK.). Borbély alapos fejtegetéseivel nem ért egyet Kálmán Ödön, aki két helyen is (Egyenlőség, EPhK.) vitatta Bogáthinak és zsoltárainak szombatos jellegét. Ugyanesak Bogáthiról állapította meg Dézsi Lajos (EPhK.), hogy három művéhez Lukianost használta forrásul. — E kor drámai kísérleteit kiadta Alszegehy Zsolt (A Kisf.-T. Nemz. Kvtára). — Erről az érdekes időszakról, mely a magyar könyvirodalmat megteremtette, a protestáns elv hamaros differenciálódásáról, a közviszonyokkal való kapcsolatáról és irodalmi kifejeződéséről a számos részlet-tanulmány után nagyon elkelne már egy összefoglaló, új kritikai munka.

B) Világi irodalom. — Tinódi «János»-át kiadta a M. Irod. Értekezések közt Dézsi Lajos a tőle megszokott kritikai műgonddal. — A Balassi-komédia szerzőségének kérdésével az idén többen foglalkoztak. Horváth János (Irod.) a Karádi szerzőségét kizártnak tekinti s egy 1858-ból való, Szotyori Gáspárra vonatkozó különös adatra hívta fel a figyelmet; Borbély István és Erdélyi Lajos (Irod.), kivált az utóbbi, Karádi szerzősége felé hajolnak. A kérdés eldöntetlen. — Élénkebb vita támadt a Toldimonda körül. Bartha József (Toma: Élet és irod.), valamint Karl Lajos

(Irodtt.) céltalannak tartják Birkás Géza kutatásait, aki a Rainouart-monda hőse és Toldi Miklós közt néhány rokonvonást lát. Birkás önérzetes hangon válaszolt, Heinrich Gusztáv meg egyenesen lesújtó kritikával illette Barthát s a maga részéről a Rainouart-hipotézissel kapcsolatban W. v. Eschenbach «Willehalm»-jára hitta fel a kutatók figyelmét. A válaszok és viszonzások elmaradhatatlansága s különösen hangja egyáltalában nem örvendetes jelenség.

4. Az ellenreformáció kora.

A) Egyházi irodalom. — Császár Ernő, kinek a XVI. és XVII. sz.-i magyar zsoltárköltészetéről már van régebbi tanulmánya, most Szenci Molnár A. zsoltáraitól írt terjedelmes értekezést (Irodtt. Közl.), melyből megtudjuk, hogy Lobwasser fordításán kívül hatással volt Molnárra: a bibliai szöveg, a Luther- és Károlyi-féle biblia s csekély mértékben a francia szöveg és talán egyes korábbi magyar zsoltárfordítások. E korszak egyházi irodalmához más kutató az idén nem nyúlt.

B) Világi irodalom. — E korszak két legnagyobb költője egymás mellett vonult be pompás kritikai kiadásban irodalmunkba. Mindkét író műveiből csak az első kötet jelent még meg, de a dícséretes kezdet teljes kezességet nyújt a többi kötetre nézve is. A Zrinyi-kötetet, mely a költői műveket tartalmazza, Négyesy László adta ki, az új Nemz. Kvtárban. A minden irányban tájékoztató bevezetés mesteri kéz munkája; különösen mintaszerű a Szigeti Veszedelem ötven lapnyi plasztikus fejtegetése, melyben többek közt az eposznak eddig ismeretlen két forrására is rámutat Négyesy. — A hasonló becsű Gyöngyösi-kiadás a M. T. Akadémia érdeme. A megjelent I. kötetben a Murányi Vénust, fordításokat s kevésbbé ismert darabokat tett közzé Badics Ferenc, Gyöngyösi legalaposabb ismerője, szigorú kritikai gonddal, értékes bevezetés és hatalmas jegyzettömeg kíséretében. Megemlítjük, hogy Gyöngyösi Palinódiájában az allegóriai rész Zolnai Béla szerint (Irodtt.) Schottelius egy német versére emlékeztet. — A kuruc-balladák ismeretes pörében az idén főként Thaly védői: Gulyás József, Harsányi István, Simonfi János vitték a szót (Spataki Ref. Lapok és különny.); nagy szorgalmú, de egyoldalú munkásságukat legutóbb Tolnai Vilmos vette erős revízió alá (EPhK.). E kérdéssel függ össze még a Kacziány G. cikke is (Magyarország 115—116. sz.). — Thaly Kálmán tévedését mutatta ki Horváth János a «Thúry György éneke» keletkezési idejére vonatkozólag (Irodtt.). — E korszak két nagy költője közül csak Zrinyiről van kellő színvonalon álló életrajzunk; Badics kutatásainak főeredménye gyanánt egy Gyöngyösihez minden tekintetben méltó életrajzot vár irodalomtörténetünk.

5. A hanyatlás kora.

Trostler József (EPhK.) azt hangoztatta, hogy Faludi Ferencnek egész költészetére ki kell terjeszteni a német hatás lehetőségét (eddig fő-

leg a latin forrásokat keresték); Trostler szerint Faludi nem a korabeli német, hanem a régebbi, ú. n. gáláns költészettel áll kapcsolatban. Faludi «Cesar»-jának olasz mintáját pedig Keller Imre találta meg Panemo Cisseo «Cesare in Egitto» c. drámájában (EPhK.). — E korszakba tartozó iskola-drámák többféle kiadásban jelentek meg az idén; négy csíksomlyóit kiadott Alszeghy Zsolt és Szilávik Mátyás, Alszeghy azonkívül Illei «Tornyos Péter»-ét s másokat. Simai Kriftóf egyik isk.-drámáját a bpesti piarista gimnázisták elő is adták az Uránia-színházban. — A XVIII. sz.-i magyarországi latin epika jelentősebb termékeit Jákó Károly ismertette (Bp. 1913). — E korszak lírájához jó adalék a Versényi Györgytől felfedezett és kiadott dalgyűjtemény (RMKvt.), mely azonban nem a nép ajkán született; pedig e korszak idegen forrásokon tengődő írói mellett a népszellem termékeinek (a kuruc-koriaknak is) felkutatása és minél több oldalú megvilágítása kétszeresen szükséges volna.

6. A megújhdás kora.

A franciás iskolára csak a Kristóf György cikke vonatkozik (EPhK.), aki két, illetve három költeményről megállapította, hogy nem Orczytól, hanem Baresaytól valók. — Az új Nemz. Kvtárnak egyik megjelent kötete a deákös irány három úttörőjét mutatja be műveikben, a Császár Elemér kalauzolása mellett, kinek már megjelent régebben a deákösokról egy jeles tanulmánya. Most az irány általános jellemzése után külön-külön képet fest a három költőről, megadva Rájnisknak az időbeli elsőséget s nem túlozva működésük költői értékét. Nagy csomó jegyzet is segíti a mai olvasót. — Nagy perspektívájú dolgozat a Gragger Róberté (Irod. Közl.), mely a város-ellenes falusi ember motívumának vándorútját ismerteti, e típus magyar képviselőit behelyezve a megfelelő világirodalmi áramlatba; legmegfelelőbb eredménye, hogy a Falusi Nótárius színmagyar eredetéről való hitünket alaposan megváltoztatta. — Váczy János, miután befejezte Kazinczy levelezésének óriási munkával járó kiadását, Kazinczy egyéb művei kiadásának egyengeti útját. Az eredeti művek után az idén a ropant számú fordítások jegyzékét állította össze (Akad. Ért.), azonkívül három beható tanulmányt is írt Kazinczy működésének a fogság előtti részéről (Irod. Közl., Irod., Bp. Szemle). Weber Artúr felfedezte az Amerikai Podoc és Kazimir Bessenyeitől való német eredetijét s Kazinczy fordításával együtt kiadta RMKvt.). Simai Ödön folytatta Kazinczy nyelvújításáról szóló fejtegetéseit (M. Nyelv), Zánkay Cornélia pedig Kazinczy művelődéstört. jelentőségéről értekezett (Pécs 1913). — Csokonairól csak Kardos Albert emlékezett meg (Uránia). — Kölcsy kritikai és esztétikai szerepét Pesthy Pál fejtegette (Zalaegerszeg 1913). — Shakespearerel kapcsolatban Kölcsyéről Kristóf György, Kisfaludy Sándorról pedig Weber Artúr szól (M. Sh.-Tár). — Szerdahelyi György esztétikáját Jánosi Béla méltatta (Akad. Értekezések). — A lovagregények egyikének, az «Octavianus»-nak eredetét, világirodalmi körútját s magyarországi népszerűségét fejtegette beható ismeretek alapján György Lajos (Irod. Közl.) —

Szigetvári Iván az irodalmi evolúció elméletét igazolta a magyar regény fokozatos fejlődésének vázlatos rajzában (Irod.).

7. A XIX. század irodalmának története.

Kotzebue hatását vigjátékiróinkra tárgyalta Gönczy István (Szatmár 1913), de ez a kérdés még nem tekinthető tisztázottnak. — Nagyon becses munka a Vértessy Jenőé (A magy. romantikus dráma. Bp. 1913), melyet erős esztétikai megalapozottsága, kivált pedig meglepően biztos, eleven, szinte fölényes előadásmódja az év legszebben írt néhány terméke közé emeli. — Czákó Zsigmond drámáiról két önálló mű is jelent meg, a Koch Lajosé (Esztergom 1913) és a Lányi Ernőé (Bp. 1913). — Zoltvány Irén eddig ismeretlen levelek alapján festette Czuczor raboskodását s tisztázta rendfőnökhöz való viszonyát (Irod.). — Erdélyi Jánosról e jubileumi évben Minay Lajos kegyeletes életrajzot írt (Bp. 1914), Gálos Rezső Erdélyi líráját, mint a Bajzától Petőfihez vezető átmenetet fejtegette (Irod. Közl.), Jánosi Béla pedig Erdélyit Henszlman-nal állította párhuzamba (Bp. Szemle). — Bajza Józsefnek szentelte munkásságát Szűcsi József, aki nemcsak Bajza műveinek első kötetét adta ki az új Nemz. Kvtárban bevezetéssel és jegyzetekkel, hanem terjedelmes Bajza-életrajz is jelent meg tőle az Akadémia kiadásában; buzgó elmélyedés és szakszerű bő tudás eredménye e könyv s emellett a szeretet is. — Szintén két maradandó művel gyarapodott a Tompa-irodalom, mely egy idő óta igen szapora, noha Kéki Lajos, aki a Nemz. Kvtár Tompa-kötetét szerkesztette, az olvasóközönség nagy és nem érdemelt közönyét kénytelen megállapítani Tompa iránt (34. l.); e jeles kiadáshoz méltó Váczy János nagyszabású Tompa-életrajza (Bp., Akad. 1913), mely beszédes tanújele Váczy ismert főjellemvonásának, a rendkívüli megbízhatóságnak és kimerítő alaposágnak. — Petőfi és az ötvenes évek lírájáról Alszeghy Zsolt írt (A Kisf.-T. Évl.) s felelevenítettett Péterfy Jenő Petőfi-tanulmánya (Olcso K.). — Mélyenjáró értekezés jelent meg Weber Artúrtól Jósikáról; igen érdekesen igyekszik Jósika íróvá lételének és a kétféle idegen hatásnak szálait kibogozni (Bp. Szemle). — Az 1914-re maradt Eötvös-cikkek közül kiemeljük Négyesy László tömör szépségű, emelkedett hangú tanulmányát (Irod.) és H. Révhegyi Rózsi esztétikai fejtegetését Eötvös humanisztikus műelméletéről (Bp. Szemle). — Az 1914. év főképp Kemény Zsigmondé volt. A Kisfaludy-Társaság kiadta a hátrahagyott iratok vaskos kötetét, melyben többek közt két regény is foglaltatik; az egyiket nem rég találta meg Papp Ferenc, aki e kiadást szerkesztette s aki teljes tudatában van annak, hogy az oly igen hiányzó Kemény-életrajz mekkora munkát és elmélyedést kíván; az idén is új fejezet jelent meg tőle: Kemény M.-vásárhelyen (Irod. Közl.), ugyanó az «Izabella királyné»-ról is írt (Irod.), mindig alaposan s ami ritkább jelenség nálunk: mindig választékos és színes prózában. Buzgó társa a Kemény-kutatás terén Pais Dezső, aki most egy szép tanulmányban (Irod.) érdekesen világította meg, milyen lelki vívódások idején készült a «Gyulai Pál» s mily sok vonás került e regény hőségébe

jellemébe a Keményéből. Irodalmunk két legfőbb fóruma volt különben a Kemény-jubileum középpontja. Az Akadémiában a Ferenczi Zoltán beható tanulmánya szólt Keményről (Bp. Szemle), a K.-T.-ban Berzeviczy Albert Keményt mint essay-író, Beóthy Zsolt mint regényíró jellemzte (Bp. Szemle); valóban Kemény leghivatottabb megrajzolója most kétségtelenül Beóthy Zsolt: a tragikum egyetlen nagy magyar monografiájának szerzője. Rákosi Jenő Kemény publicista működésével (Bp. Szemle), Pitroff Pál pedig Kemény esztétikájával foglalkozott (Uránia). — Kemény nagy regényíróársáról: Jókairól is elhangzott valahára az Akadémiában az emlékbeszéd, Herczeg Ferenc lelkes és meleg panegyrise (Bp. Szemle); ugyancsak Jókai mesemondó egyéniségét rajzolta Zsigmond Ferenc (Irod.), költeményeiről pedig Kristóf György értekezett (M. Figyelő). — A János Vitéz és a Toldi közti viszonyt két jutalmazott dolgozat vizsgálta: a Kéki Lajosé (Bp. Szemle) és a Nagy Sándoré (Irod. Közl.), amaz finom kis essay, emez főként filológiai tekintetben mintaszerű. A «Fülemile» tárgyának tizenhétféle feldolgozását ismertette Trostler József (Irod. Közl.). Arany Bolond Istókjáról több tanulmány jelent meg; figyelemreméltó közülök Kardos Lajos pályadíjnyertes műve (Debreczen. (1914). Talán itt említhetjük meg Morvay Győző alapos áttekintését a magyarországi Byron-hatásról (Koeppel: Byron. Függelék). — Szigligeti «Szökött katoná»-jának külföldi elemeit Zolnai Béla fejtegette imponáló filológiai apparátussal (EPhK.); Rakodczay Pál forrástanulmánya (Irod. Közl.) is nagy olvasottságról és gazdag színi tapasztalatokról tesz tanúságot. — A Nemzeti Múzeumba került Madách-féle írói hagyatékot Vértesy Jenő ismertette (Irod.), Tóth Kálmán drámaköltészetét Alszegehy Zsolt vizsgálta (EPhK.), Szigeti József drámái közül ötöt életrajzzal együtt Bayer József adott ki a Nemz. Kvtárban. — Voinovich Gézá két kiváló aggastyán alakja és szerepe érdekelte: a Lévay Józsefé (Aurora) és a Görgei Artúr (Bp. Szemle). — Vértesi Arnoldról művészi és igaz arcképet festett Császár Elemér (Bp. Szemle), úgyszintén Borbély István Eötvös Károlyról és Pintér Jenő id. Szinnyei Józsefről (Irod.). — Az 1910-iki jubiláris Mikszáth-kiadásnak szép gyarapodását jelenti a nagy író elszórt írásaiból Rubinyi Mózesről összegyűjtött s részben már meg is jelent tizenöt új kötet; nehezen várjuk ezek közt a pontos és teljes Mikszáth-bibliografiát; Rubinyi tájékoztatót is irt kiadói eljárásáról (Bp. Szemle), kedvenc kifejezésével több ízben «a magyar széppróza lírikusá»-nak nevezve Mikszáthot. Mikszáth egyéniségének legjellemzőbb oldalát: humorát Nagy Sándor elemezte (Irod.). — Kéki Lajos két írói arcképet festett, egy vázlatot Herczeg Ferencről s egy nagyszabású, gondos kidolgozású portrét Gárdonyi Gézáról (Bp. Szemle). — Napjaink irodalmának képviselői közül egész kötetnyi méltatást kapott Ady Endre Loósz Istvántól (Szabadka 1914). Kaposy Lucián (Dtúli Prot. L.) és Radványi Kálmán (Élet és irod.) is «a ma irodalmá»-val foglalkozott, melynek különben béke-időben Schöppfin Aladár a legéberebb számontartója és mérlegelője.

E felsorolt cikkeken és könyveken kívül egész csomó apróbb közlemény, egész csomó hasznos irodalomtörténeti adalék jelent meg, melyekre azonban most nem lehattunk tekintettel. Nagyon sajnálatos, hogy a tavalyi szemle utolsó pontjáról, az összefoglaló nagyobb művekről az idén nincs semmi mondanivaló; a tavalyi szemle is panaszosan szólt e téren való szegénységünkéről, hát akkor a mi mostani sóhajunk hogyne volna indokolt. Sok érdemes munkás szorgoskodik az anyag összehordása terén, melyből immár hatalmas alkotások is felépülhetnének, de nagy koncepciókra alig mer nálunk gondolni valaki. Nagyobbszabású, teljes irodalomtörténet sem a Bodnár Zsigmond, sem eddigelé a Horváth Cyrill elkezdett tervéből nem született; mindnyájan óhajtjuk, hogy Pintér Jenő mielőbb zavartalanul folytathassa és befejezhesse munkáját, irodalmunk első rendszeres és egységes történetét. Az egyes irodalmi műfajok közül ez időszerint csak a drámának van nálunk összefoglaló monografiája. A líráét, eposzét, regényét, a különféle eszmeáramlatokét, a magyar kritikáét stb. a jövőtől kell várnunk. Hogy pl. olyan kivételes jelességű mű is, amilyen Beöthy Zsolt «Szépprózai elbeszélés»-e, annak idején félbeszakadt és — úgy látszik — művészi torzó marad: ennek a körülménynek okai közt aligha ott nem szerepelt az előmunkálatok hiánya is. De az újabb nemzedék sokkal kedvezőbb helyzetben van. Részlettanulmányaink színvonala elég magas, nemcsak mennyiség, hanem minőség dolgában is. Kivált a forrás-kutatás, a költői motívumok és típusok nyomozása, szóval az összehasonlító irodalomtörténet nyert nagy lendületet. Az egyetemi szemináriumok szerencsésen terjesztik azt a filológiai módszerességet, amely megmunkálja a talajt a nagyobb alkotások számára. Különben a nagyszabású művek hiánya nem okvetlenül és nem teljesen azonos a szellemi tehetségek hiányával. A tudományos irodalom még mindig rossz üzlet nálunk s ez a körülmény a szerző és kiadó kedvét egyaránt lelohasztja s a Semsey-fajta szép pályázatok jobbára meddők maradnak. Két-három folyóiratunkhoz fordulunk minden reményünkkel, ezek pedig terjedelmes munkákat nem bírnak meg. Így némi egyoldalúság támad, melynek azonban, ismételjük, nemcsak magunk vagyunk az okai. Sajnos, most az egész világ-élet olyan nem álmodott egyoldalúság útjára jutott, hogy a mi szűkebbkörű, itthonos bajainkra még ráeszmélni is alig van időnk, sőt talán jogunk sincs.

—nd.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Katona József egy elveszett fordításáról.

Katona Józsefnek volt egy *Medve Albert* című színdarabja, melyet 1813 február 7-én adtak elő Budán s amelynek szövege elveszett. (V. ö. Bayer, Játékszín II. 402. és Drámairod. tört. I. 243.; Pintér, Magyar irod. tört. 1913. II. 186.) E darab származását és tartalmát azonban módunkban van megismerni.

Nem lehet ugyanis e darab más, mint Joseph Alois Gleich *Albert der Bär, oder die Weiber von Weinsberg* (Ein Original-Schauspiel mit Gesang, in drey Aufzügen. Wien 1806.) című prózában írt színművének fordítása. Ezt a föltevést megerősíti a *Honművész* egy kritikája (1835. II. 737.), mely a Czelesztin *Toldi Miklós és a kőszegi magyar amazonok vagy a Lisztes Vitézek* című ¹ «vígssággal vegyes nemzeti történet»-éről azt állítja, hogy nem egyéb, mint «a *Medve Albert* c. régi vitézi játék magyarosítása és Mátyás korába helyezése». Bayer műsorában is (Játékszín II. 445.) az olvasható a Czelesztin színdarabjáról, hogy «*Medve Alb. vit. j. után*» készült. Másrészt Czelesztinről Heinrich Gusztáv részletesen kimutatta (Olcso Könyvtár 869—72. sz. [1894.] 45. s köv. l.) hogy szóban levő darabjában Gleich *Albert der Bärjét* magyarosította. Világos ebből, hogy a *Medve Albert* is az *Albert der Bär* c. darabra vezetendő vissza.² Katona József tehát a népszerű és nálunk sem ismeretlen (Király Gy. EPhK. 1909. 343. és Heller B. Ethn. 1909. 129.) *weinsbergi nők mondájának* egy lovagdrámai földolgozását ültette át magyarra a *Medve Albert* c. elveszett darabjában. A fordítás és az eredeti közelebbi viszonyát sajnos nem lehet megállapítani. A *Honművész* tudósításából csak annyi tűnik ki, hogy a *Medve Albert* nem volt magyarosítás, amit különben már az eredeti cím meghagyása is sejtet. Mindenesetre Joseph Alois Gleichet, a termékeny bécsi lovagdráma- és lovagregényíró is a költő idegen irányítói közé kell számítanunk. Gleich különben egyéb fordítások révén is ismeretes volt nálunk a XIX. század elején (v. ö. György Lajos EPhK. 1913. 598.; Bayer, Játékszín II. 433., 441.).

¹ Szinnyei (*Magyar Írók* 1899. VI. 854.) szerint egy hasonló című darabja lett volna Komlóssy Ferencnek is. (Előadták Pesten 1864. I. 14.) Ez azonban valószínűleg azonos lesz a Czelesztinével.

² Az *Albert der Bär* 1839. VII. 20. a budai Arénában németül is színre került. (Színlapok a budapesti egyetemi könyvtárban, «Gd. ívr. 299.» jelz.)

Az *Albert der Bär* lefordítása Katona Józsefnek fordító éveibe esik, s a költő fejlődésében bizonyosan nem volt nyomtalan. A *Luca széke* (1812) után, a *Ziskával* (1813) körülbelül egyidőben és a *Borzasztó torony* (1814) előtt fordult Katona ehhez a népies és boházati jelenetekkel tarkított lovagdrámához. Várostrom, a lojalitás ellen szegülő várúr, érzékeny szerelmes hős, kit kedvese földalatti folyosón vezet ki a várból és a lovagdrámák közkeletű motívumai jellemzik a *Medve Albert* cselekvényét. Mindenesetre érdemes volna, legalább az eredeti alapján, utánajárni az esetleges kapcsolatoknak, mik ezt a fordítást Katona többi műveihez fűzik.

ZOLNAI BÉLA.

Szigligeti «Cigány»-a.

Ezzel is úgy vagyunk, mint Szigligeti egyéb műveivel. Itt-ott felfedezünk egy-egy elemet, mely esetleg képzelme csiráját megnövelte, de soha egészében nem mutathatunk rá valamely műve forrására.

A Cigány legfőbb situációjára (de igen általánosságban!) Wolff (Pius Alexander) «Preciosá»-ja lehetett befolyással, mely Sz. ifjúságában igen gyakori műsordarab volt. Alonso, a spanyol grand fia megszereti a cigánynak tartott Preciosát, sőt annyira megy, hogy együtt barangol a cigánykaravánnal. Szülei, rangsorsosai persze elképednek, hogy cigánylányt szeret s a szerző úgy lából ki a megoldhatatlan helyzetből, hogy Preciosáról kisütteti, hogy nemes származású, lopott gyermek. Sz. Cigányában ez a helyzet hasonló. Kurta, nagygazda, ki akarja tagadni unokaöccsét, Gyurit, mivel cigánylányt szeret. Tehát az arisztokratikus érzés, mely a népnél is megvan, uralkodó fonala a cselekvénynek.

Rózsi örületének mintáját Szigligeti kétségtelenül Jókai «Hétköznapi»-jából vette. Itt Lillát elrabolja Dömsödi báró s egy magányos szigetre viszi, hol a nő gyermeket szül, de beleőrül. Azonban, mond Jókai, Dömsödi hitte, bízott benne, hogy (ha majd a nő anya lesz) ki fog gyógyulni lelke nyavalyájából, «mint erre számtalan példát tudott, vagy legalább sejt». Mintha csak Várszegi földesúrfi, ki a kigyógyítás módját kieszelei, hallanók. A nő csakugyan ki is gyógyul, még pedig régi imádójának, Szilárdi Leandernek megjelentére.

Jókainál mottóként találta Szigligeti a következő népdalverseket is:

Az kenyered kővé váljon,
Az ég téged meg ne áldjon.
Mosdóvized vérré váljon!

Ezeket tudvalevőleg beleszötte Rózsi nagy drámai kifakadásába.

Az, hogy Rózsi a hajdú hírbe hozva, mintha nála lett volna s látták volna kiugrani szállása ablakán, Szigeti «Szép Juhász» c. népszínművéből való. Itt ezt Jancsi tényleg megteszi, mikor felbujtották arra, hogy Rózsának, a haszonbérli-kisasszonynak szobájában rejtőzzék el s tüntetőleg ugorják ki az ablakon.

RAKODCZAY PÁL.

Tompa Mihály «Basa kútja» című költeményéről.

Tompa a *Basa kútját* így végzi:

Kedvese, anyja, kit vára:
Visszamegy a lány Hamvára,
Hol maig is szól, élvén
A rege a kút mellékén.

A vízmerő hamvai leányt az egri basa részére a két aga, Omár és Arslán elrabolja. Már Szarvasköre érnek, mikor a szép leány könnyétől a víz forrni kezd, mire az edény felbillen s a víz kicsordul. Omár sebtlen visszavágtat a forráshoz, míg végre újból vizet hoz. Hírnök jő s tudtukra adja, hogy a basa szörnyet halt. Most Omár és Arslán párviadalra kelnek a leányért. Míg tusakodnak, a leány a ménen toványargal, s visszatér Hamvára.

Tompa Mihály maga mondja, hogy költeménye népmondán alapul. Hogy Hamván a népmonda milyen alakban élhetett, nehéz eldönteni. Annyi bizonyos, hogy a *basa kútjáról* monda nem egy törökverte vidéken keletkezett. Gönczi Ferenc a göcseji Vargaszeg községben hallott érdekes mondát a *basa kútjáról*. Gönczi azt írja, hogy Vargaszeg határában a nép egy forrást «basa kútja»-nak nevez. «Valamikor minden bizonynyal kút volt. Ebből a nép, mivel a vize igen jó volt, a kanizsai töröknek — adó fejében — vizet hordott.» [*Ethnographia*, 1901, 410. l.] Ehhez a mondához hasonlíthatott a hamvai is, a leányrablás mozzanatában pedig, valószínű, hogy Tompa leleményének is nagyobb szerep jutott, míg a két török viadalában a Szilágyi és Hajmási-monda egyik indítéka kísért.

ELEK OSZKÁR.

Magyar vonatkozás egy portugál néprománcban.

A *Dom Gaifeiros* című portugál néprománc érdekes magyar vonatkozása miatt hívja fel a figyelmet. A Nagy Károly-monda körébe vágó portugál néprománcot Garrett jegyezte fel *Tras os Montes*ben és Bellermann is kiadta bilinguis [portugál és német] kiadásában. [*Portugiesische Volkslieder und Romanzen*, 30—54. lk., l. még a jegyzetet a 268. és 269. lapokon.]

Dom Gaifeiros kockajátékkal tölti az időt; Dom Roldão, a nagybátyja szemére lobbantja, hogy míg a feleség mór-fogságban szenved, a férj, Gaifeiros kockajátékkal mulatozik. Gaifeiros rögtön elhajtja a kockákat. Elmeséli nagybátyjának, hogy éveken át járt-kelt mindenfelé, még sem talált Melisendrára; most megtudta, hogy hitvese Sansonhában van, de sajnos, nem mehet érte, mert nincs lova és fegyvere; ezeket egyik nagybátyjának adta, *ki Magyarországra ment tornajátéokra:*

Que o meu primo, Monzinhos
Ha pouco os fui imprestar
Para essa festa de Hungria
Onde se foi a justar. [32. l.]

Dom Gaifeiros Roldão segítségével mégis eljut a mórok közé, feleségét fogságából megszabadítja. Megküzd a nyomában vágatató mórokkal. Egymásután ejti el őket. Majd Gaifeiros megismerteti magát a mór királlyal, Almansorral, ki most megriadva zárkózik Sansonhába. Gaifeiros Párizsba ér szerelmes hitvesével, Melisendrával. Néhány mérföldnyire Párizs előtt ünnepi pompával fogadják őket.

Míg a régibb francia és angol költészet magyar vonatkozásaiban valószerű tartalmat nem kereshetünk, mert Magyarország úgy szerepel bennök, mint valami exotikus föld, mely a képzelet legcsapongóbb változásainak szolgál tápláló talajul, addig ebben a portugál románcban, noha a *kaland* mozzanata itt is világos, szembeszökő az is, hogy ez a kaland nem regényes, szerelmi, hanem *vitézi, hősi jellemű*. Ez a tényező a portugál románc magyar vonatkozásának valóbszerű tartalmat ad. A bajvívásokról, harcokról elhíresült magyar földről a portugál is tudott annyit, hogy egy hősi vállalkozásra induló bajnok vitézi küzdelmének harcos fáradságot szépen jutalmazó küzdőterévé tegye.

ELEK OSZKÁR.

IRODALOM.

Harsányi István, Gulyás József, Simonfi János: A kuruc balladák hitelessége. Sárospatak. (A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztőségének kiadása. 1914. 100. l.)

Szerzők szemei előtt irodalomtörténetünk «legégetőbb kérdésének», a kuruc balladák hitelességének tárgyalásában kettős cél lebegett. Egyrészt, hogy a régi magyar irodalom számára «visszahódítsák» a Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos által tagadásba vett hitelességű költeményeket, másrészt, hogy megvédjék Thaly Kálmán igazát az «elsietett vádakkal» szemben. Szerzők Riedl Frigyes vélekedését nem tartják «eléggé megokoltnak», s a költemények létrejöttéről vallott felfogásának «még csak a valószínűségét sem engedhetik meg» maguknak, nemhogy megbizonyítottaknak tekinthetnék. Egyelőre azzal pihentetik tollukat, hogy érdemes volt a kérdést felülvizsgálni s érdemes lesz ez ügyben tovább kutatni. E dolgozatok jórészt megjelentek már a Sárospataki Református Lapok 1913-iki évfolyamában (okt.—dec.) és sorozatos cikkeiket folyóiratunk múlt évi folyóiratszámleiben állandóan ismertettük, mindazonáltal mivel jelen kötet a fentemlített cikksorozatnak nem egyszerű különnyomata, hanem «átdolgozott és bővített kiadása», könnyebb áttekintés kedvéért röviden újból összefoglaljuk a szerzők főbb ellenvetéseit.

A tanulmánynak négy része van. Az első rész (5—38. l.) Harsányi István és Gulyás József műve. Ebben szerzők a rézdob kérdését illetőleg Riedl Frigyesse szemben, (aki azt vallja, hogy a kuruc-korban a dobok némák, néhány balladában pedig folyton dobolnak), úgy vélik, hogy a Rákóczi-korban ismeretesebbek voltak a rézdobok. Thaly Tanulmányában több helyen tesz említést ezredobosról, a szabályzatok is előírják ennek kötelességeit, tehát volt dobos a seregben. Hogy pedig rézdobos is volt, arra bizonyosság Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc életrajza, ahol szintén olvasható, hogy a kurucok üst- vagy rézdobokat használtak. Szerzők aztán arra idéznek adatokat, hogy a kuruckori költészet ismerte a dobot és a rézdobost. Riedl-le szemben (Bujdosó Rákóczi) azt állapítják meg, hogy voltak Rákóczi-sírató dalok is, még pedig azon a területen, ahol Erdélyi gyűjtetett; így lehetett azon is, ahol Thaly gyűjtetett. És tényleg sírató is a nép Rákóczit. (V. ö. ezzel szemben Kálmány Lajos nézetét. Hagyományok. 1915. 215 l.) Riedl szerint Thaly az Esztergom megvétele c. balladának azt a motívumát, hogy Rákóczi hajnalkor fellovagol a várba, Arany

Török Bálintjából vette; ezzel szemben szerzők azt mondják, hogy Thaly forrása is a népdal volt. A Török bársony süvegem kezdetű nóta első két sora megvan ismeretes régi népdalban. Ilyen módon mennek végig a Riedl által gyanúsaknak tartott kifejezéseken és verssorokon, s arra a megállapodásra jutnak, hogy a valódi forrás nem az, amit Riedl megjelöl, hanem a népdal, a népnyelv. Az eredő helyek kérdésére térve át, szerzők azt mondják, hogy az a körülmény, hogy 1913-ban pl. hasztalan keresték az esztergomi városi levéltárban a Thalytól forrásul használt 1706-iki nagyszombati kalendáriumot, s hogy abból a nyomtatványból ma csak a Nemzeti Múzeum példánya ismeretes: egyáltalán nem bizonyítja hitelesen azt, hogy tehát a Thalytól említett eredő hely fiktív s a forrás, melyre Thaly utal, sohasem létezett.

A dolgozat második részét (39—81. l.) Simonfi János írta. Szerző elhamarkodottnak mondja a Világ 1913. X. 4. számában írt, Riedl érvei nyomán támadt azon ítéletét, hogy «az irodalomtörténetből ki kell törölni a kuruc balladákat, mint a korabeli néplélek hű kifejezőit». Simonfi szerint Riedl nyelvtörténeti érvei erősen támadhatók. Pedig az eredetiség vitájában éppen a nyelvi bizonyítékok esnének legnagyobb súllyal a mértékbe. A balladák ódon szókincse Riedl szerint Thaly kiadványaiból, meg Balassa, Gyöngyösy és Mikes műveiből van merítve. Szerző sorba veszi az egyeztetéseket, s arra az eredményre jut, hogy a kérdéses helyek nem a fenti írókból vett Thaly-féle kölcsönzések, hanem az ilyenfajta szavak, szólások, kifejezések, «egy-től-egyig az egykorú köznyelv bővizű kútjából fakadtak». Az Arany Jánossal való egyezésekre vonatkozólag S. azt mondja, hogy Arany «holta után sem vall Thaly ellen». Vallott ő már életében, de mellette. A Kisfaludy Károllyal való egyezésnek Riedl által megjelölt módjában sem hisz a szerző. Hihetőbbnek tartja, hogy a dunántúli bujdosó kurucok éneke három sorának is, a Kisfaludy K. költeményének is ugyanazon egy forrása van, t. i. a népnyelv, a népköltészet.

A harmadik rész szerzői ismét (82—90. l.) ismét Harsányi István és Gulyás József. Véleményük szerint Thaly az egyes darabokat úgy közölte, ahogy azok forrásaiban voltak, csak a helyesírást modernizálta. Ha eddig nem is kerültek még elő, szorgos kutatás után elő fognak kerülni a kuruc-kori ballada-kéziratok is, mint ahogy megvannak már Petrőczy Kata elveszettnek hitt versei is.

A tanulmány negyedik, befejező része (91—95. l.) Simonyi Jánostól való. Főgondjuk volt — úgymond — Riedl nyelvi bizonyítékainak megdöntése. A kézirat hiánya még nem elég bizonyíték a hitelesség ellen. A négy legkényesebb nyelvújításinak tartott szóról — úgymond — valószínűvé tették, hogy vagy népnyelvi eredetűek, vagy elvonás által keletkeztek, s már a kuruc-korban meglehettek. Meggyőződtek róla, — írja — hogy a balladákat sok szál fűzi a régi magyar költői stílushoz és a népköltés nyelvéhez. «Mentül több szempontból latolgatják a kérdést, annál inkább meggyőződtek Thaly igazáról.»

RIMÓCZY ELEK.

Schuy Gilbert: Bacsányi János és I. Napoleon 1809-iki proclamációja a magyarokhoz. Budapest, 1914. 104 l. Stephaneum-nyomda. (Történeti Értekezések 5. sz.)

Bacsányi János azok közé a szerencsés íróink közé tartozik, akikkel az irodalomtörténetírók legszívesebben foglalkoznak. Jelentősége aránylag nem nagy, s eddig mégis nyolc kisebb-nagyobb monografikus munka foglalkozott vele. Ennek oka egyrészt Bacsányi érdekes egyénisége, másrészt méltatlan mellőzése, üldözése és sok szenvedése, melyekért mintegy kárpótolni akarja irodalomtörténetünk az életében meggyanusított, később elfeledett író. Nyomós okként járul az említettekhez az is, hogy Bacsányi gazdag kézirati hagyatéka bő anyagot, élettörténete pedig megfejtendő problémákat nyújt a kutatóknak.

Jelen monografia, a kilencedik, Bacsányi életének csak egy vitás kérdésével, a legtöbbet vitatottal, foglalkozik, t. i. hogy mi része volt Napoleon híres proklamációjának létrejöttében.

A kérdést Horánszky Lajos kutatásai után (B. J. és kora, 1907.) eldöntöttnek hittük. A bűnügyi vizsgálat aktáiból az derült ki, hogy a proklamációt Márton József fordította magyarra egyes inkriminált részletek kivételével, melyeket Sednitzky rendőrminiszter hivatalos jelentése szerint egy Kermelics nevű magyar iktatott bele, a kész fordítást azután Bacsányi javította át.

Schuy munkája nem más, mint Horánszky adatainak revíziója. Először elég meggyőző érvekkel támogatja Horánszky amaz állítását, hogy a proklamáció szerzője maga Napoleon, azután azt igyekszik bebizonyítani, hogy Kermelicsnek semmi szerepe sem volt a fordításban, hanem Bacsányi volt az, aki Márton fordításába az inkriminált részeket betoldotta s az egészet átdolgozta, szóval, hogy jelentősebb szerepe volt a proklamáció létrejöttében, mint maga vallotta s mint Horánszky hitte. Ezt az eredményt, mint értekezése elején maga megjegyzi, nem tekinti teljesen bizonyosnak és véglegesnek s rámutat arra, hogy az egykorú hosszas és körülmélyes vizsgálat sem tudott minden kétséget eloszlatni az ügyre vonatkozólag.

Alapos és körültekintő vizsgálódása szerintünk csak megingatja, de egészen meg nem dönti Horánszky felfogását (pl. Kermelics szereplését illetőleg), érvei nem egyszer meggyőzők, de nem mind kielégítők. Hogy kétségeket keltett Horánszky véglegesnek hitt megállapításai iránt, az is mindenesetre eredmény (bár a kétségeket már Angyal Dávid is hangoztatta Horánszky könyvéről 1908-ban írt bírálatában).

Ami a tanulmány formáját illeti, feltűnik bőbeszédűsége. Sokat ismétel (hányszor emlegeti pl., hogy Bacsányi milyen szenvedélyes korrigáló volt! kétszer idézi ugyanazt a 25. és 85. lapon stb.), fölöslegesen terjedős, pl. mikor Bacsányinak főként a *műfordításra* vonatkozó elveit a proklamáció fordítására alkalmazza. Ezek különben nem lényeges hibák ahhoz képest, hogy szerző nem az eredeti aktákra alapítja vizsgálatát, hanem csak Horánszky könyvének közléseire. Így revízióját vele együtt mi sem tekinthetjük véglegesnek. Reméljük, ezt a mulasztását azzal fogja

jóvátenni, hogy az aktákat magukat még egyszer tüzetesen átvizsgálja s úgy alkotja meg végleges ítéletét, mellyel hihetőleg be fogja fejezni ezt a százados pört a magyar történelem és irodalomtörténet örömére.

SZINNYEI FERENC.

Gróf István: Arany János Bolond Istókja. Budapest, 1914.
8° 223 l. Ára 3 kor. 60 fl.

A szerző végszavában néhány megjegyzést fűz tanulmányához. Elmondja, hogy dolgozata eredetileg egyetemi pályatételre készült munka, ahol dicséretben részesült. A nyertes Kardos Lajos dolgozata lett, mely azóta szintén megjelent nyomtatásban (Ism. Irodalomtörténet 1914 márc.). Gróf azóta átdolgozta, főleg kibővítette pályamunkáját, de szempontjai maradtak. Nemi végső következtetést mindjárt megállapíthatunk. Nem ismerjük a munka eredeti formáját, de az a gyanúnk, hogyha szempontjai nem változtak, műve úgy nem lett sokkal jobb. Mert nemcsak terjedelmes, de hosszas is lett. Kardos munkájának kétségtelen érdeme a *Bolond Istók* önéletrajzi elemeinek teljes megvilágítása, részben új kutatások alapján. Gróf ezzel szemben a mű esztetikai elemzését tette főszempontjává. Műve ilyen nézőszempontból nem is mondható fölöslegesnek.

A könyv végére adott repertorium is bizonyítja, hogy Gróf a költemény irodalmában jártas. Dicsérettel emeljük ki szorgalma mellett józan-ságát. Amikor beéri az eddig ismert önéletrajzi adatokkal, nem kalandozik süppedékes talajra. Inkább félénk s túlságosan is bizonyozza, hogy a II. ének kis színésznője csak költői személy. Gróf helyesen polemizál Kardossal, aki az I. énekben is önéletrajzi elemeket keres. Józan-sága attól is megóvjja, hogy a másik oldalon térjen ki s a Bolond Istók népmesei elemeit cserkészsze. Hiszen az okos bolond népmesei alakjához Arany töredékének semmi köze. Végül helyesen magyarázza Petőfi *Bolond Istókját* s röviden szembeállítja a két nagy költő egyforma című munkáját. Általában jól fogja föl Arany szándékát, a közmondást, mint kiinduló pontot és mint semmi egyebet, az alapeszmét s a terv határozatlanságát.

Azonban a munka nagyon is magán viseli a fiatal írók jellemző vonásait. Mikor a költeményt meg akarja mindenfelől világítani, túlságosan nagy feneket kerít a dolognak s oly messze elkalandoz, annyi mindenről beszél, hogy a költemény igazi tárgyalása szinte elvész benne. Akármilyen bőven is ír a mű anyagáról, népiességéről, alakjairól, az író stílusáról, a főcél: az esztetikai fejtegetés mégis hiányos marad. Hosszasan ír a csöszkunyhóról és lakóiról, de jóformán nem is foglalkozik a hős alakjával, a debreceni diáklelet s a vándorszínészvilág épen olyan jellemző, mint kedves leírásával. Pedig a Bolond Istók jellemzése érdekes esztetikai probléma. Az alak épen olyan eleven, mint Arany akármelyik más epikus alakja, de az a szubjektív, valósággal lírai jellemzés, amelyet az író itt próbál, egyetlen más munkájában se található. A világirodalomban a Dickens Copperfieldje van így megalkotva, de legkevésbé sem akarok azért Aranyban dickens-i hatást fedezni föl.

Dicséretes a szerző nagy olvasottsága, de az is kezdő íróra vall, hogy

beszámol olvasmányaival ott is, ahol semmi szüksége sincs rá. Miért emlékszik meg a pesszimista s a természetkedvelő íróról olyan részletesen? Hiszen a legtöbbjének itt igazán semmi helye sincsen. Szemmel látható, hogy az író ezzel széles perspektívát akart művének adni, de e fölhalmozásból nem lesz perspektíva, e fejezetek oda nem illő részletképen kilógnak a munkából.

Aztán itt-ott átvesz egy-két furcsa nézetet. Már hogy volna Byron realista költő? Aztán hagyjunk föl már egyszer azzal a babonával, hogy Hugo Victor nem tudott jellemezni, amiért másféle jellemrajzoló módja volt. Hát elfeledjük Cromwellt, Don Carlost, Ferenc királyt, ha csak egyszer is olvassuk? Nem tudott jellemezni a Don Cäsar megalkotója, azé az alaké, amely tipussá vált?

A Taine természettudományi módszerének alkalmazása néha naiv módon történik. Mosolygunk, mikor a magyar nép faji leírásánál ezt olvassuk: «Azonkívül a téli hideg klíma a magyart erős hústáplálékra kényszeríti, a meleg nyári napok által megposhasztott víz hatását erős fűszerekkel és szeszes italokkal kénytelen ellensúlyozni. A paprika és bor gyorsítja a vérkeringést stb.»

Nem mindenütt helyes az Arany olvasmányainak hatását tárgyaló fejezet sem. Érdekesen mutat rá az I. ének sok bibliai kifejezésére, de már se Homeros, se Shakespeare hatása nem olyan, ahogy Gróf leírja. Arany leírásaiban több úgy a festői, mint a lírai elem, mint Homerosban. Shakespeare realitása egészen más, mint az Aranyé. Shakespeare a leg-
elemibb módon hozza elének a királyt, a hőst, a nagyurat, de soh'sem ír kisszerű tárgyakról és kis emberekről. Az ő viharja a cédrusokat rázza s villáma a palotákba csap.

Gróf a *Bolond Istók* I. énekének megjelenésétől keltezi a magyar irodalom reális korát. Ezt bővebben kellett volna kifejtenie.

Csak még egy szót az utolsó laphoz. Gróf azon véleményen van, hogy Arany olyan költő, aki legtöbbször tanulmányra szorul. Ezt kereken tagadom. Legtöbb munkájában annyira egyszerű, hogy megértéséhez alig kell kommentár. Az igaz, hogy annyira mély is, hogy tanulmányra alkalmat bőven ad.

VÉRTESY JENŐ.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Hét. 1915. évf. 1. sz. — *Carpaccio: Herman Ottó*. Hangulatos megemlékezés. — Az Irodalom rovat közli Kiss Józsefnek a mezőcsátiakhoz írott levelét, amelyben szülőfaluja polgárainak a díszpolgári oklevelet megköszöni. Mellékelve a mezőcsátiak díszoklevelének művészi kivitelű kerete, a költő szülőházának bőrze metszett rajzával.

U. i. 2. sz. — *Kosztolányi Dezső: Juhász Gyula*. Ismerteti Juhász Gyulának 1908—1914 c. új verskötetét. (Megjelent a Tevan-könyvtárban.) Juhász e kötetben hat év verstermését szedi össze. A két dátum közt egy szenvedő lélek vívja háborúját önmagával. Élete nagyon szomorú és stílusos. J. szomorú, néma és hallgató ember. Szelid és jó író. Holdimádó. Szeret szenvedni. Ad és áldoz, mikor ír. A kötetnek tulajdonképpen nincs címe; ez illenék rá: «Beteg lelkeknek való füves kertecske.»

Az Ujság. 1914. évf. 309. sz. — *Megemlékezés Herman Ottóról*. «Aki a legművészebb magyar próza antológiáját akarná összeállítani, sok lapot Herman Ottónak kellene juttatni.»

U. i. 310. sz. — Kiss József levelét közli Mezőcsát községhez, melyben díszpolgárrá való választását megköszöni, a többek közt így ír: «Kettős ajándékot adott nekem e föld, a rög szeretetét, s azt a kiválóságot, hogy nyelvének bűbáját százezreknél melegebben érezhessem át.»

U. i. 331. sz. — *Kozma Andor: A katona a magyar költészetben*. A Hadsegítő Bizottság által (1914 dec. 29-én) rendezett estélyen tartott felolvasás kivonata. Megtudjuk belőle, hogy az eredeti dolgozat, mely a Hadsegítő Bizottságtól kiadandó gyűjteményes könyvben fog megjelenni, nagyobb szabású essay, mely úgy azokat a költőket, akiket a katonaság adott a magyar irodalomnak, valamint azokat a magyar költői termékeket, melyeknek tárgyai a katonák és a katonaelet, irodalmunk kezdetétől fogva bezárólag a tizenkilencedik századig méltatja.

U. i. 1915. évf. 28. sz. — *Wallasz Jenő: Háborús irodalom*. A háborús irodalomnak van néhány nagyon szép költeménye, de ezek legtöbbszörének az a közös gyöngéje, hogy nem a mai háborúnak a szülöttjei. Kivétel Szilágyi Géza 8—10 szonettje, meg Kiss József versei. De itt vannak az örök modernek, valamennyien egyek abban, hogy nem akarják lekésni a csatlakozást a háborús korszak irodalmához. Pedig az igazi művész még jó ideig nézi ölbe tett kezekkel az eseményeket; e borzalmas háború benyomásai ugyanis nem egyhamar mosódnak el a lelkekben annyira, hogy a látás megtisztuljon.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1914. évf. 3. sz. — *Váczy János: Kazinczy Lajos.* Kazinczy Ferenc és Török Zsófia grófnő hetedik, életben maradt utolsó gyermekének, a későbbi honvédtábornoknak életét írja meg, akinek életpályáját oly kevesen ismerik s a 13 vértanu mellett alig emlegetik. Főbelövetett Aradon, 1849 okt. 25-én 29 éves korában. Dicső emlékének szobrot emeltetett unokaöccse, Kazinczy Gábor. — *Dongó Gy. Géza: Kazinczy F. levelei vármegyénk archivumában.* Szerző közli S. Soós Pál főszolgabírónak az alispánhoz írt levelét, amelyben K. F. egy elveszett levelének tartalmát is felöleli. Ebben K. F. szorgalmazta a nemzeti iskolázás igényeinek megfelelő új épület létesítésének szükséges voltát Varanón. — *Hegedűs Sándor: Ember András* (XVIII. századbéli hegedősnek) *A Hegyaljai Városok Le írása* c. «verselményét» ismerteti s *Vizes Tokaj* címen izelítőül egy részletet is közöl belőle.

Akadémiai Értesítő. 1914. évf. 12. sz. — *Heinrich Gusztáv: Jelentés az 1914. évi Koczán-pályázatról.* A bizottság egyhangúlag «A poeta» című és «Viola» jeligéjű színműnek ítélte oda a jutalmat. A darab szerzője Balázs Sándor székelyudvarhelyi főreáliskolai tanár. — *Az újabb Bolyai-iratok a M. Tud. Akadémia könyvtárában* c. közleményből megtudjuk, hogy Szabó Péter tanár özvegye férje hagyatékából a Bolyaiakra vonatkozó értékes kéziratokkal gyarapította a M. Tud. Akadémia könyvtára gyűjteményét. Legtöbb figyelmet érdemelnek a hagyatékban talált irodalmi levelek = 159 drb.

U. i. 1915. évf. 1. sz. — *Simonyi Zsigmond: A szövegkritika módszeréhez* címen a régi kéziratokban előforduló íráshibák fajainak és természetének vizsgálatával foglalkozik. — *Szinnyei Ferenc: Jósika Miklós leírásai és korrajza.* (Kivonat szerzőnek 1914 nov. 30-án tartott székfoglalójáról.) Jósika volt az első írónk elbeszélő irodalmunkban, aki a költői leírást nálunk meghonosította és a regényírás terén szerzett úttörő érdemeit ezzel is szaporította. Jósika azért oly jó leíró, mert nemcsak jól tud megfigyelni, hanem ezeknek a kifejező nyelvi eszközöknek is nagy mestere. Regényeiben a korrajzi leírás is igen jelentős és túlnyomó. Komoly tanulmányra vallanak, tömördek apró részlet ismeretére, de sok képzeletre is, mellyel a történeti ismeretek hézagait ki tudja tölteni s a régészet adataiból mindig színes élénk képeket tud festeni. Korrajza a mi szemünkben lehet fogyatékos, de azért jelentékeny színvonalát ma is el kell ismernünk.

Alkotmány. 1914. évf. 359. sz. — *Túri Béla: Az író és a háború.* Íróink általánosan konstatálják, hogy a háború emelkedettebbé tette a gondolkozást, nemesebbé az erkölcsi érzést, nagyobb célokat állított az egyén elé. Írók, kik a pusztaság és kultuszát és kulturáját hirdették, arról írnak, hogy a XX. századra az erkölcsi renesszánsz, az etikai érzésben való megfordulás vár. — *Tóttósy Béla: Pázmány Péter és a 30 éves háború.* P. leveleiből vett szemelvények alapján mutatja be P.-nak a 30 éves háború idején vallott politikai gondolkozását.

U. i. 1915. évf. 1. sz. — (Név nélkül.) *Az irodalom a válaszáton.*

A cikk írója Froberger József, bonni irodalomtörténetíró és esztetikusként a Kölnische Volkszeitungban megjelent cikke nyomán azt hiszi, hogy a nagy háború után a mértéktelen külföldieskedés, a francia frivolitás és az angol utilitarizmus alább fog szállni. Azok ellen a divatirányok ellen, melyek jellege a külső technika kultusza és az új formák keresése, melyek a belső tartalmat elhanyagolták, harc indult meg már is mindenfelé. Vagy legalább is bizonyos közöny fejlődött ki velük szemben.

U. i. 6. sz. — *Túri Béla: Széchenyi István élete.* Friedreich István poszthumusz munkájának méltatása.

Balaton. 1914. évf. 9—10. sz. — *Roboz István: Látogatásom Jókai Mórnál Balatonfüreden.* Tárcaszerű cikk arról a benyomásról, melyet szerzőre a nagy írónál való látogatás gyakorolt.

Bibliothèque De L'Ecole Des Chartes. 1913. évf. 3—4. sz. — *Raymond Chastes* ismerteti Kont Ignác bibliográfiáját.

Budapesti Hirlap. 1914. évf. 307. sz. — Az Irodalom és Művészet rovat névtelenül a *Mikszáth-Almanak*-ról írva *Herczeg Ferenc előszavát* közli. H. szerint az irodalom egyelőre tehetetlenül áll szemben az új háborúval. Ma nincs irodalom, valamint élet sincsen. Ma csak háború van. «A nemzetek rettenetes erő kifejtése megremegetteti lábunk alatt a földet és vészszínré festi fejünk felett az eget. Ki tudná ezt most versebe szedni? Nem költő, csak egy műkedvelő császár volt, aki a lantját pengette, midőn Róma lángokban állott.» Az irodalom várja a holnapot, amely dicsőséges lesz a magyarságra. A magyar már győzött abban a pillanatban, amikor ledobta testéről a közömbösség, a kételkedés, a pártoskodás és az idegen-imádás koldusrongyait.

U. i. 1914. évf. 310. sz. — *Szász Károly: Háború és irodalom.* (Nyílt levél Herczeg Ferenchez.) Sz. nem osztja Herczegnek azt a nézetét, hogy az irodalom tehetetlenül áll a háborúval szemben és hogy ma nincs irodalom, nincs élet. A hazafias érzés, a történeti idők hangulata ma is éppen úgy elsőrendű témákkal szolgál a költőknek, mint a XVI. században, mely korszak úgyszólván születési ideje nemzeti irodalmunknak. A mai világ más, mint a hajdani, de azért az irodalom ma is hű tükrökre a nemzet életének. Az irodalomnak ki kell vennie méltó részét a nagy hazafias munkából. Nagy kár, hogy a Nemzeti Színház zárva tartja kapuit. S miért pihen legelső szépirodalmi egyesületünk, a Kisfaludy-Társaság? Igazi komoly magyar írónak ma remek tárgyak kínálkoznak. Első sorban hozzá fordul, a Bizánc, az Ocskay brigadéros, a Pogányok koszorús írójához.

U. i. 309. sz. — *Vezércikk Herman Ottóról.* «Vele egy rendkívüli egyéniség és ritka érték tűnik el a hazai közéletből. Elvekre intranzigens, munkára fáradhatatlan, eszméikért rajongani tudó, igényekre egyszerű, erkölcsre puritán.»

U. i. 1915. évf. 17. sz. — *Pekár Gyula: A végzet.* Szerzőt a mostani orosz invázió a régiebb muszka betörésre emlékezteti, a kárpáti ütegek

szava a segesvári ágyúk messzeséges ekhóit váltja ki lelkéből. Petőfit látja maga előtt s látnoki verseit idézi. «P. bizton előre meglátta végzetét. S ment feléje fölemelt fővel. Kivétel-ember, ki előtt a Végzet leteszi a maszkját. Tán ép e tudatban van benn a P. csodás fensőbbsege. Rejtelem, mely a mai nagy időkben új érdekek gyúl ki előttünk: most kell olvasni Petőfit!»

U. i. 18. sz. — *Sebestyén Károly: A háború és költészet.* Szerző azt fejtegeti, hogy a dráma mire fog formálódni a világháború hatása alatt? Irodalmi analógiák vizsgálatával próbál felelni a feltett kérdésre. «Katona József a magyar nemzet ezeréves küzdelmeit sűrítette össze Bánk bán-jában. Mai fejlett, mozgalmas, tehetségekben gazdag drámánk is új erővel, színnel, élettel fog megteljesedni, ha meg fogja érezni nagy napjaink termékenyítő hatását.»

Debreceni Protestáns Lap. 1914. évf. 47. sz. --- Közli a debreceni m. kir. tudományegyetem első történeti okiratát. A Napról-napra rovatban történeti és irodalomtörténeti események a nov. 11—18-ig eső napokra. Ez utóbbiak Kazinczy Ferenc, Kossuth Lajos, Sárossy Gyula, Csokonai V. Mihály, Zrínyi Miklós, Lévy József-re vonatkozó ismert adatok. A Különfélék rovatában olvassuk, hogy Erdélyi Jánosnak Gyöngyösy Berta által készített szobrát a sárospataki főiskolában nemrég csendben elhelyezték.

Die Geisteswissenschaften. 1914. évf. 36. sz. — *Josef Trostler: Neuere Forschungen zur Geschichte der deutsch-ungarischen literarischen Beziehungen.* Cikkíró vázolja a német-magyar érintkezések nagy irodalmát, melynek megalapozója Heinrich Gusztáv volt. Az ő nyomába Petz Gedeon, Bleyer Jakab és Bayer József léptek. A lehető teljességre törekvő cikk hosszabb ismertetéseket szentel Bayer József (Schiller drámái), Császár Elemér (Német költészet hatása), Heinrich Gusztáv (Magyar elemek a német irodalomban, Heinrich-album) és Bleyer Jakab (Gottsched hazánkban, Hazánk és a német philologia, Fr. Schlegel) munkáinak. Ezek a kutatások egyrészt adalékul szolgálnak az összehasonlító irodalomtörténethez, másrészt bizonyosságait mutatják, az állandó német és osztrák kulturhatás mellett is, a magyar szellemélet asszimiláló és válogató erejének, sőt itt-ott a német irodalomra való visszahatásának is. A nyolc hasábnyi cikk objektív előadásával igen hasznos szolgálatot tesz a magyar tudományos törekvéseknek.

Die Schaubühne. 1914. évf. 21—22. sz. — *Ernst Goth: Franz Molnár, Eine Portraitskizze.* Cikkíró Molnár Ferenc írói egyéniségének rajzát kíséri meg. Molnár Ferenc főjelentőségét az újságírásban látja, onnan indult ki pályája, oda írja most is krónikáit a budapesti életéről. Ő fedezte föl Budapestet az irodalomnak. A «Pál-utcai fiúk» a nagyvárosi gyermek életének modern eposza. A novellák Maupassant hangjára emlékeztetnek. A drámákban, melyek külföldön is sikert arattak, cikkíró szerint tehetségének nem a legjava nyilatkozik meg: ügyes és hatásos gyári termékek, melyek hozzáértéssel, de hidegen készültek.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 1. sz. — *Czebe Gyula*: *A Halotti Beszéd És Könyörgés s a görög és latin szertartás*. Sztripszky Híador és Artim M. felfogásával szemben azt bizonyíttatja, hogy a «H. B. és K.»-ben görög ritusnak nyoma sincsen. — *Fest Sándor* a Kisfaludy-Társaság új Shakespeare-kiadásának első három kötetét (A windsori víg asszonyok. Ford. Rákosi J., A makrancos hölgy. Ford. Lévy J., Hamlet. Ford. Arany J.), *Zoltai Béla* Vértessy Jenőnek, A magyar romantikus dráma (1837—1850.) című munkáját. (Ism. folyóiratunk 1914. 117 l.) — *Baranyai Zoltán*: Kuncz Aladárnak, Thököly a francia irodalomban c. értekezését ismerteti és bírálja. — *Király György* a «Magyar írók élete és munkái» utolsó füzetének megjelenése alkalmából a mű jelentőségét hangsúlyozza, remélve, hogy a M. Tud. Akadémia a pótkötetek kiadásáról gondoskodni fog. — *Réthei Prikkel Marian*, *A kuruc-balladák vitájához* címen rámutat arra, hogy a «dombol» igével való bizonyítás gyenge érv a hitelesség ellen. Világos analógiák mellett határozott adat is van arra, hogy népies eredetűnek tartsuk az említett igét. — *Szigetvári Iván*: *Eötvös «A nővérek» című regényének forrásaihoz*. Szerző szerint báró Eötvös Józsefnek a «A nővérek» c. regényére hatott br. Podmaniczky Frigyesnek «Tessék ibolyát venni» című regénye és Dumas fiának világhírű drámája: *La Dame aux Camelias*. — *Kgy.*: *Kőrösi Albinnak*, *Egy magyar királyleány története*. *Istoria de la Fiyla del Rey Dungia*. Katalan-provencei legenda c. dolgozatát ismerteti. Az értekezés a «kezetlen leány» mesetípusnak XIV. századi katalan feldolgozását tárgyalja, mely ezt az elbeszélést egy magyar királyleány alakjával hozza kapcsolatba.

U. i. 2. sz. — *Trostler József*: *A «Magyar Simplicissimus» és a «Török kalandor» forrásai.* (I.) Grimmshausen Simplicissimusa 1669-ben jelenik meg először s utánzásra csábítja a kompilátorok hosszú sorát. A grimmshauseni típusnak legtisztább s pittoreszk elemei mellett is legkövetkezetesebb képviselője az ungarischer Simplicissimus (1683.), mely Jókai, Szép Miháljjal való kapcsolata révén a magyar filológiát közelebből is érdekli. Formája a «novella picaresca» és a simpliciad együttes hatásának az eredménye, s a milieu-változás azonossága simpliciusi sorrendben illeszti egymáshoz a pikareszk mozzanatokat a boroszlói kalandor életében. — *Alszeghy Zolt*: *Csokonay és Hubay* címen egy kevésbé ismert Csokonai-utánzó verselőnek mesteréhez való viszonyáról ír. — *Trostler József*: *Két német elbeszélés Széchy Máriáról* címen Erasmus Francisci-nek, *Die allerredelte List der gantzen Welt* (1703) és Jakob Daniel Erntennek, *Denkwürdiger Erzählung von listiger Eroberung der Vestung Muran in Ungarn* (Leipzig, 1694) c. művét ismerteti. — *Walter Gyula* rámutat arra, hogy a Vásárhelyi Daloskönyv LXXXIV. sz. darabja csekély eltéréssel a Baros Gyulától kiadott Radványi Verseskönyvekben is megvan.

Élet. 1915. évf. 2. sz. — *a—a.*: *Petelei István*. Hangulatos megemlékezés a jeles szépprózáiról.

U. i. 3. sz. — *Túri Béla*: *Széchenyi, a reformátor*. Sz.-t mint reformátort ismerteti Friedreich munkája alapján.

Ethnographia. 1914. évf. 4. sz. — *Sebestyén Gyula: Petőfi népdalgyűjtése.* Sokáig csak azt tudtuk róla, hogy megvolt, de elveszett. Ujabbban azonban megkerült a Kisfaludy-Társaság 1844—1848-iki országos gyűjtésének ama kéziratárával egyetemben, melyet a szabadságharc kitörése óta mostanig a M. T. Akadémia őrzött meg. Alig néhány lapra terjedő hevenyészett lejegyzés az egész Erdélyi mindent áthúzott mint értéktelent, egy s talán a legjelentéktelenebb bejegyzés kivételével. A megmaradt jelentéktelen három versszakból a két első aztán meg is jelent a «Népdalok és Mondák» I. kötetének 206. lapján a 250. szám alatt. Szerző ezután igen értékes magyarázatok kíséretében közli a Petőfőtől sajátkezűleg lejegyzett öt dalt. — *Harsányi István, Gulyás József, Simonfi János: A kuruc dalok forrásairól* című dolgozatukat folytatják. Összevetették Thaly némely darabjait a Nemzeti Múzeumban levő Jankovich-másolatok darabjaival s azt tapasztalták, hogy Thaly híven ragaszkodik a forrásul használt másolatokhoz s csak helyesbítő értelmi változtatásokat tett itt-ott, ahol romlott szöveget talált s a helyesírást modernizálta. Szerzők ez állításukat úgy igazolják, hogy a sárospataki főiskola könyvtárában meglevő kéziratokat egybevetik Thaly kiadásával. Kutatásaik folyamán azt is megállapították, hogy a Nemzeti Múzeum Jankovich-másolatának első kötete a Mátrai-, második kötete a Szencsey-daloskönyv másolata, harmadik kötete pedig a sárospataki ref. főiskola kéziratárának a Dávidné Soltári című, 630. számú, 1790—91-ben Darótzai József által lejegyzett dalgyűjteményről van lemásolva.

Finnisch-Ugrische Forschungen. 1914. évf. XIV. köt. 1—2. sz. Anzeiger. — *Bibliographie der finnisch-ugrischen sprach- und volkskunde für das Jahr 1905.* A 304 lapnyi terjedelmű füzet folytatása annak a vállalatnak, melynek célja bibliografikus és kritikai földolgozásban bemutatni a finn-ugor filológia egy-egy évi termését. Az anyag rengeteg voltánál fogva érthető, hogy e vállalat eddig csak az 1905. évig jutott el. A magyarországi rész, mint az előző években is, *Gombocz Zoltán* munkája. Az anyag beosztása a következő: 1. Folyóiratok és gyűjteményes munkák. 2. Bibliografia. 3. Nyelvészet (nyelvemlékek, nyelvújítás). 4. Irodalomtörténet. Itt ezúttal is tervszerű korlátozással kellett csökkenteni a magyar rész terjedelmét. Korhatárul az 1608. esztendő szolgált. Az ennél újabb irodalommal foglalkozó művekből csak a nagyobb összefoglaló munkák vétettek föl, ezenkívül még azok, amelyek nyelvi és folklorisztikai szempontból is készültek. (Bővebb ismertetéseket kaptak: Badics Ferenc, Bleyer Jakab, Harnos Sándor, Horváth Cyrill és Katona Lajos értekezései.) 5. Folklorisztika és néprajz. A füzetet azoknak a bírálatoknak jegyzéke zárja be, melyek az 1905 előtt megjelent munkákról szólnak. Az egész bibliografia mintaszerű szerkesztésében a Jahresbericht-ek német alaposságát mutatja, kritikai és tartalmi megjegyzései az összefoglaló tudomány színvonalán állanak. Az irodalomtörténet számára is igen tanulságos az ilyen egyetemes filológiai körű összeállítás, már annyiban is, hogy kapcsolatot létesít az irodalmi, nyelvészeti és folklorisztikai kutatás között. Kíváncsok volna, ha a magyar filológiai irodalom eddig

szokásos összeállítása, külföldi mintára, hasonló kritikai évkönyvvé nőné ki magát.

Genealogiai Füzetek. 1914. évf. 2. sz. — *Sándor Imre*: Kolozsvár címeres emlékei címen a T. Csepreghy Mihály síremléke 1704 c. fejezetben Cs. életrajza és művei közt említ egy Tótfalusi Kis Miklósról szóló halotti beszédet is.

Hadtörténelmi Közlemények. 1914. évf. 3. sz. — *N. Thurzó Kálmán*: *gróf Széchenyi István szerepe a lipcei csatában.* (1813 október hó 16—19.) Szerző ki akarja mutatni, hogy mi volt Széchenyi szerepe a lipcei csatában. A lipcei hadműveletek idején Sz. Schwarzenberg közvetlen rendelkezésére állott, mint annak 8-ik parancsörtszjtje. Schwarzenberg jelentése szerint az okt. 16-iki gossai lovascsatában szerepelt legelőször és itt tevékeny részt vett. Tudjuk, hogy Napoleon elvesztette a csatát, melynek végével Széchenyi is elsőkapitányi és századparancsnoki rangot s az orosz cártól IV. o. Wladimir-rendet kapott. Bernadotte húzódozott attól, hogy a lipcei csatában részt vegyen. De az angol felhatalmazott fellépése okt. 16. és 17-én, valamint a Blücherrel való tárgyalás változást eredményeztek felfogásában. A találkozás a két vezér közt 18-án kora reggel folyt le Breitenfeldben, ahova Blücher Widderitschből érkezett, a svéd trónörökös Hohenthurm felől jött, ahol a főhadiszállás volt 17-én. A szerződés keletkezése: 8 óra reggel. Blücher a szerződés elkészülte előtt távozott el. Széchenyi vagy rögtön a Blücherrel való találkozás után lovagolhatott Blücher után Breitenfeldre, vagy pedig Blücherrel együtt lovagolt Bernadottehoz. Az első esetben Sz. 3 óra alatt reggel 6—9-ig 23 km. utat tett meg, a második esetben pedig 8—9-ig, tehát egy óra alatt lovagolt be 20 km-t. Kétségtelen, hogy jutalmazásának valami alapjának kellett lennie, mert a főhadiszállásnak nem minden tagja részesült kitüntetésben. Széchenyi érdeme, amely őt mind a kétféle elismeréshez juttatta, a Schwarzenberg herceg harcjelentésében érintett és az október 16-iki lovasharcra vonatkozó tevékeny részvétel. Sz. a Blücherhez való lovaglás részleteiről soha közlelbbi közléseket nem tett, noha parancsörtszti lovaglásainak veszedelmes helyzeteit mindig körülírta a maga humoros felfogásával. Bernadottehoz való küldetéséről soha semmiféle említést nem tesz. De lehetetlen az is, hogy ha Bernadottenak befolyásolása tényleg Sz. műve lett volna, erről akár közvetett, akár közvetlen bizonyítékunk ne maradt volna. Ha valóban kiváló tettről lett volna szó, Sz. a méltó elismeréstől nem eshetett volna el. Kizárt dolog az is, hogy Radeczky a Széchenyi részére 1829-ben kiállított bizonyítványban, ha kiváló működésről lehetne szó, azt elhallgatta volna. Az Irodalom rovat közli Zs. F. bírálatát Mihóczy Rezsőnek *Zrinyi és Montecuccoli polémiája* c. dolgozatáról. «A polémia a két ellenfelet mint két ellentétes iskola követőjét mutatja be, ami nagyon megnehezíti a perben a végleges és mindenben megnyugtató ítélet kimondását.»

Huszadik Század. 1914. évf. 7—9. sz. — *Sas Andor*: *Erdélyi János.*

Pályája az irodalmi ízlés fejlődésének igen nevezetes fordulópontjára vezet, oda, ahol még merész forradalmiság volt olyan jelenségek méltatása, melyeket a magyar irodalomtörténet később kanonizált. Első sikereit népies hangú verseivel aratta. Mint a népköltészet gyűjtője felemeli szavát a nép, az »alrend« esztétikai lekicsinylése ellen. A népiességről írott tanulmányai-ban a népköltészet megismerését nemcsak irodalmi szempontból tartja szükségesnek, hanem a parasztság megismerésének szempontjából is. A szociális viszonyok élesebb szemű felfogására képesíti egy külföldi utazása, melyről kitünő úti leveleket írt haza. A forradalom után, a magyar iro-dalom legtermékenyebb századnegyedéről írott tanulmánya megállapítja a fejlődés menetét Vörösmarty óta. Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a fej-lődés Arannyal és Petőfivel sem juthat oly pontra, ahonnan az út ne vinne tovább. Bölcséleti tanulmányokkal foglalkozott, amikor Madách fellépett a nyilvánosság előtt és mint a nagy tehetségek heroldja, gyönyörű méltatást ír róla, de szemrehányást tesz neki, amiért lekicsinyli a kommunista eszméket.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1915. évf. 1. sz. — *Király György*: *A Margit-legenda és rokonai*. Kódexeink — forrás tekintetében — nagy-részt Pelbártra, a Legenda Aurea és a Vitæ Patrumra vihetők vissza. A sokat tárgyalt Barlám és Jozafát-, Elek-, Katalin-legendák mellett figyelemreméltók még az Antiochiai Szent Margit története s a vele rokon Marina-, Pelagia-, Euphrosina- és Eugenia-legendák. Ezek közül egyeseket csak a név, másokat a barátruhában rejtőző nő motívuma fűz egybe, vala-mennyit legföljebb az az alapeszme, hogy az égi szerelem győz a földi felett. Az eredeti pogány novella típusa az Eugenia-legenda alapján a kö-vetkező elemekből állítható helyre: 1. Házasodni nem akaró tudós leány; 2. vőlegénye vagy férje elől a döntő pillanatban férfiruhában megszökik; 3. női álnokság folytán bajba jut; 4. titka fölfedeztetvén, ártatlansága ki-derül; 5. makacsságával felhagyva, megtér jegyeséhez vagy férjéhez. A ke-resztény legendaírók ezeket az elemeket módosította. A legendakör elterje-dése: Antiochiai Szent Margit legendája megvan az Érdy-, Kazinczy-, Cornides- és Lázár Zelma-kódexben, az Euphrosyna-legenda a Debreczeni-, Lobkovitz- és Nádor-kódexben, a Marina-legenda a Tihanyi-kódexben. A Pelagia-legenda nem került irodalmunkba. Függelékül szerző rámutat arra, hogy a Debreczeni-kódex főforrása (Horváth Cyrill eredményeinek továbbfejlesztése után) Petrus de Natalibus Sanctuariuma, emellett hatott rá a Pomerium és a Legenda Aurea. Végül a Debreczeni-kódex legendái-nak forrásaik szerint összeállított jegyzékét közli. — *Szegedy Rezső*: *A Szilágyi és Hajmási monda délszláv rokonai*. Szerző a délszláv nép-hagyomány alapján a következő eredményekhez jut: a) A magyar monda Szilágyija azonos a történet Szilágyi Mihályával, de a cselekvénynek törté-neti alapja nincs. b) A magyar monda lényeges elemei megvannak a dél-szláv népköltészetben, de más csoportosításban. c) Az alapmotívumok inter-nacionalisak. Valószínű, hogy a XVI. sz.-ban Szilágyi Mihály nevéhez kapcsolódtak, kinek helyébe a XVII. sz.-tól kezdve a Jakšič testvérek lép-

nek. Egyikükre ruházódik Hajmási szerepe. *d)* A magyar monda és délszláv néphagyomány e találkozása nem lehet véletlen műve, hanem amaz ennek hatása alatt keletkezhetett. (Szerző ezt a felfogását több érvelvel bizonyítja.) *e)* A «poeta», kinek «ő verseiből» a szendrei névtelen dolgozott, vagy délszláv éneket, vagy pedig délszláv hatás alatt keletkezett magyar mondát dolgozhatott fel. *f)* A feltűnő hasonlóság, mely a Hermann Antal ismertette énekekben jelentkezik, közös forrásra vezetendő vissza; valószínű, hogy a közös forrás a délszláv népköltészet. — *Mészöly Gedeon*: *A Döbrentei-codex és az Apor-codex második keze*. Ha — mint megállapítható — a Ferenc-rendi bibliától származik mind a Döbrentei-kódex, mind az Apor-kódex II. kézírású része, akkor az újabb vizsgálódás nyomán kimondható, hogy volt a Ferenc-rendi biblia illető részeinek egy átdolgozása, s ebből az elveszett átdolgozásból ágaztak ki az Apor-kódex és Döbrentei-kódex itt szóba jöhető részei. — *Alszeghy Zsolt*: *Tóth Kálmán lírájának fejlődése*. A gyermekkori kísérletek után a tizenhét éves ifjút Pécssett éri a márciusi napok híre. Most már van mély ihletője, de próbálkozásai még gyengék. Nincs stílusa. Önbizalmának és hivatottsága érzetének megteremtésében nagy szerepe jutott Petőfi verseinek. Termékeny volt e hatás azért is, mert a régi dalok megfigyelésére készítette Tóth Kálmánt. Bár népdalai közül a duhajkodók a legsikerültebbek, e korbéli lírájának épen korhelykedő versein érzik legjobban Petőfi hatása. Általában kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonít megának. Az 1850. évben egy hosszú költeményen dolgozott, melyben Vojnits Matildhoz való szerelme történetét akarta egybefoglalni. Nem mélyebb Bolváry Etelkához fűződő szerelme sem. 1851-ben írta a boldog szerelem első énekét. Az eddigi dalok szinte bántó határozottságát a költő lelkében a bizonytalanság érzése váltja föl. Azzal, hogy Tóth Kálmán lelkivilágát a szerelmi idill eseményei egyénivé tették, természetes következményül járt az is, hogy a külső és belső forma nehézségeit is kezdi leküzdeni. A költői stíltre való törekvés minden költeményén megérzik. Néha az a benyomásunk, mintha a képet gondolta volna ki előbb, a hangulat, melyet a kép kifejez, nem is élt volna költőnkben. Csodálatos tehetsége van a bekezdő kép hangulatának az elmélyítésében. A megjelenítés nagyon gyakori nála. Természeti leírásai visszaemlékezők. Megállapítható, hogy az élete eseményeiről kialakuló hangulat hiánya engedi szóhoz föltűnőbben mesterének hangját. Arra nincs képessége, hogy Petőfi tréfás vagy felhős ötleteinek példájára a reális és absztrakt képeket erősen keverje. A korlátozást, melybe a házasság a legényélethez szokott költőt kényszerítette, Tóth Kálmán nehezen tűri. A fájdalom uralkodik lírájában, de legtöbbször új, elégiai színárnyalatot nyer. A keserűség Heinehez vonja közelebb. Költészete az egyszerűséget szereti, de a ridegséget nem tűri. Akkor sikerültek képei, mikor olyat fejez ki velük, amit érez, de el nem gondolt, meg nem fogalmazott. (Van a búban . . .) Képzeletének népmesei játéka egészen bevonja bájjal ezeket az énekeit, különösen, ha rövidnek. (Piros kis szád.) A képfejllesztés művészete talán legnehezebb munka Tóth Kálmán tehetségének. A hangulatok közül a szerelmesnek és a vándorlegénynek hangulata domborodik ki a legelevenebben. A haza-

szeretet kiemelése hangbeli emelkedést kívánt, de költőnk erre nem képes: ezért a kifejezés túlzásba szökken. A mélység kifejezése néha kölcsönzöttnek érzik (Garay sirjánál). A helyzetképek is utánzások, legfeljebb továbbköltések, akár a «Jancsi bácsi» jómódú korcsmárosára, akár a típusként rajzolt «Magyar kocsmáros»-ra gondolunk: mind a kettőnek alakjait Petőfi szerint alkotta meg. Az «Ifjú költőnek» írt költeménye helyesen jelöli meg lirájának egyetlen termékeny alapját, a közvetlen, egyéni lelki élményt. — *Rakodczay Pál: Szigligeti forrásaihoz* (Pótlások). 1. A «Dalos Pista» alaphelyzete két színmű hatásából csirázott ki Szigligetnél. E két darab: Sheridannak, *The school for scandal* és Claurennek, *Der Bräutigam aus Mexiko* c. vígjátéka. 2. «A csikós» egyik mozzanatához (I. 2.) Claurennek, *Der Wollmarkt* c. darabjából vette a szavakat. 3. A «Liliomfi» azon fordulata, hogy a szülők titkon oltárhoz viszik lányukat s ezzel magukat játsszák ki, Shakespeare, *Windsori vig asszonyok* c. vígjátékára vihető vissza. — *Décsi Lajos: Csáktornyai Mátyásnak «Erős Ajax és bölcs Ulisses»* c. 1592-ből való, Ovidius *Metamorphoses*-én alapuló verses munkáját közli. A mintaszerűen tudományos alaposságú szövegközlést a műre vonatkozó, hasonló alapossággal készült tájékoztató előzi meg. — *Császár Elemér és Kemény Lajos* adatokat közölnek a kassai és miskolci magyar színészet történetéhez. *Császár Elemér* Ányos Pál egy kiadatlan prédikációját, *Simai Ödön* Csokonainak 1795 május 10-én Mátyási Józsefhez írt verses levelét, *Harsányi István* egy — valószínűleg a XVI. sz. végéről vagy a XVII. sz. elejéről való (Kocsi Csergő Istvántól 1721—1722-ben másolt) verset közöl. — *Császár Elemér* Prónai Antal hagyatékából a kegyesrendiek magyarországi iskoláiban 1670—1778-ban előadott drámák jegyzékét közli (I.). — *Király György: Magyar irodalomtörténeti tárggyú doktori értekezések 1914-ben* címen Moravcsik Gyulának, A csodaszarvas mondája a bizánci írónál, Kis Lőrincnek, Gróf Koháry István költészete, Barth Rezsőnek, Gróf Lázár János élete és művei, Kádár Jolánnak, A budai és pesti német színészet története 1812-ig, Schuy Gilbertnek, Bacsányi János és I. Napoleon 1809-iki proklamációja a magyarokhoz, Rácz Mária, A Göcseji Helikon költőnői, Zolnai Béla, Szigligeti «Szökött katoná»-jának külföldi elemei c. dolgozatait ismerteti és bírálja. (Az első, harmadik és hetedik mű ismertetését l. folyóiratunk 1914. 335., 500., 267. l.) — A füzet közleményeit a Hellebrant Árpádtól összeállított Repertorium zárja be.

Kalazantinum, 1914. évf. 2—4. sz. — *Baratska Gyula: Dedalus Temploma*. Gyöngyösinek ez az ifjúkori műve keretes elbeszélés, melybe négy össze nem függő eseményt illesztett bele a fordító «Poéta». Az 1650—57. évek alatt írhatta. Nem fordítás a mai értelemben, hanem forrásainak bő és szabad átdolgozása. — *Ébel József: Bárá Eötvös József gondolatai a «Hit és vallás»-ról*. A «Gondolatok» vonatkozó helyeinek összefoglalása.

Katholikus Szemle, 1915. évf. 1. sz. — *b. j.: Ujabb regényeink*. Kilenc regényírónak — Jókai Mór, Krúdy Gyula, Heltai Jenő, Biró Lajos, Móricz Zsigmond, Pakots József, Lux Terka, Harsányi Kálmán, Tormay Cecile —

a múlt év folyamán megjelent, összesen tizenöt kötetét, meg Tarczai György, Kisbán Miklós, Schmittelyné Feer Eliz, László Zoltán, Finta Sándor és Kárpáti Endre novellás kötetait ismerteti, bírálja. «Talán lehet remélnünk, hogy a jövő évi termés változatosabb, gazdagabb és tökéletesebb lesz; a mai nagy események hozzá bő anyagot szolgáltatnak.»

Keresztény Magvető. 1914. évf. 4. sz. — *Borbély István* ismerteti a Guttmann Mihály és Harmos Sándor által az Izr. Magyar Irodalmi Társulat kiadásában megjelent *Péchi Simon szombatos imádságos könyve* c. művet. — *Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században* címen Dávid Ferencre vonatkozó érdekes tanulmányát folytatja.

U. i. 5. sz. — *Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században* c. tanulmányát folytatja, s Dávid Ferenc életére és működésére (1576—1581-ig) bőven kitér.

Könyvtári Szemle 1914. évf. július—december. — *Niklai Péter: Név-telen és álnévű írók.* a XIX. század politikai röpiratirodalmában. (II. és bef. Közl.). Könyvészeti egybeállítás.

Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. 1914. évf. 6—7. sz. — *T.: Casper Helths sächsische Abstammung.* Négy adat, mik Heltai Gáspár erdélyi szász származását bizonyítják. — *Ss. röviden* ismerteti a W. Nagl és J. Zeidler «Deutschösterreichische Literaturgeschichte» c. munkájának második kötetét, melyben a magyarországi részt Gragger Róbert írta.

Közlemények Szepes vármegye múltjából. 1914. évf. 1—2. sz. — *Szelényi Ödön: Genersich János* c. cikkében Kazinczy kortársának, a jeles tudósnek életét folytatólag ismerteti. *Hajnóczi Iván: A 300 éves lőcsei nyomdáról* ír. *Lám Frigyes: Ferdinand Stone (1806—1872)* magyar tárgyú regényét ismerteti. A regény címe: «*Von Wien nach Világos*». 1866-ban jelent meg Három kötetben mutatja be a szerző a szabadságharc drámai jeleneteit igen romantikus színben. Kossuthot ideális szabadsághősnek tünteti fel, Görgéit pedig hazaárulónak. Szerzőnek volt valami halvány sejtelme Magyarországról, de mulatságos tévedései is vannak a topográfia és a néprajz terén. A bécsi forradalom és a magyar szabadságharc politikai eseményei bele vannak szőve több szerelmes pár történetébe.

Külügy-Hadügy. 1914. évf. 53. sz. — *Schmidt Tibolt: Magyarország orosz földi barátai.* Rudniczky István: Ukrajna és az ukrániaiak c. könyvének ismertetése.

La Revue. 1914. évf. 12. sz. — *Franz Molnár.* Rövid kivonata a Die Schaubühne-ben megjelent cikknek. (V. ö. folyóiratunk IV. évf. 1—2. sz.)

Magyar Figyelő. 1914. évf. 15. sz. — *Kristóf György: Kemény Zsigmond a keleti kérdéstről.* Kemény a magyar politika nagy kérdéseit mindig

Európa szempontjából vizsgálta. Ez legélesebben a Forradalom után c. két röpiratában nyilatkozik meg. Itt okfejtése két alaptételből indul ki: hogy ha Ausztriának van világtörténelmi hivatása, a nagyhatalmak egyikének kell lennie és hogy Európa súlyegyene minden nagyhatalmak közül leginkább Ausztriától tűr el vezérszerepet Konstantinápolyban. Erre pedig csak akkor képes, ha a Duna középvölgye mintegy neutrale terrenum a germanizmus és szlavizmus között, ha oly elem által hat a keletre, mely hódításait féltékenységek felköltése nélkül gyakorolhatja: azaz a magyar korona birtokaira nézve vissza kell vinni a szervezeti eszméket oda, hol a történelmi jog fejlődése megszakított. K. kiterjeszkedik a nemzetiségek helyzetének a vizsgálatára is.

U. i. 23 sz. — *Háború és irodalom*. A «Mikszáth-Almanach» ismertetése.

U. i. 24. sz. — *Herczeg Ferenc: A közkatona*. Hajdan a háború volt az irodalom nagy témája. A költők a nagy katonák emlékét mindig megmentették a régmúltból. A modern háború igazi hőse, a lövészárkok lakója, a közkatona. Ujabbán a főváros irodalmi köztudatában földműves népünknek hazug képe alakult ki, amely csökönyös, furfangos, babonás, pénzéhes és mindenekfölött érzéki emberállat formájában mutatja be a magyar parasztot. A nagy háború a magyar paraszt, a magyar közkatona nagyszerű apoteozisává lesz s talán a magyar írók is több rokonszenvvel fognak róla ítélni. — *Gálos Rezső: Régi papírszeletek*. Döbrentei Gábor több apró feljegyzését közli.

Magyar Hírlap. 1914. évf. 316. sz. — *Ignotus: Széchenyi*. Szerző a háborúval kapcsolatban, mely nemzeti megmaradásunk és továbbélésünk lehetőségéért folyik, Széchenyire gondol, s úgy találja, hogy fényben emelkedik Sz. alakja a magyarság elé.

Magyar Könyvszemle. 1914. évf. 4. sz. — *Hóman Bálint: Pálos-breviariumok és missalék a XV—XVI. századból* címen adalékokat közöl Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára III. kötetéhez. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában*. Egyebek közt Kabos Ede, Katona József, Kármán József, Kemény Zsigmond báró, Kis János, Kisfaludy Károly és Sándor, Kiss József, Kóbor Tamás, Kosztolányi Dezső, Lengyel Menyhért, Lisznyai Kálmán, Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Murai Károly, Pekár Gyula, Petőfi Sándor művei idegen nyelvű fordításainak könyvészeti ismertetése. — *Harsányi István: A Rákóczi-könyvtár és katalógusa* c. közleményét folytatja. — *Dézsai Lajos: Az «Effectus amoris»*. Az Szerelemnek ereie című XVI. századbeli széphistória fennmaradt szövegét közli két csonka példányból összeállítva. A kiadás betűhív s a műre vonatkozó igen alapos, tudományos tájékoztató előzi meg.

Magyar Középiskola. 1914. évf. 9—10. sz. — *p. s.: A kuruc balladák hitelessége*. Harsányi, Gulyás és Simonfi könyvének ismertetése. — *M. Gy. Péchi Simon szombatos imádságos könyve*. Könyvbírálat.

Magyar Kultúra. 1914. évf. 13. sz. — *Alszeghy Zsolt: Gyöngyösi István kritikai kiadása.* Könyvismertetés. — *n. p.: Pázmány Péter szobra.* Emléksorok.

U. i. 14. sz. — *Yolland Artur: Shakespeare összes színművei.* A fordítás hűsége szempontjából bírálja a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent Sh.-darabot.

U. i. 15. sz. — *Brisits Frigyes* Lampérth Géza, A Glóriás Rákóczi; Magyar Bálint, Biboros Hajnal; Szalay Mátyás, Hunnia Nagyhegy; Rudnyánszky Gyula, Mária dalok c. köteteit bírálja. — *k.: Vágó Géza,* Nagy dolog a háború! c. színművet bírálja.

U. i. 17. sz. — *Alszeghy Zsolt* Karinthy Frigyes, A gépirókisasszony c. színművét bírálja.

U. i. 18. sz. — *Alszeghy Zsolt* Lindner Ernő, A malomember c. regényét bírálja.

Magyar Nyelv. 1914. évf. 9—10. sz. — *Lehr Albert: Torvad.* Felelet a Nyelvőrnek, Lehr A. ily című cikkére tett észrevételeire. — A kisebb közlemények sorában Sz. K. régi nyelvemlékeink számához szolgáltat adatokat. — *K. P. A Königsbergi Töredék szalagjainak egy helyéről ír.* — *Ödöngő Ábel: A körmendi levéltárból* című közleményében egy 1562 előtt írt verses krónikácskát ismertet. — *Simai Ödön: Földombox.* Tolnai Vilmos a kuruc balladák hitelességéről szólva Harsányi, Gulyás és Simonfi cáfolatának tárgyalása közben a «dombol» szóra is kitér. «Eddig nem akadunk — úgy mond — nyomára s valószínűtlen is, hogy akadjunk, mert a hasonló jelentésű szavak mind s képzőjűek. Simai Tolnai igazának megerősítésére közöl adatokat.

U. i. 1915. évf. 1. sz. — *Putnoky Imre: Náthly József.* A nyelvújító harc egyik szereplője, a Kazinczy ellen írt «Új szellem» c. vígjáték szerzője működésének rövid ismertetése. — *Simai Ödön: Kazinczy Ferenc nyelvújítása.* (XXXV.) Pántzél Pálnak a Kultsár-féle pályázaton megjutalmazott értekezését ismerteti. «Pántzél a tisztaságért buzog, Kazinczy az újításért.» Itt érezhető ki Pántzélban is a debreceni szellem. — *Szily Kálmán: Herman Ottó.* (1835. VI. 27—1914. XII. 27.) Alkalmi megemlékezés a nemrég elhunyt jeles tudósról.

Magyar Nyelvőr. 1914. évf. 8. sz. — *Nyelvtörténeti adatok* címen Bajza József Köszegehy Pál Harmadik Könyvéből, Kardos Lajos pedig a Haller-féle Hármaskönyvből egy csomó oly szót közölnek, melyek a Nyelvtörténeti Szótárból kimaradtak. — *Simonyi Zsigmond: Nyelvemlékek az iskolában.* A «Szent Ferenc és társainak legendája. Szemelvények az Ehrenfeld-kódexből. Összeállította dr. Vincze József» című könyvet bírálja. Ugyanő emlékezik meg a székesfehérvári *Budenz-emléktábla* leleplezéséről.

Magyar Pædagogia. 1915. évf. 1—2. sz. — *S. J.: Bél Mátyás a magyar és német nyelvről.* Alkalmi idézet Bélnek Meliboeus álnéven a németek számára írt magyar nyelvkönyvéből.

Magyarország. 1915. évf. 24. sz. — *Schröder Béla*: *A Martinovics-ereklyék*. Bartucz Lajos antropologusnak a múlt évben a Gárdonyi Albert által megtalált Hayniss-féle térkép nyomán a budai katonai temető sarka előtti területen végzett ásatásait és az ezek nyomán eszközölt tudományos kutatások eredményét ismerteti. A kiásott csontvázak a Vérmezőn 1795. május 20-án kivégzett Martinovics Ignác József apát és társai maradványainak bizonyultak.

Népnevelő. 1914. évf. 42. sz. — Görcsöni Dénes (Friedrich István) hátrahagyott irodalmi alkotása: Gróf Széchenyi István élete. Könyvismertetés.

U. i. 1915. évf. 1. sz. — Görcsöni Dénes: *Gróf Széchenyi István nevelése*. Szemelvény Friedrich István munkájából.

Néptanítók Lapja. 1914. évf. 36., 38., 39., 41., 45., 52. sz. — 1915. évf. 2. sz. — *Sebestyén Károly*: *A háború költészete*. — Népszerű fejtegetés, idézetekkel a tárgyalás alapjául szolgáló költői művekből.

Nyugat. 1914. évf. 10. sz. — *Kuncz Aladár*: *A Kisfaludy-Társaság Nemzeti könyvtárának tervezetét bírálja*. — A *Figyelő* rovat közli *Balla Bálint*: *Magyar irodalom* c. cikkét. Ebben ismerteti Révész Andornak a «La vie des lettrés» c. francia revue legújabb számában megjelent cikkét a magyar irodalomról, melyben Ady Endre áll a csoportosítás középpontjában, mint ennek a kornak legnagyobb hatású költői értéke. Melléje sorakoznak azok, akiket a Nyugat és Ignotus mutatott be a magyar közönségnek.

U. i. 11. sz. — *Ady Endre*: *Hajh, mennyi költő*. Új verseskönyvek jelennek meg. Nálunk — úgymond — ez is, a sok költő is, a szegénység és ötlettelenség bizonyosága és az embrionalizmusé.

U. i. 12. sz. — *Schöpllin Aladár*: *Babits Mihály*. B. szerénysége érzékeny önérzet takarója. A hangja egészen egyéni, mindenki mástól elkülönített. Majd minden munkájában van valami a fantasztikumból egy képen, egy élettelen tárgy meglevevényítésében, egy irreális rímekben. A fantasztikumra való hajlamában gyökerezik a szavakkal való kedvelt játéka. Az önérzetesen érzékeny, tartózkodó ember szemérmes lírája az övé, melyet elfogódottá tesz a teljes nyilvánosság. Ebben lelki rokon Arany Jánossal. Nyelv művészetének legfőbb értéke abban áll, hogy újra teremti a maga számára a nyelvet. A nyelvvel való tudatos bánásnak gyönyörűsége vitte nyilván a műfordításra s tette a legkiválóbb magyar műfordítók egyikévé. «Babits költészete kétségkívül az új magyar irodalom legtöbb figyelmet érdemlő jelenségeinek egyike. Bár bizonyos pontokon Arany Jánoshoz, itt-ott, sokkal közvetettebben, Vörösmartyhoz csatlakozik, mégis egészen új jelenség.» — A *Figyelőben Elek Artúr*: A Szinnyi-lexikon utolsó füzeté c. ir. «Kegyeletes dolog lett volna a Szinnyi-lexikon utolsó füzetéhez a Szerda c. folyóirat negyedik számában megjelent kis írását hozzáfűzni, ebben elmondja élete történetét, amely tulajdonképpen nagy lexikonának története». Munkáit sokan felhasználták és fölhasználják majd még többen. Műve

egyik fundamentuma az irodalomtörténet tudományának, s örökéletű lesz. — *Ady Endre: Az elhetetlen halhatatlansága.* Megjegyzések az Irodalomtörténet 1914. évf. 437. lapjain megjelent Loósz István: Ady Endre lírája tükrében c. könyvismertetésre.

U. i. 13. sz. — *Eckhardt Sándor: Egy elzúllott francia és a magyar Akadémia.* A Szekfü-ügyben sokat emlegetett Mouton, igazi neve Mouthon. Nem Leó Mouton, hanem F. — J. Mouthon. Nem is volt soha történetíró, hanem csak újságíró. Nem is a Rochelle-ügyben szerepelt, mint ahogy a mi napilapjaink és Ballagi Aladár az Akadémiában hangoztatták, hanem a Humbert-pörben. Szerző Párisban meginterjúvolta a «Hôtel de Transylvanie» c. mű íróját, Leó Moutont, a történetírót, aki elmondta neki a könyv megírásának körülményeit.

U. i. 14. sz. — *Ady Endre: Kisbán Miklós könyve.* Ebben Ady Bánffy Miklósnak (írói nevén Kisbán Miklós) legújabbban megjelent novellás köteteiről ír, melynek címe: A haldokló oroszlán. Kisbán nem dilettáns, hanem «a legszebb értelmű és úriságú amatőr-író». Könyve «kuriózus és jeles írás-esemény».

U. i. 15. sz. — A *Figyelő* rovat közli *Halász Imre: Rákóczi után Thököly* c. cikkét s ebben Kuncz Aladárnak: Thököly a francia irodalomban c. tanulmányát ismerteti.

U. i. 16—17. sz. — A *Figyelő* rovatban *Elek Artúr: Mi tollasok* címen azt írja, hogy az írók ma csüggedten eresztik le fegyverüket. Nem lelik helyüket ezen a világon, ahol minden megfordította képét. Egész valójában megértjük most Petőfit, mert ez a mi korunk Petőfi kora. Ő is tollas volt, de kezében a toll igazi fegyvere lett. Élete utolsó esztendejében költészete szová alakított csatazaj.

U. i. 20. sz. — *Schöpplin Aladár: Szavak háborúja.* A háború nemcsak a harctéren folyik, hanem a lelkekben is. Mindenki a tömegérzések hordozója ma. A kiváló elmék is a tömeg-érzés sodrában úsznak, s nem önmagukat fejezik ki, hanem a tömeg fejeződik ki bennük. — *Lengyel Menyhért: Olvasmányok.* Holitschernek a Berliner Tageblattban megjelent cikkére reflektálva azt írja, hogy e rettenetes időkben nem lehet gondolkozni . . . olvasni kell, még pedig a bibliát. A másik könyv, amit a mai sötét órákban olvasni kell: a világtörténelem.

U. i. 23. sz. — *Bálint Aladár: A kritika szabadsága.* Ma nincs kritika. Minden ulánus hadnagy Flaubertnek képzeletét magát, megsemmisítő pretenzióval, irodalmi lendülettel írja le harci élményeit. Ma sok mindent el kell hallgatnia a sajtónak, de a kontárok felhizlalását semmi érdek vagy szempont nem igazolja. — *Fürst Milán: Lányi Sarolta: A távozó c. verskötétét* ismerteti méltánylással.

U. i. 24. sz. — *Schöpplin Aladár: Irodalom.* A háború sebesültjei közt van az irodalom is. Örvendezve látjuk, hogy már kezd gyógyulni is. A kiadók, ha félen is, próbálkoznak egy-egy könyvvel. Az írók is mind jobban megtalálják a kapcsolatot az eseményekkel. Az író nem tudhatja képzeletével beleélni magát a mai háború soha nem képzelt százezerféle testi-lelki komplikációjába. Az irodalom viszonylagos megbénulásait a mai idők-

ben külső okok is magyarázzák. Magukat az írókat is magával ragadta a háború első hónapjában a háború izgalma. Csekély azoknak a jó könyveknek a száma, melyek az emberiség egyik legnagyobb problémáját, a háborút tárgyalják. Tolstoj: Háború és béke c. regényének sok olvasója akadt a háborús időkben, s Jókai Mór: A jövő század című regényét is olvasgatják azon kapcsolatainál fogva, melyben a háborúval van. A német szellemi élet szervezetségének nagy erejét mutatja, hogy ott jóformán egy pillanatra sem állott be az irodalmi produkciónak az a hirtelen megbénulása, mint nálunk.

U. i. 1915. évf. 1. sz. — A *Figyelő* rovatban *Lengyel Menyhért Bródy Sándor: Fehér könyv* c. kötetét ismerteti.

Ország Világ. 1914. évf. 52. sz. — Váradi Antal ismerteti a Molnár László által sajtó alá rendezett Egressy Gábor-féle leveleket.

Pester Lloyd. 1915. évf. 8. sz. — *Emil Neugeboren: Der Krieg und die moderne Dichtung.* A háború érzelmeinek felrázásával tisztítólag foghatni a költészetre is. A modern irodalom, abban a törekvésében, hogy korunknak és lelki életünknek hű tükré legyen, eltérbe tölta a betegeset, nyomorúságosat, az idegesség és hisztéria százféle nyilvánulásait és háttérbe szorította az erőset, egészségest. Amazokban látta a korunkra jellemzőt. Hogy e tekintetben a közhangulat volt-e nagyobb hatással az irodalomra vagy fordítva, az nehezen lesz valaha megállapítható. A kölcsönhatás kétségtelen. Ebből vezetnek majd ki a háború keltette egyszerű, erős érzelmek, a lelkesedés, halálmegvetés. A szerencsésen befejezett háború lesz az egész költészet tárgya és e költészet jellemző sajátosságai akkor is tetszenek majd, ha témái már idejüket múlták.

Pesti Napló. 1914. évf. 141. sz. — *Búcsú a debreceni kollégiumtól.* Visszaemlékezés Balogh Ferenc naplójából vett idézetekkel beszöve.

U. i. 142. sz. B. J.: *Zalár József meghalt.* Életének, működésének s költészetének vázlatos összefoglalása.

U. i. 306. sz. — *h. m.: Háború és irodalom.* (Tárca.) Senki sem tud biztosat arra nézve, hogy mit hoz a jövő? Szerinte a háború után nem nagy felforgatottság áll be a művészetekben. A költők és nagymesterek idegessége tehát indokolatlan. Csak a társadalmi, erkölcsi filozófia lesz más a könyvekben, mint eddig volt. Társadalmi értékváltozások fognak beállni. A mondanivalók közt lesz új, de a forma, maga a művészet nem változik.

U. i. 1915. évf. 26. sz. (Név nélkül.) *A Vojnich-díjról.* Az akadémiai Vojnich-díjat az alapítólevél szerint az elmúlt esztendő folyamán előadott legjobb magyar színdarabnak kell kiosztani. Az idén Császár Elemér, Ferenczy Zoltán és Vojnovich Géza bírálata alapján ezt a jutalmat Pekár Gyula: *Kölcsönként kastély* c. vígjátéka nyerte el.

Revue Critique D'Histoire Et De Littérature 1914. évf. 25. sz. — *I.—L.*

Fóti ismerteti Riedl Frigyesnek a kuruc balladákról szóló cikkét. (Különnyomat az Irodalomtörténet 1913. évf.-ból.)

Sárospataki Református Lapok. 1914. évf. 34. sz. — *Gulyás József: Lucifer tragédiája.* Szerző Kristóf Györgynek a S. Ref. Lapok 12. számában megjelent cikkével szemben, mely tévesnek minősíti Gulyás tételét az Ember tragédiájáról, hogy t. i. az Ember tragédiája tulajdonképen Lucifer tragédiája, — nézetét fenntartja és érvekkel igyekszik erősíteni.

U. i. 39. sz. — *Harsányi István: Barczafalvi Szabó Dávid két ifjúkori verse.* Két eddig kiadatlan halotti versét mutatja be, az egyik a Halál apokope, a másiknak címe: Élet órája.

U. i. 36. sz. — Osváth Zoltán közli Tompa Mihálynak 1859 március 29-én Hanván kelt, eddig ismeretlen levelét Terhes Sámuel rimaszombati espereshez.

U. i. 46–47. sz. — *H. K.: Kölcsey «Hymnus»-a.* Csodálkozik azon, hogy a Katholikus Szemle szerkesztője Mihályfi Ákos folyóiratában helyet adott egy Kölcsey Hymnusáról írt cikkben oly kitételnek, mely «nemzetünk e magasztos imáját» a «Világi énekek» sorába iktatja, melyet a kath. templomokban tilos énekelni.

Szászváros És Vidéke. 1914. évf. 27. sz. — *Rozsonдай Győző: Reviczky «Perdita»-ciklusa.* Szerző Gagyhy Dénesnek a Pesti Hírlap 1911. április 16-diki számában Reviczky Gyuláról írt cikke kiegészítéséül azt próbálja kimutatni, hogy milyen okok indították a költőt a «Perdita» cím alá foglalt 12 vers megírására. Az okokat a költőnek csalódásai miatt való elkeseredett hangulatában, Emmától való válásában s egy a körülményektől bűnbe sodort szegény leány iránt érzett szánakozó szeretetében véli megtalálni. (Szerző saját bevallása szerint Paulovits István, Reviczky-ról írt könyvének adatait is felhasználta dolgozatában.)

U. i. 29. sz. — *Rozsonдай Győző: Kozmopolita költő-e Reviczky?* Szerző a költő kb. 23 hazafias versének vizsgálása alapján azt bizonyítja, hogy Reviczky nem volt kozmopolita költő.

Theologiai Szaklap. 1914. évf. 2. sz. — *Révész Imre: Dévay-tanulmányok* D. vallási gondolkodásáról, *Szelényi Ödön: Böhm Károly és a vallásfilozófia.* Értekezés.

Uj Élet. 1914. évf. 7–10. sz. *Kárpáti Aurél: Bárány Kemény Zsigmond.* Jósika és Jókai romanticizmusával váratlanul került szembe az analitikus regény legnagyobb mestere, Kemény. Korán jött, nem érezte szükségét senki. Sikerei sem voltak. De ennek oka a magyar faj karakterében is (meséket kedvelő, keleti nép) keresendő. Követője nem akadt, amint elődje sem volt. Pesszimista, kiábrándult, szkeptikus lélek. Legmonumentálisabb regénye, «Gyulai Pál»-ja az ifjúság céltalan küzdelmeinek vigasztalan elégiája. A pesszimizmusból fakadó realizmus tette K.-t művésszé. Művészete a fölfogásban, a belső elgondolásban nyilvánul meg. Különösen a szenvedély-

ről írott fejezetei elévülhetetlenek. Regényeinek még konstrukciójában is alkalmazkodott tárgyának sajátosságaihoz. Csak a felületes olvasó előtt tetszhetnek regényei félszegül befejezetteknek. Kevés szóba foglalva gondolat- és érzelme csoportokat tud érzékelhetővé tenni. Hasonlatai ujságukkal meglepően hatnak. A környezet rajzával is aláfesti, összekapcsolja a lélek változásainak képét. Intenzívebben látta, élte át az életet mindenki másnál. Ez zsenialitásának kulcsa és egyszersmind rejtélye.

Uj Nemzedék. 1914. évf. 29. sz. — *Zuboly: Jelenetek a magyar életből.* Noél Bangor francia író nő magyar tárgyú *Scènes de la vie hongroise* c. novellás kötetét ismerteti s a 48-as idők romantikájának nyomait találja meg bennük. A könyv szerzőjének igazi neve Couderque-Lambrechtné szül. Nemeskéri Kiss Margit.

Ungarische Rundschau. 1914. évf. 3. sz. — *Robert Gragger: Lilla von Buljovszky und der Münchener Dichterkreis* c. dolgozat függeléke Hugó Károlynak B. L.-hoz intézett levele 1860. szept. 11.-ről, melyben a Báró és bankárnak Des Hauses Ehre című fordítását küldi meg. — *Marianne Czeke: Das ungarische Shakespeare-Jahrbuch 1913.* Bö ismertetés.

Uránia. 1915. évf. 1. sz. — *ly: Négy Shakespeare-kötet* címen a Kisfaludy-társaság új Shakespeare-kiadásának első három kötetét (Hamlet. Ford. Arany J.; A makrancos hölgy. Ford. Lévy József.; A windsori víg asszonyok. Ford. Rákosi J.) s a magyar Shakespeare-tár 1913-ra szóló VI. kötetét ismerteti. (Utóbbi mű ismertetését l. folyóiratunkban is: 1914: 191. l.)

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 1. sz. — Név nélkül: Jókai az orosz háborúról. Tárcaszerű cikk. Név nélkül: Herman Ottóról. Rövid kegyeletes megemlékezés.

Világ. 1914. évf. 306. sz. — *Isac Emil: A román és a magyar irodalom.* A modern magyar litteraturának reprezentánsai: Ady Endre, Molnár Ferenc, Gárdonyi, Géza Móricz Zsigmond, Szomory Dezső, Kóbor Tamás. Ambrus Zoltán, Kosztolányi Zoltán, Ignótus... Ezek szerinte elsőrangú képviselői nemcsak a magyar erőnek, hanem Európában is komoly megvitatható értékei az irodalomnak.

U. i. 310. sz. — *Szenes Béla: Oroszok.* Elmondja, hogy megismerkedett Mokronszov Eugénnel, ki Herczeg Ferenc Éva boszorkány és Molnár Ferenc Farkas c. drámáját lefordította oroszra.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 január 23-án *választmányi ülést* tartott.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak : Ágner Lajos, Alszeghy Zsolt, Bajza József, Baros Gyula, Gulyás Pál, Király György, Német Károly, Szász Károly, Tolnai Vilmos, Versényi György, Vértesy Jenő, Viszota Gyula, Weber Arthur. Jegyző : Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözli a megjelenteket.

2. Jegyző a Társaság halottjairól tesz elsősorban jelentést. A halál bő aratása tagjaink sorában is fájó veszteséget ütött. A harctéren hősi halált haltak : Klimkó Károly, Ujvárossy Szabó Gyula és Bodola Gyula tagtársaink. Elhunytak továbbá : Prónai Antal, tudományunk érdemes munkása, választmányunk buzgó tagja, továbbá Köblös Zoltán, Perényi Adolf, Pintér Sándor alapítótag, Schiller Bódog, gróf Serényi Béláné. A választmány fájdalmas részvétellel vesz tudomást veszteségünkről, hősi halált halt társaink emlékét pedig hálás büszkeséggel őrzi.

3. Jegyző a kilépő tagokról tesz jelentést. Kilépésüket idejében bejelentették tizenegyen ; az alapszabályoktól kijelölt határidőn túl, tehát késve húszan. — A választmány ez utóbbiakra vonatkozólag úgy határoz, hogy bár jogában volna az újabb hároméves ciklus megtartását követelni tőlük, ettől most eláll ; de azzal a kéréssel, hogy a Társaságot ily nehéz időkben ne hagyják cserben, még egy nyilatkozatot kíván tőlük kilépési szándékukról s ha ebben is ragaszkodnak ehhez, a választmány tudomásul fogja venni kilépésüket. Hangsúlyozza azonban a választmány, hogy ezt a határozatát precedensül nem tekinti s a jövőben ragaszkodik az alapszabályokban megjelölt terminus megtartásához.

4. Jegyző bemutatja a legutóbbi tagajánlásokat. Jelentése alapján rendes taggá választottak : Rajka László, tanárjelölt, Kolozsvár (aj. Dézsi Lajos) ; Kádár Jolán, tanárnő, Pozsony ; Szinai Viktor, Budapest (aj. Ágner Lajos) ; Erzbrucker Aladár, tanárjelölt, Kolozsvár ; Jénáki Ferenc, főgimn. tanár, Kézdivásárhely : Szomolányi József, kegyesr. tanár, Rózsashegy (aj. a jegyző).

5. Az Irodalomtörténetre újabban előfizettek : Budapest : Székesfővárosi nyilvános könyvtár első fiókja, továbbá a főváros pótlólag a következő három iskolának : I. Böszörményi-úti polg. leányisk., VIII. Tisza Kálmán-téri polg. leányisk., IX. Mester-utcai polg. leányisk. ; Fiume : Áll. főgimn. tan. kvt. ; Liptószentmiklós : Főgimn. tan. kvt. ; Zalaegerszeg : Főgimn. tan. kvt.

6. Pénztáros jelentést tesz a pénztár állapotáról. Eszerint a pénztári főkönyv 1915. év január 23-án a következő tételeket mutatja: 1. bevétel: 923 kor. 24 f; 2. kiadás: —; maradvány: 923 kor. 24 fillér. Jelentést tesz egyszersmind a kormánysegély folyósításáról s fölemeléséről. Örvendetes tudomásul van s a választmány hálás köszönetet mond Szász Károly alelnök úrnak, ki jóindulatú közbenjárásával ügyünket a kulturkormánynál támogatni szíves volt.

7. Baros Gyula bemutatja Horváth János titkár levelét, ki szíves üdvözlét küldi a harcterről. A választmány szívből viszonzozza ez üdvözlétet. Jelenti továbbá Baros Gyula, hogy folyóiratunkat kéthavonként óhajtja megjelentetni négyívenként. Tudomásul szolgál. Egyszersmind ismételten kifejezést ad a választmány annak a kívánságnak, hogy a 'befejezett III. évfolyamhoz a többiekhez hasonló részletességű név- és tárgymutató elkészítéséről gondoskodják az ideiglenes szerkesztő.

8. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Tolnai Vilmos és Versényi György vál. tagokat kéri föl s az ülést berekeszti.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg, melyet Beöthy Zoltai elnök a következő rövid beszéddel nyitott meg: A legutóbbi választmányi ülésünk azt a határozatot hozta, hogy a háborús világban megakadt folyamatát társasági működésünknek felolvasó-üléseink megindításával is folytatni fogja. Azt hiszem, örömmel fogadjuk mindnyájan választmányunknak ezt a határozatát, tudván, hogy nekünk, kiknek, sajnos, itthon kellett maradnunk, három kötelességünk van. Egyik, hogy a háború sebeit, amennyire legbecsületesebb igyekezetünkől telik, gyógyítsuk, szenvedéseit enyhítsük; a másik, hogy igazságos ügyünk sikerébe, diadalába vetett bizalmunkat ápoljuk, terjesszük, mélyítsük; harmadik, hogy a nemzeti munkát, melytől ép úgy függ nemzetünk jövője, mint a nemzet áldozatkésztségétől, a magunk szerény munkakörében folytassuk. Midőn e munka folytatását a mai felolvasó-ülésünkkel megnyitjuk, engedjék meg, hogy mindenekelőtt köszöntsem a mi harcztéren küzdő tagtársainkat, testvéreinket, kik hősi vérük hullatásával munkálják, hogy nemzetünknek az a története, melyet a jövő történetírója fog megírni, méltó legyen ahhoz, melynek megírása a mi feladatunk. Üdvözlöm Önöket is, kérve, hogy e meginduló munkánkban buzgó közreműködéssel vegyenek részt.*

A felolvasó-ülés tárgysora a következő volt:

1. Versényi György: *Petőfi háborús költészete*.

2. Tolnai Vilmos: *Arany Jánosnak A tetétleni halmon című költeménye*.

Tagtársaink a harctéren. Társaságunk számos tagja vesz részt a háború kezdete óta a harctéri hősieks küzdelmekben és nehéz hadi szolgálatokban. Hazafiás büszkeséggel és mélységes fájdalom érzésével vettük tudomásul, hogy tagtársaink közül hárman, névszerint Bodola Gyula (Pápa), Klimkó Károly (Budapest) és Ujvárosi Szabó Gyula (Debreczen) főgimnáziumi tanárok a legszentebb ügyért, hazánk létéért és boldogságáért vívott hősieks küzdelmek közben az északi harctéren elesetek. Pedagógus, tanító volt mind a három. Halálukban is megmaradtak tanítónak:

példaadónak. Hazájukhoz való hűségüket vérrel pecsételték meg. Legyen emléküik örökre áldott.

Ezenfelül többen vesznek részt úgy a déli, mint az északi harctéren. Hősiesen küzdenek, szenvednek értünk, helyettünk is, akik itthon maradtak. Nekik is kijár legőszintébb elismerésünk, mélységes hálánk és csodálatunk. Társaságunk titkára: Horváth János, t. hadnagy a déli harctéren van, szerkesztőnk: Pintér Jenő t. főhadnagy Szabadkán teljesít hadi szolgálatot. Bevonultak még, — és részint a harctéren vannak, — részint itthoni katonai szolgálatot teljesítenek (amennyire a Tanáregyesületi Közlöny adatai és magánértesülés alapján sikerült megtudnunk) a következők: Baranyay Zoltán (Budapest); Bakos István (Szombathely), pótt., betegsége miatt itthon; Bathó István (Jászberény), megsebesült a déli harctéren; Bászai Ernő (Győr), t. tűzérőfőhadn., é. h., Borbély István (Kolozsvar), t. zászlós, d. h.; Czeizel János (Szeged), népf. hadn., d. h.; Csura Miklós (Gyula), pótt., b. t.; Danielisz Sándor (Sümege) e. é. ö. d. h.; Dittrich V. (Bpest), pótt., b. t.; Fazakas József (Kolozsvar), népf. hdn., é. h.; Freiszmutz Frigyes (Budapest); Fülöp Sándor (Kiskunhalas), népf. hadn., b. t., előbb d. h., később a pécsi honvéddapapród iskolához vezényelve. Gaghyh Dénes (Budapest), tart. tűzérhadn., b. t.; Görög Imre (Budapest), tart. hadn., b. t.; Gaal Ferenc (Kolozsvar), tart. zászlós. Megsebesült. Gyomlay L. (Bpest), t. zászlós, d. h.; megsebesült, majd felgyógyulva ujoncképző tisz. Haszlinger József (Szombathely), tart. tűzérhadn., b. t. Fél évre szabadságolva. Hettesheimer E. (Debrecen), t. tűz. zászlós, é. h.; Huszár György (Nagykőrös), népf. hadn., d. h.; Illés Gyula (Kolozsvar), e. é. ö. b. t.; Isoz Emil (Budapest), t. főhadn., b. t. Eleinte Pécsenti iskolához volt vezényelve, utóbb az északi harctérre. Kardos Lajos (Bpest), b. t.; Kara Ferenc (Versecz), t. hadapr., é. h. Megsebesült. Kertész Manó (Budapest), t. hadn., é. h. Shrapnellövést kapott balvállába. Klauber Frigyes (Eger), népf. hadn. b. t.; Kiss Ernő (Kolozsvar), t. zászlós, b. t.; Komlós Aladár (Lonsonc); Kulesár Gy. (Zalaegerszeg), t. hadnagy, d. h.; Makoldy Sándor (Budapest), pótt., é. h.; Máthé Lajos, t. főhadn., b. t. Cs. Somorja, fogolytábor; Miklóssy Kálmán (Liptószentmiklós), pótt., é. h.; Mixich Lajos (Nagyszeben), pótt., b. t.; Pálffy Márton (Kolozsvar), népf. hadn., b. t.; Pável Ágost (Dombóvár), t. zászlós, é. h. Megsebesült. Poca G. (Gyöngyös). népf. hadnagy, b. t.; Ifj. Raj F. (Bpest), t. zászlós, é. h., vitézségi érmet kapott; Raj L. (Bp.), e. é. ö. é. h.; Ruzsonyi Béla (Szentgothárd) t. zászlós, b. t.; Sági István (Budapest), t. hadn., d. h.; Schmidt Pál (Ujpest), t. hadn., b. t. Katonai cenzuránál; Simon László (Aranyosmarót), t. zászlós, d. h.; Sipőtz Pál (Ujpest), t. hadn., d. h. Jelenleg Nagykanizsán, Szóják Rezső (Arad), t. hadn., é. h.; Szutor Zoltán (Beregszász), pótt., b. t.; Teltamenti Béla (Makó), t. zászlós, b. t.; Verő Leó (Budapest), b. t.; Vonház István (Budapest), t. hadn. é. h. Az északi harctérről került orosz fogságba Marczinko Ferenc (Budapest), tart. hadn. Jelenleg Vladivosztokban van. A háború kitörésekor francia földön maradt és így francia fogságba került Kuncz Aladár (Budapest) és Lehel István (Bpest). Dengi János (Budapest), a tűzréseknél teljesített vitéz szolgálatért had-

nagy rangra emeltetett s az arany vitézségi érmet kapta. Büszkeséggel köszöntjük őt!

7. 8.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1914—15. isk. év második felében.

A budapesti egyetemen: Angyal Dávid r. t.: Magyar történetírás a XVII. és XVIII. században. Heti 1 óra. — Beöthy Zsolt r. t.: Nemzetünk létharcai költészetünkben. 1 óra. — Marczali Henrik r. t.: Krónikáink és legendáink 2 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar irodalom története a szabadságharc után. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a kuruc-költészet korából. 1 óra. — U. a.: A magyar irodalom történetének vázlatai. Bessenyeitől fogva. 2 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Petőfi élete és művei. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Melich János c. rk. t.: Régi magyar nyelvemlékek. 1 óra. — Császár Elemér m. t.: A magyar irodalom fejlődése Bessenyeitől Kazinczyig. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: A középkori magyar irodalom története. 2 óra. — Szinnyi Ferenc m. t.: Arany János prózai dolgozatai. 1 óra. — U. a.: A tizenkilencedik század irodalomtörténete. 1 óra. — Vértessy Jenő m. t.: A magyar dráma a forradalom előtt. 2 óra.

A budapesti műegyetemen: Ferenczy József r. t.: A magyar irodalom. 4 óra. — Alexander Bernát meghívott előadó: Irodalomtörténeti képek. 1½ óra.

A debreczeni egyetemen: Pap Károly r. t.: A régi magyar irodalom története 1526-ig. 3 óra. — U. a.: Csokonai. 2 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A magyar irodalmi megújulás kora (II. rész.). 5 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a megújulás korából. 2 óra.

Két jubiláló folyóirat. Az egyik az *Akadémiai Értesítő*, melynek huszonötödik évfolyama az 1914 dec. 15-én megjelent háromszázadik füzetével záródik le. Az *Akadémiai Értesítő* megindítását — írja a szerkesztő — az összes ülés 1889 nov. 25-én határozta el. Szily Kálmántól származik az indítvány és terv, s ő szerkesztette tizenöt éven át a legnagyobb gonddal. Olvasóink bizonyára nem szorulnak e lap jelentőségének bővebb méltatására, s a nevezetes alkalomból a mostani szerkesztő — Társaságunk alapító tagja — Heinrich Gusztáv érdemeiről sem feledkezve meg, bizonyára szívesen ismerik el, hogy az *Akadémiai Értesítő* irodalomtörténeti szempontból egyike a leghézagpótlóbb folyóiratoknak.

★

A másik jubiláló folyóirat a *Magyar Nyelv*.

Ha egyéb indítékaink nem volnának, már az irodalomtörténet és nyelvtudomány kapcsolatánál fogva is tudomást kellene vennünk e kitűnő folyóirat fennállásának arról a nevezetes mozzanatáról, hogy 1914 év decemberében jelent meg századik füzete.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság — melynek kiadásában a jelzett folyóirat megjelenik — amint ezt az ünnepi szám elején olvassuk, 1903 dec. 19-én alakult meg. Alapszabályait a belügyminisztérium 1904 május 2-án erősítette meg, s a tisztviselek megválasztása az 1904 okt. 22-én tartott közgyűlésen ment végbe. Ugyanezen a közgyűlésen olvasták fel Semsey Andor levelét, melyben a nagylelkű tudománypártoló tudatta, hogy a megindítandó folyóirat céljaira 2000 koronát adományoz. Így indult meg 1905 elején a Magyar Nyelv, melynek szerkesztősége élén elejétől kezdve mind máig Szily Kálmán állott. Az ő nemes példájának serkentő hatása a buzgó munkatársak nagy számát sorakoztatta a folyóirat köré; minek folytán ez pompásan oldotta meg nehéz feladatát. Hogy a tudomány eredményeit csakugyan hozzáférhetővé tudta tenni — mint a címlap mondja — «a művelt közönség számára», annak legerősebb bizonyága a folyóirat elterjedtsége s a Magyar Nyelvtudományi Társaság folytonos gyarapodása. Akik az eredményes, kitartó, komoly tudományos munkát értékelni tudják, együttérző örömmel gondolnak a testvér-Társaság életének ünnepi mozzanatára.

V. M.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Magyar irodalomtörténeti vonatkozású cikkek az 1913—14. évi iskolai értesítőkben.

Barla-Szabó Titus: A Halotti Beszéd a román philologia világitásában. (A lőcsei m. kir. áll. főreálisk. értesítője. 1914. 17—24. l.) Szerző úgy látja, hogy a H. B. kelete összeesik a milanói-provençal próza hasonló termékeivel. Szerinte az író idegen anyanyelvű, Sz. Benedek-rendi szerzetes volt és pedig milanói származású ember. Azok közt a milanóiak közt keresi, kiket III. István király városuk pusztulása után 1163—1167 közt a Szerémségben, tehát szláv szomszédságban betelepített. Erre vallanak a brat, milost szláv kölesön-szavak is. Tehát nyelvünk első irodalmi művelői a román népek köréből kerültek ki.

Thienemann Tivadar: A szent-galleni Margit-legenda. (A bpesti VIII. ker. községi főreálisk. értesítője. 1914. 3—8. l.) Szerző e dolgozatban a szent-galleni kolostori könyvtárban található. B. Margit legendás élettörténetét ismerteti. B. Margit élettörténetét, mely a XIV. századból való kéziratban a szentéletű tössi apácák «legendáihoz» csatlakozik, valószínűen Elsbet Stigel egyik dömés rendtársnője írta. Az előttünk ismeretlen szerző az árpádházi királyleány életében is ugyanazt a fokozatos egyesülést látja a mennyei jeggyessel, mint Elsbet Stigel a tössi nővérek misztikus áhítatában. Hogyan került a magyar legenda ily idegenszerű környezetbe? A közvetítés az utolsó árpádh. sarjadéknak Svájcba költözésekor történt. U. i. III. Endre leánya, Erzsébet 1310. a tössi kolostorba vonult s ott halt meg 1338 május 6-án. Lelkiatya a misztikus tanok legköltőibb hirdetője Heinrich Suso volt, ki Elsbet Stigelre is hatott. Erzsébet és a közelében élő mostohaanyja Habsburgi Ágnes élete kelthette fel a svájci dömések érdek-

lődését IV. Bélának a Domonkos-rendbe lépett leánya iránt is. A svájci legenda teljes kritikai kiadása a magyar Margit-legenda szempontjából elkerülhetetlenül szükséges. De kiadásra várnak a magyar szenteknek külföldi kéziratárakban lappangó összes legendái is.

Szilárd Leó: Szent László a régi magyar irodalomban. (A keszthelyi kath. főgimnázium értesítője. Keszthely, 9—42. l.) Irodalomtörténeti tanulmány. Szerző bevezetesképpen Sz. László életét írja le, majd a legnevezetesebb Sz. László-mondákat és hagyományokat sorolja fel. Végül a Szent László-legenda ismertetését és a Sz. László-himnusz méltatását nyújtja.

Pesti Balázs: Tinódi-magyarázat. (A nagykovácsi református főgimnázium értesítője. 1914. 11—17. l.) Szerző e dolgozatában a Szilády-féle Tinódi-magyarázat pótlásául a fegyveres (= páncélos nehéz lovaskatona), harcolók (= portyázó előcsapatok) és harminc adósok (= harmincadosok) szavakat, illetőleg kifejezéseket magyarázza.

Zoltvány Irén: Szülőföldi és környezeti elemek Kisfaludy Károly költészetében. (A pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve. 1914. 381—405. l.) Kisfaludy Károly műveiben nagyon kevés konkrét vonatkozás van szoros értelemben vett szülőföldjére. A hazavágyódás érzelmét fejezi ki a Honvágy és Szülőföldem szép határa c. költeménye. Az utóbbi népdalszerű, bár ekkor még inkább külső máz a népies hang. A Vándor c. költeményben is van reflexzió szülőföldjére. A szülőföld szeretetét fejezi ki A hazatért c. töredékes elbeszélése is. Korán elhunyt anyjára némi célzást sejtethetünk, a Sok baj semmiért c. novellája bevezetésében. Atyjáról a Vallomások c. töredékes novellában s az Ordai ház c. ugyancsak töredékes novellában emlékezik meg. Eltökélet c. lírai versében hányatott sorsa miatt panaszkodik. Elhagyatottságát említi A kedves sírjánál, A reményhez, A barát-sághoz c. dalaiban. K. költészetében nem volt demokrata, sem népies. Több novellájában és legkiválóbb vígjátékaiban a magyar középosztálynak, a korabeli magyar nemesi kuriáknak társadalmi és családi életét derűs oldalról, a komikum eszközeivel rajzolja. Kotzebue hatása műveire kimutatható. Vígjátékaiban általában a magyar középosztály, főleg a vidéki, nemes élet rajzát találjuk. Vígjátékainak cselekvényei szintén mind a vidéken történnek. Alakjai is vidékiek. A régies táncok és kártyajátékok felsorolása is érdekes Tollagiban. Eredeti népszokások leírását találjuk a Bajjal ment, vígan jött c. elbeszélésben. Egy falusi magyar lakodalom költőnek Hős Tercsi c. paródiájában elevenen s jó megfigyelés alapján készült. Sulyosdi Simonban: a korabeli magyar középosztálynak azt a dologtalan csoportját gúnyolja, mely falusi birtokára vonulva tétlenül pipázva tölti el egész életét. Képzeletének asszociációi és ezeknek megfelelő képalkotásai stiláris és nyelvestétikai szempontból tanulságosak lehetnek, de környezeti hatás tekintetében jellemző sajátosságokat nem mutatnak. Nyelvjárási szempontból még kevesebb sajátosságot tüntetnek fel művei.

Agárdy László: Kemény és az olvasók. (A kecskeméti r. k. főgimn. értesítője. 1914. 3—23. l.) Feltűnő a Kemény írói érdeme és az olvasók méltánylása között mutatkozó ellentét. Hogy nem lett népszerű, annak több oka van. K. különleges szabású egyéniség. Minden külső hatás nél-

kül lett realistává. A lényeges iránt való érzék kevés írónknak sajátja oly mértékben, mint neki. Főleg ez teszi őt realistává. Egyéniségének nagyjelentőségű vonása: a végzetben való hit. Töprengő lélek s meggyőződése, hogy lemondásban rejlik a boldogság. Hangulata borongó, komor, leverő. K. kételkedő, szkeptikus ideal-realista. Nem ő látja az életet s az embereket olyanoknak, amilyeneknek rajzolja, hanem azok tényleg olyanok a feltüntetett körülmények között. Szoros kapcsolatban vannak egyéniségének kiemelkedő vonásaival témái. Ezek a témák már önmaguk miatt zárják ki az olvasók nagy részét. Költői művektől az olvasó kedélye megnyugvást, képzelete gyönyörűséget, értelme felvilágosítást vár. K. szépirodalmi témái alig kivétellel olyanok, hogy ellenmondanak a kedély megnyugvásának. Ezenfelül ismert tény, hogy K. nem tartozik az elsőrangú elbeszélők közé. Művei szerkezet és előadás tekintetében méltán kifogásolhatók. Regényei szerkezet tekintetében szétágazók. Írásmodora valami keveréke az erőnek, a magasan szárnyalásnak, a jellegzetesnek a pongyolasággal, a nehézkességgel, a keresettséggel. Munkái különös széleskörű tudásról tanuskodnak. Egyéniségében az értelem a fő uralkodó érték. Az erény szépsége, a bűn undoksága sok helyen élénk tárul. Az idealizmus és realizmus harcában főmotivumként az jelentkezik, hogy az ember legjellemzőbb vonása a gyarlóság. Humor alig fordul elő műveiben s a komikumnak is alig juttat szerepet. Megrendítő kifejezetei a végzet kikerülhetlenségébe vetett hitén alapulnak. Világnézete erős ellentétet tüntet fel a harmonia és a fátum közt. Népszerűségének akadályai között éppen világnézete sem utolsó helyet foglal el. Az emberek az igazság iránt inkább közömbösek, ha közvetlen nem érdekli őket. A jó, az erkölcs nem első sorban érdekli az embereket. K. egyéniségében az igaz és jó értékei uralkodnak a szép rovására, de ezekkel egyenlő jelentőségű a végzet szerepe, az előbbiek kárára. Sorsa emiatt az olvasók nagy részénél: mellőzés.

Bodola Gyula: Miért hagyta el Petőfi Pápát? (A pápai ref. főiskola értesítője. 1914. 47—56. l.) Szerző érdekes és tanulságos dolgozatában megállapítja, hogy Petőfi az 1843. évi július 29-iki örömnünnepélyen díszes közönség előtt a Gaal József Ólmos botok c. költeménye elszavalásával oly fényes sikert aratott, mely végkép félbeszakította vele tanulói pályáját és ismét a színészethez csábította. Az örömnünnepély után Petőfi Orlayval meglátogatja Jókait Komáromban, majd Orlayhoz Mezőberénybe mennek. Itt tölti Petőfi a szeptember hónapot és október elejét. Csakhamar színi-előadások rendezését veszik tervbe, mikor váratlanul megérkezik Demény szintársulata. Petőfi ekkor egy alkalommal Vörösmartynak az Úri hölgyhöz c. költeményét szavalta el felvonásközben. A nyári szünet letelte után Petőfi pár napra visszamegy Pápára, hogy aztán végkép búcsút mondjon az iskolának. Innen Veszprémbe, majd Székesfehérvárra megy, hol Szabó József társulatához szegődik.

Helle Ferenc Hugó: Arany János Bolond Istókja. (A kassai rk. főgimn. értesítője. 1914. 1—66. l.) Szerző a Bolond Istók humorát elemzi s mintáit és élettrajzi elemeit állítja egybe. Jobbára az eddigi eredményeket foglalja egybe részletesebb filológiai egybevetésekkel. Azt gondolja, hogy

Aranyban Petőfi hasonló c. művének elvasásakor ébredt fel e költeményének terve, melyet három évig érlelt. Arany Bolond Istókjában lelke humoros tartalmát akarta kiönteni s azért választotta ezt a «mesétlen thémát». (Alább romantikus témának mondja.) A különböző típusokat vizsgálva, úgy véli, hogy Arany Bolond Istókja az «okos bolond» típushoz tartozik. Ez a nézete, valamint az az okoskodása, mikor Arany édes atyjának egyes tényeit Istók állapotjának körülményeivel egyezőknek mondja, téves. Arany személyét Istókéktól függetlennek tartja, «csak reflexiókban jelentkeznek benne az életrajzi elemek». Arany mintáinak részletes vizsgálatánál Aristophanes is szóba kerül. Erőltetett az Arany és Byron egyénisége közti párhuzam is. Téves az az állítása, hogy Petőfi munkája ösztönözte Arany formaérzékét, amiben ugyanis Arany jóval erősebb Petőfinél.

Illés István: Fejezetek Arany J. mondattanából. (A privigei kegyesrendi r. k. főgimn. értesítője. 1914. 3—28. l.) Szemelvényeket közül «Arany János mondatfüzése» c. tanulmányából. *Kardeván Károly: Eötvös és Madách.* (A löcsei magy. kir. állami főreálisk. értesítője 1914. 5—16. l.) Szerző e dolgozatban rá akar világítani Madách főművének, Az ember tragédiájának azokra a helyeire, melyeken Eötvös egy-egy gondolata, egy-egy költői témája, egy-egy beállítása, egy-egy hangulata nyomot hagyott, amelyeknél úgy érezzük, hogy Madách valószínűleg másképp írta volna meg őket, ha Eötvös szelleme nem hatott volna irányítólag a fantáziájára. Főleg A karthausi ragadja meg K. figyelmét e szempontból. K. A karthausi és Az ember tragédiája cselekvényében is sok rokonvonást talál. Mindkettő főhőse az élet értelmét keresve-kutatva veti bele magát az életbe, számtalan csalódás után kétségbeesve már az öngyilkosság szélén áll, mikor az isteni gondviselésbe vetett hit megnyilatkozásszerűleg visszarántja őket az örvényből. Eötvös is, Madách is a 19. sz. pesszimizmusának hatása alatt áll, melyből mindkettő felemelkedik. Ádám boldogtalansága az elvesztett hitből ered, A karthausi Gusztávja is azt tartja a boldogtalanság főokának, hogy az embernek csak az eszét művelik, nagyravágását keltik föl. Ádám a veszített édent akarja megteremteni; hasonlóképp Gusztáv, ki barátjának szavait idézi: «az ember mindig boldogság után fáradozik». Ádám folyton küzd, csak mikor az eszkimó-jelenetben azt látja, hogy a természeti erők végzetesen beleszólnak a küzdelembe s testileg, lelkileg elsorvasztják az embert, akkor vesztí el bizalmát. Gusztáv szintén eljutott idáig . . . «zsibongva, fáradva, küzdöve ezredekig, az emberiség nem emelkedett egy kövel sem magasabbra».

Báró Eötvös Józsefről emlékebeszédek is jelentek meg az iskolai értesítőkben: *Adamis Gusztáv*tól (A rozsnyói ág. hitv. evang. főgimn. értesítője. 1914. 1—15. l.), *Bodor Aladár*tól (A szegszárdi áll. főgimn. értesítője. 1914. 3—8. l.), *Bokor Ármint*ől (A vágújhelyi izr. főreálisk. értesítője. 1914.), *Demeter Bélát*ól (A Sepsiszentgyörgyi ref. kollégium ért. 1914.), *Hartmann Jánost*ól (A székelyudvarhelyi m. kir. áll. főreálisk. értesítője. 1914.), *Horváth Ferenc*től (A karcagi ref. főgimn. ért. 1814.), *Kovács Ferenc*től (A kolozsvári ref. főgimn. ért. 1914.), *Marton István*tól (A kolozsvári r. kath. tan- és nevelőintézet értesítője. (1914.), *Pap Illés*től (A szol-

noki felső keresk. isk. értesítője. 1914.), *Pap Mózes*től (A székelykeresztúri unitárius főgimn. értesítője. 1914.).

Csukovits Sándor: Szigligeti Ede. (A temesvári kegyestanítórendi főgimn. értesítője. 1914. 11—24. l.) «Szigligeti születésének százéves évfordulója alkalmával ifjú életének Temesvárt eltöltött évére a hivatalos adatok segítségével akar fényt vetni, hogy azután néhány szóval rámutasson Sz. egyéniségére s írói érdemeire.»

Báthory Andor: Pósa Lajos. (A késmárki ág. hitv. ev. kerületi liceum értesítője. 1914. 39—52. l.) Hangulatos felolvasás. Pósa a gyermekirodalomnak nemcsak megteremtője, hanem vezére is. Gyermekköltészete után legszebb virágokat termelt dalköltészete. Versbe önti honfi bánatát, keservét, aggodalmát. Hazafias költeményei viszhangra találtak országszerte. Emellett kedvelt motivumai a falu, édes anyja, s hitvese iránti szeretete.

U. Szabó Gyula. Trencsényi Csák Máté a magyar drámai irodalomban és epikus költészetben. (Debreczeni ref. főgimn. értesítője. 1914.)

Szerző e gondos tanulmányban mindenekelőtt a történeti Csák Mátét mutatja be, azután rátér a drámai költészetben szereplő Csák Mátéra. Vizsgálja Kisfaludy Károly: Csák Máté, Madách Imre: Csák végnapjai, P. Szathmáry Károly: Csák c. drámáit. A dolgozat következő része Csák Máté alakját az elbeszélő költészetben tárgyalja, és pedig Szász Károly: Trencsényi Csákját. Végül megállapítja, hogy Csák alakjában van tragikum, de azt egyik drámaíróknak sem sikerült kifejezni. Érdekes, hogy egyetlen epikus feldolgozása örökölte meg igazi tragikus hősként.

Trostler József: Magyar elemek a XVII. század német irodalmában. (A temesvári magyar kir. áll. főreálisk. értesítője. 1914. 9—49. l.) Szerző e dolgozatban a magyar tárgyaknak a XVII. századbeli német irodalomba való feltűnő és meglepő beözönlésével foglalkozik. A XV—XVII. századi kalandorok pályájának fordulópontja rendszerint Magyarországra esik. Joh. Schiltberger naiv és szintelen «Reisebuch»-ja nyitja meg a sorát azoknak a leírásoknak, melyek hazánkat ismertetik. Joh. Wild Neue Reyssbeschreibungja (1613.) már eseményekben gazdagabb. Szerző 19 éves korában megfordult hazánkban s mint császári zsoldos harcolt Bocskay ellen. A primitív útleírások egyik kései képviselője Christian von Wallsdorf: Türkischer Landstürtzere (1664.) E leírások érdekes megjegyzéseket tartalmaznak a korabeli magyar földre, népére s az akkori viszonyokra Jakob Vogel: Ungarische Schlachtja (1626.) már kísérletet tesz a magyar tárgyban rejlő költői elemek értékesítésére is. Tárnya a merseburgi csata; nem éposz, hanem hatásos jelenetektől megszakított krónikás költemény. Georg Grefflinger a harmincéves háborúról írt hosszú krónikás eposzt (1657.), amelyben Bethlen Gábor és Rákóczy Györgyöt csak zavarosan halászó fejedelmeknek hiszi. Siegmund von Birken Spiegelje (1668.) az osztrák uralkodóházat dicsőíti. Ennél jelentékenyebb magyar vonatkozásaival Mausoleuma (1664.) Mathias Abelének (1626—1673.) két műve is dolgoz fel magyar tárgyakat, ezek közt Bánkban, meg Zrinyi Péter és társai is szerepelnek.

ÁGNER LAJOS.

Steinhofer Károly: A könyv története. I. rész. A m. könyvnyomtatás és könyvkereskedelem rövid története a legrégibb időktől napjainkig. (Iparosok Olvasótára. XXI. évf. 1—3. szám). Budapest, Lampel R. 1915. 124 l. Ára 1-80 kor.

Ez a kellemesen és vonzóan írt könyvecske népszerű módon ismerteti a magyar könyvnyomtatás és könyvkereskedelem történetét. Bevezetesen a könyvnyomtatás felfedezését megelőző nyomtatási kísérletekről, majd Gutenbergről s a XV. századi könyvnyomtatásról szól. A magyar könyvnyomtatást négy korszakra osztja: 1. 1472—1534, Hess András s a külföldi magyar nyomtatók; 2. 1534—1711, Honter Jánostól a szatmári békéig; 3. 1711—1867, a kiegyezésig és 4. 1867-től napjainkig. A tárgyalás folyamán nemcsak adatokat közöl, hanem a nyomtatás történetére s a művelődéstörténetre érdekes okleveles adatokat, szerződések, rendszabályokat, melyek helyenként kis korekké kerekednek. A szöveget képek, többi közt igen érdekes nyomdajegyek másolatai díszítik. Ugyanily módon olvashatjuk egy kis általános bevezetés után a magyar könyvkereskedés történetét is, avval a különbséggel, hogy az első korszakot 1485—1525-ig állapítja meg. Bár a könyv csak a népszerű előadásra törekszik, igen hasznos lett volna, ha a szerző legalább függelékben a magyar források könyvészetét közölte volna, hogy annak, akinek érdeklődését e könyvecske felkelti, irodalmi kalauzál is szolgáljon. Ideje volna, hogy illetékes szakember megírja már a magyar könyvnyomtatás és kereskedés oknyomozó történetét, melynek hiányát az irodalomtörténet lépten-nyomon érzí. A szerző a vállalat jövő évfolyamára a könyv történeti fejlődését és mai előállításának ismertetését igéri.

T. V.

Új könyvek és füzetek. — Szentklárai Jenő: Debreczeni Bárány Ágoston élete és munkái. Emlékezés Dél-Magyarország első magyar történetírójáról. Budapest. 1914. 107 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 kor. 50 f. — **Révai nagy lexikona.** Az ismeretek enciklopédiája. XI. k. Jób—Kontur. Budapest. 1914. 875 l. Révai-kiadás. Ára 16 kor. — **Trócsányi Dezső: Humboldt Vilmos nyelvölcsélete.** Budapest. 1914. 62 l. (Német Philológiai Dolgozatok. XI. sz.) Pfeifer F. könyvkereskedése. Ára 2 kor. — **Kádár Jolán: A budai és pesti német színészet története 1812-ig.** Játékszíni és drámai irodalmi szempontból. Függelékül a budai és pesti német színházak műsora 1783—1812. Budapest. 148 l. (Német Philológiai Dolgozatok. XII. sz.) Pfeifer F. könyvkereskedése. Ára 5 kor. — **Angyal Dávid: Szalay László emlékezete.** Születése 100. évf. alkalmából. Budapest. 1914. 73 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 1. kor. 50 f. — **Gárdonyi Géza: A bor.** Falusi történet három felvonásban. 4. kiadás. Budapest. 1914. 143 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 2 kor. 50 f. — **Gombocz Zoltán és Melich János: Magyar etymológiai szótár.** 2. füzet. Aszó—Bécs. Budapest. 161—320 l. A M. T. Akadémia megbízásából. Ára 6 kor. 50 f. (Előfizetési ára legalább 4 füzetre való előfizetésnél 5 kor.)

Hivatalos nyugtázás

az 1914 december hó 1-től 1915 február hó 1-ig befizetett díjakról.

Tagsági díjak 1913-ra: Baranyay Z. (5 K), Benedek R. Összesen: 15 K.
Tagsági díjak 1914-re: Kincs Gy., Majtényi G., Désy L., Balogh J., Barla G., Asbóthné F. S., Tóttösy B., Thallóczy L., Chobodiczky A., Frick J., Szenészi Gy. (6 K), Versényi Gy. (4 50 K), Oberle K. (6 K), Baranyay Z. (1 K), Párkányi N., Bernáth L., Sándor M., Fehérváry D. (4 K), Resch A., Marcsek T., Nemeskegy G., Sasváry J.-né, Farkas I., Gyöngyössy M. P., Márki S. Összesen 212 K 50 f. **Tagsági díjak 1915-re:** Asbóthné F. S. 2 K., Balog P., Singer és V., Prodán J., Kelemen B., Faith M., Kassay L., Nagy S., Erdélyi L., Komlós A. (9 K), Morvay Gy. (3 K), Kardos L., (2 50 K), Osztóics T. (1 K), Németh K. (2 K), Zolnay B. (4 K), Paal S., Urbányi K., Terbócz I., Potzta F., Szász K., Ágner L., Sándor M., Erdélyi I., Lakatos V., Resch A., Gyomlay L. (6 K), Förster A., Pap I., Zoltvány I. (1916-ra), Zsigmond F., Viszota Gy., Zeyk K.-né, Perényi J., Jablonkay G., Nelky I., Madars I., Gácsér E., Apponyi S. gr., Eudródi S., Bogischich M., Katz G., Drodtleff R., Schmack A., Dobay I., Ferenczy Z., Papp K., Károlyi Gy.-né gr., Imre L., Kirchner D., Ujváry M., Zalay M., Károlyi A., Waldmayer K., Szinger K., Agh L., br. Radvánszky B., br. Radvánszky B.-né, br. Radvánszky D., (1916-ra), Budaker K., Szinnyei F., Remenár E., Horváth L.-né, Hörli Gy. Bajza J. Összesen 589 K 50 f. — **Előfizetési díj 1914-re:** Soproni Megváltóról elnevezett nővérek (10 K), Komáromi bencés főgimn. ig. (5 K). Összesen: 15 K. **Előfizetési díj 1915-re:** Nagybecskereki főgimn. ig., Bajai áll. tanítóképző int. ig., Fiumei m. kir. áll. teng. akadémia ig., Komáromi bencés főgimn. ig., Privigyei főgimn. ig., Pannonhalmi szent Benedek-rend könyvtára, Budapest székesfőváros nyilv. könyvtára 1. sz. fiók, Ipolysági m. kir. áll. főgimn. ig., Budapest VIII. k. gyakorló főgimn. ig., Zirczi apátsági ktár, Pancsovai főgimn. ig., Seraphin G. A., Szolnoki áll. főgimn. ig. (7 50), Liptószentmiklósi főgimn. ig., Nagytapolcsányi áll. polg. isk. ig., Zombori főgimn. ig., Mezőturi ref. főgimn. ig., Zentai főgimn. ig., Szászvárosi ref. kolleg. ig., Zsolnai főreálisk. ig., Nagyenyedi Bethlen főiskola ktára, Dési áll. főgimn. ig., Csáktornyai áll. tanítóképzőint. ig., Kisujszállási ref. főgimn. ig., Lévai áll. tan.-képző int. ig., Gyergyószentmiklósi főgimn. ig., Nagyszebeni kel. román szeminar. ig., Bpesti II. k. főreálisk. ig., Nagybányai főgimn. ig., Fiumei felső leányisk. ig., Miskolci ref. főgimn. ig., Félégyházi áll. tanítóképző int. ig., Aszódi főgimn. ig., Soproni főreálisk. ig., Budapest székesfőváros (520 K), Csurgói ref. főgimn. ig., Székesfehérvári főgimn. ig., Budapesti ciszt. Bernardinum ig., Veszprémi kath. főgimn. ig., Debreczeni ref. főiskolai anyakönyvtár, Miskolci kir. kath. főgimn. ig., Liptószentmiklósi áll. polg. isk. ig., Iglói áll. tanítóképző int. ig., Egyetemi könyvtár, Hódmezővásárhelyi ref. főgimn. ig., Szabadkai áll. tanítónőképző int. ig., Orsz. nőképző-egyes. leánygimn. ig., Tatai főgimn. ig., Képviselőház könyvtára, Eötvös kollégium, Békéscsabai főgimn. ig., Nyitrai főgimn. ig., Kőbányai áll. főgimn. ig., Lévai kath. főgimn. ig., Lévai kath. főgimn. ifj. önk. köre, Nagybecskereki főgimn. ig., Szombathelyi főreálisk. ig., Soproni áll. felső leányisk. ig., Egri áll. főreálisk. ig., Rózsahegy rk. főgimn. ig., Pápai bencés főgimn. ig., Pfeifer Ferdinánd (2 pld.), Miskolci áll. polg. leányisk. ig., Szombathelyi főgimn. önk. köre (10 K), Késmárki polg. leányisk. ig., Gödöllői rk. főgimn. ig., Budapesti Ranolder intézet ig., Szekszárdi áll. főgimn. ig., Kassai felső leányisk. ig., Soproni ev. lyceum ig., Thiering Gy., Szászvárosi ref. Kun-kolleg. ig., Érsekújvári rk. főgimn. ig., Budapesti III. ker. főgimn. VII. oszt. (7 50 K), Besztercebányai ev. lyc. ig., Hajdunánási ref. főgimn. ig. Összesen: 1640 K. — **Mindösszesen befolyt: 2472 K.**

Budapest, 1915. jan. 31.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II., em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető dr. Kéki Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.
Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Schöpfli Aladár
Alszeghy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Sebestyén Gyula
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szily Kálmán
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinger Kornél
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Szinnyei Ferenc
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Tolnai Vilmos
Baksay Sándor	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tones Gusztáv
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Tordai Ányos
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vadász Norbert
Bayer József	Gyöngyösi László	Madarász Flóris	Vargha Damján
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Varju Elemér
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Váczy János
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Várdai Béla
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Vende Ernő
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Veress Samu
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Versényi György
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Vértessy Jenő
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Viszota Gyula
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Voinovich Géza
Czeizel János	Kapossy Lucian	Prónai Antal †	Wallentinyi Samu
Elek Oszkár	Kardos Albert	Radó Antal	Weber Arthur
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Erdélyi Pál			Zlinszky Aladár

IV. ÉVFOLYAM. 3-4. FÜZET.

1915. MÁRCIUS-ÁPRILIS.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1915. =====

MEGHÍVÓ.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915. április 24-én délután 5 órakor a M. T. Akadémia kistermében *felolvasó ülést* tart. Tárgyai:

1. **Perényi József:** Szigeti Józsefről.

2. **Zolnai Béla:** A Törökországi Levelek keletkezéséhez.

Utána *választmányi ülés*, tárgysora: folyó ügyek.

TARTALOM.

	Lap
Beöthy Zsolt: A Zrínyiász és irodalomtörténetírásunk	65
Zoltvány Irén: Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért	71
Kéki Lajos: Titkári jelentés	80
Király György: Vörösmarty Volt tanítványaimhoz című költeménye	87
Kardos Lajos: Arany János novellafordításai	96
Rajka László: A «Sebes agynak késő sisak» c. verses mű	102

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Zrínyi munkáinak ismeretlen kiadása	114
Tolnai Vilmos: A Szigeti Veszedelem alapeszméjéről	116
Alszeghy Zsolt: Énekeskönyveink bibliográfiájához	117
Weber Artúr: Cornides Dániel a Zrínyiászcól	118.
Szigetvári Iván: Petőfi Apostola forrásaihoz	119

IRODALOM.

Jenáki Ferenc: Kájoni János énekeskönyve és forrásai.	
Ism. Vargha Damján	120
Kallós Berta: A jobbágyság a magyar szépirodalomban.	
Ism. Dittrich Vilmos	122
Szücsi József: Bajza József.	
Ism. Viszota Gyula	124
Magyar Shakespeare-tár.	
Ism. V. M.	126
FOLYÓIRATOK SZEMLEJE	128
FIGYELŐ	139
A SZERKESZTŐHÖZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK JEGYZÉKE	151

A ZRINYIÁSZ ÉS IRODALOMTÖRTÉNETÍRÁSUNK.

Elnöki megnyitó beszéd a Magyar Irodalomtörténeti Társaság III. rendes közgyűlésén.

Tisztelt közgyűlés! Abban a nagy világháborúban, amelynek híreit mindnyájan lélekzetfojtva lessük, a mi nemzetünk is létharcát vívja. Amit a harctéren küzdő véreinkről hallunk, reménnyel, dicsőséggel, gyásszal, büszkeséggel vegyest tölti el szívünket. Azokban a halálmegvető küzdelmekben, melyekben a magyar hősiségnek egész ethikuma tündöklök, a régi magyar heroizmus új virágkorát, vérvirágkorát éli. Ez a hősiség, de az a szellem is, mely ma mindnyájunkat eltölt, lelkünk elé a magyar hősiség legnagyobb költőjének, Zrínyi Miklósnak képét idézi föl, akinek egész nemzeti életünkre oly végzetesen gyászos halála éppen negyedezer éve történt. Feltűnik képe lelki szemeink előtt nemcsak mint a magyar hősiségnek legnagyobb költője, hanem úgy is, mint annak a szellemnek, mely véres napjainkban minden magyar ember lelkét áthatja és élteti, egyik legnagyobb képviselője, azoknak az eszméknek, melyek ma uralkodnak lelkünkben, szóval és tettel első nagy hirdetője.

Ha Zrínyi Miklósnak politikai és katonai pályáját, államférfiúi és hadtudományi iratait végigtekintjük, azt a mélységes benyomást fogjuk ebből a szemléből meríteni, hogy e hatalmas egyéniség egy eszmének s ezzel az eszmével kapcsolatosan egy érzésnek uralma alatt állott. Mint a kristály, oly tisztán, oly fényesen, oly szilárdan ragyogtatja. A haza minden előtt! — ezt csattogja kardja, ezt harsogja szava, ezt zengi éneke. Ha ennek az eszmének a nemzeti életre vonatkozó és Zrínyi Miklós szellemében született tanulságait tételekbe akarnók foglalni, az ő katonai, politikai és kulturális meggyőződését boldogulásunk föltételeire nézve, három rövid tételben fejezhetnők le. 1. A magyarság erejének egyesítése, 2. szabad kifejtése és érvényesítése, 3. a kor viszonyaitól követelt kimívelése. Zrínyi korában a közcél: a haza felszabadítása volt, eszköze; a magyar katonai erő. Nem ugyanezek a gondolatok töltönek-e el bennünket, mikor a mai ziva-

tarok között nemzetünk létére, azokra a feltételekre gondolunk, melyek a jövőt biztosíthatják? Ugyanezek a gondolatok azok, melyek kisugárzanak Zrínyi költői erejének, képzeletének és érzésének remek alkotásából, a *Zrínyiász*ból is.

Azt mondtam, hogy a *Zrínyiász* a magyar heroizmusnak legfenségesebb apotheozisa, valóban a legfenségesebb mindazok között, amelyek eddig magyar nyelven irattak. De nemcsak ez, hanem egész nemzeti életünknek legmagasztosabb költői koncepciója is az ő lelkében született s époszából világlik elénk. Ezenkívül festéseinek heroikus erejéhez, jellemrajzainak valószínű mélységéhez, érzésének lánghő hevéhez, szerkezetének szilárd és kerek befejezettségéhez, alig hasonlíthatunk valamit az egész magyar epikai költészetben. Evvel jelöli meg a magyar irodalomtörténetírás, a magyar irodalmi kritika Zrínyi helyét költészetünk fejlődésében és körében. Ellenmondás nélkül, jóformán egyhangúlag. De azt hiszem, hogy ezt a helyet megjelölnünk, azt, amit Zrínyi a mi költészetünkben, ennek fejlődésében elfoglal, nem elégséges. Meg kell keresnünk és találunk Zrínyinek és a *Zrínyiásznak* helyét a világköltészetben is.

Régebben bizonyos laza kötelékek alapján a renaissance hatását keresve benne, ennek a renaissancnak költői irányához sorozta kritikánk. Azt hiszem, nem egészen helyesen. Hiszen a renaissance feltámasztotta a pogány világ alakjait Zrínyi a maga felfogása alapján a pokolba kergette, ennek lakóivá tette. Nemcsak eszmeköre, hanem szubjektivitásának uralma, egyenes kitörései és folytonos vonatkozásai, nemzeti színe, jelleme és irányzata: mind másfelé mutatnak. Zrínyinek egy más világáramlat sodrában van helye. Ez az antireformáció. Mert az antireformációnak, amint megvolt külön építő és faragó művészete: a barokk, amint megvolt külön festői tárgyköre: a martirológia, ép úgy megvolt külön költői iránya, külön epikai költészete is.

Ezt, az antireformáció epikáját az a vallásos gondolat és vallásos érzés hatja át, mely ennek az egész kornak, a XVI. század második felének s az egész XVII. századnak, jellemző bélyegét teszi. A katolicizmusnak új erőre emelkedése, új lelkesedése és harckészsége s a fenyegetett protestantizmusnak is új fellángolása: a vallásos gondolatot s vele kapcsolatosan a vallásos érzést állítja a szellemi élet előterébe. A kor az emberi életnek és erőnek legnagyobb küzdelmeit a vallásos érzés és gondolat szolgálatában látja. Természetes, hogy az emberi erőnek azt a fenséges fölemelkedését, mely az eposzi felfogás és hatás lényege, szinte nem is tudja máskep elképzelni, mint a hit erejéből fakadva, a hit isteni forrásától támogatva és vezetve. A hitnek és hitetlenségnek, az igaz hitnek és tévelygésnek harca, még pedig nemcsak a könyvekben, gondolatokban, érzésekben, hanem karral

és vérrel folyó harca ennek a kornak epikai tárgya. Tassónak nemcsak a maga eszmélkedése mondotta tollába ez új epikai költészet programját, a discorsókat, hanem korának szelleme. Keresztes háborúk, katolicizmus és elszakadottak, eretnekek harcai ennek az époszi iránynak tárgyai. Machinájok forrása nem istenek pártossága, hanem egyetlen isteni akarat.

A világköltészetnek ez az epikai iskolája Olaszországból indul ki, ott jut teljes kifejlődésre s egy századnál hosszabb életet él. Tasso az, aki a *Megszabadított Jeruzsálem*-mel az új éposz művelőinek mintegy élén áll s aki az antireformáció gondolat- és érzésvilágának tolmácsolásával s a maga költői tehetségének elragadó fényével egyedül jut világhírré közülük. De mellette és utána az epikusok hosszú sora mozog ebben a képzet- és érzésvilágban. Oliviero a schmalkaldi háborúval, Fratta a johanniták maltai győzelmével, Bolognetti a lepantói csatával, Bracciolini Heraklius császár perzsa háborújával a szent keresztért s a hugenották utolsó erősségének Rochellenek elfoglalásával, Graziani Granada megvételeével, Caraccio a keleti birodalom schismatikusaival vívott harcokkal. Csak néhány fontosabb és ismertebb olasz munkát említettem: mind a keresztért és a kereszttel vítt küzdelmeket éneklük. De az irány nem szorítkozik Itáliára, átsap a többi országokba is. Franciaországban a híres jezsuita, Lemoyne époszára utalhatok Szent Lajosról, melyről Boileau híres epigrammatikus bírálatát írta. Szelleme beköszönt Németországba is Fechnernek egy époszával, melyben Boroszlónak a tatárok ellen való megvédését mondja el. De keletkezik az antireformáció olasz epikájának hatása alatt s vele kétségtelen kapcsolatban német földön egy külön epikai iskola, mely ugyanabban az eszmekörben él, de az ellenkező irányban foglal állást: a protestantizmusnak isteni választottságát, áldozatkészségét, harci kedvét éneklő a katolicizmus ellenében. Freinsheim Weimari Bernátról, Wieland, Weckherlin, Olearius pedig Gusztáv Adolfról írnak epikai költeményeket, melyek közül különösen Weckherliné a közös eszmekörnek nem egy közös vonását mutatja a *Zrínyiász*-szal.

Ebbe az iskolába tartozik bele Zrínyi Miklós hőskölteménye is. Az ő hőse is istennek választott vitéze, ki égi szózatot hall; a »hitetlen ebek« ellen vítt küzdelmében nemzeti érzését a legbensőbben kapcsolja össze hitével; az a föld is, amelyért harcol, »szent föld«, ha nem is a Godofrédé. Képzelete, felfogása, iránya a legszorosabb összefüggést mutatja az antireformáció epikájával. Ebben az egész iskolában meg kell már keresnünk helyét s kimutatnunk értékének azt a magas polcát, mely ez iskola termékei közt megilleti. Ha a legfelületesebb szemlével ez époszirodalomnak csak legkiválóbb képviselőjére, Tassóra gondolunk,

az összehasonlító értékelés eredményeül Zrínyire nézve, azt hiszem röviden és bátran elmondhatjuk a következőket. Bármennyire elragad is bennünket Tasso romantikus képzelete, érzéseinek elegikus varázsa, zengő versművészete: az eszmei emelkedés fenségére, heroikus erőre, a jellemzés igazságára és forró érzésének áradó tüzére nézve Zrínyivel nem versenyezhet; annál kevésbé versenyezhet annak a világirodalmi iskolának bármely nemzetbeli bármelyik más tagja, melyre röviden rámutattam.

Mindezek csak futó gondolatok, de nem hiszem, hogyha valaki nálam behatóbban vizsgálná is a kérdést, Zrínyire nézve más eredményre jutna, mint amit tolmácsoltam. Ez az eredmény pedig irodalomtörténetírásunknak egy olyan feladatára utal, mely ideje lenne, hogy foglalkoztasson bennünket. E feladat költészetünk kiválóbb alkotásai értékének és helyének vizsgálata a világköltészet azon irányjaiban, ágaiban és termékei között, amelyekhez tartoznak. Ha valaki azt vetné ellenem, hogy hiszen e művek összehasonlító értékelése a kritika feladata, de nem az irodalomtörténetírásé, engedje meg, hogy ez ellenvetésére a következőkben válaszoljak.

Irodalomtörténeti munkásságunknak nagyban és egészben három iránya fejlődött ki. Egyik a szorosabb értelemben vett *filológiai* irány. Ez szövegek pontos megállapítására, adatok lehető tisztázására, chronologiai kapcsolatoknak, esetleg motivumok vándorlásának kimutatására törekszik. Másik a *pszichológiai* irány, mely már lelki összefüggéseket, causalitásokat keres, az írói egyéniségek életkörüre vonatkozó kapcsolatokat, különösen az írók külső és belső élményei s ezeket többé-kevésbé visszatükröztető alkotásaik között. Ez már oki összefüggés kutatása, de individuális causalitásé. A harmadik a szorosabb értelemben vett *históriai* irány, mely már nem egyéni kapcsolatokat, hanem históriai causalitásokat kutat; a nagy kapcsolatokat egy-egy kor világfelfogásának, érzéseinek, áramlatainak a közösségével, egy-egy nemzet lelki világának közösségével, szóval ezeket a nagy históriai összefüggéseket. A három irányt jelentőségek szempontjából nem tartom helyesnek egymással szembeállítani. Hogy ilyen szembeállítás, egyiknek vagy másiknak háttérbe szorítása mily méltatlan lenne, irodalomtörténetünk mai állása mutatja. Mindhárom irányban dolgozunk, érünk el több vagy kevesebb eredményt, egymás kezére járva igyekszünk szolgálatot tenni egymásnak és a tudománynak.

A történeti irányt általános jelentőségűnek mondtam, de éppen ennek az iránynak némely szószólói is szeretnék kizárni a kritikát vagy a művészi értékelést, azt mondván, hogy ez az olvasó dolga vagy a kritikusé, de nem a történetíróé. Ennek a feladata a történeti élet nagy okozati összefüggéseinek lehető tisztázása, a történeti tények,

tehát itt irodalmi munkák jelentőségének történeti megállapítása. Igen, de a feladatnak ez a fogalmazása azonnal sorompóba állítja azt a kétségtelen igazságot, hogy egy-egy munka történeti jelentősége, azaz a maga korára vonatkozó fontossága is értékétől függ, nemkülönben azt a másikat, hogy a fejlődés okozati láncolatában éppen ez az érték a legfontosabb tényezők egyike.

Ha nem így volna, akkor minden munkának, mely egy kor és egy nemzet lelki közösségéből született ugyan, de a múzsa minden ihletése nélkül, muló és korlátolt hatása alapján a történetíró szemében körülbelül egyenlő jelentőségűnek kellene lennie a remekművekkel. Ebben a jelentőségben minden esetre része van annak az egyéni erőnek, mellyel egy-egy írónál, egy-egy műben a korról és nemzettel való kapcsolat kifejezésre jut, megjelenik. Ha ezt az igazi és teljes jelentőséget a történetíró ki akarja mutatni, ennek az egyéni erőnek értékeléséről, azaz a mű becsléséről nem feledkezhetik meg. Ez a történeti okozatosság szempontjából is ép oly fontos, mint a korról vagy nemzettel való kapcsolat. De másfelől az irodalomtörténetírásnak nemcsak az a feladata, hogy az egyes munkák eredetét a ható okokban kimutassa, hanem az irodalmi munkák életfolyamatát is nyomon kell kísérnie. Munkák hatnak nemcsak a maguk korára és nemzetére, hanem hatnak más nemzeteknél és hatnak késő korokra is. Shakespeare lelke legmélyén angol, egész szellemében az angol lélek, még pedig az Erzsébetkori angol lélek kifejezése s nemcsak az angol, nemcsak a germán világban hat, hanem nálunk is; századok múltán határozottan kimutathatólag ismételten és irányzóan befoly drámai költészetünk fejlődésére s egész új kultusza támad. A *Zrinyiász* iratása után másfél századdal kezd igazán hatni irodalmunkra, akkor, mikor török világnak híre sincs többé, sőt hosszú békekorszakot élünk; Vörösmarty és Arany tisztán nagy költői erejének sugallatát érzik. Ennek az életfolyamnak kimutatása is történetírói feladat; itt is történeti causalitásról van szó, mely nem jelölhető meg semmi másban, mint az egyéni művészi erőnek olyan mértékében, mely győz a nemzeti és korbéli határokon.

Valóban, az irodalomtörténet tényei éppen akkor, mikor legmélyebb és legáltalánosabb okbéli összefüggéseket keresünk, a művészi mozzanatra, ennek pontos meghatározására és gondos elemzésére utalnak bennünket. Ide az irodalmi művek korukbéli jelentőségének és további életfolyamának talán legfontosabb mozzanatai. Ezt a meghatározást pedig teljes világosságában és élességében csak az összehasonlító értékelés végezheti. Amint a politikai történet a tényeknek erkölcsi és politikai értékelése nélkül sem hatásukat, sem összefüggéseket kinyomozni és megvilágítani nem tudná, úgy az irodalomtörténetet is a maga

tudományos, oknyomozó feladata egyenesen rávezeti a művészi becsülésre, ez pedig a világirodalom műveire és mértékére.

Evvél a feladattal, nemzeti költészetünk nagyjainak és műveiknek ilyen értékelve összemérő vizsgálatával kellene nekünk kiegészítenünk ezt a mi történeti irányú irodalomtörténetírástunkat. Ebből két hasznot is várhatnánk. Egyik, hogy ebben az összehasonlító értékelésben tisztább, határozottabb, élesebb megvilágításba kerülnének íróink; másik, hogy a világmíveltség és világköltészet nagy áramlataival való kapcsolatunk nemcsak külső és esetleges adatokban, hanem egész bensőségében és teljességében tűnnék föl. Ez irányban még sok végzendőnk lenne, melyre, ha az elmélet nem foglalkozott is sokat a kérdéssel, nagy költőink egyenesen felhínnak bennünket. Gondoljunk csak Petőfi-ben a lélek ifjúságának hasonlíthatatlanul gazdag és szabad áradására; Arany homéri naivitására és plaszticitására; Keményben a forrongó képzelet és éles megfigyelő erő, a pesszimizmus és emberszeretet csodálatos szövedékére; Jókai elbeszélő művészetére és hangjának példátlanul gazdag skálájára; a kuruc költészetre és komikus époszainkra. Meg vagyok győződve róla, hogy a kutatás és vizsgálat olyan eredményekre fog vezetni, melyek nemzeti szellemünknek is becsületére válnak.

A mi irodalomtörténetírástunk atyja, Toldy Ferenc, az ötvenes években kiadott irodalomtörténetének első lapjára ezt a mottót írta: «A mult hatalmunknak egyik eleme.» Szellemi multunknak ilyen irányú megvilágítása csak gyarapíthatja, gyarapítani fogja azt a nemzeti hatalmat, melynek minden tényezőjére, minden elemére nagyobb szükségünk van most, mint valaha.

Ezzel Társaságunk harmadik közgyűlését megnyitom.

BEÖTHY ZSOLT.

HARC NEMZETI NYELVÜNK TISZTASÁGÁÉRT.

(Kivonat a Magyar Irodalomtörténeti Társaság közgyűlésén,
1915 március 19-én tartott felolvasásból.)

Több mint félév letelt már, s még folyton dúl a rettenetes háború, melyhez foghatót sem terjedékében, sem borzalmaiban a világtörténelem lapjai sehol föl nem mutatnak. De a sötét képből fénysugarak villannak ki. Már a háború kitörésekor sok lélekemelő jelenségnek lehettünk tanúi, különösen annak a páratlan fölbuzdulásnak, mely jó magyar népünk hadba vonuló fiainak szívét-lelkét eltöltötte.

Azóta kitűnő elmék mind többen arra eszméltettek, hogy magasabb nézőpontból tekintve, a háborúnak ne csak borzalmait, hanem számos, már eddigelé is mutatkozó, s a jövőben még inkább várható üdvös hatásait is számba vegyük.

Ez utóbbiak közé tartozik elsősorban a vallásosság s vele együttesen az erkölcsösség föllendülése. Pár évtized óta külföldi áramlatok hatása alatt a vallásellenes világnézet tagadhatatlanul igen nagy tért hódított; de kitört a háború, s alkalmazható rá a régi hasonlat, hogy valamint a vihar megtisztítja a levegőt, azonképen a háború is tisztább légkörből eredő áramlatot indított meg, s felkeltette, sokak lelkében pedig növelte a vallásosság üdítő erejét.

Üdvös hatása várható a háborúnak a hazafias gondolkozásmód, az állampolgári érzés és a nemzeti egység megerősítésére nézve is. E tekintetben elég csak utalni a nemzetközi társadalmi szervezeteknek egyes államokban már eddig is észlelhető meggyöngyülésére és világ-szövetségüknek meg épen teljes összeomlására.

Nem szólva egyéj jótekonv hatásokról, bizonyára meg fogja tisztítani a háború a művészetek birodalmát is. Mit látunk a mai képzőművészetekben? Az eszményies irányzatnak nagy elhanyaglását nem is téve szóvá, tisztán a művészi alkotás tudományos elemzése útján megállapítható, hogy a mai képzőművészetek, különösen a festészet terén a művészi kifejezésmódoknak már szinte beteges jelenségeivel találkozhatni. Meumann, aki éppen nem vádolható elfogultsággal,

tavaly megjelent egyik művében (*System der Aesthetik*, 70—74. l.) élesen megrója korunk művészetének elfajult irányzatait. Ez utóbbiak eredő helye leginkább Franciaország.

S mit szóljunk az irodalomról, különösen ennek szépprózai és verses, vagyis költői ágáról? Sajnos, nem kell idegenbe mennünk, itthon is észlelhetjük az újabb költészet számos termékében a gondolat- és érzésvilágnak elfajult tüneteit. Még a tudományos irodalomban is rá lehet mutatni idegen talajban gyökeredző olyan törekvésekre, melyek a sokak előtt legértékesebb szellemi javakat ellenkező irányban iparkodnak átértékelni.

Az idegenből eredő eszmei áramlatokkal — mondjuk általánosságban a tartalom szellemével — természetszerűleg velejárt egyszerűsmind a kifejezőmódnak, a külső alaknak elváltozása. Így pl. a magyar verselésnek gazdag, változatos és élénk lüktetésű idomai helyett, amelyeket Petőfi és Arany oly művészi tökéletességre emeltek, Verlaine, Mallarmé és más újabb francia költők példájára nálunk is divatba jöttek a szabados, az ütemegyenlőség törvényének fittyet hányó, gyakran egészen prózaivá szétfolyó, úgyszólván minden dallamosság nélkül szűkölködő, sokszor pedig már szinte nevetségesen sántikáló versalakok.

Ez a minden téren megnyilvánuló külföldieskedés, mint a ragadós betegség, nem kímélte meg szép anyanyelvünket sem. Ezt is elárasztotta idegen elemekkel. Itt az ideje, hogy újonnan óvást tegyünk és orvoslást sürgessünk nyelvünk tisztaságának megrontása ellen.

Ép azért, midőn Társaságunk részéről az a megtisztelő fölszólítás érkezett csekélységemhez, hogy mai közgyűlésünk alkalmával előadást tartsak, noha elsősorban kétségtelenül irodalomtörténeti elmélkedés volna a tárgysorozatban leginkább helyén való, úgy vélekedtem mégis, hogy nem kerülök Társaságunk kitűzött céljaival ellenkezésbe, ha édes anyanyelvünk érdekében emelek szót, harcot hirdetve nemzeti nyelvünk tisztaságáért. Bizonyára nem én vagyok az első, aki följajdul a nyelvromlás ellen, s azt is jól tudom, hogy egészen új, eddig nem ismert szempontokat aligha sikerült fölfedeznem, de esetleg akad előadásomban egy-egy megszívlelhető gondolat, s a jó ügyben hangoztatott gyöngé szavamnak talán némi erőt és hathatóságot ad az ünnepies alkalom és ez a hely, ahol szerencsém lehet tárgyamról szólani.

*

A nyelvromlás mindenütt rendszerint az idegen szavak szertelen használatával szokott kezdődni s ezért az ellene való küzdelemnek is elsősorban az idegen szavak ellen kell irányulnia. Ámde ennek a küzdelemnek módja és mértéke nagyon is megfontolni való, mert a túlzás itt is, mint minden más téren, inkább árt, semmint használ az ügynek.

(Az idegenből átvett szavak többféle osztályának említése után az előadás utal olyan teljesen idegen hangzású szavakra, melyek újabb időben kerültek nyelvünkbe, még pedig minden igazi szükség nélkül, mert új fogalmakat legtöbbször nem jelölnek meg, másrészt pedig — s ez a fő — tösgyökeres, egészen világosan érthető s így a gyakorlati célnak is sokkal jobban megfelelő magyar szavakkal helyettesíthetők.) A szükségtelen idegen szavak magyarán szólva igazi rákfenéi nyelvünknek s azért az ellenük való küzdelem nemcsak jogosult, hanem hazafiúi kötelesség, mert az anyanyelv hamisítatlan tisztasága egyúttal egész magyarságunknak egyik legfőbb fönntartó oszlopa. E tétel igazságát kissé közelebből is megvilágíthatni.

Bár manapság azt a nyelvbölcseleti álláspontot tartjuk helyesnek, mely szerint az egyes szók pusztán történetileg kifejlődött egyezményes jelei a fogalmaknak, nem pedig természetes és szerves kapcsolati viszonyban álló kifejezői a képzeteknek — mint ahogyan régebben Müller Miksa és mások nyomán nálunk egyesek még hirdették — mindamellett azt kell vallanunk, hogy jelentéstani szempontból a szó és fogalom közt általában benső a kapcsolat s hogy sokszor már az egyes szavakban is megnyilvánul az illető nép sajátos eszejárására valló fölfogásmód. Kétségtelen ugyanis, hogy a szavak legnagyobb része, gyökerekben és eredeti jelentésükben vizsgálva őket, nem valamely cselekvény teljességének avagy pedig valamely tárgy egész szemléletének a kifejezése, hanem csak a cselekvény egyes főbb mozzanatainak, illetőleg a szemléleti tárgyak egyes jelentősebb, szembevetőbb tulajdonságának a megjelölése. Erre nézve még ma is tanulságos Lazarus: «Das Leben der Seele» című műve, különösen a II. kötete. (Berlin, 1856—58.) Ujabban meg Weise Oskar: «Charakteristik der lateinischen Sprache» és: «Unsere Muttersprache, ihr Werden und ihr Wesen» című műveiben (Leipzig u. Berlin, Teubner, 1909. 6. Aufl.) hasonló fölfogással a nyelvnek a néplélekkel való kapcsolatát már az egyes szavakban nyomozza.

Nálunk ily irányú nagyobb szabású tanulmány vagy épen rendszeres mű még hiányzik. De könnyen említhetők példák a magyar nyelv köréből is arra nézve, hogy egy-egy dolognak, tárgynak vagy cselekvénynek szavakkal való megjelölésében a magyar nép szelleme gyakran sajátos eszejárást tüntet föl.

(Az előadás rámutat egy-két példával arra, hogy a magyar nyelv eredeti szókincsében is megnyilvánul a néplélek sajátos alkotó szelleme.) A szavakat általában nem lehet csak afféle nyers anyagnak tekinteni, aminőből pl. egy ház épül; egy-egy szó nem olyan, mint egy téglá vagy kődarab, hanem a beszélők ajkán igazi eleven valóság. A szavakból mint alkotó elemekből álló nyelv pedig, a maga egészében, nem pusztán külső forma, hanem egyúttal lelki kifejezés, még pedig mint nem egyéni, hanem egy egész nép tömegalkotása, bámulatosan finom szerkezetével, a nemzet lelki életének egyik szerves része. A magyar nyelv a magyar közműveltségnek egyik legfontosabb tényezője; nem csupán alakja a nemzeti lélek tartalmának, hanem maga is bizonyos értelemben tartalom, mint a nemzet eszejárásának és jellemének visszatükrözője.

Ez a mélyebb oka annak, amiért a teljesen idegen hangzású és eredeti szókinszünk készletéből könnyen helyettesíthető szavakat kerülnünk kell. Az ilyen idegen szavak használata nemcsak a magyar nyelv szelleme ellen való véttség, hanem határozottabban szólva: egyenesen a magyar néplélek meggyöngyítésére irányuló sérelem, ha nem is célzatában, de annak tekinthető eredményében; mert apasztja eredeti szókinszünket.

A nemzeti nyelv tisztaságának nagy fontossága és féltett érdeke, valamint a külföldön, nálunk is már korán fölidézte a nyelvtisztító törekvéseket. A XVI. században élt Sylvester Jánostól kezdve — aki magyar-sága erős érzetében túlságos hevülettel még a hónapokat is a magyar éghajlat szempontjából akarta elnevezni — mind napjainkig számos nyelvészünk és egyéb szakbeli tudósunk, sőt költőink közül is többen újra meg újra hangoztatták intő szózatukat az idegen szavakkal való nyelvrontás ellen, de nemes törekvésüknek mégsem lett fogamatja vagy legalább megkívánható nagyobb hatása.

Ennek a föltűnő sikertelenségnek s az idegen szavak tovább burjánzó használatának többféle oka van. S ezek az okok mind összefoglalhatók ama tévedésekben, amelyeket verulámi Bacon bálványoknak (idola) nevezett el. E bálványok egyrészt olyanok, melyek közös emberi gyarlóságból erednek (idola tribus); vannak továbbá olyanok, melyek az egyes embernek egyéni természetéből származnak (idola specus); némelyek pedig az egész társadalom nagy részében elterjedt megtévedések (idola fori) s vannak végül olyan tévedések, amelyeket a tudós elméletek hirdetnek, Bacon elnevezése szerint: idola theatri. Kezdjük a sort e legutóbbiakkal.

Hogy az idegen szavak elleni küzdelem, habár teljesen meddőnek nem mondható, mégis mindmáig nagyobb eredményt nem mutat föl, annak egyik oka magukban a nyelvtisztító törekvésekben, ezek egy részének túlhajtásában rejlik. A nyelvtisztaság megóvása bizonyára helyes és szükséges elv, míg ellenkezője, a nyelvnek idegen szavakkal keverése, mint elv képtelenség. De azért a nyelvtisztaság elve nem oly föltétlen érvényű, mint pl. a gondolkodástani észelvek vagy a szigorú erkölcsi parancsok, hanem csak olyan, mint általában a nyelvtani szabályokban foglalt törvényszerűség, mely kivételt is megtfúr. Semmi különbséget nem tenni idegen és idegen szó közt és valamennyit kiküszöbölni akarni, ép oly kevésbé észszerű, mint jogos eljárás s azért nem is vezet eredményre. Már pedig akadtak olyan nyelvtisztító íróink, akik hadat izentek még a meghonosult jövevényszavaknak is. Így pl. Kunoss Endre Szófüzér c. könyvében. (Pest, 1834.) Vagy, hogy egy újabb nyelvtisztítót említsünk: szintily szélsőséges fölfogást hirdetett Vajda János, a kiváló költő «Magyar-ság és nemzeti önérzet» c. művében. (Budapest, 1896.)

Nem csoda, ha e túlzásig vitt nyelvtisztító törekvések visszahatást keltettek, különösen a tudományok körében használt műszavakra nézve, ahol továbbra is a nemzetközileg szentesített idegen szavak maradtak forgalomban. S valóban a szakirodalomban számos fogalom van, melyeket amazokkal teljesen egyértékű, szabatos magyar szóval nem tudunk helyettesíteni. Olykor még jelzős használatban is kénytelen a szakember idegen

műkifejezést alkalmazni, mint pl. normatív æsthetika, psychophysikai parallelismus stbeff. Sőt ugyanezen okból a köznyelvben is akárhányszor kénytelenek vagyunk ilyeneket használni. Ilyenek pl. a vallási téren újabb áramlatokat jelző: modernismus, integrál catholicismus, vagy pl. a szintén újabb keltű: impressionismus, futurismus, aviatika stbeff. szavak, amelyek még a nyelvtisztaságra törekvőknek társalgó beszédében is kénytelen-kelletlen gyakran előfordulnak.

Van azonban olyan eset is, hogy a tudományos fogalmat kifejező idegen műszó maga is határozatlan értelmű. Ilyen pl. az *apperceptio* szó melyet Leibniz óta maguk a böcselők is különféle értelmi árnyalattal használnak. Vagy ilyen szó pl. az *intuitio*. Efféléket köznyelvi használatban legjobb elkerülni, annál inkább, mert a különféle árnyalatok szerint teljesen megfelelő magyar szót vagy jelzős kifejezést mondhatunk helyettük. Apperceptio helyett alkalomszerűen pl. értelmezés, megértés, fölfogás, ráeszmélő fölfogás — mondható, míg az intuitio helyett: belső, lelki avagy közvetlen szemlélet, meglátás, megsejtés, sugallatszerű fölfogás — gyakran tökéletesen megfelelőek.

Ha pedig teljesen egyértékű magyar szavaink vannak, akkor még a tudományos, szakirodalmi nemzetközi műszavak használatát is kerüljük. Tudósaink közül újabb időben többen jó példáját adták annak, hogy nyelvünk dúsgazdag szókincse nagyon is bőséges forrásul szolgál a bölcséleti, jogi, orvosi és természettudományi műnyelv megmagyarosítására. Így tehát még a szaktudományok körében is meglehetősen szűk határok közé korlátozhatjuk az idegen szavak használatát.

A mi nyelvtisztítóink némelyike abban tévedett, hogy tüzzel-vassal ki akart pusztítani még elkerülhetlenül szükséges idegen szavakat is, másrészt pedig és különösen, hogy magyarosító eljárásukban olyan nyakatekert szavakat is alkottak, melyek természetsszerűleg visszahatást kelte, még inkább előmozdították az idegen szavak használatát. Félreértés elkerülése végett ki kell jelentenünk, hogy korántsem akarjuk a XIX. század első felében véghezment nyelvújító mozgalmat elítélni. A nyelvújítás bizonyára szükséges volt. Csak az a féktelen szófaragási viselkedtség elítélni való, mely az idétt lábra kapott s amely sokszor minden szükség nélkül és másrészt — nem is annyira a nyelvtudomány, mint inkább — az észszerűség ellenére minden nyelvvalaki hasonlóságot mellőzve gyártotta az új szokat.

A nyelvtisztító törekvések egy részének e ferde irányzatán kívül még más okai is vannak az idegen szavak szertelen használatának. Hogy beszédünket és írásunkat idegen szavak tarkázzák, annak sokszor olyan hibák az okai, amelyek közös emberi gyarlóságból erednek. Verulámi Bacon kifejezése szerint: *idola tribus*.

Élő beszédben, a köznap társalgás alkalmával akaratlanul is ki-ki-csúszik egy-egy idegen szó ajkunkon. Nem szólva a nép emberéről, nevezetesen az olyanról, aki vegyes ajkú vidéken lakik s így sok idegen szót eltanul, vagy a mesteremberekről, akik ipari foglalkozásuk körében az idegenből vett eszközök és szerszámokkal együtt többnyire ezeknek idegen

nevét is elsajáttjtják, — s nincs persze módjukban Freckay János mester-ségi könyveinek magyaros műnyelvét tanulmányozni — még a művelt ember köznap beszédében is előfordul több-kevesebb, szükségtelenül használt idegen szó, részint némi kis figyelmetlenség, gondatlanság miatt, részint a sok idegen nyelvű olvasmány hatásánál fogva, különösen pedig az idegen szavaktól csakúgy hemzsegő hirlapok olvasása folytán. Mind hasztalan, amit sokszor látunk, hallunk és olvasunk, emberi természetünk gyarlósága miatt könnyen ragad nyelvünkre is. Írásműben már rendszerint mindenki nagyobb műgondot fordít a nyelvre.

Nagyobb hiba már, ha valaki részint gondatlanságból, részint idegen szellemi táplálék hatása alatt írásműben sem tartózkodik a szükségtelen idegen szavak használatától. Ismerünk ragyogóan ékes nyelvű íróit, akin annyira erőt vett világirodalmi roppant nagy és széleskörű olvasottsága, hogy még népszerű olvasásra szánt cikkeiben is alig van hosszabb mondat, vagy épen szakasz, amelybe egy vagy több, teljesen szükségtelen idegen szót ne keverne bele. A sok fölösleges idegen szó általában véve minden írásműnek csökkenti az értékét, ha tartalmilag még oly szép is. A jó példaadással e tekintetben is azoknak kell előljárniok, akik akár fényes tehetségüknel fogva, akár a közműveltség szolgálatára rendelve, hivatva vannak arra, hogy a sokaságnak szellemi irányadói vagy épen vezérei legyenek.

Némely idegen szavaknak élőszó, vagy írásbeli használata azonban — a magyar szóval nem pótolható tudományos műszavakon kívül is — nemcsak tűrhető, hanem teljesen jogosnak tekinthető. Ilyenek elsősorban az olyan idegen szavak, melyeknek teljes fogalmi tartalmát magyar szó nem fedti. Így pl. a *naiv* szó fogalmát gyakran kifejezhetem a magyar: természetes, mesterkéletlen, gyermekded, nyíltszívű, együgyű, korlátozt s más efféle szókkal, de van eset, hogy egyik sem teljesen megfelelő, különösen akkor, midőn a naivságban foglalt fogalmi jegyeket, az ártatlanságot, tudatlanságot és eredetiséget együttesen akarom kifejezni. Vagy ilyen szó pl. a *humor*, melynek fogalmi tartalma még több jegy összetételéből alakul. Így a *modern* szót is bizonyára gyakran pótolhatom: jelenkori, mostani, új vagy újabbkori, divatos stb. efféle szavakkal, de olykor egyik sem kifejező; mert pl. ha azt mondom, hogy x. y. igazi modern asszony, sem a korát, sem a divatos ruházkodását nem akarom értetni, hanem egész lényét, gondolkozásmódját, vágyait stb. S e példák számát még száporíthatnók, de földadatunk itt nem a szótári lajstromozás.

Ismét más eset az, ha az idegen szóban olyan jelentésbeli árnyalat van, melyet a helyette némelyektől használni szokott magyar szó teljes szabatosan nem fejez ki. Ilyenkor is jogos tehát az idegen szó használata. Így pl. az *acclimatizál* szó helyett növényekről vagy állatokról beszélve a magyar: meghonosít, hozzászoktat szavak nem egészen szabatosak. Vagy mikor királyunk udvari estélyeken *cerclét* tart, nem mondhatom egyszerűen, hogy: társalog, legfőlebb körülírással: körüljárva meg-megszólít egyeseket. Vagy a magasból mélyebbre szállva: a *parádés* kocsis nem ugyanaz, mint az úri kocsis, vagy urasági kocsis, mert nagy urak-

nak több kocsisuk is van. A mostani háborús világban sokat emlegetett *entente* (cordiale), mely az «entendre» (*intendere [animum]) igéből származik, nem fordítható egyszerűen egyetértéssel vagy megegyezéssel.

Szintígy kifogástalanul használhatjuk a tréfa és a gúny céljaira szolgáló idegen szavakat, mint pl. lurkó, povedál, ceremóniáz, virtuskodik stb. efféle. A gúny célzatával vagy a jellemzés kedvéért ilyen idegen szavak, mint tudjuk, még költői művekben is előfordulhatnak. De a költőnek általában még szigorúabban tartózkodnia kell az idegen szavaktól, főleg verses alakú művekben, mert ezekből még jobban kirí az idegen szó, mint a prózából s a költői mű hatását is lerontja. Manapság már szinte lehetetlennek tartjuk az ilyenféle verselést: Ámbár vadnak sok irgyim, — Érted ezer ellenségim, — De azokat contemnálom, — S az hol lehet confundálom. (Amade László egyik versének bekezdése.) Verses műben is legfőleg csak tréfa kedvéért lehet idegen szavakat vagy épen teljesen idegen kifejezéseket használni, mint pl. az ismeretes nótában: Meghalt feleségem — Satis tarde quidem — Oda reménységem — Debuisset pridem stb.

A szükségtelen idegen szavak használatának további okai olyanok, melyek az egyes embernek egyéni természetéből s már egyáltalán nem, vagy csak alig menthető hibáiból és tévedéseiből származnak. (Bacon szerint: *idola specus*.) Mindezek sokféle változatban nyilvánulnak meg. Mi a következő három főrovatban csoportosítjuk őket: tudatlanság, hiúság és renyhesség.

(Ez utóbbiaknak részletező tárgyalása után rátér az előadók azokra a megtévedésekre, melyek a társadalom nagy részében el vannak terjedve. Verulámi Bacon elnevezése szerint: *idola fori*, vagyis a piacnak bálványai.) Magyarán szólva s a mi mostani viszonyainkra, különösen tárgyunkra vonatkoztatva, azt mondhatni: nálunk sokan idegen isteneket bálványoztak az utóbbi időkben; hajhászták az idegen divatot; majmolták a külföldi szokásokat s így lassankint sokaknak lelkét a nemzeties gondolkozásmód és hazafias érzület helyett világpolgáriás szellem töltötte el. Ez azután megnyilvánult náluk a lelki tartalom nyelvi kifejezés módjaiban is.

Ez a külföldieskedés újabb időben, sajnos, igen nagy arányokat öltött nálunk, szinte beteges koráramlattá vált. Korántsem akarjuk azt állítani és kívánni, hogy a külföldet semmiben se kövessük, sőt ellenkezőleg jól tudjuk, hogy régente is, most is szellemi és anyagi tekintetben egyaránt nagyon értékes javakat nyertünk a külföldtől. De míg a multban a magyar néplelek ősi ereje a külföldi koráramlatokat, eszméket és üdvös intézményeket a nemzeti szellemnek sérelme nélkül tudta a hazai talajba ültetni s az idegen elemeket teljesen be tudta olvasztani és a magyarság zománcával vonta be őket: napjainkban átvettük az idegen holmit szőröstül-bőröstül s még csak magyar alakba sem öltöztettük. Remélhető, hogy a háborús idők elmúltával fölcsozódunk a külföldi szellem ilyen szolgálai utánzásának mámorából.

A hosszúra nyúlt béke idején a világforgalomnak és a közlekedés-

nek mindinkább növekvő könnyűsége folytán a népek nemzetközi érintkezése egyre nagyobb lett, s ez maga után vonta azt a fogékonyságot, hogy sokan könnyen bele tudták magukat érezni az idegen eszmévilágba. Ennek ismét az lett a következménye, hogy seregestül átvették a külföldi formákat, de a tömeges átvételhez fordított arányban állott az idegen elemek magyarossá alakítása.

S ez a külföldieskedő hajlam nőttön-nőtt, mint ez már a rossz hajlamok természetében van. Valamint a járványos betegség is egyre terjed, ha csak idejekorán erélyes intézkedésekkel útját nem állják, azonképen a társadalmi métely is gyorsan és széles körben elharapózik. S e tekintetben nem igen van különbség az alsóbb néprétegek és a társadalom úri osztálya közt. A műveletlen tömegnek, mint tudjuk, nagy hajlandósága van a kóros áramlatok befogadására. Csak tetszetős buzdító jelszavak keltenek s a tömeg indul utánuk, mert sokkal nagyobb a fogékonysága, befogadó készsége, mintsem kezdeményező, hatékony ereje. De az úri osztály körében is nagy az utánzás hajlama s ragadós a példaadás, kivált olyan vonatkozású dolgokban, amik a divatszerűség mázával vannak bevonva.

E divatos dolgokban nálunk mostanában nem annyira a németeket, mint inkább a távolabbi nyugaton lakó nemzeteket, főleg a franciákat és angolokat szokták utánózni, még pedig annyira, hogy e tekintetben igazi francia és angol kórság tüneteit lehet megállapítani pusztán nyelvi adatok alapján is; mert a divatos idegen tárgyakkal és szokásokkal együtt újabb időben temérdek francia és angol szó özönlött nyelvünkbe.

A külföldieskedés már az újszülött gyermekek elkeresztelésével kezdődik. A keresztség fölvétele után a régi egyházi szentek neveit, sőt az átídomított magyaros hangzású keresztneveket sok szülő nem tartja előkelőnek, finomnak, hanem helyettük — sokan az általános szokásra hivatkozva — francia és angol becéző nevekkal vagy legalább idegen képzésű alakokkal nevezik el gyermekeiket. Csak egy báli tudósítást kell olvasnunk s a fiatal leányok névsorában egyre-másra francia és angol hangzású nevekkal találkozunk. Csak úgy hemzseg a sok Alice, Clarisse, Élise, Mary, Valy stb. efféle név.

(Az előadás ezután gúnyos célzatú és csupa francia és angol szavakat tartalmazó tréfás kis szemelvényben föltünteti, mennyire elárasztotta társadalmunk nyelvét a sok idegen elem, mint megannyi szomorú bizonyossága a nyelvtisztaság iránti érzék széles rétegekben való eltompultságának. Végezetül pedig rámutat még az idegen szavak szertelen használatának egy olyan okára, mely első tekintetre magában véve nem nagy fontosságúnak, sőt sokak előtt meg éppen tetszetősnek és kíváncsinak látszik: az idegen szavaknak helyesírásunkban való magyaros átírására.)

★

Szó sem lehet róla, hogy amely idegen szavakra a köznyelvben is szükségünk van, mert valódi hiányt pótolnak, bátran használhatjuk őket és írjuk át magyaros helyesírással. sőt a kiejtésben is csavarjuk.

gyűrjük, idomítsuk őket mindaddig, míg csak lehetőleg magyaros alakot nem öltöttek magukra. Ám egészen máskép áll a dolog a szükségtelenül használt idegen szavakkal szemben. Ezeket — ahelyett, hogy egyáltalán elkerülnők használatukat — magyarosan átírni annyi, mint tág kaput nyitva elősegíteni nemzeti nyelvünkbe való betolakodásukat, s így végső eredményben fenyegetni nyelvünk tisztaságát.

Vezéreljen bennünket mindig az az egyedül helyes elv, hogy idegen szót szükségtelenül semmiféle alakban ne használjunk. Napjainkban, mint több oldalról rámutattunk, ezt azt elvet sokan nem tisztelik, úgyhogy édes anyanyelvünk elkorcsosodásnak indult. De bízunk a háborúnak e tekintetben is üdvös hatásában s megújhodást fakasztó erejében és bízunk különösen a magyar nemzeti lélek életerejében, hogy a háború lezajlása után egy, nemcsak erkölcsében, hazaszeretében és műveltségében, hanem nyelvében is megtisztult nemzedéket fog létrehozni.

Dr. ZOLTVÁNY IRÉN.

TITKÁRI JELENTÉS.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság III. rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Titkárunkat mindjárt a részleges mozgósítás alkalmával elvonta körünkől a hadrahívó szózat. Helyette az én kötelességem tehát röviden beszámolni Társaságunk elmúlt esztendejéről.

De lehet-e most a múltba tekintenünk vissza, mikor minden ideg-szálunknak minden rezzenésével a jelenben élünk? Lehet-e most, mikor egy új esztendő munkájához kezdünk, első gondolatunk másoké, mint azoké a hős tagtársainké, kik a férfias áldozatkészségnek teljességével járulnak hozzá a mi nyugodt munkánk lehetővé tételéhez? Társaságunk tagjai valóban nagy számmal vesznek részt dicső önvédelmi harcunkban, nagyobb, mint bármely más tudományos és kulturális egyesületünk. Titkárunkon kívül szerkesztőnk is hadiszolgálatot teljesít s tagjaink sorából 49 hadbavonultat sorol föl az a kétségtelenül nagyon hiányos kimutatás, melyet folyóiratunk utolsó száma közöl. Hozzájuk számítva az azóta bevonult népfölkelőket is, katonáskodó tagjaink számát bátran tehetjük 100-ra. Büszkéek vagyunk hős védelmezőinkre, kulturánk oltalmazóira, az övék legyen hálánk első köszöntő szava is.

Tisztikarunk két legnélkülözhetetlenebb tagjának, titkárunknak és szerkesztőnknek hadbavonulása Társaságunk működését s folyóiratunk megjelenését is megakasztotta egyidőre. Miután azonban Baros Gyula tagtársunk személyében megtalálta választmányunk azt, kire teljes megnyugvással bízhatta folyóiratunk ideiglenes szerkesztését, munkáságunk újra megindult minden irányban, úgy hogy e kényszerű rövid szünetelés ellenére sem beszélhetünk hanyatlásról Társaságunk munkájában.

Üléseinket ez év folyamán is szépszámu érdeklődő közönség tün-tette ki részvételével. Márc. 7-iki közgyűlésünkön Szász Károly alelnök úr mondott elnöki megnyitót, mely igazán irodalmi eseménnyé vált. «Irodalmunk nagy hagyományainak a következő nemzedékre át-

öröktítéséről, nyelvünk védelméről, a nemzeti érzés erősítéséről» mondott lelkes szavait szívünkbe véstük. Hogy elmondásukra igazán szükség volt, bizonyosságául szolgált az a felszisszenés is, mellyel e bátor, férfias riadót napisajtónk egy része támadta s melyből minden egyéb kihangzott, csak egy nem: az igazukról való komoly meggyőződés. Ugyancsak közgyűlésünkön Pintér Jenő mondott emlékbeszédet Társaságunk elhunyt tiszteleti tagjáról, id. Szinnyi Józsefről. Igaz kegyelettel ünnepelte e tartalmában és formájában egyaránt jeles emlékbeszéd a páratlan szorgalmú tudós emlékét, kinek főművét azóta immár befejezésre juttatta a fiúi kegyelet. Lehetetlen e nagy épület záróköve mellett is mély megilletődéssel s áldó szóval nem gondolnunk arra a halhatatlan lelkesedésre és szorgalomra, mely létrehozta e nagy munkát.

Felolvasó-üléseink során febr. 7-én Váczy János (*Kazinczy a szabadelvű és demokratikus eszmék szolgálatában*) és Vargha Damján (*Az Assumptio gondolköre és forrásai kódexirodalmunkban*) értekezett. Május 2-án Pais Dezső *Kemény lelki válságát* elemezte s Társaságunk szerény formában, de kegyeletes érzéssel e felolvasás révén hódolt születése százados fordulóján Kemény nagy génuszának. Ugyanez ülésen Vargha Damján *Laskai Osvát kódexeinkben* címen értekezett. Január 23-iki ülésünkön Versényi György *Petőfi háborús költészetét* méltatta, Tolnai Vilmos *Arany Jánosnak A tetéleni halmon c. költeményét* elemezte. Febr. 27-iki ülésünkön Mitrovics Gyula *A Buda halálának csodás elemét vizsgálta az esztetika és lélektudomány szempontjából*, Király György pedig *Vörösmarty Volt tanítványainhoz c. költeményének* forrásait és mintáit mutatta be.

Folyóiratunknak 74 munkatársa volt, tízzel kevesebb, mint a tavalyi évfolyamnak, ami a redukált terjedelemben találja magyarázatát. Adott folyóiratunk 19 nagyobb tanulmányt és értekezést, 31 kisebb közleményt, 25 nagyobb bírálatot s 61 kisebb ismertetést. Emellett 87 magyar nyelvű s 28 idegen nyelvű, tehát összesen 115 folyóirat és hirtlap magyar irodalomtörténeti közleményeiről számolt be s nyújtott rövid tartalmi tájékoztatást. Folyóiratunknak főereje még mindig kétségtelenül tudományágunk összes termékeinek e fürgé és lelkiismeretes nyomon kísérésében van; nagyobb terjedelmű cikkek közlését nagyobb számban csak anyagi erőink megsekedésével remélhetjük majd.

E tekintetben sincs okunk panaszra. Tagjaink száma szaporulatot tüntet föl, még a kilépéseknek a mellett a nagyobb száma mellett is, melyet az első hároméves ciklus lejártával s a gazdasági viszonyok megromlásával bizonyosra vehettünk. Anyagi támogatásáért hálás köszönetet mondunk a Nm. Vallás- és közokt. Miniszter Úrnak s Budapest székesfőváros érdemes Tanácsának.

De súlyos, fájó veszteséget okozott Társaságunknak, Tisztelt Közgyűlés, a halál bő aratása tagjaink sorában. Nem mehetünk el közömbösen, nevük egyszerű felsorolásával emlékükhöz mellett még a veszteseknek abban a borzalmas nagyságában s mindennapos válásában sem, mely a világra szakadt. Legyen az ő emlékükhöz szentelve e jelentés. Csonka pályák, egy-egy munkás jövőnek megvalósulásra már ki nem bontakozhatott ígéretei döbbsenének meg bennünket, de az osztályrészükül jutott élet munkásságának rövid méltatása talán enyhíteni fogja elvesztésükön érzett szomorúságunkat.

Választmányi tagjaink sorából elhunyt üléseink egyik legbuzgóbb látogatója, a magyar piarista rend büszkesége: Prónai Antal (1871—1914). Irodalmi munkássága már kora ifjúságában indult meg versekkel s népszerűsítő irodalomtörténeti cikkekkel. Amint a kegyes tanítórend budapesti főgimnáziumához kerül tanárnak, tudományos érdeklődése is egészen rendjének a multjához kapcsolódik. Így lesz a magyar iskoladráma egyik legalaposabb kutatójává s legvilágosabb magyarázó-jává; folytatójává annak a munkásságnak, melyet szintén ez iskola körében iskoladrámánkra vonatkozólag annyi érdemmel Takáts Sándor kezdett. Már doktori értekezése (*Simai Várallan vendége és Mesterséges ravaszsga*, 1895) tárgyát is e körből választotta s innen kezdve egész pályáján végigkísérte érdeklődése e tárgykör iránt. Ki akarta adni az összes magyar nyelvű piarista iskola-drámákat s buzgón gyűjtötte az anyagot.

Ez irányú vonzalmának legértékesebb alkotása *A piaristák színjátéka Pesten a XVIII. században* c. dolgozata (1907). Élvezetes, könnyed formában mondja el a pesti nevezetes piarista színpad történetét, mely a XVIII. század első felében a műveltebb pesti közönségnek pótolta a világi színpadtól nyújtott szórakozást. Függelékül becses anyaggyűjtést közöl. Egy másik dolgozatában (*Az iskolai színjáték a XVIII. század társadalmának életében*. Békefi-emlékkönyv, 1912.) még határozottabban s egész hazai művelődésünk történetére vonatkozólag kijelöli az iskoladráma fontosságát s megállapítja, hogy ez iskolai előadásokban egyre jobban elhomályosul az iskolai cél s egyre inkább csak a közönség mulattatása a fontos.

Főműve, *Dugonics András életrajza* (1903), annak a pályázatnak eredménye, melyet a szegedi Dugonics-Társaság hirdetett Szeged híres fia életrajzának megírására. Derekas, teljesen megbízható munka, írója kellő elfogulatlansággal rostálta meg a Dugonictól magától ránk hagyott életrajzi anyagot s gondos kutatással egészítette ki piarista rendházak névkönyveiből, feljegyzésekből s levéltárak okirataiból. Megbízható esztetikai ítéleteiben, értékeléseiben is, azonban Dugonics egyéniségének, lelki élete fejlődésének megrajzolásában már gyöngébb.

Egy másik, kisebb munkájában a magyar irodalomtörténetnek egyik szomorú fejezetét állította össze: «ifjan elhunyt költőink jellemképeit», *Futó csillagok* címen (1903). Kisebb dolgozatai során nagy szeretettel rajzolja a derék Csaplár Benedek pályáját (*Csaplár Benedek emlékezete*, 1907), egy másikban pedig (*Czuczor Gergely budai fogása*, 1913) Czuczor vonzó egyénisége rajzának teljesebbé tételéhez járul hozzá. Folyóiratunk két dolgozatát közölte. Egyik *A Zrínyiász fõgondolata* c. tanulmánya (1912). Vezetõ eszméjében nem egészen eredeti, amennyiben Beöthy Zsolt egyik egyetemi előadásán alapul, de kétségtelen érdeme világos és meggyőző okfejtése s választékos előadása. Másik dolgozata *Toldi Miklós fegyvereire* (1912) vonatkozólag közöl ismeretlen adatokat.

Ezek főbb munkái elhunyt tagtársunknak. Figyelem nélkül hagytam szépirodalmi és ifjúsági dolgozatait s nagyszámú tankönyvét, melyeknek sorából méltó dicséret illetheti irodalomtörténeti kézikönyvét. Szerény körében és kereteiben is mily lelkes, buzgó és rokon-szenves munkásság! Elköltözött tagtársunknak a legszebb férfikor munkaerejének teljességében történt gyászos összeroppanása, vonzó és nyájas egyénisége, gyermeki szelidségű és tisztaságú tekintete bizonyára sokáig fog élni mindnyájunknak meghatott emlékezetében.

Alapító tagjaink sorából elhunyt Pintér Sándor, szécsényi ügyvéd (1841—1915). Irodalmi munkássága részint archæologiai (*Szécsény és közvetlen vidéke a honfoglalás előtti korban*, 1897.) részint folklorisztikus (*A palócokról*, 1880. *A népmesékről*. XIII eredeti palóc-mesével, 1891.), részint szépirodalmi (*A vén Mátra tilka*, 1898. *A szeretet*, 1907.) volt, de mindegyik irányában az ő kedves szülőföldjének népéhez, a karancsalji palócsághoz fűződött. Fõmunkáját Hunfalvy Pál *Magyarország Ethnographiájára* írta cáfolatul. Hunfalvy a palócokat «szlavo—csuvastörök habarék»-nak mondja, mely csak a magyarok közt magyarosodott meg. Ezzel szemben Pintér azt bizonyítja, hogy a palócság, mely a hatalmas kún nemzetnek egy része volt, már a honfoglalás előtt mai lakóhelyén élt. Igen bántotta Pintért a palóc névnek a származtatása is, melyet Pauler Gyula az «együgyüt» jelentő *polovec* szóból eredeztetett. Pintér ezzel szemben amellett kardoskodott, hogy a palócok letelepedési helyükről nyerték nevüket, mely név alul lakót, síkon lakót jelent, szemben a hegyeken megtelepült hornyákokkal (= felül lakók), kik szintén így jutottak elnevezésükhöz. Ezekből a dolgozatokból, melyeken a nagy olvasottság ellenére is meglátszik a tudós módszerbeli képzettségének hiánya s melyek írójukat Horvát Istvánnak Balkányi Szabó Lajosban s még egypár rajongó magyarban újraéledt kései iskolájához kapcsolják, a mai tudományos néprajz az anyagközlésen kívül egyebet aligha hasz-

nálhat. Írójuk inkább egyéni szeretetreméltóságával kapja meg rokon-szenvűnkét, mint egyik utolsó képviselője annak a régi magyar úri osztálynak, melyben eredeti, eleven észjárással, erős magyar érzéssel egyetememes kulturális érdeklődés és áldozatkészség párosult.

Tagjaink sorából elhunytak: Köblös Zoltán, Nemes Béla, Perényi Adolf, Schiller Bódog, gróf Serényi Béláné. Közülök Schiller Bódog (1877—1914) a jogi irodalom terén szerzett jó nevet, Perényi Adolf (1855—1914) pedagógiai irányú cikkeket írt, Nemes Béla, szarvasi ev. főgimn. tanár (1878—1914) pedig magyar irodalomtörténeti dolgozatokat bocsátott közre. *Kerényi Frigyes* (1900) máig legjobb életrajza az «édesszavú kárpáti dalos»-nak, kinek csalódott, szomorú életpályáját mély részvéttel kíséri végig. Vizsgálta *Goethe Wertherjének és Kármán Fannijának* viszonyát (Havi Szemle, 1901), meleghangú ismertetésben méltatta *Inczédi László verseit* (Szarvasi ev. főg. ért. 1911/12) s ismertette, hanyatló testi erejével együtt lankadó írói kedvének utolsó megszólalásául, *Báró Eötvös József novelláit* (Nemzeti Kultúra, 1913).

A veszteségnek ezt a nagy számát még növeli hat ifjú tagtársunknak a harctéren történt halála. Hősi halált haltak: Klimkó Károly, Bodola Gyula, Ujvárossy Szabó Gyula, Persián Kálmán, Kulcsár Gyula és Stieghelmár Róbert tagtársaink, — majdnem mindannyian veszteségei nemcsak Társaságunknak, hanem tudományunknak is. Közülök kettőnek a munkássága teljes egészében tudományágunk körébe esik. Mindketten a kolozsvári egyetemnek voltak hallgatói, talán jó barátok is s mindkettejüknek reményekre jogosító munkássága pontos, lelkiismeretes anyaggyűjtésre és rendszerezésre irányult. Bodola Gyula Mikes kedves Zágónának szomszédságából került a pápai ref. főgimnáziumba tanárnak, honnan 29 éves korában, nem is egy egész hónapi boldog házasság után ragadta el és sodorta tíz ütközet szörnyűségein keresztül korai sírjába a háború vihora. Doktori értekezése (*Dobó István a magyar költészetben*, 1908) nagy szorgalommal, szinte pedantériával hord össze mindent, ami a híres ostromhoz kapcsolható. Jeles része Vörösmarty Egerjének fejtegetése, főként Zrinyi és Homeros hatásának kimutatásában. *Felvinczi György «Applausus»-a* c. közleményében (EPHK. 1911) az első magyar színigazgató költői munkásságának szélesebb körére hívja fel a figyelmet, mint amilyen az irodalmi köztudatban él. *Miért hagyja el Petőfi Pápát?* c. dolgozatában (1914) érdekesen fejtegeti, hogyan csalogatta el a színészet megkezdett tanulói pályájáról Petőfit.

Ujvárossy Szabó Gyula, (1887—1914), a debreceni ref. főgimn. ifjan elesett tanára, értékes, nagy szorgalommal összeállított doktori értekezésében *A magyar verses oktató költészet történetét* vizsgálja

1772-ig (1910), de egy, folyóiratunkban közreadott cikkének (*A magyar iskola történetéhez*, 1914) tanúsága szerint, mely Göbböl Gáspár verses oktató munkájáról szól, alighanem tovább is akarta vinni e thema tárgyalását. *Trencsényi Csák Máté a magyar drámai és epikus költészetben* c. programmértekezése (1914) gondos elemzés után arra az érdekes eredményre jut, hogy Csák sorsának tragikumát drámaíróink nem érezték ki s csak Szász Károly elbeszélő költeménye mutatja be valóban tragikus hősként.

Elesett tagtársaink sorából Kulcsár Gyula a nyelvészet terén fejtett ki munkásságot, főként a stílus magyarosságát fejtegető eleven, lelkes tanulmányaival; Stiegelmar Róbert a sokat emlegetett angol regényírónak, *Georg Meredithnek komikum-elméletéről* (1912) írt jeles doktori értekezést s René Bichet társaságában Péterfy Jenő essayiból fordított franciára néhányat (1914). Persián Kálmán főként család-történeti tanulmányokkal foglalkozott, de írt egy hangulatos 'kis arcképet' *Kalotaszeg nagyasszonyáról* (1911), a magyar lelkű Gyarmany Zsigánéről. Munkatársa volt folyóiratunknak is, összeállítván két nagyobb közleményben a budapesti és kolozsvári tudományegyetemen megnyitásuk óta hirdetett magyar irodalomtörténeti kollegiumokat.

Ime, Tiszelt Közgyűlés, mennyi értékes munkaerőt, mennyi biztató ígéretet ragadt el tőlünk is a nagy világkrízis. Az életnek, erőnek, fiatalságnak e tömeges pusztulása mély gyásszal tölt el bennünket, de még a lehangoltság bús perceiben is biztató hittel visszhangzanak mindnyájunk szívében Eötvös szép szavai a honáért halt hős kebelről. Mi is hisszük és valljuk, hogy hősi emlékekben szellemünk biztató, sugalló erővel tovább él s áldozatuk véres komolyságához méltó tettekre, halálukhoz méltó életre int bennünket. Hiszünk, hogy az a nagy vihar, mely az élet fájáról letépte őket, megtisztítja egész életünk légkörét is s értéktelenné tesz minden olyan irodalmi termelést, mely hazug és ernyesztő. Ha a magyar paraszt a valóságban olyan volna, amilyennek egyik legjobb ismerőjéül hirdetett fiatal író olvasókörenek szertelen magasztalása és tapsa közt leírta, ha a magyar faj oly vigasztalan romlottságba hanyatlott volna, amilyennek Nyugat felé kacintgató ifjú titánok korholták: bámulná-e ma a világ a «gőgös, bús, elragadóan férfias arcú, szótlan, komoly magyar paraszt» legendás hősiségét s a harctéren küzdő magyar értelmiség nagyszerű kötelességtudását? Megállhattunk volna-e csak egy percig is a ránk zúduló irtózatossá túlerővel szemben, ha igaza lett volna ennek az «irodalomnak»?

De hisszük, hogy nemcsak ezt az igaztalanságot tette nyilvánvalóvá a háború, hanem lezajlása után is új értékek megismerésére

s csak igaz értékek megbecsülésére fog vezetni bennünket. Ebben az irodalmi közvélemény egyik komoly és tartalmas részének folyóiratunk s felolvasó üléseink útján való lelkiismeretes tájékoztatásával nemes és szép feladat hárulhat Társaságunkra is. Őrizzük, ápoljuk, féltjük a mult hagyományait, de irányítsuk szemünket éber gonddal a jövőre is, melyért a jelen munkájával komolyan, legjobb törekvéseinkkel dolgoznunk szent kötelességünk.

Kérem jelentésemnek szíves tudomásulvételét.

KÉKI LAJOS.

VÖRÖSMARTY VOLT TANÍTVÁNYAIMHOZ CÍMŰ KÖLTEMÉNYE.

Vörösmarty ifjúkori kísérletei közül az első helyet kétségkívül a *Volt tanítványaimhoz* c. tanítókölteménye illeti meg. Gyulai Pál ugyan a maga kiadásában nem méltatta arra, hogy az I. kötet lírai költeményei közt foglaljon helyet, hanem a többi *Ifjúkori kísérletekkel* együtt kiadása legvégére tette. (*Vörösmarty Összes Munkái*, 1884—1885., Méhner V., VIII. k. 98. l.) Lehet, hogy az ő kényes ízlésének nem felelt meg mindenben ez az iskolás, didaktikus allegorizálás, mely pedig a régibb, középkori és humanista költészetnek oly kedvelt műfaja volt. Mégis formában és felfogásban egyaránt erősen kiválik ez a költemény a hozzá hasonló tárgyú, többé-kevésbé prózai alkotások közül s valóban megérdemli, hogy bővebben foglalkozunk vele. Tegyük még hozzá, hogy Vörösmarty költői fejlődésében már abba a korba esik, mikor a fiatalkori próbálkozásokon túl kifejelett verselési technikával, lendületes nyelvi előadással rendelkezett: alig egy évvel előzi meg a *Zulán Futása* keletkezését. Ugyanott írta, mint ezt: Görbön 1822 telén, Csehfalvay Ferenc, tolnamegyei alispán házában, kinek patvaristája volt. Mint maga írja:

Innen, hol Kaposunk délről csavarodva nyugatnak
Jég, hóhalmok alatt lassan hömpölygeti habját, . . .

innen küldte e költői epistolát Börzsönybe «a csendes völgybe», volt tanítványaihoz, Perczel Móriczhoz és Miklóshoz. A költemény azon a télen jelent meg, midőn már javában dolgozott nagy eposzán, 1823-ban a *Szépliteraturai Ajándékban* (III. k. 49. l.), a *Tudományos Gyűjtemény* mellékletében. Kiadásával azonban nem volt szerencséje, mert az okvetlenkedő szerkesztő több helyütt megcsillagozta s a tanítványainak író tanárt helyesírássra és pontozásra, a fejlődő költőóriást verselésre oktatta. Ime egyik megjegyzése: «Kéretnek az írók, hogy tisztán és hiba nélkül írják le munkáikat, s legalább egy keveset az interpunctióra és orthographiára vigyázzanak.» Vörösmarty maga

is panaszkodik a Zádor kérésére, 1824-ben összeállított életrajzi adatában, hogy a vers «elég hibásan nyomtatva és a redactortól embe-rül kicifrázva» jelent meg.

Ami tartalmát illeti, már Pintér Kálmán, aki eddig legbővebben foglalkozott vele,¹ kiemeli, hogy ama kevés oktató-költemények közül való, melyben «az erős didaxis oly szép harmóniában olvad össze a költői elemekkel». Egyben azonban téved Pintér s ez a költemény tárgya. Pintér Vörösmarty eredeti és «kiválóan szép inventiójá»-nak tartja. Pedig ez a didaktikus allegorizálás, a vétkek és erények meg-személyesítése, korántsem új és eredeti gondolat, hanem a középkori és humanisztikus, kivált iskolai költészetnek kedvelt és számtalan változatban ismételt témája. Igen sok iskolai színjátékot ismerünk, melyben a Vitium vitába vagy küzdelembe bocsátkozik a Virtussal, első Comicotragédiánknak is ez a tárgya.

A kérdés az, Vörösmarty honnan merítette az eszmét? Csak eszmét, azt már itt hangsúlyozzuk, mert a földolgozásban, mint ren-desen, teljesen önálló, szabadon alakít és változtat. Ezúttal azonban vissza kell mennünk a középkornál kissé messzebb, az ókor végére, az ókeresztyén költészet egyik legkiválóbb képviselőjéhez, *Prudentius*-hoz, a IV. századi spanyol egyházatyához és himnusköltőhöz, kinek *Psychomachia* c. allegóriája nemcsak Vörösmartynak, hanem mond-hatni az összes középkori allegorikus és morális viták, versenyek, küzdelmek (ú. n. *débat*-k) végső forrása.

Prudentius Aurelius Clemens, kinek klasszikus szépségű him-nusait már régi kódexiróink² is szívesen fordígtatták, a keresztyén középkornak igen népszerű írója volt, kivált annál az érdeménél fogva, melyet akkor legtöbbször becsültek, t. i. hogy a halódó pogány-ságra ő mérte a legsúlyosabb csapást s a pogány kultusz utolsó lel-kes harcosát, Symmachust, a régi klasszikusok fegyverével verte meg, akiknek ügyéért ez olyan elszántan küzdött: a pogány római állam-eszmét és görög filozófiát a latin nemzeti epika technikájával és a hellén dialektika műfogásaival.³ Legismertebb költeménye azonban a *Psychomachia* vagy ismertebb nevén a *Pugna Virtutum et Viti-orum* volt, mely szintén a régi vallás ellen hadakozik. Számtalan másola-tát, kivonatát, utánezését őrizték meg számunkra a középkori poétikák és chrestomathiák. Nekünk is van a Nemzeti Múzeumban egy XV. századi kódexünk, mely Antonius de Bonano szicíliai jogtudós *Flores*

¹ A bölcséleti elem Vörösmarty lírai költeményeiben. (A budapesti kegyesrendi gimnázium tudósítványa, 1889. 22. l.)

² L. Horváth Cyrill, Irod. Közl. 1905. k. 260 l.

³ Contra Symmachum Libri II.

poetarum c. gyűjteményét tartalmazza s Vergilius, Ovidius, Horatius művei mellet a *Psychomachiát* is excerpálja.¹ Békefi Remig tanúsága szerint a magyar kolostori iskolákban is sokat olvasták.²

Érdekesnek tartom megemlíteni, hogy a középkori francia költészet legnagyobb didaktikus költeménye, a *Roman de la Rose* (1237) ugyanabba a keretbe szöve adja az allegoriát, mint Vörösmarty. Egy ifjú álmában a csörgedező patak mentén sétálva, a zöldelő ligeten át, eljut Amor kertjébe, ahol allegorikus alakok fogadják.³ Vörösmarty-nál is:

A zöldes ligeten suhogó lomboknak alatta
Csörgedező patakok mentében bolyga egy ifjú
S szenderésbe merült, s mikoron leterülve nyugodnék
A szellős halmon, mély álom szálla szemére.
Láta pedig mély álmában sokféle csodákat stb.

Ezt az egyezést azonban csak a véletlennek tulajdoníthatjuk; nem igen valószínű, hogy Vörösmarty valahogy tudomást szerezhett volna a régi ófrancia nyelvű költeményről. Említésre méltó még e tárgykörből egy régi meistersgesang, melyet *Der Traum* címmel (kezdősora: *Einmal lag ich*) Arnim és Brentano fölvettek híres népköltési gyűjteményükbe: *Des Knaben Wunderhorn* (1806—8). Ebben az allegorikus vízió befejezésében még a Halál alakja is előkerül. A vízió színhelye különben egy régi vár lovagterme.

Hogyan került tehát Prudentius munkája a kezébe? Elsősorban az iskolára kell gondolnunk. Bár meg kell jegyezni, hogy a humanista iskola, Erasmus óta, teljesen kizárta tankönyveiből a régi egyházi költészetet s újra a klasszikusokat helyezte vissza jogaikba. Vörösmarty felsőbb iskoláit a pesti piarista gimnáziumban végezte (1816-ban iratkozott be). De a korabeli tankönyvekben hiában keressük Prudentius nyomát,⁴ a latin költészet egyetlen képviselői már századok óta az aranykor klasszikusai, ezek az egyetlen költői olvasmányok, ezekből, kivált Vergiliusból merítik az elméleti fejtegetések összes példáit. Ámbár tekintve azt, hogy abban az időben a tankönyv

¹ L. Váry Rezső cikkét EPhK. I. Pótköt., 361. l.

² L. Századok 1896. 216. l.

³ L. E. Langlois cikkét, a Petit de Juleville II. kötetében, 105. l.

⁴ Köszönetet kell mondanom e helyütt szíves fáradozásáért Friedreich Endre tanár úrnak, aki egész csomó korbeli poétikát, retorikát és chrestomathiát bocsátott rendelkezésemre a piarista gimnázium tanári könyvtárából.

helyét inkább csak a tanárok diktátumai pótolták, nem lehetetlen, hogy valamelyik paptanára példának vehette az egyházi műveltségnek különben még akkor, mint ma is, jelentős tényezőjét, Prudentiust. Az is lehet, hogy egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg vele, vagy még valószínűbb, hogy tolnai papbarátai, Egyed Antal vagy Teslér László közvetítésével jutott a könyvhöz. Az utóbbi könyvtára a modern költőkön kívül sok theologiai munkát is tartalmazhatott.¹

Mert, hogy akár a költeményt magát, akár annak kivonatát, esetleg közeli utánzatát olvashatta, az nemcsak a tárgy azonosságából tűnik ki, hanem egyes apróbb, kifejezési egyezésekből is, bár amint látni fogjuk, Vörösmarty az alakításban elég szabadon járt el. Egyes erények és bűnök jellemzésében rá-ráismerünk a régi egyházatya hangjára. Ime néhány példa:

Biztos erőben jött legelül a lelki Derékség,
Pusztá szabad kézzel s lábbal, feje, melle födetlen,
(Mert fegyver nélkül is erős a lelki Derékség.)

Prima petit campum pugnatura Fides
Nuda humeros, intonsa comas, exerta lacertos
— nec telis meminit, nec tegmine cingi:
Pectore sed fidens valido —² (21—26 sor.)

Vele szemben a Gonoszság:

— elcsuklik sokszor inával,
Szorongó lélekzettel eláll —

mint Prudentiusnál a Veterum Cultura Deorum:

— animamque malignam
Fracta intercepti commercia gutturi arctant. (33—34 s.)

A tiltott Gyönyörűség, mint Prudentiusnál a Luxuria, mosollyal harcol, mindenkinek kedvet ígér:

— Mérget nyújt titkon azonban,

Inspirat tenerum labefacta per ossa venenum (329 s.)

¹ Teslér egy Vörösmartyhoz írott levelét több egyházatya idézetével kezdi. L. Vörösmarty Emlékkönyve. Szerk. Czapáry László dr. Székesfejérvár, 1900. 157. l.

² Migne. Patrologia Latina, T. LX. 19—90 l.

Mint Vörösmartynál :

Balra lehunyt szemmel, mellől letakarva bokáig
Álla szelid nyugodalmában a tiszta szemérem,

Prudentiusnál a Patientia :

Ecce modesta gravi stabat Patientia vultu,
Per medias immota acies —
— defixa oculos et lenta manebat (109—112 s.)

Másutt a Gonoszságról szólva :

— ajakán láng üt ki, szeméből
Szikrát hány poklos lelkének régi haragja,

mint amott a Sodomita Libido :

— calidos vomit illa vapores,
— spiritus inde
Sordidus exhalans vicinas polluit aures. (49—51 s.)

Ugyanúgy rá lehet ismerni egy-két vonásban a nemes Adakozás, a Fösvénység és Hazugság rajzában Prudentius alakjaira (Operatio, Avaritia, Mendax Bellona). Vagy mikor az erények serege a harc zajában nyugodtan áll :

Stant tuti — stant turbine ab omni
Immunes fortesque animi, (505—506 s.)

Álltanak ellenben meg nem mozdulva nyugodtan
A jeles Erkölcsök stb.

Annyi kétségtelen, hogy egyenes utánzatról nem beszélhetünk. Mikor Vörösmarty a költeményt írta, nem igen lehetett előtte a latin költemény, az egyes allegorikus alakok rajzára csak homályosan emlékezett, legföljebb egy-két hexameter csengett vissza fülében. Mert különben a jellemzésekben igen önálló, új és találó színekkel festi hőseit és annyira életet tud önteni alakjaiba, hogy szinte elfelejtjük az allegorizálást.

De a tartalmat tekintve is van néhány jellemző eltérés, mely érdekes világot vet Vörösmarty alkotásmódjára és sejteti velünk egyéb forrásait. Nála a bűnök és erények fölvonulása inkább a klaszikus eposz seregszámlájára emlékeztet, sorra lefesti a két ellenséges tábor katonáit, míg Prudentiusnál egy-egy erény és vétek rögtön

párviadalba bocsátkozik. Vörösmarty nagyobb költői ízléssel nem hajtja ily túlzásba az allegoriát. Nála tulajdonképen harcról nincs is szó, a küzdelem inkább passzív: a két sereg nem csap össze, bár az enumeráció után ezt várnók, hanem egy más jelenség következik be. Megjelenik először «hímes szárnyain a csábító játszi Szerencse», kinek láttára nagy öröm fogja el a bűnök seregét, míg az erények «nem hajtva Szerencse szelére» rendíthetetlenül állnak. De a csalfa kép csakhamar eloszlik és nagy zivatar közepette leszáll közülük a Halál. A bűnsereg elcsügged és vad kétségbeeséssel tódul «a poklok rémes ölébe», ellenben:

A jeles erkölcsök mind e közt csendesen álltak,
 Fergeteg és szélvész, földrengés, hegy szakadások
 Meg nem ijeszthették őket s ha ezerszer ijesztőbb
 Lenne is a villám, nem tudnak félni tűzétől;
 Mert belső nyugodalmokkal nem bírhat erőszak
 S külső romlásnak rajtok nincs semmi hatalma.

Mintha csak a horáci óda hatalmas pathosát hallanók: *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae!*

Ime, e sorokban egy új, a keresztyén íróétól sokban különböző hang üti meg fülünket s ez a *római stoicizmus* visszhangja, bizonyára a költő iskolai olvasmányainak hatása alatt.

Akár Horatius filozófiájára gondoljunk, akár inkább Seneca eklekticizmusára, ennek kell tulajdonítanunk a költemény cselekvényének a *Psychomachiá*-tól eltérő megoldását. De kifejezésre jut még egyebekben is, így az egyes erények jellemzésében. A belső nyugalom és állhatatosság, a jámbor szelidség és szerénység közelebb hozza Vörösmarty erényeit a pogány etikához, míg Prudentius harcias alakjai a fiatal, erőből duzzadó, küzdeni vágyó egyház, az *ecclesia militans* igazi katonái. Ennek a különbségnek jellemzésére csak egy példát idézek. Vörösmartynál az erények vezére a lelki Derékség:

Termetes és izmos, bátor s rémületes, úgy mint
 Aki eget földet megrendíthetne erővel,
 Jött, de eget földet meg nem rendítve, szelíden
 Álla meg.

Míg Prudentiusnál a Fides:

Namque repentinus laudis calor *ad nova fervens*
Praelia, nec telis meminit, nec tegmine cingi,
 Pectore sed fidens valido, membrisque reiectis
Provocat insani frangenda pericula belli. (24—26 s.)

Abban is közelebb hozta Vörösmarty költeményét a klasszikus felfogáshoz, hogy a sajátos keresztyén vallásos morált háttérbe sorítva, inkább általános erkölcsi szempontból rajzolta meg alakjait. Prudentiusnál a *Hit* és a *Régi Vallás* állanak egymással szemben, az összes bűnök a pogány vallás katonái, míg az erények mind a keresztyén hit követői. Ez a régi ellentét már a humanizmus korában kiegyenlítődött, a régi klasszikus irodalomnak az egyház emberei voltak a legnagyobb bámulói. Így Vörösmartynál ennek a szembeállításnak nem volt értelme. Az ő költeménye csak annyiban keresztyén, hogy az ifjú álmában meglátja az Istent, megnyílik előtte az ég s látta

— a zengő angyali kart is,
A fénylő cherubok s mély gondolatokba merülő
Seraphok ezredeit.

Egyébként Vörösmarty össze tudta egyeztetni a keresztyén erkölcsi felfogást a pogánnyal. Hiszen épen annak a pogány filozófusnak eszméi tükröződnek költeményében, akit a keresztyén középkorban is megbecsültek, műveit az iskolai olvasmányok közé fölvették, még Vörösmarty korában is a retorikai olvasókönyvek telve vannak leveleivel. Ez Lucius Annaeus *Seneca*, a filozófus, Nero szerencsétlen sorsú nevelője. Az ő hatására mutat a már említett stoikus nyugalom, a szerencse és vagyon megvetése, a halálfélelem visszautasítása, az erények között «a csendes kis öröm», «a szívtartó¹ égi Vidámság», «a jó Foglalatosság» nagy jelentősége.

Mindez visszhangja annak az emelkedett, megtisztult stoicizmusnak, mely a Helviához írott *Consolatiót*, a Luciliushoz intézett leveleket annyira áthatja s legszebb tanúsága annak, hogy az iskolai klasszikus tanulmányok nemcsak külső, formális hatással voltak költőnkre, hanem erkölcsi világnézete mélyítéséhez, kialakításához is lényegesen hozzájárultak.

A klasszikus olvasmányok hatása meglátszik a költemény formáján is: a tanítványokhoz írott költői levél megválasztásánál bizonyára Horatiusnak a Pisókhoz írott epistolája lebeghetett szemei előtt. Ami pedig az ifjú álmát, mint a költői keretet illeti, ugyan inkább német mintára gondolhatnánk, Schiller vagy esetleg a romantikusok olvasása adhatta az eszmét. A zöldes liget, suhogó lombok, csörgedező patak, szellős halom, a befejezés sejtelmes melancholiája a halálborongás — a romantika vagy a Sturm und Drang rekvizitumai. Mégis klasszikus mintát kell fölvennünk itt is s ez Cicero

¹ A *Szépliteraturnai Ajándék*-ban: «szívtartó».

remek bölcsészeti elmélkedése, a *Somnium Scipionis*, mely még ma is a középiskolai olvasmányok kánonjába tartozik.

Hogy Cicerónak nemcsak szónoki, hanem filozófiai műveit is forgatta, sőt két tanítványával is buzgón olvastatta, az kitűnik a költemény két sorából, melyekben a klasszikus tanulmányoknak szinte reprezentatív képviselőjéül állítja oda Cicerót:

Szünjetelek egy kissé Rómának hajdani nyelvén
Ékesen és bölcsen szóló Ciceróra fülelni.

Föltevésünket igazolja a költeménynek egy-két gondolata, mely mint a platonikus lelki praeexistentia kifejezése, a latin irodalomban *Scipio álma*-ban tükröződik vissza a legtisztábban. Az arany, a földi kincsek, a gyönyörök

Megkötik a lelket; pedig ennek fényes egébe,

Honnan alászállott, szabadon kell visszaröpülni.

Hinc (sc. de coelo) profecti huc revertuntur — mondja Cicero a kiváló emberek lelkeiről (c. 5.)

Itt a földön pedig a lélek a test börtönében lakik:

Ó mág lelkemet a *testnek kotelékei* tartják...

Ugyanúgy olvassuk a *Cato maior*-ban: dum sumus inclusi in his compagibus corporis (77. c.), vagy a *Somnium*-ban: hi vivunt qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt (6 c.) *ἐξ δεσμῶν ἐκ τοῦ σώματος*, Platon *Phaedon*-jában.

Az erkölcsös élet, különösen az állam, a haza szolgálata, a jó foglalatosság megszabadítja a lelket a test bilincseitől s jutalma, hogy visszatérhet az égbe, az örök életbe. Erre esküszik az álmából ébredező ifjú, erre inti a költő tanítványait, erre buzdítja Ciceróban az öreg Africanus unokáját: Hanc (sc. naturam animi) tu exerce optimis in rebus! Sunt autem optima curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit.

Kissé hosszasan időztünk e költemény elemzésénél és forrásai fölkeresésénél, de talán nem végeztünk fölösleges munkát. Vörösmarty költői fejlődésében két szempontból is fontos dokumentum ez a költemény.

Először élénk világot vet a költő iskolás műveltségére, mely nála nemcsak külső mázat, formát jelentett, hanem vérebe ment át, gondolkozását is megtermékenyítette. Vörösmarty lírája, ha nem is annyira mint Aranyé, eléggé reflexív; filozófiája, kialakult világfel fogása sokszor utat kér magának verseiben. S ha e filozófiai gondolkodásnak menetét, esetleg fejlődését meg akarnók rajzolni, bizo-

nyára fontos a kiindulási pont, a forrás, mely e költeményben rejlik.

Másrészt, mint ifjúkori költemény szép példája a költő művészi alkotásmódjának, mely a legkülönbözőbb elemeket is szervesen össze tudta forrasztani: Prudentius erkölcsi allegorizálása, Seneca rendíthetetlen stoikus nyugalma, Plato lélektana és Cicero hazaszeretete, Vörösmarty emelkedett költői felfogásában minden stílusbeli synkretismus nélkül egységes, harmonikus gondolatsorba illeszkednek össze. Még ugyan inkább a könyvekből, mint lelkéből merít, de hatalmas képzelete és ennek kifejezője, a képekben dúskáló, melódikusan hullámzó nyelve nem szorul eltanult frázisokra, kifejezésekre, fordulatokra, maguktól ömlenek ezek kiapadhatatlan erővel. Ez már az új költői nyelv, a magyar *dolce stil nuovo*, melynek ő a megteremtője, legnagyobb mestere s amely e költeményben szólal meg először.

KIRÁLY GYÖRGY.

ARANY JÁNOS NOVELLAFORDÍTÁSAI.

Köztudomásu, hogy Aranyt kritikussá szerkesztői hivatása, foglalkozása, de legtöbbször az ujságírás szüksége tette. De az már kevésbé ismeretes, hogy ugyane foglalkozása, jobban mondva a cikkhiány novellák fordítására is kényszerítette.¹ E művei nem kaptak helyet a Hátrahagyott Iratok köteteiben, róluk mondhatni senki sem emlékezik, annál kevésbbé van tisztázva e fordítások dolga.

Gyulai egy levelében említést tesz Aranyra az Olcsó Könyvtárban kiadott novellafordításairól, számszerint kettőről, anélkül azonban, hogy azokat megnevezné. A tréfásan hivatalos modorban írott levelet 1878 okt. 3-ról keltezve mint a Budapesti Szemle szerkesztője írja Aranyra, mikor ez a Szemleben közölt négy költeményéért 50 forinton kívül egyéb tiszteletdíjat nem akart elfogadni. Gyulai e levélben úgy tünteti fel a dolgot, mintha az 50 forinttal a négy költemény közül csupán az egyik (a «Tetemre hívás») volna megfizetve. E szokatlan nagy díj elfogadtatására pedig a következő fufanghoz folyamodik: «E balladát csak 25 forintba számítottam, — írja — amennyit bizony testvérek között is megér, a másik 25 forintot két fordított novella tiszteletdíjába tudtam be, melyeket Méltóságodtól az *Olcsó Könyvtár*-ban kiadtam».²

Mindezt el kellett mondanunk annak a látszólagos nehézségnek az eloszlatására, miért csak 1878-ban fizetett meg Gyulai két olyan novelláért, mely, mint alább látni fogjuk, az Olcsó Könyvtárban már 1875-ben megjelent.

De e fordítások nem is 1875-ből valók, hanem jóval régebbi évekől: még 1861-ből. Egyiköket Arany László is megnevezi egy meglehetősen észrevétlenül maradt jegyzetben, melyet a hátrahagyott prózai dolgozatok egyikéhez, «Az «aki» az Akadémiában» c. cikkhez füg-

¹ Arany már pályája kezdetén szándékozott idegen regényeket átültetni, 1845 nyarán ajánlkozott angol fordítónak Nagy Ignác *Külföldi Regénytára* számára (Levelezése I. 5.), amelynek előbb Petőfi is dolgozott.

² Levelezése író barátaival II. 452. l.

gesztett.¹ Így csak a másik cikk volt felkutatandó. A jegyzet így hangzik:

«Megjelent a *Koszorú* 1865. évi 21. számában Akakievics Akaki álnévvel. Ez egy szegény irnoknak a neve Gogol «A köpenyeg» című beszélyében, melyet pár évvel előbb Arany maga fordított a Szépirodalmi Figyelő számára. Az *aki*—*Akaki* furcsa összhangzásáért, tréfából, irta e nevet a cikk alá.»

Tegyük hozzá, hogy «A köpenyeg», Gogolnak ez egyik leghíresebb műve, Arany fordításában a Szépirodalmi Figyelő 1860/1. évfolyamának 23—26. számaiban jelent meg névtelenül, az utolsó folytatás * jelzéssel. Gyulainak köszönhető, hogy Arany e terjedelmes műve nem maradt az irodalmi forgalomból kivonva s mintegy elrejtve a Figyelőnek már a 60-as években oly ritka füzeteiben, hanem egy népszerű, eleven vállalatban, az Olcsó Könyvtárban ma is újabb kiadásokat érve, közkézen forog. Ez a kötet egyike az O. K. legelső darabjainak: a vállalat megindításának első évében, 1875-ben jelent meg, mint a gyűjtemény 23—24. száma «Beszélyek az orosz életből Gogol Miklós után» címmel. Fordító neve nincs megjelölve. A füzet két elbeszélést tartalmaz: I. A köpenyeg, II. Egy kép a régi jó időkből. — Ez volna tehát a Gyulai említette két novella? Nem, a másodikat nem Arany fordította, hanem *Sükei Károly*, amint azt a Szépirodalmi Lapokból sikerült megállapítanom.²

A másik novellához vezető nyomok ismét a levelezésben lelhetők fel. Az úgynevezett szerkesztőségi évekből származó levelek, még ha nem is egyenesen a lap ügyében, azaz cikkekért íródnak, mindig tele vannak keserves, de sajnos nagyon is megokolt panasszal a szerkesztés gondjai miatt. 1861. aug. 25-ről is így ír Tompának. «Verset azonban nagyon ritkán írok... Hol egyik rovat nincs, hol a másik, majd fő cikket, majd kritikát kell írnom, majd külföldi irodalmat teremteni elő, majd novellát *fordítani*...»³ És e panasz a *novellafordítás* robotja miatt három nappal később (aug. 28.) újra felhangzik ezuttal Gyulainak írt levelében:

¹ Hátrahagyott prózai dolgozatok. 343. l. Kivüle említi még Voinovich Géza a Klasszikus Regénytár egyik Gogol-kötetének a «Holt Lelkek»-nek bevezetésében: «*A köpenyeg*et nem kisebb ember fordította, mint Arany János». (V. lap.)

² E lapot Pákh Albert társaságában éppen Gyulai szerkesztette, sajnos csak igen rövid ideig, 1853 jan. 2-től jun. 30-ig; az első félév után u. i. a lap megbukott. A 40—43. számokban jelent meg a fordítás, S. K. névjeggyel, melyről teljes biztonsággal megállapítható (a munkatársak névsorából és Szinnyi Lexikonából), hogy = Sükei Károly.

³ Levelezése II. 209. l.

«A vers is rám nézne . . . de e nyugtalan állapotban teljes lehetetlen; novellát magam fordítok!!!»¹

A Figyelő első évfolyamában, 1860/61-ben mindössze két beszélyfordítás jelent meg név nélkül: az egyik «*A köpenyeg*» már négy hónappal e két levél kelte előtt, a másik a gróf Sollohub «*Előkelő világ*»-a aug. elsején (a 39. számmal) indult meg s a kérdéses időben még javában folyt (befejezése okt. 3-án a 48. számban). Kétségtelen, hogy panaszra erre vonatkozik, hogy ez a kis regénynek is beillő második elbeszélés a keresett második fordítás

1. mert ez is megjelent az O. K.-ban (ugyancsak 1875-ben, mint annak 9-ik darabja, mai számozással 17—18 sz.) a fordító neve nélkül;

2. mert az alatta álló jegyet, a három csillagot: *** a Figyelőnek *ugyanabban* az évfolyamában közölt és a Hátrahagyott prózai dolgozatok közé is felvett két más cikk alatt is megtalálhatjuk. Ez két könyvismertetés a külföld irodalmából: egy Achille Millien nevű, azóta teljesen elfeledett francia költő La Moisson c. verskötetéről (27. sz.) és Monier Vilmos angol tudós Szakuntala fordításáról (37—38, 42—43).²

3. E két körülmény teljesen megnyugtathat ugyan, de végleges bizonyítéku a gyökeres magyarsággal készült fordításból hadd álljon itt egynéhány sajátosan Aranyra valló kifejezés:

«Minden csak *tövel-heggyel* van ott, mióta édes anyja, a nagyságos asszony meghalt — isten nyugossa haló porában!» (44. l.) V. ö. Toldi II. é. «. . . *tövel-heggyel* össze hagyja a cselédet.» és *A falu bolondja* «Házatája *tövel-heggyel* össze.»

«Anyja jólelkű kövér asszonyság volt, inkább Moszkauba, mint Pétervárra *teremtőzve*» (55. l.) V. ö. Toldi IV. é: «Nem is *teremtőztem* béresnek villásnak . . .»

«*No de annyi mint a*, nem bánom: elmegyek a grófhoz.» (108)

¹ U. ott 324. lap.

² Van egy harmadik hasonló jelzésű cikk is, melyre mint bizonyítékra mégsem hivatkozhattam, mivel a Hátrahagyott prózai dolgozatok közé Arany L. nem vette fel s csak e sorokban említetik először mint Aranytól eredő. Háromhasábos nekrológ ez *Barett Browning Elizáról* († 1861 jún.), mely azonban, mint a cikk alatt olvasható, az angol Athenaeum után készült, azaz egyszerű fordítás. De természetesen így is felveendő majd a költő műveinek most készülő teljes kiadásába. — Úgy látszik a három csillagot fordításai jelölésére használta Arany. E nekrológon és a Sollohub novellán kívül, a Millien-ismertetés nagyobbrészt fordítás és a hindu drámáról szóló értekezés is, melyet fogalmazásában Aranyénak szoktak tekinteni, tulajdonképen *szó szerinti átültetés*.

«Ejnye fiú! *no de, annyi mint a...* Nem teszem én erszényemet vissza!» (Nyalka huszár).

«Mert *ő mind a világnál bent van*» olvassuk a beszély egyik személyéről (31). V. ö.

Egy árva szó sem beszéli
Zsigmond győzelmét;
Mind a világ, széles világ
Rozgonyi Cziczellét.

(Rozgonyiné.)

«Ott a folyam partján, a sűrű berek *lábjában*, áll egy zöld ablakos szürke ház...» (45). V. ö.

Árva gólya áll magában
Egy teleknek a *lábjában*

(A rab gólya.) stb. stb.

Minden lapról számos magyaros, sőt népies, de irodalmi nyelvünkben nem szokásos kifejezést jegyezhetnénk le. Az ilyenek használata is Aranyra vall. Pl. «Majd mindnek van valami *lobbja* (5).» «... Már szaladgáltál a piros *kantusban*», (22. l. V. ö. Felöltözik hát bő *kantusba* szépen», B. Istók II. é.); itt *jegybe gyűrűbe* ül az ember (43)» majd a tél is *befoga*» (46. l. = beállott) stb.

Arany természetesen nem eredetiből, hanem bizonyára német, a Gogol novellánál esetleg francia átültetésből dolgozott, de ezeket eddig nem sikerült megtalálnom. Az azonban kétségtelen előttünk, hogy a Sollohub gróf kis regényét németből fordította Arany. Kétségtelen magából a különben legtisztább magyarságú szövegből, melynek talán egyetlen németessége, hogy Moszkvát mindig Moszkaunak nevezi; emellett német szövegre mutat az, hogy egy-egy szónak magyarázatul utánaveți a német jelentését is, ahol a magyar fordítás némileg megkívánja, pl. nyalka (stutzer, 73. l.), lábecsiszolás (Kratzfusz, 87 l.).¹

Nem lehet véletlen dolga, hogy Arany — bár kénytelen fordítói munkájában — mind a kétszer az orosz regényirodalomhoz fordult. Ebből talán szabad lesz azt a tanulságot levonnunk, hogy őt a hatalmas orosz regényirodalom, mely éppen a XIX. század közepén élte virágkorát s az ötvenes években kezdett nyugaton is divatba jönni, erősebben érdekelte, amit az orosz realizmusnak az ő irányával való rokonsága eléggé megmagyaráz. Arany, ennek a gazdag regényirodalomnak egyik legelső magyar tolmácsa és híve, mindkét lapjában különös kedvvel adott helyet Gogol, Sollohub, Lermontoff műveinek.

¹ t. i. a bókolásnál.

Bizonyára nem kis része van abban, hogy a hatvanas években ifjabb írónk egyre nagyobb számmal fordítják és tanulmányozzák az orosz irodalmat. Egy esetre, a fia példájára mindjárt rá is mutathatunk. Az ifjú Arany bizonyára atyja irányítására fordul éppen a 60-as évek elején az orosz irodalomhoz: 20 éves korában 1864-ben tanulmányt ír Lermontoffról, egyidejűleg Lermontoffnak két, Puskinnak egy hosszabb költői elbeszélését fordítja le — Bodenstedt után.

Vajjon Arany orosz irodalmi tanulmányai hagytak-e nyomot költészetében, voltak-e hatással irodalmi működésére? Köztudomásu, hogy amint Petőfi, úgy Arany is megpróbálkozott nyilván inkább a kor divatának hódolva, mint tehetsége sugallatát követve a kis prózai elbeszélés terén. E próbálkozások, melyek még a Toldi országos dicsőségét megelőzték, elég kedvező fogadtatást nyertek,¹ de azért Arany nem adott ki több novellát s a már megjelent kettőt sem vette fel gyűjteményébe műveinek. Annál inkább meglep az a néhány beszélytöredék, melyeket Arany László a Hátrahagyott művekben a szerkesztőségi évek többi termékei között kiadott. «Végre egy pár beszélytöredéket a szerkesztőségi évek iratcsomagaiból, mint mulatságos curiosumot talán szívesen vesz — ha más nem — legalább a biograph.»² Azonban e töredékek nem igen vonták magukra a kutatók figyelmét, pedig pusztán létezésük érdekesen bizonyítja, hogy Aranyt pályája delelőjén is megmégkísértette egy olyan műfaj, amely kétségkívül legkevésbé felelt meg géniuszának, de amelyet — úgy látszik — az első fellépés kedves emlékezete és az első dicsőség varázsa vett körül. A szerkesztés első idejében különben több kötet prózát írt: értekezést és bírálatot, de verset alig-alig. A tudományos próza e korában, amikor szinte elszokott a versírástól, könnyen jöhetett bátorsága a széppróza művelésére rátérni. A régi kedv újraébredésében igen nagy részt tulajdoníthatunk az olvasott és fordított orosz beszélyeknek, melyekben a részletező realizmus és humor nem kevésbé volt vonzó, mint a negyvenes években a romantika és «Dorfpoesie».

A Figyelő számára fordított orosz novellák és a szerkesztőségi években írt beszélytöredékek közt talán szorosabb kapcsolatról is lehetne beszélnünk, ha nem volna nagyon nehéz félig vagy jóformán meg sem kezdett munkákról ítéletet mondani. Nem fogunk tehát a hatás vizsgálatába belebocsátkozni, de egyet hangsúlyozhatunk. Gogolnak egyik igen fontos és jellemzőnek tartott írói sajátysága a megfigyelés aprólékossága és a megfigyelt dolgoknak részletező elmondása, és

¹ Ezt maga a rendesen elégedetlen Arany írja egy levelében.

² Hátrahagyott prózai dolg. 6. l. Arany László előszava.

Arany egyetlen hosszabb töredékét (a 12 oldalas) «*A kétablakú ház*»-at olvasva ugyancsak ezt a vonást, a részletezést, a sok kis adat felsorolását érezzük leghatározottabban kidomborodni.¹

Arany kereste és meg tudta találni minden korok és nemzetek irodalmában azt, ami igazán becses. Így mutatkozik itt is előttünk. De más szempontból is fontos e fordításokat Arany művei közé iktatnunk, hiszen Aranynak minden legkisebb műve a magyar prózai stílusnak, ha nem is olyan mértékben, mint a költőinek, de sok tekintetben mintája, utánezendő példaképe. És a mai kor íróján kívül hasznukat fogja venni egy Arany szótárnak leendő elkészítője, de minden magyar nyelvész is, mert e terjedelmes munkákból számtalan példa kínálkozik, melyre egy-egy szó — vagy mondatkötési alak helyességének vitatásában stb. szinte döntőleg lehet hivatkozni, — Különösen az «*Előkelő világ*» tárháza a talpraesett, magyarosnál-magyarosabb kifejezéseknek. Ami a gondosságot és a tiszta magyaros írásmódot illeti, talán a legkiválóbb fordításunk.

Arany, amint idézett leveleiből kitűnik, csak szükségből s kedvetlenül nyult a fordítói tollhoz, de ezt csak levelezéséből látjuk, a fordításokon mit sem veszünk észre belőle. Arany nem tudott, még ha nem is éppen méltó munkát végzett, még ha nevét nem is adta oda, csak a hozzáméltó gondnal és művészettel alkotni.

KARDOS LAJOS.

¹ A két másik töredék csak 40—50 sornyi s azért itt nem vehető figyelembe.

A «SEBES AGYNAK KÉSŐ SISAK» C. VERSES MŰ A M. N. MŰZEUM KÉZIRATTÁRÁBAN.

A 30 éves háború mozgalmas eseményei, válságos, sokszor valamelyik pártra veszedelmes fordulatai rendkívül érdekelték a közönséget. Ebből magyarázható, hogy a háború lefolyása helyén: Németországban a röpiratok, sőt még a gyakori időközben megjelenő ujságok is eddig még soha nem észlelt tömegben jelentek meg. Első eset, hogy a lakosság nagy tömege a könyvnyomtatás útján értesül majdnem minden nagyobb eseményről. A röpiratok történelmi fontossága aránylag csekély: mivel az illető eseményt majdnem mindig valamely párt szempontjából tüntetik fel: inkább a közhangulat irányát mutatják. A 30 éves háborúban hazánk is részt vett s így érthető, hogy a külföld nagy eseményei, a két párt vezető emberei a mi közönségünket is érdekelték. A külföld tájékoztató iratai hozzánk is eljutottak s akadt ember, aki le is fordította.

A kézirat, melyről szó lesz, jelenleg a Nemzeti Múzeum tulajdona; első ismertetője Thaly Kálmán, a ki a «Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok, Pest, 1864» I. kötetében négy darabját közölte: kettőt teljesen, kettőt pedig csak kis töredékben. Thaly a Bethlen Gáborról¹ szóló teljesen közölt költemény után ezt jegyzi meg: «Nemz. muz. hung. oct 69. «Sebes agynak késő sisak» című XVII. századi kéziratból, melynek nagy része latinból van fordítva, de vannak benne eredeti versek is, mint például a most leírt, továbbá a Tököli hadi tanácsa.» Hasonló megjegyzéssel kíséri a Hungaria² címűt, amelyet szintén teljesen közöl. A Buquoi-ról³ és a Wallensteinről⁴ szólók töredékesek, az elsőből csak 2, a másodikból csak 1 versszakot közöl,

A «Sebes agynak késő sisak» című kézirat a Nemzeti Múzeum

¹ Thaly id. m. 104—109. l.

² U. o. 118—123. l.

³ U. o. 124—125. l.

⁴ U. o. 126. l.

könyvtárában: 69. Oct. Hung. jelzés alatt van meg; kötése egykorú sötétbarna préselt egész bőr.

A 9×17 cm nagyságú jegyzőkönyvecskébe csak kötés után írták be a szöveget. Számozógéppel jelölt 96 lapja van, amelyen a szöveg elhelyezése a következő. A bekötési tábla belső oldalán néhány sor ceruza írással, nagyjából olvashatatlan, de annyi kivehető, hogy valami gazdasági bejegyzést (bor, stb.) tartalmaz. Erre van írva későbbi tintával:

Hiftoriarum ignari sem-
per sunt pueri.
Miseri il tanto affaticar
che ti giova?
Tutti tornate alla gran
madre antica.
Et nome vostro appena
fi ritrova. Petrarca.
Nostros errores Divina cor-
riget Sapientia, fi ipsi nostros
emendaverimus actus.

Ezután következik az újabb számozás szerint: 1—3: 3 számozatlan levél: a «Sebes agynak stb.» tartalomjegyzéke. 4—85/a: régi írással is számozva 164 oldal, a «Sebes agynak stb.» kézírata. 85/b—94. Thököli hadi tanácsa. Későbbi kéz beírása.¹ 95—96/a: egy babona, a férj vagy a feleség hal-e meg előbb? 96/b—hátsó bekötési tábla: gazdasági bejegyzések. A bekötési táblán alól: Samuel Székely de Doba | die 23. Decemb. 1752. Comaromin.

A kézirat címe a következő: *SEBES | AGYNAK | késő Sisak, Déák Versekből Magi | ar Enekekben fordított | tot.* Nota: óh meghefe | redet köfziklak köfzt |. Ezután rögtön következnek a költemények, számszerint 41, amelyek a 30 éves háború főbb alakjairól s az abban szereplő országokról szólnak. A tartalommutatót a könyvbe úgy látszik utólag készítette a másoló, mert ez csak 39 költemény-címet tartalmaz: a 21.-et (Fülöp Spanyolok királya) valószínűen figyelmetlenségből hagyta ki, a 41. számára meg már nem volt helye. A kézirat egészen kétségtelenül másolat. Bizonyítja ezt a meglehetősen sok értelmetlenségen kívül az is, hogy az eredeti számozás szerint a 39. oldal utolsó sorát a 40. oldalon újra leírta a 3 utolsó betű

¹ Közlötte Thaly az «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Pest, 1872.» I. kötetében, 89—106. l. Ez a költemény a «Sebes agynak stb.» kézirrattal semmiféle összefüggésben nincs s világosan megkülönböztethető, hogy a jegyzőkönyvecske üres lapjaira utólag írták be.

kivételével, amikor tévedését észrevéve az egész sort kihúzta. Az oldalakat maga a másoló számozta meg, de itt is tévedett, mert 149 után 151-et írt s ez a tévedése végig megmarad, úgy hogy 164 oldal van ugyan jelezve, de az oldalak száma azért csak 163.

A költemények külalakja a Balassa-strófa. Ennek kezelésében a szerző bizonytalan, ingadozó ritmusát pedig a következtelen szótagszám sok helyen elrontja. Történelmi vonatkozásokban a költemények, címüket nem számítva, meglehetősen szegények. A költeményekben túlteng az elmélkedés vagy az axiómaszerű megjegyzés, (sőt a görög-római történetből és a mitológiából vett példák is meglehetősen számuak.) Így pl. a «Joannes Györgius Márchio stb.» című költemény így kezdődik:

Jámbor Szomszédgyával
mint atyafiával
él s Hal az igaz ember
Látván Házát égni,
vizzel nem oltani ||
az tisztességhez nem fér,
ha csak szemmel nezed,
azt könnyen meg nyered,
hogy Hazadrais tűz fér.

A kézirat költeményei a következők:¹

1. *Fridericus Elector | Czehek kirallya.*² 7 strófa. A «Rhénus vize mellett» volt Fridericusnak szép országa, de nagy urak tanácsára elhatározta, hogy a cseh koronát is elfogadja. Ám erre az egész világ felzendült s ellene fegyverkezett, a nagy háborúnak pedig őt vetik okul. Ő azonban ártatlan ebben s a jövőre bízva ügye igaz megítélését.

2. *Christianus Anhaltinus | Fejedelem.*³ 8 strófa. Argusnak szemessége, Mercuriusnak ravaszsága s Hannibal hadi erényei voltak a tanácsadásban és a hadviselésben az ő példái.

¹ A történelmi jegyzetek szerkesztéséhez a következő műveket használtam: Philippson, Geschichte der neueren Zeit VIII. és Oncken, Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen. III. Hauptabteilung, III. Band, Zweite Hälfte: Der dreissigjährige Krieg von Georg Winter. Használtam ezenkívül a lexikonokat is.

² V. Frigyes, pfalzi választófejedelem majd cseh király a protestáns Unió feje volt, akit 1619-ben a cseh rendek királyukká választottak, de országát a fehérhegyi csatában (1620) elveszítette.

³ I. Keresztély, anhalt-bernburgi herceg (1603—1630) V. Frigyes tanácsadója, majd a fehérhegyi csatában a cseh sereg vezére volt.

3. *Joachimus Ernestus | Marchio¹ Brandenburgi | cus Anspacensis.*² 7 strófa. Bár a cseh seregben kiváló helyet töltött be s «Anhaltinus»-szal együtt főtanácsosa volt a királynak, mégis elcsábították az ígéretek s «békéltett Spinolával».

4. *Friderich György*³ | *Bádi Herczeg.*⁴ 7 strófa. Agg kora dacára sem nézheti hazája s vallása elnyomását s ezért hadba vonul az ellenség ellen. «Vagy nyeri vagy veszti» mindenképpen dicsőség lesz tette nevének.

5. *Joannes Györgius Már | chio Brandenburgicus | Jagendorff Herczegh.*⁵ 7 strófa. Mint jó szomszéd, seregével és «régulta gyűjtött» kincsével a csehek segítségére sietett. A hadi szerencse mostohasága Bethlen Gábor udvarába vezette, de a halál a további tevékenységben meggátolta.

6. *Christiánus Márchio | Brandenburgicus Magde | burgiensis administrator.*⁶ 4 strófa. Ez a költemény fejezi ki tulajdonképpen az egész kézirat alapeszméjét, t. i. azt, hogy a cseheken és a protestánsokon már sokkal hamarabb kellett volna segíteni. Amint a 3. versszakban találjuk:

Mikor Frideriken
az szegény Cheheken,
már az Sebek megestek
rá gondolám magam,
hogý betegh Agyokban
nékik Paisok légýek.
Sebesitet Agýnak,
késő is az Sisak,
magamnak ezzel árték.

¹ «Marchio, Márk gróf; Sándor Istvánnál: Határ-gróf» (Kresznerics Magy. Szótár II. 40. l.)

² Joachim Ernő ansbachi örgróf (1603—1625) az Unio egyik vezetőembere volt, aki azonban később a Ferdinánd hűségére tért.

³ György utólag írva, az áthúzott szó: Görögh.

⁴ György Frigyes baden-durlachi örgróf (élt 1573—1638) V. Frigyesnek oly buzgó híve volt, hogy birodalmáról fia javára lemondva érdekében sereget gyűjtött, de Wimpfen mellett vereséget szenvedett.

⁵ János György brandenburg-jägerndorfi herceg (élt 1577—1624) V. Frigyes hű embere volt.

⁶ Keresztély Vilmos (élt 1587—1665) előbb Magdeburg érseke, majd házassága után adminisztrátora volt.

7. *Christianus Bruns | vigiai* ¹ *Herczegh.* ² 5 strófa. Azt tanácsolta a német fejedelmeknek, hogy serényen siessenek az ellenség ellen, de azok «föl nem serkentek, hanem álmos szemmel nézték» az ellenség dúlását s most mindnyájan a spanyolok rabjai.

8. *Emmanuël Sabaudi* ³ | *Dux.* ⁴ 3 strófa, «Bár pápista» mégis kath. fejedelmekkel lesz kénytelen küzdeni, mert országát egy oldalról a spanyolok, a másiktól meg a franciák fenyegetik.

9. *Ernestus Comes Mansfeldiae.* ⁵ 7 strófa. Múltán követeli a hírt s dicsőséget nevének, mert a táborban fáradhatatlanul küzdött. Mégis a sok ellensége annyira vitte, hogy halála után még barátai sem siratták.

10. *Joannes Ernestus Dux | vinariensis.* ⁶ 7 strófa. Őt is az vezette táborba, hogy

Az lölki ismeret
nehezen szenyvethet
hitbeli gyalázatot

de a halál a küzdelemben megátolta.

11. *Comes Hohenlogchius | Gref.* ⁷ 7 strófa. Először ugyan az új király híve volt, de az «ösztövérv rovású konyha» miatt a császár kedvét kereste:

Azért az Czászárnak,
Tikkal és kalácczal,
hamar kedvet találék.

12. *Matias Henricus | Groff Turn.* ⁸ 3 strófa. Az új király szeretete miatt nem akar többé a császár szavára hallgatni s kegyelmére

¹ Braunschweig latin neve: Brunsvicum vagy Brunonis vicus.

² Keresztély Braunschweig-Wolfenbüttel hercege (élt 1599—1626) merész, kalandos természetű ember volt, aki a pfalzi háborúban nagyobb sereggel küzdött a protestánsok érdekében.

³ Savoya latinul Sabaudia; Savoyard: Sabaudus.

⁴ I. Károly Emánuel, Szavója hercege (1580—1630) a 30 éves háborúban különösebb szerepet nem játszott.

⁵ Mansfeld Péter Ernő gróf (élt 1580—1626) a protestáns sereg vezére volt.

⁶ János Ernő Szász-Weimar hercege (élt 1594—1626) a protestánsok érdekében harcolva Magyarországon vesztette életét. — Weimar melléknévi alakja latinul: Vimariensis vagy Vinariensis.

⁷ Hohenlohe gróf a cseh seregek vezére volt, azonban 1624-ben a császár hűségére visszatért.

⁸ Thurn Henrik Mátyás gróf cseh főrend, később főparancsnok (élt 1580—1640) egyike volt a cseh protestánsok vezetőembereinek.

sincs szüksége. Ha számkivetésben is kell meghalnia, «megmarad neve hírel».

13. *Horatius Vêrus* | *Anglus Dux copiarum* | *Britannicarum in Pala* | *tinatu*. ¹ 4 strófa. Csekély sereggel küldte őt Jakab király, hogy Friderik országát megoltalmazza, de ez a «vékony készüllettel» nem sikerült neki.

14. *Johannes Michaël* | *obertraut az Palatiná-* | *tusban Friderik Hadna* | *adgya*. ² 7 strófa. Lelkes szavakkal buzdítja hazája ifjúságát a védelemre:

Nosza io vitézek,
semmit né félyetek,
az idegen Nemzettül,
őrizzük Hazánkat,
hitünk szabadságát,
ez Rut Förtelmes Néptül ||
mert lám mind vallással,
mind Fajtalansággal,
el Fajult az Istentül.

15. *Albertus Dux Fridland* ³ *Grophf Vallenstein*. ⁴ 9 strófa. Nagy hatalommal ruházta fel Ferdinánd s érzik is ezt ellenségei, mert mindnyájan félnek roppant táborától. De ő még jutalmára vár s reméli, hogy az nem is fog elmaradni tetteiért.

16. *Geörgius Dux Bunchin* | *gária*. ⁵ 7 strófa. Míg Jakab király élt, hallgatott tanácsára, most meg Károly király mindent az ő útmutatása szerint cselekszik. Így lett ő: «totum fac in mundo» s büszkén mondja:

Azzal nem gondolok,
a mennyire vadgyok,
az király fzerelmiben,
viszszont az kőtségnek,
és minden Rendeknek,
vagyok gyűlölségében.

¹ A fehérhegyi csata után (1620) Ferdinánd V. Frigyes pfalzi birtokait igyekezett hatalmába keríteni. A megtámadott Frigyes rokonaihoz és pedig elsősorban I. Jakab angol királyhoz fordult segítségért, aki 1620 és 1621-ben csekély számú angol csapattal segítette is.

² Obentraut pfalzi ezredes V. Frigyes országát védelmezte (1620—1621).

³ Javítva ebből Fillan. 6. versszakát közölte Thaly.

⁴ Wallenstein Albrecht. Friedland hercege élt 1583—1634.

⁵ George^s Villiers, Buckingham hercege (élt 1592—1628) I. Jakab, majd I. Károly angol király udvaronca, akit a nép annyira gyűlölt, hogy végre gyilkosságnak esett áldozatul.

17. *Gabriel Princeps Tran-* | *silvaniae.*¹ 12 strófa. A magyarságnak és kereszténységnek bajnoka, aki a német igától nem egyszer mentette meg a hazát. A koronát is a fejére tehette volna «másnak gyalázatjára», de elégnék tartotta a «hitbeli szabadság» megvédését, nem volt szüksége a koronára.

18. *Christianus, Rex Daniae.*² 8 strófa. Dánia fejedelmének ősei az erős szövetséget úgy kötötték, hogy egy ezüst medencébe bocsátották vérüket, amellyel lábuk nyomát megöntözték. Ő is szövetséget kötött, nem vérrel, hanem keresztényi friggyel, szövetségesei mégis elhagyták s most a legnagyobb veszedelemben van.

19. *Jacobus Rex Angliae.*³ 8 strófa. A spanyol Fülöppel kötött szövetség miatt nem segítette Frigyeset; nem gondolta meg «hogý Testhez közelb volt, az Imeg az köntösnél». Ezért tanácsokkal fordul Károly fiához, hogy ő ne kövesse példáját, hanem segítse rokonát.

20. *Carolus Rex Angliae | et Britanniarum.*⁴ 4 strófa. Az egész kereszténység tőle remél segítséget, de nehéz ott segíteni, ahol a betegség elfutotta a testet. Mégis, ha segítségadásra határozza el magát, nem fog megfélekedezni arról, hogy Frigyes közeli atyafia.

21. *Fülöp Spanyolok királya.*⁵ 4 strófa. Elérkezett végre az alkalom, hogy hatalmát terjessze. A szomszéd fejedelmek viszálya biztatja erre, mert ez gyengíti őket úgy, hogy hatalmának ellent nem állhatnak.

22. *Gustávus Adolphus | Rex Svaetiae.*⁶ 6 strófa. Ez a költemény az egész kézirat legszebb darabja. Igaz, meleg lelkesedés hallatszik ki minden szavából. Mutatványúl hadd álljon itt néhány versszaka.

Az io fzerenczenek,
fzép győződelemnek,
minden fő diczósége,
az Hideg eyczaka,
Svecia orfzágira,
fordult az Márs fzerelme,
méltan erdemelhet,
örök diczőseget,
Gustávus király neve,

¹ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1613—1629. uralkodott.

² IV. Keresztély dán (király 1588—1648) 1625-ben a német protestánsok segítségére jött, de a következő évben nagy vereséget szenvedett.

³ I. Jakab Angol király uralkodott 1603—1625.

⁴ I. Károly angol király (1625—1649) a 30 éves háborúban csekély szerepet játszott.

⁵ IV. Fülöp spanyol király uralkodott 1621—1665.

⁶ Gusztáv Adolf svéd király 1611—1632. uralkodott.

De Gustáve király ||
 néked szolgál méltán,
 az érdemes diczélet,
 nem Rontották még el,
 kár tévő evedzőkkel,
 az Habok menetedet,
 bölcszen igazgatod,
 erőssenis tartod,
 az kormányon kezedet.

23. *Ferdinándus Imper | (r)ator.*¹ 8 strófa. A hadviselésben a szerencsét Isten neki juttatta, nem hiába jelent secundus szerencsést. Minden országra kiterjeszti hatalmát, mint V. Károly, aki neki ebben például szolgál.

24. *Dux Bucquoi.*² 15 strófa. Az első 10 versszak Gabii bevételének elbeszélése. A többiek a Buquoi vitézségét dicsérik, aki a császár hadaival a pártos cseheket megverte, azután a magyarok ellen vonult, de itt halálát lelte.

25. *Joánnnes Cserdásius | Groph Talli.*³ 5 strófa. A szerencse állandó kísérője volt hadjárataiban. Így verte le először a belgákat, azután a dánokat. Sok irigye miatt ő sem juthat érdemei szerinti dicsérethez, de ő elégnek tartja azt, hogy vitézsége

mindentül egy-aránt,
 vezzen az jó hirt nevet,

26. *Groph Tomp(i)ér.*⁴ 6 strófa. A szerencse forgandóságát bizonyítja az ő esete.

Mikor énis Béczből,
 szép Rendelt Sereggel,
 Posony alá jutottam,
 hogý az Duna Hidgyát,
 és az Posony várát,
 Gábortul el szakalfizam,
 de lám csak magamat,
 Posonyi Templomban,
 a Temetésre Hofztam.

¹ II. Ferdinánd római császár uralkodott 1617—1637.

² Buquoi gróf (élt 1571—1621) az érsekújvári harcokban esett el. — A költemény 14. és 15. versszakát közölte Thaly.

³ Tilly Tserklaes János gróf (élt 1559—1632) a kath. liga fővezére volt.

⁴ Dampierre gróf élt 1580—1620.

27. *Maximiliánus Dux | Báváriae.*¹ 11 strófa. Bár Friderik rokona, mégis kivonta ellene éles kardját, mert szeretete inkább az idegen Ferdinánd felé hajlott. Ezért sokan kárhoztatják is, de ő Istent hívja ügye igazságos bírójául. Pedig Friderik jó akarattal volt hozzá, és még a császári trónra is akarta segíteni, de helyesebbnek tartotta Maximilianus, hogy ezt ne fogadja el.

28. *Joannes Geörgius Elector | Dux Saxoniae.*² 7 strófa. Ő nála is bevált a közmondás «Ur kedve nyúl hátón jár», mert hiába segítette Ferdinándot, most az alig törődik vele. Kettős gát közé került azóta, mert egyik párt sem szereti.

29. *Ambrusius Spinola Ex | sertitus Hispaniarum Ma | (g)nus Imperator.*³ 8 strófa. A spanyol nemzet sokat köszönhet az ő vitézségének. Különösen előnyös az, hogy a szomszédok egymást gyengítik s így végül csak a spanyolok fognak ebből hasznot húzni.

30. *Henricus Princeps | Auraicus.*⁴ 10 strófa. A belgák szép sereg vezetését bízták reá, hogy a «közigazság» kivívásában segítsen, de a «német urak» nem hallgattak tanácsára, hanem ahelyett, hogy az ellenség leverésére indultak volna, inkább a szépen csillogó seregekben gyönyörködtek.

Az én Tanáczzommal,
s az köz akarattal,
Harczot allottak volna,
az Nemes Urasság
s Törvényi szabadszág
most éppen fön allana.

31. *Batavia. Belgia.* 9 strófa. Kis ország ugyan, de nagy híre hatalmának s most az a legfőbb gondjuk, hogy a «hitbeli szabadságot» minél jobban megvédelmezzhessék a spanyol hatalom ellen.

32. *Bohemia.* 9 strófa. Két feje is volt az országnak s azok háborúskodása közben szomorú állapotba jutott. Most pedig

¹ I. Miksa bajor választófejedelem (1598—1651) V. Frigyes rokona volt de hogy annak birtokait megszerzhesse, Ferdinánd pártjára állott.

² I. János György szász választófejedelem (1611—1656) a protestánsokat csak Gusztáv Adolf fellépése után segítette s akkor is hamarosan visszapártolt Ferdinándhoz.

³ Spinola spanyol hadvezér (élt 1569—1630) a németalföldi spanyol hadak vezére volt.

⁴ Frigyes Henrik orániai herceg ((1625—1647) a 30 éves háborúban a protestánsok pártján vezéri szerepet játszott.

• Ferdinandus király,
szabad erőszakkal,
már Rajtam Uralkodik,
Fridericus Herczeg,
szám ki vetet fejem,
most az Földön bujdosik,
és az én dolgomon,
minden jó barátom.
nem Sokat gondolkodik.

33. *Cardinalis Richellius.* ¹ 7 strófa. A leghatalmasabb úr Franciaországban, aki csak titokban intézi az ország ügyeit. Végül általános axiómával, a bölcsesség dicséretével zárul a költemény:

Hatalmas királyság
sok kincsű Urasság
csak hamar eltávozik
sok drága öltözet,
nagy erős Épület,
Rothadás alá esik, ||
de az szép bölcsesség,
jó hír nev Egesség,
mind örökke Tündöklik.

34. *Didacus Saramento | de acugna Dominus | de Gondomár.* ² 14 strófa, az utolsó töredék. Vig, mulatságos viseletével, de egyszersmind megfontolt okosságával addig időzött, mint a spanyol király követe Jakab királynál, míg azt reá nem vette, hogy a spanyol királlyal szövetséget kössön.

35. *EÓROPA.* 16 strófa. Az Európa görög mondájának feldolgozása.

36. *PÁPA.* 5 strófa. Constantinusnak és a többi császároknak köszönheti nagy hatalmát s most már minden birodalom tengelye rajta fordul. A németek nem becsülték eléggé hatalmát s most ezért kell bűnhődniök.

37. *GERMÁNIA.* 8 strófa. Erős és boldog volt Germania, míg a fejedelmek jó egyetértésben voltak, de most széthúznak s a viszály zsákmányul dobja oda a szomszéd fejedelmeknek. Pedig azt mondhatja magáról, hogy:

¹ Richelieu kardinális élt 1585—1642. — A név javítva ebből: RHHellinensis.

² Acuña Diego Sarmiento de Gondomar gróf spanyol követ volt Angolországban I. Jakab király idejében.

Egélz Európának,
minden országának,
én vagyok elő fzive,
hogy ha fziv meg hal,
hidgetek az halál,
el hat az egélz Testre,
az én szerenczémmel, ||
már Serkenyvetek föl
az ti egességekben.

38. *HUNGARIA*¹ 11 strófa. Igaz joggal szerezte meg Hungaria a Duna mellékét s hatalmát sokszor érezték a szomszéd országok. Ám a sok pártoskodás kiürítette kincsházát s tatárok dúlása, szomszéd kapzsisága még nagyobb nyomorba döntötte. Most is versengenek Csehországban s kétségbe vonják a magyar vitézségét, de ez ne bántsa őt. Csak a jó hírt őrizze meg a magyar, ez legyen egyetlen törekvése.

39. *Bohemia ad Pro* | *céres*. 7 strófa. Panasszal fordul Bohemia a fejedelmekhez, hogy nagy bajában nem segítették, hanem hagyták, hogy Mars tüze pusztítsa. Legalább most segítsenek s igyekezzenek ezt a gonosz veszedelmet elfojtani, hátha nem késő még a segítség.

40. *Belgium luget Fatum* | *Germaniae, Sororis Suae*. 9 strófa.

A széles világ tengerei nem elég nagyok Belgium könnyeinek befogadására, amelyeket Germania nyomorúságának láttára ejt. Azért Angliához és Galliához fordul, hogy segítsenek nővére szánalmas helyzetén. De azért saját helyzete sem jobb, mert szabadsága veszendőben van pedig inkább halni kíván, mint szabadság nélkül élni.

41. *Religio Ad Samari* | *tános Christiános*. 20 strófa, az utolsó töredék. Az Isten leánya: Religio panaszkodik, hogy a jámborságban többé senki sem akarja követni s a kezében levő könyvtől, amely az igazságot jelenti, sokan elállottak. Úgy viselkednek most az emberek, mint a szamaritánusok, akik a zsidókat mindannyiszor, ahányszor Istentől elpártoltak, megtámadták. Az emberek is így harcolnak ő ellene, mert olyan az ő természetük, mint a chameleonnak, amelynek színe minden pillanatban változik. Kívánja, hogy az emberek természetete jobbra változzék.

★

A meglehetősen számú történeti adat segítségével a kézirat keletkezésének kora elég szabatosan megállapítható. A legcélszerűbb erre a Gusztáv Adolfról szóló költemény. Gusztáv Adolf 1630 júl. 15-én jelent meg Németországban s 1632 nov. 16-án esett el a lützeni

¹ Az egész költeményt közölte Thaly.

csatában. Ha a kézirat holtról beszél, mindig tesz valami célzást erre, mint pl. Buquoiról vagy az I. Jakabról szólónál olvasható, de Gusztáv Adolf haláláról nem tesz említést s így még a lützeni csata előtt kellett keletkeznie, de már a Gusztáv Adolf fellépése után.

Szerzője ismeretlen, de pártállása rögtön szembetűnő. T. i. a protestánsok közül még a legjelentéktelenebbeket is felemlíti, míg a kath. párt emberei közül csak a legfőbbeket. Figyelemreméltó a költemények csoportosítása is: először a protestánsok legfőbb embere: azután V. Frigyes környezete. Viszont Ferdinánd után a katolikus vezérek következnek. A sorrend nem tökéletes, de általánosságban mégis megállapítható. A szerző ha protestáns is volt, azért igen mérsékelt álláspontot mutat. Igaz, hogy itt figyelembe kell venni, hogy nem eredetivel van dolgunk. Mindazonáltal valószínű, hogy nem fordította volna le a költeményeket, ha nézeteivel ellenkeztek volna.

A kézirat fordítás. Megmondja a cím is: «*déák* versekből magyar énekekben fordíttatott», de bizonyítja ezt a meglehetősen nagy számú latinizmus is. Hogy mi lehetett a forrása, bizonytalan. A 30 éves háború első felében igen nagy tömegű röpirat jelent meg. Valószínű, hogy valami ilyenféle került a fordító kezébe. Röpiratszerű a cím is. Az alakok szerepeltetése olyan, mint a XVII. század kezdetleges drámáiban szokásos volt: mindenki első személyben elmondogatta a legkörülményesebben, hogy mi történt vele. Valóságos «Theatrum Europaeum»¹ ez, ahol az európai nagy színpadról a kisebb és nagyobb hősök mondják el a véres dráma szerepeit.²

A kézirat a maga korában elég elterjedt lehetett. Legalább ezt bizonyítja az, hogy a Thököli ingóságainak leltári jegyzékében ezt a bejegyzést találhatjuk: «Sebes agynak késő sisak; egynehány árkus papiroson»³ Ez a leírás nem illik a most ismertetett példányra s így fel kell vennünk, hogy itt egy második példánnyal van dolgunk.

Sőt még hatása is volt a kéziratnak. Kanyaró közölt «Thököli

¹ Abelin röpiratgyűjteményének címe: Theatrum Europaeum. Frankfurt, 1635. A művet megszerezni nem sikerült.

² A 30 éves háború történeti énekei két munkában is olvashatók: E. Weller: Die Lieder des dreissigjährigen Krieges. Basel, 1885 és J. Opel und Ad. Cohn: Der dreissigjährige Krieg. Eine Sammlung von historischen Gedichten und Prosadarstellungen. Halle. 1862. Azonban mindkettő csak német költeményeket tartalmaz s így benne a forrást meg nem találhattam.

³ Thököli naplói. II. kötet 660. l.

búcsuéneke» címen egy dalt, amelyre a válasz is megvan.¹ Mindkettő Cserei Farkas kéziratában maradt ránk. Az I. költemény 14. versszakában a következő sorok:

«Itilje meg bátor az Isten igyemet;
Igaz okból ha nem fogtam fegyveremet;»

nagy hasonlóságot mutatnak a «Fridericus Elector» következő helyével:

Itellye megh Isten,
ki tartya kezében,
az királyok fizeit,
bizonnyal jól tudom,
az én változásom,
megh választja híveit,
az után válik el,
mint fődőzheti el,
az áruló vétkei.

Még a helyzet is ugyanaz, mert ott a bujdosó magyar fejedelem mondja ezt, itt pedig a bujdosó V. Frigyes. Jellemző ez azért is, mert a Thököli búcsudalának versfejeiből ez jön ki: «Emericus Thököli scripsit» és ha tudjuk, hogy a hatást adó költemény megvolt a bujdosó fejedelem birtokában, akkor talán föl lehetne azt is tenni, hogy nem költői fictió a versfők mondata, hanem tény.

RAJKA LÁSZLÓ.

¹ Századok 1907. évf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zrínyi munkáinak ismeretlen kiadása.

«Ismeretlen»-nek kell mondanom, mert bár a XIX. században jelent meg, semmiféle könyvészetben, kézikönyvben nem találtam feljegyezve; sem a Kisf. Társ. Nemzeti Könyvtárának Négyesy-féle kiadásában, sem Szinnyi Magyar Íróinak nemrég megjelent utolsó füzetében. Ez Zrínyi munkáinak az Újabb Nemzeti Könyvtár első folyamában, 1852-ben megjelent kiadása. Az 1853-iki és 1854-iki kiadásról mindenki tud, amarról úgy látszik senki. Szövegében teljesen egyezik az 1853-i kiadás 222-ik hasábjáig, tehát magában foglalja az elegyes költeményeket, a Szigeti Veszedelemet és az Áfiumot, többet nem; míg az 1853-i Prózai Munkák címe alatt újra kezdi a 193-ik hasábon s végzi a 420-on, a többi között még egyszer közölve az Áfiumot 367—398. Az 1852-i kiadás címlapja: «G. Zrínyi Miklós Munkái. Eredeti kéziratok és kiadások után a szerző életrajzával. Szerkeszték Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc. (Csáktornya várának képe.) Pest. Emich és Eisenfels könyvnyomdája. MDCCCLII.» — Az 1853-i címlapja más: «Zerinvári Gróf Zrínyi Miklós összes munkái. Első, a szerző kiadatlan prózai műveivel kiegészített kiadás. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc által. (Csáktornya képe.) Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája. MDCCCLIII.» Az ívek első lapján az ívjelző számon kívül az 1852-n «Zrínyi Munkái. 2-dik kiadás.» jelzés is van; az 1853-on csupán «Zrínyi Munkái.» A szedés mind a két kiadásban párhuzamos vonalakból álló keretben van, de míg az 1852-inek sarokdísze egy kis négyzetben lévő négyágú csillag, az 1853-ikié kis csiga. A szedés tükre az előbbiben 3 milliméterrel nagyobb, mint az utóbbiban. A lapot két hasábra osztó vonal más-más. A szedés betűi azonosak, csak míg a verssorba nem férő szó vagy szótag az 1852-iben többnyire íves zárójellel: (van a sor alá foglalva, az 1853-iban ez szegletessel: [van helyettesítve. A két szöveg közt különben nem találtam különbséget. Az 1852-i a címlapon ígér, de nem ad életrajzot; az 1853-i nem szól róla semmit. Az 1852-i borítólapján az Újabb Nemzeti Könyvtár alatt: «Első Folyam» áll, az 1853-ikin: «Második Folyam.» Az előbbinek kiadói közt Jókai Mór is fel van említve, az utóbbiéi közt már Jókai Mór. Az 1853-i három képpel van díszítve: az első kiadás címlapjának könyomatú másával, a költő rézmetszetű, a szigeti hős könyomatú arcképével s a költő egyik levelének hasonmásával; az 1852-iben ezek nincsenek meg.

Azt hiszem, a dolog úgy történt, hogy a kiadók 1852-ben Emich és Eisenfels könyvnyomdájával szerződtek; közben Emich Gusztáv elvált Eisenfelstől s a kész szedések egy részét átvette. Zrínyi munkáinak egy néhány példánya már ki lehetett nyomtatva s ebből lett az 1852-i «ismeretlen» kiadás; azután a szedést újra rendezték, hozzászedték a többi prózai munkát, ez lett az 1853-i kiadás.

Bár az 1852-i kiadásnak pusztán csak könyvészeti értéke van, mégis talán nem volt szükségtelen említést tenni róla.

Végül megjegyzem, hogy a szintén az Újabb Nemzeti Könyvtárban megjelent Cserei Mihály históriájának 1852-ben szintén könyvészetiileg egymástól eltérő két kiadása van.

TOLNAI VILMOS.

A Szigeti Veszedelem alapeszméjéről.

Azt hiszem, meddő dolog aprólékos forráskritikával utánajárni, honnan vette Zrínyi szöveg szerint a Szigeti Veszedelem egyik főgondolatát, a bűntudatot s a bűnös nemzetet sújtó Isten haragját. Ez olyan indíték, amely a Genézis hatodik könyvétől kezdve megvan szinte minden nemzet epikus költészetében. De már egészen sajátos színezete van e gondolatnak a magyar irodalomban a XVI. század jeremiádjaitól fogva egészen Petőfi izzó hazafias költészetéig; újabb költészetünkben talán legerősebb kifejezője Kőlcsey himnusza, a «zivataros század» feddő és sirató költészetének e hatalmas parafrázisa. Hogy a reformáció szigorú tanítói a törökben látták Isten vesszejét, megint csak természetes, hiszen ott volt előttük az Írás, melyben olvastak a vétekbe merült zsidó népről, mint sújtott végig rajta az Úr haragja Babilonnak rájaszakadó seregeinek képében. Kevésbé ösmertes, hogy ez a gondolat, mely a török hódoltság idején benne élt mindenkinek a lelkében, hivatalos formában is kifejezésre jutott. Nem sokkal Buda várának eleste után, az 1546. évi II. t.-cikk az ország törvényei közé iktatja a török veszedelmet, melyet Isten büntetésül bocsátott az igaz útról letért nemzetre. Közlöm az eredeti szöveget és fordítását¹ a *Magyar Törvénytár* ezredévi kiadásából (1526—1608. évi törvények; 1899; 159. l.):

Decretum anni 1546.

Articulus 2.

Causa Hungariæ non eliberatæ:
ira dei.

Illud quoque in præsentia recte a sua majestate, consultoque prætermissum esse arbitrantur commemorare; unde acciderit, quo minus hactenus conatus suæ majestatis tam acres, tamque solliciti, pro libera-

1546. évi törvényezikk.

2. Cikkely.

Hogy Magyarország nem szabadul föl, annak az oka: Isten haragja.

Véleményünk szerint akkor is helyesen és bölcsen járt el Ő felsége, a midőn ezuttal mellőzte annak fel-
említését, hogy miért történt az, hogy Ő felségének Magyarország felszabadítására fordított oly buzgó

¹ Kolozsvári Sándor és Óvári Kelemen fordítása.

tione Hungariæ optatum exitum potuerint sortiri.

§. 1. Quanquam hujusce rei multa, et variæ rationes humanitus adduci possent; cum tamen ex unius summi dei nutu cuncta mortalibus eveniant, videntur nimirum ista omnia, quæ plerumque præter opem, præterque omnem rationem, contraria sanctissimis suæ majestatis institutis prudentissimisque consiliis acciderunt; unius summi dei vindicti iræ: juste videlicet in populum pro suis peccatis indignantis, adscribi posse.

§. 2. . . . ad dirimendas mutuas contentiones, ac pleraque mala inter subditos avertenda . . .

és aggodó törekvései nem vezethettek az óhajtott eredményre.

1. §. Ámbár ennek a dolognak az emberi természetből következethető sok és különféle okát lehetne felhozni, mindamellett, minthogy a halandókon egyedül a mindenható Isten akaratából esik meg minden, ennél fogva úgy látszik, hogy mindaz, a mi Ő felségének a tiszteletre legméltóbb intézkedései és legbölcsebb szándékai ellenére többnyire minden várakozáson és minden számításán kívül következett be, egyedül a mindenható Isten boszuló haragjának tulajdonítható, a ki tudniillik a nemzetre, ennek bűnei miatt, méltán nehezelt.

2. §. . . . a kölcsönös viszálykodások és az alattvalók közt előforduló sok bajnak az elhárítására . . .

Föltéve, hogy Zrínyi máshonnan nem vehette volna ezt a gondolatot, a törvényből minden esetre megösmarkedett volna vele. Könyvtárának mai maradékai közt megvannak az Articuli Dietales Anni 1655; bizonyára megvolt a régebbiek közt ez is, mely egyik legkiválóbb kifejezője kora köztudatának és hangulatának.

TOLNAI VILMOS.

Énekeskönyveink bibliographiájához.

Erdélyi Pálnak rendkívül értékes összeállítása (*Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*. Bp. Athenæum. 1899. 8-r. 75 l.) az egyházi természetű kéziratok források között a 32. szám alatt leírja a Nemzeti Múzeum könyvtárának 137. Oct. Hung. jelzésű kéziratát. Ennek a leírásnak főbb része a következő: «A XVII. század második feléből való, egykorú kötése 1678. évszámmal reámutat a közelebbi dátumra, mellyel az írás és kiállítás szépen összefér. Szent Dávid 150 zsoltárán kívül 8 más éneket tartalmaz. Katolikus szerkesztés, még pedig a zsoltárok szövege szerint, *régebbi kéziratok után másolva*.» E rövid jellemzésnek utolsó, nem elég világos részéhez fűzöm a következő megállapításomat: 1. A zsoltárok szövege szóról-szóra megegyez Káldi György bibliafordításának a szövegével (a Formika Máté műhelyében 1626-ban Bécsben megjelent kiadást használtam). Az eltérések vagy másolási hibák vagy elírások. Íme egy példa: a XIX. zsoltár 3. versiculásától kezdve Káldinál: «Emlékezzék meg minden áldozatodról: és a' te éppen-égő áldozatod kövér legyen. Chelekedgyék veled

szíved-szerént: és minden tanácsodat erősítse meg. Örvendezünk etc.» *Kéziratunkban*: «Emlékezzék meg minden áldozatodról, és a te éppen égő áldozatod kever legyen. Czelekedgyék veled szíved szerint; és minden áldozatodról: és a te épen égő áldozatod kever legyen. Örvendezünk etc.» Az ilyen eltévesztés elég gyakori a kéziratban. 2. Nem Káldi szövegéből való a zsoltárok összefoglaló feje. 3. Káldiból vette a kézirat írója a zsoltárokon kívül lemásolt szövegrészeket is, és pedig: 1. Moyses II. könyve, XV. (az utolsó kettő elmaradt), 2. Moyses V. könyve. XXXII (Eljöve azért...), 3. Királyok I. könyve II. (10 vs.), 4. Isaias prófétálása XII. r., 5. Isaias prófétálása XXXVIII. 10—20. vs. (a 17. kiesett), 6. Dániel próf. III. 57—59., 65., 60—88., a végére a rendes dicséret iktatódott, 7. Habakuk III., 8. Lukács ev. I. 47—55., 9. Lukács ev. I. 68—79., 10. Lukács ev. II. 29—32. A végén ezt olvassuk: «Az ki malasztot adott az el kezdésre, segítőm volt az elvegezésében is. Kinek legyen dicséret és dicsőség mind örökké Amen.» A kéziratot tehát a nyomtatott Káldy-fordítás másolatának kell mondanunk.

ALSZEGHY ZSOLT.

Cornides Dániel a Zrinyiaszról.

Köztudomású, hogy Ráday Gedeon gróf volt az, aki a XVIII. században elsőnek ismerte fel a Zrinyiasz értékét és aki sokat foglalkozott is az eposszal. Váczi János vélekedése szerint először 1760 és 1770 közt próbálkozott meg a Zrinyiasznak hexameterekbe való átdolgozásával.¹ Az Előljáró versek, valamint az első, harmadik és ötödik ének prózai «fordítása» a Magyar Muzeum 1788—89. és 1792. köteteiben láttak napvilágot. Az eposzról való véleményének Kazinczy előtt azonban már előbb is kifejezést adott. Legfontosabb nyilatkozata 1788 jan. 4-ről való. Azt írja Kazinczynak: «Irja az Ur, hogy Zrinyi olvasására az én ditséretemből vágy: nem tagadom én azt, hogy én ezt az Versszerzőt felette nagyra betsülöm, és majd minden Poétáinknak eleibe teszem».² Rádayval egyidőben azonban más is felismerte a Zrinyiasz kiválóságát. Rádaynak a nyilvánosság előtt megjelent átdolgozásait megelőzve Cornides Dániel nyilatkozik futólag Zrinyi eposzáról. 1781-ben jelent meg a Windisch által szerkesztett Ungrisches Magazinban Cornides cikke a labanc és kuruc szók eredetéről.³ Ebben a cikkében a kuruc szót a török kurudsi-ból származtatva mondja: «Es wäre ja dieses weder das erste noch das einzige Beyspiel dieser Art. Denn kommen nicht die Ausdrücke Martalosi, Haramia, Besli, sogar in unserm Gesetzbuche vor, welche doch ebenfalls türkische Benennungen gewisser Gattungen von Soldaten sind, so wie Kurudsch? Und verlangt man mehrere dergleichen zum Kriegswesen gehörige türkische Wörter, die ehedessen

¹ Gróf Ráday Gedeon összes munkái. Összegyűjt. és bevezette Váczy János. (Olcsó Ktár) 18. l.

² Váczy: Kazinczy levelezése I. 1890. 158. l.

³ Vom Ursprunge der ungrischen Wörter Labantz und Kurutz.

das ungrische Bürgerrecht erhalten hatten: so lese man nur das vor-
treffliche ungrische Heldengedicht des Grafen Niklas Zrini, welches unter
dem Titel: *Adriai Tengernek Sirenája im vorigen Jahrhundert zu Wien
im Druck erschienen ist. Man wird sich nicht genug wundern können
über die Menge der darinnen vorkommenden türkischen Kriegswörter, die
damals noch unter den Ungern gebräuchlich gewesen sind, und die kein
Unger heut zu Tage mehr versteht*.¹

WEBER ARTUR.

Petőfi Apostola forrásaihoz.

Szerény adalék az, amellyel tárgyunkhoz hozzájárulok, de ez se vesz-
szen el, ha egyszer ráakadtunk.

Az Apostol hőse, Szilveszter, gyermekkorában egy magyar házába
kerül az úrfi szolgáljaképen. Sokat tűr, szenved, de marad, visszatartja a
tanulás; gazdája fia mellett a nevelőtől mindent megtanul és lassankint
büszke lenézéssel tekint a tudatlan úrfira.

Ezt a motívumot vehette költőnk Obernyik Károly *Főúr és pór* c.
darabjából, amelynek hőse, Szenkey, ifjan, alig túl a gyermekkoron, gróf
Zalánfy házához kerül mint fiának szolgálja és míg az úrfi igen csekély
előmenetelt tesz a tanulásban, addig a szolgálja a nevelőtől mindent meg-
tanul s az ifjú gróftól lenézi.

Obernyik darabja 1843-ban akadémiai pályadíjat nyert, de a Nemzeti
Színház nem fogadta el előadásra, mert sérti az arisztokráciát. Már ezzel
is magára vonhatta Petőfi figyelmét, mikor pedig nyomtatásban megjelent
(1844), szerzőjét már személyesen is ismerte, később együtt készültek egy
nagyobb útra és együtt voltak tagjai a híres *Tizek Társaságának* is. Azt
tehát könnyen elhihetjük, hogy Petőfi mikor az Apostolt írta (1848), is-
merte az Obernyik darabját és az ellen se szól semmi, hogy tőle vette a
szóban lévő motívumot.

SZIGETVÁRI IVÁN.

¹ Ungrisches Magazin 1781. I. 232.

IRODALOM.

Jénáki Ferenc: Kájoni János énekeskönyve és forrásai.

Doktori értekezés. Kolozsvár, 1914. A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából kikerült Értekezések 3. száma. 139. lap. Sz. Bonaventura-nyomda.

Örömmel látjuk már évek óta, mint jelennek meg a kolozsvári egyetem tanárjelöltjeinek irodalmi dolgozatai, melyek mint doktori értekezések — tiszteletreméltó vezetés mellett — értékes eredményeket hoznak irodalmunk ismerettárába. Tanár és tanítvány közös együttműködésének kétségtelen tanúságai ezek a tanulmányok, melyek főleg a régi irodalom köréből valók. Jellemzi őket a széleskörű áttekintés a témában és kidolgozásban; az irodalmi háttér és tüzetes részlettanulmány. Több új adatot tudunk megjelölni a keret és szempont mellett, melyek különösebben értékessé teszik a most már 16 doktori értekezést. — Az értekezések sorozatának gondolata ugyanezen formában és jellegben már közel három lusztummal ezelőtt megvolt, az akkor új művelődéstörténeti tanárnak, Békefi Remig dr.-nak, jelenleg zirczi Apátúrnak szemináriumában, aki tanítványainak doktori tanulmányait 1901-ben nyitotta meg «Művelődéstörténeti értekezések» címen és közülük az utoisó épen 10 évre rá jelent meg a 60-ik számmal. A témák változatossága a részletkidolgozások oldalelágazásai — ha nem is mindegyik dolgozatban egyenlő értékkel — rámutattak arra a kedvvel végzett és alapos-sággal megtárgyalt komoly munkára, mely a szemináriumok alatt folyt csendben és zárt körben, ahol összeforrott a tanítvány és tanár szellemi munkája a haza javára és a tudományos színvonal emelésére. Hasonló lelkesedés sugárzik felénk a kolozsvári egyetem irodalmi katedrájának birtokosa és a lábainál ülő tanítványok szellemi munkájából.

A jelen dolgozat a munkák között a 15-ik, de sorozatszámra a 3-ik. Nagy szorgalom jellemzi ezt az értekezést is, mely világos képet kíván nyújtani a Kájoni János, ferencrendi szerzete, énekeskönyvéről és rá akar világítani a munka forrásaira. És ez eléggé sikerült. — Az Előszó köszönetet mond érdem és szokás szerint; a Bevezetés tájékoztat a téma irodalmáról: a következő 4. fejezet Kájoni Jánosról mint szerzőről, műveiről (12—18. l.), a Cationale kiadásairól (19. l.), majd forrásairól (20—21. l.) szól. Új adatot találunk K. J. halálának napjára 1687 ápr. 25-re. Ezután áttér szerzőnk a derék-munkára. Összehasonlítja a Kájoninak: Cationale Catholicum c. művét (énekek szerint) a Cantus Catholici első kiadá-

sával (1651-ik év), majd Gönczi É. K. löcsei (1654.) kiadásával és itt megjelöli a protestáns énekszerzőktől átvett darabokat. Ebben a fejezetben több új névvel, szerzővel találkozunk. A «más források» s «ismeretlen források» fejezete kevésbé igazolja a tagoltságot, de megjelöli a versfejek újabb neveit. Kár, hogy szerzünk a latin énekek forrásul csak a Párisban készült, 1515-ik évi «Missale Antiquumot» használta és legalább a munka 66-ik lapján megnevezett műveket nem tudta megszerezni tanulmánya számára. Szerzünkben akkora lelkesedést érzünk és látunk felvett tárgya iránt soraiban és azok között, hogy szinte veszteségnek tekintjük, ha a mostani tanulmányozás idején talán legyőzhetetleneknek látszó akadályokat el nem hárítja és meg nem szerzi a megjelölt műveket¹, hogy azok alapján folytassa a megkezdett szövegösszehasonlítást és az újabb eredmény megállapításokat.

Kájoni munkájának legnagyobb értéke tényleg az, amit szerzünk is helyesen emel ki, hogy összegyűjti a régi énekeket s visszaállítja eredeti szövegüket. Nem elég megállapítanunk, mit vett a Cantus Cath.-ból, mit Gönczi művéből, mit Hajnal Mátyáséból: szélesebb alapon ki kell mutatni, milyen viszony állapítható meg Kájoni kéziratos művének 1129 éneke, valamint a Cationale 742 darabja között és az egyetemes Egyház himnológiája, sőt a magyar kódexirodalom himnuszai között. Igaza van szerzünknek, mikor felsóhajt, hogy «*még nagyon sok a tennivaló*»; valóban agítálni kell, hogy előkelő helyekről jövő biztatás alapján induljon meg az eddig már tiszteletreméltó alapon megkezdett egyházi énektanulmány, beleállítva az európai tudományos ismeret kereteibe: lássuk tisztán, mi tehát a magyar átvévők és szerzők érdeme és mi a közös szellemi produktum.

A tanulmány terjedjen ki a szövegen kívül a dallamra s mindakettőnek vándorlására az összehasonlító irodalmi és zenei ismeretek kereteiben.

Valószínűleg használta Kájoni a régi magyar írott emlékeket is. Kódexeink a szövegek azonossága és rokonsága szerint szoros összefüggésben vannak a kéziratos és a kiadott Cantionaléval. Jénáki Ferenc helyesen mutat rá több helyen a Batthyány-kódex énekeire, de még itt is gyakrabban hivatkozhatott volna más adatokra. Egyéb kódexeinkből többször téves adatok jutottak a jelen értekezésbe. Talán a jelen mű szerzője nem a saját munkájával végezte a kódexek anyagával való összehasonlítást, hanem átvette már régebben megjelent értekezések eredményeit.² Csak így magyarázhatjuk a helytelen adatokat.

¹ E sorok írója is örömmel jár a szerző kezére s a szükséges művek egyikét-másikát készséggel átengedi tanulmány céljára saját kis könyvtárából is. Így: *Antidotarius animae*-t, *Hortulus Animae*-t, *Libellus Petri Pázmány*-t, *Breviarium Cisterciense*-t, *Breviarium Praemonstratensium*-ot, *Breviarium Strigoniense*-t stb.

² V. ö. 76. l. 43. sz., majd: 82. l. 14. sz. — Téves azután a 92. lapon a 14. számú adat a Nyelvtár XIV. 130. száma; helyes 129—131. — Téves a 113. l. 98 adatánál a Conditor alme siderum hivatkozás, mely nem egyezik a *Batth.* helyével.

Így téves, mikor az «Angyaloknak Nagyságos Asszonya»-ének tárgyalásánál (70. l.) megjegyzi, hogy ezen ének «fordítását» megtaláljuk a Peer-, Tewrewk- és Pozsonyi-kódexekben. Épen az a jelenség fontos itt, hogy ennek a versnek nem ismerjük a latin megfelelőjét s ezért mondjuk, hogy eredeti mű. Téves adat olvasható a 76. lap jegyzetében, hogy a «Nagy öröm-nap ez nekünk» című vers megvan a Peer-kódex 342. lapján; itt nincs. Ellenben helyes ez az adat a Winkler-kódexre stb.¹ Viszont több adatnál megjelölhetjük a kódexek megfelelő helyét; Pl. 73. l., 25. sz. V. ö. 88. l. 4. sz., melyhez még hozzátehetjük a «Jam lucis orto sidere» kezdetű breviarium-himnusznek, mint reggeli imádságnak Domonkos-kódexben található fordítástöredékét: 266²—267⁵. — A 67. lap 897. adatához kapcsolható a magyar kódexirodalomból *Lobb.* 257—259. *Göm.* 259—265. *Peer* 213—221. *Lázár* 199—207. (L. még 33. l. 5. adatot), a 885. adathoz: *Fest.* 362—363. *Érs.* 237., a 74. lap 27. számához: *Apor* 133—134. *Fest.* 116—118. *Fest.* 195—197. *Czech* 150—153., a 74. lap 28. számhoz: *Czech* 43—67. *Tewr.* 283—297., a 75. lap 32. számához: *Apor.* 131—132. *Döbr.* 240—241. *Batth.* 65—67., a 78. lap 59. számhoz: *Bécsi.* 124—135. *Apor.* 138—139. *Fest.* 32—36. *Fest.* 255—259. *Döbr.* 230—231. stb., a 85. lap 26. számhoz: *Batth.* 347—351. stb., a 136. lap 54. számához: *Fest.* 133—134. és 210—211. stb. stb.

Értékes résznek találjuk ebben a munkában a Cationale Catholicum ajánló levelének kissé tüzetesebb ismertetését, mert benne csakugyan fontos művelődéstörténeti adatok találhatók, amint a szemelvény igazolja. úgyszintén az Ad Cantores et Musicos rész kiemelését. Helyes volt szerzőnk eljárása, hogy nem hallgatta el a mű második kiadásánál felmerült eretnek-vádat, mely orthodoxia szempontjából fontos. (36. l.)

Pataki Anna énekének elbírálásához mélyebb tanulmány volna szükséges épen úgy, mint a *saffoi* versmértékű Sztan Balázs (talán: Stefán!) énekének irodalmi értékeléséhez is.

A munka kissé széttagolt s nem eléggé rendszerezett; egészében azonban használható és úttörő jelentősége mellett tárgyi értéke is van. A sajtóhibák, helytelen idézetek kissé zavarják az olvasást.

Jénáki Ferenc műve Mesterének is örömére szolgálhatott. Reméljük, hogy ebből a «műhelyből» más értékes dolgozat is kerül még ki.

VARGHA DAMJÁN.

Kallós Berta: A jobbágyság a magyar szépirodalomban.
Budapest, (év n.) 53 l.

Szerző a bevezetésben rövid áttekintést nyújt a jobbágyság politikai történetéről, amelynek főállomásait Károly Róbert, az 1514-iki parasztlázadás, Mária Terézia és II. József uralkodása, az 1789-iki nagy francia forradalom, az 1830-iki júliusi s az 1848-iki februáriusi forradalmak jelölik meg.

A mű tárgyaló része a jobbágység «négy stádiuma» szerint oszlik

¹ Frick J.: A középkori magyar himnuszsköltészet stb.

fel, amelyeket megint a középkor, a protestantizmus, a nagy francia és az 1830-iki párisi forradalom hatásainak szempontjai keresztelnek.

Az idevágó irodalom felosztása nem valami szerencsés, mert különböző elvek szerint történt és hiányos is, mert hiszen az 1848-iki februáriusi forradalmat teljesen figyelmen kívül hagyja. Indokolatlanul választja szét a középkor és a protestantizmus irodalmát azon az alapon, hogy amabban csak vallásos szellemből következő költői pártfogás jelentkezik, emebben pedig a papok a jobbagyság pártfogóiként lépnek fel a szépirodalomban. Katolikus és protestáns vallást követők és írópapok egyaránt a kereszténység demokratikus szellemétől lehetnek áthatva, mikor az elnyomott osztályok vigasztalását és védelmét célozták. A II. fejezet (a középkor) a leggyöngébb része a műnek. A szegénység kultusza ugyanis csak távolabbi kapcsolatban van a jobbagyság osztályának sorsával. A Margit és a Szt. Erzsébet legendák a lemondást és alamizsnálkodást dicsőítik; a halál himnusza pedig a végső közös tragédiával vigasztalt; de ezen felül még túlvilági osztálykülönbséget nem ismerő igazságszolgáltatással is, amit a szerző — sajnos — elejtett. Temesvári Pelbárt nem átalította a hatalmas, fényűzésében a szegényekről megfélemedező Mátyást is támadni, Apáti ellenben az urak gúnyos önmegelégedését fejezi ki az elbizakodott pór lázadásának elfojtásán. Igen különös és indokolatlan, hogy a jobbagyság pártolását Luther tanaival szemben, Zwingli és Kálvin eszméihez kapcsolja. Nehány széphistória királyfi vagy nemes ember és pórleány szerelmét tárgyalja. A prédikátorok közt Heltai egy-egy meséjében az úriszék igazságtalan intézménye s a jobbagyok semmibevétele ellen kel ki.

A III. fejezet indokolatlanul tárgyalja «a protestantizmus» címszó alatt az antireformáció vezérszellemét, Pázmányt. Apácai Enciklopédiájabeli állásfoglalása sem tartozik ide, hiszen az nem szépirodalmi mű. A kuruckor költészete sovány adalékokat szolgáltat csak, amit a szerző különben helyesen magyaráz a nemest ée nemtelent összeforrasztó közös nemzeti veszedelemmel. De már Faludinak az erkölcsi bátorság hiányát minden érv nélkül rója fel. A IV. fejezet nagy általánosságban a francia forradalom hatásából származtatja «a jobbagyvédelem korá»-t, ez azonban éppen nem merült ki az anyagi helyzet védelmében — ahogy tévesen állítja. Hiszen már Orczy báró egyenesen kimondja nemes generális léte: «Mások hizelkednek a fényes nagyoknak, Én tenéked írok, megvetett csoportnak!» A felvilágosodott Bessenyei magyar nemesi rátartósságán hajótörést szenved a jogegyenlőség. A szegény iparos fia, Bacsányi ellenben a francia forradalomtól mámorosodva a fejedelmeket, a «hiv jobbagyok felszentelt hóhéri»-t Páris példájával rettentti. Szentjóbinak, Bólyainak — mondhatjuk — akadémikus humanizmusával szemben a «Ludas Matyi» katonás szerzője már jelképesen büntetteti valamennyi erőszakoskodó, kegyetlen urat. Az embertelen és gőgös Stibor vajdát Kisfaludy Károly tragédiájában a fellázadt végzet méltán sújtja le. A jobbagy százados keserűségének mintegy élő szobrát faragta ki csodás elfogulatlansággal Katona József Tiborban. E típusnak tartalmi és művészi nagyságát szerzőnk nem

emeli ki eléggé. Berzsenyi agrárpolitikai programja ellenben egyáltalán nem tartozik a tárgyalás keretébe. A IV. fejezet a júliusi forradalom hatására vezeti vissza a jobbágyság politikai jogaiért való küzdelmét, pedig ez csak folytatódott e korban. Széchenyi, Kölcsey, Kossuth és Deák a közteherviselés, az úriszék eltörlése, az erőszakos toborzás eszméivel hatáson foglalkozva előkészítik a jobbágység IV. stádiumát, az «actiót a teljes felszabadításáért». A nagy politikusok demokratikus eszméit, a romantika sokszínű zenéjével lopják bele a társadalom szívébe a költők. Gaal, Fáy, Vajda Péter, Kuthy, Nagy Ignác, Obernyik, Tóth Lőrinc, Tompa mellett különösen Eötvös, Szigligeti, Arany és Petőfi jelentősége emelkedik ki. A magyar demokrácia fontos korából a szerző azonban szinte csak találomra kap ki néhány költőt a sok közül, így pl. Vörösmartyt, Czuczort s az egész népköltészetet elmellőzve láthatólag siet, néhány a külföldi irodalom hatásának nagy kérdését igen felületesen elintéző sorával tanulmányát befejezni.

A mű olvasottságra vall. Szerző a forrásokat legtöbbször pontosan jelöli meg s dolgozata szerkezetében áttekinthetőségre törekszik.

DITTRICH VILMOS.

Szücsi József: Bajza József. (A M. Tud. Akadémiától jutalmazott pályamunka. Budapest. A M. T. Akadémia kiadása. 1914. 8° 497. l.)

A munka X. fejezetével kezdem, amellyel a szerző művét befejezi. E fejezetben (*Befejezés*) a szerző Bajza irodalomtörténeti jelentőségének és írói egyéniségének megállapítása után a Bajza-irodalom történetét ismerteti. A fejezet első és második része rövid összefoglalása a lényeknek, talán ismétlés, de nem felesleges, a harmadik rész az életrajz kiegészítése, s ebben a szerző eltér a már-már megállapodott szokástól. Örömmel olvastam e fejezetet is, mert a legvégén kicsiny, de helyes képbe foglalva kitűnik, mi értékes Bajzában, milyen maradandó nyomot hagyott maga után és mily súlyos az egyénisége irodalmunkban.

Az életrajz Bajza halála 50. évfordulójának köszöni létét. 1908-ban ugyanis Heinrich Gusztáv, az Akadémia főtitkára évi jelentésében megemlékezett Bajzáról, azonfelül az ő indítványára ez évben az Akadémia pályázatot hirdetett «Bajza életrajzára és munkásságának beható méltatására». E pályázatra 4 mű adatott be s a 4 közül Szücsi József műve nyerte el a pályadíjat.

Az életrajz maga 9 fejezetre oszlik, ebből kettő Bajza életével, hét munkásságával foglalkozik.

Bajza szerény eseményű és egyszerű ifjúkorának bemutatása után (*Ifjúkor*), három szorosabban összefüggő fejezet Bajza kritikai munkásságát tárgyalja helyes és kimerítő módon. A *kezdő kritikus* c. fejezetben ugyanis a szerző azt mutatja be, hogyan fejlődött Bajza a kor irodalmi állapotának keretében kritikussá; az *első polemiák* c. fejezet behatóan tárgyalja két nevezetes vitáját: Szentmiklóssal az epigramma elmélete és Döbrentével meg Dessevffy Józseffel az első magyar conversations-lexikon ügyében; a *Kritikai Lapok* című pedig Bajza ilyenévű folyóiratának pontos

történetét, kisebb polemiáit, bírálatait, elméleti műveit és szerkesztői tevékenységét tárja elénk.

Bajza polémiái közt a legjelentősebb a *conversations-lexikon*-pör, mert ez döntötte el Bajza írói munkásságának irányát s ennek volt az irodalomra a legnagyobb hatása. A szerző e pört is nagy gondnal tárgyalja. Ez a pör azonban nemcsak az írói, hanem a politikai és társadalmi életben is addig szokatlan hullámokat vetett. Személyi vonatkozásánál fogva foglalkoztatta a magyar mágnesi köröket is. S ebben része van Széchenyi Istvánnak. 1830 elején jelent meg Széchenyi *Hitele*. Nagy hatása volt, de kezdetben nem mindenütt fogadták jól. Azok, akik nem jó szemmel nézték a művet, nagy várakozással tekintettek Dessewffy Józsefnek előre hirdetett *Taglalata* elé. Dessewffy József ugyanis vállalkozott arra, hogy rámutasson, mennyire igazságtalan Széchenyi újítási hevében a magyar nemesség ellen, mert egyesek hibáit általánosítja, és mily káros őszintesége a haza állapotjának vázolásában. Széchenyiről Hiteléért — különösen, mikor 1830 decemberében elterjedt annak híre, hogy válaszolni fog Dessewffynek — sokan jó és kedvezőtlen híreket hoztak forgalomba; az a hír pedig, hogy Széchenyi felelni fog, nagyon előmozdította, hogy Dessewffy másik vitája iránt nagyobb körben érdeklődjenek.

Ezt igazolják Széchenyi Naplói. Széchenyi 1831 március 9-én írja, hogy Crescencenél (gr. Zichy Károlyné) ebéd közben közte és Eötvös József között heves vita keletkezett; Eötvös Dessewffy mellett, Széchenyi pedig Bajza mellett foglalt állást. Március 10-én meg Schedelnek azt a hírét jegyzi fel, hogy Festetits Fanny mindenütt híreszteli: Széchenyi izgatta fel Bajzát, írjon Dessewffy ellen. Mint látjuk, Dessewffy politikai vitája hozzájárult ahhoz, hogy irodalmi vitáját érdekesebbé, jelentősebbé tegye.

Az életrajz további folyamán a szerző Bajza líráját osztályozza és méltatja (*A költő* c. f.) részletesen és gondnal. Ugyanitt kitér a költő novellaírói működésére is. Majd színigazgatói tevékenységét (*A színház* c. f.) és erre vonatkozó polemiáit részletezi. Ezután az *Athenaeum* c. folyóirat kiadásának történetét, a folyóirat jelentőségét, költőit és a benne lefolyt szenvedélyes vitákat tárgyalja. Jellemzi Bajzát mint akadémikust és e keretben mint történetírót és publicistát. Megvédi a kornak vádja ellen és bizonyítja, hogy mint akadémikus és történetíró kötelességének e tekintetben is eleget tett. Nincs tudomása a szerzőnek Bajza azon akadémiai jelentéséről, amelyet a történelmi kútfők kiadására nézve tett, mert ezt a jelentést csak mostanában találták meg. Bajzának e szép és tartalmas jelentése mutatja, hogy mint történetíró is, akadémikus is az elsők közé tartozott.

Miután a szerző Bajza munkásságát bemutatta, a további fejezetben kiegészíti taglalását a költő családi életének és lassú enyészésének rövid, de megható ecsetelésével.

A mű tíz fejezete tíz sikerült kép Bajza életéről vagy munkásságának egy-egy irányáról s együtt valamennyiben Bajzának szerény alakját, de kemény, szívós egyéniségét látjuk.

A szerző az anyag nagy részét készen találta a meglevő elég gazdag Bajza-irodalomban. Ezt az anyagot mind felhasználja. Megállapított helyes és találó meghatározásokat néha át is veszi, anélkül, hogy önállósága a legceskélyebbet csorbulna.

A kész anyagot ügyesen csoportosítja és nagy szorgalomra, körültekintésre valló kutatással, ahol lehet kiegészíti. A mű kezdetén némileg zavaró azonban a kelleténél több idézet és a zárjel között levő sok szám. Ez utóbbit jobb lett volna vonal alatt vagy a mű végén közölni.

Dicséretes a szerző tárgyilagossága. Szereti az író, de még inkább az igazságot s ezt kifejezésre is juttatja (pl. Kisfaludy Sándornál). Utal a kor véleményére, de megmondja a magáét, ha a koré elavult, vagy nem helyes. Taglalásai világosak és meggyőzők. Mindenütt Bajza van előtérben, de utal a kor viszonyaira is. Néhol ez a keret kissé szűk s más író érdemeit kevésbé vázolja (pl. az Athenaeumnál Vörösmartyét és Schedelét).

A mű nyelvezte általában gördülékeny, magyaros. Ott, hol adatai aprólékosabbak, szárazabb; evvel ellentétben több fejezete élénk, fordultatos. Néha akad egy-egy nem találó vagy pongyola kifejezése (pl. hősrünk 11. l., érzettek 131. l., dehanem 227. l., egy új területre lépett 230. l., mint a cselekvény, mint a színszerűség 285. l., pökhendi czikke 372. l., mutatta a legtöbb pragmatikus lelket 389. l.).

Megelégedéssel írom le, hogy a munka mint tudományos életrajz sikerült, és egyúttal kellemes olvasmány is.

VISZOTA GYULA.

Magyar Shakespeare-tár. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-társaság Shakespeare-bizottsága. Szerkeszti *Ferenczi Zoltán*. VII. kötet. Budapest, Kilián Frigyes utóda bizománya.

E kötetnek a magyar irodalomtörténet szempontjából figyelemreméltó cikkei:

Reza Dezső: *Magyar Shakespeare-paródiák* (I. Jókai Shakespeare-paródiái. II. Gaal Peleskei nótáriusa). Jókainak a Földön járó csillagok c. alkalmi darabjában, meg a Thespis kordéja c. színjátékában Hamlet-paródiával találkozunk. Üstökös c. élelapijában pedig Lear és leányai címen a már végperceit élő osztrák hatalom idején (1865) négy képből álló sorozat jelent meg, mely a bürokrácia és a centralizáció pusztulását jellemzi. Egy másik paródia a Hamletnek új véget teremt. Címe: A kijavított Shakespeare, Hamlet utolsó jelenete, úgy, ahogy azt Montjoye szerzője a mai kor szerint kidolgozta volna. Gaal J. a Peleskei nótáriusban, amint tudvalegyő, Othellót paródizálta. — *Radó Antal*: Arany Jánosnak az Ács Zsigmondtól a Kisfaludy-Társasághoz benyújtott Shakespeare- (Velencei kalmár) fordításra vonatkozó 1862-től való bírálatát ismerteti. Arany szerint «Fordítót nyüzgi sok helyt s nyelvét feszessé teszi e kettő: szigorú metrummal akar és minden közönségesektől ment irodalmi nyelvet». Holott úgymond később: «A drámai nyelv az élet nyelve»... *Reza Dezső*: Egy magyar Shakespeare-bibliografia címen rámutat a Jäger Gusztáv-féle al-

kalmi könyvészeti összeállítás (Bp., 1914. 23. l.) hiányaira. —c.— megállapítja s az elsőbbség szempontjából hangoztatja, hogy arról a hatásról, melyet Shakespeare Kisfaludy Sándorra s főképp ennek Bánk bánjára tett, irodalmunkban először Angyal Dávid emlékezett meg. *Rexa Dezső* érdekes cikkéből megtudjuk, hogy 1856-ban Jókai vállalkozott VIII. Henrikjének lefordítására. E darabot később Szász Károly ültette át a magyar nyelvre. — *Ferenczi Zoltán* szerint Csokonai csak annyit tudott Sh.-ről, amennyit róla Eschenburg Joh. Joachim két könyvéből (*Entwurf einer Theorie der schönen Redekünste* (Berlin, 1789) és *Beispielsammlung zur Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften* (Berlin, 1788) tanulhatott. Csokonai e művek alapján készült jegyzeteiből (megvannak a M. T. Akad. kézírataiban) kitűnik, hogy Sh.-ből őt csak szonettjei érdekelték. Az is megállapítható, hogy nem tudott angolul, de meg akart tanulni s fordítani akarta a költők kisebb műveit. *Rexa Dezső* Hamlet monológjának Vajda Pétertől származó fordításáról ír.

V. M.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Hét. 1915. évf. 5. sz. — (Név nélkül.) A Nemzeti Színház megnyitása.

Programmjától elvárjuk, hogy a Nemzeti Színház ma inkább, mint valaha nemcsak a klasszikus dráma és klasszikus tradíciók őrzője lesz, hanem mindennél inkább segítője és közvetítője annak, ami komoly irodalom, tekintet nélkül arra, hogy az klasszikus hagyomány-e vagy modern érték. — A Voinich-díjról írva jelenti, hogy azt Pekár Gyula: Kölesönként kastély c. drámája kapta.

U. i. 8. sz. — B. L.: Karinthy Frigyes «Két hajó» c. új könyvét ismerteti.

A Nap. 1915. évf. 34. sz. — *Andrássy Gyula gróf: Br. Eötvös Józsefről.* Eötvös levelei alapján megállapítható, hogy ő a szlávtságot jelölte meg a magyarság egyetlen veszedelmének.

Az Ujság. 1915. évf. 34. sz. — *Andrássy Gyula gróf: Eötvös József báróról.* Alkalmi beszéd azon az emlékünnepeken, melyet a magyarországi tanítók Eötvös-alapja Eötvös József báró halálának évfordulója alkalmából az Akadémia termében rendezett. Szónok szerint Eötvös annak idején (a porosz-francia háború kezdetén) azt írta id. Andrássy Gyula grófnak: «nem a német, hanem a szláv elemtől jön az egyetlen komoly veszély». A beszéd további része e gondolat jelentőségének kifejtése.

U. i. 38. sz. — *Szökött katona.* Színmű 1 előjáték és 3 felvonásban. Írta Szigligeti Ede. Az előjátékot írta, a művet filmre alkalmazta és rendezte Pásztory M. Miklós. A «Mozgókép-Otthon»-ban 1915 febr. 8-án bemutatásra került darab főpróbájának ismertetése.

U. i. 39. sz. — *Széchenyi emlékezete.* Gróf Andrássy Gyula beszéde 1915 febr. 7-én a Nemzeti Kaszinó közgyűlésén.

U. i. 43. sz. — *Váradí Antal: A háború költészete.* Szerző figyelemmel kíséri a megzendülő magyar líra minden hangját s örvend neki végtelenül, mikor rég eltemetettnek hitt érzelmek ragyognak fel a dal sorai-ban. Legelső helyen említi Koboz líráját. Az ő költeményei szárnyán a magasból nézünk mindent, ami végbement. Lelki örömmel hallotta újra megszólalni Kiss József mesterlantját. Nyomába egész tábor sereglik. Részint hallgatják őt, részint ismétlik. S a fiatal poéták egész légijója dalt

zendít. Közülök — úgymond — anélkül, hogy bármelyik rovasára magasztalná, felemlíti Mohácsi Jenőt, aki két nyelven felel a nagy idők kérdéseire, «aki kezdettől fogva magasröptű fantáziával s mélyen szántó, a lelkek mélyébe nyúló igazsággal énekel a csaták eseményeiről». Dícséri a Magyar paraszt c. versét s egy német költeményét: «Sie kämpfen noch immer ...»

U. i. 46. sz. — *Kenedi Géza: Katonadlet és művészet.* A magyar művészet és irodalom, a színházat is beleértve, a mostani világháború után igen becses területet hódíthat meg. Ez pedig a «magyar katona» a maga életének rendkívüli változatosságával, érdekességével és nagy mélységeivel.

U. i. 52. sz. — *Tábortűz mellett* (Przemysl poétája). Gyóni Géza pionir-káplárnak Przemyslben, Knoller és fia kiadásában megjelent verskötetéről. Egy pár vers már megjelent belőle a fővárosi lapokban, de teljes példányt csak Rákosi Jenő kapott repülő-posta útján. Erről Szolár Ferenc dr. fasori főgimn. tanár készített másolatot. A verskötet címlapjára ez van írva: «Lengyel mezőkön. Tábortűz mellett. Versek.» Ára 1 kor. Eddig tízezer példányban kelt el. A kötet figyelemreméltóbb darabjai: Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén; Levél a gránicról; Vasárnap a sánccon; Ének a gránicon.

U. i. 56. sz. — *Beöthy Zsolt a háborús költészetről.* Lázár Béla röviden ismerteti Beöthy Zsoltnak a Szabad Lyceumban tartott előadását. Eszerint az előadó Tinódi, Balassi, Zrínyi és Petőfi jelentőségének megállapítása után a mai magyar lírának a tárgyra vonatkozó legjelesebb termékeit mutatta be. A katona-dalok közül felolvasta egy hajdunánási baka, egy megyeri örvezető és Takács László káplár költeményeit; továbbá Gyóni Gézának egy Przemyslből kelt versét és Zilahy Lajos egy balladáját a hadnagy temetéséről. A nemzet közérzését kifejező ódai költeményekről szólva utalt Léway Józsefnek, egy a háború elején írt versére, Kozma Andor «Előre» és Szép Ernő «Ima» c. műveire. Az általánosabb emberi érzéseket kifejező költeményekről szólva idesorolta Mezei Sándor Böleső-dalát, meleg hangon emlékezett meg Kiss József idetartozó alkotásairól, végül Szabolcska Útszéli keresztjére hívta fel a figyelmet, mellyel a költő a Grand Café-val egyenrangú művet teremtett.

U. i. 58. sz. — *Keszler József:* Ivánfi Jenőnek és Horváth Jenőnek, *Idegen földön* c. 3 felvonásos színművét ismerteti. Előadták a Nemzeti Színházban 1915 február 28-án.

U. i. 59. sz. — *A tolonc.* Tóth Ede népszínműve. Filmre alkalmazta Janovics Jenő dr. Az Apollo-színházban és a Tivoli fényjátékházban 1915 március 1-én bemutatásra került darab ismertetése.

Akadémiai Értesítő. 1915 évf. 2. sz. — *Császár Elemér: Tóth Kálmán* (1831—1881.). Az élet, a sors nem volt mostoha Tóth Kálmán iránt. A mi a mindennapi lelkű, átlagembert boldoggá teheti, azzal nem fukarkodott. Ifjúsága hányatott volt ugyan, de nem sivár. Eleinte a papi hivatás felé fordult, majd mint honvédhadnagy küzdött a szabadságharcban. 1851-ben felkerült Pestre. 1860-ban a «Bolond Miská»-val megteremtette a magyar

politikai élelapirodalmat. 1864-ben indította meg a «Fővárosi Lapok»-at. 1865—1878-ig a bajai kerület képviselője volt. 1856-ban nőül vette Majthényi Flórát, ki maga is költő volt. Frigyük gyümölcse Béla, a későbbi jeles író. De a két költői lélek nem értette meg egymást s 1868-ban nyíltan szakítottak. Családi életénél több gyönyörűséget szerzett neki, de fájdalmat is eleget költői dícsvágya. A költők seregében 1853-ban a Hölgyfutár lapjain tűnt fel. Első dalgyűjteménye a «Szerelmi vadrózsák» 1854-ben jelent meg. A közönségnek tetszettek Tóth Kálmán versei, melyekből egyszerű érzelmek szóltak a Petőfitől népszerűvé tett módon, de az utánzók ízléstelenségei nélkül. A sok dicsérettel szemben csak Gyulai Pálnak voltak kifogásai. Túlságos utánzással vádolja a költőt s a lángész legkisebb szikráját sem találja verseiben. Tóth Kálmánt igen sokáig nagyon bántotta a támadás, bár az ellentét közte és az irodalmi élet vezetői között mindjobban elsimult, sőt 1860-ban a Kisfaludy-Társaság, 1861-ben pedig az Akadémia is tagjai közé választotta. Mint költő könnyen hangolódó, lírikus természet volt, igazi eleme az érzés, sajátos formája a pár mozzanattól egységes képpé szövődő rövid kompozíció. De írt elbeszélő és drámai műveket is. Tíz énekes Kinizsi Pálja (1853) Toldi-utánpótlás, mely utóbb a ponyvára szorult. 1857-től nyolc színművet írt. Mint Szigligeti közvetítésével Kisfaludy Károly hagyományainak folytatója, megérdemli, hogy vígjátékait (A király házasodik, 1863; Nők az alkotmányban, 1871.) beiktassuk a magyar dráma fejlődésébe.

De Tóth Kálmán lírikusnak vallotta magát s méltán. Lírája egészen más jellemű a 60-as évek óta, mint volt az 50-es évek közepéig. A két korszak költői termését elkülöníti egymástól Petőfi lírájának hatása. Tóth K. tehetsége Petőfi költészetén izmosult. Átvette formáit, indítékait, képeit, fogásait, még az érzelmes előzményt befejező ironikus csattanót is, amit Petőfi is Heinétől sajátított el; azokat a költői fajokat művelte, melyeket mestere: a megnemesített népdalt, a különleges magyar műdalt, a bordalt, a leíró költészetet és genreképeket; eltanulta Petőfi dalhangját és daltíljét. Sokkal mélyebb az a hatás, melyet rá Petőfi költői felfogásával tett. Verseiből azonban mestere művészetének legértékesebb elemei hiányoznak: a jellemzés biztossága, a képzelet megjelenítő ereje. Megfigyelő erejével néha egy-egy alakot plasztikusan állít eléink (Magyar kocsmáros 1853; Vén betyár 1856.).

Költészetének leggazdagabban áradó forrása: a szerelem; ez egyszerűsmind az a mozzanat, melynél fogva költészete legszorosabban kapcsolódik Petőfiéhez. Ifjúkori szerelmének történetét épen Petőfi hatása alatt értékesítette költőileg. (A versekből kikerekedő kis regény hőse Spitzer Ninácska egy bájos bajai zsidó lányka, kit a 19 éves költő megszeretett s később megsiratott, de akihez való viszonya alapjában véve nem volt egyéb költői ábrándnál.). Leghangulatosabb olyankor, midőn az egyéni dal formáját levette, a népdal formáját ölti fel. Idetartozó művei költészetének legmaradandóbb emlékei. Rövidke dalai rendszerint egy kép és egy gondolat összeolvasztásával keltenek érzéshangulatot: festői sorral indulnak s csattanóval végződnek. Legszebbek s legismertebbek: Fűtül a

szél... Naptól virít... Temetésen láttalak meg... Befűtta az utat a hó. Ez a dalstíl uralkodik Tóth K. költészetében 1854-ig, harmadik kötete (Költemények) megjelenéseig. Az új korszak költészetének első szembetűnő vonása Petőfi hatásának halványulása; második jellemző sajátága, hogy most már rátért a maga útjára s a saját szívéletéből a maga módján merített.

Lelki világa nem volt sokszínű; kevés, de mély érzelemből szövődött. A szerelmen és dicsvágyon kívül két más emelkedett érzése: ragaszkodása nemzetéhez és családjához. A családi érzést kifejező versei közül meghatók az Anyám temetése után (1873.) s az Apai áldás (1878.). Hazafias költészetének fejlődése különös. Az 50-es évek derekán elbeszélésbe rejtve szólal meg lantján a nemzeti érzés. (Szilágyi Erzsébet, 1854; Árpád sírja, Ki volt nagyobb? 1876.) Sok közöttük az öntudatlan utánzat; a költő elméjét megragadták Garay és Czuczor krónikás balladái s azok szellemében írta költeményeit. 1860-ban hazafias költészete politikai költészetté lesz s egyszersmind meghonosítója ez iránynak. A következő másfél évtized mutatja hazafias líráját a tetőponton. Megtisztul a politika s köznapiság salakjától és formában is művészibb. (Deák F. halálára, 1876.; Deák F. emlékezete.) Sokat merít emlékeiből. Az aradi gyásznapi is gyakran ihleti. E korból való szép alkotásai az Előre (1868.), mely alap gondolatát Gyulai, Hadnagy uramjának köszöni s a Lengyel anya (1868.), kinek lelki rajzában a magyar nő erősszívűségét dicsőíti. Költészetének uralkodó eleme azonban mindvégig a szerelem maradt. Feltűnő e tekintetben, hogy százakra menő verseiből alig lehet élményi elemeket kihámozni. Mindössze Szerelmeim c. versében (1868.) ad rövid jellemző képet három kedveséről. Első szerelme Majthényi Flóra, kit költeményében Irénnek nevez. Olykor némi feszesség van e korbéli verseiben. De nem mindig, sőt sokszor nem. Szép versei vannak e korból. (Lemondani, Minek is van a szív...) Második szerelme tárgya egy Erzsike nevű kis színésznő, akihez szintén írt néhány csinosabb darabot (Ha én egykor megváltoznám, Távolból, Hogy elhallgattak a dalok, 1860.). Utolsó érzelmi felfollobbanása Matildnak nevezett kedvese iránt a legszenvedélyesebb. (Átok, 1878.) Utána a költő líráját fájdalmas hang jellemzi, mely időnként sivár pesszimizmussá fokozódik. E fajta versei között legjelesebb a Halál című (1868.), melyet bölcselmi mélységeért Eötvös is megcsodált.

Kürschák József: Bolyai Farkas és Bolyai János. Stäckel Pál: Bolyai Farkas és Bolyai János geometriai vizsgálatai. [A M. T. Akadémia támogatásával kiadta, életrajzzal és magyarázattal ellátta Stäckel Pál. Magyarra fordította Rados Ignác. Első rész: A két Bolyai élete és művei. (XII+288 l.) Második rész: Szemelvények a két Bolyai műveiből (IV° + 295. l.) Budapest. Akadémia, 1914. Ára: 12 kor.] c. művének ismertetése.

Viszota Gyula Pest városának 1845-ből való, Széchenyihez intézett üdvözlő iratát közli. Az üdvözlő iratot abból az alkalmából kapta Széchenyi hogy a király 1845 aug. 15-én kinevezte a helytartótanács mellett szervezett országos közlekedésügyi bizottság elnökévé valóságos belső titkos tanácsosi címmel és jelleggel.

Alkotmány. 1915. évf. 28. sz. — *Szent Margit tisztelője: Árpádházi Szent Margit fogadalmi szobra a Margitszigeten.*

„Milyen szép volna, ha Arany János jeles költőnk szobra mellett Árpádházi Szent Margit fogadalmi szobra is díszítené a róla nevezett szép szigetet.”

U. i. 33. sz. — *Ujabb felfedezés a magyar kodex-irodalomban.* Vargha Damján kimutatta, hogy az Érdi- és Debreczeni-kodexek még más tizen-négyszáz kodexszel kapcsolatban függő viszonyban vannak Petrus de Natalibus: *Catalogus Sanctorum* c. művével, melynek egyes legendái és prédikációi belekerültek a magyar irodalomba.

U. i. 39. sz. — Andrassy Gyula emlékbeszéde Széchenyi Istvánról. — Erdélyi Zoltán temetése.

U. i. 48. sz. — *A Festetich-kodex eredete.* Vargha Damjának a Nyelv-tudományi Társaságban tartott előadásának rövid ismertetése.

Budapesti Hírlap. 1915. évf. 34. sz. — *Andrassy Gyula gr.: Br. Eötvös Józsefről.*

U. i. 38. sz. — Katonaversek cím alatt ismerteti Szegedi Miklósnak *Virágok egy honvédsírra* című háborús verskötetét. — Szigligeti Szókótt Katonája filmen. Pásztory Miklós átdolgozásában. Alkalmi ismertetés. — Erdélyi Zoltán élete és költészete címen az elhunyt költő életrajzi adatait közli, s műveit sorolja fel.

U. i. 39. sz. — Andrassy Gyula emlékbeszéde Széchenyi Istvánról. A Kisfaludy Társaság közülése.

U. i. 40. sz. — Beöthy Zsolt: Zrínyi Miklós emléke. A Kisfaludy Társaságnak 1915 febr. 17. közgyűlésén tartott beszéd. Nemzeti erényeink feltámadásakor Zrínyi emlékének hódol.

U. i. 61. sz. — Tóth Edé: A tolong c. drámája filmen. Janovich Jenő dr. átdolgozásában. Alkalmi ismertetés.

Budapesti Szemle. 1915. évf. 1. sz. — *Beöthy Zsolt: Háború és kultúra.* Mi a kultúra? Emberi szellemünknek, emberi felsőségünknek, tehát ember-voltunknak megnyilatkozása, érvényesülése az élet felfogásában, módjában, eszközeiben, küzdelmeiben, alkotásaiban és örömeiben. Megteremtéséhez, fenntartásához, fejlesztéséhez összefoglalt s összefoglaltságában elfogadó erő szükséges. Petőfi versét is kulturánk jövő elemévé csak az a sok-sok szív és elme, az a sok-sok érzés, akarat avatja, melyet meghódít és irányít. A nemzetek külön kulturumkájában megnyilatkozó külön szellemi ereje alkotja meg a közös emberi műveltség összhangját és teljességét. Aki a nemzeti kultúra egyetemes értékének álláspontján áll, más szemmel fogja nézni a háborút. A nemzeti kultúra egyik eleme a nemzeti hagyomány. Mert a kulturának nemcsak értelmi, de érzelmi, erkölcsi elemei is vannak. Ha egy pillantást vetünk a magunk lelkébe s magunk körül: lehetetlen nem látnunk a háború követelte és végezte nagy belső átalakulást s ennek kulturális értékét. A közösség, az összetartozás érzésének... az igazságban való hitnek mily dús hajtásokba szökkenése, a harctereken

és itthon egyaránt. A háború és kultura kapcsolatának fontos láncszeme az egyenlőség érzete, melyet semmi sem gyökereztetethet mélyebben az emberi lélekbe, mint a törekvéseknek és céloknak, az életnek és halálnak az a közössége, mely a katonát a harctéren várja. A háború tehát nemcsak áldozatokat követel a kulturától; de érlel is számára új erőket. — *Gy.: A lipcsei nemzetközi könyvkiállítás.* Az idegen nemzetek csarnokában a magyar könyvet hiába keressük. Pedig a magyar könyvpiar, nemcsak az új, de a régi is megállhatta volna helyét a többi nemzetek között. Gondoljunk csak a Korvinákra, a Budai Krónikára és Tótfalusi Miklósrá.

U. i. 2. sz. — Méhely Lajos: Herman Ottó. Meleghangú megemlékezés a nemrég elhunyt tudósról és stílművészről. — *Kozma Andor: A katonája a magyar költészetben.* A magyar költészetnek, úgy a nép-, mint a műköltészetnek kedves alakja a magyar katona. A magyar katonák közül annyian s oly nevezetes módon vesznek részt a magyar költészet s általában a nemzeti irodalom művelődésében, hogy amikor a katonákról akarunk beszélni a magyar költészetben, akkor voltaképpen kettős a feladatunk. Egyik az: miként dicsőítik a magyar költészetben a katonát; a másik: miként válnak a katonák a magyar költészet dicsőségére. Szerző ezután utalva a legrégibb nyomokra, a következő költőket említi: Tinódi S., b. Balassi B., Rimai J., Amadé L., b. Orczy L., gr. Gvadányi J., Fazekas M., Csokonai V. M., Döbrentei G., gr. Teleki F., Kisfaludy K. és S., Garay J., Bajza J., Sárosy Gy., Arany J., Petőfi S., Gyulai P. — *Somló Sándor: A magyar színészoktatás multjából.* A magyar színészet történetének rövid áttekintése különös tekintettel a színészképzésre. Bajza J., Szigligeti E., Gyulai P. nevei a tárggyal való kapcsolatuknál fogva szintén megvannak említve. — *Heinrich Gusztáv: A Decamerone forrásai* címen Gusztáv Gröbernek, über die Quellen von Boccaccios Dekameron (Strassburg 1913) c. munkáját ismerteti. Gröber két pontban tér el előzőinek eljárásától: 1. hangsúlyozza, hogy B.-nak — aki sohasem talál ki mesét — fő, majdnem egyetlen forrása a szóbeli közlés volt; 2. csak oly régibb elbeszélést tekint forrásnak, mely a kérdéses novellának nemcsak jellemző főmotívumát, de több mellékepeződjét is tartalmazza.

Debreceni Protestáns Lapok. 1915. évf. 2. sz. — *Krónikás: Napról-napra* c. alatt Kazinczyra, Meliusra, Verseghyre vonatkozó életrajzi adatokat említ.

U. i. 3. sz. — Kardos Albert: Herman Ottó és Debrecen. Adalék H. O. életrajzához.

Deutsche Rundschau. 1915. évf. 2. sz. — *E.* ismerteti Bleyer Jakab könyvét Friedrich Schlegelről (1913., v. ö. folyóiratunk 1914 274. l.).

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 3. sz. — *Trostler József: A «Magyar Simplicissimus» és a «Török kalandor» forrásai (II.).* Az Ung. Simplicissimus kulturhistóriai háttére nem közvetetlen élményeken épül fel, hanem kései láncszeme egy a német irodalomban végbemenő hosszabb

fejlődésnek. A magyar tárgyak elárasztanak mindent s utat találnak mindenüvé. Az Ung. Simplicissimus magába olvaszt minden olyan vonást, mely az irodalomból lassanként az élő köztudatba szivárgott. Mint egy nagy gyűjtőmedencében, úgy forr össze benne minden addig csak izoláltan álló jegy a magyar világnak és életnek szinte teljes mozaikjává. E mű csak 1683-ban jelenik meg, de névtelen írója a sziléziai ellenreformáció (1648) és II. Rákóczi György halála (1660) közé sűríti össze a hős kalandjait. Az Ung. Simplicissimus eredetiségére vonatkozó fejtegetések csökkenteni fogják autobiografiai értékét, azonban mit sem vonnak le művelődéstörténeti jelentőségéből. A XVII. századéhoz hasonló irodalmi érdeklődést a magyarság iránt jóval később csak a reformkor s a szabadságharc tud keltetni. Az Ung. Simplicissimus kiaknázza irodalmi és történeti forrásait, de kiegészíti, megbővíti, magához formálja őket. Hőse raffinált, de szeretetreméltó picaro, ki magyar díszítésekkel ékes keretben s Grimms-hausen Simplicissimusának allűrjeivel éli át egy XVII. századi katona sorsát. — *Zlinszky Aladár* Császár Elemérnek, Deákos költők (I.) és Négyesy Lászlónak, gróf Zrinyi Miklós Művei c. kiadványát (Kisfaludy-Társ. Nemzeti Könyvtára. XXIII. I. és IV. k.). *Fogarasi Béla* Kornis Gyulának, Történelem és pszichologia c. munkáját, *Zolnai Béla* pedig a Weber Arturtól kiadott Kazinczy F. Az Amerikai Podoc c. művet, *Hankiss János* a magyar-német irodalmi kapcsolatok szempontjából figyelemre méltó Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft. XXI—XIII. (Wien, Konegen 1912. 3 k.) évfolyamait ismerteti. — *Bayer József*: *Téves idézet VI. Henrikből* címen kimutatja, hogy Gaal József, A négy tarka c. novellájában az «országomat egy lóért» mondással kapcsolatban tévesen utal Shakespeare VI. Henrikére, mert a jelzett kifejezés III. Richard ajkairól hangzott el (V. felv. 4. j.) — *György Lajos*: *Adatok regényirodalmunk történetéhez*. Az irodalmi köztudatban már körülbelül kialakult az a vélemény, hogy az 1772. és 1832. évek közé eső regényirodalmunk termékei különböző értékű külföldi regények fordítás i. Szerző nyole (franciák: Comtesse D'Aulnoy, Mme de Beaumonte, Mme Cottin, Mme Genlis, Mme Staël; angol: Anna Radcliff; németek: Wilhelmine Caroline Wobeser, Caroline Pichler) regényírónő magyarra fordított műveit ismerteti, megjegyezve róluk, hogy ezek a maguk korában a nemes ízlést és magasabb színvonalat képviselik. A füzetet az új könyvek jegyzéke s az 1914. évi doktori értekezések felsorolása zárják be.

Élet. 1915. évf. 5. sz. — Ismerteti Bródy Sándor Fehér Könyvét.

U. i. 7. sz. — *Újabb forrástani megállapítások a magyar kódexirodalomban.* Vargha Damján akadémiai felolvasásának rövid ismertetése. (L. az Alkotmány 33. sz. folyóiratszempléjét.)

U. i. 9. sz. — *Lampérth Géza: Háború és irodalom.* A német császár születésnapján 12 tábornok mellett 12 költőt is kitüntetett a «Vörös sasrenddel», akik a háború kezdetétől fogva erősítik a nemzet lelkét lélekből lelkedzett dalaikkal. Megemlíti a Prsemyslben megjelenő *Tábori Újságot* és a legnagyobb sikert arató magyar verses könyvet, *Gyóni Gézának: «Lengyel mezőkön tábor tűz mellett»* c. kötetét, amely 10 kiadást ért.

«A mûzsák éneke igen is elsõrangú lelki szükséglet a háborúk zajában. A céda és vérbajos mocsári mûzsa az hallgasson majd akkor is, ha újra békés, boldog élet lesz.»

Esti Ujság. 1915. évf. 31. sz. — *Déri Imre: Maximilian Hardennél.* Szerző Hardennél tett látogatásáról számolva be H.-nek a mai magyar irodalomról tett érdekes megjegyzését közli. H. szerint a mai magyar írókban nem látszik a magyar õserõ; bár finomak és ötletesek, de túlságosan forszirozzák a tendenciát a nyugat felé, holott nemzeti egyéniségüket kellene forszirozni. Különleges egyéniséget nem lát a mai írókban.

Hungary: 1914. évf. 1. sz. — Közli Herczeg Ferenc arcképét s rövid megemlékezést arról, hogy Herczeg Ferenc elnyerte a 10,000 koronás Wahrmann-díjat.

U. i. 6. sz. — *Név nélkül: Julius Vargha.* Tájékoztató cikk V. Gyulának kereskedelmi miniszteri államtitkárrá való kinevezése alkalmából.

U. i. 3. sz. — *Név nélkül: The Mikszáth Room.* Az Akadémiai Mikszáth-szoba megnyitásáról.

U. i. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. 10., 11., 12., 14., 15. sz. — Prof. Zsolt de Beöthy: *Hungary and Its People. The development of the intellectual life of the Hungarians.* Szerző a magyarság szellemi élete fejlődésének ismertetését nyújtja a legrégibb idõktõl a kuruc korig.

Juventus. 1915. évf. 6. sz. — *De probitate et falsitate.* Scripsit Paulus Gyulai. Latine reddidit Josephus Irsik. Gyulai, Igazság és Hamisság c. költeményének latin fordítása.

Kalazantinum. 1915. évf. 1. sz. — *Ébel József: A tragikum hatása Kemény Zsigmond «Rajongók» c. regényében.* Rövid, igénytelen fejtegetés a cimbén írt tárgyról.

Katholikus Szemle. 1915. évf. 2. sz. — —szj.— : Magyar Bálint, Biboros hajnal c. költemény-kötetének ismertetése és bírálata.

La Bibliofilia. XVI. évf. 1914—1915. 9—10. sz. — *L. Zambra: Corriere d'Ungheria.* Ismertetések a Magyar Könyvszemle 1914. évf. 4. számáról és a Nemzeti Múzeum könyvtárának állapotáról.

Magyar Kultúra. 1915. évf. 3. sz. — *Nagy Péter: Szépirodalmi folyóiratok szemléje.* (1914.) I. Az Új Nemzedék, a Nyugat, A Hét, A Cél című folyóiratok 1914. évfolyamainak bírálata.

Magyar Nyelv. 1915. évf. 2. sz. — *Szinnyei József: Hadlaua, teremteve.* A HB-beli itt jelzett alakok *v*-jét hozzájok igen közel álló alakok hatásának tulajdoníthatjuk. A mai «teremtő» szónak egyessz. 3. szem. birtokos alakja terömtëve volt, a «teremt» igének elb. múltbeli egyessz.

3. szem. tárgyas alakja pedig egykor *terömtée volt s ebből amannak és az igenév többi v-s alakjának hatása alatt lett terömtéve. Ugyanígy keletkezett hádlává, feledéve. — *Simai Ódön: Kazinczy Ferenc nyelvújítása XXXVI. folytatás.* — *Csefkó Gyula: Várdán.* A Katona Bánkbánjában is előforduló szó már néhány évtizeddel a legjobb magyar tragédia elkészülte előtt megvolt. Tanú rá Decsy Sámuel Osmanographiája (3:634.), ahol Várdai Pál esztergomi érsek nevét jelenti. — *A magyar kódexirodalom forrásaihoz.* Rövid utalás Vargha Damjának a M. T. Akadémiában 1915 febr. 1-én bemutatott, de már a múlt év júniusában készen levő tanulmányainak eredményeire. A szóban forgó tanulmány Petrus de Natalibus: *Catalogus Sanctorum* c. művének kodexeinkhez való viszonyát tárgyalja. — *Trócsányi Zoltán: Heltai Gáspár nevééről.* Heltai eredeti neve, amint német könyveinek címlapján olvasható, Helth, latin nyelvű munkáiban Heltasnak, a magyar nyelvűeken pedig Heltainak írja magát. Miért nem tartotta meg eredeti családi nevét magyar művein is? Talán úgy érezte, hogy a magyar névvel jobban hozzájut olvasói lelkéhez; azaz bármily anakronizmusnak lássák is: megmagyarosította nevét. — *Melich János: Magyar-német szótárak* címen utalva Tolnai Vilmosnak az Ungarische Rundschau 1914. évf.-ban megjelent cikkére, kiegészítésül megjegyzi, hogy e szójegyzékek kétféle okból keletkeztek. Az egyik ok afféle Bædeker természetű. A másik ok pedagógiai. — *Melich János: Heltai fabuláinak egy helyéhez* címen rámutat arra, hogy Imre Lajos kiadásában (245. l.) a «szánta» sajtóhiba «szánts» helyett.

Magyarország. 1915. évf. 34. sz. — (Névnélkül.) *Vámbéry Ármin: A magyarság bölcsőjénél* c. posthumus könyvének ismertetése.

U. i. 38. sz. — *Koroda Pál: Bartók Lajosról.* Szerző Bartók Lajos költészetének újjászületését várja azon alkalomból, hogy a Nemzeti Színház egy Bartók-darabot adott elő. Szerinte időszerű volna a mai véres küzdelmekben előadni Bartóknak: Mohács után, valamint Erzsébet királyné című drámáját.

U. i. 47. sz. — Berliu lap a Voinich-díjról címen azt írja, hogy a nagy B. Z. am Mittag különösnek találja, hogy a Magyar Tudományos Akadémia tavaly is, az idén is politikust, nem valódi költőt tüntetett ki a Voinich-jutalommal.

U. i. 60. sz. — Tóth Ede. A tolong c. drámája filmen Janovics Jenő átdolgozásában. Alkalmi ismertetés.

Népművelés. 1915. évf. 1. sz. — *Horváth Cyrill: A hadviselő országok a régi magyar irodalomban.* Ifjabb Csécsi János Sárospatakon 1732-ben a földrajzi előadásainak anyagát diáknyelven lediktálta tanítványainak. Vetsei P. István e diktátumot magyarra fordította és a saját neve alatt adta ki. Szerző összeállítja, hogy ez az elplagizált földleírás mit tanított a most folyó háborúnak szereplő népeiről. A rövid jellemzésekben alig van meglepő. A régi értékeléseken alig itt-ott kell módosítani valamit. Csécsi jó forrásokból merített, jól látott és helyesebben ítélte meg az embereket, mint akárhány későbbi író.

Néptanítók Lapja. 1915. évf. 5. sz. — *Az Eötvös-alap emlékünnepe* Andrásy Gyula gróf alkalmi beszédének ismertetése. A beszéd alapgondolata — úgymond — Eötvösnek a német szövetségről táplált gondolkodása és ez irányú működése.

Neues Pester Journal. 1915. évf. 38. sz. — *Der Deserteur*. «A szökött katona». Schauspiel von Eduard Szigligeti, für den Film aufgearbeitet und arrangiert von Nikolaus Pásztory. Az 1915 febr. 8-án bemutatásra került Szigligeti-darab főpróbájának ismertetése.

U. i. 39. sz. — *Stephan Széchenyi und der Weltkrieg*. Andrásy Gyula gróf alkalmi ünnepi beszéde a Nemzeti Kaszinóban 1915 febr. 7-én.

Nyugat. 1915. évf. 3. sz. — *Ambrus Zoltán: Írók a háborúról*. C. Anatol France, Thomas Mann és G. B. Shaw-nak az ellenségről írt nézetait közli. — *Ignotus: Irodalmi díjak* c. elismeréssel adózik Pekár Gyulának, aki a Voinich-díjat az Írói segélyegyletnek elküldötte. — *Schöpfung Aladár: Arany János angolul*. Ismerteti Löw Vilmos amerikai hazánkfiának angolul megjelent Arany-kötetét.

U. i. 4. sz. — *Schöpfung Aladár: Nagy Géza*. Meleghangú kegyeletes megemlékezés.

U. i. 5. sz. — *Lambrecht Kálmán: Herman Ottó*. «A tudós író és a művész költőt» méltatja. — *Schöpfung Aladár: Tudákos levelek* c. ismereteti Thallóczy Lajosnak ily című könyvét.

Ország-Világ. 1915. évf. 5. sz. — *Tamás Ernő: Nemzeti Színészet* címen lelkes hangon emlékezik meg régi nagy színészeinkről. Kikel az osztrák színészek sűrű vendégszereplése ellen.

U. i. 7. sz. — *Hamvai Kovács Zsigmond: Apróságok Fósárról*. Életrajzi adalékok Pósa Lajosról.

Pesti Hirlap. 1915. évf. 39. sz. — Andrásy Gyula gróf emlékbeszéde Széchenyi Istvánról.

Pesti Napló. 1915. évf. 31. sz. — *I. i.: Egy magyar költőért*. Abból az alkalomból, hogy a Nemzeti Színház a Dóczi által fordított Schiller: Wallenstein táborá c. darabot adta, magasztalja Dóczi L. költői nyelvét.

U. i. 34. sz. — *Gróf Andrásy Gyula: Bárá Eötvös Józsefről*.

U. i. 39. sz. — A Kisfaludy-Társaság nagygyűlése. A háború és az irodalom. A felolvasások a háborúhoz alkalmazkodtak.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 2. sz. — *Harsányi István: Debreczeni Ember Pál eddig ismeretlen kéziratai*. D. E. P. életrajzának megírása előtt óhajt eddig ismeretlen, becses adatokkal hozzájárulni az anyaggyűjtéshez.

Századok. 1915. évf. 1—2. sz. — *Döry Ferenc, a Magyarország címe-*

res könyve (*Liber armorum Hungariæ*), *Demkó Kálmán*: Barcsa János és Sümeghy Dezső, Nemes családok Csanád vármegyében c., *D.*: Pelz Bélának, A Magyar történelmi tár és a Történelmi tár tartalommutatója c. munkáját ismerteti és bírálja. — A folyóiratszemle igen gazdag anyagot ölel fel; irodalomtörténeti kutatóink semmiesetre sem hagyhatják figyelmen kívül. — *Harsányi Pál*: *Réthy László*. Nekrológ.

Theosofia. 1914. évf. — *Sztoicsné Alexy Elza*: *Jókai misztikus*. (157—165., 183—185. l.)

Uj Idők. 1915. évf. 6. sz. — (Név nélkül.) *Arany János — Amerikában.* Löw Vilmos: Arany Toldijának és 26 lírai versének fordítását ismerteti az amerikai, Clevelandban megjelenő Magyar Hírlap nyomán.

Uj Nemzedék. 1915. évf. 9. sz. *Carpaccio: Dráma és háború.* A háború a drámában nem fog nagyobb szerephez jutni, mint eddig.

Uránia. 1915. évf. 2. sz. — —ly: *Homeros Ilias-a* címen Vértessy Jenő Iliász-fordítását bírálja.

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 5. sz. — (Név nélkül.) Herman Ottó a bombavető. Emlékezés Herman Ottó életének egy epizódjára.

Világ. 1915. évf. 39. sz. — Andrassy Gyula emlékbeszéde Széchenyi Istvánról. — Erdélyi Zoltán temetése.

U. i. 59. sz. — *A somorjai oroszok.* Intimitások a fogolytáborról. Ismerteti az Őrzászlóalj c. háborús ujságot.

Zászlókn. 1915. évf. 6. sz. — *E.* —: *A csillagtól a keresztig.* Rövid, megleghangú megemlékezés Jósikáról, halálának félszázados évfordulója alkalmából.

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 február 27-én *választmányi ülést* tartott.

Négyesy László elnöklete alatt jelen voltak: Ágner Lajos, Alszeghy Zsolt, Bajza József, Baros Gyula, Császár Elemér, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Király György, Szász Károly, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Versényi György, Vértessy Jenő. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözlí a megjelenteket.

2. Jegyző jelentí, hogy Gagyi Sándor dr. tagtársunk elhunyt. A választmány öszinte részvételt veszi tudomásul.

3. Jegyző bemutatja a legutóbbi tagajánlásokat. Jelentése alapján rendes taggá választattak: Gorzó Gellért, prem. tanárjelölt, Budapest (aj. Beöthy Zsolt), Tomori Balázs, prem. papnövendék, Jászóvár (aj. a jegyző); rendkívüli taggá választatott: Kerekes György, egy. hallgató, Bpest (aj. Korpás Ferenc). Egyben jelentí a jegyző, hogy a mult választmányi ülés határozatát közölte azokkal a tagokkal, kik késve jelentették be kilépési szándékukat. Közülök 11 ismételten kérte kilépésük tudomásul vételét. A választmány ezt tudomásul veszi, de ismételten hangsúlyozza, hogy jövőre precedensül nem szolgálhat ez az eltérése az alapszabályoktól.

4. Határozat a közgyűlésről. A választmány úgy határoz, hogy a Társaság március folyamán megtartja közgyűlését; tárgysorának összeállításával az elnökséget bízza meg. Mivel a tisztikar megbízatása is lejár, jelölő-bizottságul s a választmány megharmadolására Tolnai Vilmos elnöklete alatt Baros Gyulát és Király Györgyöt küldi ki.

5. Pénztárs jelentést tesz a pénztár állapotáról. Eszerint: bevétel 2512 kor. 70 fill., kiadás 123 kor. 19 fill., maradvány 2389 kor. 51 fill. Tudomásul van.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Baros Gyula és Császár Elemér vál. tagokat kéri föl s az ülést berekeszti.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg. Tárgysora a következő volt:

1. Mitrovics Gyula: *A Buda Halálának csodás eleme az esztetika s a lélektudomány szempontjából.*

2. Király György: *Vörösmarty Volt tanítványaimhoz c. költeménye.*

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság III. rendes közgyűlése. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915. évi március hó 19-én tartotta rendes közgyűlését.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Jegyző: Kéki Lajos.

Jelen voltak: Négyesy László, Szász Károly és Zoltvány Irén alelnökök, Baros Gyula id. szerkesztő, Ágner Lajos pénztáros és Alszeghy Zsolt, Bartók Erzs, Brisits Frigyes, Császár Elemér, Dittrich Vilmos, Gulyás Pál, Goztonyi Nándor, Hegedüs István, Husztiné Révhegyi Rózsa, Király György, Kőrösi Margit, Nádai Pál, Obornik Etelka, Pollák József, Putnok Imre, Riedl Frigyes, Rósa Adél, Sajó Sándor, Solymossy Sándor, Szabolesi Lajos, Szemkő Aladár, Szerető Géza, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Tolnai Vilmos, Trócsányi Zoltán, Vargha Damján, Vértesy Jenő, Vízota Gyula, Weber Arthur, Zolnai Béla tagok. (Összesen: 36.) Ezenkívül számos vendég.

1. *Beöthy Zsolt* elnök az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt elnöki beszéddel a közgyűlést megnyitja.

2. *Kéki Lajos* mint a hadbavonult titkár helyettese előterjeszti az Irodalomtörténet jelen füzetében közölt titkári jelentését, melyet a közgyűlés tudomásul vesz.

3. *Elnök* indítványára a közgyűlés szavazatszedő-bizottságul Vértesy Jenő elnöklete alatt Alszeghy Zsoltot és Weber Arthurt küldi ki. A szavazatok összegyűjtéséhez szükséges rövid időre elnök a közgyűlést felfüggeszti. Miután a bizottság a szavazatok összeszámlálása végett a mellékterembe vonul, elnök a gyűlést ismét megnyitja.

4. *Zoltvány Irén* alelnök felolvassa *Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért* c. tanulmányát. A közgyűlés nevében elnök meleg köszönetet mond a tanulmányos előadásért.

5. *Vértesy Jenő*, a szavazatszedő bizottság elnöke, kihirdeti a szavazás eredményét. Összesen 35 szavazatot adtak be. A tisztikar tagjaiul ismét megválasztottak: elnökké Beöthy Zsolt, alelnökökké Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly és Zoltvány Irén, titkárrá Horváth János, jegyzővé Kéki Lajos, pénztárossá Ágner Lajos, mindannyian egyhangúlag. Szerkesztővé megválasztott Pintér Jenő 25 szavazattal (Baros Gyula 5, Király György 3 szavazatot kapott). Választmányi tagokul megválasztottak: Alexander Bernát (33), Badics Ferenc (35), Bajza József (35), Baksay Sándor (35), Bayer József (35), Bánóczi József (34), Binder Jenő (35), Gaghy Dénes (33), Gulyás Pál (35), Hajnóczi Iván (35), Horváth Ferenc (34), Imre Lajos (34), Jakab Ödön (33), Kapossy Lucian (34), Kardos Albert (34), Kristóf György (35), Lehr Albert (34), Lengyel Miklós (35), Miklós Ferenc (34), Nagy József (35), Pais Dezső (35), Paulovics István (35), Perényi József (35), Szinger Kornél (35), Tordai Ányos (35), Vende Ernő (34), Versényi György (34), Vértesy Jenő (35), Voinovich Géza (35), Werner Adolf (35), Zolnai Béla (új, 35). Ezeken kívül szavazatokat kaptak még: György Lajos (2), Benedek Marcell (1), Husztiné Révhegyi Rózsa (1), Kádár Jolán (1) és Velledits Lajos (1). Elnök a megválasztottakat a választmány tagjainak jelenti ki.

6. Tolnai Vilmos előterjeszti a számvizsgáló-bizottság jelentését a Társaságnak 1914. évi bevételeiről, kiadásairól és vagyonomérlegéről, továbbá az 1915. évi költségelőirányzatról. Mindezt a bizottság teljes rendben találta. A közgyűlés a bizottságnak szíves fáradozásáért köszönetet mondva, a jelentést tudomásul veszi, a pénztárnoknak az 1914. évre a fölmentést megadja s egyszersmind köszönetet szavaz neki lelkiismeretes és pontos tevékenységeért.

7. Elnök a közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Riedl Frigyes és Husztiné Révhegyi Rózsa tagokat kéri fel s a vendégeknek szíves érdeklődésükért köszönetet mond. Ezzel a közgyűlés véget ért.

A közgyűlést választmányi ülés előzte meg.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Ágner Lajos, Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Hegedüs István, Király György, Négyesy László, Radó Antal, Szász Károly, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Vértesy Jenő, Viszota Gyula, Weber Arthur és Zoltvány Irén vál. tagok. Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök üdvözlí a megjelenteket.

2. Jegyző bemutatja Pintér Jenő szerkesztőnek Szabadkáról küldött üdvözlő táviratát. A választmány köszöni s szívből viszonzozza ez üdvözetet. Ugyancsak jegyző jelenti, hogy távolmaradásukat kimentették Badics Ferenc és Tordai Anyos vál. tagok. Tudomásul szolgál.

3. Jegyző bemutatja a legutóbbi tagajánlásokat. Jelentése alapján rendes taggá választottak: K. Simon Károly, bölcészettanhallg., Debrecen (aj. a jegyző), Madarász József, honvéd zászlós, Debrecen (aj. Kardos Lajos), Mathisz József, kegyesr. főgimn. tanár, Kolozsvár (aj. Majtényi Géza).

4. Tolnai Vilmos jelentést tesz a jelölő bizottság nevében. A bizottság a szerkesztő kivételével, kit a választmány hármias jelölése alapján választ a közgyűlés, az egész tisztikart újból jelöli. Ehhez a választmány hozzájárul, a szerkesztőségre pedig Pintér Jenőt, Baros Gyulát és Király Györgyöt jelöli. A választmány tagjai sorából új választás alá az eddig még ki nem sorsolt $\frac{1}{3}$ rész kerül, továbbá betöltendő néh. Prónai Antal vál. tag helye is. A bizottság új vál. tagul Tolnai Bélát javasolja, mihez a választmány hozzájárul.

5. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Márc. 19-ig bevétel: 4234.22 K, kiadás 2222.67 K, maradvány: 2011.55 K. Egyszersmind jelenti pénztáros, hogy Vargha Damján vál. tag szíves közbenjárására sikerülni fog a Társaság egyik üzletfelét leszámolásra bírni. Tudomásul szolgál. Vargha Damján vál. tagnak a választmány köszönetet mond szíves közbenjárásáért.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Hegedüs István és Tolnai Vilmos vál. tagokat kéri föl s az ülést bezárja.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1914. évi zárószámadata.

Bevétel.

	Kor.
1. Maradvány az 1913. évről — — — — —	220·78
2. Alapító tagsági díjakból befolyt — — — —	200·—
3. Árfolyamkülönbszet — — — — —	100·—
4. Hátrálékos tagdíjakból befolyt — — — —	673·50
5. Az 1914. évi tagdíjakból befolyt — — — —	3412·10
6. Előre fizetett tagdíjakból befolyt — — — —	240·50
7. Előfizetési díjakból befolyt — — — — —	3768·50
8. Előrefizetett előfizetési díjakból befolyt —	1118·50
9. Kamatokból — — — — —	162·24
10. Füzetek eladásából — — — — —	40·—
11. Vegyes bevételek — — — — —	112·41
12. Államsegély — — — — —	1000·—
13. A székesfőváros segélye — — — — —	1000·—
Összesen — — — — —	12017·53

Kiadás.

1. Nyomdai tartozás 1913-ról — — — — —	2452·48
2. A folyóirat nyomtatása és expedálása — —	4531·70
3. Nyomtatványok — — — — —	130·16
4. Tisztviselők tiszteletdíja — — — — —	1692·69
5. Írói tiszteletdíjak — — — — —	1600·—
6. Irodai kiadások — — — — —	202·19
7. Postaköltség — — — — —	14·56
8. Szolgák, személyzet — — — — —	153·54
9. Vegyes kiadás — — — — —	53·91
10. Engedmény a kereskedőknek — — — — —	159·06
11. Törzsvagyongyarapítása — — — — —	300·—
12. Maradvány az 1914. év végén — — — — —	722·24
Összesen — — — — —	12048·53

Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915. évi költségelőirányzata.

Bevétel.

	Kor.
1. Maradvány az 1914. év végén — — — — —	722·24
2. Hátrálékos előfizetési és tagdíjakból — —	1000·—
3. 1915. évi tagdíjak — — — — —	4000·—
4. Előre fizetett tagdíjak — — — — —	200·—
5. Füzeteladás, hirdetés — — — — —	100·—
6. Alapítványok kamatai — — — — —	160·—
7. Kormánysegély — — — — —	2000·—
8. 1915. évi előfizetések — — — — —	3000·—
9. Budapest adománya — — — — —	1000·—
Összesen — — — — —	12182·24

Kiadás.

	Kor.
1. Nyomdai tartozás ~ ~ ~ ~ ~	1000.—
2. A folyóirat nyomtatása és expedálása ~	5200.—
3. Tisztviselők tiszteletdíja 1914-ben ~ ~ ~	1800.—
4. Írói tiszteletdíjak 1914-ben ~ ~ ~ ~	2000.—
5. Szolgák ~ ~ ~ ~ ~	150.—
6. Nyomtatványok ~ ~ ~ ~ ~	500.—
7. Irodai kiadások ~ ~ ~ ~ ~	500.—
8. Kereskedőknek engedmény ~ ~ ~ ~ ~	100.—
9. Postaköltség ~ ~ ~ ~ ~	100.—
10. Vegyes kiadások ~ ~ ~ ~ ~	100.—
11. Egyenleg v. 1915. évi maradvány ~ ~ ~ ~	732-24
Összesen ~ ~ ~	12182-24

Társaságunk taglétszáma. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése harmadik évében, 1914-ben: 1053 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapítótag 21, rendes tag 657, rendkívüli tag 44, előfizető 329. Összesen 1053 tag és előfizető. A folyóirat 1200 példányban jelent meg. Ebből havonként 1053 példányt küldtünk szét a tagoknak és előfizetőknek, 89 példány pedig hatóságok, egyesületek, könyvtárak és szerkesztőségek címére járt.

A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei közül irodalomtörténeti vonatkozásúak: I. Lukács Krisztina-jutalom: Greguss Ágost élete és művei. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1915 október 31-dike. — II. Lukács Krisztina-jutalom: A líra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1917 október 31-dike. — III. Széher Árpád-jutalom: Szigligeti élete és munkái. Jutalma 1000 korona. Benyújtásának határideje 1916 október 31-dike. — IV. Somogyi Dezső-jutalom: Kisebb tanulmány Henszlmann Imréről. Jutalma 200 frank aranyban. Benyújtásának határideje 1915 október 31-dike.

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötvé, lapszámozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők.

Magyar nyelvi és irodalmi előadások a párisi egyetemen. Az összes külföldi egyetemek közül (kivéve természetesen a zágrábit) csak a párisi egyetemen volt rendszeresített magyar *irodalmi* (s nyelvi) tanszék. Magyar s finn-ugor nyelvészeti tanszékek természetesen nem tartoznak folyóiratunk keretébe, továbbá nem vehetjük ide egyes egyetemek magyar lektori előadásait (Helsingforsban † Jalava Antal, Prágában Brábek Ferenc stb.) sem (ezek történetét kimerítően megírta *Setälä* Emil a Finnisch-ugrische Forschungen I. kötetében). Ennek az *egyetlen* külföldi magyar irodalmi tanszéknek eddigi előadásait soroljuk itt föl, remélve, hogy a tanszék története a jelen eseményekkel nincs befejezve.

Első tulajdonosa Kont Ignác volt, ki doktorátusa (docteur ès-lettres)

alapján a kartól (Faculté des Lettres) szabad előadások tartására engedélyt nyert. Tanszékét, a magyar kormány anyagi segítségével, 1907-ben rendszeresítették.

1902.—1903. *Cours libre*. Magyar irodalom 1825.—1848. (Heti 1 óra.)

1903.—1904. Magyar irodalom 1849.—1882. — A magyar nyelv gyakorlati tanfolyama. (Heti 2 óra.)

1904.—1907. Magyar nyelv és irodalom (a különböző hiv. iratokban nincsen részletezve az előadás tárgya).

1907.—1908. *Chargé de cours*. — Magyar drámai irodalom a XIX. században. — A magyar nyelv gyakorlati tanfolyama. (Heti 3 óra.)

1908.—1909. Petőfi. — A magyar nyelv gyakorlati tanfolyama. (Heti 3 óra.)

1909.—1910. Nemzeti fölébredés Magyarországon (1772.—1785.). — Magyar nyelv elemi tanfolyama. — A magyar nyelv magasabb tanfolyama. (Heti 3 óra.)

1910.—1911. Széchenyi és kora (1825.—1848.). — A magyar chrestomathia; válogatott darabok 1825.—1848. — A magyar nyelv magasabb tanfolyama. (Heti 3 óra.)

1911.—1912. Romanticizmus Magyarországon. — A magyar nyelv magasabb tanfolyama. — Fordítások magyarból franciára és franciából magyarra. (Heti 3 óra.)

1912.—1913. Arany János és kora (1850.—1880.). — A magyar nyelv magasabb tanfolyama. — Fordítások. (Heti 3 óra.)

Az összes kollégiumokat nyilvánosaknak hirdette.

Kont Ignác örökét *Louis Lisenmann*, *chargé de cours* foglalta el, s eddig az alábbi előadásokat hirdette:

1913.—1914. I. Nyilvános kurzus: Eötvös József báró. II. Gyakorlatok és dolgozatok javítása. III. Magyar nyelvi tanfolyam. IV. Magyar irodalmi tanfolyamok.

1914.—1915. I. Nyilvános kurzus: Eötvös J. báró. II. Magyarország fejlődése 1867 óta. III. Magyar nyelvi gyakorlatok. IV. Magyar nyelvtani és nyelvi kérdések (II. félévben).

Ezévi előadásait azonban nem tarthatta meg, mert mint értesülők, a magyar nyelv és irodalom párisi egyetemi tanára a harctéren katonai szolgálatot teljesít.

B. Z.

A Szökött katona — filmen. A Nemzeti Filmvállalat első filmje. Valamennyi napilap — Az Ujság külön cikkben — foglalkozott *Pásztory M. Miklós* színművével, ki a Szigligeti *Szökött katoná*-ját mozgófényképfelvételekre átdolgozta. A sablonos dicséretes és az általánosságban maradó jellemzések mellett bántó az a fölületesség, mellyel napilapjaink a *Szökött katona* (1843) cselekvényét az «ötvenes», «hatvanas» évekbe helyezik. E rek-lámcikkek kapcsán szeretnék az átdolgozásról néhány szót szólni. Az irodalomtörténetet nem érintheti közömbösen a történeti fontosságú és klasz-szikus hagyománnyal bíró művek sorsa. Mindenesetre örülhetünk, hogy a

Szökött katoná a népszerű mozgószínházak és ügyes reklámok révén — a darabhoz illusztrált tartalmi magyarázat is jelent meg, 14 lapon (Schultz B. könyvny.) — a nagyközönség legszélesebb rétegébe gyökeret verhet. Az átdolgozás először 1915. febr. 8-án került a mozgóképszínházak vásznára — amint alkalmunk volt meggyőződni — a közönség helyenkint zajosan nyilvánuló tetszése mellett. Most tűnt ki, hogy mennyi cselekménybeli érték van ebben a darabban és mennyi emberi érdek fűződik ehhez a tárgyhoz. A *commedia dell'arte* halálraitelt szökött katonája, mely, egészen Szigligetiig, az érzékeny darabok és némajátékok kedvelt hőse lett, mintha új életre kapna a mozgófénykép alakjában visszatérő pantomime-előadásban. Az eseményes dráma par excellence alkalmas a filmre. Ehhez járul még a tableauszerűség, mely már a Szigligeti darabját jellemezte. Természetes, hogy az átdolgozó ezeket a — mozgófénykép eszközeivel összhangzó — mozzanatokot domborította ki. Mindjárt az Előjáték — Pásztory önálló műve — főleg egy ilyen célt szolgál: képeket kapunk magukért a képek kedvéért, hogy maga a reális jelenet hasson ránk. Disznófalca, ökörcsorda, gatyás paraszt és napsütéses alföld: ez ma is úgy hat, mint a Szigligeti szelidebb színpadi realizmusa a maga korában. A vizimalom a Dunán, hova Gergely búzáat visz örletni, szintén az átdolgozó botoldása a *couleur locale* és a realizmus erősítésére. Az Előjátékot azzal a motívummal kapcsolja az átdolgozó a darabhoz, hogy a bikáktól felöklelt számadó halála előtt megiratja Kamillának, hogy fia, Gergely, él Szent-Miklóson Annál furesább, hogy az anyát megint csak — mint Szigligetinél — a meglazult patkószög hozza össze fiával. A képek gyors lepergése azonban jótékonyan feledteti a *Szökött katoná*-ban uralkodó véletleneket. A mozgóképszínház technikája még más hatáskeltő eszközök alkalmazását is lehetővé tette. Ilyen, mikor Kamilla képzeletében megjelenik ifjúsága, amint törvénytelenül született gyermekét elszakítják tőle. Ilyen a nagy szökési és üldözési jelenet — a filmdráma sajátos terrénuma — melyben a két szökött katonát hosszú küzdelem után lefegyverzik: sok hasonló tárgyú külföldi dráma élt színpadon is ezzel a motívummal, Szigligeti elkerülte. Viszont elesünk a filmdráma hatásos egy más körétől, mely éppen Szigligetire oly jellemző: az akusztikaiaktól. Igaz, hogy a népdalmotívumokból szerkesztett kísérelő zene (Vendéghegyi Géza szerzeménye) megadja a cselekményhez a hangulatot és a ritmust, de természetesen nem halljuk a toronyórát, a kolompot és kürtöt és tompítva, csak a látáson keresztül érezzük azt az izgalmat, amely a kivégzés első puskalövése és a második lövés elmaradása között a színpadról oly biztos hatású. Általában konstataálhatjuk, hogy az érzelmek átvitele a vászonra nem sikerült teljes mértékben. Lehet, hogy ebben része van annak is, hogy színészeink mimikája még nem fejlődött ki tökéletesen ebben az irányban, a hangok nélkül való kifejezésben. Maga a szerző is érezhette, hogy mennyire elégtelenek az arcjáték és a mozdulatok a darab megértetésére, mert léptenyomon vetített szöveget iktatott a képek közé, amik magyaráznak ugyan, de zavarják az illúziót. Maga a sok író kezében kipróbált tárgy, valamint a népies katonadrámák aktuális volta — ha a film-romantikában elké-

nyezetetett közönségnek nem szolgál is szenzációkkal — biztosítja a sikert a szerző vállalkozásának és egyúttal Szigligeti emlékének is hasznára lesz. Egy nehézség mindenesetre van, amit a történelmi viszonyokban kevésbé járatos közönségnek meg lehetett volna magyarázni: a *Szökött katona* tendenciája, mely a katonáskodás ellen irányul és a szökést rokon-szenvesen állítja elének. Ez a negyvenes évek közönsége előtt érthető volt, de ma, az általános védkötelezettség és a nemzeti létküzdelem napjaiban, *magyarázatra szorul.* Z. B.

Mikor halt meg Baranyai Decsi János? Decsi Jánosnak, a kiváló XVI. századbéli magyar humanista írónak és a marosvásárhelyi «schola» második ismert igazgatójának elhalálzási napja mindezeidig ismeretlen volt. Konez József¹ is csak annyit tud Decsi haláláról, hogy az 1601-ben következett be.² Ezt az adatot megerősíti és kiegészíti Piskolti Fabricius Mátyás³ marosvásárhelyi ref. prédikátornak feljegyzése, mely az 1573-ban Wittenbergben megjelent Paulus Eberus-féle *Calendarium Historicum*nak⁴ 172. lapján olvasható. E lapon a május 14.-ének fontosabb világtörténeti eseményei után ez áll:

«Sequenti nocte hora 2. defunctus est vir doctissimus et collega meus D. Joannes Decius a. D. 1601. Decus et ornamentum Scholae nostrae, me contionem tenente ex N.º 51. Sepelivimus 16 die huius mensis Mercurii die.»

Decsi tehát minden kétséget kizáróan 1601 május 15-én, Borsos Tamás főbíróága, alatt halt meg és másnap, 16.-án (szerdai napon), temették el. A marosvásárhelyiek mély fájdalomnak, melyet nagy férfiak elhunytán éreztek, Fabricius adott kifejezést, aki mint Decsi kollégája és nagy munkájában segítőtársa, leghivatottabb volt arra, hogy az ő örök érdemeit kiemelje.

BARTS GYULA dr.

Adatok Arany életéhez és költészetéhez. E folyóirat igen tisztelt szerkesztője az 1914. évf. 1. sz.-ban szíves volt helyet adni egy kis cikknek arról, hogy mit tud a szalontai nép Arany Jánosról. Akkor megemlítettem, hogy a közölt adatok jó része az intézetünk tanulói közt megalakult néprajzi szövetség munkásságának eredménye, mert a néphagyományok gyűjtése közben kiterjesztettük figyelmünket azokra is, amiket a nép Arany Jánosról s az ő költészetéről tud. Szorgalmas gyűjtőimmal (különösen Mezey Károly nevű buzgó VIII. oszt. tanulómmal) átolvastuk Arany ösz-

¹ A marosvásárhelyi evang. reform. kollégium története, 15—29. l.

² Történelmi Társ., 1881. évf. 475. l.

³ 1578-ban a wittenbergi egyetemen találjuk (Frankl Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században). 1595-ben került Marosvásárhelyre. Mint ottani ref. papot említi őt Nagy Szabó Ferenc (Erdélyi Történelmi Adatok, II. k. 47. l.) és Konez (i. m., 21. l.) 1596., ill. 1597-ben.

⁴ A gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban.

⁵ Valamelyik beszédjére (beszédgyűjteményére) való célzás lehet.

szes műveit, kijegyeztük azokat a helyeket, melyekben az ő életére vannak vonatkozások, vagy amelyek valami szalontai mondával állhatnak kapcsolatban, aztán megpróbáltuk kikutatni, mit tud még ezekről a szalontai nép, melynek *öregét nem egyszer hallgatá* Arany (Toldi Szer. II. 279.). Az így nyert adatokat most két csoportra osztom: amelyek magára Aranyra vonatkoznak s az Arany költészetében található szalontai népi nyomokra, mondákra és anekdotákra. Adataim közt lesznek olyanok is, amikről az eddigi Arany-magyarázatok nem tudnak s talán a többieknek is meg lesz az az érdekességük, hogy Aranynek a saját népe közt élő emlékét mutatják.

I.

Akik *A költő hazája* (I. 137.) c. versét ismerik, emlegetik *gyermek-kori játszótársait* is (3. str.): az öreg Fónagy István szomszéd fiait: Istvánt és Imrét, meg Szappanos Balogh Ferencet; mindössze ezek voltak a költő gyermekcimboraí, zárkózott természete miatt nem igen érintkezett másokkal.

A *Vásárban* (I. 406.) c. verséből (4., 5. str.) is idézgetik, hogy *mikor markot hajtani kezdett s nem sikerült, bárhoggy igyekezett, így — vézna, ügyetlen a testi dologra — adta fejét a bölcs tudományokra*; s úgy is emlékeznek a dologra, hogy édes atyja eleinte parasztnak akarta nevelni s eszében sem volt, hogy — mint Gyöngyösy mondja — fiskálist csináljon belőle; a kis Jankó azonban mindig ki-kibújt a paraszti munka alól, melyre sehogysem állott a keze, így adta azután édes apja iskolába.

Ismerik az *Írószobám* (I. 100.) c. versét is, melyben írószobáját énekli meg, az egykori csizmadiaműhelyt; Debreczeni János «Piros kokashoz» címzett háza és műhelye volt ez a mai főtéren, Fischbein M. mészárszéke helyén. Az utcára két, fekete vastáblás ablaka nyílt, előtte kis kert és léces kerítés; szomszédai voltak a Pápay-ház, a Kis András háza és a Somlyai Balogh-ház (ma Sternthal-ház); hátul jó nagy kert terült el.

Kertjéről is megemlékezik a *Kertben* c. versében (I. 124.); szépen ápoltságos és virágos kertje volt, melyet mindig maga gondozgatott, melyben nagyon szeretett babrálgatni; gyümölcseivel szívesen szolgált látogatóinak, de rózsát, virágot hiába kértek tőle, sohasem adott, mert — azt mondogatta — a virág csak a tövén virág és csak ott szép.

A *Házi uraság* c. költeményében (I. 89.) lakóiról, egy főcskeparrról emlékezik meg, melynek *három fészket veré már le csintalan gyerek, most csüggedetlen negyedszer rakta meg*. Ez a főcskefészkek a ház udvarra néző ablakával szemben volt az eresz alatt; s a csintalan gyerek, ki háromszor leveré azt, a költő fia, Arany László, s ennek most is élő gyerekkori cimborája, Kajtor Imre voltak. Seprűnyéllel ütötték le a fészket, hogy megnezzék, vajjon a kis fecskefőkéák tudnának-e már repülni; Arany Juliska azonban észrevette a csínyt s bejelentette apjának, ki nagy haraggal ráfuk támadt, hogy *menykhordta fattyujai*, mire a két gyerek ész nélkül el-elblábolt.

II.

Hogy mit tud a szalontai nép a Toldiakról, a szalontai várkastélyról és a Osonkatoronyról, azt már előadtam az Ethnographia legutóbbi számában (XXV. évf. II. füz. 159. l.); e mondákat használta fel Arany a Toldi trilógiában: hogy a négyszögben terjedő várat, tornyát és sáncait a szalontaiak építették hét község romba dőlt templomainak köveiből egy erdőséggel, láppal s tóval körülvett, hozzáférhetetlen helyen, s hogy Toldi hűségéért kapta a királytól adományul, s hogy utóbb hatvan szemök tehénért s ezer tallérért vették meg a szalontaiak valamelyik özv. Toldinétől (Toldi Szer. IV. É. 83., 84., 92., VI. É. 18., 23., 24., 26., 27., 32. str.).

Ismerte és felhasználta azonban a szalontai nép egyéb történeti tárgyú mondáit is; pl. Az *Alföld népéhez* (I. 9.) c. versében meg a Toldi Szerben (VI. 16.) a *futások*-ról beszél: *a futásokról én nem egyszer hallgatám a nép öregét*. A mai szalontai néphagyomány öt futást ismer: első, második, utolsó, kis és nagy futást s úgy tudja, hogy mikor még Szalonta egészen kis telep volt, a gyulai törökök nem sokat törődtek vele; amint azonban nőtt, adót kívántak tőle, mit ha meg nem fizetett, rablóportyázással hajtottak be rajta; ezekért azonban a hajdúk sem maradtak adósok s ha egy-egy kisebb török csapatot kézbe kaphattak, visszafizették a töröknek, amivel tartoztak. Amikor azonban neszét vették a gyulai törökök készülők támadásának, nem maradtak az alig védhető városban, hanem a Szalontát körülvevő nagy erdőségekbe, lápos-vizenyős helyekre menekültek s ezeket a meneküléseket illeti a szalontai nép még ma is a *futás* névvel; volt olyan futás, mely tizenöt álló esztendeig tartott, mialatt egy lélek sem lakott Szalontán.

A Toldi Szerben (II. 276—282., VI. É. 22—24.) a híres 1636-iki szalontai csatát is elmeséli Rogerius és a korabeli népmondák alapján; erről a csatáról számtalan monda él még, melyeket az Ethnographiában fogok közölni; érdekes összehasonlítást nyerhetni belőlük, hogy mit és hogyan vett át Arany a néptől. Itt csak röviden annyit jegyzek meg, hogy a csata 1636-ban történt a mai Kenderér mentén Rogerius és a mai néphagyomány szerint is Győri Jakab hajdúhadnagyunk ugyanazon cselével, ahogyan Arany előadja. Az öt kapitány neve is szerepel a néphagyományban: Egri, Bakó, Torma, Csizmadia, Jőthe. Kívülük a legderekabb Győri Jakab *a most élő Győrinek előde*; ma már kihalt e család, azonban az Arany idejében még élt az ú. n. Győri-sikátorban egy Győri, utóda a *hadnagyok közt legkisebbnek*, mert a néphagyomány szerint Győri Jakab nem volt szalontai fi. Még kicsiny korában török fogságba kerül, de megszökik s már mint legény áll a szalontai hajdúk szolgálatába. Fel is vitte hadnagyságig, de épen származása miatt nem lehetett a hadnagyok között csak legutolsó. A vesztett csata után menekülő török sereg a nem ismert lápos, erdős területen bujdosik étlen, szomjan, buzát, árpát rágya éhségében s: *sok, szájában kizöldellő árpaszemmel éhen veszett, cf. sokszor annak, akit utólért a halál, kizöldült szájában a kövér buzaszál* (I. 9. Az *Alföld népéhez*); így tartja ezt a népmonda még ma is: a hetekig tartó bujdosás

alatt éretlen árpánál nem volt egyéb ennivalójuk, némelyik már ezt is halála óráján rágt a az utolsó falat torkán akadt; mikor aztán tavasszal a hajdúság a fegyverek, stb. összeszedésére indult, úgy találták a halott törököt szájában a kicsirázott búzaszemmel.

A csatában elpusztult török-magyar katonákat közös sírba hányják és feljűk dombot emelnek; ez a Testhalom, a Geszt felé vezető úton, a mezőgyaraki útfélen jobb felé (ma Kádár Ferenc földje); a nép e mondájára céloz Arany az *Alföld népehez* (I. 9.) költeményében: *nincs is más hegyetek, mint sok oly testhalom, melyben egy egész had eltemetve vagyok, meg a Tájkép címűben: és én űtem sokszor a kis domb süvegjén, ott az éroldalon, melynek neve ma is, mint régen: testhalom, oda járt ki hozzám a beszédes Monda, mellyel már bölcsőmet ringatá Szalonta.*

Ugyancsak e Testhalommal együtt (II. 276. Toldi Szer. VI. 22.) említi az Órhalmot is: *ott van az Órhalma s még közelebb szintén Testhalom, a Kender nevű ér mentén.* E dombot ma is így nevezik, valamivel alacsonyabb a Testhalomnál; a rávonatkozó mondát ma már nem ismerik, mindössze annyit emlegetnek némelyek nagy gondolkozva, hogy régibb a Testhalomnál s a törökvilágban amolyan messzelátóul szolgált.

Az öregek emlékeznek még a püspökföldön, a kölesérközi pusztán gyerekkorukban meglevő három nyárfára, melyből ma már csak egy van meg; közülök az egyiknek három lába volt s ezek közt akkora üreg, hogy akár négy ember is aláállhatott eső idején. Hogy milyen monda fűződött hozzá, ma már nem tudják, de az öregek még ma is azt mondják: *méngyünk a három nyárodára.* Erre a három nyárfára céloz Arany a Toldi Szer. VI. 18. (II. 275.) szakában: *képzetelem szárnyán oda visszatértem s barangolom a tájt, kicsi sápadt gyermek; hallgatom a három nyárfa ezüst lombját s tanulom, amelynek tanúi, a mondtát.*

A Toldi Szer. VI. 20. (II. 276.) versszakában Varga Mihályról emlékezik: *onnan a végházak ostora és réme jó V. M. is hányszor aláméne, kinek a nevével immár törökasszony csecsemőt ijesztget vala, hogy hallgasson. Ablakon azt mondják, így szokta kidugni, kapd el V. M., nesze, iste bundi; megesett, hogy M. odakünn hallgatta s jó lova nyergébe bebesen felkapta.* Erről az istibundi Varga Mihályról vagy Csavarga Misiről még ma is sok történet szól Szalontán; furfangos hajdú volt, ki mindenáron a Győri Jakab dicsőségére vágyott s ezért sok komikus stiklit követett el; e mondták mind az Ethnographiába valók, ezt az Aranytól említett esetet azonban ma is így ismeri a nép és a történetet Gyulához s a gyulai basa kis fiához fűzi.

Az Arad felé vezető úton, a Tamásere-dűlőben délnek és északnak nyúlik egy tó; néha száraz, néha azonban derékkötésnyi víz is áll benne; hogy milyen monda fűződött hozzá az Arany-korában, arra ma már az öregek sem emlékeznek, de neve még most is Szigettó; erről ír Arany a Toldi Szer. VI. 21. (II. 276.) szakában: *ott van a Szigettó, ma ugar vagy pázsit, (noha én is szedtem vadréce tojását), hová egy más hajdú a törököt hordta, tetemes váltságért adván el gyakorta.*

A szalontai nem történeti tárgyú mondák, legendák és anekdoták közül is többet felhasznál Arany; legérdekesebb ezek közül a *Bajusz* c. költeménye (I. 273.), melynek hőse Szűcs György, a faluhelyt mindenkinek kidukáló gúny- vagy megkülönböztető melléknévvel Kopasszájú Sz. Gy. élő s ma is emlegetett szalontai gazda volt. Említik, hogy ősei is mind ilyen csupasszájúak voltak, sőt közvetlen utóda, a ma is élő Csértető Szűcs Sándor (mindig nagy bottal jár, osz nem lógázza, hanem az aszfaltho veri) is bajusztalan. N. Balogh Jánosné, egy írni-olvasni nem tudó 63 éves öregasszony mesélte el néprajzi gyűjtéseink közben, hogy még gyermekkorában történt, hogy éccér ehé a Kopasszájú Szűcs Györhő béállított écs csomó cigáⁿ, oszt el kesztik mondogálni néki, hogy: héj, héj, némzētēs űr, há hon nincs kelmēmnek bajissa, mikō tudunk mink csináni? ! Otáⁿ béborították az izé, a szapulókád alá, a kéc cigám még el kezdett kijábálni körülötte, hogy: bajissa lész Szűcs Györnek, nē jirigyeld segīnek, kobozsi mórē, kobozsi. A többi még ére el kezdett kobozni, oszt úgy mēkkobozták szēgint, hos sēmīje se maratt. Ezūta monygyák Szalontáⁿ, ha valaki nagy dologba fog, ami peig biztos, hogy nēm sikerül: bajissa lész máⁿ Szűcs Györnek!

Széltében ismerős mondáink még, melyeket Arany *A hegedű*-ben (I. 244.), *Hatvani*-ban (I. 292.) dolgozott fel, valamint, hogy szalontai vonatkozás a Toldi Szer. V. 5. szakában (II. 231.) is két sor: *mint az Akastyán hegy, griffmadarak honja, száz mérföldnyiről is maga felé vonja*; öregeink meséiben ma is előfordul ez a tenger közepén álló mágneshegy, Akastyán hegy, mely minden csónakot, hajót magához von; s hogy Arany a néptől hallott róla, bizonyítja e sorokhoz írt jegyzete.

Nem hagyhatom itt figyelmen kívül azokat a babonás vonatkozásokat sem, melyeket Arany a szalontai néptől vett; az *Ó-torony* (I. 133.) e két sorában foglaltakat: *csonka falán viharos éjfélkor boszorkányok nagy serege táncol* ma is hiszi a szalontai nép. A *gyermek és szivárvány* (I. 140.) tárgya is azzal a Szalontán általánosan vallott babonás hittel függ össze, hogy a szivárvány két vége a tengerbe nyúlik s onnan szívja fel az esőnek való vizet, meg az apró halakat és békákat s hogy aki a szivárvány alatt átmegy, nemileg átváltozik: a fiúból leány, a leányból fiú lesz. A *Tengeri hántás* (I. 424.) e sora: *muzsikát hall nagy fenn, messze* is szalontai babonás vonatkozású: a boszorkányok kedden és pénteken éjjel nagy lepedőn vagy hosszú deszkán úsznak a levegőben, muzsikálva-danolva; ha ilyenkor valaki megszólítja őket, úgy jár, mint nemrégiben bizonyos Jámbor Sándor nevű ember, akit felvettek maguk közé, aztán gyönyörű szallagot akasztottak nyakába, szájába pedig pompás furulyát tettek, melyen — bár sohasem próbálta — nagyszerűen tudott muzsikálni; egyszer aztán hajnal felé az árpádi erdő kellős közepén találta magát s nyakában lófark, szájában pedig egy lószárcsont volt. — Az *Elveszett alkotmány* e soraihoz (IV. 8.): *hajdanta köcsög... s eltörve pokolra hajtá asszonya, hol valamennyi cserép s gonosz ember együtt*

van, maga a költő is megjegyzi, hogy a pokolra vonatkozó e hitet a szalontai néptől vette. Ilyen babonás vonatkozás még a *Nagyidai cigányokban* (IV. 182.): *mint mikor valahol, sötét, csendes éjen viszik a halottat fekete szekéren (mert, ha nappal vinnék, a nép botra kelne, nehogy a határát jégeső elverje).*

★

A még hátralevő pár sorban már csak röviden akarok rámutatni a következőkre: a *Darazsak* 216. lapján említett s a jegyzetben leírt tolóretesz még ma is általánosan használatos nálunk a szőlőskertek kapujain; a *Nagyidai cigányokban* (IV. 163.) szereplő cigánynevek: Degesz, Vigyori Kolop, Gyűgyü, Bunyi, Káka, Süsü, Iuhgége, Hubi, Mokra ma is általánosan használt cigánygúnynevek Szalontán; a *Magyar Misiben* (I. 183.) említett Döbögő nevű csárda nem is oly régen szűnt meg a szomszéd Sarkadon. A nemzeti versidomról szóló értekezésében említett népdalok közül Szalontán ma is általánosan ismertek a: Lúra csikós, lúra, elszaladt a ménes, — Házunk előtt folyik el a Berettyó, — Hétfű: hetibe, — Adjon isten: Bort, búzát, békességet, — Serkenj fel, kegyes nép, — Ha meghalok se bánom, — Amoda van egy kis kerek erdő, — Kis kacsa fürdik, — Úgy ég a tűz, ha robog kezdetűek, míg — érdekesnek tartom felemlíteni — hogy az Arany népdalai közül népünk csak alig egy-kettőt dalol, mint pl. a Kondorosi csárda mellett, Elcsúszott a rigó lovam patkója, Nemzetőrdal (cf. A költő hazája I. 137. s a nyíltszívű nép, melyet ott talál, vele érzésben és nyelvben rokon; dala e nép közt ajkáról-ajkra száll!)

SZENDREY ZSIGMOND.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Kis Lőrinc: Gróf Koháry István költészete. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest. 52 l. (Attila-nyomda.)

Szerző az eddigi kutatások eredményeinek felhasználásával először Koháry életrajzát mondja el röviden, majd műveit ismerteti általánosságban, keletkezésük sorrendje szerint. Költészetének tárgyaiul kiemeli a hazaszeretetet, a vallásos és erkölcsi eszméket, a panaszt fogsága miatt s a szerencse forgandóságáról való elmélkedést. Koháry felfogására — úgy mond — jellemző a török elleni gyűlölet s a király iránti hűség. Vallásos költészete nem emelkedik túl a XVII. század konvencionális himnusz-költészetén. Sok benne az erkölcsi tanítás. Az életet előkészületnek tekinti a jó halálra, «s halálnak horgáról» stb. kezdetű kéziratos műve a középkori haláltánc-énekekre emlékeztet. Van egy kéziratos verse a vadászatról is. «Koháry az első magyar költő, kinél a börtön, mint önálló lírai motívum jelenik meg». Forrása: szenvedéssel teli élete. Mintái: Balassi, Rimay, Beniczky, Gyöngyösy. Balassi a formában hat rá. (Nb. Koháry is megénekli a pünkösdt.) Legrokonabb Beniczky Péterrel (I. tanító célzatát) A mitologizálást Gyöngyösytől tanulta, bár a barokk szellemmel is vele járt.

A mítoszt nem a benne rejlő szépség kedvéért mondja el, mint Gyöngyösy, hanem például hozza fel, hogy tanítson. Versalakja: a Zrinyi-versszak egy rímmel s egy Balassi-szerű versszak (9—6 szótagú sor). Nyelve népies, magyaros; hibája a terjengősség. Általában bizonyos ridegség érzik minden alkotásán, hiányzik nála az alakítás művészete. Művei inkább adalékok a kor megértéséhez. Ezekben foglalható össze a kis dolgozat gondolatmenete. Szerző helyes érzékére vall, hogy bár tárgyába szeretettel mélyedt el, alakját nem értékelte a kelleténél többre.

B. Gy.

Brisits Frigyes: Szent Ágoston és Rákóczi Ferenc Vallomásai. (Pécs, 1914. A Dunántul R.-T. nyomd. 74 l.)

E tanulmány csak egy része szerzőnk egy nagyobb tanulmányának, melyben azt igyekszik kimutatni, hogy Sz. Ágoston milyen hatással volt a magyar irodalomra. E füzetben szintén az az író célja, hogy magát a hatást mutassa ki. A Vallomások mintáját Sz. Ágoston Vallomásaiban (Confessiones) kell keresnünk. A Sz. Ágoston Vallomásainak hangulata elfogta Rákóczi lelkét is, s ott sajog Vallomásainak mély csalódásaiban. Az önéletrajzok áttekintése után arra a kérdésre akar megfelelni, hol és mikor ismerte meg Rákóczi Szent Ágostont? Legelső biztos adatunk 1715-ből való. Ezután a Vallomások keletkezésének pszichológiai magyarázatát keresi, mely első sorban grosboisi magányba vonulásával függ össze. Rákóczi valószínűleg itt olvasta lelkiolvasmányként a Confessiokat s 1716 karácsonyán kezd írni a maga Vallomásait. Ez utóbbinak három része van, s tárgya a következő: 1. R. élete a kuruc háborúig; 2. életsorsa Törökországba való utazásig; 3. a kifáradt, sokat szenvedett ember. Rákóczi Vallomásai 1792-ben a párisi Nemzeti Könyvtárba kerültek, ahol Griza Ágoston 1858-ban megtalálta és lemásolta s az Akadémia 1876-ban adta ki. Lehet, hogy a Balthasar Moretus kiadást használta. A szerző a külső történet után a hatás részletesebb kifejtésére tér át. Vizsgálja s párhuzamos helyek bemutatásával igazolni igyekszik, hogy Sz. Ágoston Confessiói Rákóczira kompozícióban, világnézetben, életrajzi adatok motiválásában, s a kegyelemről szóló tanban hatottak, de R. ezek ellenére is egyéni és eredeti. Világnézetük ugyanaz: mindkettő vallásos belátáson nyugszik. Rákóczinál hazafias motívumok is kapcsolódnak a vallásoshoz. Hangulatuk azonban különböző; Sz. Ágoston csupa láz, hév, Rákóczi pedig nyugodt, sokszor melankólikus.

DOLYÁNI GYULA.

Rácz Mária: A göcseji Helikon költőnői. Budapest, é. n. 32. l. A tanulmány szerzője rövid bevezetésben vázolja a XVIII. század végén és a XIX. század elején divatos alkalmi költészetet. Művelőinek főérdeme a veszélyeztetett magyar nyelv és hazafias érzés fejlesztése. A göcseji költőnk társasága 1813-tól 1820-ig működött, vezető szelleme a Dunántul népszerű pálóczi Horváth Ádám volt, aki a férje halálát verses levélben elsirató Farkas Sándorné, Dóczi Teréziát buzdította elsősorban a verses

levelezés folytatására, akihez idővel Tuboly Róza és Erzsébet, valamint a regényes életű Kazinczy Klára csatlakoztak. Horváth örömmel újságolja Kazinczy Ferencnek a Helikon működését (XI. k. 2638. sz.).

A költők jobbára alkalmi verses leveleket írtak; magyaros, cikor-nyás, mithologikus képekkel túlterhelt költeményeik Horváth hatására vallanak, aki bírálta, javíttatta őket. Tárgykörük igen szűk, eredetiségnek alig van nyoma, még legtehetségesebbikük, Kazinczy Klára is nagyon elmarad a keszthelyi Helikon ünnepelt költőnőjével, Dukai Takáts Judittal szemben. A szerző szeretettel foglalkozott kiskörű tárgyával, pontosan megjelöli főrészt kézirati forrásait, magyarosan, tárgyszerűen ír; kár, hogy nem sikerült belekapcsolnia a tárgyalt írókat koruk műveltségébe; kár továbbá, hogy a M. T. Akad. kéziratárában levő versekből kelletténél ritkábban idézett s ezért esztétikai értékeléseit nehéz ellenőrizni.

DITTRICH VILMOS.

Kádár Jolán : A budai és pesti német színészet története 1812-ig. (Német Phil. Dolgozatok XII.) Budapest, 1914. 8° 148. l. Ára 5 kor.

E füzet írója minden tekintetben hasznos munkát végzett s szempontjai helyesek. Munkája hézagpótló, mert a hazai német színészet történetével eddig alig foglalkoztak másként, mint a magyar színészettel kapcsolatban. Kádár Jolán helyesen mutat rá, hogy a német színészet olyan szerepet visz a magyar játékszín történetében, mint a német irodalom a magyar irodalomében. A német hatásnak jelentős szerep jut s a német színpad előkészítője a magyarnak; de különben önmagában véve is érdekes kérdés a hazai föld művelődésének minden ága, ha idegen nyelven történt is.

A szerző nagy szorgalommal szedte össze adatait, elsősorban az orsz. levéltár s a fővárosi könyvtár gazdag anyagából. Iparkodik a fejlődés fonalát is végigvezetni, rámutat a műsor s a színészet fokozatosan emelkedő színvonalára s az illető helyeken figyelemmel kíséri azt a kevés magyar hatást, amelyet meg lehet állapítani. Megpróbálja azt a nehéz mesterséget is, hogy szükségű és nem egyszer ellenmondó följegyzésekből kirajzolja egyes színészek alakjait. Így p. o. Wahrnak vagy Bergopzoomnak eléggé plasztikus képét adja. Az adatok helyes csoportosítása elősegíti a munka áttekinthetőségét, de kissé túltömött s stílusa száraz; a tárgya érdekesebb, mint a megírás.

A munka értékét nagyban emeli a függelék, mely a budai és pesti német színházak műsorát állítja össze 1783—1812 között. A darabok címét betűrendben adja, de a szerzők nevét nem szedeti külön (mint p. o. Bayer József a nemzeti játékszín történetének függelékében), a mi az áttekinthetőséget megnehezíti. Vagy a szedést kellett volna megváltogatni, vagy a függelék anyagát is fölvenni a névmutatóba, külön csoportosítva.

V.

Hagyományok, mesék és rokonneműek, Gyűjtötte és jegyzetekkel ellátta: Kálmány Lajos. I. kötet. 222 l. Kiadja a Néphagyományokat Gyűjtő Társaság. (Vác, 1914. Első váci sajtó. [Hermann A.]). Ára: 3 kor.

Kálmány Lajos. az érdemes kutató, aki Szeged népe s Koszoruk az Alföld Vadvirágaiból címen már két nagy gyűjteménnyel gazdagította a magyar népköltésre vonatkozó ismereteinket, s nem egyszer önálló tanulmányban számolt be vizsgálódásai eredményéről: újabban ismét egy csomó népmesét és mondaszerű följegyzést adott ki. A gyűjtemény, mely Hagyományok felírással jelent meg, első sorban bizonyára a néprajzzal foglalkozókat érdekli, de mint érdekes mozzanat itt is megemlíthető, hogy benne Mátyás királyra, Toldira, Kinizsire, Zrinyire és Rákócziira, a magyar műköltészet régi kedves alakjaira vonatkozó népköltési darabok is akadnak. Hogy ezekben mennyi a régi hagyományoszerű elem s mennyi az újabb, irodalmi hatás, annak kimutatása más lapra tartozik. E helyütt csupán felhívjuk a figyelmet a szerzőnek a *Rákóczi lova fordított patkója* című darabhoz fűzött jegyzetére (213 l.), melyben azt vitatja, hogy «a nép Rákóczit, mint örökéletűt, mint szabadítót várta.» Szerző szerint tehát amely adatban Rákóczi mint nem örökéletű, hanem örökre meghaló szerepel, az az adat nem a népből credt.

V. M.

Rudnicky István: *Ukraina és az ukrainaiak*. Budapest, 1914. Ukraina nyelvének ismertetése közben megemlíti, hogy az északi orosz vidékeken a XII. században keletkezett irodalmi emlékek közt leghíresebb az *Ének Igor hadairól a palócok ellen* szóló népeposz, melyet 1858-ban Riedl Szende magyarra fordítva is kiadott. A XVIII. századbeli irodalmi fellendülésről szólva azt mondja, hogy a tiszta népi nyelv lépett az ó-szláv helyére, mint a magyar irodalomban Dugonics-Csokonai népnemzeti irányával. Megemlékezik még Sevcsenko Tárászról, az ukrainaiak nagy lírikusáról, aki nemzetét Petőfi módjára lelkesíti híres verseivel.

ál.

Horger Antal: *A nyelvtudomány alapelvei*. Budapest, Kókai L. kiadása. Ára 4-80 K. 215 l.

E munka tárgya kívül esik ugyan az irodalomtörténet körén, de annál a szoros viszounál fogva, mely a nyelvtudomány és az irodalomtörténet között van, e folyóirat hasábjain is meg kell emlékeznünk róla. Horger munkája alapvető a mi irodalmunkban: tárgyalja benne a nyelvtudomány összes fontos kérdéseit, ismerteti a rájuk vonatkozó tudományos nézeteket. Könyve hat részből áll; szól a nyelvtudomány tárgyáról, feladatáról, módszeréről; a nyelvészet segédtudományairól; a nyelv eredetéről. Legbővebb természetesen a következő rész, mely a nyelv életét tárgyalja. Részletesen fejtegeti a nyelv fogalmát, a nyelvfejlődés, a nyelvben előforduló változások okait s a nyelv elemeit. Az ötödik rész a nyelvek osztályozásának kérdésével foglalkozik; az utolsó rész pedig összefoglalja a nyelvtudomány történetét napjainkig. Fejtegetései folyamán gyakran idézi neves szaktekintélyek nézeteit, de egyszersmind bírálja is a véleményöket, s hol a maga

tudományosan megokolt meggyőződését állítja velök szembe, hol pedig a különböző nézetek egyikének kiválasztásában és elfogadásában mutatkozik önállósága. Nagy olvasottsággal, tudományos felkészültséggel és világos, szabatos előadással, mint megbízható és szívesen követett vezető igazítja el olvasóit a mai nyelvtudomány kérdéseinek labirintusában.

Horger könyvét elsősorban a főiskolai hallgatók számára írta, s ezek csakugyan hasznos vezérkönyvet nyertek művében. Igen hasznos könyvül ajánlható az iskolák tanári könyvtárai számára is. De tanulságos és élvezetes olvasmánya lehet a művelt közönségnek is. Kíváncsú volna, hogy Horger könyve utat találjon a művelt érdeklődőkhöz. Mint a nyelv idegen elemeiről szóló részben fejtegeti a szerző, idegen szók, szólamok általánossá úgy válnak valamely nyelvben, hogy először a nemzet vezető, legműveltebb rétege kezdi őket használni. Talán ugyanez az út vezethetne számos megrögzött, bosszantó téves hit kiirtásához, a nyelvtudománnyal szemben gyakran mutatkozó kicsinylés, elfogultság eltűnéséhez s megértő, érdeklődő köztudat teremtéséhez; ami pedig valamely tudomány fejlődésének fontos tényezője.

SZEMRŐ ALADÁR.

Závory Sándor: Emlékeim. Galánta, 1914. 149 l. Neufeld Samu könyvnyomdája. Ára: 2 kor. (Kapható szerzőnél Budapesten, I. Fehérvári út 8. sz.)

Tárcaszerű feljegyzések, melyek közt nem egyszer irodalmi vonatkozású is akad. Ilyen a *Csokonai Martoson* című, melyben szerző — családi hagyomány alapján — leírja a debreceni költő 110 év előtti látogatását egy nyitraparti kis faluban, a tanítónál (a szerző «őregapja»-nál) Oroszi Nagy Mihálynál. A *Mikszáth Gleichenbergben* címűből egyebek közt megtudjuk, hogy a nagy elbeszélő «Aesculap az Alföldön» című szépirodalmi művének alapjául egy a szerzőtől elbeszélte eset szolgált. A *Jókai Gonosz helyzetben* című adomaszerű történet lényegében azt foglalja magában, hogyan kényszerült a szerző tréfás verse miatt Jókai egyszer nyílttéri közleményben sajnálatát kifejezni az okozott kellemetlenségért. A *Török Pál, mint életmentő* az abszolutizmus idején halálra ítélt Szini Károly megmentésének történetét mondja el. *Látogatás Görgeinél*, továbbá a *Görgei és Kossuth* felírású fejezetek a szabadságharc fővezérének tiszteletétől sugallt kis védőiratok. Számos egyéb kisebb jelentőségű irodalomtörténeti vonatkozású utalás is található a kötetben.

V. M.

Robert Gragger: Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn. Von Maria Theresia bis zur Gegenwart. I. Vormärz. Sonderabdruck aus «Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte» II. 1. Unter Mitwirkung hervorragender Fachgenossen hgg. von J. W. Nagl, + Jakob Zeidler und E. Castle. Wien und Leipzig. Carl Fromme, 1914. 8. r. 38 l.

Nekünk magyaroknak — amint azt már másutt hangoztatták (EPhK. 1914. 818. l.) — hálás földadatunk volna a hazai nemzetiségek, főleg a németek kulturájának történetét föl kutatni és megírni. Mert különben ide-

gen nemzetbeliek fognak hozzá, nem is mindig a legnagyobb rokonszen-
vel irántunk, s általában tudomást sem véve arról a munkáról, mely a
kulturtörténet és irodalomtörténet terén magyar nyelven folyik. Annál
örvendetesebb, hogy a Nagl-Zeidler-féle ismert vállalatnak, a monarchia
német irodalomtörténetének, befejező köteteiben a magyarországi rész
megírása Gragger Róbertnek jutott, aki tehát a magyar kutatás alapján
és szempontjából tudja informálni a külföldet. Sajnos azonban, a szerző-
nek meg volt kötve a keze. A Bánát, Erdély és Horvátország német iro-
dalma, kiszakítva az összefüggésből, külön-külön fejezetet kapott s a leg-
nagyobbak, mint Lenau, Batsányiné, szintén nem az ő megírásában áll-
nak előttünk. A rendelkezésére álló tér is igen szűk volt, azért főleg a
tömör összefoglalásra és a tárgy filológiai megalapozására törekedett.

Előadásából látjuk, hogy a XVIII. századi és a szabadságharc előtti
magyar és német irodalom közös kulturai milieuból fakadt. Ennek a szem-
pontnak kidomborítása és végigvezetése adja meg a szerző munkájának, a
magyar irodalomtörténetre nézve is, főértékét. A magyar irodalom nem
szűnt meg a hazai németiség kulturájából fölszívni az ösztönzéseket, vi-
szont — az állandó szellemi és anyagi kölcsönhatás révén — a hazai
német irodalomnak is megvolt a kikerekített önnállósága és magyarországi
jellege. Több író (Gaal György, Mednyánszky Alajos, Toldy Ferenc, Hugó
Károly) egyformán írt magyarul és németül. A németre fordítók is
nagyobbára magyarok (gróf Majláth János). Tiszta német írók (Schröder,
Lenau, Beck, Vogl, Tekusch) sem tagadják meg magyar voltukat és az
idegen irodalomba magyar tartalmat visznek magukkal. Érdekesen állítja be
szerző a németül író, de magyar iskolázottságú Pyrkert a magyar irodalom
szerves fejlődésébe: abba az írói körbe, mely a klasszikus eposz roman-
tikussá alakulását fejlesztette ki (Czuczor, Vörösmarty). Az ötlapnyi terje-
delmes méltatás szerepét megillető helyet juttatott Pyrkernek a szerző
munkájában. Hasonló kiemelésben (33—36. l.) csak a Lenau iskolájába
tartozó Beck Károly, a magyar pusztá költője, részesül. Általában véve a
hazai német irodalom inkább a népszerűbb ágakban bírja erejét. A nyom-
dák és kiadók (Trattner, Landerer, Hartleben, Wigand, Heckenast) — a
magyar irodalom számára is — német, de hazafias kezekben vannak.
A folyóiratok, almanachok és zsebkönyvek (Hormayr) sablonos költészete
nem maradt magyar párhuzamok nélkül. A kritikai és irodalmi lapokba
szívesen írnak magyar írók. Ismeretes, hogy a magyar játékszín megalá-
pítására Pozsonyból német nyelven indul ki a fölhívás; viszont állandó a
magyar irodalom németre fordítása. A német színház főuraink vetélkedő
támogatása mellett virult és megelőzi a magyar játékszín. Szerző a pest-
budai német színészet költészetének is rövid vázlatát adja, eredeti forrá-
sok alapján, — szerző jegyzeteit e sorok írójának is volt alkalmá fölhasz-
nálni (EPhK. 1914. 343. l.) — minthogy Kádár Jolán 1812-ig terjedő dol-
gozata csak újabban jelent meg.

Végeredményben a hazai német irodalmat csak másodrendű értékelés
illeti meg. Az erősödő magyar kultúra mind jobban lazítja alatta a ta-

lajt. Mindenesetre élénk irodalmi élet és tevékeny írók kapcsolták hazánkat a németnyelvű kultúra közösségébe.

Gragger munkája első alapvető összefoglalása és rendszerezése a hazai német irodalmi törekvések történetének. Belőle és azokról a kutatásokból, amiken részben fölépül, mind jobban kidomborodik egy új probléma, melynek megoldása — hasonlóan a latin irodalmunk kérdéséhez — a hazai német irodalom helyét lesz hivatva megállapítani a magyar művelődés és irodalom történetében.

Z. B.

Új könyvek és füzetek. — *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond-társaság évkönyve*. Marosvásárhely. 1914. 213 l. A társaság kiadása. (Révész B. ny.) Ára 3 kor. — *Kempelen Béla: Magyar nemes családok*. 8. h. Noeh—Qiwál. Budapest. 1914. 456 l. Grill kiadása. Ára kötve 20 kor. — *Tolnai Világlexikona*. 4. k. Betegápolás—Brüsszel. Budapest. 1914. (Tolnai Világlapja előfizetőinek 3 kor.) Kötve 20 kor. — *Zempléni Árpád: A hermelin*. A Kisfaludy-társ. 1913. évi Bulyovszky-díjával jutalmazott elbeszélő költemény. Budapest. 1914. 12 l. (Franklin-nyomda.) Németh J. bizománya. Ára 1. kor. — *Zempléni Árpád: Mogyoróbel herceg*. Vogul hős-ének. Budapest. 1914. 28 l. (Franklin-nyomda.) Németh J. kiadványa. Ára 1. kor. — *Kósa Miklós és Kun Andor: Az új sajtótörvény és magyarázata*. Budapest. 1914. 64 l. Dick Manó kiadása. Ára 70 f. — *Körösi Albin: Egy magyar királyleány története*. Istoria de la fiylla del rey Dungria. Katalán provencei legenda. (Tanulmány az ó-román irodalom és dialectológia köréből. Budapest. 1914. 62 l. (Élet-nyomda.) Ára 3 kor. — *Tomásik Sámuel: A murányi vár*. Németből szabadon átdolgozta Traum Péter. Nagyrőce. 1914. 173 l. (Budapest. Rózsavölgyi bizománya.) Ára ? — *Zsírka Ferenc: Losonci Bánffy Dénes és kora*. Életrajzi vázlat. Budapest. 1914. 72 l. Merkantil-nyomda. (Történeti értekezések 4. sz.) Ára ? — *Bodola Gyula: Miért hagyta el Petőfi Pápát?* Pápa. 1914. 10 l. Főisk. kny. Kis Tivadar bizománya. Ára 40 f. — *Al-Shakespearei drámák*. Szerk. Heinrich Gusztáv. 2. sz. Budapest. 1914. 52 l. A [M. T. Akadémia könyvkiadóhiv. (Yorkshirei tragédia. Szomorújáték 1 felv. Ford. Mayné-Marczali Erzsébet. Ára 1 kor.) — *Bornemisa Sebestyén: Három hazai román költő a XIX. század elejéről*. Szászváros. 1914. 35 l. Ára ? — *Csejtevár Asszonya*. Regény a XVII. századból. Németből ford. Sebestyén József. Székesfehérvár. 1914. 305 l. Ára 2 kor. — *Fraknói Vilmos: Mátyás király és a Hohenzollernek diplomáciai érintkezése*. (Különlenyomat a Történeti Szemléből.) Budapest. 1914. 85 l. Franklin-nyomba. Ára ? — *Birkás Géza: Montaigne*. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest. 1914. 28 l. Szerző kiadása. Ára ? — *Vadnai Olga: Magyar társadalmi és családi élet a XVII. század végén*. Turócszentmárton. 1914. 78 l. Magyar ny. Ára ? — *Böszörmény Zoltán: Új énekek*. Budapest. 1914. 95 l. Galantai Gyula kiadása. Ára 4 kor. — *Linnankoshi Johannes: Dal a tűzpiros virágról*. Regény. Finnből ford. Sebestyén Irén. Budapest. 1914. 383 l. Athenæum-kiadás kiadás. Ára 1 kor. 90 f. — *Modern Könyvtár*. Szerk. Gömöri Jenő. Buda-

pest. 1913. Athenæum-kiadás. 423—25. Máday Andor: A háború és a béke szociológiája. Ára 80 f. 426—27. Krudy Gyula: Első szerelem. 40 f. 428—31. Jensen Hermann: A csatatér árnyai. 80 f. 432—33. Hoffmannsthal Hugó: Tizian halála. Erkölyjelenet. Ford. Franyó Zoltán. Ára 40 f. 934—36. Heine Henrik: Firenzei éjszakák. Ford. Balla Ignác. Ára 60 f. 437—38. Kálnoki Izidor: Háborús tréfák. Ára 40 f. 439—40. Karinthy Frigyes és Emőd Tamás: A vándor katona. Ünnepesti történet. Budapest. 1915. 33 l. Atheneum-kiadás. Ára 40 f. — *Törőné Korpássy M.; Futó percek.* Versek. Debreczen. 1914. 96 l. Csáky F. könyvkiadó. Ára 2 kor. 50 f. — *Csura Miklós: Versek.* Gyula. 1914. 74 l. Dobay J. könyvtárús. Ára ? — *Baranyay József: A komáromi sajtó történeti repertoriuma.* Budapest. 1914. 36 l. Nagel O. (Különlenyomat B. J. A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története c. művéből.) Ára ? — *Pelz Béla: A magyar történelmi tár és a Történelmi Tár tartalommutatója.* Budapest. 1914. 152 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 3 kor. — *Fraknoi Vilmos: Mátyás törekvése a császári trónra.* Budapest. 1914. 86 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 kor. — *Szepessy László: Virágos vonattól a vöröskeresztig.* Harci dalok és nóták. Budapest. 1914. 67 l. (Nagel O.) Ára 1 kor. — *Balogh Endre: Költemények.* Zilah. 1914. 78 l. (Seres S.) Ára 2 kor. 50 f. — *Krudy Gyula: A vig ember bús meséi.* Budapest. 1914. 220 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 4 kor. — *Baranyay József: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története.* (Különlenyomat a Komáromi Újságból.) Budapest. 1914. 192 l. Nagel O. bizománya. Ára 2 kor. — *Györe János: Abonyi Lajos pályája.* (1833—1898.) Füg. Arany János levelei Abonyi Lajoshoz. Abonyi L. önéletírása. Máramarossziget. 1914. 42 l. Ára ? — *Hettesheimer Ernő: Arany uralomrajutása az irodalomban.* Debreczen. 1914. 63 l. Ára ? — *Bólyai Farkas és János geometriai vizsgálatai.* 1—2. r. Kiadta életrajzzal, magyarázattal ellátta *Stäckel Pál.* Magyarra ford. *Rados Ignác.* Budapest. 1914. 288+295. l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 12 kor. — *Décsi Lajos: A Lugossy-codex és kiadatlan versei.* Budapest. 1915. Ráth M. bizománya. Ára 1 kor. (Magyar irodalomtörténeti értekezések. XI. sz.) — *Olcsó könyvtár.* Szerk. *Heinrich Gusztáv.* Budapest. 1915. Franklin-kiadás. 1755—59. I. Vilmos német császárnak és porosz királynak 90 válogatott írása. Ford. Supha Géza. 238 l. Ára 1 kor. — 1760—1762. John L. Mosley: Nagy Péter cár. Ford. *Hegner János.* 86 l. Ára 60 f. — 1763—1764. Angyal Dávid: A világháború okai. 59 l. Ára 40 f. — *Petőfi legszebb harci költeményei.* Összeszedte *Kardos Albert.* Debreczen. 1914. 19 l. (Hegedüs és Sándor.) Ára 20 f. — *Lengyel Gyula: A falu cselédje.* Szatirikus önéletrajz és egyebek. Miskolcz. 1914. 162 l. (Bp. Kokai L. bizománya.) Ára 4 kor. — *Toperczer Ákosné: Körösi Csoma Sándor és a teozófia.* Budapest. 1914. 10 l. Pfeifer F. bizománya. Ára 30 f. — *Kiss József összes költeményei.* I. k. 5. kiadás. Budapest. 1914. 286. l. Singer és Wolfner kiadása. Ára kötve 4 kor. — *Vécseyné Jankovich Lujza: Keressük a boldogságot.* Regény. Budapest. 1914. 134 l. Szent-István-társ. kiadása. Ára 1 kor. 20 f. — *Magda Sándor: A magyar egyezményes philosophia.* Ungvár. 1914. 122 l.

(Székely és Illés nyomdája.) Ára ? — Márki Sándor: *Kresznerics Ferenc Leveles könyve*. Budapest. 1914. 50 l. A Szent-István-társulat kiadása. Ára 1 kor. 20 f. — *Friedreich István: Gróf Széchenyi István életrajza* I. k. (1791—1840.) Budapest. 1915. VIII+440. l. A Szent István-Társulat kiadása. Ára 10 K. — *Horger Antal: A nyelvtudomány alapelvei*. Budapest, 1914. 214 l. Kókai Lajos kiadása. Ára 4-80 K. — *Bródy Sándor: Fehér könyv*. Budapest. 1914 december. 158 l. Az író kiadása. (Pallas-nyomda.) Ára 1K. — *Czinkotszky Jenő: Oswald újbányai jegyző német verses elbeszélése a XIV. századból*. Budapest, 1914. 70 l. Budapest, Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedése. (Német Philologiai Dolgozatok. IX.) Ára 2-50 K. — *Hedvig-Hidvégi József: Pro rege et patria*. Újabb versek. Budapest. 1914. 32 l. A szerző kiadása. (Hedvig S. nyomdája Bpest.) Ára 40 f. — *Fáy András: Attila*. Történeti regény. Budapest, 1915. 358 l. Athenæum-kiadás. Ára 5 K. — *Magyar könyvtár*. Szerk. Radó Antal. Budapest, 1915. 750—751. Sándor Szilárd (Archibald Williams nyomán.) *A modern háború eszközei*. Újkori tüzérség-harc a tenger alatt. 86 l. Ára 60 f. 752—753. *Pilch Jenő: Ausztria és Magyarország hadserege*. 96 l. Ára 60 f. — *Faylné Hentaller Mária: Leányévek*. Elbeszélések. Tull Ödön rajzaival. Budapest, 1914. 287 l. Lampel-kiadás. Ára kötve 4-80 K. — *Krudy Gyula: A 42-ös mozsarak*. Regény. Mühlbeck Károly rajzaival. Budapest, 1915. 181 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 2 K. — *Nagy Endre: A nagy háború anekdotakincse*. Budapest, 1915. 192 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 K. — *Vég Gyula: A képrombolók*. Kulturtörténeti tanulmány. Budapest, 1915. 157 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 K. — *Juhász Gyula: Új versek*. 1905—1914. Békéscsaba, 1914. 45 l. Tevan-könyvtár. Ára 40 f. — *Szalay Mihály: Nótaszó a tábornőznél*. 30 katonanóta 2. bőv. kiadás. Szentgotthard, 1914. 35 l. Wellisch-kiadás. Ára 20 f. — *Kálmány Lajos: Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye*. (A Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményének XIII. kötete.) Budapest, 1914. XXXII+532 l. Athenæum-kiadás. Ára 6 K. — *Ortvay Tivadar: Mária, II. Lajos magyar király neje (1505—1558.)* (Magyar Történeti életrajzok. Szerk. Dézsi Lajos. 1914. 1—5 füz.) Budapest, 1914. (458 l. 17 kép.) Athenæum-kiadás. Ára 16 K. — *Nagy Endre: Csataképek*. Budapest, 1915. 189 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 K. — *Nagy Endre: Tábori levelek*. Budapest, 1915. 192 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 K. — *Sas Ede: Mihály pápa lánya*. Dráma 1914-ből. Nagyvárad, 1915. 82 l. (Budapest. Singer és Wolfner bizománya.) Ára 2 K. — *John Arany: Toldi's Eve. Ballads. Selected Lyrics*. Translations from the Hungarian of John Arany By William N. Loew of the New York Bar. The Co-operative Press. 15. Spruce St. New York. — *Szepessy László: Katonaversek*. Harcéri dalok, nóták, elbeszélő költemények. Budapest, 1914. 84 l. (Német filologiai dolgozatok. XIII. sz.) Pfeifer F. Ára 3 kor. — *Garai Antal: Párisi és hazai forradalmi emlékeim*. 1848—49. Gyoma, 1914. 174 l. Kner I. Ára 5 kor. — *Kertész Kálmán: A megtért katona*. Hazafias játék karácsonyra. 3 felv. Budapest, 1914. 29 l. Szent István-Társulat kiadása. Ára 40 f. — *Tanítók Naptára* 1914-re. (Folyóiratunk olvasóit esetleg érdeklő cikkek benne: Neményi Imre, Eötvös József

báró. Emlékbeszéd születése 100 éves fordulóján. Imre Sándor, A magyar pedagógiáról. Gondolatok Eötvös születésének százados évfordulóján.) — *Eucken Rudolf: Az élet értelme és értéke.* Ford. Schöpfung Aladár. Budapest, 1915. 203 l. Franklin-kiadás. Ára 2 kor. — *Lányi Sarolta: A távozó versek.* Gyoma, 1914. 90 l. Kner I. — *Lampérth Géza: Rendületlenül.* Budapest, 1914. 14 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 60 fill. (Műkedvelők Színháza 45. sz.). — *Pallmann Péter: A magyar piaristák II. József uralkodása alatt.* Kolozsvár, 199 l. Stief J. Ára 3 kor. — *Vécsey Jankovich Lujza: Keressük a boldogságot.* Regény. Budapest, 1914. 134 l. Szent István-Társulat kiadása. Ára 1-20 kor. — *Világháború naptár* 1915. évre. Budapest, 1914. 128 l. Rózsa K. Ára 80 f. — *Vámbéry Ármin: A magyarság bölcsőjénél.* A magyar-török rokonság kezdete és fejlődése. Budapest, 1914. 223 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor. — *Takács Emilné: A négy évszak.* Alkalmi színjáték a madarak és fák napján. Ujpest, 1915. 24 l. Weisz B. könyvkereskedése. — *Vargha Damján: Synopsis legendarum praedicationumque ex codicibus Hungaricis ratione habita Catalogi Sanctorum Petri de Natalibus composita.* Budapest, 1914 (jún. 1.). 12 l. Élet-nyomda. — *Ferenczi Zoltán: Magyar Shakespeare-tár.* A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága. VII. kötet. Budapest, 1914. IV + 320 l. Kilián Frigyes utóda bizománya. — *Osztrák-magyar vöröskönyv.* Diplomáciai akták a háború előzményeinek történetéhez. 1914. Bevezetéssel ellátott népies kiadás, a hivatalos kiadás egész anyagának szövegével. Budapest, 1915. 144 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 korona. — *Jendrassik Ernő: Bárány Korányi Frigyes emlékezete.* Budapest, 1914. 17 l. (Arcképpel). A M. T. Akadémia kiadása. Ára 30 fillér. — *Berzeviczy A., Marczali H. és Nagy G.: Pulszky Ferenc százados emlékünnepe.* (Arcképpel.) Budapest, 1914, 86 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 kor. — *Al-Shakespearei drámák.* Szerkeszti Heinrich Gusztáv. III.: A tékozló fiú (The London Prodigal) 1605. Fordította Benedek Marcell. Budapest, 1914. 118 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 K. — *Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban.* 970—1900-ig. Nagyvárad. 1915. 500 l. (Szent László-nyomda.) Ára 4 kor. — *Mező Ferenc: Deák Ferenc viszonya Zalaszentgróthoz.* 1914. Nagy Sándor könyvnyomdája.

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 febr. hó 1-től 1915 márc. hó 1-ig befizetett díjakról :

Tagsági díjak 1915-re: Bayer J., Bayer Á., Császár E., Kirchner B. (1914: 5 K, 1915: 5 K), Sebestyén Gy. (1914: 10 K), Gönczy I., Petri M., Körösi M., S. Szabó J. (1914: 10 K), Tolnai V., Paál A., Balassa J., Künstler I., Gretzmacher J. (1914: 10 K), Borbély F. (1914: 10 K), Ozorai L. (1914: 5 K), Mokos Gy., Horger Á. (1915: 10 K, 1916: 10 K), Horváth I., Fest S. (1914: 150 K), Ebergényi A. (5 K), Bódis J., Karl L., Németh S., Bleyer J., Novotha A., Hajnóczi I., Ihász F., Pallós A., Szerető G., Szinnyi I., Kovács S., Némethné I., Kéki L. (1915: 298 K), Fekete I., Csárszky I., Bán A., Kiss E. (1913: 10 K). Összesen: 35648 K.

Előfizetési díj 1915-re: Csornai prem. székház, Kaposvári keresk. isk. ig., Fiumei m. kir. áll. főgimn. ig. (1915: 10 K), Székesfehérvár kath. főgimn. ifj. önk. köre (1915: 10 K), Székelykeresztúri unit. főgimn. ig., Soproni rk. főgimn. ifj. önk. köre, Pollatsek-féle könyvk. Temesvár (60 K), Székelyudvarhelyi ref. főgimn. ig. (1915: 10 K), Vágújhelyi izr. főreálisk. ig., Monori polg. leányisk. ig., Pozsonyi áll. polg. leányisk. ig., Kecskeméti főreálisk. ig., Máramarosszigeti rk. főgimn. ig., Nagyszombati rk. főgimn. ig., Fábry E., Budapesti Kalazantinum, Karánsebesi áll. főgimn. ig., Marosvásárhelyi rk. főgimn. ig., Nagykőrösi ref. főgimn. ig. (1914: 15 K), Döme K., Kolozsvári keresk. akad. ig., Kaposvári áll. főgimn. ig., Lőcsei m. kir. áll. főreálisk. ig. (1915: 750 K), Esztergomi rk. polg. isk. ig. (1914: 15 K), Lugosi főgimn. ig., Budapesti Jézust. egyet. hallgatók (1915: 10 K), Gyulafehérvári rk. főgimn. ig., Szamosújvári főgimn. ig., Budapesti Orsz. Nőképz. Egyesület Veres Pálné-utcai fels. leányisk. ig., Kúnszentmiklósi ref. főgimnázium ig. (1915: 10 K). Összesen: 46250 K.

Mindösszesen befolyt: 81898 K.

Budapest, 1915. február hó 28.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II., em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető *dr. Kéki Lajos* jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Lén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyi József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszeghy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Szilý Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyi Ferenc
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Toncs Gusztáv
Baksay Sándor	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris	Varju Elemér
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucián	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöpfung Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla

IV. ÉVFOLYAM. 5—6. FÜZET.

1915. MÁJUS—JUNIUS.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1915. =====

TARTALOM.

	Lap
Kristóf György: Barcsay Ábrahám költészete	161
Kéki Lajos: A szabadságharc verses krónikája	167

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Négyesy László: Szerzelék középkori verses emlékeinkhez	175
Fest Sándor: Wrazall angol követ Benyovszky Móric grófról	179
Tolnai Vilmos: Bárány Boldizsár Katona Bánkbánjáról	180

IRODALOM.

<i>Décsi Lajos:</i> A Lugossy-kodex és kiadatlan versei.	
Ism. V. M.	182
<i>Friedreich István:</i> Gróf Széchenyi István élete I.	
Ism. Imre Sándor	183
<i>Szinnyei Ferenc:</i> Jósika Miklós.	
Ism. Zsigmond Ferenc	185
<i>Pulszky Ferenc kisebb dolgozatai.</i> Kiadta Labán Antal.	
Ism. Morvay Győző	187
<i>Ipolyi Arnold népmesegyűjtésménye.</i> Kiadta Kálmány Lajos.	
Ism. Solymossy Sándor	190
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	195

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. — Az Akadémia új tagjai és jutalmazottjai. — Az Akadémia új pályatételei. — Petőfi Apostola forrásaihoz. — Laczkó Géza: Legrégibb nyelvemlékeink iratási helye	219
A SZERKESZTŐHÖZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK JEGYZÉKE	221

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

BARCSAY ÁBRAHÁM KÖLTÉSZETE.

Immár közönséges igazság számba megy, hogy a műalkotások megértéséhez elengedhetetlenül szükséges az, hogy magunkat az alkotó művész lelkébe képzeljük. Ez az élménynek újra átélése, más néven utánélése. Akárhogy is nevezzük magát ez eljárást, bizonyos, hogy mindenkor nagy könnyebbséggel megy végbe, ha maga a művész nyújt hozzá szempontokat, ha maga a művész nevezi meg élményeinek különböző rétegeit. Ezért van igen nagy becse a művészek ön-életrajzi följegyzéseinek, közelebbről a művek keletkezésére, alakulására és kiformalódására vonatkozó nyilatkozataiknak. Az elméleti esztétika is nagy haszonnal értékesítheti azokat, bár általános tételek megállapításakor igen gyakran túlbecsüli ezeket az egyéni adatokat. De ha nem egyetemes érvényű ítéletekről van szó, hanem egy bizonyos egyéniségről, egy bizonyos egyéniség műveinek megértéséről, akkor kiválóan becsesek, legfontosabb közhelyek. Miként gondolkozik egy költő a költészetről, annak fontosságáról, szerepéről? Hogyan villant fel lelkében a mag, mely aztán gyönyörű virággá sarjadzott föl? Minő eszmék, milyen pillanatok kedveztek az alkotás gyönyörének? Mindezek oly kérdések, melyek minden egyes egyéniség megértésekor fölvetendők. S ha magának a megértés célpontjában álló egyéniségnek közvetlen nyilatkozata áll feleletként rendelkezésre: a méltatás műve könnyebb, a vizsgálat eredménye igazságosabb.

Nem ritkán fordul elő az a kedvező eset, hogy az alkotó művész egyúttal teoretikus is. Irodalmunkban Arany, Petőfi, Eötvös, Kemény, Jósika vagy csupán egy műfajra, vagy általában a költészetre vonatkozólag egész kis elméletet hagytak ránk becses örökségnek. Ezenkívül egyes művek létrejöttéről is nyerünk eléggé pontos tájékoztatót. Barcsay Ábrahám természetesen nem tartozik ezek közé az írók közé. Mindössze néhány elszórt megjegyzése van. Ám azért eléggé fontosak és érdekesek arra, hogy számbavegyük őket avégett, hogy költeményeinek helyes megértésében fölhasználhassuk.

Legkimerítőbben nyilatkozik Barcsay a költészetről *A poétákhoz*¹ c. epigrammjában. Így hangzik :

A poétákhoz :

Papíroson ugró rendek koholói,
Addig nem lehettek Nemzet tanítói,
Míglen egy vagy más láb nyugözvén versetek
Fülnek tetsző hangtól üres éneketek.
Hát a szív hol vagyon ? szökéssel nem nyerik,
Ámbár a battutát² sorok ütve verik.
Ha a képzelődés ragyogó tükörét
Félretesszük s a hang hódító műszerét,
Apolló chorusát hijában dicsérjük,
S Parnassus tetejét haszontalan mérjük,
Mert a természetben ami erőltetett,
Kivált ember előtt kedvet nem nyerhetett.

Meglepő szabatosság és fején találása a szegnek ! A legpontosabb elmélet; annyira szabatos, hogy előttünk a kis költemény inkább fordításnak, átdolgozásnak tűnik föl és nem eredetinek. A következő tételekből áll: Az igazi költő nemzetének tanítója. De hogy azzá válhasson, nem elegendő a verses forma. Ám a ritmus sem minden. *Szív és képzelőerő* teszi a verset költeménnyé. Szív és a képzelődés ragyogó tükröire nélkül a mű erőltetett vers. Csak érzelemmel és képzelő erővel juthatni a Parnassus tetejére. Ezek Barcsay szerint az igaz költészet jellemvonásai. És tegyük hozzá azt, hogy helyesen állította fel ezekben a költészet föltételeit. Mi is úgy valljuk, az érzés mélysége s a képzelet ragyogása nélkül csak vers jön létre s nem költemény.

Ha azonban ezzel a legmagasabb mértékkel mérnök a Barcsay költeményeit, alig találánánk egyet-kettőt, mely megállaná a sarat. Nemcsak Barcsay, de szinte valamennyi kortársa könnyűnek találhatnák a mérlegen. Csak a legnagyobbak: egy Vörösmarty, Petőfi, vagy hogy a Barcsay emberöltőjében maradjunk, egy Bacskányi és Csokonai volna költő. Barcsay és társai, a franciások, bizonyosan nem.

Pedig mégis költők ! Költők, kiknek műveiben a kortársak ép annyi lelki élvezetet találtak, mint mi ma legkedveltebb íróink műveiben. Költők, kik ma is, nekünk is gyönyörűségünkre szolgálhatnak, ha megértő s nem fitymáló szándékkal közeledünk feléjük. Barcsay

¹ Közölte Döbrentei az Erdélyi Múzeum 1814. I. füz. 29. lapján.

² Oláh tánc, mint ezt már Döbrentei is megjegyezte.

Ábrahám pl. sokak ízlése szerint, ma, nem költő, ezért nem is érdemes olvasni, még kevésbbé érdemes arra, hogy műveit kutassa valaki. Pedig e fennhéjázó ízlés emlékezhethetne arra, hogy Barcsayt az európai műveltségű s ugyancsak kényes ízlésű Kazinczy Ferenc olyan költőnek tartotta, kinek művei élni fognak a világ végezetéig. Ha más nem, a Kazinczy felfogása legalább gondolkozóra ejthetné az *abszolút mérték* alkalmazóit.

Barcsay Ábrahám korának az ízlésében a klasszicizmus uralkodott s tán egy költői irányra se nyomta rá tisztabban pecsétjét, mint épen a franciásokra, kik közé Barcsay is tartozik. A klasszicizmust pedig jellemzi a leszűrtség, a formák merevsége, az érzelmek egyenletes nyugodt folyása, a tartalom csiszoltsága, az eszményi szépre törekvés. A kedély robbanása, az érzelmek viharzó csapkodása, a szépek egyéni megnyilatkozása a klasszicizmussal össze nem fér, a klasszicizmus szülte művekben fel nem található. A klasszicizmus költői eszményképe a nyugodt fényességű, messzelátó Apolló. Ennek a papja a költő. S a magát Apollónak szentelt pap nyugodt fényességben s bölcs messzelátással szemléli a világot. A szétszórt szépségeket egyesíti, az értelem alól fölszabadult érzelmeket egyenletessé elringatja s úgy adja elő. Akkor is jól teszi, ha a művet kilenc évig pihenteti, s csak akkor bocsátja a profán tömeg elé. Ilyenek az óvilág költői, a francia és német klasszicisták. Ilyenek a magyar klasszicisták is, a franciások, a deákosok és Kazinczy.

A romanticizmus mindennek ellentéte. Eszményképe a majd jó kedvű, majd búskodó Dionysios, ki sohasem pihen, ki sem örömeiben, sem fájdalmaiban mértéket nem tart. Csapongva csatangol végig messzi vidékeken, s folyton új és új képek meredeznek eléje. Mi a szívében, azt rögtön ki is mondja úgy, a hogy átérezte; mit látott, rögtön elénk is tárja, ahogyan látta. A rendkívüli, a szokatlan, a vihar az ő eleme, a kimérttség, a mozdulatlanság halála.

A naiv közfelfogásban ma is kétféle fogalom él a költőről. Abban egyezik a két fogalom, hogy a költő nem közönséges lény. De az egyik szerint ez a nem közönséges, hanem isteni szikrától hevülő vates a köznapi világtól elkülönülten, a prózai élet szelétől meg sem legyintve szemléli az ideák világát; nyugalmaát zavarni bűn, az avatatlan tömeg csak arra való, hogy hódoljon csodálatos fensége előtt, ha a szentek szentjéből néha kegyesen előlép, hogy a tökéletlenségbe teljességet, a zűrzavarba rendet hozzon. Ez a klasszikus költő. A romantikus költő is rendkívüli lény, de már inkább ember, csakhogy haja, ruházata is jelzi azt, hogy különb mint más. Mindig forrik, mindig alkot, mindig csodálatos, bújja világban jár, hová őt az átlag-

ember nem tudja követni. Magyar közönségünk is a költőt vagy mindig exaltálnak gondolja, mint amilyen volt Csokonai, Petőfi, Hugó K. és Lisznyai; vagy pedig nyugodt fönséggel s a bájos Múzsák társaságában a Helikon vagy Olympos körül, mint Berzsenyi, Kazinczy és Kölcsy. Az a romantikus költői típus, ez meg a klasszicizmusé.

Barcsay ez utóbbi típushoz tartozik — és pedig tudatosan. Barcsay maga is vallja azt, hogy az esztétikai tevékenység, úgy a műalkotás, mint a műélvezet, szabad tevékenység, a mindennapi élet százféle gondja alól fölszabadult egyén szellemi működése. A költészet műveléséhez és élvezetéhez *nyugalom* kell. Kedves időtöltés békesség ölében enyelegni a múzsákkal (Ányoshoz 1779 okt. 4-én írt episztolája L. Hon 1873. évf. 12. sz. 137. l.). A hadigyakorlás végén c. költeményben meg így ír (Révai: Két nagys. elme... 78. l.):

Vége van, Barátom! már a gyakorlásnak,
Eljött az ideje kunyhóba lakásnak,
Hol mezeje vagyon mély gondolkodásnak,
S olykor, ha kitelik, magyar Versírásnak.

1773 márc. 3-án így ír Bessenyeihez (Bessenyei György társ. 27. l.): Ha néha hadi foglalatosságaimból szabadulhatok is és magamat a fegyverzörgés közzül ellopván, Musák kebelében pihenhetek, akkor is tsak... Ugyancsak Bessenyeit úgy bízattja a költészet művelésére, hogy ketten akasszák kardjukat szelid juharfára s úgy áldozzanak a versek istenének. Jól tudja, hogy a Múzsák neki csak csevegnek s mégis álmodt, kedvet, gyógyító füveket hoznak. Ép ezért óhajtja (Ányoshoz írt episztolájában: Hon. i. sz.), hogy bárcsak letehetné fáradt sisakját s a Múzsáknak szentelhetné hanyatló napját. A nyugalom, a magány perceiben látogatják meg a bájos Múzsák a költőt, ekkor vannak az ihletés pillanatai: ez a költői hangulat, a műalkotásra és a műélvezetre egyként szükséges nyugalom.

Ámde Barcsay, mint általában a klasszicizmus hívei és művelői, úgy hiszi, hogy *a műalkotás benső folyamata is* ekkor kezdődik, csak *ezekben a nyugalmas percekben indul meg*. Pedig nyilvánvaló, hogy ezekben az otiumos pillanatokban csak a már átélt élménynek kiformalódása kezdődik. Az első fölhajtás (erster Aufwurf — ahogy a német terminológia mondja) már ott zsong a művész lelkében, befürödött az átélt reális életmozzanatok átélése alatt. Ám ez a klasszicizmus felfogása szerint nincs így. A klasszikus költő *egész alkotó* eljárása csak most, a nyugalom perceiben kezdődik. Ezért van az, hogy a klasszicizmus költője, ha csak nem lángelme, legértékesebbnek tartott műveiben sem emelkedik magasabb körbe, mint a nyugodt szemlélet és tiszta reflektálás világa. S ha szemlélete és re-

flexiói nagy ritkán költői hévvel neki is lendülnek, tapasztaljuk, hogy ezt a nekilendülő melegséget a költő alkotás, szemlélődés *közben* és nem valamely tényleges *élmény alatt* kezdte érezni. Hogy ez különösen Barcsaynál így van, hogy nála a műalkotás mindenestől a magány óráiban kezdődik, azt maga Barcsay többször kifejti. Mert őt, ha a Múzsáknak kedves pihenés beáll, versszerzésre, költeményírásra legtöbbször nem a maga lelkének tartalma izgatja, hanem barátainak, Bessenyeinek, Orczynak, Anyosnak a levele, sorsa. A *Tábori gyakorlat* stb. c. költeményben mondja, hogy Orczy levelének vettére a Múza már kész sugallni. A *Válasz* címűben hasonlóképp azt mondja, hogy vele az Orczy versei íratnak verset. Mindebből világosan kitetszik, hogy az alkotás ingere nem a költő világából pattan elő, hogy az inger tárgyi természetű.

Ennek következtében Barcsay költészetének alapvonása nem az érzelem, nem az érzelem közvetlen meleg kiömlése, hanem a *szemlélet*. Lírikus legtöbb költeményében, de az ú. n. *gondolati líra művelője*.

II.

Barcsay költészetének legrészletesebb elemzője, Zombori Izidor János, helyesen veszi észre, hogy a magányosság szeretete mellett a *barátság* a legtöbbet érő kincs.¹ Hiszen költeményeinek túlnyomó száma episztola, beszélgetés barátaival, Orczyval, Ányossal, Radvánszky Jánossal, ennek feleségével, Bessenyeivel és a franciásokkal, Voltaképpen el-elbeszélgetnek egymás ügyes-bajos dolgairól, a katonáskodásról, a háborúról, a Tisza-szabályozásról, erdélyi szokásokról stb. Beszélgetnek egymás testi és lelki állapotáról, az egészségről, a hadiélet fáradalmairól, a tokaji szüretéről. S minderről beszélnek versben, a magányban úgy, mintha egymás mellett ülnének, mintha egymást szemtől-szemben látnák. Ez annyira jellemző Barcsayra, hogy még azon műveiben is megtalálható a beszélgetést jellemző nyelvtani jelenség (a tegezés, valakihez intézett kérdés, felkiáltás), amelyek címe, aláírása, keltezése hiányzik. Barcsay összes művei elrendezésünkben kiadásra várnak. Abban a határozottan misszilis művek *költői levelek*, a többiek meg *versek* címen külön csoportban jelennek meg. A figyelmes olvasó azonban rögtön tapasztalni fogja, hogy a versek alig, vagy csak épen a külső keltezés és név hiánya által különböznek az előbbiektől. Úgyhogy kimondható az, hogy *Barcsay egész*

¹ Zombori I. J.: Barcsay Ábrahám élete és költése. Budapest, 1895. 49. l.

költészete a társasági élet, a *barátság által él*. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy Barcsayt versírásra környezete indítja, azoknak a példájára, buzdítására, baráti ösztönzésére nyul a tollhoz. Ez észrevételnek van egy igen erős nemleges bizonyítéka is. Nevezetesen fel-tűnő az, hogy mikor Barcsay eléri azt a sokszor hangoztatott célját, hogy a császár uniformisát levesse, a magányosságot senkitől sem háborgatva, gondtalanul élvezze nagy kiterjedésű dominiumain, mintha elfelejtené írói mivoltát, az irodalmat; költészettel nem foglalkozik, legfőljebb apró papírszeletekre írogat¹ elmés ötleteket. Kerek számban szólva: 1790 után keletkezett műveinek száma nem tesz ki egy fel-tucatot s azok is apróságok. Ugy látszik, hogy Barcsayban inkább *buz-gott valami ötletes, derült költői kedély, elmésség, mint igazi költői hajlam, költői tehetség*. Csakis így érthető a nyugalomba vonulást követő majdnem két évtizedes némaság s így érthető az is, hogy miért esik legtöbb művének keletkezési ideje a XVIII. század het-venes éveire. Ahogy rendre elszakad Bessenyeitől, Orczytól, Ányostól, a Radvánszky-családtól: úgy kevesbedik barátságában a verseléshez kapcsolódó szálaknak s maguknak a verseknek a száma is. Jellemző továbbá az is, igaz, hogy nemcsak Barcsayra, hanem annak a kornak igen sok írójára, azoknak *költői* leveleire, hogy tán sohasem írnak fenntartás nélkül episztolának tekinthető művet, hanem egyszerű, baráti, prózai értesítést. Legtöbbször ott a megszólítás, aztán jön hosszabb vagy kevesebb prózában írt rész, mely folytatódik néha csupán 2—4 sor terjedelmű versben. A befejezés szintén igen sokszor újra prózába szakad szerte, melyet aztán a pontos keltezés és név-aláírás zár be. Ismétlem, hogy ez nem egyéni jelenség Barcsaynál, de mégis számbaveendő a költemények benső értékének elemzésekor s Barcsaynál inkább, mint másoknál, mert nála a dalos évek egy decenniumra esnek s akkor is javarészt ilyen formát használ.

Ezek szerint Barcsayban a költői kedély legfőbb táplálója a ba-rátság (Orczy, Ányos és Bessenyei); nyilvánulása a szemlélet; tar-talma túlnyomóan reflexió, ú. n. gondolati líra. További kutatás fel-adata kimutatni e szemlélődő költészet tisztaságát, a benne foglalt gondolatsoportokat s végre azt, hogy miben jut kifejezésre mégis magának a költőnek az alanyiséga. Mert ez utóbbi kérdés eredménye fogja igazolni Barcsaynak, a *költőnek* értékét s ez fogja kijelölni költészetének a megfelelő helyet.

KRISTÓF GYÖRGY.

¹ Döbrentei feljegyzése (Erd. Múz. 1914, I. f. 21 l.) a költő özvegyének elbeszélése alapján.

A SZABADSÁGHARC VERSES KRÓNIKÁJA.

Napjaink nagy eseményeiből ha a múltba röppen vissza képzeletünk, első pihenőül a magyar hősiségnek és költői hevületnek utolsó fényes fellobbanásán, a szabadságharcon nyugszik meg. Ez a dicsőséges kor gazdag költészetet sugallt; változatos eseményeit megelőzte szenvedélyes izgatásával s lelkes buzdításával a műköltészet s nyomon kísérte élénk visszhangul a népköltés, bár e kor népköltészete sem tartalmi, sem formai tekintetben nem kiváló s távolról sem hasonlítható a magyar népköltés virágkorának, a kuruc kornak lírájához.

A szabadságharcban egy «lenni vágyó s veszni kész nép» egeket vívó lelkesedése tetőződik, mely lehetetlenségekkel birkózott meg, egy századnegyed munkájával kiépítette századok mulasztását s megkoronázta ezt egy bátran és férfiasan megvivott önvédelmi harccal. Ez adja meg sajátos színét és jellemét e háború költészetének is, mely nagyobb részében inkább politikai, mint háborús költészet. Fő jellemvonásaiul népiessége mellett a hazafias érzésnek szenvedélyes, túláradó hevét s ezzel együtt az elkeseredett osztrákgyűlöletet és a köztársasági eszmének egyre hangosabb dicsőítését jelölhetjük meg, amivel a franciák iránt erősen nyilatkozó rokonszenv járt együtt.

A szabadságharc költészetét tápláló ezen érzelmeknek Petőfi mellett leghatásosabb kifejezést e küzdelemnek az a sajátos versekbe foglalt krónikája adott, melynek címe: *Ponyvára került Arany Trombita*. Az örök igazság parancsolatjára mondva csinálta: Sárosi Gyula.

Írója az *Athenaeum* költőinek ahhoz a csoportjához tartozik, kiket *Eperjesi kör* néven foglalunk össze s bennük Petőfi előfutárjait látjuk. Sárosyt népiessége s szenvedélyes hangja sorozza közéjük. Nevét nagy költeményén kívül egypár sikerült népdala s két szép hazafias költeménye őrzi irodalmunk történetében. Egyik *Ingeborg önszületésnapján* című elégiája, a hazáért való áldozatkészségnek ez a szemérmes, nemes, szép vallomása; másik «Táncoljatok, lányok, táncoljatok...» kezdetű *Farsangi dala*, a hazafias fájdalomnak ez a meleg

összintességgel fölszakadó kitörése, mely, éppen úgy, mint Tompa *Pusztán* című költeménye, hosszú ideig Petőfi verseként terjedt és élt kéziratban.

Nagy költeménye 1849 június elején jelent meg Debrecenben, már annak az izgalomnak világosan kitetsző nyomait hordva magán, melyet az ápr. 14-iki függetlenségi nyilatkozat s az orosz invázió híre ébresztett. Sárosy kormánybiztos volt Debrecenben, egyike annak a sok magyar írónak, kik a kormánnyal együtt a «kálvinista Jeruzsálem»-be — ahogy ő nevezi — menekültek s a homokos, kisvárosias Csapó-utcat egyidőre valóságos Helikonná tették. A költemény megjelenését maga a költő a következő szövegű falragaszokon hirdette: «Sárosi Gyula folyó évi 1849 június hó első napján, pénteken délutáni negyedfél órakor a collegiumban, amint csak szusszal bírja, világhallatára megfújja az Arany Trombitát, melyet az örök igazság parancsolatjára a népek mondva készített...» A felolvasás alkalmával árusították a költemény nyomtatott példányait is. Körutat is tett vele a költő az ország nagyobb városaiban s mindenütt szavalta, árusította jótékony célra. «Aki hallani akarja, — eként hirdette felolvasását — fizessen a megsebesült katonák javára jó szántából akárminő csekélységet.» Felkereste a táborhelyeket is. Degré Alajos följegyzi *Visszaemlékezéseiben*, hogy «A Károlyi-ezredhez is beállított Sárosy 1849-ben s itt elkezdte felolvasni az *Arany Trombitát*, nagy lelkesedést kelte a mulató katonák közt». A költemény szenvedélyes hangjához hozzájárult az is, hogy Sárosy csengő, érces hangú, kitünő népszónok volt s valósággal gyújtott, lázított költeménye egyes részeinek elszavalásával. Ő maga is egészen forradalmár tűzben égett, ami külsején is kifejezést nyert: torzonborz körszakállt eresztett, sarkig érő gubát hordott s kalapja mellett hosszú veres toll lengett.

Az *Arany Trombita* igen népszerűvé lett, de rendkívül erős megtorlás, súlyos börtönbüntetés várt a világsi fegyverletétel után mindenkire, akinél megtalálták. Elkobozták összes megtalált példányait; de az emigránsok Lipcsében újra kinyomatták és számos példányt csempészték be az országba, amelyeket le is másoltak s úgy rejtettek. Az elnyomatás első éveiben vigasza volt az elbúsult, elkeseredett hazafiaknak, kik közül igen sok könyv nélkül megtanulta az egészet s aztán elégette az éber vigyázattal üldözött könyvet, hogy szabaduljon az esetleges zaklatásoktól és büntetéstől. De maga a költő kegyetlenül meglakolt érte. Három évi bujdosás után elfogták s kötél általi halálra ítélték, amit életfogytig tartó várfogságra változtattak. Königrätzben volt elzárva s csak Zsófia főhercegnő születésekor (1855 márc. 5) nyert kegyelmet. A kegyelem azonban nem sokat segített

rajta; szépen indult hivatali pályafutása derékban kettétört, lelkének harmóniáját elvesztette s egyre jobban hanyatlott lefelé a «veterán trombitás», — ahogy ifjabb pályatársai nevezték. Maga is megemlékszik erről melankolikus visszatekintésében pályafutására:

Megfúttam a vész trombitáját,
S magamra fúttam sírszelet...
Szegény anyám, ha tudta volna,
Dehogy szült volna engemet!

(Ingeborg önszületésnapján.)

Nagy költeményéből — mely 13 *leheletre* van osztva — két lehelet még 1848 dec.-ben megjelent, még pedig a Második lehelet *Új szabadság* címmel a *Nép barátja* 1848 dec. 10-iki sz.-ban, a Harmadik lehelet *Első magyar felelős miniszterek* címmel a *Budapesti Divatlap* 1848 dec. 24-iki számában. Ezek tanúsága szerint eleinte a háború történetének népies, krónikás versekbe foglalására gondolt. Emellett bizonyít a *Nép barátjában* közölt mutatóványhoz fűzött szerkesztői megjegyzés is: «Az új szabadságnak egész története leendő e könyvecskében megírva.» Ebben a sajtósági műfajban egy jelenték-telen előzője is volt: Magos Ernő¹ egy *néphöskölteményt* tervezett *A francia forradalom* címmel, melyből egy hosszabb mutatóványt közölt az *Életképek* 1848 aug. 20-iki számában. Hexameterekben Barère jelentéseit mondja el s az 1793 aug. 15-én hozott közfelkelési határozatot. Ilyenfélének indult az *Arany Trombita* is, de mire elkészült, a szabadságharc verses krónikája helyett egy szenvedélyesen, lázasan izgató népies röpírat lett, mely az eseményekből önkényesen válogat célja: az izgatás érdekében. Eredeti tervét: a szabadságharc eseményeinek megéneklését egy másik munkájában, a *Gyémánt Trombitában* akarta megvalósítani Sárosy. Abafi Lajos szerint² arra már nem volt ideje, hogy «e művének egyes példányait forgalomba bocsáthassa, de kéziratából többször olvasott föl egyes részleteket — Sarkady István³ bizonyítása szerint —, de az egészet utóbb bizonytalan sorsánál fogva egyik barátjára bízta s hollétének titkát magával a sírba

¹ Életrajzát l. Szinnyei: *Magyar Írók* VIII. 279. Pozsonyi származású ügyvéd; fiatalon halt el josephstadti várfogságában, hová az erdélyi konspirációban való részessége miatt került. Mint költő jelentéktelen.

² Sárosy Gyula. Bevezetés Sárosy műveihez (Nemzeti Könyvtár) és *Sárosy-Album*. Arad, 1889. 27. l.

³ Sárosynak egyik legjobb barátja s az 1862-ben megjelent *Sárosy-Album* szerkesztője.

vitte. Hasonlóképen befejezettnek mondja e munkáját barátja és költőtársa, Rákosi László is.¹ Káplány József szerint² csak keveset írt meg belőle s ezt Gyöngyösről való menekülésekor semmisítette meg barátnője, Sorsich Julia. Ez valószínűbbnek látszik, mint Abafi és Rákosi állítása.

Rákosi László egyébiránt Sárosynak még egy harmadik, e körbe tartozó munkájáról is szól, melyet *Fátyolos Trombita* néven említ. Alighanem az elnyomatás korának eseményeit akarta benne Sárosy megénekelni, de csak egy részt írt meg belőle. Mindegyikből hosszabb részteket szavalgatott barátai előtt, kik közül Szelestey Lászlóra és Vadnay Károlyra hivatkozik tanúkul Rákosi. A költemények sorsára vonatkozólag ezt mondja: «A *Fátyolos trombita* egyrésze ... s a *Gyémánt trombita*. ... idáig úgy látszik, még mindig el van valakinél téve, vagy az a valaki meghalva, akihez ő biztos helyre reménylette letenni egy jobb időre.»

Az *Arany Trombita* eredeti koncepciójának e megváltozására, szenvedélyes színezetére kétségtelen hatással volt Kossuth, főként híres dec. 22-iki proklamációjával, melyet az Országos Honvédelmi Bizottmány nevében bocsátott ki.³ Hatással volt különösen az István nádor iránt való gyűlölet fölfokozásában s a háború okának népies magyarázásában. Kossuth népies megvilágítása szerint a háború főoka az, hogy a nép észretérte folytán nem zsebelhet az udvar s nem tudja kifizetni irtózatosságot (annyi az adóssága, hogy egy ember, ha 600 évig élne s reggeltől éjfélig számolná a pénzt, ki nem számolhatná). Sárosy szerint is főként az bőszíti a kamarillát a magyar nép ellen, hogy most már felnyilván a magyar nép szeme, felkopik az álluk, éhen vesznek, nem csinálhatnak több adósságot (bezzeg csináltak addig derűre-borúra, úgy hogy «csak az interje tett már egy országot»). Célja is az volt, ami Kossuthé: hogy gyűlöletet keltve az osztrák ellen s lelkesedést a nemzeti eszme mellett, a népnek mennél több emberét buzdítsa harcra. A «vész trombitája»-ként harsogott, mely a nemzet erejének végső megfeszítésére fűtt riadót. Egyébként a kortársak is igen jelentékeny részt tulajdonítottak a költemény sugalmazásában Kossuthnak.

A címben is alighanem Kossuth híres júl. 11-iki beszédének erre a mondására van alluzió: «Úgy érzem, mintha Isten kezembe adta volna a *tárogatót*», csakhogy Sárosy a népiesebb *trombita* szót hasz-

¹ Sárosy Gyula magán életéből. 1861. Zalai Közlöny, 1877. 48—50. sz.

² Sárosy Gyula Gyöngyösön. Sárosy-Album. Arad, 1889. 94. l.

³ Közlöny. 1848. II. 928. l.

nálja, ezzel is mintegy jelezve, hogy ami mellett agitált fényes lángszellemével Kossuth, amellet lelkésít ő is, a nép egyszerűbb színvonalához mérten.

Viszont arra a rendkívül csúfondáros hangra, mellyel Jellasicsról s előkelő összeköttetéséről ír, alighanem Jókainak egy *Pán Jelasicz*¹ c. négyénekes «hősköltemény»-e hatott, mely szintén ponyvairódlami terméknek mondja magát. A *huszárról* szóló híres részletének egypár gondolatát, különösen a haza hálájára vonatkozókat, Szemere Bertalannak egy kiáltványából vette, melyet Szemere mint Felső-Magyarország kormánybiztosa adott ki. Szemere egyébként, különösen az első magyar felelős minisztérium tagjainak rajzában, talán azokkal a rövid, tömör verses jellemrajzaival is volt Sárosyra valamelyes hatással, melyeket e nagy idők szereplőiről írt, s melyek kéziratban nagyon el voltak terjedve.² Ilyen kis rajzok közpályán szereplő férfiakról egyébként meglehetősen divatosak voltak akkor.

Az *Arany Trombita* rendkívüli hatását csak korába helyezve érthetjük meg. Hű és hatásos megszólaltatója volt egy elszánt tettek lázában égő nemzedék nagyratörésének, dicsőségének és vérmes hitének; kitűnő népies versekbe szedett hitvallása e kor politikai és társadalmi eszményeinek és meggyőződésének. «Csodálatos krónikás vers, — írja róla Vadnay Károly³ — mely a forradalom lázát, elszántságát, vérmes reményeit épp oly tüzes nyelven hangoztatja, mint amilyen sötétben festi gyűlöletét és ellenségeit. Lapjain a láncait tépő idő üvöltése hangzik. Vannak örök szépségű részletei, a szabadságról, a huszárról, a haza oltalmára hazaszáguldó lovas vitézekről. A fiatalság lelkesedése, a hazafiak elszántsága, a honvédek vitézsége és diadalmaik maig is lánggal égnék még e krónikás vers lapjain. De vannak gyűlölködő, ócsárló ádáz hangú részletei is», melyeket ha nem is menthetnek, de magyarázhatnak e viharos időszak túlzásai.

Egészében az *Arany Trombita* gyöngé alkotás. Hiányzik belőle a művészi alkotás ihlete s a szerkezet gondossága. Történeti eseményeknek egyszerű, nem is hű felsorolása; hangjában sem igen van változatosság, csak két szélsőséget fejez ki: szilaj lelkesedést s elkeseredett gyűlöletet. De vannak igen sikerült részletei s mesteri a

¹ *Életképek*, 1848 nov. 5.

² Megjelentek névtelenül, könyomtatban *Lombok és tövisek* címmel e «forradalmi jellemképek», Páris, 1854. Újból kiadta Jóna András *Jellemképek* c. Nyiregyházán.

³ *Emlékezés Sárosy Gyulára*. Kisfaludy-Társaság Évlapjai, XXIII. 206. l.

verselése. Sorai a tartalom szerint most hetyke, játszi könnyedséggel ömlenek, majd dühös haraggal, maró gúnnyal pattognak. Kitűnő népiességgel van írva; képeiben, magyarázataiban és érvelésében is egészen a nép képzetéhez, felfogásához és érzéseihez alkalmazkodik. Még oly elvont fogalmakat is, minő a szabadság és egyenlőség, még oly államtudományi kérdéseket is, milyen a felelős kormány s a köztársaság, a nép életéből vett hasonlatokkal és példákkal világosítja meg. Alakjai bemutatásában is folyton igen szerencsésen nyilatkozik meg népiessége. Eszterházi Pál hercegről pl. ezt mondja:

Minden jóval biztat a politikája,
Ha bajusza volna, többet adnánk rája.

Általában az egész költemény felépítésén meglátszik, hogy Sárosy kitűnő népszónok volt. Egy olyan érzés színezésével kezd, mely a tömegre igen hatásos: a hálátlanságéval. Abból indul ki, hogy mindenfelé kitelt az uralkodók becsülete, a mienket is csak mi mentettük meg, de hálátlansággal fizetett érte. Rossz szelleme a «gaz Metternyik», kinek ellenképeül a nagy Kossuthot, a nemzet ifju tavaszának villámát, állítja a nép szeme elé. Kossuth szavaival vonultatja el előttünk a nemzet nagy fiait, kiknek ellentéteiül a kamarilla alakjai következnek. Itt szabadjára engedi indulatát s a fölényes gúnynak minden eszközével, az elkeseredés szenvedélyes szavaival mutatja be őket. Cinizmusukat állítja szembe Kossuth önzetlenségével, nagylelkűségével s érzelmi megindultságával. Majd az alattomos, fondor nemzeti-ségek ellentéteiül a haza védelmére lelkesen sorakozó, vitéz magyarságot mutatja be, pompás képet rajzol a magyar katonai legszínről: a huszárról, kinek megéneklésére a szökött Würtemberg-huszárok gyönyörű példája lelkesíti.

Nála ép oly kitűnő népiességgel beszél Kossuth az országgyűlésen s a király előtt, mint István nádor a kamarillában, vagy mint maga a költő a magyar huszárról, kinek hetykeségét, harcragyó, veszedelmet fitymáló természetét és páratlan gyöngédségét sikerülten rajzolja és az egész kitűnő rajzot igen kedves fordulattal fejezi be szemének hamiskás vágása a menyecske felé, kit csókra noszogat. Valóban ilyenek lehettek azok a katonák, kiknek magasztalásából nem fogy ki, amilyennek ez életvidorsággal, hévvel teljes rajza mutatja, melynek fájdalmas ellenképeül nyolc évvel később *A vén huszár* c. költeményét írta, a forradalom után lerongyolott, elnyűtt, világból kikopott vén vitézről.

Hasonló bensőséggel hangoztatja Kossuth nagyságát s küldetés-

szerű hivatását is. Jól rajzolja benne az érzelmek húrjain játszó s érzelmes szónokot, kit tárgya elragad, nemes bánat ül arcára, szavaiknak feltörésére elárasztja a fájdalom s heves könnyekben tör ki, ha szólni kezd. Nemcsak egy nemzet nyelve szól szavaiban, hanem szíve is egy nemzet sebeivel telve. Mikor a pozsonyi országgyűlésen elmondja a felszabadult Magyarország gyönyörű programját: «könnyei zápor módra hulltak.»

Mellette talán Petőfi bálványáról: Bem apóról (ő *Bém tátnak* nevezi) szól legnagyobb szeretettel. Egészen huszáros tempójú katonának írja le, kinek ágyú a paripája, melyet még nem lőttek ki sohasem alóla s melyen «beveszi az eget, ha kell, jó kedvében.» Görgéiben a gondos, az egész sereget suggestiója alatt tartó hadvezért rajzolja egypár szép sorban:

Olyan ő, mint a sors, melyet nem lát senki:
De hogy felette van, érezi mindenki.
Csatáit rendesen távolról intézi,
S mégis hogy jelen van, azt tudják vitézi.
Olyan ő, mint az ég sebes villámlása:
Nem tudni, hol támad, s hol lesz megállása.
De mikor lecsap a fiatal erdőre;
Vagyis ha seregét buzdítja *előre!*
Az erdőn minden fa meggyűlad egy szálig,
S a fiatal honvéd mind sárkánnyá válik.

A vezérek nagyságának magasztalására sajátos képfelcsigázással él, mint Bémről írt soraiban:

Atyafi! ha ezt a nagy katonát látnád,
Engem úgy segéljen, szemed-szád eltátnád!
Mert ha Erdély hegyét mind egymásra raknák,
S az így készült hegyet mind angyalok laknák,
S annak legtetején *Bém* dicsőségének
Az ég angyalai szobrot emelnének,
Melyre felállítnák *Bém tátni* is, magát —
Hogy kézzel szedhetné az egek csillagát;
Sőt a díszjelekhez, miket tőlünk kapott,
Mellére tűzhetné a ragyogó napot:
— — — — —
Még akkor sem lenne *Bém nagyobb magánál* —
Minden fővezérink vezércsillagánál!

Az ilyen sorokat ma már keresetteknek, képzavarba fűlőknak érezzük, de akkor jól illettek annak a lázas kornak kissé exaltált,

hiperbolákat kedvelő beszédmódjához. Perczel Móricról mondott híres, sokat idézett sorait is:

Ha végig fonhatod koszorúdat, *Perczel!*
Az örök életet túl éled egy perccel...

akkor bizonyára nem kínrímnek érezték, hanem a herost megillető őszinte, elragadtatott hódolat frappáns kitörésének. Egyébként, bár kétségtelen lelkesedéssel ír a vezérekről, nála is megvan a szabadságharc költészetének az a célzata, hogy nem a vezéreket magasztalja, hanem a közkatonákat, kiknek verejtékes homloka köré Petőfi fonta a legdúsabb babérkoszorút:

Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak Ők, mint a hadvezérek.

A költemény egészében becses és érdekes emléke szabadságharcunknak, hű tükre e kor szenvedélyes érzésvilágának. Költőjéről valóban elmondhatjuk Moore szép szavait: «A költő ajakán kiárad a honfi megtelt szíve». A «harcok riadásának hangjai» erőteljesen csendülnek meg benne s költői erővel harsognak belőle kései nemzedékek felé is.

KÉKI LAJOS.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szerzelék középkori verses emlékeinkhez.

Néhány szerény adalékkal kívánom szolgálni a Régi Magyar Költők Tára készülöben lévő új kiadását, s az adalékokat előzetesen közzéteszem, hogy a nyilvános ellenőrzés megnyilatkozhasse, mielőtt az érdemes szerkesztő dönteni fog használhatóságuk felől. Ezúttal egypár ritmusosnak látszó kodexbeli szövegre hívom fel a figyelmet.

1.

A Régi Magyar Költők Tára I. kötetének 164—173. lapján a Winkler-kodexből közölt hármas himnusz egyike a legjobb technikájú középkori emlékeknek, noha strófa-szerkezete elég mesterséges. Tíz sorra van komponálva, hetes és hatos sorokból; hetes és hatos alkot egy periodust; az egész négy periodus. A tíz sor úgy jön ki, hogy a harmadik és negyedik periodus előtagja kétszeres (két-két hetes sor). A strófaképlet tehát (a sorokat szótagszámmal jelölve): 7 6, 7 6; 7 7 6, 7 7 6. Ez az alapforma annyiban szenved módosulást, hogy néhol a hetes sort hatossá összevonva, néhol a hatos sort hetesre feloldva találjuk, sőt van egynéhány nyoletagú sor is. Annak a kérdésnek a feszegetésébe itt nem megyek bele, hogy ezeket a változatokat a ritmus eredeti mozgékonyságának kell-e tulajdonítani, vagy helyenként szövegromlásnak; csak azt akarom kiemelni, hogy ha váltakozó aprózású ritmusra gondolunk is, nem gondolhatunk valami egészen tetszés szerinti szótagszámmra a hangsúlyos szótag közül; itt megvan az alapforma, még pedig az a 7+6 tagú periodus, amely a középkori latin himnuszköltészetben annyira kedvelt volt (Patris sapientia veritas divina, ú. n. vagans-ritmus), a Winkler-kodexnek még négy darabjában szerepel (kettő közülök a Horvát-kodexben is megvan) s újabb népköltésünkben is járatos. (Hét juhom van tavalyi, három harmadévi, Ha behajtom, megfejem, enni adok néki); ennek a formának egy-egy négytagú ütemét szokták középkori emlékeink összevonni, vagy kététagú ütemét feloldani. Az alaptípust a következő versszak szemléltetheti:

Hozjád mene az angyal
Berekesztött házba
És előtted megáll
Nagy szép fénességgel.
Köszönetit elkezde

Igön nagy tisztséggel
 Es ekképpen monda:
 Idvöz légy te Mária
 Vagy te malasztal teljes
 Úr vagyon te véled!

(Szilády átírása szerint.)

Már most az az érdekes, hogy ez a vers nem azzal a versszakkal kezdődik, amivel a kiadásban látjuk (O kegyösséges szíz...), hanem azzal, amelyet eddig prózai címnek néztek, a kodex 338. lapján. Idézem a címet eredeti jegyekkel, de sorokra tördelve:

Vr ihufnak newebe	7
kezdetyk zenth enek	6
ky dicheri zyz mariat	8
ees az ő zenth fyat	6
Igön edős a ioknak	7
ees az tyzta lelőknek	7
kyk zeretyk iftenth	6
ees az ew zent zileiet	7
ees az iften malaztyath	7
ky kezdetyk ekképpen	7
mondwan	

Ez is tíz sor. A mérték is az, a szokott változatok határa közt. A *mondwan* szó nem emmetrikus elem, csak prózai átmenet az idézetre.

Ennek a tíz sorú strófászerkezetnek az eredetije a *Dies est laetitiae In festo regali* kezdetű karácsonyi ének.

Azt hiszem, elég nyilvánvaló, hogy ezt a szöveget az új kiadásban a szöveg élére első versszaknak kell tenni.

2.

A Katalin-legenda utolsó sorai után lévő egyfolytában írt pár sornyi záradék is ritmusos (l. Nyelveléktár, X. 274. l.).

Sorokba törve ez a szöveg:

kyt engegien mynekwnk
 atya fyw zent lelők
 egy örök elő yften
 mynd örökwl örökke
 amen.

Az *amen* már a metrumon kívül áll. Még van egy külön sor:

Weghe wagyon amen.

Lehet, hogy ez is vers, és a 7-es sorok 6-os záradékaul akar szolgálni.

Megjegyzendő, hogy a legenda főszövegét sokszor megszakítja egy-egy verses vagy prózai idézet, magyarázat stb. Épen az utolsó lapon lévő — latin nyelvű — közbeékelés is verses; ott egyfolytában van írva, de sorokba tördelve így fest:

O felix katerina
 exora dominum
 tu virginum regina
 da premia diuina
 Regique solium.

3.

A Döbrentei-kodexben a zsoltárok doxológiája (230. l., Nytár XII. 113. l.) szintén ritmusos. Ime:

Legen atának diódfeg. | es fivnak tiztelleg | es zentleleknek vigaffag |
 Mikent vala kezdedben. | es immar: es mindenkor. | es öröknek örökig ||
 amen. Bertalan pap bereg varmegéi halabori falvbol nemzett: ez zoltart
 irta: ziletos vtan ezer öt zaz nóc eztendőben.

Persze, csak az *amen* előtti rész ritmusos.

4.

A Döbr.-K. 483. lapján (Nytár XII. 253.) az Énekek éneke után ez a kis találós mese van (sorokra törve közlöm):

M e f e

Soha tavol töle.
 benne vagon neki lelke:
 egges ketten. es harmaf.
 es ninčen benne valaztaf.
 Raia kívól v nezele.
 lankad. mikent ester
 Vigaz felven mikent ivdit
 Monga kedven kedvet:
 mert meg tvzöt: mikent tövs (= tövis)
 Idvöllegnek hivattatik.
 velónk egbe lakozik
 elmenkben es zivónknek allatfaban.

Az utolsó sor is ritmizálható, de lehetséges, hogy a mondóka ebben prózába megy át. A szöveg verses voltát Pintér Jenő is észrevette, l. Irodalomtörténetének I. k. 182. lapján. A találós mese talán a Szentháromságra vonatkozik (?).

5.

A Döbr.-K. 494. lapján (Nytár XII. 260.) az evangéliumok doxológiája ritmusos. Sorokba tördelve:

En mynkamert
 legen atának diódfeg
 Es fivnak tiztelleg
 Es zent leleknek vigafag
 Mikent vala kezdetben.
 es imar es mindenkor
 es öröknek örökig Amen.

Ebben az «En munkamert» aligha emmetrikus (bárha ritmizálható, négy lassú mozzanatkép), hanem csak bevezető a mondókához. A mondóka azonos a 3. szám alattival; mintegy stereotyp záradékot alkot. A 4. és az 5. számú rigmusok különben laptöltelékül vannak a kodexbe jegyezve. (L. Volf Gy. a bev. VII. l.). A doxológiák ritmusos alakítása még többször is előkerül.

6.

A Döbr.-K. 256. lapjának alján van ez a külön szöveg (Nytár XII. 127.): Teftben elmeben halakra iteltre iftennek iöveti ez neg adventi evangelivmba vágon.

Cseresznyés András kanonok, a gyulafehérvári püspöki könyvtár akkori őre ismertetvén a Tudományos Gyűjteményben (1819. III. köt. 75—81. l.) a kodexet, többek között ezt írja: «az Adventi Evangeliumoknak foglalattja (argumenta) ilyen nem jól hangzó magyar Versben tétetnek ki:

Testben elmeben halakra iteltre istennek
ioveti ez neg adventi evangelivmba vágon.»

Volf György (a bevezetés IX. lapján) idézvén e nyilatkozatot, ezt a megjegyzést fűzi hozzá: «Hogy miért ítéli ezt versnek, bajos elgondolni.» De nem lehetetlen. Megfigyelendő, hogy Cseresznyés máshol viszi át a szöveget új sorba, mint Volf. Az eredetiben úgy van két sorba törve, a hogy Cseresznyés idézi (l. fent). Lehet, hogy ú. n. versus politicus-nak érezte az első sort, vagyis 15 tagú versnek 8+7 összetétellel; a második 16 tagú volna (8+8). De ez csak az ő sejtése lehet. A Volf közlésének képe a distichont juttathatná az ember eszébe, s a 2-ik sor holmi kezdetleges pentameternek elfogadható volna, az első is részben beválnék ilyen hexameternek, bár a vége kevésbbé. Külső lehetetlenség nincs benne, hogy ez legyen a legrégibb magyar distichon; hiszen kodexeink idéznek distichonokat; íróik, másolóik előtt ismeretes volt ez a ritmus, és ha a többi versformákat utánozták, miért ne követhették volna egyszer ezt is. Azonban van egy elháríthatatlan akadály. Nem a döcögősség, mert azt természetesnek lehetne venni; hanem az, hogy legalább szótagszámban igazodtak volna a latin versforma határaihoz, itt pedig aszerint, amint a *iöveti* szót ide vagy oda csatoljuk, vagy a hexameter, vagy a pentameter túlhaladna minden lehetséges határt. Ha tehát valaki esetleg distichonra gondolna, az a feltevés nem állja meg a sarat. Ismerve azonban Halabori uram rigmusozó hajlamát, s látva ebben a szövegben is az ő verses stílusának a jeleit, igazat kell adnunk Cseresznyés kanonok érzékének. A Bertalan pap szólamait, szókapcsolatait és a lehető ritmikus lüktetést figyelembe véve, ez a felosztás kínálkozik alkalmasnak:

Teftben elmeben
halakra iteltre
iftennek iöveti

ez neg adventi evangelivmba vágon.

Az utolsó sor nem emmetrikus; a három első sor afféle jelszavakból álló argumentum-vers, aminő akkor elég sok volt, v. ö. a gyulafehérvári verseket. Megjegyzendő, hogy a dőlt betűs szavak az eredetiben piros tintával vannak írva, Szentiványi Bóbert úrnak, a gyulafehérvári Batthyány-intézet igazgatójának szíves értesítése szerint. Ha a piros betű ritmushi tagolást jelez, akkor még két rend volna, és ritmuson kívül maradna a *vagyon* szó.

NÉGYESY LÁSZLÓ.

Wraxall angol követ Benyovszky Móric grófról.

Gvadányi elbeszélésének népszerű, soká híres bőséről szaklapjainkban több ízben esett szó (Századok: 1891., 1894., 1897). De említés nélkül maradtak Sir N. W. Wraxall (1751—1831) emlékiratai (Memoirs of the courts of Berlin, Dresden, Warsaw and Vienna, In the years 1777, 1778, and 1779. Vol. 2. London, 1779), amelyek pedig igen érdekesen emlékeznek meg Benyovszky grófról. Wraxall sokat látott, sokat tapasztalt és sokat is tud. Szavahihetőségét egy rosszmájú epigrammában kétségbe vonták ugyan,¹ de azért gazdag történelmi tudását, műveltségét általánosan elismerték. Ő személyesen ismerte Benyovszkyt. Találkozásukról, a gróf kalandjairól a következőkben számol be (Memoirs . . . 319—27. l.).

Benyovszky gróffal sűrűn találkozott társaságban és érdeklődéssel, élvezettel hallgatta kalandjait, amelyek oly híressé tették. Magyar származású nemes ember és nem több 36 évnél. Az 1763-iki békét követő nyugalmas időszakban, amikor csak Lengyelországban lehetett kalandot keresni, Benyovszky néhány honfitársával együtt a lengyel szövetségesekhez csatlakozott, akik Stanislaus és az oroszok ellen fegyvert ragadtak. De a felkelők ügye szerencsétlenül végződött. Benyovszkyt elfogták és Kiewbe vitték. Amint ő mondta Wraxallnak, láncra verték őt fogolytársaival együtt. A hidegtől, melegtől egyaránt sokat szenvedtek, hiányos volt ruházatuk, kevés az élelmük. Társai közül sokan kidőltek, amiben sok része volt a kegyetlen bánásmódnak is. Az orosz kormány ellen több lázadást próbált szítani, de ez a terve nem sikerült. Később megmenekült és Szt.-Pétervárra jutott. Amikor azonban holland hajóra akart szállani, ismét elfogták. Katalin cárnő számkivetésbe küldte. Sok héten át utazott fedett szánkóban a végtelen, hóval borított sivatagon keresztül, amíg végre Tobolsk-ba jutott. Itt se volt maradása, mert innen Kamcsatkába vitték. Új helyén néhány régi barátjával találkozott. Azoknak segítségével az orosz őrseget lekaszabolják, az erődöt elfoglalják. Magukkal viszik az értékes prémet és oly tájak felé vitorláznak, amelyeket a felfe-

¹ Az Edinburgh Review idézi:

«Men, measures, scenes, and facts all
Misquoting, misstating,
Misplacing misdating,
Here lies Sir Nathaniel Wraxell.» (Dict. of Nat. Biogr.)

dezők még nem ismertek. Közel száz embere volt Benyovszkynak. Útjuk alatt sok nyomorúságon, betegségen, éhségen, hajótörésen kellett átesniök. Észak, majd pedig dél felé vitorláznak, míg végre Formosa-szigetére érkeznek. Itt — nem tudni, mi okból — a benszülöttekkel harcba keverednek. Végre Kinán át Európába térnek vissza.

Lehetetlen, úgy mondja Wraxall, hogy az ember az ilyen vállalkozást a csodálkozás és a kétkedés érzésével ne nézze. Az argonauták útja alig hasonlítható Benyovszky veszedelmes utazásához. Columbusnak sem kellett nagyobb akadályok ellen küzdenie.

A francia kormány, mely a lengyel szövetségeseket is segítette, nem-sókára értesült Benyovszky kalandos tetteiről. Csodálatraméltó bátorsága, sikere különösen Aiguillon hercegnek tetszett. Szívesen fogadták Franciaországban, mindenféle kitüntetésben részesítették. Madagaszkár szigetére küldték, ahol már eddig is fontos szolgálatot tett XVI. Lajosnak. Valószínűleg ismét visszakerül majd innen.

Jelenleg hazáját látogatja meg, ahol érdekes kalandjai és hajmeresztő vállalkozásai nagyszerű fogadtatást biztosítottak neki. Mindenféle rendű és rangú ember csoportosul a gróf köré, hogy menekülése történetét hallgathassa. Nagy lelki nyugalommal, sőt bizonyos flegmával meséli, úgy hogy a hatás még csak fokozódik. Arca vonásai csodálatosan tükröztetik kalandos életét; testi szervezete erős, egészséges és könnyen megérteti határozott bátorságát. Felső combján mély sebet kapott még Lengyelországban. Emiatt, ha megsérült lábán nyugszik, középnyagyságúnak látszik, de ha ép lábára áll, akkor hirtelen majdnem 6 lábnyi magasságot ér el.

Ha valamikor orosz kézre kerülne, Katalin bizonyára nem kimélné, hanem kiszolgáltatná alattvalói bosszújának. De ez nehezen fog megtörténni.

Körülbelül ez a foglalata annak, amit Wraxall a híres magyar grófról ír 1778. márc. 19-én.¹

Dr. FEST SÁNDOR.

Bárány Boldizsár Katona Bánk bánjáról.

Bárány Boldizsár, aki a Bánk bán rostájával maradandó nevet szerzett az irodalomtörténetben, körülbelül két évtized mulva meglehetősen kicsinylőleg szól egykori barátjának művéről. Az *Árpádi Ház* című *Játékszíni hős rajzolat* (Székesfehérvár 1836) előszavában arról panaszkodik, hogy mennyi kitűnő drámai tárgy kínálkozik történelmünkben s milyen kevés került belőle költői feldolgozásra. A X. lapon Bánk bánról ezt mondja: «Maga Bánk-Banunk, a' jeles viszontagságu Honni Hős Grillparcerzer kezeire szorult, hogy Eposz vagy Dráma alakban jól léphessen ki a' feledtség-

¹ A következő hónapban Wraxall is magyar földön járt. Utazásáról ápr. 19-én kelt levele értesít.

ből...¹ Könyve végén (138. l.) a következő magyarázó megjegyzést fűzi hozzá: «Nem feledve bold. Katona József ur Bánkban — művét, mely több évekkel előbb mint *amaz* [t. i. Grillparzeré], kijött, de a' történeti cselekvény bökkenője — elatere — titka kerülve 's mintegy homályba leplezve, 's úgy látszik a' Shakespeari *Humoristica affectáltan* üzve van. Grillparzertől 1830-ban kiadott «*Bancbanus, der treue Diener*» s. H. *Trauerspiel 5 Akt*, Halirschtől megrostálva, a' mennyire *regényesb*, a' történeti cselekvény ingeréhez vagy titkához közelb jár.» E meglehetősen zavaros beszédből annyi világos, hogy Bárány Grillparzer Bánkját jobbnak tartja Katonáénál, mert közelebb jár a történeti cselekvény *titkához*, *bökkenőjéhez*, *ingeréhez* (e két utóbbi szó akkor *rugót*, *órarugót* is jelentett, vö. a latin *elater* szóval), hanem, hogy mit tart e rugónak, azt nem mondja meg; ép így nem magyarázza meg a shakespearei *Humoristicát*, melyet ő affektáltnak tart. Mindenesetre ez is adat a korabeli felfogáshoz, mely egy vizenyősen dramatizált elbeszélést eléje tesz az eleven szenvedélytől lüktető tragédiának.

TOLNAI VILMOS.

¹ Ezt Bayer József is idézi Drámaírod. Tört. I. 420, de a hozzáfűzött megjegyzés kikerülte figyelmét.

IRODALOM.

A Lugossy-kodex és kiadatlan versei. Közli *Dézsi Lajos*. Budapest, 1915. 34 l. Ráth Mór bizománya. Ára 1 korona. (Magyar irodalomtörténeti értekezések. 11. sz.)

E kis füzet mintegy folytatása szerző ama hasznos közleményeinek, melyekben a régi magyar verseskönyveket ismerteti. Bevezetése a debreceni ref. kollégiumi könyvtár birtokában levő eredeti kézirat történetét s az egyes XVI—XVII. századbeli darabokra vonatkozó, nagy utánjárással készült tájékoztatót foglalja magában. Utána a kodex eddig meg nem jelent hét verse következik olyan betűhív kiadásban, mely az eredeti kézirat filológiai szempontból fontos sajátosságait is feltünteti. A kis kiadvány méltán sorakozik szerző egyéb, hasonló tudományos gonddal közrebocsátott dolgozataihoz. Ami a kodex verseit illeti, ezek újabb becses adalékai a régi magyar vallásos és moralizáló költészetnek. Művelődéstörténeti szempontból a Gedeon győzelméről szóló histórián, a Dienös és Damokles történetén kívül talán legérdekesebb köztük a *Histora de moribus in Convivio* felírású, melyet a versfők szerint a XVI. században élt *Tholnai Bálint* szerzett. A kis mű azonkívül, hogy a régi magyar vendégeskedés illemszabályait foglalja versbe, azért is fontos, mert — szép hegedűszóban — az egykorú társasélet félszégeit is feltárja. Szerzője mindjárt az elején figyelmeztet, hogy: Oja mindön ő magát amaz rút zajgástul, melyet részeg embörök tesznek az jó bortul; hol éneköt sem lantszót nem hallhatsz a zajtul, mert kiki mind úgy üvölt, mint lehet torkátul.» Nem szól — úgymond — sok beszéddel, mert azt megunják. Tudja, hogy a «hosszú pecsenyét» mindnyájan szeretik, de a predikációt rövidre szabják s ha hosszú, Szent-Iván énekének mondják.

Nem új, de jellemző, mikor azt mondja, hogy «oly kicsiny az szeretet mastan embörökben, szegény atyjok fiának nincs helyök házokban, tisztösségök gazdagnak csak vagyon világban, szegény embör, de hever mindönütt a porban». Az egykorú mulatozások szempontjából tanulságos az alábbi három versszak:

Nem illet az rút játék tisztösséges embört,
Csuf ruhában öltözni illet nyálas embört,
Kötözés és füstölés illet trágár embört,
Ajtótörés, tollazás illet bolond embört.

Azért mégis némelyek abban gyönyörködnek,
 Bolondsággal vendégöt ha neveltethetnek,
 Éktelen játékokkal megbolondíthatnak,
 Egy bolondbul nagy sokat és ha csinálhatnak.

Kedves volna Istennek ha róla hallanál,
 Drága és szép dolgokról kérdést előhoznál
Historiát és példát az irásból hoznál,
Vagy szép mesebeszéddel embőrt vigasztalnál.

A vers második részéből megtudjuk, hogy meghívás nélkül már a régi időben sem illet vendégségbe menni, «ajtó mögött mert helye olyan-nak», írja szerzőnk. Amiből meg a fentebbi Szent-Iván énekére való célzásból láthatjuk, hogy Tholnai Bálint műve nemcsak általában művelődés-történeti szempontból, de egyes szólások multja tekintetében is figyelemre-méltó. Látni ezt néhány további sorból is, melyek közül az egyik szerint: «Estve leszön nagy dánom, reggel pedig bánom»; a másik szerint: «Köz-beszédben azt mondják, táncot az bor hajtja»; végül egy harmadik sze-rint: «Követtetlen elmenni tisztóletlenségös, kapufától bucsúzni igen szí-dalmatos».

Úgy látszik, a kellemetlen vendég számára már akkoriban se volt mindig otthon a gazda. Erre céloz a versnek ez a része: «Sokszor láttunk olyat is, hogy elbűtt előttünk, nincsen hon, hogy azt mondja, társának meghagyja s vesszőválni ő magát elmentnek mutatja; mit szóllanak azonban ott benn azt hallgatja». A borozók virtuskodásaival ismertet meg ez a négy sor:

Kezét némely kulesolja, foggal nyúl pohárhoz,
 Röszketteti az állát az fatejet szopja;
 Hóna alatt az pohárt tányéron fordítja
 Mestörségét ő abból neköd megmutatja.

Ilyen s ezekhez hasonló jellemző és tanulságos részletekkel még egyebűtt is találkozunk a 120 négysoros szakból álló érdekes versben, melynek szerzője miután alaposan kioktatta a korabeli korhelyeket, a végén e szavakkal fog a befejezéshez: «Ha kit én megbántottam az én énekömmel, töltse rajtam bosszuját egy tele pint borral, mert én már megfáradtam az énökmondással, had' áztassam torkomattőle adott borral.»¹

V. M.

Friedreich István: Gróf Széchenyi István élete. Első kötet: 1791—1840. Budapest, 1915., Sz.-István-Társulat; n8° VIII+440 l., 10 kor.

E munka a korán elhunyt szerzőnek értékes hagyatéka s irodalmunk-nak határozott nyeresége. Széchenyi teljes életrajza nagyon hiányzott. Igaz, hogy maga Sz. pályája nem volt rejtve; a vele foglalkozó terjedel-mes irodalom meg körülbelül tisztázta már történelmi értékelésének szem-pontjait, mégis szükségesnek éreztük, hogy e bonyolult lelki élet fejlő-

¹ Az idézeteket mai helyesírással adtuk.

dése, a személy és a nemzet kölcsönös hatása egészen részletes előadásban azok előtt is tisztán álljon, akik nem folytatnak épen ily tárgyú tanulmányokat. Ettől nem csupán az ember igazabb megértését reméltük, amit megérdemel; nem is egyedül az általánosabbá válását e megértésnek, ami nemzeti érdek. Vártuk az egész korszak belső alakulásának tisztázását is. Széchenyi életrajzában, az ő személyét középbe állító műben, mintegy rajta keresztül igen világosan lehet felmutatni a nemzeti élet fejlődésének mozgató erőit. Így elevenebbé lehet tenni azokat a történelmi okulásokat, amelyeket a XIX. sz. első felének életéből máig is csak kevesen szűrtek le. Pedig azokra igen nagy szükségünk van. Az egész nemzetnek szolgálna javára közvetlenül, ha kisebb-nagyobb politikusaink Széchenyi életrajzából tanulva készülnének törvényhozásra; az irodalom története az egyoldalú szépirodalom-történetből egyetemesebb körűvé alakulhatna, ha az irodalom és a nemzeti élet egymásra való hatásának szálait Sz. személyében és hatása alatt többen észrevennék; művelődésünk általános története, sőt egyenesen a nevelés története előtt pedig felettébb elhanyagolt mezők világosodnának meg. S épen Sz. életének egyetemes jelentőségéből fakad, hogy kimerítő életrajzában az egész magyarság könyvévé kellene válnia; minden téren a mozgatót kellene benne megismertetnie; pusztán életének tényeit és ezek alapjait tárva is fel, némiképen Sz. eredeti hatását lehetne megújítani.

Ilyen általános tekintetben Friedreich munkája — az I. kötetből ítélve — nagy haladás. Élénk előadása, nyilvánvalóan alapos tárgyismerete, összefoglaló természete közelebb juttatja az olvasóhoz Széchenyit. Mindenütt a lelkét akarja feltárni, fokozatos alakulását megértetni. Minden lehető alkalommal rámutat nemzetmentő, újító, nagy munkájának vezető gondolataira. Sokat várhatunk e műtől abban a tekintetben, hogy Sz. működésének tudatosságáról, tervszerűségéről a tamaskodókat is meggyőzze. Nincs benne pártosság, mindenütt kitetszik az igazságos ítélésre való becsületes törekvés. A munka nehezebb része csak most következik ugyan, mert az I. kötet 1840-ig halad, de nem tartok attól, hogy a szerző itt megismert tulajdonságai a II. kötetben megváltoznak. Annak mielőbbi megjelenése és az egésznek a legtágabb körben való elterjedése nagyon kívánatos.

Tudományos szempontból azonban kétségtelen, hogy F. művét nem tekinthetjük Széchenyi teljes és végleges életrajzában. Nem azért, mert az utolsó simítás észrevehetően hiányzik, apró fogyatkozásai vannak, nyelvén és szerkezetén itt-ott érdesség érzik s egyes részlet-kérdésekben ellenvetéseket tehetünk. Mindezt a részletes bírálatok nyilván majd felsorolják; ezek azonban a kedvező véleményt nem rontják le. A nagy hiány másban van. A teljes Sz.-életrajz sikerülésének annyi, mélyen levő feltétele van, hogy egy-egy emberben mindaz nem lehet együtt. A szerzőben sok megvolt, de az előmunkálatok mai, még hézagos állapotában mindennek meg kellene lennie, hogy már most végleges, összefoglaló művet írhasson. Friedreich történetíró, de nem irodalomtörténetíró, pedig Sz. működésének rajzában ennek nagy feladata van; feldolgozza az irodalmi anyagot, de

— úgy látszik — nem kutató. Az irodalomtörténeti szempontot a II. kötet még kielégítheti; annak talán lesz külön, ilyen irányú része. Az azonban már is bizonyos, hogy a szerző csak a nyomtatásban megjelent anyagot használta, holott tudvalevően bőven van kiadatlan kézirat. Főként a *Napló*-ra gondolok. Ennek a Zichy-féle kiadását nemcsak F., hanem, akinek dolga volt vele, mindenki úgy ismeri, hogy tudományos felhasználásra teljesen alkalmatlan. Nagyon meglepő, hogy F. mégis csak ezt használta. Okát nem tudhatom, de az bizonyos, hogy az eddig kiadatlan vagy rosszul kiadott kéziratok nélkül készült művel a Sz.-életrajz ügyét elintéztnek nem nézhetjük.

Ebben az irányban ennél több megjegyzést tennünk most, a II. kötet ismerete nélkül, nem volna méltányos. Az egész művet látva, lesz ideje részletesen megállapítanunk: mit kaptunk Friedreich Istvántól és mit kell most már, ennek tanulságai alapján, kérnünk és várnunk a Magyar Tudományos Akadémiától. Ma is mondhatunk annyit, hogy az ismeretes pályadíjjal való buzdítás nem elegendő.

IMRE SÁNDOR.

Szinnyei Ferenc: Jósika Miklós. (Székfoglaló.) Budapest, 1915. M. T. Akadémia. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIII. köt. 2. sz.) 117. l.

Az az egy-két tanulmány, mely az utóbbi időkben Jósika írói egyéniségére és jelentőségére próbálta terelni a figyelmet, akaratlanul is egyformán kezdődik, t. i. panasszal az ellen a mostoha közönyösség ellen, melyet irodalomtörténetírásunk a magyar regény atyamestere iránt mindezekig tanusított. Szinnyei is kénytelen még így kezdeni és végezni nagyszabású dolgozatát, a Jósika-irodalom legújabb termékét, mely azonban egyúttal méltó igyekezet a fentebbi panasz jogos voltának csökkentésére. Jósika halálának (1865) félszázados évfordulóján a kegyelet kifejezésének alkalmosságára is joggal hivatkozik Szinnyei s megemlékezésének jelentőségét növeli az Akadémia tekintélye, melynek színe előtt vele bemutatkozott. Különben ez az akadémiai székfoglaló értekezés egyáltalában nem tartozik az ötletszerű «alkalmi» művek közé. Egy újabb lépés ez azon az úton, melyet évek óta épít szerzőnk s mely a magyar novella és regény területén kíván bennünket eligazítani. Novellairodalmunk első korszakát (1818—1835) négy évvel ezelőtt megjelent dolgozatában tárgyalta s ennek «egyeses folytatása» a Jósikát méltató mostani könyve, mely tulajdonképen Jósika írói szereplésének csak első felére, az 1836—1848 közti időre szorítkozik. Hogy ez időszak irodalmi és művelődési viszonyai terén mily beható kutatást végzett Szinnyei, azt már Nagy Ignácról szóló művének megjelenése (1902) óta tudjuk; mostani könyvének bevezetésében jelzi is, hogy a szabadságharc előtti egész novella- és regényirodalmunk feldolgozása folyamatban van. A széleskörű kutatás és a szinte pedáns tájékozottság egyaránt jellemzi úgy eddig említett munkáit, mint a többieket (Bacsányi Arany) is; e tekintetben *Jósika Miklós*-a «egyeses folytatása» valamennyi előbbi művének. Ezt a nálunk talán nem eléggé méltányolt, de annál dicséretesebb

tulajdonságot szerzőnk jeles emlékü édes apjától örökölte vagy tanulta. A rengeteg kisebb-nagyobb adattal ő is meglepő műveleteket hajt végre összead, egybevet, felsorol, bizonyít és helyreigazít. Már a Jósika előtti novellairódalom tárgyalásakor hangoztatta a «számok beszédes voltát» s csakugyan érdekes eredményeket ér el velők, melyek együttesen pozitív tudásunkat jelentékenyen gyarapítják. Mostani művét is minuciózus pontosság jellemzi s minthogy vizsgálódása körébe csak tizenkét évet von Jósika írói szereplésének idejéből, az így kiszabott területet annál tüzetesebben búvárolja át. Azt az eljárását, hogy t. i. Jósika 1848 utáni műveit csak megemlíti, de részletesebben nem tárgyalja: elfogadhatóan indokolja; a szabadságharc után Jósikának hatása is, művészi kvalitása is rohamosan csökkent; az első tizenkét év sikerültebb alkotásaiból az író tehetségének minden oldalát meg lehet ismerni.

Ez alatt a tizenkét év alatt Jósika írt 6 történeti regényt és 14 tört. novellát, 6 társadalmi regényt, egy életképekből álló laza regényt és 20 nem-történeti novellát. Ilyenforma beosztást alkalmazott Szinnyei a Jósika előtti novellairódalomra is. Az említett négy csoport tagjait négy fejezetben veszi egyenként vizsgálat alá, figyelve, mutatkozik-e haladás Jósikánál és minő, továbbá megismertette bennünket a cselekvények főmotívumaival s olyan megjegyzésekkel, melyek nem általánosak, hanem az egyes művekre vonatkoznak. Kimutatja, hogy a történeti novella szűk határai közt nem tud úgy érvényesülni Jósika tehetsége, mint a tört. regényben; hogy társadalmi regényei meglehetősen nemzetközi jellegűek; hogy *Bekesi F. kalandjai*-t mifajta alkotásnak kell tekintenünk s miért nem tett nagyobb hatást; hogy modern tárgyú novellái általában változatosabbak és sikerültebbek a történetieknél; hogy elbeszélő tehetségben Jókaiig senki se mérkőzhetik vele. Az ezután következő V. fejezet Jósika 1848 utáni műveiről ad rövid áttekintést. A fejlődést magyarázó számos találó észrevétel kilátást nyit előre is, hátra is és míg Jósika egyik-másik novellájában az ossziánizmus kései hajtását mutatja be, másokban Jókai törökvilágbeli meséinek vagy Mikszáth kedélyes csevegésének őseit véli fölfedezni.

Eddig tart a könyv első, kisebb fele; a második részben különféle esztétikai-poétikai kategóriák szerint taglalja azokat a regényeket és novellákat, melyekkel az első részben egyenként foglalkozott. Ez az esztétikai rész megvan a *Novellairódalomunk Jósikáig* c. tanulmány végén is, de persze inkább csak azért, hogy e magas szempontok alkalmazhatatlanságáról győzzön meg az akkori gyarló kísérletekre vonatkozólag. Egy író műveinek tárgyalásánál az elvont kategóriák uralmát általában nem tartjuk ajánlatosnak, mert ilyenkor rendszerint épen a legegényibb írói vonások szoktak szertedarabolódni. Azonban épen Jósikánál helyén való dolog volt részletesen kimutatni, hogy első igazi regényírónk megbírja a kritika abszolút igényeinek a keresését is, ha ez kellő körültekintéssel történik. Szinnyei egy-egy fejezetben szól Jósika regényíró-technikájáról, leírásairól, korrajzáról, jellemeiről, lélekrajzáról és az idegen hatásokról. Rendszerint az elméleti definicióból indul ki s aztán ezt alkalmazza Jósika

műveire. Bámulattal kell adóznunk azért a hatalmas apparátusért, mellyel e hat szempontból oly aprólékos gondosságú és sok helyt éles elméjű fel dolgozását adja az illető műveknek. Különösen Jósika leírásaiból emel ki sok érdekes, eddig kellő figyelemre nem méltatott mozzanatot (pl. a fényhatások szépségét) s e téren mintegy rehabilitálja Jósikát. Ítéleteinek megbízhatósága felől kezességet nyújt nagy világirodalmi ismerete, melyet könyve minden részén tapasztalunk.

De ép az összegyűjtött példák roppant tömege és a szempontok elvontsága következtében a műben az óriási «scientia» mellett az «ars» fogyatékosnak, vagy talán inkább szándékosan feláldozottnak mutatkozik. A sok adat néha (pl. a «mesék, motivumok» c. fejezetben) mintha a cédu-lázó eljárás nyersségében jelennék meg. Itt is ólálkodik az a veszély, melyről *Nagy Ignác*-ában beszél szerzőnk (Irod. Közlem. 1902. 61. l.), hogy t. i. a túlságosan bő példatár nem egyszer megnehezíti az egységes kép kialakulását. Amit mond, az mind pontos és helyes, nyoma sincs sehol felületességnek, de az előadást valami exakt, lapidáris keménység jellemzi. A könyv minden lapján, hogy ne mondjuk: minden sorában a szak tudós apodiktikus biztossága uralkodik, mely szinte sohasem száll le a vitatkozás porondjára; épen ezért a szerző a legutolsó fejezetig nem szívesen nyúl lélektani rugókhöz, mint amelyek egészen exakt eredményeket nem nyújtanak s bizony legtöbbször vitára alkalmasak; megemlíti ugyan pl., hogy a *Zrinyi a költő* végének ziláltsága a válópöre miatt elkeseredett Jósika idegességére vezethető vissza (11. l. jegyzet), vagy pl. hogy Nankelreutherné talán azért a legélethűbb női alakja, mert mintája állítólag Jósika egyik nőtestvére volt (90. l.), de általában kerüli az ilyen ingoványosabb talajt, talán túlságosan is. Annál kellemesebben esik az utolsó fejezet, mely épen azt nyújtja, amit eddig a könyv gazdag tartalma ellenére is nélkülöztünk: a finom kapcsolatot a költészet és a való élet, az író jelleme és művei között. «Jósikában, az íróban sok van Jósikából, az emberből», mondja Szinnyi (114. l.) s erről rövid négy lapon oly sok találó megjegyzést mond s oly elevenen, hogy az olvasó szeretné, ha kétszer vagy háromszor akkora volna ez az összefoglalás, a becses tartalmú könyv e szép fináléja. Szerzőnk «tűzetes részletmunká»-nak nevezi e művét, mely széles látókörével, tudományos szoliditásával s mélyreható alaposágával nemesak hiányt pótol, hanem több pontban végleges eredményeket nyújt.

ZSIGMOND FERENC.

Pulszky Ferenc kisebb dolgozatai. — Sajtó alá rendezte dr. Lábán Antal. Bevezetéssel ellátta Marczali Henrik. — Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1914.

Pulszky Ferenc fejlődésének útja rokon a reformkorszak sok politikusáéval: a költészeten át egész az exakt államtudományokig vagy a tudósig. Ifjúsága abban az időben telt el, midőn az angol és német romantika mély gyökeret vert íróink lelkében. És e romantikusokhoz tartozik Széchenyi is, Kossuth is, az költőnek készül, ez a költészetből kölcsönzi

retorikájának penetráló erejét. A tanulási vágy és a tudás ösztöke át meg át járja ezeket a reformereket, kikkel párhuzamosan mint hívők, vagy követők mintaképükhöz hasonló utakon járnak, hogy az akkori európai színvonalra emelkedve alkotásaik is európai jellegűekké váljanak. Van ugyan ebben a törekvésben idegenszerűség is, ámde nem mulasztották el az idegent nemzeti tartalommal megtölteni, nemzeti érzületükkel magyarrá áthasonítani: nemzetivé tenni. Ez magyarázza aztán kitartó és hosszú hatásukat az ország művelődésére, politikájára és intézményeire. Megállapítható dolog tehát, hogy mielőtt igaz magyarokká váltak volna, idegenek voltak a hazában s noha magyarnak születtek s az idegen felé erősen kacérkodtak, örvendve tértek vissza, hogy a nemzeti fejlődés nagy munkájában részüket kivegyék és önzetlen örömet érezzenek munkájuk eredményeiben.

Pulszky első komolyabb tanulmányai Byron, Hugo, Goethe és Schiller. Ami a művészet és régiségtan iránt táplált hajlandóságát illeti s amely tudományos jellegét alkotta: környezetéből, családjából (Fehérváry) merítette az inspirációt. Tudjuk, hogy még ma is élvezhető regényt írt és a színműírássra is adta magát. Kedvvel foglalkozott az irodalommal. Politikai fejlődése végletes hullámzások sorozata s nagyban szerepel benne a konzervatív opportünizmus, mely sokfelé megalkuvást mutat. Szerettük volna ezt a kétágú fejlődést Marczali Henrik előszavában lélektani alapon kifejtve látni, mert ennek kidomborítása mélyebben megvilágította volna Pulszky útját a tudós felé s a költészettől való elkanyarodását.

Pulszky mindenekelőtt receptív lélek, mely tudott gondolatokat befogadni és áthasonítani, de igazi alkotásokhoz nem volt meg a merészsége, az alaposága; mindenkor ráragadt valami cselekedeteire és írásaira a gyűjtő kisszerűségéből s bármily nagy terjedelműnek mutatkozott emlékezete, ezt az öröklött tulajdonságát lépten-nyomon kimutatta. Bizonyos zsurnaliszta fölszínen marad s a kölcsönvett eszme-köréből kibontakozni nem tud. Így ír, ítél s munkálkodik.

«Kisebb dolgozatai» sorában szerettük volna még azokat is látni, melyek őt a magyar irodalom jelesebb alkotásaihoz erősebben odakötik s itt bátran helyet foglalhatott volna: «Külön véleménye az Ember Tragédiájáról» (Pesti Napló, 1883. 303.), melyben a régi anticentralista ellen-szenvből a művet a reakcionárius politika szüleményének tartja és erkölcsi tendenciáját elítéli. Némely fölösleges dolgozata helyett ez színesebbé tehetné volna a kötetet.

Pulszky Ferenc azok közé a nógrádiak közé tartozott (Pulszky Ágost, Mikszáth Kálmán, Jeszenszky J., Pintér Sándor), akik meg voltak győződve arról, hogy az Ember Tragédiáját nem Madách írta, jóllehet ezt írott szóval nem, de élővel annál többször hangoztatták. Ez a mult századbeli, irodalom-történeti, kómi kus furcsaság sugallhatta támadását. Politikai tekintetben Eötvöshöz is tudott szegődni, dacára annak, hogy voltaképen ennek és híveinek (b. Kemény Zsigmond, Szalay László, Csengery Antal, Madách Imre) centralista politikáját már 1842-ben elítélte. Fölületes ítéletét a színdarab és nem a költemény alapján hozta s innen ered tévedése is.

Jelen kötet az irodalomtörténetet több dolgozatban érdekli. «A népmondákban» (1840) korán mutat a népdal mellett mondáinkban lelhető kincsekre, bár ezt nem a magyar, hanem a féltót és félnémet hagyományból (3 művers) iparkodik bizonyítani. Az áradozó irányú dolgozat csak rámutató és nem gazdagító. Lendített valamit, — bár fölületesen, — a kérdésen, de a fordított és verses köntösbe öltöztetett 3 elbeszélés minden mondai elem nélkül szűkölködik.

A «Petőfi Sándor összes költeményeiről» (1847) szóló dolgozata a költő megértése mellett, annak többszörös félreértését is tanúsítja. Szalonbírálattal. Főleg bordalait szándékosan magyarázza félre és azok mindenkori realista hangját nem ismeri. Utóvégre maga a nép nem dolgozik keztyűs kézzel s Petőfi maga is természeténél fogva tartózkodott a szaloniaságtól. Ő nem népköltészet utánzó, hanem mint a nép fia belőle született s lelkéből a nép hangja beszél. Maga a nép. Azonkívül a népképzelet és gondolkodás tanulmányozója is, aki tudatosan tudja ebbeli tapasztalattát költőileg értékesíteni. Pulszky megtámadja egyes képeit. Ez a magyarázat téves, sőt gyermekiesen naiv (hóhérpallós, Kompolti Dávid 196., 197. oldal), a túlesigázott fantázia szenvedélyes, exaltált dagályát nem érti. Látható, hogy Petőfi nagy tehetségének elismerése mellett Pulszkyban megpendül az a hang is, amely akkor a Petőfi-ellenesek különféle táborában fölzúdult. Noha mélyen belelátott lelkébe szerelmi lírájánál, János vitéz taglalásában, gáncsoskodása önmagával sodorja ellentétbe. «Hogy lettem magyar íróvá» (277. old.) című dolgozatában magáról írja, 1830 körül, hogy «a magyar haza eszméje elhalványodott lelkemben és háttérbe szorult a világszabadság eszményképe mellett», mégis 1847-ben (188. old.) Petőfinek szemére hányja ebbeli megszólalását s azt írja: «Utolsó dalaiban pedig ismét más német ábránd (!) szállja meg: a világszabadság, melyért azok szoktak küzdeni, természetesen, hogy csak nagy szavakkal, kiknek a hazáról s nemzetiségről tiszta fogalmuk nincsen. Az egész világért csak egy isten véreztetett el, míg az embernek legdicsőbb osztályrésze nem terjedhet tovább, mint ameddig hazájának s az emberiségnek hazájához kötött érdekei terjednek». Mily mosollyal fogadhatta Petőfi, a nagy forradalmakon fölkellesült Petőfi, ezt a leckét, mely nem azt látta, hogy a világszabadságért a minden hazán belül lelkesedve, az emberiség szabadságát vívhatja ki.

Későbbi dolgozata «Petőfi és a kritika a negyvenes években» (1877), értéktelen magyarázata az előbbinek, sőt meg is ismétli a jobbára ott mondottakat. Ez az újraközlés mind Pulszky ezirányú keveset-mondását, mind a kötetnek fölöslegét igazolja. Ez a magyarázat mindenesetre a kritikának azt a fajtáját mutatja be, mely azt hiszi, hogy a fák az égig nőhetnek. A népiesnek mint «aljas»-nak, a szó szoros és nem tájszólási értelmében, vagy az aljasnak kizárólag mint Csokonai vagy Petőfi költésze egyik alkotórészének hangsúlyozása mind a negyvenes évek Pulszkyjának és egyéb bírálóknak, mind a hetvenes évek Pulszkyjának sarkalatos tévedése. Lehetne a szót nyerssel helyettesíteni, de aljasnak nevezni soha. Már hogy (242. old.) «Bajza pedig, az éles eszű, de száraz

kritikus, mindig attól félt, hogy ha az ítéset Petőfi irányát buzdítja, felburjánzik a költőknek egész serege, kik a pongyolaságban és *aljasság*-ban fogják az eredetiséget keresni és a *betyáros* irány, melyhez nemzetünk egy részének némi hajlama van, fel fog kapni irodalmunkban», mint kritikái elv magában véve is tarthatatlan, de emellett korlátolt volt.

«A falu jegyzőjéről» (1847) írt dolgozata csakis az Eötvös nyelvére és magyarságára mondottakban értékes, különben általános és fölületes, kiválóan részleteiben, hol a lélektani magyarázat igen fogyatékos. Bővebb kifejtéssel igazán ki tudta volna mutatni a regénynek «valóban meglevő gyöngyeit». Így csak zsurnaliszta ráutalás.

«Gyulai Pál és a mostani kritika» (1884) érdemlegesen csakis Gyulai kritikus modorosságával foglalkozik s ezért is íródott. Rossz néven veszi, hogy «azt találja, hogy az örök ifjúság szerencséjével meg vagyok áldva, most is oly élénk, szikrázó szellemű, szelcs, meggondolatlan maradtam, mint ezelőtt negyven év előtt, könnyen felindulok s ítélek, csak abból vehetni észre némi vénülést, hogy igen dicsérem a régi időt». Ez a csipkedés szüli antikritikáját — mert minden antikritikát szükségesnek tart. A Kossuth-védelem, melyre utána kiterjeszkedik, polemikus jellegénél fogva és idézetével sem a Kossuth-kultuszt, sem antikultuszát nem világosítja meg.

MORVAY Győző.

Ipolyi Arnold népmesegyűjtéménye. Szerkesztette *Kálmány Lajos*. (A Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési gyűjtéményének XIII. kötete.) Budapest, 1914. 532 l.

Ez a posthumus könyv irodalomtörténésznek, folkloristának egyaránt nagy meglepetés. Tudomásunk volt róla, hogy Ipolyi gyűjtött és gyűjtett népmeséket, Mythológiájában lépten-nyomon találunk utalást rá (adatai mögött: *gy.*) jelzéssel, ami Előszava szerint «saját gyűjtést» jelent); azonkívül könyve bevezető szavaiban egy «teljes rege- és mesekönyvi gyűjtémény» megjelenését ígérte. De azután, hogy Csengery lesújtó bírálatára (1855) magát a nagy művet kezdte kivonni a forgalomból, annál kevésbbé volt várható, hogy nyers anyagának kéziratai az irodalmi autodaféból megmeneküljenek. — A Kisf. Társ. sorozatos gyűjtéményének jelenlegi szerkesztője: Sebestyén Gyula most elmondja tájékoztatójában (XI—XIX. l.) a kézirat Odyszeiáját; kitűnik belőle, hogy Kálmány Lajos birtokában kétségtelenül az eredeti kéziratgyűjtémény van meg s abból folkloristáink érdemes nesztora kiválogatta a legértékesebb s a Mythológiában legtöbbet idézett 128 darabot; ezek kötetbe foglalva, kísérő jegyzetekkel ellátva most rendelkezésünkre állanak.

A több tekintetben érdekes gyűjtémény folklóre-értékelését itt adni nincs szándékomb, mindössze annyit említhetek meg, hogy a közlések *nem szöveghű* lejegyzés alapján készültek, hanem irodalmi nyelven adott *kivonatok*. Mikor a kollekcio keletkezett, a negyvenes évek második felében, folklóre adaléktól szöveghűséget még senkisem kívánt, Ipolyinak is csak a tartalmi anyagra volt szüksége. Ez a fogyatkozás tehát természetes okok-

ból fakadt s miatta a közzétételt kár lett volna elnyomni annál is inkább, mert egyebekben a könyv folkloristának fölötte tanulságos, irodalomtörténetésnek pedig több tekintetben hézagpótló. Itt most az utóbbi szempontot emelve ki inkább, értéke gyanánt elsősorban megállapítható az, hogy a gyűjtés a 48 előtti időkből való. Újabbban t. i. az irodalom és a népköltés kölcsönhatásainak vizsgálása közben mind több adat és jel mutat arra, hogy *mai* népmeséink (vagyis azok utóbbi időből való feljegyzései) erős irodalmi, sőt sajátosan német (Grimm) hatást áruznak el. A legszembetűnőbbekről Rónáné-Sklarek asszony értekezett a Heinrich-Albumban (l. még tőlem: Ethnogr. XXIV. 1.). Ezzel szemben a régi gyűjtések, ha még úgy át vannak is írva, néhány evidens műmesét leszámítva, érintetlenebb népi anyagot tartalmaznak. Műmesét ez a kötet is ad. A 17. sz. (Kampós táltos), az 55. (Huba és Tünde) és a 74. (Tisza tündére) a múlt század első felének édeskés, émelgyős nyelvén szólalnak meg; modoros előadásuk még nem okozna bajt, de a bennük előforduló soláris mithoszelemek is tiszta műcsinálmányok, amelyek teljesen elűtnek népmeséink szokásos csoda-machinájától (pl. «Lányom: a szép Délibáb, gyermeke az epedő Sivatagnak» . . . 105. l. — vagy: «a kiszabadult tündérek hattyúalakban úsztak könnypatakjaikon, majd aranyhalakként siettek atyjok keblére» 386. l. — u. o. még: «a zöldszakállú Tengernek gyönyörű hét leánya volt: Duna, Tisza, Szamos, Maros . . .» etc.) Ezek a mitikusnak gondolt rekvizitumok elűtnek a kötetben foglalt többi mese csodás elemeitől, ami kellő garancia arra, hogy emezek az átírás ellenére valódi népmesék kivonatai.

Régebb keletű irodalmi hatásra vall a 15. számú (Argirus), amely nyomon követi Gyergyai széphistóriáját, míg az utána következő mese (Tündér Ilona és a király úrfi, 16. sz.), bár ugyanarra megy vissza, de beleszövi a három nehéz feladat végrehajtásának kedvelt motivumát s a veszedő ördögfiak három csodaszerszáma is más (itt: malomkő, pálca, vaspapucs, amott Gyergyaival egyezően: köpenyeg, ostor, bocskor). A két változat egymásmellé sorozása az összeállító rendező kezét dicséri, aki világosan így akarja az olvasó előtt szemléltetővé tenni a mesék átfomálódó folyamatait. Ez a szándék a kötet többi darabjain is meglátszik. Azonos mesetipushoz tartozik pl. az 1., 2., 3., 4. sz. mind a «fehérlő-fia» egységes mesének változata (Katona L. Mesetipusok, II. sz.), de a 2.-ban és 4.-ben alig ismerni rá, annyira tele vannak tűzködve más összefüggésből vett elemekkel. Egyazon gyökréből eredtek a 8., 9., 10., 11., 12. számok: az «állatoktól kísért ikertestvérek» típusából (Grimm 60. és Bolte-Polivka jegyzetei), de a 8. és 9.-ben csak egy hős szerepel, 10. és 11.-ben az eredeti kettő, már a 12.-ben három fiútestvér s ez a harmadik Fortunátuselemeket vitt bele magával. Az Amor- és Psyché-tipust 7 mese képviseli: 33.-tól 39.-ig; egy családbeliek valahányan, mert mind Jefta-motívummal kezdi (az őstípustól eltérően!), de a 34.-be belekeveredett a «megfeledekezés» meseleme, 35.-be a «varázstükör», meg az «ágyba közbül fektetett kard», a 38.-ba az «álomital». Tudtuk már más gyűjtemények révén, hogy az Ezeregyéj egyik tündérmeséjét: az «irigy nőtestvérekről» szólót (l.

Galland-Habicht-féle breslauer kiad. XIII. k. 7—92. l.) népünk rendkívül kedveli. A kötet 65. sz. darabja ezt elég hűen adja vissza, némely itt elmaradt részlete azonban a 63. és 64.-ben fedezhető fel; legjellemzőbb mégis, hogy az utánuk következő 66. és 67. sz. más-más mesének indul; ott a 12 holló története, itt a Csonkakezü leány Genovéva-szerű viszonagságai szolgáltatják a meseanyag első felét, de mindkettő derékban megszakad és alkalmas helyen átesap ismét csak az Irigy nőtestvérek történetébe, mint amit az elbeszélő nyilván szebbnek tartott és jobban tudott. Általában azt mondhatjuk, hogy nincs eddig gyűjteményünk, amely annyi tanulságos, a néppsyché munkaműhelyébe annyira bevilágító változatot sorolna fel egymás mellett, mint ez a kötet. E szempontból talán csak egy helyen nem találtam következetességet. A 7. és 19. számoknak is egymás mellé kellett volna kerülniök, ezek t. i. alapvázukban azonos tartalmúak; mindkettő a föld alá szálló fehér-ló-fia típusnak ellentétét tartalmazza; a hős égig nyúló fára megy fel, de kalandjai megegyeznek az alapmesével; nálunk ritka változat, külföldön gyakoribb (Gonzenbach 58., Zaunert 1.).

A közlött darabokból irodalmi vonatkozásuk még a következők: Turandot-kérdések a főtémája 21.-nek (Rózsa János), amely első felében a perzsa Ezeregynap (Petis la Croix ford.) «Kalaf és Turandot»-ját követi teljes hűséggel, innen azonban átesap a «hű szolga» típusába (Grimm 6.), majd Amicus és Ameliusszal végződik (Ponciánus utolsó meséje). Ugyanezt a proteusi transformációt találjuk meg a 22.-ben is. A 14. sz. (Kóbor János) első fele picaro-elemeket foglal magában, egyik kalandja, ahol falnak ugratja a vak koldust, azonos Lazarillo de Tormes egy epizódjával. Gyulai: Gonosz mostohájához eddig az itt 51. sz. a. közölt változat (A mostoha királyfiakat gyilkoltat) hasonlít legjobban, inkább, mint Erdélyi II. 346. l. vagy Gaal II. 65. l. Az e tárgyú újabb feljegyzések a versnél későbbi eredetűek lévén, az összevetésből kizárandók, mert esetleg nem lehetetlen, hogy a költemény alapján keletkeztek. Forrásösszevetésül tehát csak az (51.) alkalmas. Eddig ismert meséink közt új jelenség Rip van Winkle története, melyet a 83. sz. (Jámbor János a kecskepásztor) beszél el. Az «Évekig alvók» típusának hollandus változata, amely az Amerikába települtek révén ott helyi mondává lett, 1819-ben jelent meg nyomtatásban (Washington. Irving: Sketch-book). Kétségtelennek tetszik, hogy ez az irodalmi forma került át ismeretlen közvetítéssel hozzánk, minthogy a mesében a szellemek és a tekézés motívuma is egyezik vele.

Szigorúan vett népmese a könyvben 103 darab van, 104. számtól a szerkesztő mondákat sorakoztatott a kötet végére. Ezek közül 108., 109., 110. és 112. számúak *nem* mondák. Az első ugyan Mátyás királyhoz fűz egy zsványtörténetet, de ez még nem avatja mondává; a történet maga nemzetközi mese, amely Angliában van leginkább elterjedve mint: giantkiller-típus (l. Mrs. Craik: The fairy book. 1891. 66. l.), izlandi változatát Rittershaus 77., elzászt Cosquin 16., sziciliait Gonzenbach 10. adták, nálunk ilyen Bunker soproni heanz közlései közül a 120. és 121., sőt itt az Ipolyi-kötetben is mint mese szerepel 96. és 97. alatt. A 109. és 110.-es azonos

Arany L. 4. sz. meséjével (Ol. Kvt. 52. l.); a 112. sz. pedig a csodaügyeségek mesecsaládjából való. Végül a 113. és 114. számúak *mámondák*, előbbi egyszerű hasonlat részletezése, amely veszedelmesen közel áll Petőfi Csárda romjainak végső 4 sorához; utóbbi ízetlen vadromantika terméke. A többi mondák közül említésre érdemesek: a 104. (Attila kardja), rövid másolata Kézai krónikája idevágó részének; 105. (Tatárjárás) mondatöredék családi vagyon származásáról. 106. alatt «Toldi» címmel négy töredéket ad; ismert részletek Ilosvaiból: viselt dolgai a királyi konyhán, a saroktiprás, szűrűjba tett kövel szétüt az inasok közt, öregségében börtönből kikerülve küzdi meg párviadalát, de nem az olaszszal, hanem szigeten a csehvel. A 119-es címermagyarázat, 124. pedig (Az ecsedi Sárkány) a Károlyi-nemzetség egyik tagjának tulajdonítja a lép sárkányának megölését; ahol hazamenet terhével meg-megáll, amilyen okból pihen, olyan nevű község keletkezik ama helyen.

Még a kísérő jegyzetekről kell megemlékezni, melyekkel Kálmány a meséket ellátta. Jegyzetek, tudvalevő, arra valók, hogy filologiai apparátust nyújtsanak a kutatónak s a tudomány mindenkori álláspontját, színvonalát képviseljék. Nem tudom, Kálmány nem mert vajjon eltérnie hagyományos szokástól és azért követte-e az Arany L. és Gyulai óta meghonosodott módszert, vagy ma is helyesnek gondolja, tény, hogy mi-ben sem tér el az egykori eljárásmodtól. Kifogástalanul összeállítja a magyar vonatkozásokat, szembetűnő meseelemek előforduló helyeit, néhol utal Köhler nemzetközi parallel jegyzeteire, itt-amott feltűnően foglalkozik egy-egy vogul párhuzammal; egészben böles mérséklettel és látható jártassággal adja a megszokott fölszerelést. A dolog természetében rejlik mégis, hogy olyan eljárás, bármi gonddal követi is valaki, amely félszázaddal ezelőtt volt alkalmazásban s a tudomány akkori haladottságát híven tükrözte, ma már a nemzetközi mesekutatás oly nagy arányú föllendülése után nem fog minden követelménynek megfelelni. Elsősorban a vogul hasonlóságok kiemelése, mint amellyel világosan öskapcsolatokra látszik utalni, meghaladott álláspontnak tekintendő, legalább a népmesék anyagából erre támogató adat nem meríthető. Nemcsak olyan, igazán véletlen lekopásokból eredő (l. 3. sz. mese jegyz. 509. l.), vagy általános csodás vonásokban egyező (l. 20. sz. m. jegyz. 509. l.) azonosságok állanak rendelkezésünkre más, teljesen heterogén népek ajkáról, hanem ezeknél jóval meglepőbbek. Csak egy példát ennek igazolására. Meséink a sokgyerekű szegény emberről rendszerint e szavakkal kezdődnek: «Volt egyszer egy szegény ember, akinek annyi volt a gyereke, mint a rosta lyuka»; megtaláljuk itt Ipolyi könyvében kétszer is (45. sz. 257. l. és 79. sz. 405. l.), megvan Berze Nagy gyűjteményében (M. Nk. Gy. IX. 73. mese), Gaalnál I. 4. sz. stb. — a mondás tehát megállapodott formulának tekintendő. Cosquin elzászi publikációjának 4. meséje (Tapalapautau, I. 50.) így kezdődik: «Il était une fois un pauvre homme qui avait autant d'enfants qu'il y a de trou dans un tamis», ugyanő nála a «Richedeau» mese betű szerint ezzel indul (II. 223.), de így jegyezte le Sébillot is Bretagneban (Littér. orale de la Haute-Bretagne, 213. l.); ami e mondásformulát a

franciáknál is elterjedtnek mutatja. Azért ebből népünk meg ő közöttük proethnikumot, vagy későbbi időben fennállott bensőbb kölcsönhatást következtetni nem juthat senki eszébe; annál kevésbbé, minthogy más fordulatokban ismét olasz, majd izlandi vagy török egyezésekre bukkanunk.

Még Arany-Gyulaiéknak a motivumok itt-amott, más-más összefüggésben való felbukkanása volt olyan új jelenség, amelyet érdemes volt a jegyzetekben, mint legfontosabbat regisztrálni; ma azonban, midőn tudjuk, hogy alig van középeurópai meseelem, amely itthon képviselve ne volna, midőn kezdünk belelátni a variánsok keletkezésének élettanába, szemünkben már nem az ismétlődő és változatlan elemek a fontosak többé, hanem az *alaptípus* maga és az a *kapcsolásmód*, mellyel az eredetileg oda nem tartozó elemek beleiktatódtak. Egy-egy mesének mely típusba való tartozását tehát első sorban kell meghatározni; akár a régi Hahn-féle, akár Gomme, vagy Antti Aarne-típusrendszerét követi is az illető, e keretrendszerek valamelyikébe való elhelyezés első és elengedhetetlen teendő a jegyzetkészítésben. Ennek megtartása mellett nem eshetett volna meg az a tévedés, hogy a 6. sz. meséhez Polifém és a «bőrbe varrt férfi» motivuma került rokon gyanánt, mikor az alapváza a «ládában becsempészett férfi» típusához tartozik (a fogadásból eredt nőcsábítás eleme nélkül, l. Hahn 15. Cosquin 28, Rittershaus 30.). Kíváncos végül a tőlem főntebb adott irodalmi vonatkozások jelzése is, amelyek, minthogy a kölcsönhatások tanulmányozásához útbaigazítókul szolgálnak, szintén nem mellőzhető adalékok.

SOLYMOSSY SÁNDOR.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Hét. 1915. évf. 12. sz. — Megjegyzéseket fűz *Pap Zoltán*-nak a Petőfi-társaság március 15-iki ünnepén felolvasott *király-himnuszához*.

U. i. 13. sz. — *N. n. Móricz Zsigmond egy felvonásosai* c. azt írja, hogy M. figurái túlon túl szerelmeskedők. Álomjátéka részleteiben nagyon is naturalisztikus. A Csiribiri vidám apróság.

A Nap. 1915. évf. 87. sz. Közli Gyóni Géza fényképét.

U. i. 90. sz. — Vezércikkben közli Kossuth Lajosnak 1876-ban Simonyi Ernőhöz Colleguo di Baraccone-ból írt levelét, amelyben K. védelmébe veszi a magyarságot a Correspondenz Hongroise c. lapnak azon vádja ellen, hogy a magyarok az osztrák sas pusztulása árán akarják kivívni függetlenségüket s megjósolja az orosz hatalomnak Európában való visszaszorítását.

U. i. 109. sz. — *Meghalt Lovik Károly*. Meleghangú nekrológ.

Az Est. 1915. évf. 76. sz. — *Martinovics és társainak hamvai* c. azt írja, hogy a Martinovics-ereklyéket dr. Wildner Ödön tanácsnok március 17-én mutatta be a székesfőváros tanácsának.

U. i. 90. sz. — *Heinrich Gusztáv: Faust-tanulmányai nyerik az Akadémia írói díját*. Reflexiók az Akadémia nagy díjának odaítéléséről. (V. ö. *Magyarország*, 1915. évf. 90. sz.)

Az Ujság. 1915. évf. 104. sz. — *Bányai Elemér elesett*. Nekrologszerű hosszabb napihír arról, hogy a magyar hirlapírás egyik szorgalmas munkása 1915 április 2-án a kárpáti harcokban hősi halált halt. — *Kiss József székfoglalója*. A Kisfaludy-társaság ápr. 14-iki ülésének részletes ismertetése. Az ősz költő székfoglalója egyik részét Ábrányi Kornél emlékének szentelte; azután felolvasta az erre az alkalomra írt «Ballada a lábakról» című költeményét. Majd Beöthy Zsolt üdvözölte Kiss Józsefet s átnyújtotta neki a Társaság oklevelét. Ugyanezen az ülésen Kozma Andor néhány részletet mutatott be Bárd Miklósnak «Senki fia és senki lánya» című verses regényéből. Majd Császár Elemér olvasta fel Bárd Miklós költészetéről írt tanulmányát. Bárd M. egyéniségének és költészetének — úgymond — három ismertető jegye van: őszinteség, újszerűség és eredetiség. Eseménye a magyar virtus, a bátor tett. Eredeti költő, aki egy

más költővel sem rokon. Legközelebb talán Aranyhoz áll. A tárgysorozat utolsó pontja gyanánt gróf Zichy Géza olvasta fel «A rendjel» című időszerű tartalmú költeményét.

U. i. 107. sz. *Bánk-bán*. Katona József tragédiája a filmen. A tragédiát filmre alkalmazta Janovics Jenő dr. Bemutatta április 19-én a Tivoli fényjátékház.

U. i. 109. sz. — *Lovik Károly* (1874—1915). Hosszabb nekrológ abból az alkalomból, hogy a nevezett szépirodalmi író 1915 április 19-én meghalt. A cikk Lovik rövid életrajzát s alkalmi méltatását is magában foglalja. Ezek szerint e befejezetlen életű íróra mi sem volt jellemzőbb annál, hogy soha sem adott semmi befejezetlent, vagy a kifejezésben fogyatékos, vagy a kifejtésben csonkát és logikátlant. Egy felesleges szót nem írt le, de soha egy szükséges, vagy mondjuk az igaz szóval adós nem maradt... Elbeszéléseit kezdetben Agbik álnév alatt, aktuális krónikáit Syrion álnév alatt írta a Hétnek... Dr. Pogány c. regényével pályadíjat is nyert. Egyéb művei: A préda, Vándormadár, Egy barátságos ház története, A leányvári boszorkány, Az arany polgár, Levelesláda, Kertelő ágár, Őszi rózsza, A kereszttúton, Egy elkésett lovag feljegyzései. Van egy tanulmánya Görgeiről is. Szépirodalmi munkásságán kívül egy csomó sportkönyvet is írt.

U. i. 111. sz. — Lovik Károly temetésének leírása. A sírnál többek közt Farkas Pál mondott szép búcsuztató beszédet.

U. i. 114. sz. — *Ambrus, Móricz, Szilágyi*. Ambrus Zoltánnak A topparti gyilkosság, Móricz Zsigmondnak Mese a zöld fűvön, Szilágyi Gézának A háború mellől c. munkájáról szóló ismertetés. Ambrus novelláiban — úgymond — finom elme, nagy tudás, a magyar kultúra első emberének nagyszerű gondolatvilága tükröződik; — Móricz egyetlenegy dologra törekszik: minél plasztikusabban, minél élethívebben alkotni; — Szilágyi tájékozott és hivatott szociológus, aki azonban a maga súlyos igazságait és megállapításait nem a tudósok szintelen nyelvéen mondja el.

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 3. sz. — *Váczy János: Irodalmi és közállapotaink a XIX. század elején.* (Kivonat a szerzőnek 1915 febr. 1-én a M. T. Akadémiában tartott felolvasásából.) A kormány a szabadelvű vagy nemzeti törekvéseket csirájukban óhajtja elfojtani. Evégből szigorítja az előzetes könyvvizsgálatot. Nemzetünk így a közvélemény minden nyilvánulásának elnyomásával alig eszmélhetvén sorsára, hűséges végrehajtója a kormány akaratának. Azonban általánossá válik a törekvés, hogy elmaradottságunkat pótolni kell. Irodalmunk is újra emelgeti szárnyait. De amint Napoleon bevonul Bécsbe s a háború hazánkra is átveti üszkeit: szellemi és anyagi haladásunk ismét alélttságba sülyed. A nemzeti fásultság kezére játszik a kormánynak, hogy a közművelődés fejledező csiráit magukra hagyja. A közöny megszüntetésén Kazinczy fáradozik. — *Viszota Gyula:* Széchenyi Istvánnak Dessewffy Aurél halálára vonatkozó két levelét közli. Az első 1842 márc. 4-én kelt s herceg Grassalkovics Antaléhoz van intézve, a másikat u. a. év márc. 13-án bátyjának Széchenyi

Pálnak küldte el. A közölt levelek felette tanulságosak Széchenyi politikai magatartása szempontjából is.

U. i. 4. sz. — *Ferenczi Zoltán: Jelentés a Teleki-pályázatról.* A gróf Teleki József-jutalomra 1914-ben verses formában írt szomorújátékok pályázhattak. A kitűzött határrnapig 1914 szept. 30-ig összesen 24 pályamű érkezett be. A bírálók egyhangúlag, nemcsak mint viszonylag legjobbnak, hanem mint magában véve is értékes műnek: a *Lélekvásár* című tragédiának javasolták a jutalom kiadását. (A bizottság javaslata elfogadtatván, a felbonlott jeligés levélből *Somló Sándor* neve tűnt elő.) — *Vikár Béla: Jelentés a Farkas-Raskó pályázatról.* E jutalmat legutóbb hazafias költeményre tűzte ki az Akadémia. A bírálók — Endrődi Sándor, Kozma Andor, és Vikár Béla — a jutalom kiadását nem javasolhatták. — *Ballagi Aladár, Gaal Jenő, Réz Mihály: Jelentések Friedreich István Széchenyi-művéről.* A Magy. Tud. Akadémia 1896 okt. 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza akár kéziratban, akár kinyomatva benyújtatni, annak szerzőjét jutalomban részesíti, műve kiadását pedig készséggel vállalja. (Ballagi Aladár bírálatában a jutalom kiadását ajánlja. Réz Mihály ki nem adhatónak ítéli. Gaal Jenő, mint a bírálók ellenkező javaslatai miatt felkért harmadik bíráló, a jutalmat nem véli kiadhatónak. Az osztályülésen a szavazásnál 9 szavazat a kiadás mellett és 12 ellene szólt. Az osztály ennek következtében azt a javaslatot terjesztette az Akadémia elé, hogy a jutalom Friedreich István, gróf Széchenyi István élete c. munkájának ne adassék ki.) — *Hellebrant Árpád: Mátyás király törvénykönyvének nyomtatási helye.* A Régi Magyar Könyvtár III. kötetében Mátyás király törvénykönyvének két kiadása van megemlítve; és pedig 17. sz. a. egy 1488-iki lipcei kiadás és 59. sz. a. egy hely, év és nyomda megnevezése nélkül. Az újabb kutatások alapján megállapítható, hogy az 1488-iki lipcei kiadás Brandis Móric nyomdájában készült; a hely és év nélküli kiadás szintén lipcei nyomtatvány, melyet Kachelofen Konrád az 1488-iki kiadás után nyomtatott újra. — *Reza Dezső* közli Ipoiynak Arnoldnak öccséhez és Szontagh Dánielhez intézett (1857. II. 9—1859. X. 4.) összesen nyolc levelét.

Alkotmány. 1915. évf. 80. sz. — *A. J.: Magyarországi szent Erzsébet* címen ismerteti Horn Emilnek Walter Gyula által franciából fordított ily című könyvét.

U. i. 94. sz. — *N. n. Háborús versek* c. alatt a mai idők «kuruc költészetéről» ír. — *Kacziányi Géza: Egy hulló csillagról* címen Lángné Lehoczky Ida: Hulló csillagok c. verskötetét ismerteti.

U. i. 98. sz. — *Az Ég felé* címen Kósa Rezső verskötetét ismerteti.

Budapesti Hírlap. 1915. évf. 72. sz. — *Wien-Bécs* c. vezércikket közöl abból az alkalomból, hogy *Beőthy Zsolt* az Akadémia elé terjesztett egy indítványt arról, hogy nevezzék azokat az idegen helyneveket, melyeknek

történetileg kifejlődött és közhasználati magyar alakjuk van, magyar szövegű kiadványokban régi, szokásos magyar nevükön.

U. i. 76. sz. — Közli Rákosi Jenő: *A magyar jövő* c. előadását.

U. i. 78. sz. — *Lasz Samunak Herman Ottóról* különlenyomatban is megjelent megemlékezését ismerteti.

U. i. 80. sz. — *Az utolsó szerelem* címen közli, hogy a Nemzeti Színház előadta Dóczy Lajosnak fenti darabját, amely «élőnek frissnek és hatásosnak bizonyult».

U. i. 81. sz. — Közli, hogy az Otthon Írók és Hírlapírók Körének 24-ik közgyűlése március 21-én volt, ahol Rákosi Jenő a sajtó és a háború viszonyáról szólt. Végül Gelléri Mór indítványára a közgyűlés Beöthy Zsoltot örökös tiszteleti tagjává választotta.

U. i. 82. sz. — Az Irodalom rovatban közli, hogy az Akadémia Teleki-díját Somló Sándornak *A lélekvásár* c. tragédiája nyerte el.

U. i. 86. sz. — Herman Ottónak *Eötvös Károly az író* c. hátrahagyott tárcáját közli, melyet H. O. annak idején az Eötvös Károly műveiről írt.

U. i. 94. sz. — *Ö: Vargha Gyula versei*. V. Gy. 45 év alatt írt verseit a Kisfaludy-Társaság most adta ki díszes, előkelő, ízléses kiállításban. Erősen kikel az ú. n. nyugatosok költészete ellen s ezzel szembeállítja V. Gy. költészetét, melyben előkelő érzések, nemes gondolatok vannak, művészi, csodás formatökélye, ideálokért való lelkesedése dicséretére válik. Ez a könyv egy élet tartalma; versei szépen kicsiszoltak.

U. i. 102. sz. — *Sárkány Imre: Salamon Ferenc a háborúról* c. cikkében S. F.-nek 1873—74. évi, Magyarország hadtörténelméről c. előadása alapján azt írja, hogy a nagy háború minden időkre tükre marad a jelenkor politikai, hadászati, közgazdasági és művelődési viszonyainak. A morális erő mellett a szilárd állami szervezet nagy befolyással van a háború eredményére.

U. i. 164. sz. — *Nagy Lajos: Gyóni Géza, a przemysli költő* c. Gy. költészetét méltatja. A Przemyslben megjelent verskötetnek csak egyetlenegy példánya került haza Rákosi Jenő címére repülőgépen. Most az Országos Hadsegítő-Bizottság kiadta e verskötetet s Rákosi Jenő előszót írt hozzá. Gyóni verskötetéből »mélység és magasság, igazság és szépség s az erő és a vas beszél hozzánk». A napjainkban dúló világháború csak alkalom volt arra, hogy ez a valóban erős tehetség fölszínre kerüljön. Lelkének magasröptű szárnyalása erős és biztos. Első kötete *Szomorú szemmel* címen 1909-ben jelent meg. Már e kötetben jeles tehetségnek mutatkozik. A lengyel harcmezőkön írt dalai mérhetetlen óceánok morajló erejét juttatják eszünkbe; de a gránátok földjén is kikeresi a nagy élet-halálharc idilljeit. Minden ízében poéta-lélek; költő és vates egy személyben: testvéreinek poétája, papja, bátorítója. Őt a világháború egyetlen nagy és igazi poétájává a verseiben rejlő erőn, szépségen és igazságon kívül főképp még az a lelki készség teszi, mely a táborba szállásától a táborban maradásig fogva tartja. Költeményeinek különös varázst kölcsönöz az erkölcsi erő és az igazság hite és lelke, mellyel a biztos győzelembe vetett remény kifejezésre jut. —

N. n. A Kiszaludý-Társaság ülése Kiss József székfoglalónak készült *Ballada a lábakról* c. költeményét ismerteti, majd közli, hogy Kozma Andor Bárd Miklósnak Senki fia, senki lánya c. verses regényét mutatta be, utána Császár Elemérnek Bárd Miklós költészetéről tartott felolvasását közli.

U. i. 105. sz. — Mikszáth Kálmán: Thallóczy Lajos Tudákos Levelek c. könyvéről ír. (Tárca.)

Budapesti Szemle. 1915. évf. 3. sz. — Alexander Bernát: *Világirodalom és világháború*. A világirodalom enciklopedikus értelemben jelenti a nemzeti irodalmak összességét. Tetszetősebb az a meghatározás, hogy a világirodalom azokat a műveket foglalja magában, melyek kiválóságuknál fogva az egész világ szellemi tulajdonává váltak. Bizonyos megszorítással a világirodalom jelentené azoknak a műveknek összességét, melyek jelességük folytán a hosszabb kulturai közösségben élő európai és amerikai népek legfelső műveltségű rétegeinek közös szellemi tulajdonává lettek. Kérdés, van-e a művelt nemzetek műveltségének valamiféle közössége? Ha a történettől kérünk feleletet kérdésünkre, hogy van-e világirodalom és miben van, akkor első felelete az, hogy a világirodalom mindenesetre problematikus fogalom és realitások csak a nemzeti irodalmak, amelyeket a nyelv principiuma elég határozottan elválaszt egymástól. Miféle rokonságok lehetnek az irodalmak között? Az első az egyenes leszármazás, a közös eredet. Így a római irodalom gyermeke a görögnek, mely nélkül nem jött volna létre. Az utánzó irodalom a gyengébb, de itt meglepetések akadhatnak. Shakespeare is utánozta kezdetben a korabeli drámaírókat, de mintáit hamar elfeledtette. Az irodalmak nem fejlődnek elszigetelten; a ráhatás életszükségletük. Az irodalmi élet kapcsolatos a történeti élettel, ennek pedig az a hajlandósága, hogy hasonlóná, egyetemessé váljék. Minden nagy irodalmi mozgalom közös, ill. egyetemes, ill. rokon, pl. a lovagköltészet a lovagkorban, a reneszansz-irodalom a maga idejében, a vallási irodalom a reformáció előtt és után, a racionalizmus a XVII. és XVIII. században, a romanticizmus a XIX. század elején.

Figyelembe veendő, hogy az irodalmi formák esztétikai elemei nem azért egyetemesek, mert egyik még a másiktól tanulta, hanem mert az emberi lélek e megnyilatkozásai azonos alkatából és mivoltából folynak.

A biblia és a görög-római irodalom egyesüléséből származott az új irodalom, a középkoré, melynek nyelve a latin, de a szelleme nem a latin többé, az sémi eredetű és természetű. Az új kultúra uralkodása alatt a népegyéniségek kezdenek háborúskodni. Mindnyájan akármely nyelven beszélünk is, ha csak hívek vagyunk Istenhez, egyenlő jogúak vagyunk. A középkor második felében a keresztyén latin világirodalom hatalma szűnőben van és keletkeznek a nemzeti irodalmak (Dante). A közös eredet s az érintkezés hangulatot teremt közöttük. A világirodalom jelenti a nemzeti irodalmak rokonságát. Ezt a rokonságot növelik, bensővé teszik az irodalmi érintkezések, a közös történeti élet, a kultuszok és világfelfogás rokonsága. A világirodalom tehát «nem bizonyos művek jegyzéke, hanem

eleven életfolyamata a nemzetközi szellemi életnek, az a folyamata, mely-nél fogva a nemzeti szellemek egymás számára megnyílnak, egymás felé hajlanak, egymást kiegészítik. «A világirodalom a világi élet szükséges életfeltétele.» A tiszta emberi az alapja és végcélja a világirodalmi és világkultúrai processzusnak. Mi jellemzi az egységes emberi természetet? Ez szülte az emberi kultúrát. A természetet csak a gondolat teszi igazán nagygyá. A gondolat jellemzője pedig, hogy egyetemességre, egyeduralkodásra tör. Minél fejlettebb a nemzeti irodalom, annál emberibb. Tehát bizonyos tekintetben igaz, hogy a világirodalomba a legkiválóbb írók legkiválóbb művei tartoznak, de nem azért, mert színtelenek, hanem mert a legnemzetiebbek.

A világirodalom nagy központi tüze a szellemi világnak. Minden nemzet gyújtja és táplálja ezt a tüzet, az emberiség pedig meg van hívva, hogy e tűznél melegedjék és belőle életerőt merítsen.

És most jött a világháború és romba látszik dönteni, amin évezredek dolgoztak. Bizonyos íróknak, ha nem is épen nagy költőknek, vagy világirodalmi művek alkotóinak, nagy részük van a háború kitörésében és miután a háború kitört, alig van neves európai író, ki nem állt volna indulatos lélekkel a harcolók sorába. Az irodalom élő forrása forog veszélyben, a nemzeti örök és az irodalom művészei pusztulnak el, a gyűlöletnek engedvén át lelküket. Csak az írókészségük maradt meg, nem e készség éltetője, az írói lélek. Kérdés, fogja-e ez a világháború huzamosabb időre megakasztani vagy végkép megsemmisíteni a fentebbiekben vázolt világirodalmi folyamatot? Evégből tudnunk kellene, mily hatásai lesznek a háborúnak a nemzetek szellemi életére. A mult nem igazít útba. Mégis bizonyos, hogy akárki győz, a kultúra legyőzhetetlen. A világirodalmat multja nem engedi elveszni; független mindenkitől, mert egyedüli intéző ereje az örök emberiben lakik. — *Beöthy Zolt: Zrinyi Miklós Emléke.* Csak az imént telt el egy ezredévnek negyedrésze, kétszázötven esztendő, Zrinyi halála óta. Mintha a föltámadó magyar hősiséggel, melynek híréből visszhangzik széles e világ: maga a történelem jubilálná Zrinyit. Szellemi életünk történetében ő az első magyar lángelménk között, kik ő hozzá hasonlóan, akár költők, akár politikusok, akár katonák, akár tudósok, lelküknek mélyén mindnyájan a hazaszeretet lángelméi voltak. Zrinyi is az volt. Azt tanítja, hogy amit a politikai, nemzetiségi, gazdasági élet mezején veszedelmes izgatások megrontottak, ha ime a veszedelem lelkes mámorában egyesültünk: csak ennek az egységnek elmélyítése és meggyökereztetése által biztosíthatjuk. — *Vértessy Jenő:* Szücsi Józsefnek Bajzáról írt életrajzát ismerteti és bírálja.

U. i. 4. sz. — *Munkácsi Bernát: Vámbéry Armin tudományos munkássága* (I.). Nevezetes tény, hogy annak a tudományos munkásságnak, mely Vámbéryt a világirodalom legismertebb alakjai közé emelte s mely oly sok elmét foglalkoztatott, voltaképen egy sajátosan magyar érdekű problema, a magyar nép és nyelv eredetének kérdése, nemcsak kiindulópontja és hajtó rugója, hanem jóformán gerince; még legvégső posthumus terméke is ebből fakadt. 1858-ban jelent meg első önálló műve, egy

német-török zsebszótár, a maga korában számottevő munka, állítólag az első német könyv, melyet Konstantinápolyban nyomtattak. Szerző ezután sorra ismerteti Vámbéry irodalmi munkásságát s ezzel kapcsolatban, mint érdekes kuriozumot megemlíti, hogy a boldogult tudós — ifjú korában — török nyelvre fordította Vörösmarty Szózatát. Szakszerű munkásságának első nevezetes alkotása az 1867-ben Lipcsében megjelent *Čagataische Sprachstudien*. Ez a munka tájékoztatja először bővebben az európai tudományosságot a középpázsiai törökség nyelvéről, irodalmáról és szókincséről. E műve előszavában is említi a török-magyar nyelvrokonságot, mint kutatásai végcélját s hogy csagatai tanulmányai ennek előmunkálatául tekintendők. 1870-ben jelent meg Magyar és török-tatár szóegyeztések c. munkája, mely úgy látszik, nem egyéb, mint bírálat nélkül való összeírása azoknak a felületes török-magyar szóhasonlító ötleteknek, melyeket a szerző tanulmányai közben éveken át följegyezgetett. Vámbéry a magyar nyelv török rétegét újabb történeti képződménynek itéli s ha mind e mellett a magyar és török nyelvek viszonyát «rokonság»-nak nevezi, ez részéről kevésbé volt fogalomzavar, mint inkább tökéletlen kifejezése annak a későbbi műveiben oly sokszor hangoztatott nézetének, hogy a magyar alapjában keveréknyelv, melynek kialakulásához ép oly lényeges alkatrészekkel járult a török hatás, mint a nyelv eredeti törzssökét alkotó finn-ugorság. A módszertelenségből s szakbeli tájékoztatlanságból eredő sok hiba közt, melyeket Budenz bírálata Vámbéry e munkájáról kimutat, különösen súlyos az az észrevétel, hogy az egybevetett török szavak hangalakja vagy jelentése nem ritkán a valóságtól eltérően van föltüntetve avégből, hogy e változtatással az illető török szó a magyarhoz jobban hasonlítson. Azonban túlzás volt az eféle fogyatkozásokat a bona fides rovására írni; nem egyéb ez, mint kezdetleges módja a föltehető s következtethető alakok, illetve jelentések jelzésének. Vámbéry szóhasonlításainak anyaga nyújtott alapot Budenznek a magyar nyelv török jövevényszavai első hiteles jegyzékének, valamint az ugor-török ősrkonság szempontjából leginkább számbajöhető adatoknak összeállítására s igen figyelemreméltó, hogy maga Budenz e kimutatásában Vámbéry anyagának harmadánál jóval többet hasznavehetőnek igazolt. A legközelebbi munka, mellyel visszatér török nyelvi kutatásaihoz: A török-tatár nyelvek etimologiai szótára volt. E művében mindenféle lehető és nem lehető nyelvészeti fogással oly féktelen szócsaládosítást vitt végbe, hogy ez úton jóformán az egész ismeretes eredeti török szókészletet 232 főcsoportba gyömöszölhette össze. Nem is szerzett dicsőséget e művével. Mindazáltal a jövő embere, aki majd alaposabb szakismerettel fogja újból elővenni a török etimologiai szótár feladatát, meg fogja találni benne az értékes alkatrészeket. — *Király György: A kuruc-balladák hitelességének kérdése.* Az idevonatkozó vita összefoglaló ismertetése. A kérdést szinte egyidőben Tolnai Vilmos és Riedl Frigyes vetették föl. Amit Tolnai csak sejtet velünk, azt Riedl aprólékos gondnal megszerkesztett tanulmánya határozottan kimondja, hogy tíz költemény nem hiteles, hanem Thaly Kálmán alkotása. Alig hangzott el Riedl ítélete, már is megkezdődött a Sáros-

pataki Református Lapok cikksorozata, mely csakhamar könyvalakban is megjelent. Harsányi, Gulyás és Simonfi óriási munkát végeztek, hogy Thaly és a kuruc-balladák jó hírét helyreállítsák. Legnagyobb hibájuk az, hogy kutató buzgóságukban minden módszer nélkül jártak el s így érveik néha inkább ellenük, mint mellettük szólnak. Cáfolatukra összefoglaló választ eddig csak Tolnai adott. Fontos ez, mert sikerült a további kutatások számára a helyes utat kijelölnie s több új érvet fölhoznia a balladák hitelessége ellen. Legújabbban László Zsigmond a Sievert- és Rutz-féle hangmelódia-elméletek szerint akarja a kérdést eldönteni. Mivel azonban ez az elmélet még minden tudományos indokolás nélkül szűkölködik, nem tartható alkalmasnak arra, hogy föltevésével egy másik föltevést dűlőre vigyen. Az első problema, mely Riedl részletes lélektani fejtegetései mellett is elénk tolaeskzik, a személyi kérdés: összeegyeztethető-e Thaly Kálmán egyéni jellemével és történetírói működésével az a föltevés, amely őt hamisítással vádolja. Ha Riedl bizonyítékait elfogadva, Thaly tetteinek lelki rugói után kutatunk, nem szabad valamely hirtelen elhatározásra vagy jellembeli fogyatkozásra gondolnunk, hanem ezt csak lassú fejlődés eredményének tekinthetjük, melyben bizonyára a legnagyobb szerepet az ő tudományos meggyőződésének fanatizmusa vitte. Fáj neki, hogy régi irodalmunk vitézi és történeti énekekben szegény. Ez sarkalja a régi dalok gyűjtésére és főgondja, hogy az egyes töredékeket kiegészíthesse. Helyezzük be őt e gondjával a kor engedékenyebb tudományos fölfogásába, vegyük hozzá nyelvi és tudós készségét s akkor megérthetjük, hogy a Bujdosó Rákóczi fönnmaradt népies töredékeit maga egészítette ki, sőt hogy a Bezerédy-nóta két hiteles sorából egy egész 14 szakos költeményt tudott helyreállítani. A töredék kiegészítésétől pedig egy egész ballada költését csak egy lépés választja el. A másik kérdés: e balladák költői szépsége. Itt inkább stílustévedésről lehet szó. E balladák eddig csak azért tűntek föl oly abszolút becsűeknek, mert visszavetítettük őket a multba. Sorra véve az érveket: hol vannak a balladák eredeti szövegei vagy másolatai? Nem szabad azt hinnünk, hogy az eredeti hiánya magában döntő erejű erő. Furcsa azonban, hogy épen e tíz gyanus költemény eredetije hiányzik. Az is különös, hogy épen e szebb darabok nem maradtak ránk több változatban. Marad hátra mint legfőbb bizonyíték: a költemények nyelve. A kutatók itt nem könnyű feladat előtt állottak: Thaly annyira ismerte a régi nyelvet s annyira beleélte magát a mult szellemébe, hogy nem igen hagyhatott nyomot a legügyesebb irodalmi detektivnek sem. Annyi kétségtelen, hogy a vita a nyelvi érvekkel holtpontra jutott: ugyanazon adatok egyformán szólnak a hitelesség mellett és ellen. Már az irodalmi befolyás érve inkább a hitelesség ellen hajtja a vizet. A verselés és rimelés fejlettsége, Tolnai meggyőző érvelése szerint, Arany vers technikájára vall. Szerző ezzel kapcsolatban rámutat egy eddig figyelemre kevésbé méltatott szempontra: az irodalmi fejlődés elvére. Arra t. i., hogy ha a kuruc-balladák íródeák vagy katona szerzői Balassi és Gyöngyösi nyelvi és verselési vívmányai után és az ő hatásuk alatt oly magasra tudták emelni a magyar népköltészetet, miért nem folytatódott ez a fejlődés.

tovább. Mi tehát a kérdés mai állása? Felelet: kétségen kívül van néhány kuruc-balladánk, ha nem is annyi, amennyit Riedl és Tolnai fölvesz, melyek hitelességéhez szó fér. Nincs eldöntve azonban, vajjon egészükben Thaly költeményei-e, vagy csak töredékek kiegészítéséről van szó, vagy pedig eredeti kuruc-költemények átalakított, művészebb formában állanak-e előttünk? Hogy melyek a kutatás további teendői, azt Tolnai Vilmos pontosan megállapította. — V. g: Ferentzi Magdának, Fehér árnyékok c. regényét, *Rózsa Dezső* pedig Arany János néhány költeményének (Toldi, Toldi estéje, balladák, lírai darabok) Loew Vilmostól származó angol fordítását ismerteti és bírálja.

Corvina. 1915. évf. 4, 6, 9. sz. — Gy.: *A lipcsei nemzetközi könyvkiállítás*. A Budapesti Szemle 1915. évi januári füzetében megjelent cikk lenyomata.

Debreceni Protestáns Lap. 1915. évf. 8. sz. — *Napról-napra* Tompa, Arany, Petőfi, Kerényire vonatkozó ismert életrajzi adatok.

U. i. 10. sz. — *A Napról-napra* (XXVIII.) rovat rövid emlékeztető feljegyzéseket közöl Gyöngyösi Charicliája megjelenési évéről (1700) az Ocskay Lászlóról szóló énekről, Jókairól, Deákról, Gyulairól. — *Medveczky Károly*: Hettesheimer Ernőnek, Arany uralomra jutása az irodalomban című tanulmányát ismerteti.

Deutsche Literaturzeitung. 1915. évf. 10. sz. — *Rácz Lajos* ismerteti Bayer József könyvét: Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalomban (1912).

Egyenlőség. 1915. évf. 15. sz. — *Glosszák a hétről* c. Andor Józsefnek irodalmunk jövője miatt aggódó ezen megjegyzésével polemizál: «Világ-híres íróink a hadi tudósítók veszélytelen útjára siettek babért és egyebet aratni.»

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 4. sz. — *Trostler József*: *A «Magyar Simplicissimus» s a «Török kalandor» forrásai* (II. és bef. közl.). Még 1683-ban megjelenik az Ung. Simpl. kevéssé ismert folytatása, a Türkischer Vagant. E mű régibb hagyománynak az örököse, mint az előbbi s talán egyik utolsó képviselője annak a zarándok kereskedő-típusnak, mely az Aeg. Albertinus Aleman-fordítását utánzó frankfurti Frewdenhold kompilációjában (Der Landstürtzer Gusman) nyert véglegesen kialakult formát, s melyhez a vonásokat a XV—XVII. századi utazások irodalma, főleg Feyerabendt gyűjteménye szolgáltatta. A Türkischer Vagantnak a pittoreszk formához való visszatérése, melyet az Ung. Simpl.-szal való közvetlen kapcsolatból sem lehetne megmagyarázni, nem véletlen. Frewdenhold hatását elsősorban Cristian von Wallsdorf műve (Türkischer Landstürtzer) közvetíti. A Türkischer Vagant eredetisége egy színvonalon áll az Ung. Simplicissimuséval, de forrásaival szemben önállótlanabb. Első

fejezeteiben úgyszólván kizárólagos hűséggel Sal. Schweigger, Reyssbeschreibungjából (Nürnberg, 1608) merit. Emellett bő forrásul szolgál az Elzevir-féle Turcici Imperii Status (1630), Busbeck (Vier Sendschreiben. Nürnberg, 1664), H. Jacob Breuing keleti utazása (Strassburg, 1611). Maurer török krónikája (Nürnberg, 1664) és Erasmus Francisci: Acerra Exoticorumja (Frankfurt, 1672). A T. Vagant forrásaitól való függése ellenére is, nemcsak műfajilag, de magyar vonatkozásainál fogva is indokoltá teszi a vele való behatóbb foglalkozást. — *Pap Károly*: Gróf Istvánnak, Arany János Bolond Istókjáról írt dolgozatát (I. folyóiratunk 1915. 35. l.), — *Király György*: A Kisfaludy-társaság Évlapjainak XLVIII. kötetét (I. folyóiratunk 1914. 469. l.), — *Rózsa Dezső* a Magyar Shakespeare-Tár VII. kötetét (I. folyóiratunk 1915. évf.) ismerteti. — *Bayer József*: Egy Julius Cæsar-előadás a *Nemzetiben* címen a Honderű társlapjának, a Pesti Salonnak 1843. évi 21. számából az egykorú közéletre jellemző novellisztikus apróságot közöl. — *Kádár Jolán*: Szigligeti «Szökött katonájá»-nak forrásaihoz címen röviden arról ír, hogy a «Szökött katona» urhatnámságból külföldieskedő Lajos szabójának a mintáját megtaláljuk Nestroy legelterjedtebb bohózatának, a Lumpáci vagabundusnak egyik hősében, Zwirn szabóban. — *Sas Andor*: *Pulszky Ferenc és az irodalom*. Szerző utalva arra, hogy Pulszky Ferencről születése százéves fordulója alkalmából (1914 szept. 17) az Akadémia októberi emlékünnepe kivül alig esett szó, néhány tartalmas sorban, tömören (de azért bő utalással) rámutat közéletünk egykori jelese pályájának irodalomtörténeti kapcsolataira. — *I. h.* A szerkesztőhöz beküldött könyvek között Arany János néhány költeményének (Toldi, Toldi estéje, balladák, lírai darabok) Loew Vilmostól származó angol fordítását ismerteti és bírálja. Az ismeretéből megtudjuk, hogy Loew műfordításainak egy újabb kötetét, amely Vörösmarty költeményeit tartalmazza, most rendezti sajtó alá.

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 8. sz. — *Újabb forrástani felfedezések a magyar kódexirodalomban.* A M. T. Akadémia 1915 febr. 1-én tartott ülésén Vargha Damján bemutatta 1914 júniusban már készen lévő tanulmányát, mely szerint, a Debreczeni- és Érdy-kódex legendái és prédikációi szorosan kapcsolódnak Petrus de Natalibus: «Catalogus Sanctorum» c. művéhez. Az olasz püspök legendariuma 12 könyvre oszlik és vagy 3000 legendát tartalmaz s Vargha szerint mintegy 14 kódexünkkel hozható kapcsolatba. Vargha 12 oly legenda forrására mutat rá, melyek eredetije eddig ismeretlen volt.

Élet. 1915. évf. 9. sz. — *Lampérth Géza: Háború és költészet* c. cikkében méltánylással említi Gyóni Géza verseit és elítéli «a céda vérbajos muzsa» dalát.

Esti Ujság. 1915. évf. 83. sz. — *N. n. Elismerés a katona szerkesztőknek* címen azt írja, hogy a kaposvári 44-esek a haretéren *Sabáci Hősök Lapja* c. fábóri újságot adtak ki. A lap címe később «*Negyvennégyesek Farsangi*

Trombitája» lett. Szerkesztették *Thury Zsigmond* és *Pfeifer Artur*. József főherceg, kinek a szerkesztők a lap egy példányát megküldték, elismerését fejezte ki a szerkesztőknek.

Ethnographia. 1914. évf. 5—6. sz. — *Sebestyén Gyula*: *Huszonöt év. Jubiláris megemlékezés arról, hogy a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata az Ethnographia, az alapítás negyedszázados fordulójához eljutott*. 1889 október 27-én volt az alakuló közgyűlés, melyen Hunfalvy Pál elnökölt és Jókai Mór mondott felavató ünnepi beszédet. — *Versényi György*: *Erdélyi János emlékezete*. Erdélyi János sokoldalú, erős, munkabíró szellem, de mert világos és igaz, nem zavarja meg tájékozódásunkat. Mint költő jelentékelenbb. Néhány verse ma is ismeretes (pl. Máttyás a szántó. Egy pár népdala). Nem annyira a benső értékük tartotta fenn emlékezetüket, mint inkább az iskolakönyvek. Költészete a Kölcsey-féle borongós, főleg pedig a Bajza szentimentális gitárköltészetének folytatása, olykor Garay-féle ötletességgel. Megszólal lelkeében a hazaszeretet, s felvillan egy-egy politikai, társadalmi eszme. Vannak egyénibb költeményei is, anélkül, hogy erősebb melegség nyilatkoznék bennük. Felötlük költeményeiben a népiesnek megértése s felhasználása. Korszakalkotó munkássága a magyar népköltési gyűjtés terén. Irodalomtörténeti, esztétikai és műbírálati cikkelyei igen nyomós alkotások. Tanulmányai, bírálatai igen érdekesek. Stílje is lebilincselő, előadása kellemes. A közízlés fejlesztésére akart hatni akkor is, mikor a francia irodalomról két nagyobb tanulmányt írt. Erdélyi egész irodalmi munkásságát bölcsészeti alapra fektette. Arra is gondolt, hogyha önálló magyar bölcsészetnek akarjuk megvetni alapját, vizsgálni kell a tudományak hazánkban való jelen állását. — *Solymossy Sándor*: *Népdalgyűjtés, mesegyűjtés*. (A «Folklore Fellows» magyar osztályának 1914 jún. 14-én Pécsen tartott ifjúsági kioktató ülésére készült népszerű előadás.) Lehetőleg ott gyűjtünk, amelyik vidékre valók vagyunk. Itt a gyűjtőt legkevésbé tekintik idegennek, vele szemben a közrendbeliek közlékenyebbek lesznek. Kutassa fel itt a legjobb mesélőnek ismert öregasszonyt, mert ezek közt akad a legtöbb mesefa! Ezt azután vallassa ki és jegyezzen le mindent, amit e nemből tud. A gyűjtő tartsa tiszteletben a hallott szöveget. Ne változtasson rajta. A mesefajták közül tudományos szempontból, mint igazi régiségek a tündérmesék a legértékesebbek. — *Katona Lajos*: *Magyar népmesetypusok*. (VIII.) Az elhunyt tudósnak az *Ethnographia* 1903/4. évfolyamában félbenmaradt cikkét befejező közlemény. Az egész értekezés megjelent Katona L. tanulmányai I. kötetében is (Bp. 1912. 216—296. l.). — *Harsányi István és Gulyás József*: *Az Árgirus legrégebb kéziratának sárospataki töredéke*. A most felfedezett töredékeket szerzők a sárospataki főiskola könyvtárának egyik könyvéből, Komáromi Csipkés György «Pápastaság ujsága» c. 1671-ben nyomtatott művének bőrkötésű utitáblájából áztatták ki. Megállapítható azonban, hogy e tábla eredetileg nem ennek a könyvnek volt táblája, hanem más kötetet fedett. A töredék helyesírási sajátosságai, szóalakjai s az írás jellege arra mutatnak, hogy a széphistória e másolatrészlete a XVII. század elejéről való. — *Kanyaró*

Ferenc: Árgirus históriájának 1618-diki kézírata. Szádeczky Lajos kutatásai közben br. Apor István kiskükküllőmegyei abosfalvi levéltárában lelt egy igen értékes versgyűteményt a XVII. század elejéről. Ebben ránk maradt Tatrosy Györgynek az Apor-család íródeákjának tollából 1618-ból az Árgirus históriája 109. versszakának másolata. Ezután az itt jelzett másolat közlése következik (néhai Kanyaró F. hagyatékából). — *Décsi Lajos: Tatrosy György verseskönyve.* Az előbbi cikkben említett régi kéziratok könyv pontos leírása. A verseskönyvben ugyanis Árgirus históriáján kívül megvan Báthori Gábor históriája is (közölve Századok 1899.), továbbá Apollonius históriája (L. Régi Magy. Ktr. 31. sz.). — *Gönczi Ferenc: A göcseji regölés.* Mutatvány a «Göcsej» c. monográfiából. Az irodalom rovatban Debreczeni Miklósnak, Az ősmagyar írás néhány hazai s oroszországi emléke c. munkája ismertetését kapjuk. A kiadvány az elhunyt szerző nagy tudása ellenére is csupa tudományos tévedést foglal magában. — *Hellebrant Árpád: Néprajzi könyvészet 1812-ről* (b.). Külföld. *Nekrologok:* H. A.: Réthy László halála. — Herman Ottó halála.

Huszadik Század. 1915. évf. 2—3. sz. — *Emil Isac: Háború és irodalom.* A háború megrázó tragikumai, borzalmai, teljesen demoralizálják az intellektust és az emberi lélek finom megnyilatkozását, a művészetet. Csak a rombolás munkáját tekinti egyetlen emberi megnyilatkozásnak. Nem az erkölcs és civilizáció nevében indítódik s ahol nemzetivé válik, ott már a szabadságharc mély impresszionizmusa feltétlenül kiváltja a művészek lelkéből az igazi hangot. A mostani világháborúban csodálkozásra készíti szerzőt, hogy európai kiváló írók és tudósok minimumra redukált intellektualitással vesznek részt a nagy leszámolásban. Ennek magyarázata, hogy a háború előkészületlenül találta a szellemi társadalmat. A francia irodalmat becsülték a németek, az orosz irodalom termékei egyformán népszerűek magyarok, románok és délszlávok között. Ezeket a kultur-kapcsolatokat a háború sem lesz képes szétszakítani. A háborús irodalom a kulturlélek protestálása a barbárság ellen és ezekben a komoly időkben csak akkor teljesít missziót, ha az általános emberi kultúrának reflexeként kerüli a szemfényvesztő effektusokat. A háború után az irodalom romantikus irányzatúvá fog válni, amint a francia meg a német romantikus iskola is hatalmas társadalmi és politikai harcok után fejlődött.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1915. évf. 2. sz. — *Ferenczi Zoltán: Bessenyei Sándor Milton-fordítása.* Szerző megállapítja, hogy Bessenyei Az elveszett és visszanyert paradicsomot Dupre de Saint Maur (Nicolas-François) [sz. 1695 körül, mh. 1774.], illetőleg Mareuil (de) Pierre jezsuita (1672—1742.) francia prózafordításai alapján adta magyarul. A magyar fordítás — példányait véve tekintetbe — jóval érdemesebb, mint amennyire eddig irodalomtörténetíróink legtöbbje méltatta. — *Alszeghy Zolt: Tóth Kálmán lyrájának fejlődése.* (II. és bef. közl.) A költő szívének mélyén lelki harcok folynak, az elgondolt hangulatok tehát mindjobban kiszorulnak lírájából. A tusakodó szív bő tárgyat szolgáltat. A jelen szerelme küzd

az emlékből feltörővel. Az érzésnek az értelemmel vívott harcához vezet le «a Magas a te lelked» és a «Nagy, nagy titok» c. költeménye. A leány lelki nagysága előtt szinte félelem fogja el (Gyermekek mondasz); vergődő lelke édes anyjának közelében pihen meg (Édes anyám). Lelkének forrongása egész ciklusra ihleti; létrejönnek a «Szenvedések». Lelkének ez a gazdag élete ihleti azt a költeménykötetét, mely Száz új költemény címen 1856-ban jelent meg. A léleknek érzésben való gazdagodása képein is érzik. A hangulat uralkodása jellemző természetleíró költeményeire is. Sok leírásában még a jelenetek is rokonok Petőfi jeleneteivel (pl. Szülőföldem tája, Hazatérés). A Ború c. költeménye nem más, mint egy emberi hangulatnak az egész természetben való elhatalmasodása. Szerelme a válassal lassan megszakad, édesanyját a temetőbe kíséri, s e megrázkódásokat csak pillanatnyilag pihenteti el a fia látásán fakadó öröm. A szomorúság fájó nyugalomvágyat teremt és kialakul benne a gondolat, hogy a halál, az elköltözés nem a legszomorúbb. (Halál). A szomorú visszaemlékezés a reménytelenség közvetett megnyilatkozásával Parny elegiáira emlékeztet. Sajátos a kifejezésmódja annak a kis dalcsoportnak, mely Dalok egy meghasonlottól címet visel; nagyjában közös bennük, hogy a fájdalmat el törekszik rejtteni. A tömörségre való törekvés mindjobban érezhető líráján. E fájdalmas korszak egén egész rövid derűt fakasztott az a szerelem, mely költőnkben az Erzsike néven megénekelt Hoffbauer Zsófia iránt ébredt. Kevésbé értékes termékei vannak, annak az örömnak, melyet költőnk fia mellett érez. Érdekes, hogy a hazafiúi érzés ihlette legkevesebb esetben költőien lantját. Az a két verse is, melyek egyike Kazinczy emlékét elemzi, másika Deákot siratja, a fenség kergetésébe ful. Költőnk maga három hazafias költeményének követelte az elismerést; ezek: Ki volt nagyobb?, Kik voltak a honvédek? és Előre. Legjobb hazafias költeménye: A legszebb dal. Végeredményben szerelmi lírája egyhangú; hangulatváltozásának okai nem állanak eléggé az olvasó előtt. A kifejezésben való lassú fejlődés segíti a költőt hangulatának fontosabb tükrözéséhez. Lelki élete mozzanatainak mind több helyet enged, foglalkozik velők, vizsgálja őket. A tartalom egyéni volta létrehozta az egyéni formát; a költő elért művészetének tetőpontjáig. — *Gorzó Gellért: Rádai Pál imádságai.* A magyar imádságtörténet áttekintése után szerző Ráday Pál helyét iparkodik megállapítani a magyar imaköltészet fejlődésében. Hangsúlyozza, hogy Négyses László volt az első, aki finom érzéssel rámutatott az imádságok jelentőségére, kiemelve stíltörténeti értéküket Ráday egyéb prózájával szemben. Ferenczi Zoltán idetartozó nézetét is ismertetve, annak a hitének ad kifejezést, hogy a deákból fordított Lelki hódolás alapjául szolgáló latin eredeti is Ráday munkája lehetett. Emellett szól az a körülmény is, hogy a Nemzeti Múzeum egy kézirata (Fol. Lat. 3166) a jelzett imádságos könyv szerzőjét, mint latin költőt állítja elének s Veresmarty Sámuel szerint Ráday az egész Theologiának magyarázatát Deák Distichonokban foglalta. Valószínű, hogy a Lelki hódolás szerzője egyebeken kívül ismerte Pázmány imádságos könyvét is. Mintáiból vette az imák címét s a maga kora imakészletéből a bibliai és zsoltárhelyek tömeges beolvasztását és idézését.

Ráday imádságainak második csoportját kéziratban maradt imái alkotják. (Az Athanasius-féle hitvallás magyar fordítása és egy üldözéskorra való «Imádság».) A kor szokása szerint önlelke helyett az előtte fekvő szentírás volt a kibővítésnek legfőbb forrása. A XVIII. század hívő reformátusai nagyra becsülték a Lelki hódolást. — *Galamb Sándor: Vörösmarty novellái.* V. első novellája «A holdvilágos éj» 1829-ben jelent meg a Koszoróban. Szerkezet tekintetében gyöngé mű. Az egész történetben mintha két irodalmi hatás keverednék össze: magyar népmesei sajátságok és E. T. A. Hoffmann hatása. Technikai szempontból kezdetleges. Stílusa nehézkes, mondatai zökkenősek, az átmenetek erőszakosak. Vörösmarty a tót diákoktól ezzel a novellával nem búcsúzott el teljesen. A «Tót deák dalá»-ban (1843.) még egyszer visszatér hozzájuk. A második Vörösmarty-novella «A kecskebőr», 1833-ban készült s az 1834-diki Aurorában jelent meg Csaba álnév alatt. Alakjai kitűnően jellemzettek. Beszéltetni is pompásan tudja őket. Szerkezete is tökéletesebb, mint az előbbi műé. Stílusa is jobb, bár még itt-ott nehézkes. Komikus hatás kedvéért gyakran vegyít népies stílusába magasabb költői virágokat. Úgy látszik «A kecskebőr» víg párja akart lenni a Kincskeresők c. drámának, mely egy évvel előtte készült. Leghosszabb elbeszélése az «Orlay». 1836-ban írta s az 1837-diki Aurorában jelent meg. Erőszakos, túlzottan romantikus történet ez, de van benne hév és erő. Az ál-temetési pompa, melyet benne a meghaltnak vélt Orlay számára üres koporsóval rendeznek, Marót bán temetési jelenetére emlékeztet. A novella megindításában feltűnő az egyezés közte és A két szomszédvár bevezetése között. Filológiai szempontból érdekes, hogy e novellában a beszélgetések jambusokba csendülnek ki, melyeket gyakran gyorsít egy-egy anapestusz. V. e művét talán drámának tervezte, novella-alakban írta meg, de a párbeszédek jambikus ritmusa a legtöbb helyen megmaradt. Orlayval egy évben V. még egy novellát írt s a következő évben még kettőt. E három elbeszélése az Athenæum 1837-diki évfolyamában jelent meg. «A füredi szívhalászat» egyetlen elbeszélése V.-nak, melynek tárgyát kora szalonéletéből merítette. Az egész történet igen valószínűtlen s hangulati egység tekintetében is gyöngé. Külső formája jobb. Megemlítésre méltó különossége e novellának, hogy egyik alakja magából V.-ból idéz. Csodálatos fantasztikus világba lépünk, amikor «Csiga Márton viszontagságai»-t olvassuk. Egy talpig becsületes emberről van benne szó, aki magát gonosztevőnek álmodja. Ily logikátlansággal találkozunk «A túlvilági kép» c. költeményében is. Csiga Márton, akit a saját gonosztevő képmása üldöz, emlékeztet Medardus barát esetére, kit E. T. A. Hoffmannak Elixiere des Teufels-ében az egész regényen végig kerget a maga képmása. Utolsó novellája V.-nak a «Szél urfi». Ez már teljesen irreális világban játszik. A történet főgondolata a tündér, aki megunva égi hazáját, földi érzelem után vágyódik, s mint tündér belepusztul, többször ismétlődik V. költészetében. Tünde is lemond lovagja kedvéért a halhatatlanságról. De Tündén kívül eszünkbe jut a Zalán futásának délszaki tündére is, aki földi leányba, Hajnába lesz szerelmes és elpusztul érte. Vörösmarty novellái, tárgyuk újszerűsége, gyakran merészsége s a bennük nyilatkozó művészi

törekvések folytán számottevő alkotások. — *Harsányi István és Gulyás József: Petrőczy Kata Szidonia versei.* (I.) A XVII. századbeli költőnő — elveszettnek hitt — lírai költeményeinek közlése. A bevezetésből megtudjuk, hogy P. K. Sz. verseinek négy kéziratos másolata is van: 1. a Toldy-féle a M. T. Akadémiában; 2. a Thaly-féle a debreceni városi múzeumban; 3. Benczur Gyuláné úrnőé (készült a Toldy-féléről) és 4. Kovács Sándor pozsonyi ág. ev. teológiai tanára (1897-ben készült a Thaly-féle alapján). A jelen kiadás a Thaly-féle másolatot veszi alapul. A versek közrebocsátói szerint a kép, melyet Petrőczy Kata Szidonia eddig ismert költeményei figyelembevételével alkotott róla az irodalomtörténet, hűnek bizonyult most is, amikor a rendelkezésünkre álló egész kézirati anyag alapján tekinthetjük át költészetét. — *Prónai Antal* hagyatékából: A kegyesrendiek magyarországi iskoláiban 1670—1778. kiadott drámák jegyzékét kapjuk (II. és bef. közl.). — *Baranyai Zoltán: Id. Pétzeli József levelezése* címen (a M. T. Akadémiában lévő eredetiből) Orczy Lőrincnek (2 drb.) és gróf Teleki Józsefnek (3 drb.) id. Pétzeli Józsefhez intézett leveleit közli. — *Papp Ferenc:* B. Kemény Zsigmondnak a b. Kemény-család pusztakamarási levéltárában fennmaradt leveleit közli (I. közl.). Növeli — úgymond — e levelek becsét az, hogy egynek kivételével mind az önkényuralom idejében keletkeztek. Közülök huszonkettőt öcséhez, b. Kemény Jánoshoz, ötöt anyjához, b. Kemény Sámuelnéhoz, kettőt barátjához, Zeyk Károlyhoz, s egyet szabójához, Kribl Józsefhez intézett. A nagy regényíró anyagi helyzete szempontjából érdekes 1852. XI. 14-diki levelének ez a részlete: «évenként öt hónapra mindig lesz elég pénzem. Mert most már általában minden ezer betűért 1 forint 15 krt fizetnek. Csakhogy egészségem miatt vehetem kevés hasznát ezen magában elég jó feltételnek». — *Sas Andor:* Julius Petersennek, *Literaturgeschichte als Wissenschaft* (Heidelberg. Carl Winter, 1914. 71. l. Ára 1-80 M) című, *Váczy János* pedig Szücsi Józsefnek, *Bajza Józsefről* szóló munkáját ismerteti. — *Király György: Magyar tárgyú doktori értekezések 1914-ben* címen Jenaki Ferencnek, Kájoni János énekeskönyve, — Boga Alajosnak, Székelyföld történetírója a XVII. században, — Brisits Frigyesnek, Szent Ágoston és Rákóczi Ferenc vallomásai, — Györe Jánosnak, Abonyi Lajos pályája című dolgozatait ismerteti és bírálja. (Szücsi, Jenáki és Brisits műveinek ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf.) — *Patai József:* Péchi Simon szombatos imádságoskönyvének Guttman Mihálytól és Harmos Sándortól sajtó alá rendezett új kiadását ismerteti. — *K. Sz.: Steinhoffer Károlynak,* A könyv története című munkájáról ír. (L. folyóiratunk 1915. 64. l.) A füzet értékes közleményeinek sorát a Hellebrant Árpádtól egybeállított Repertorium zárja be.

Kalazantinum. 1915. évf. 6. sz. — *Pocza István: Gvadányi mint történetíró.* (I.) A «Tizenkettődik Károly Scotzia ország királyának élete» és «A Világnak Közöséges Historiája» c. munkák rövid ismertetése.

U. i. 7. sz. — *Erczbrücker Aladár: Kármán József esztetikai törekvései.* Kármán műtörténeti tárgyú dolgozatának (Beöthy Zsolt, Radnai Rezső és Bodnár Zsigmond idetartozó nézeteinek idézésével nyomósított)

rövid, népszerű ismertetése. — *Pocza István: Gvadányi mint történetíró.* (II.) Az előbbi füzetben megkezdett hasonló című dolgozat folytatása.

Katolikus Szemle. 1915. évf. 3. sz. — *b. g.: Magyar folyóiratok szemleje.* Egyebek közt a folyóiratunk 1914. 8—10. számában megjelent Nagy Sándor-féle cikk — Mikszáth humora — kivonatos ismertetése.

U. i. 4. sz. — Kiss Menyhért: A háború költészete. Sok nevet felsoroló, alapjában véve azonban csak futólagos áttekintése a háborúval kapcsolatos magyar verseknek. A cikkből megtudjuk, hogy a budapesti VII. ker. állami tanítónőképzőintézet irodalom tanára Kirchnerné Petrasevich Mária százhusz tanítványával az 1914 július 30-dika óta megjelent valamennyi magyar nyelven írt háborús költeményt vagy katonanótát összegyűjtötte. Már eddig hatszáznál több az önálló versek száma. — *Karl Lajos: Kőrösi Albinnak, Egy magyar királyleány története c. munkáját ismerteti és bírálja.* — *Tordai Ányos: Szalay Mátyásnak, Hunnia nagyhete c. verskötetét bírálja.* Szalay a modern líra neveltje, de jó érzéke van ahhoz is, hogyan kell vele a nemzeti érzést párosítani. E költőtől — úgymond — «a magyar vallásos líra igen sokat várhat». — *i. röviden ismerteti Horn Emilnek, Szent Erzsébet befolyása a társadalomra (fordította Walter Gyula) c. munkáját.* A cikkből megtudjuk, hogy az ismertetett könyv függelék gyanánt közli Szepessy Lászlónak a szövegben is megemlített költeményét Szent Erzsébetről, mely a kölni virágjátékon jutalmat nyert.

Keleti Szemle. 1914. évf. — *B. Munkácsy: Zum Problem der Székler Runenschrift.* — *J. Németh: Über den Ursprung der Wortes «saman».* — *V. Pröhle: Vámbéry. (1832—1913.) — Ji: Ein etymologisches Wörterbuch der ungarischen Sprache.*

Keresztény Magvető. 1915. évf. 1. sz. — Irodalom rovatában Barabás Ábelnek Petőfi's Wolken c. tanulmányát ismerteti név nélkül. A különfélek rovatában Dávid Ferenc és Heltai Gáspár plébániájának könyvtára címen fr. Dávid Ferenc leszármazottja címen közli Miksa Imre volt képviselő halálhírét.

Könyvtári Szemle 1915. évf. 1—3. sz. — *Kőhalmi Béla: Angol és francia háborús irodalom.* Rövid könyvészeti áttekintés. — *Kaczányi Géza: Könyvtáraink károsodása 1848—49-ben.* Kis cikk a nagyenyedi és losonci könyvtárak pusztulásáról. — *Dienes László: Császár Mihálynak, Az Academia Istropolitana, Mátyás király egyeteme c. dolgozatát ismerteti.* — *Kremmer Dezső: Könyvtári séták* címen a Horánszky Lajos értékes könyvtárában szerzett tapasztalatairól számol be. A gyűjtemény kimondottan irodalomtörténeti könyvtár, mely a Bessenyei fellépésétől Mikszáth haláláig terjedő kort öleli fel. Érdekes különlegessége a könyvtárnak a félezerre menő ponyvairodalmi termék. Az egész magyar dráma-irodalom és színészettörténeti irodalom majdnem teljes sorozatát is föllevjük e gyűjteményben, amely sokban felülmulja Bayer nagybecsű szakkönyv-

tárát. A történeti rész élén becses a XIX. század huszas-harmincas éveinek gazdag röpiratirodalma.

Levéltárosok Lapja, 1914. évf. 3—4. sz. — *Alapi Gyula: A szlováni Beöthyek*. Hivatalos családtörténeti adatok és családja.

Magyar Figyelő, 1915. évf. 4. sz. — *Bárczy István: Irodalom és főváros*. A magyar irodalomban a főváros a XVIII. század végén kezd szerepelni. A városiasság s ezzel egyben az idegenesség ellen már Gvadányi Peleskei Nótáriusa kel ki. Azóta is, a kiegyezésig mindig volt valami ellentét a pesties és országos költészet között. Minduntalan felbukkan olyan törekvés, mely a külföldi irodalom városiasságának bélyegét akarja az irodalomra nyomni. Petőfi is hadakozott evvel az affektáló, elegánszkodó arszlánsággal. A harcban a népiesség maradt felül, de amaz vetette meg alapját a könnyebb fajta zsurnalizmusnak. A kiegyezésig Buda-Pest hatása nem lehetett olyan, mint más fővárosé az odaváló nemzeti életre, mert se Buda, se Pest nem volt se igazi nagyváros, se igazi magyar város. Az írók vágyódtak egy nagy város után, amely irodalmi központ legyen és mégis a városi élettel szemben való idegenkedés szólal meg először, mikor Pest az irodalomban fellép. Ez a két motívum megérzik bizonyos fokig máig is. Íróink nagyobb része a vidékről kerül fel és sokáig nem érti e városi nép gondolkodását, nem érzi a nagyváros poézisét. De nem a legkisebbek azok, kiknek érzése, képzelete, érdeklődése hitet tesz mellette. Régebbi íróink, majd Jókai, Kuthy után Lauka és a kávéforrás asztalkörének írói mutatnak be egy-két tipikus alakot a főváros életéből. A nyolevanas évek azonban már olyannak mutatják a fővárost, amilyen az ő fejlődésének és egybeolvadásának első kavargásaiban. Bródy, Kabos, Ambrus, Herczeg és főleg Molnár szíve már együtt dobban a fővárossal. Ma Budapestet, mint teljesen kialakult nagyvárost, mint a magyar nemzet bámulatos életeterejének leghatalmasabb produktumát ismerjük meg az irodalomban is.

Magyar Könyvszemle, 1915. évf. 1—2. sz. — *Fraknói Vilmos: Mátyás király megbízásából nyomtatott politikai röpirat*. Bizonyos, hogy Mátyás nyomtatott röpiratot bocsátatott közre a császár ellen, amiről ennek 1485-ben Strassburg városához intézett és levéltárában megőrzött rendelete tanúskodik. — *Szűcsi József: Madách Imre könyvtára*. Összesen 712 kötet könyvből és két kéziratból áll e gyűjtemény. Azonban még 572 könyvről és három kézitratról van tudomásunk. Közel 1084 kötet könyvet ismerünk Madách Imre könyvtárából, mely 1800 kötetnél nem lehetett nagyobb. Az 1084 könyvből magyar nyelvű volt 118. Szerző ezután a könyvtár jegyzékét közli. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában* (VI.). A Petőfi-fordítások felsorolása és tartalmi ismertetése. — *A vidéki könyvtáraink 1913-ban* c. cikkből megtudjuk, hogy a sümegi állami Darnay-Múzeum 1913-ban ajándéku kapta Vörösmarty Mihály Csongor és Tündéjének első kiadását Czuczor Gergely kézirati bejegyzéseivel. Érdekes szerzeménye még e könyvtárnak Kisfaludy Károly

Kemény Simon c. drámájának sűgő-könyve is, melyet helyenkint a költő jegyzetekkel és javításokkal látott el. Ezekből tudjuk meg, hogy a balatonfüredi játékszín sűgőkönyve volt. Versecen a Városi Múzeum könyvtárában a város jeles szűlőtte — Herczeg Ferenc — tiszteletére egy külön Herczeg-gűjteményt alapítottak, amelynek alapját Wolfner József könyvkiadó 129 darabból álló, 500 koronát érő ajándékával vetette meg. — *Holub József*: Az Országos Széchényi-Könyvtár háborús gűjteménye. A gűjteményt a Könyvtár levéltári osztálya kezeli. A tulajdonképeni Háborús irodalom című csoport eddig közel ezer kötetet számlál. — *Harsányi István*: A Rákóczi-könyvtár és katalógusa című közleményét folytatja. (IX.) — *Gyalus István*: Steinhoffer Károlynak, A könyv történetéről, — *Gulyás Pál* pedig Baranyay Józsefnek, A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó történetéről irt munkáját ismerteti és bírálja. — *Szily Kálmán*: A «Sokféle» történetéhez címen megállapítja, hogy a «Sokféle» I. és II. kötetéből két kiadás jelent meg. Az első 1791-ben, a második 1806-ban. — *Gulyás Pál*: Könyvtárak sorsa a háborúban címen rövid, érdekes történelmi áttekintést nyújt. — *G. P.* közli, hogy a Mátyás király világhírű könyvtárából újabban napfényre jutott két darab, ú. m. a «Statuta urbis Romæ» s az ennél fontosabb ú. n. Didimus-kódex, az a könyvvásárlásaiban szinte korlátlanul költekező Pierpont Morgan gűjteményébe került.

Magyar Középiskola. 1915. évf. 1—2. sz. — *Klima Lajos* ismerteti Kádár Jolán, A budai és pesti német színészet története 1812-ig c. munkáját (I. folyóiratunk 1915. évf.).

U. i. 3—4. sz. — *K.* ismerteti Császár Mihálynak, Az Akademia Istropolitana, Mátyás pozsonyi egyeteme c. munkáját.

Magyar Kultúra. 1915. évf. 5. sz. — *Nagy Péter*: Szépirodalmi folyóiratok szemléje (II.). A Vasárnapi Ujság, az Új Idők, az Élet, a Katholikus Szemle és a Magyar Figyelő c. folyóiratok 1914. évfolyamának bíráló ismertetése. — *Császár Ernő*: Két irodalomtörténeti monografia. Vértesy Jenő, A magyar romantikus dráma és Szűcsi József, Bajza József c. könyvének ismertetése. (Előbbi mű ismertetését I. folyóiratunk 1914. évf.-ban, utóbbiét az 1915. évf.-ban.

U. i. 6. sz. — *Morvay Győző*: Friedreich Istvánnak, gróf Széchényi István élete (I.) c. munkáját ismerteti. (I. folyóiratunk 1915. 183. I.) — *k.*: Ivánfi Jenőnek és Horváth Jenőnek, a Nemzeti színházban bemutatott három felvonásos drámáját, az «Idegen földön»-t ismerteti. Fogymondása — úgymond — a darabnak az is, hogy alapgondolata, a kötelesség és szenvedély összeűtközése, nagyon elcsépelt problema. — *B. K.*: A «nyugatos» költő vonaglása. Gúnyos cikk. — *Z. Martos Ferenecnek*, Bródy Miksának és Kálmán Imrének a Vígyszínházban előadott Zsuzsi kisasszony című operettjéről ír.

U. i. 7. sz. — *Alszegehy Zsolt* ismerteti Vargha Damján Synopsis legendarum prædicationumque ex codicibus Hungaricis ratione habita Catalogi Sanctorum Petri de Natalibus composita (1914. Élet ny.) c. művét;

ugyancsak Alszegehy Zsolt ismerteti Jénáki Ferenc, Kájoni János énekes-könyve és forrásai c. (L. folyóiratunk 1915. évf.) művét.

Magyar Nyelv. 1915. évf. 3. sz. — *Gombocz Zoltán: A nyelvtudomány alapelvei.* Horger Antal hasonló című munkájának ismertetése és bírálata. — (Név nélkül): *A Festetics-C. pálos eredete.* Vargha Damján a Nyelvtud. Társaság febr. 16-án tartott ülésén azt vitatta, hogy a Festetics-kodexről eddig vallott vélemény, mely szerint a kodex pálos breviarium fordítása, téves. Az előadó inkább a régi Breviarium Strigoniense fordításának tartja. — *Melegdi János* szerint a Gömöry-kodex egyik íróját a maga korában Tétémi (esetleg Tétémi) Pálnak hívták. — *Kapossy János: Régi nyelvméltéink* címen újabb adatokkal egészíti ki a Szily Kálmántól (Magyar Nyelv X. 451) egybeállított sorozatot. — *Melich János: Az Etymologiai szótárról.* Válasz a Magyar Nyelvtör januári számában megjelent két ismertetésre.

U. i. 4. sz. — *Simai Ödön: Faludi hatása Sándor Istvánra.* Szerző rámutatva arra a tényre, hogy Sándor István Blumauer első áttűtetői közé tartozik, azt fejtegeti, hogy a régi magyar irodalom e derék munkásának kezdő irodalmi kísérletei Faludi műveinek hatása alatt készültek.

Magyar Pädagogia. 1915. évf. 3—4. sz. — *Gyulai Ágost: A háború és kultúra kérdése az irodalomban.* A német szellem vetette föl leggyakrabban e vonatkozások kérdését; az a szellem, mely az események első négy hónapjában mintegy 1400 önálló könyvet és füzetet hozott létre, nem is szólva a folyóiratok rengeteg háborús cikkéről. Szerző Kurz Engelbrecht: *Der Deutsche und dieser Krieg* (Berlin, 1914); Otto von Gierke: *Krieg und Kultur* (Berlin, 1914); Karl Lamprecht: *Krieg und Kultur* (Leipzig, 1914); Gustav Schiefler: *Unsere kulturellen Verantwortungen nach dem Kriege* (Hamburg, 1914) és néhány egyéb német dolgozat ismertetése után Beöthy Zsoltnak (Háború és kultúra), — Lenhossék Mihálynak (A háború és az egyetem), — Fináczy Ernőnek (Kultúra és háború), — Alexander Bernátnak (A háború mint nemzetnevelő), — Berzeviczy Albertnek, Goldziher Ignácnak, Quintusnak (= Kenedi Géza), Lóczy Lajosnak, Ferenczi Zoltánnak (A háború és tudomány), — Jászi Oszkárnak (Háború és kultúra) és Prohaszka Ottokárnak a tárgyra tartozó hozzászólásairól tájékoztat. — *Ágner Lajos: Eötvös emlékezete a középiskolában* címen az 1913/4. évi Értesítőben megjelent s a báró Eötvös József-re vonatkozó alkalmi beszédek és tanulmányokat ismerteti.

Magyar Társadalomtudományi Szemle. 1914. évf. 7—10. sz. — *Krisztics Sándor: A megújuló nacionalizmus* c. a nemzeti eszme megújulásáról ír s azt mondja, hogy *Zrinyi* óta az elméletben csak most hangzik fel ismét a nemzet valódi értékelése, s most már nem pusztá vágy alakjában, hanem reális alapokra támaszkodva. A nacionalizmus szolgálatába állt újabban a *Népszava* és *Huszdik század* is.

Magyarország. 1915. évf. 84. sz. — *Thaly Kálmán életrajza* c. közli, hogy a pozsonyi Vutkovich-alap 400 koronás díját az idén Veszprémy Dezső tanárnak Thaly Kálmán életrajza c. műve kapta.

U. i. 89. sz. — *N. n. Herman Ottó szobra* c. arról ír, hogy az állatkerti bizottság indítványt tett a fővárosnak, hogy jeles zoológusaink szobraival, így Xantus János, Petényi Salamon és Herman Ottó szobraival díszítsék fel az állatkertet.

U. i. 100. sz. — *Gyulai Pál leánya meghalt* c. közli, hogy Gyulai Aranka, férj. Fodor Dánielné 50 éves korában 1915 ápr. 10-én meghalt.

U. i. 104. sz. — *Mikes Lajos: Zuboly* c. kegyeletes, meleg hangú megemlékezést ír a harcúterén elesett Bányay Elemérről. — *N. n. Bányay Elemér: Életrajza, művei és méltatása.*

U. i. 109. sz. — *Lovik Károly meghalt.* Rövid életrajz és jellemzés.

Mult és Jövő. 1915. évf. 4. sz. — *Hajdú Miklós: Pósa bácsi Jakabja.* Megjegyzéseket fűz Pósa Lajosnak Jakab c. költeményéhez. Patai József pedig Hajdú magyarázataihoz szerkesztői megjegyzést fűz. — *Barsi Freund Minna: Az osztrák Kossuth* címen emlékezőket közöl Fischhof Adolfról, az osztrák Kossuthról, aki Kossuth Lajossal 1848-ban Pozsonyban gyakran találkozott s e barátságának számos nyoma maradt a monarchia politikai haladásában.

Nemzeti Nénevelés. 1915. évf. 3. sz. — *Tolnai Vilmos: Komáromy Lajos.* (1843 nov. 23. — 1914 szept. 29.) Arckép, rövid életrajz és meleg hangú nekrológ.

Neues Pester Journal. 1915. évf. 76. sz. — Közli *Rákosi Jenőnek A magyarság jövője a háború után* c. előadását.

U. i. 80. sz. — *y. Letzte Liebe.* Lustspiel in fünf Akten von Ludwig Dóczy. Dóczy Lajos új betanulással előadott darabjának: az Utolsó szerelemnek (Nemzeti színház, 1915 márc. 20) ismertetése.

U. i. 100. sz. — *Aranka Gyulai* †. Német nyelvű napihír arról, hogy Fodor Dánielné, született Gyulai Aranka, az elhunyt jeles író leánya 1915 ápr. 10-én a lipótmezei tébolydában meghalt. (E hír a többi napjapokban is megjelent.)

U. i. 114. sz. — *f. p.: «Peleskei nótárius.»* Időszerű cikk abból az alkalomból, hogy Gaál József ismert bohózatát 1915 május 1-én a Nemzeti színházban századszor adták. (Első előadása 1838 okt. 8-án volt.)

Novosti. 1915. évf. 109. sz. — *Rudolf Horvát: Kako je Nikola Zrinski postao vitezom reda zlatnoga runa?* Az aranygyapjas rend történetének rövid áttekintése után előadja, hogyan lett e rend vitézévé Zrinyi a költő.

Nyugat. 1915. évf. 6. sz. — *Kabos Ede: Tolnai Lajos* című cikkében Tolnai Lajost mint regényírot méltatja. Az egész új irodalom ismeretlen őse «pihen abban a kriptában, melyben Tolnai Lajost, munkáit, tanításait

és röstelkedve befalazott hatását elhelyezték». — *Kosztolányi Dezső: 1914* c. cikkében Ujhelyi Nándornak ily című regényét ismerteti.

U. i. 7. sz. — *Schöpplin Aladár: Móricz Zsigmond kis darabjai* címen azt írja, hogy M. Zs. témái nemcsak a paraszt, hanem a falusi kis intelligencia és fél-intelligencia, papok, tanítók, mesteremberek, tehát a falunak és a kisvárosnak azok a rétegei, amelyek a parasztság felett állanak. M. témái mind a hasztalan vergődő lelkek körül forognak. Az emberek e típusát M. fedezte fel. Munkáiban a magyar élet mind több és mind változatosabb alakjai elevenednek meg és az író szeme előtt végső fokozatul az egész magyar társadalom képe lebeg. A most előadott három kis darabjában szinte szimbolikusan mutatkozik munkásságának ez a tendenciája. Mindhárom könnyedén odavetett kis kép; a legnagyobb igényű a három közül *Az óra* c., az *Egérfogó* és a *Csiribíri* ennél is kisebb igényű. *Az óra* c. dráma hőse egy asztalos, aki pszichológiai biztonsággal van megalkotva. A darab a Freud-féle álmelmélet tanításának illusztrálása egy konkrét esettel. Az *egérfogó* jókedvű apróság; dialógusaiban az embereket «élet-ízű» hangon és nyelven beszélteni. A *Csiribíri* is ártatlan, egyszerű apróság, de azért elárulja az elsőrendű író. — A Figyelő rovatban *Lengyel Menyhért: Móricz Zsigmondnak, Mesék a zöld fűvön* c. kötetét ismerteti. — *Ambrus Zoltán* pedig *A drámaíró bizottság* címen elmélkedik.

Ország-Világ. 1915. évf. 13. sz. — *Rákosi Jenő: A magyar jövő* c. előadását közli.

U. i. 14. sz. — N. n. *Palmer Tibor versei* címen a harctéren elesett fiatal költő verseit méltatja, arcképét és életrajzi adatait közli.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1915. évf. 7. sz. — *Teltamenti Béla: Adatok a magyar irodalomtörténeti tanítás gyakorlatához*. A címben jelzett tárgy rövid fejtegetése.

U. i. 8. sz. — *Bc. Györe János: Abonyi Lajos pályája* c. tanulmányát ismerteti.

Pesti Napló. 1915. évf. 73. sz. — K.: *Budapest dalol*. A legújabbán divatos dalok ismertetése.

U. i. 80. — *Sz. E.: Az utolsó szerelem*. Dóczy Lajos br. darabjának reprise alkalmából méltánylással ír D. drámaírói tehetségéről. — N. n.: *Epizódok Dóczy Lajos életéből*.

U. i. 87. sz. — *Ady Endre házassága* címen közli, hogy A. Boncza Bertál 1915 március 27-én házasságra lépett.

U. i. 92. sz. — N. n. *Látogatás Majtényi Flóránál*. Az írónőnél a lipótmezei elmeegógyintézetben tett látogatást írja le.

U. i. 94. sz. — N. n. *Deák Ferenc húsvéti cikke* címen ír, s ezzel kapcsolatban Salamon Ferenc és Toldy István szavait idézi.

Pesti Hírlap. 1915. évf. 80. sz. — N. n. *Fáy András és Vörösmarty Mihály*

menekülése a pesti nagy árvíz előtt címen közli, hogy az a rettenetes árvíz, mely 1838. évi márc. 13-tól kezdve rombolta a régi Pest utcáit, csaknem áldozatul követelte Fáy Andrást és Vörösmarty Mihályt. Menekülésüket a nagyhíd-utcai kétemeletes házból élénk színekkel írja le Szemere Pál Bártfay Lászlóhoz 1838 ápr. 2-án írt eddig még közzé nem tett levelében. Cikkiró közli e levelet is. — *p. k.*: *Az utolsó szerelem*. Dóczy Lajos ötfelvonásos vígjátéka. Új betanulással először adták a Nemzeti Színházban március 20-án. Színi kritika.

U. i. 86. sz. — *Szász Zoltán: Móricz Zsigmondnak Szerelem c. alatt a Magyar Színházban, 1915. március 26-án előadott három egyfelvonásosáról* írva azt mondja, hogy legkevesebbet nyújt az *Egérfogó c. paraszt-apróság*. Aggályosnak tartja, hogy M. realizált parasztjaiban a nemi ösztön, a szerelmeskedési vágy túldúsán és túlszaporán sarjadzik. *A nagy óra c. vígjátéknak* nevezett álomjátékában sok finom szín, elmésen elképzelt részlet, költői furcsaság és meleg hang kavarg. A *Csiribiri* kedves és változatos, bár nem nagy igényű.

U. i. 104. sz. — *Sz. Z.*: *Zuboly* címen méltatja Bányay Elemér írói érdemeit.

Protestáns egyházi és iskolai lap. 1915. évf. 11—13. sz. — *Pruzsinszky Pál: Emlékezés Misztótfalusi Kis Miklósról*. A XVII. századbeli bibliafordítóra vonatkozó adatok felelevenítése.

U. i. 14. sz. — *Zsinka Ferenc: Przemysl költője* Gyóni Géza przemysli verskötetét méltatja. E kis kötet a Przemyslben hevenyészett magyar könyvnyomtatásnak emléke s Magyarországon csak egy példány van belőle, az, melyet a költő Rákosi Jenőnek küldött ki repülőgépen. Változatos hangú költemények, telve lírai hangulattal. E kis kötet 21 költeményével e nagy világfelfordulásnak egyik elsőrendű költőjévé avatja Gyóni Gézát. — *Pruzsinszky Pál: Emlékezés Misztótfalusi Kis Miklósról*. Életrajzi adatok.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 1. sz. — *R. Kiss J.: II. József és Szilágyi Sámuel superintendens c. cikkében* említi, hogy Sz. S. fia Gábor debreceni tanár végzettszerűleg játszott bele Csokonai V. Mihály életébe.

U. i. 2. sz. — *Harsányi J.*: D. Ember Pál eddig ismeretlen kéziratáról c. cikkében E. P. életrajzában anyaggyűjtéséhez néhány becses, eddig ismeretlen adattal akar hozzájárulni.

U. i. 3—4. sz. — *Zoványi Jenő: Szeremley Gábor és a helytartó tanács* címen a sárospataki kollégium egyik legjobb nevű tanárának (sz. 1807. mh. 1867.) a helytartótanáccsal történt összeütközéséről írva Sz.-nek kéziratban maradt *A honi nyelv a nemzet hogyanlétének legjobb mutatója c. székfoglalójának* radikális eszméit ismerteti; Sz.-nek 1844. évfolyamán Sárospatakon megjelent könyvének címe: *Politica*. Tanításainak rövid vázlatául írta Sz. G., a s.-pataki főiskolában az állodalmai tanok k. r. oktatója. — *Vargha Zsigmond: Új adatok az uralaltái népek vallásához* címen értekezik. — *Zoványi Jenő* pedig *Helyreiga-*

zitás címen Harsányi Istvánnak a Prot. Szemle 2. füzetében megjelent D. Ember Pál eddig ismeretlen kéziratai c. tanulmányához szól hozzá.

Svenska Dagbladet. 1915. 61. sz. — *August Brunius* ismert svéd kritikus hosszabb cikkben számol be Molnár Ferencnek «Az ördög» c. darabja stockholmi premierjéről, melyet az Intime Teater tartott március 2-ikán. Szerinte a modern magyar vígjátéktírók a minden reális alapot nélkülöző intellektuális kigondolásban («intellektuellt fantasteri») szenvednek. «Az ördög» egy nagy bohózat, amelyben a szerző adja a Mefisztót, játszik néhány ember sorsával, elég csúful, néha szellemesen, de többnyire banálisan.

Századok. 1915. évf. 3—4. sz. — *Gyulai Ágost* ismerteti és bírálja Dézsi Lajosnak, Tinódi Sebestyén című munkáját. (L. folyóiratunk: 1913. 466. l.)

Történeti Szemle. 1915. évf. 2. sz. — *Balanyi György: Magyar vonatkozások Gerhoh reichersbergi prépost (1093—1169) műveiben.* A magyar történelem szempontjából érdekes, ismertetésszerű értekezés a címben írt tárgyról. — *Eckhart Ferenc:* Fináczy Ernőnek, A középkori nevelés története című munkáját ismerteti. — *Harsányi Pál: Réthy László.* Nekrolog. — *Illés József:* Pasteiner Ivánnak, A magyar politika-tudomány című, eredetileg a Budapesti Szemle 1914. évfolyamában megjelent összefoglaló dolgozatát ismerteti és bírálja.

Uj Idők. 1915. évf. 11. sz. — *N. n.: Versek Przemyslből.* Gyóni Géza przemysli kötetének ismertetése.

U. i. 13. sz. — *N. n.: Versek egy katonáról* Szegedy Miklós: Virágok egy honvédsírra című verskötetének ismertetése.

Ungarische Rundschau. 1914. évf. 4. sz. — *Ludwig Rác: Luthersche Reliquien in Ungarn.* Ismertetés a pozsonyi theologiai akadémia és a sárospataki főiskola könyvtárában őrzött Luther-relikviákról. Közöttük található Luthernek egy levele is, Révai Ferenchez (1539). A nagyszámú Lutherkiadások megléte kultúrtörténeti fontossággal bír. — *Abel von Barabás Petőfi's «Wolken».* Részlet a cikkíró Petőfi-tanulmányaiból. — *Oskar Elek: Attila in der italienischen Überlieferung.* Az olasz hűnmonda beható ismertetése. — *Alexander Fest: Ungarn in der englischen Literatur.* Áttekintés az angol irodalomban szereplő magyar vonatkozások és tárgyak fölött. — *Josef Trostler: Einfluss der deutschen Dichtung auf die ungarische des XVIII. Jahrhunderts.* Részletes ismertetés és méltatás Császár Elemér összefoglaló munkájáról (1913). — *Ignaz Peisner: Das ungarische romantische Drama.* A harmincas és negyvenes évek drámai irodalmának vázlata, Vértesy Jenő nagy elismeréssel idézett könyve (1913) alapján. — *Wilhelm Tolnai: Ungarisch-deutsche Wörterbücher.* A magyar-német szótárak ismertetése, kezdve az 1527-ből való első magyar nyomtatványokon.

Uránia. 1915. évf. 3. sz. — *Sebestyén Károly: A háború és a költészet.* Ha fegyveres felkészültségünk olyan szegényes lett volna, mint a költői, akkor jaj lett volna nekünk, hogy ezt a háborút megkezdjük. Az egész világ egy nagy lírikus után kiált, az után, aki eljövendő léssen. A líra hamar elkészül az új tárggyal, hamar meg is fog válni tőle. A harci dal motívumait nem lehet sokáig váriálni. Más időkben a költő böles volt, jós, aki előre megérezte és finom érzékenységgel meg is tudta jövendőlni az idők nagy fordulásait. Az idő fordult, de az epikusok és drámaírók csapatában nem volt senki, aki e fordulást megjövendőlte volna. A háború hatása a regényre és drámára csak a jövőben fog kibontakozni. Az antik dráma hű tükre az antik életnek. És ez az antik élet háborúk megszakítatlan folyamatában telt el. A legnagyobb minden drámaírók közül, Shakespeare maga is a háború szülöttje. Nincs egyetlen nagy tragédiája, melybe mint erővel teljes motívumok bele ne szólnának a harcok harsonái. Nem volna érdektelen megkeresnünk a mi viharos multunk hatását a magyar drámairodalomban. A bolyongás, az egyetlen Bánk bánt kivéve, nem volna jutalmazó. Bánk bán a magyar nemzet ezeréves harcainak, keserveinek tragédiája. Vajjon a jövőben lesz-e elég erő drámaíróinkban, hogy felemelkedjenek helyzetünk magaslatára s a színpadról hirdessék az új napok új igazságait?

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 13. sz. — Irodalom rovatában Vargha Gyula életrajzát s költészetének méltatását nyújtja. «Vargha Gyula egyik legkitünőbb lírikusa annak a nemzedéknek, mely Arany nyomán indult. Magamagát énekli s a saját hangján, de az élet ideálja s a költészetről való ideálja ugyanaz, mint Aranyé.»

U. i. 14. sz. — S. A. Arany János és az oroszok Aranynak az oroszokról vallott nézetét ismerteti.

Világ. 1915. évf. 104. sz. — *Kis József székfoglalója.* (A Kisfaludy-Társaság ülése.)

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1915 ápr. 24-én *választmányi ülést* tartott.

Négyesy László elnöklete alatt jelen voltak: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Bajza József, Baros Gyula, Ferenczi Zoltán, Gragger Róbert, Gulyás Pál, Német Károly, Perényi József, Riedl Frigyes, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Váczy János, Versényi György, Vértesy Jenő, Viszota Gyula, Weber Arthur, Zolnai Béla vál. tagok. (Távolmaradását kimentette Werner Adolf.) Jegyző: Kéki Lajos.

1. Elnök a gyűlést megnyitja. Jegyző jelenti, hogy harctéren lévő titkárunk, Horváth János a Társaság alapító-tagjai sorába lépett. Örven-detes tudomásul van. Meleg köszönetét s szíves köszöntését küldi a választmány az új alapító-tagnak.

2. Jegyző jelentése alapján a Társaság rendes tagjaul választottak: Újvári Gyula, tanárj., Kolozsvár (aj. Dézsi Lajos) és Katona Bernardin, ciszt. r. tanár, Előszállás (aj. Vargha Damján).

3. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel 5377 kor. 72 fill., kiadás 3585 kor. 71 fill.; maradvány 1792 kor. 01 fill. Tudomásul van.

4. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Váczy János és Alszeghy Zsolt vál. tagokat kéri fel s az ülést bezárja.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg. Tárgyai:

1. Perényi József: *Szigeti József ifjúkora.*

2. Zolnai Béla: *A Törökországi Levelek keletkezéséhez.*

Az Akadémia új tagjai és jutalmazottjai. A M. T. Akadémia 1915 május 6-án tartott nagygyűlése az I. osztályba rendes tagnak megválasztotta Jánosi Bélát. A II. osztály új tiszteleti tagja: gróf Khuen-Héderváry Károly; új rendes tagja: Alexander Bernát; új levelező tagjai: Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Illés József, Varjú Elemér. A III. osztály új rendes tagja: Fabinyi Rudolf; új levelező tagjai: Sigmond Elek, Krompecher Ödön, N. Böck Hugó, Pálffy Mór. A nagygyűlés az idei nagyjutalmat Léway József t. tagnak, a Marczibányi-mellékjutalmat Berczik Árpád r. tagnak ítélte oda. Az 1915. évi Bródy-jutalmat Rákosi Jenő t. tag kapta. A Léway Henrik-jutalmat, mely 1914-ben «A jellemrajz a magyar szépirodalomban» c. pályatételre volt kitűzve a nagygyűlés Kéki Lajosnak ítélte oda.

Az Akadémia új pályatételei. A M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételei a következők: 1. Gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza. Benyújtható akár kéziratban, akár kinyomtatva bármikor. Jutalom: 8000 korona. — 2. A stílus a művészetben és az irodalomban. Jutalom a Gorove-alapból: 100 arany. Határnap: 1917 szept. 30. — 3. A népiesség elmélete irodalmunkban Dugonics-tól Petőfiig a kritikai anyag teljes összeállításával. Jutalom a Lehr Albert alapítványból: 200 korona. Határnap: 1915 szept. 30. — 4. A XVIII. század lírai és elbeszélő költészete főtekintettel a költők forrásaira és munkáira. Jutalom az ifj. Bojári Vigyázó Sándor-alapból: 2000 korona. Határnap: 1916 szept. 30.

Petőfi Apostola forrásaihoz. Szigetvári Ivánnak ily című, folyóiratunk 1915. évf. 119. lapján megjelent kisebb közleményével kapcsolatban Rakodczay Pál úr figyelmeztetése alapján közöljük, hogy Obernyikra, mint Petőfi kiindulójára ezelőtt négy évvel már ő is rámutatott Egressy és kora c. munkája I. 323. lapján. Idézett helyen ezeket olvassuk: «Obernyik e műve (t. i., a Főúr és pór) Petőfi Apostolához szolgált egyben-másban modellül később.»

Legrégibb nyelvemlékeink iratási helye. (Erdélyi Lajos: A Halotti Beszéd mint nyelvjárási emlék. Nyelv. Füzt. 71. Budapest. M. Nyör 1915. — U. a.: Melyik nyelvterületen írhatták a Gyulafehérvári Glosszákat? Kolozsvár, 1914.)

E két dolgozatot együvé utalja nemcsak a tárgyi rokonság, majdnem azonos eredmény, hanem főképp a bennük megnyilvánuló kutatási módszer. Ha maguk a dolgozatok teljes egészükben egy bár rokon, de mégis más területre mutatnak is, mint amelynek művelése e folyóirat speciális feladata, éppen módszere az, amely nagyobb érdeklődésre tarthat számot; eredményeivel meg nemcsak a nyelvjárástannak, hanem az irodalomtörténetnek s történetírásnak is szolgáltatt pár adalékot.

Ezért talál ismertetésük helyet e lapokon, de éppen ez ment fel bennünket attól, hogy bővebb nyelvészeti fejtegetésébe bocsátkozzunk.

Módszer. Az emlék nyelvét összefüggésbe hozza — természetesen a nyelvfejlődés szemmel tartásával — egy ma élő nyelvjárással, gondosan állapítva meg a határozottan jellemző vonások egyezését, amit megállapított helyű oklevelekkel, a nyelvtörténet egyéb, az emlékekkel topografailag összefüggő tényeivel támogat. E munkát ritka gondnal s elfogulatlan széleskörű látással a lehető legpontosabban igyekszik elvégezni a szerző, akinek módszerében mint kiinduló alapelv igen megszívlelendő, hogy a nyelvészetet nem öncélnak, hanem a legmagasabb értelemben vett történettudomány valódi és gyümölcsös segédtudományának műveli. E belső bizonyítékokkal megállapított, nyelvészeti munkával elért eredményt aztán történeti, egyháztörténeti, földrajzi, s más ilyen, külső bizonyítékokkal támogatja. Végül negatív bizonyítékokkal erősíti meghatározásait.

Ez úton oda jut, hogy a tárgyalt emlék nemcsak nyelvtani formák,

föltételezett eredetű s tetszés szerint magyarázható szavak egymásutánja, hanem írásba foglalt *elő* beszéd, amelynek sajátos, tájshálási zamatját lehetetlen nem éreznünk. Meg kívánom jegyezni, hogy tévedései lehetnek, sőt talán vannak is, de módszere egészében véve nemcsak meggyőző, hanem erősen szuggesztív is. Akármilyen szemüveget tettünk is fel művei olvasásához, végül mégis úgy látunk, ahogy a szerző.

Eredmények. 1. A HB. nyelvjárását a nyelvtörténet és a mai nyelvjárások segítségével, különösen a szókincsnek okleveles alapon való földolgozása, valamint a helyileg ismert és meghatározható nyelvelmékek útmutatásán az akkori *felsődunamelléki* nyelvjárásban állapítja meg, úgy, hogy az emléket Pannónhalmán, a bencések anyakolostorában írták s szerzője mátyusföldi lehetett.

2. A Gyul. Glosszák nyelve s kódexének eredete szintén Dunántúlra mutat. Szerzője, aki egyszersmind a kódex írója is, dunántúli lehetett, az akkori közlekedési viszonyok mellett nem messzünnen került a *székesfejérvári kolostorba* s ott írhatta a kódexet mint manualet s bele az okleveleket és glosszákat.

★

Hazánk területei közül tehát az lenne a szó szoros értelmében a magyar irodalom bölcsője, amely legeredményesebben élvezte a latin kultúra hatását: a régi Pannónia. Hogy ez mit jelent, ha a mai irodalmi nyelvhasználat némely sajátosságát tekintjük, vagy ha arra gondolunk, hogy ime, szellemiek terén is a jobban művelt föld jobban és tovább terem, bővebb és felelőtlen fejtegetésben talán délibáboskodássá válnék.

LACZKÓ GÉZA.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Marton Lajos: I. Rákóczi György bibliája. (A Dunamelléki ref. egyházkerület bpesti theol. akadémiájának 1913—14. évi ért. 1—17. l.) Szerző e kis tanulmányban ismerteti a főiskolának Ráday-könyvtárában levő ú. n. hanaui bibliát, v. i. Károli Gáspár Vizsolyban, 1590-ben megjelent bibliafordításának Szenczi Molnár Albert által Hanauban 1608-ban rendezett javított új kiadását, amely I. Rákóczi György fejedelemé volt. Figyelmet érdemelnek benne I. Rákóczi Györgynek sajátkezű bejegyzései, egyebek közt a biblia végére írott confessio-szerű hálaadása, s az 1630 dec. 24-én történt gyulafehérvári installációja után írt bejegyzése. A cikk során olvashatjuk a R. Gy. könyvtárában levő nevezetes könyvek jegyzékét is. R. Gy. különben Bethlen Gábornak tervét Mátyás király budai híres könyvtárának a töröktől visszaszerzését illetőleg szintén felkarolta és a Corvinát igyekezett a gyulafehérvári főiskolának megszerezni. Végül a szerző R. Gy. jellemének főbb vonásait domborítja ki. *Doumergue Emil*, a világhírű francia ref. egyháztörténész, mikor fővárosunkban járt, nagy pietással nézegette e bibliát, s mikor később kérdezték tőle, mi volt a legérdekesebb azok közt, amiket Budapesten látott, ezt felelte: «I. R. Gy.

bibliája a ref. theol. akadémia Ráday-könyvtárában: Szerző e jól megírt, kis ismertető tanulmány kiadásával oly munkát végzett, mely az érdeklődők elismerésére számot tarthat.

A. L.

Bornemisa Sándor: Három hazai román költő a XIX. század elejéről. Szászváros, 1914. 35 l.

A szerző röviden vázolja a román szépirodalom megalakulásának előzményeit Erdélyben a XVIII. század végén. Mint nálunk, úgy a románoknál is a késői rokoko idegen (náluk görög) műveltséget termel, majd a századvégi humanizmus a latinoskodást fejlesztí s csak lassan bontakozik ki (a romantizmus és demokratikus eszmék kapcsán) a népies észjárás, nyelvkincs és költészet tanulmánya révén a román szépirodalom. Ennek útját egyengetik a hunyadmegyei Budai Deleanu János, a balázsfalvi Aaron Vazul s az Erdélyben tanult Barac János. Mindhárman falusi pópa családból származtak, amelyek a XIX. század elején alig különböztek a jobbágyoktól, akiknek nyelvén s versformáiban megfelelő népies motívumokat dolgoznak fel. A legnépszerűbb köztük Budai Deleanu János. Az erdélyi románok történetén kívül kivált «Tiganiada» c. több kiadást ért és ma is olvasott szatirikus eposzával kelti fel figyelmünket.

A 12 énekes 6 soros versszakokban írt eposz a szegény «iobagiu»-okból lett «nemes»-eket és a «félénk, hazug, nagyképű, hízelgő, barna cigányfajnak» felsült hősöködését gúnyolja, sokszor triviális hangon a nagy epopéák parodisztikusan alkalmazott szerkezetében és stílusában. Egy jelentős motívum, a cigányok hősökként való tréfás jellemzése (I. ének), ahogyan a török támadás idején hiába akarják megalapítani Cigányországot, ahogy «a hősök» kényszerűségből megtámadják a törököknek vélt ökörcsordát (VIII. ének), ahogy a fejedelem-választó cigánygyűlésen verekedéssel argumentálnak (XII. ének), a keserűen nevetséges kiábrándulás — mindez a szerkezettel és stílussal együtt Arany «Nagyidai Cigányok» c. eposzára emlékeztet. Ez a román vers csak 1876-ban, jóval Arany némileg hasonló műve után jelent meg. Kár, hogy az ismertetés szerzője nem említi az eposz keletkezése idejét és körülményeit. Aranyról sem tesz említést, pedig lehetséges, hogy Deleanu kissé kusza, regényes, népmesei elemekben is gazdag eposzához Homeros, Vergilius, Tasso, Ariosto, Cervantes és Voltaire művei mellett egy Aranyunkkal közös, ismeretlen forrásból is merített. Érdekes, hogy meséjének főhőse Becskereki István, egy magyar cigányból lett román nemes ember. — Aaron Vazul (1770—1822) versei közt (Vergilius, Ovidius, Klopstock Messiásának s a görög eredetű Sofronim és Harita regéjének átdolgozásai) van egy magyar érdekű is, a «Szomorú dal Méhesi Tivadar halálára» c. elégia, amelyről a szerző azonban semmit sem írt. — Örömmel olvassuk, hogy a nálunk méltán oly népszerűvé lett Gyergyai-féle Árgirus-mesét Barac János 1801-ben csekély változtatással «Arghir și a preafumosei Elena» címen a román nép egyik legkedvesebb olvasmányává tette (most egyszerre négy kiadónál jelenik meg). Barac indította meg 1837-ben az első magyarországi román szépirodalmi lapot, a

«Foaia Dumenii»-t. Erdélyi ember, érdemes román, aki azonban szerette és becsülte a magyar irodalmat is.

A szerző világos, érdekes ismertetést ad. Kár, hogy román idézeteit csak ritkán fordítja le a magyar olvasó számára.

DITTRICH VILMOS dr.

Új füzetek és könyvek. — *Ambrus Zoltán: A tóparti gyilkosság és egyéb elbeszélések.* Budapest. 1915. 206 l. Athenæum. Ára 3 kor.

Móricz Zsigmond: Mese a zöld fűvön. Elbeszélések. Budapest. 1915. 186 l. Athenæum. Ára 3 kor.

Német Ákos: Viharvirágok. Háborús színdarab 3 képben. Budapest. 1915. 56 l. (Németh József könyvkereskedése.) Ára 1 kor.

Kabos Ede: Szivárvány. Novellák. Békéscsaba. 1915. 67 l. Tevankiadás (62—63. sz.). Ára 60 f.

Nagy Lajos: Egy leány több férfi. Novellák. Békéscsaba. 1915. 62 l. Tevan-kiadás (67. sz.). Ára 40 f.

Endrényi László: Magyar művelődéstörténet. 1. korszak. Ősi művelődés. (Kr. u. 1000-ig). Kolozsvár. 1915. XX+233 l. Gibbon-kiadás. Ára 4 kor.

Heltai Jenő: Lim-lom. Budapest. 1915. 82 l. Lampel-kiadás. (Magyar könyvtár 762—63. sz.). Ára 60 f.

Váczy János: Kazinczy Ferenc és kora. I. kötet. Budapest. 1915. IV+639 l. Akadémiai kiadás. Ára 12 kor.

Csodák könyve. Szent hagyományok és népies mondák, melyekben 150 csoda és legenda foglaltatik. 150 képpel. Budapest. 1914. 252 l. Rózsa Kálmán kiadása. Ára kötve 90 f.

Kósa Rezső: Ég felé. Költemények. Budapest. 1915. 112 l. Rózsa Kálmán kiadása. Ára 2 kor.

Wlassics Gyula: A német világgazdaság. Budapest. 1915. 38 l. Franklin-kiadás. Ára 20 f. (Olesó könyvtár 1765. sz.).

Mikes Lajos: Zeppelin. Budapest. é. n. 76 l. Lampel-kiadás. Ára 60 f. (Magyar könyvtár 754—755. sz.).

Háborús előadások a budapesti kir. m. tudomány-egyetemen. Elmondották az egyetem dísztermében 1914 december havában Lenhossék Mihály, Grósz Emil, Mihályfi Ákos, Magyar Gyéza, Alexander Bernát, Beöthy Zsolt. Budapest. 1915. 80 l. Franklin-kiadás. Ára 1 kor.

Karinthy Frigyes: Két hajó. Novellák. Budapest. 1915. 204 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Liliencron Detlev: Háborús novellák. A 150. kiadás után fordította Váry Rezső. Bacsá András borítékrajzával. Budapest. 1915. 186 l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

A világháború újabb irodalma a Városi könyvtárban. Budapest. 1915. 23 l. A Városi Nyilvános Könyvtár-kiadása. (IV. Gróf Károlyi-utca 8. sz.). Ára 20 f.

Szegedy Miklós: Virágok egy honvédsírra. Budapest. 1915. 31 l. Franklin-nyomda. Ára 1 kor.

Gombocz Zoltán és Melich János: *Magyar etymologiai szótár. Lexicon critico-etymologicum linguae hungaricae.* 3. f. Bécs-Bori. Budapest. 1914. 371—480 l. Magy. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Ára 3 kor.

Hedin Sven: *Egy harcban álló nemzet.* Fordítás. Budapest. 1915. 176 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor.

Szávay Gyula: *Őrszem a táborban.* Színpadi költemény prológgal. Debreczen. 1914. 16 l. Csáky Ferenc bizománya. Ára 50 f.

Csizik Gyula: *A Biedermeier és az újabb stílusfejlődés.* Budapest. 1915. 99 l. Lampel-kiadás. Ára 1 kor. 20 f. (Iparosok olvasótára 21. évf. 4—5. sz.).

Erdélyi Zoltán: *A hazaáruló.* Alkalmi színjáték. 1 felv. 2. kiadás. Budapest. 1915. 15 l. Rényi K. bizománya. Ára 80 f. (Történelmi és iskolai színjátékok. 6. sz.).

Karinthy Frigyes: *Írások írókról.* Kritikák. Békéscsaba. 1914. 87 l. Tevan-kiadás. Ára 60 f. (Tevan-könyvtár 59—60. sz.).

Szinnyei Ferenc: *Jósika Miklós.* Budapest. 1915. 117 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 kor. 40 f. (Székfoglaló értekezés. Felolvastatott a M. T. Akadémia 1914 nov. 30-iki ülésében.)

Závory Sándor: *Emlékeim.* Galánta. 1914. 150 l. Neufeld Samu nyomdája. Ára 2 kor. (Kapható szerzőnél Budapest. Fehérvári-út 8. sz.).

Prohászka Ottokár: *A háború lelke.* Budapest. 1915. 206 l. Élet-kiadás. Ára 4 kor.

Andrássy Gyula gr.: *Kinek büne a háború?* Budapest. 1915. 109 l. Franklin-kiadás. Ára 2 kor.

Ivánfi Jenő és Horváth Jenő: *Idégen földön.* Színmű 3 felv. Budapest. 1915. 107 l. Franklin-kiadás. Ára 2 kor.

Császár Mihály: *Az Acaemia Istropolitana.* Mátyás király pozsonyi egyeteme oklevéltárral. Pozsony. 1914. 141. l. (Budapest. Kókai L. bizománya.) Ára 3 kor.

Gonda Béla: *A hadi flottáról.* Budapest. 1915. 87 l. Lampel-kiadás. (Magyar könyvtár 758—58. sz.). Ára 60 f.

Alszegehy Zsolt: *Tóth Kálmán lírájának fejlődése.* Budapest. 1915. 31 l. Athenæum-nyomda. (Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közleményekből.)

Erdélyi Lajos: *Melyik nyelvjárásterületen írhatták a Gyulafehérvári Glossakat?* Nyelvjárástörténeti tanulmány az irodalomtörténet szolgáltatásban. Kolozsvár. 1914. 21 l. Stief Jenő nyomdája. (Különlenyomat az Erdélyi Múzeum 1914. évfolyamából.)

Erdélyi Lajos: *A Halotti Beszéd mint nyelvjárási emlék.* Adatok nyelvemlékeink és nyelvjárásaink ismeretéhez. Térképmelléklettel. Budapest. 1915. 74 l. + 1 lev. A Magyar Nyelvőr kiadása. (Hungaria könyvnyomda.) Ára másfél korona.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 márc. hó 1-től 1915 máj. hó 1-ig befizetett díjakról:

Alapító tagsági díj: Horváth János 200 kor. összesen 200 kor.

Tagsági díjak 1915-re: Faith Á., Vargha Z., Artbauer G. (1914: 10 K, 1915: 10 K), Oravecz Ö. (1914: 5 K), Eckhart S., Melich J., Elek O. (4 K), Oberle K. (7 K), Rakodeczay P. (2 K), Versényi Gy. (1914: 5-50 K, 1915: 10 K), Vértesy I. (5 K), Zolnai B. (2 K), Kéki L. (4-02 K), Bucsy I. (1914: 10 K), Karácsonyi J., Marton J., Vargha B., Benczik F., Szentgyörgyi L., Szomolányi J., Babos D. (1913: 10 K, 1914: 10 K), Gerencsér I. (1914: 10 K, 1915: 10 K), Gácsér J., Battlay G., Fehér A., Kovács A., Szentiványi R., Werner A., Rakodeczay P., Söjtöri K. (1914: 10 K, 1915: 10 K), Németh K. (1915: 8 K), Szigetvári I., Springer S., Tóth J. (1914: 10 K), Müller L., Nikodémusz J., Timár K. (1915: 5 K), br. Prónay J. (1914: 10 K), Lévy E., Kaprinay K., Simon K., Heinrich J. (1914: 10 K). Greksa K., B. Balogh I., Kardos Gy., Lindenschmidt M., Beke B., Gárdonyi G., Demiany E., Reichardt P., Hajas B., Bernáth L., Leffler B. (1915: 5 K), Horváth F., Laszczik E. (1913: 10 K, 1914: 10 K), Szentiványi B., Korpás F. (1914: 10 K), Király Gy., Kardos L. (1915: 7-50 K), Alszeghy Zs. (1915: 2 K), Weber A. (3 K), Dittrich V. (6 K), Baranyay Z. (3 K), Vértesy J. (2 K), Szemkő A. (2 K), Oberle K. (1 K), Kádár J., Kalocsay F., Darkó J., Papp J., Keller I. Összesen: 659 K 02 f. —

Előfizetési díjak 1915-re: Ujpesti főgimn. ig., Pápai ref. tanítónőképző int. ig., Trencsényi rk. főgimn. ig., Szegedi rk. főgimn. ig., Nagykarolyi rk. főgimn. ig., Kolozsvári áll. tanítóképző int. ig., Erzsébetvárosi főgimn. ig., Beregszázi Olvashatatlan, Ungvári rk. főgimnas., Erzsébet Nőiskola ig., Komáromi Jókai Egylet, Losonczy áll. tanítóképző int. ig., Karczagi ref. főg. ig., Kőszegi rk. főgimnas. ig., Ramschburg G., Mármarosszigeti ref. lyc. ifj. önk. elnöksége. (1914: 15 K), Balassagyarmati főgimn. ig., Kolozsvári unit. főgimn. ig., Debreczeni ref. főgimn. ig., Gyöngyösi főgimnas. ig. (1914: 15 K), Czeplédi főgimnas. ig., Lőcsei főgimnas. ig. (1914: 15 K), Budapesti VI. k. főreálisk. ig., Ungvári főreálisk. ig., Késmárki fels. ker. isk. ig., Késmárki ev. lyc. ig., Békési ev. főgimn. ig. (1914: 15 K), Pozsonyi ev. lyc. ig., Pápai bencés főgimn. ig. (5 K), Kolozsvári rk. főgimn. ig., Temesvári rk. főgimn. ig., Összesen: 455 K. **Mindösszesen befolyt:** 1314-02 K.

Budapest, 1915. május hó 1-én.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II., em. 7. a

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapra is megküldhető dr. Kéki Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, † id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszegehy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Szily Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyei Ferenc
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Toncs Gusztáv
Baksay Sándor	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris	Varju Elemér
Bánóczy József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucián	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöppflin Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla

IV. ÉVFOLYAM. 7—8. FÜZET.

1915 SZEPTEMBER—OKTÓBER.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

92

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA,

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1915. =====

TARTALOM.

	Lap
Zsigmond Ferenc: Baksay Sándor	225
Weber Arthur: Kölcesey «Kárpáti Kincstár» című novellájának lokális elemei	238

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Lábán Antal: A Peleskei nótárius és a bécsi Polizei Hofstelle	250
Tolnai Vilmos: Arany Nagyidai cigányaihoz	252
Kéki Lajos: Csepreghy «Sárga csikó»-jának forrása	253

IRODALOM.

<i>Lukcsics Pál:</i> Schwartzner Márton élete és tudományos jelentősége. Ism. Szentpétery Imre	254
<i>Dömötör Pál:</i> Tóth Kálmán életrajza. Ism. Vértesy Jenő	255
<i>Bánóczi József:</i> Az izr. magyar irodalmi társulat 1915. évi évkönyve. Ism. Ágner Lajos	256
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	259

FIGYELŐ.

Baksay Sándor † — <i>Alszeghy Zsolt: Majthényi Flóra meghalt.</i>	283
A Csokonai-kör hadi népköltési pályázata. — Református egyházi irodalomtörténeti pályázat. — Új egyetemi magántanár	284
A SZERKESZTŐHÖZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK JEGYZÉKE	285

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárosához intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

BAKSAY SÁNDOR.

I. Életrajzi adatok. Nagypeterden, Baranyamegyében született 1832 július 28-án. Szülei voltak: Baksay László tanító és Földváry Róza. Gimnáziumi tanulmányait Csurgón kezdte és Kecskeméten folytatta, ahol a teológiát is elvégezte. A szabadságharc után egy évig a nagytótfalusi elemi iskolában tanítóskodott. Rövid kecskeméti segédtanárság után 1855-ben a halasi gimnázium tanára lett s hét esztendőn keresztül működött ottan. 1862-ben a csanádi ref. egyházközség választotta papjává Baksayt, aki már előbb, 1858-ban pappá avatattott. 1866-tól fogva kún-szentmiklósi pap. 1878-ban a solti ref. egyházmegye esperesévé lett, 1904-ben a dunamelléki ref. egyházkerület püspökévé; mint ilyen 1908 óta a főrendiház tagja. 1909-ben, Kálvin János születésének négyszázadik évfordulója alkalmával, a genfi egyetem tiszteletbeli teológiai doktori címmel tüntette ki. A Kisfaludy-Társaság 1872-ben vette tagjai sorába. A M. T. Akadémiának 1884-ben levelező, 1903-ban rendes, 1910-ben tiszteleti tagjává lett. Meghalt 1915 június 18-án Kún-szentmiklóson.

II. Művei. 1. Lucanus *Pharsaliája*. Ford. Baksay Sándor. A M. T. Akadémiától 130 arannyal jutalmazott pályamű. Bpest, 1869. — 2. *Szederindák*. Elbeszélések. (Jáhel. — Babett. — Három kereszt. — Recipe.) Bpest, 1891. Második kiadás. 1905. — 3. *Gyalogösvény*. Elbeszélések. (Pusztai találkozás. — Nagymama karácsonyja. — A csodálatos történet. — Ispéró. — Jobb kezem. — Patak banya.) Kiadta a Kisfaludy-Társaság. I—III. kötet. Bpest, 1896. — 4. *Dáma*. Történeti körkép. Bpest, 1899. — 5. Homeros *Iliása*. Ford. Baksay Sándor. A M. T. Akadémia kiadása. Bpest, 1901. — Vannak össze nem gyűjtött elbeszélései és tárcacikkei, pl. a Vasárnapi Ujságban és a Budapesti Hirlapban. Egyházi irataiból mintegy 15 füzet jelent meg.

III. Irodalom. Szana Tamás: Újabb elbeszélők. Budapest, 1889. 35—42. l. — Törs Kálmán: Baksay Sándor. Vasárn. Ujság 1891. 26. sz. — Baksay Sándor. A Hét 1891. 27. sz. — Baksay Sándor. Főv. Lap. 1891. 107. sz. — Péterfy Jenő: Baksay Sándor Gyalogösvénye. Összegyűjtött m. III. köt. — Sz. B. és N. M.: Baksay Sándor. Vasárn. Ujság 1904. 4. sz. — Mikszáth Kálmán: Baksay Sándor. Magyar Regényírók XXXVII. köt. Bpest, 1907. — Szinnyei J.: Magyar Írók Élete és Munkái. I. kötet. 1891. — Révai Nagy Lexikona. II. kötet. 1911. Péterfy Jenő: Az Iliás első hat éneke. Ford. Baksay Sándor. Összegyűjtött m. III. k.

Baksay sohasem volt termékeny író, egy-egy elbeszélésének megjelenése után szeretett nagyokat hallgatni, élete vége felé pedig, úgy látszik, eredeti költészetének forrása egészen kiapadt s fáradó ihletét Homeros örök verőfényén melengette. Az általános vélemény szerint Baksay nem írt annyi eredeti művet, amennyi tehetségétől telt volna; ezt mint reá nézve hízegő tényt megállapítjuk, de ellene panaszt kovácsolni belőle már nemcsak jogtalanság volna, hanem hiba is, mert az ő költészetének szaporátlanlansága szükségszerű eredménye azoknak a tulajdonságoknak, melyek egyéniségét oly különlegessé és szeretetreméltóvá teszik. Kedves témáinak csak kicsiny részét írta meg, a többit életének táplálékává dolgozta fel s bámulatosan egészséges testi-lelki berendezkedése mellett költészetének termékei kissé vérszegényeknek látszanak. Amaz egészében is, arányai-ban is tökéletesebb emezeknél. A *Gyalogösvény* és *Szederrindák* bájos idilljein túltesz az író élete, ez a párját ritkító szép idill, melynek színhelye félszáz esztendeig egy kiskúnsági csendes parókia. Pásztorkodott Baksay is, mint az idillekben szokás: az Úr nyájának őriző pásztora volt, aki sohasem kötött szerződést a hírnév ördögével. Pedig ez nagy szó. Jó néhány évtized óta minden becsvágnak első lépcsője a «vidék»-től való elszakadás; az egybegyűlt tehetségek egyetlen fókuszába, a fővárosba hajt csaknem minden kiválóbb szellemet vagy a vágy, vagy a végzet. Baksay szívében ilyen vágnak sohasem jutott hely, hanem a végzet próbát tett ő vele is; egyháza a legmagasabb polcra emelte s ha a törvény szava nem is, de a hagyomány ereje Pestre hívta, ő azonban otthon maradt (igaz, hogy öreg ember is volt már ekkor) s Kúnszentmiklóst tette püspöki székhelyévé. A Kisfaludy-Társaság és az Akadémia sokkal korábbi kitüntetései sem csábították Pestre, melynek fölszívó ereje Baksayval szemben csődöt mondott. Nem kisebb mestere volt ő a kalobiotikának, mint irodalmunk tisztas Nesztora: Lévy József, kivel Baksay nemcsak egyéniségének faji és vallási vonása útján s az egyformán egészséges világnézet és életmód terén mutatott erős rokonságot, hanem életük tavaszán külső viszonyaik is egyezően alakulnak; épúgy egy évi tanítói, majd hosszabb tanári működéssel kezdi pályáját az egyik, mint a másik. Még felemelőbb az a hasonlóság, mely hosszú életük alkonyán hozza ismét össze a testi és szellemi épség és frissesség ritka példáiként.

Az az irigylésreméltó *összhang*, mely e két agg költő mind-egyikének életében külön-külön is uralkodik, nem tűr semmi túlságot, semmi aránytalanságot, semmi mohóságot. Nem tűr ilyesmit az irodalmi munkálkodás terén sem. Csak a fővárosban szokta az író agyondolgozni magát, ahol a szertelen becsvágy vagy a kenyérkereső

nyomorúság mindenekelőtt az összhangot rabolja el az életből. A kisváros magányában kényelmesebb és egészségesebb ez az élet. A vidéki ember, távol a szervezkedő irodalmi irányok túlekedésétől, nem erőlteti meg magát kelletén túl, a nappal együtt nyugszik és kél s minél inkább elszokik keze a pennától, arca annál pirosabb lesz az egészségtől. Megvárja nyugodtan, míg az írói téma mintegy a helyébe megy s bele se fog olyasmibe, ami talán erejét meghaladná. Például Léway — kitől ezennel búcsút veszünk — az egyéniségéhez legjobban illő lírai rövidebb műformákon (s néhány genre-képen) kívül meg se próbálkozott egyébbel soha; lelki viharok hajóroncsairól, félben-szerben maradt töredékekről (lásd Aranyt!) nála szó sem lehet. Baksay is ilyen természet volt; mindenesetre az a mód, ahogyan ő irodalmi téren értékesítette izmos tehetségét, emlékeztet a vidéki magyar gazdálkodó rendszerre, mely még ma is távol van az áldott jó televényföldnek teljes mértékig való kihasználásától. Az olvasók biztatták is szaporább termelésre Baksayt és ő egyik elbeszélésében¹ az önbizalom hiányát említi mentségül, mert hát — mondja — ha ő elolvassa nagy íróinknak egy sorát, kiesik kezéből a toll, mint Szent Cecilia kezéből a lant, mikor az angyalok énekét meghallotta. Az önbizalom megcsappanása a vidéki íróknál tényleg nem ritkaság; de Baksaynál a főokot sokkal őszibb magyar vonásban kell keresnünk, abban az életberendezésben, melyet két emberöltővel ezelőtt írónk a maga számára elgondolt s megvalósított. Nem csoda, ha invencióját, mely tehetségének különben sem volt legerősebb oldala, még inkább korlátozta az örökös egy helyben maradás. Baksay pompás flegmával törődött bele a változhatatlanba, jóízű falusi axiomát csúsztatva az ars poetica szabályai közé: «Ödöngjünk! Raérünk; nem hajt a tatár...»² A kényelmes ember persze nem ödöng akárhol, csak ott, ahol jól érzi magát; nem is áll szóba mindenkivel, csak olyanokkal, akiket ismer és szeret; rendesen egyoldalúvá és válogatóssá lesz, de ez egyik elemét teszi szeretetreméltóságának. Igen érdekes és jellemző, miképen rostálja meg Baksay az írói tárggyul kínálkozó nagy anyag-halmazt, kiselejtezvéen lehetőleg mindent, ami neki nincs ínyére. «A vendéglátó sokáétól a paripás kúnig, a hallgató Tiszától a zengő-bongó somogyi erdőig.»³ Ime néprajzi és földrajzi körülhatárolása annak a területnek, melyen írónk képzelete otthon van s amelyből épügy nem kívánczik ki a költő-Baksay, mint ahogy a pap-Baksay ragaszkodott Kúnszentmiklóshoz. Pestet például majdnem a peleskei nótárius szemével nézte s ellenszenve néha egyenesen tüntetésszerű.

¹ Jáhel.² Jáhel.³ Jáhel.

A vidéki ember szokásos konzervativizmusa mellett régibb és mélyebb gyökere is van ennek az ellenszenvnek. Baksay a Bach-korszakban volt fiatal ember s megtanulta gyűlölni a német fővárost. Meghúzódik az ő szíve szerint kisajátított kis írói területén, ott teremt magának egy felkutathatatlan zugot, aféle politikai Senki-szigetet: a csiccsenkácsi pusztát, hol ismeretlenek «az 1850-iki civilizáció szüleményei», t. i. a tea, csája, zsandár, finánc, reuniók, előfizetési felhívások; hol még a dohány is vadon terem a kukorica között.¹ Hiába változott azóta nagyot a világ. A vidéken más időszámítás járja; «kik tegnap még ötvenben írtunk, ma nem akar a kezünk rászokni a kilencre...»² Hát még a kilencszázra! Baksay berzenkedése a német nyelv ellen a mai olvasóra nézve kész anakronizmus. Ostorozza a felsőbb leányiskolák növendékeit, «az apai háznak ezeket a jövődöbéli papagályait», akik elhítetik a nemzettel, hogy a német nyelv mellőzhetetlen kelléke a neveltségnek. Lehet, hogy a Baksay nézete is módosult az idők folyamán, de pl. a *Három kereszt* c. elbeszélésben még ugyancsak kikap Vasvégű koma, aki álmában egy angyallal beszélget s mikor bevallja, hogy ő bizony nem tud deákul, csak németül, az angyal rémülten csapja össze két kis kezét s ráförmed Vasvégű komára: «Hogy sülyedhettél ennyire? Hát nem elég neked egy eredendő bűn?» Hiába védekezik a szegény pára azzal, hogy a német nyelv tudása nélkül éhen is meghalhatni Magyarországon, az angyal, illetve az író, nem veszi el humorát s még az éhhalált is kisebb bajnak tartja — a kárhozatnál. Az idegen beszédet és idegen erkölcsöket Baksay nem tudja vagy nem akarja elválasztani Pest fogalmától s gúnyos megvetéssel hasonlítja össze vele az egészséges magyar vidéket, hangsúlyozva, mennyivel jobb világ van «idelent», mint «odafönt».

Baksay természetesen idelent maradt a maga megszabta határok között. De még tovább is ment az írói anyag megszorítása terén. Mindig csak a «kis emberek»-kel (Eliotnál: *commonplace people*) törődött, akik érzik az élet súlyát, de azt tűrő hittel hordozzák; akikről nem tud semmit a nagyvilág, de akikre nézve a maguk szegényes kis környezete, melyen kívül mást nem ismernek, az egész világot jelenti. Egyetlen egy műve van (*Dáma*), melynek országos fontosságú esemény: a mohácsi csata a középpontja, de Baksay itt is két kis árva fiú sorsáért remeg s maga mondja, hogy az egész könyv e két kis élet kedvéért készült. Az író e szeretetreméltó egyoldalúsága két forrásból táplálkozik, melyekről soha le nem mond s melyeknek különösen a *Dámában* való remek összhangba hozatala

¹ *Pusztai találkozás.*

² *Pusztai találkozás.*

a nemzeti történelem tanulságaiból táplálkozó politikai bölcsesség magaslatára emelkedik. Az egyik forrás az író erős fajszeretete, mely az idegen befolyástól leginkább ment, vidéki, romlatlan, egyszerű néprétegben leli fel nagy kedvteléssel a nemzeti jellem legtípusabb példányait: az Ormánságban, ahol született (Mohács is ottankörül van) és a Kiskúnságban, ahol megtelepedett. A másik forrás az ő egész lényét eltöltő vallásos érzülete, a keresztyénség anyatorzsének nemes kálvinista oltványa, mely elsősorban az emberiség ügyefogyott, küzdő, átlagos tagjai számára hirdeti az ígét és sugározza be vígasztaló fénnnyel a földi életet. Ez a két forrás erős konzervativizmusban olvad össze, mely a hagyományoktól megszentelt múltban drága értékeket lát s fél a kipróbálatlan újdonságoktól, a modern-kor úgynevezett vívmányaitól. A sokféle gép: aratógép, gyűjtőgép, morzsológép, cséplőgép zúgása úgy hangzik a Baksay fülébe, mintha kárhozott lelkek üvöltőznének; a vasúti mozdony is olyan vörös szemű szörnyetegnek tűnik fel előtte, amely éjjel-nappal lótfut elveszett üdvösségét keresve s a mai kornak (Baksay azt mondja: «a ti korotoknak») nyereség és élvezet utáni vágyát jelképezve. Nemcsak a vasútra haragszik, hanem még a kátyus, döcögős országútra is, melyet vármegyei rabok sovány kezei csinálnak. Annál jobban szereti és magasztalja a gyalogösvényt, Baksay egész világnézetének ezt a jelképes kifejezőjét, amely kerüli a port és sarat s a búzavetés vagy a csalit között bujkál, mint valami kis tündér, aki szeret játszani, de azért meg nem csal senkit; nem is járnak a gyalogösvényen holmi esett állat bőréből készült lábbeliben, hanem mezítláb, mint a múzsák.¹ Ebből a mostani «papírgalléros és hangedlis» világból a régimódi, rokkán való fonáshoz vágódott vissza, mint az örökké tartó, csendes munka szimbólumához; «ne féltsétek azt a házat, amelynek a szegletében szövőszék van!»² A falusi egyszerű szokásokat, az ifjúság virtuskodását, játékait (pl. a keszkenő-rablást) olyan becéző gonddal és szeretettel rajzolja, mintha egyúttal ajánlaná is azokat az egész olvasóközönségnek. Egyéniségének másik eleme: a vallásos érzület is bizonyos kegyeletes konzervativizmuson alapul, mely a régi, üldözött és rejtőző, de annál igazabb protestántizmus egyszerűségét, sőt szegényességét tartja a legszebbnek. Baksay gyermekkorában voltak még itt-ott ideiglenes, összetákolt templomai a meg-megsanyargatott reformátusoknak; e nehéz idők emléke kitörölhetetlen nyomot hagyott lelkében s később is mindig jól esett a szalmafedelű szent fasátorokra gondolnia, valahányszor Ócsa és Decs magas boltívei, a kevély torony aranyozott

¹ *Patak banya.*

² *Jáhel.*

gombjai kifárasztották és elkápráztatták szemeit.¹ A keresztelés is akkor szép, ha régi, bibliai neveket kapnak az újszülöttek: Jáhel, Ábel, Dávid, Áron stb., mert hát «szebb az, amit az örökkévaló ad az embernek, mint amit a módi plántált idegen országból».² Tudja és átérzi azokat a nagy érdemeket, melyeket a protestáns egyház a közoktatás terén a múltban szerzett s fájó szívvel látja az állami és községi iskolák szaporodását a felekezetiek rovására. Szembeállítja a régi jó iskolarendszert a maival, mely utóbbi nem a családnak neveli a gyereket, hanem katonának, meg állampolgárnak.³

A szubjektívizmusnak ennyiféle rostjában szűri át Baksay a körülete nyüzsgő életet, melyből végre csak egy kisded csoport marad, körülbelül akkora közönség, amennyi egy kis falu templomában vasárnap délelőtt szokott összeseregleni. Szegény falusi papokat látunk, akiknek kétannyi a sóhajtasuk, mint a garasuk; akik nélkülözések közt nevelgetik nagyszámú gyermekeiket; akik tulajdonképen nemcsak papok, hanem néha tanítók is, talán még harangozók is; akik közül némelyik maga végzi a szántást, a krumpli- és kukoricakapálást, nyomtatást, «vellázás»-t; akiknek fizetése nagyon «sok», mert alig lehet elejétől végig elsorolni: 80 váltóforint készpénz, 4 forint szalonnára, 45 véka ocsú, 10 véka zab, 5 font faggyú, 2 icce méz, 4 icce vaj stb. stb., együtt mégis nagyon kevés; de akik közszeretnek örvendenek s szereteten kívül semmi egyébre nem vágyakoznak. Látunk öreg nagymamát, kinek férje, apja, nagyapja, dédapja, széapja mind prédikátor volt, fel egészen a mohácsi vészig; aki sem egy talpalatnyi földet, sem egy sárgunyhót nem mondhatott sajátjának soha, szíve mégis hálával van tele a jó Isten iránt. Hitükért szenvedő mártirokat, akik, ha nem szenvednének, azt hinnék, hogy Isten elfelejtette és megveti őket. Látunk helyes nevelésű, szemérmes hajadonokat, erélyes, dolgos anyákat, apákat, szorgalmas diákokat, feltörekvő, eszes parasztleányt, patriarkális előljáróságot, önfejű, de becsületes presbitereket. Csupa nemes lélek a többé-kevésbbé kérges külső mögött. Még Dávid kocsmáros is, az egyetlen zsidó, olyan derék, rokonszenves ember, hogy no. Sőt maga a háború is csupa idill; hadjárat idején Jóra Péter egy bosnyák őrszem kezébe került, aki meg is markolta keményen a Péter torkát, de egyszerre csak «halk, szomorú hangon» megszólalt: «Eredj, eredj barátom! Ne bántsuk egymást!»⁴ Mintha

¹ *Patak banya.*

² *Jáhel.*

³ *Jobb kezem.*

⁴ Az ilyen érzelgős jelenet különben igen ritka Baksaynál, kinek alakjai előnyösen különböznek e tekintetben az Abonyi Lajoséitól; az

Midas király árnya settenkednék körülöttünk: akihez Baksay pennája hozzáér, annak jelleme menten arannyá változik. Alig tudja rászánni magát, hogy egy-két ellenszenves alakot is fölvegyen emberei közé; ezek aztán vagy borzasztóan meglakolnak (Talált Áron, a fiskus, a magister), vagy megjavulván (Hová Julis) polgárjogot nyernek Baksay idilli államocskájában. Bizony ez egyoldalúság, sőt elfogultság; de ha valakinek, akkor Baksaynak volt joga ahhoz, hogy a kisvárosi életet, melyet csakugyan sohasem cserélt el másformáért, ilyen szépnek lássa. Ha pl. George Sand azt mondja, hogy a világon a kisvárosi szellem a legrosszabb és hogy a kisvárosi embernek még az árnyékára se jó lépni még napnyugtakor sem, amikor az ember árnyéka harminc lábnyi hosszú:¹ ez a felfogás egy cseppel sem tárgyilagosabb a Baksayénál, csak sivárabb. Baksay tudta, hogy vannak ilyen világnézetű írók, de annál öntudatosabban fordult el tőlük. Tudta (Tolnay Lajos s mások műveiből), hogy a vidéki tösgyökeres magyarság értékéről és jövőjéről sokan vélekednek kishitűen: egy okkal több, hogy ő ne álljon az ilyenek közé. «Kényes népem, nyakas népem, fogyó népem, azt mondják; de nekem szép népem, erős népem, hív népem. Nem keresem a hibáidat... Fűvész vagyok, virágot szedgetek. A бүrköt, a rutát, a maszlagot, az átkozott mályvát nem látom meg, nem is tudnék gyökerükig ásni. Csak ami nyílik, ragyog, illatoz.»²

Az emberek egy csoportja iránti szeretet egymaga még nem volna képes ily verőfényes egyoldalúságra. A Baksay különlegessége: a vallásos optimizmus segít itt: ezzel a szérummal oltja ő be alakjait, ettől lesznek ezek olyan szépek, jók és egészségesek. Amelyik író nem rendelkezik ezzel az irigylésreméltó optimizmussal, az olyan íróban hiába van meg az egyszerű emberek iránti mélységes részvét, könnyen szomorúra fordul ott minden s ugyanazok az emberek, akik a Baksayaknál elégedettek és boldogok, emitt szárnyszegetten vonszolják az élet terhét s az író nem segíthet rajtok, bár szíve sajog értük. Például azokat a szegény kálvinista papokat, lévitákat, tanítókat, az élet azon «névtelen» áldozatait, kiknek lassú sorvadását oly megindítóan rajzolgatta írónk földije, hitsorsosa és kortársa: Beöthy Zsolt, — ezeket a beteg embereket hej, hogy' meg tudná Baksay gyógyítani a hit balzsamával! Mily szépen elegyengetné útjokat a siker és boldogság felé. Ahol csak teheti meg is próbálja az

Abonyi parasztleányai és parasztleányai sokszor kelletténél inkább szentimentálisak.

¹ *Indiana*.

² *Jáhel*.

ilyesmit. A pap-Baksay az íróasztalnál sem veti le a palástot, melynek bő redői alól lelki orvosságokat szed elő s egy-egy szerencsétlen útra tévedt életet kúra alá fog. Midőn a Kisfaludy-Társaságban emlékbeszédet készült mondani a fiatalon elhunyt Dömötör Jánosról, ez a feladat sehogy sem volt kedve szerint való ; a Dömötör János tragikusan végződő élete mintegy cáfolatát jelentette Baksay féltett kincsének, optimizmusának. Időközben szívvel-lélekkel egy másik terven dolgozott s ez jobban is sikerült neki. Nevezetesen a Dömötör János egyéniségében meghagyta a nagy tehetséget és nemes jellemet, de kioperálta belőle a beteg részeket, a kettétört nemes edényt az optimizmus kohójában újjáolvasztotta s megrajzolta az így meggyógyított lélek boldog pályafutását Dombay Máté történetében : a *Pusztai találkozás*-ban,¹ melynek idilli csöndje a *Wakefieldi lelkész* legderűsebb jeleneteit juttatja eszünkbe. A *Patak banya* — borús hangulata és tragikus vége ellenére is — szintén igazi Baksay-genre. Az egész elbeszélés egy pörújítás, melyben az író szenvedélyesen felebbz a mai közönséghez a szegény Patak Ilona nevére nehezedő igazságtalanság ellen. Egyebet nem tehetvén, legalább az ártatlan áldozat emlékét mossa tisztára.

Baksaynál mindenik szereplő azt az elvet látszik vallani, amit maga az író : «jól él, aki rejtve él». Szép és hasznos elv ez, csak épen a cselekvény marad tőle soványan. A falusi papok élete érdekesítő mozzanatokban bizony nálunk is olyan szegényes, mint másutt, Baksay elbeszéléseiben épúgy, mint pl. Eliot bájos novella-gyűjteményében : a *Scenes of Clerical Life*-ban (ez az összefoglaló cím Baksay műveire is ráillenek). Baksaynál pl. Ákháb Endrénének nyolc gyereke van és egy talált gyerek, Eliotnál Barton Ámosnénak szintén «six children and another a-coming» ; szükséges-e tehát magyarázni, miért kell nekik annyit törődniök a maguk családjával s oly keveset a nagyvilággal? Egyházmegyei gyűlés Fűzváron, clerical meeting Milby-ban, ezek az ő életükben a rendkívüli események. Elveszti hivatalát Ákháb Endre, elveszti Barton Ámós, mindkettő ártatlanul : ezek az ő megpróbáltatásaik, melyeket azonban hittel kell túrni az embernek. Majd a gyermekek különbek lesznek az apáknál s Barton Ámós fia, Richard épúgy híres mérnökké küzdi fel magát, mint Dán Barna, a félkezű tanító fia : ezek az ő büszkeségeik. Vagy — csak Baksaynál maradv a falusi papválasztás, iskola-alapítás, templomépítés (először torony nélkül, később torony is lesz), félkezű honvédből lett tanítómester

¹ Lásd Baksay emlékbeszédének bevezetését. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam XXI. kötet.

csendes munkássága, Jóra Péter kipallérozódása, Babett férjhezmenetele, Patak Ilona lelki vívódása: ezekből bizony nem kerülnek ki mozgalmas történetek. Baksay maga is érzi, hogy invenciója hamar kimerül s ezért a túlon-túl egyszerű eseményeket a keret vagy a szerkezet némi mesterkélttségével próbálja egy kissé — hogy úgy mondjuk — összebonyolítani. Például a Jáhel históriájának az elejét első személyben («a maga firmája alatt») beszéli el egy fiatal jegyző, kinek kezéből aztán Baksay kiveszi a tollat; «majd én jobban tudom, mi a decorum». A *Pusztai találkozás* első lapjain minden furfangját összeszedi az író, hogy ki ne lehessen találni egy darabig, miféle emberről lesz szó a regény folyamán; megtudjuk, hogy voltaképen tizenkét esztendővel előbb járunk a kelleténél (de hogy miért? azt nem tudjuk meg). Előre megsúgja az író, hogy nem olyan lesz a jövő, amilyennek ezt a fiatal pap elképzelte (persze bizonyára jobb lesz). A regény közepére beiktatja a regény legvégét szóról-szóra, hogy az olvasó egészen (de igazán egészen) biztos legyen a szerencsés kifejléről, azután folytatja a cselekvényt s végül következik a már említett befejezés másodszori elmondása. Legjobban szereti azonban Baksay azt a sablonos keretet, mely a már végbement események elbeszélését — mint mesét — valakinek a szájába adja; ilyenkor nem kell a szerkezet mikéntjével bibelődnie, hiszen a mesemondó szép sorjában eleveníti fel a multat; legfeljebb ártatlan manőverezést fejt ki írónk avégből, hogy a mesélés körülményeire nézve egy kis illuziót keltsen bennünk. A debreceni kántorságról ábrándozó Palkó gyerek valami csodálatos történetet szeretne hallani s a nagymamája mindjárt el is mond egyet.¹ De egy ám nem elég. «Jól van no! Jutott eszembe még egy.»² Dán Elek, a félkezű tanító megírta élete történetét; ezt az iskolás leányok kilopják az asztalfiókjából s — figyelhetünk a mesére.³ Váczi Mihály összezőrdült a feleségével s mindketten Baksayhoz fordultak panaszukkal; Baksay rögtön válaszol nekik — egy mesével.⁴ Ez a módszer nem mindig olyan kényelmes, mint talán gondolná az ember. Baksayt is stilszerűtlenségbe viszi néha, mikor pl. a nagymama betűről-betűre el tudja mondani unokája előtt emlékezetből egy olyan levél tartalmát, melyet az ő leányához sok-sok esztendővel azelőtt írt Talált Áron. Ugyancsak a nagymamának a debreceni diákság körmönfont stílusú népítéletét is fejből kell idéznie, mert hát Baksay egészen átadta a szót a mesélőnek. Másrészt azonban el kell

¹ *A csodálatos történet.*

² *Ispéró.*

³ *Jobbkezem.*

⁴ *Recipe.*

ismerni, hogy a Baksay egyéniségéhez jól illik a mesélés; tudja, hogyan kell a gyermekek (s általában a gyermek-lelkű naiv emberek) nyelvén beszélni, mi érdekli őket s néha a leggyanakvóbb apró hallgató is csak végül veszi észre, hogy a mese cukros ostyájában jókora adag lelki orvosságot is kapott. Invenciója azonban, ismételmük, meglehetősen szegény, rövid meséit hamarosan be kell fejeznie. Egyetlen nagyobb szabású és terjedelmű munkájánál csakugyan kénytelen segítségül hívni a történelmet.

Ez a mű egy «történeti körkép»: a *Dáma*, a legvonzóbb olvasmányok egyike. Minden lapján érzik, hogy az író itt igazán elemében van. Először is nem kell kimozdulnia az ő kedves területéről, csak időbelileg. Azután ösztövére képzeletét sem kell túlságosan megerőltetnie; sok híres, nagy alakot, sok érdekes eseményt és adatot szolgáltat a történet és a hagyomány. Ami pedig a legfőbb: a hazafias és vallási motívumok gazdag szövetsége kínálkozik itt Baksaynak; midőn meghatott lélekkel rajzolhatja a magyar nemesség halálmegevető küzdelmét, mellyel ez kiengesztelte előbbi sok nagy vétkét, egyúttal megállhat az ő kedves felekezetének, a magyar református vallásnak bölcsőjénél s már ott kimutathatja számára azt a fontos és szép szerepet, melyre a magyar állam fenntartása terén, a nemzeti eszmével legbensőbb kapcsolatban hivatva van. Történelmünk bizonyítja, hogy a katolikus és protestáns vallás egyaránt dicsőséges nemzeti hivatást teljesített századokon át s végső veszedelmek idején testvéri kezet nyújtott egymásnak. Legelső példa erre Baksay szerint a mohácsi veszedelem, mely közös táborba vonta a vakbuzgó katolikus Prudentiust és a vakbuzgó Timótheus prédikátort. Baksay vallási türelmessége és emelkedett nézőpontja korábbi műveiben is világosan látható; hiszen Ákháb Endréne megkoszorúzza a katolikus temető keresztjét, melyet a mesemondó nagymama szerint még gondolatban sem szabad megsérteni, mert az mindnyájunké; a *Három kereszt*-ben a maga nevében is hangoztatja az író, hogy a kereszt jelképezte áldozatra hálával gondol még az is, aki fölöslegesnek tartja előtte mindig kalapot emelni. De ez a vallási türelmesség, mint a nemzeti egység nagy eszköze, a *Dáma* lapjain nyer legmesszebb ható arányokat a több százados mult tanulságainak távlatán keresztül. A vakbuzgóságot egyaránt elítéli Prudentiusban és Timótheusban s a bölcs prior kibékítő felfogását vallja,¹ Török Bálinttal pedig nyíltan kimondatja, hogy a vallás, ha csakugyan só, akkor arra való, hogy fűszerezze az eledelt, t. i. a keresztyén embernek egész életét, de ne akarjon eledel lenni, mert abba belesoványodik a lélek.

¹ Lásd a *Dáma* 109. lapját.

Jó szíve és optimizmusa itt sem hagyja cserben Baksayt. Azt a sötét bélyeget, melyet annak a szomorú korszaknak királyára, érsekére, főhivatalnokaira és nagyuraira sütött az utókor, nem moshatja le egészen, de mintegy gyengíti hitelességét azzal, hogy heves vérű gyermekök parodisztikus színjátékában mutatja be. Ő maga pedig a komoly kútfők ismerete és helyszíni tanulmányok alapján glóriát fon a mohácsi magyar sereg legnagyobb részének homloka köré, akik oly «kicsinyek, míg élni hagyták vagy nem hagyták egymást és oly nagyok, mikor halni kellett». Tomoryban épúgy csak bűnbakot lát s csodálattal ír róla, mint ahogy hódoló költeményt szentel a másik nagy bűnbaknak: Görgeynek.¹ Baksayban tehát itt is a lelki orvos áll előttünk, aki századok óta porladó tetemeket is exhumál, hogy a halál okát a hősi bátorságban állapíthassa meg. Legszigorúbb Báthori nádorral szemben, de haragjában se felejtí el, hogy az emberi ítélet tévedhet és így kiált fel: «Ti, akik többet és jobbat tudtok róla, szóljatok valamit a védelmére!.. Mert kellett benne valami jónak is lenni, amit mi nem tudunk.» Emléket állít a pécsi egyetem hős diákjainak, akik ott veszték a csatatéren; ellenben megmenti a veszedelemből Dámát és Filkót, ezt a két kis lelket, kiknek kedvéért készítette az egész körképet.

Különben Baksay minden munkája elsősorban a «kis lelkek» számára való. Ifjúsági olvasmányok a szó igen szerencsés értelmében. A gyermeklélek a legfogékonyabb talaj a magvető számára s Baksay hivatott magvető. Optimizmusa, mely oly sok szépet és jót tud fölfedezni a magyarság körében, építő és emelő hatást gyakorol a serdülő nemzedékre. Baksay írói tehetsége, szerény méretei ellenére is, határozott rokonságot mutat e téren a Jókaiéval. E két eszményi gondolkozású és törekvésű dunántúli költő a napsugaras világnézetet bizonyára a természettől nyerte, de az igazi magyar életmódnak és a tősgyökeres magyar alakoknak szeretete a szülőföldi emlékeken kívül közös forrásra vezethető vissza: Kecskemétre, melynek főiskolájában tanult Jókai is, Baksay is. Különböző erejű tehetséggel, de egyező idealizmussal állítottak követendő példákat a magyar ifjúság elé. Valóban a Baksay műveiben szereplő emberek mintha csak a Jókai-regények felejtethetlen mellékalakjai volnának, az okos, ravasz, becsületes, istenfő, nyakas, hazaszerető és szép magyar faj típusai. Az a toll, mellyel Baksay az ő vonzó kis kalvinista történeteit írta, a Jókai hatalmas röptű szárnyának is egyik ékessége volt. Csakhogy Baksay mesélés közben nem tudta levetkezni a hivatásával járó (vagy

¹ Lásd Voinovich Géza: Görgei és az irodalom. I. Budapesti Szemle 1914 május.

ha ez szebben hangzik: kálvinista papi) józanságát s a legérzelmesebb részletekből is higgadtan préselt ki közhasznú tanulságokat, buzgón szem előtt tartván az ifjúság erkölcsi szükségleteit. A *Dámá*-ban a csaknem négyszázados mult messzeségéből is odaszól hangulatrontó familiáris hangon az érettségi vizsgától szepegő mai diákokhoz.

A vidéki színmagyar környezetből nőtt ki és táplálkozik Baksay-nak egyik legfőbb — talán legeslegfőbb — írói erénye: kristálytisztza zengzetes nyelve. Seholse kényesebb az ízlése, mint ezen a téren. Ahogyan megrostálta az embereket és témákat, épúgy megrostálta az élő magyar nyelv anyagát is, kegyetlen razziát tartván nyelvkincsünk betolakodott csavargói ellen. A kétes származású szavakat ki nem állhatta, akárcsak az egészséges falusi gyomor az idegen szakácsok kotyvalékát. Szigorú purizmus vezette írásközlésében Baksayt s az orthológia terén alighanem a Szarvas Gábor álláspontján volt, kinek nevét még a mohácsi vész idejében játszó *Dámába* is beleszővi. Baksay csomót szeretett volna kötni annak a nyelvén, aki pl. az *évad* szót kitalálta és szerette így csúfra alkalmazni: «élted tett-dús évadja most évadlik...»; de persze az *idény* szó talán még borzasztóbb s ezért a *saison morte* kifejezést kénytelen volt «holt íz»-nek fordítani. A *vizsgát* több ízben kijavítja *vizsgálat*-ra, az *alelölölöl*-t (Jókai módjára) még a cseh származású Babett is kicsúfolja. Vasvégű komát álmában kioktatja az angyal, hogy az *anélkül*-t, *atól*-t, *aval*-t stb. jó magyarosan *annélkül*-nek, *attól*-nak, *avval*-nak kell kimondani, «mint ahogy a boldog lelkek mondják». Sokat berzenkedik Baksay a község-házai ügyiratok hivatalos stílusa ellen s az abszolutizmus közigazgatásának «pogány» kifejezései miatt. Ellenben megbecsüli a *muszáj* szót, mert ezt a parasztember is használja; védelmezi a *megkülönböztetődjön*-féle igealakokat, mert ezek benne vannak a debreceni grammatikában. Régies és tájszavakkal szívesen él, de a kellő mértéket nem lépi át. Szóval konzervativizmusa a nyelv terén is nyilvánvaló. Féltette nagyon a mételytől nemzeti nyelvünket, mert érezte ennek óriási fontosságát. Az így kiformalódott tiszta népies beszédnek stiláris szempontból a biblia és Homeros hatása ad sajátos zamatot. Ötletei és hasonlatai rendszeren ebből a két forrásból valók s ha pl. Váczi Mihályról azt találja mondani Baksay, hogy olyan mint Akhilles, akkor a másik lapon a paritásnak megfelelőleg biztosan Ákhábhöz hasonlítja. Egyébiránt a szentírás szelleme áthatja írónk egész gondolkodását, miként ezt láttuk fentebb; a Baksaytól oly szeretettel rajzolt terület valódi kis Kánaán, mely fölött bibliai fuvalom fengedez. Károli Gáspár bibliáját nemcsak mint pap becsülte nagyra, hanem mint nyelvész is sokat tanult belőle. A másik kedves olvasmányának, Homerosnak hosszas tanulmányozása is tagadhatatlanul megérzik a

Baksay beszéd módján, képein és egyes reminiszcenciákon. Minden mást mellőzve, csak a *Dámára* gondoljunk! Midőn a mohácsi végzetes csata tetőpontján az író szavai szerint csendesen ingadozni kezd a mérleg, melybe két nagy birodalom élete van vetve s csak egy por-szem kell, mely valamerre lebillentse, az *Iliás* Zeüsze volt a talán öntudatlan minta; vagy midőn Dámát és Filkót hol egy pár szép villogós jármos tinónak, hol pedig szép páros harmadfű tinónak nevezi, ú gy-e bizonyára Homeroshoz vezetnek vissza e szólások s a hosszú eposzi hasonlatok. Mindez egészen természetes. A buváron mindig marad néhány gyöngyöző harmatcsepp azokból a hullámokból, melyeknek mélységeit kutatja.

Homeros-fordítását még nem ismerjük egészen s voltaképen most nem is tartozik ránk. Mindenestre egyik legérdekesebb s legmerészebb lépés volt az övé műfordításunk történetében. Igaz, hogy Baksayban a filoógus nem igen jut szóhoz a költő mellett s ez baj; de nagyobb baj volna, ha a költő szorulna háttérbe. Fordítói elvének helyességéről alkalmasint sok vita lesz még, de igaz marad egyik legilletékesebb bírálójának: Péterfy Jenőnek ítélete, hogy t. i. Homeros első igazán magyar fordításának dicsősége a Baksayé. Magyaros rímeinek sarkantyúpengését többen kifogásolják; de ennél nem kisebb baj az egyhangúság és unalom, mellyel esetleg a rímtelen alexandrinek végtelen tömege fenyegetne. A magyar epikai hagyomány — kivált Arany János óta — a páros rimű alexandrint avatta azzá a versformává, amit a görögök számára a hexameter jelenthetett. Baksay Aranyt választotta mesteréül s jobbat nem választhatott volna.

Az ó-klasszikai két nagy irodalomhoz hagyományos szeretettel vonzódott mindenkor a magyar papság, a katolikus és a protestáns egyaránt s a görög-latin humanisztikus szellemi kincsek áthonosítása terén nagy érdemeket szerzett. Baksay hű ápolója volt e szép hagyománynak. Nemcsak Lucanus- és Homeros-fordítása bizonyítja ezt, hanem egész élete, melynek utain a horatiusi életbölcesség iránytűjére bízta magát. Baksay mint püspök és főrendiházi tag is megmaradt egyszerű «falusi» papnak, Tiburt nem cserélte el Rómaért s az a horatiusi szentencia, mely egyik novellás kötetének címlapján mint jelige olvasható, nemcsak a szederindára vonatkozik, hanem az ő egész hosszú, szerény, hasznos életére is: «Serpit humi tutus . . .»

ZSIGMOND FERENC.

KÖLCSEY 'KÁRPÁTI KINCSTÁR' CÍMŰ NOVELLÁJÁNAK LOKÁLIS ELEMEI.

1838-ban jelent meg az *Emlényben* Kölcseynek *A kárpáti kincstár* című elbeszélése. E műve egészen a XIX. század elejének szentimentálisan romantikus modorában van megírva. Epedő, boldogtalan szerelem, amely megőrüléssel végződik, kincskeresés, garabonciás diák, kirándulás a hegyek közé, természetcsodálat, tehát mind oly elemek egyesülnek benne, amelyek a német romanticizmusnak a requisitumai közé tartoznak.¹

Ez általános romantikus elemek azonban pontos helymegnevezésekkel és lokális elemekkel párosulnak. A szerelmi történetnek színhelye a régi szépassági város Késmárk, a romantikus kirándulás pedig kirándulás a Magas Tátrába, amely a kincskeresés elemének szolgál keretül. E lokális elemek egy része a legnagyobb általánosságban tárul csak elénk, míg más részük mintha pontosabban tükrözné a couleur localt. Így Késmárk szerepe és leírása egészen elhalványúl, az író egyetlen-egy speciális megkülönböztető vonással sem élénkíti meg, míg a tátrai kirándulásnak részletekbe menő, eléggé aprólékos leírása mintha reális topografikus ismereteket tüntetne fel. Már pedig tudjuk, hogy Kölcsey sohasem járt sem Késmárkon, sem a Tátrában. Így egyrészt Késmárk szerepének elmosódott színtelensége érthetővé, a Tátra pontos ismerete azonban talányossá válik. A kérdés megoldása úgy lehetséges, ha feltesszük, hogy Kölcsey novellájának lokális elemei a költőnek nem személyes élményei voltak, hanem irodalmi olvasmányok és források alapján kerültek elbeszélésébe.

Kölcseytől magától csak a szentimentális keret és a motívumoknak egymással való összekapcsolása származik. Két alföldi ifjú, Erdőhegyi Pál és Bede László joggyakorlat miatt Késmárkon, a kis német városban tartozkodik. Erdőhegyi halálosan beleszeret a bíró leányába,

¹ A kincskeresés a XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején kedvelt motívuma a német irodalomnak, ahonnan hozzánk is eljutott. Itteni feldolgozásai közül ismertebbek: Kármán (?): *A' kintsásó* (Uránia 1794. III.); Fáy András: *Hasznosi kincs-keresés* (1824); Szigeti József: *A vén bakancsos és fia a huszár* (1855) (ezekre vonatk. l. Dobóczy Pál: Egy. Phil. Közl. 1912. 486 sk. II.); Vörösmarty: *A kincskeresők* (1832); Tompa: *A kincskereső*; és *A Kereszt-Útról*.

Áringer Nellibe, aki azonban egy gazdag késmárki ifjúval Kraudival vált jegyet. A szerelmében majd megőrülő ifjú előtt ezt a választást csak Kraudi gazdagsága teszi érthetővé; egy tátrai kirándulás alkalmával mindenféle mesét hall a Kárpátokban elrejtett kincsekről, úgy hogy egyre nagyobb és nagyobb vágy ragadja meg, hogy e kincsek birtokába jusson. Tévhítében felkeresi egy szomszéd faluban a tudós Fabriciust, akit a nép általánosságban garabonciásnak és boszorkánymesternek tart. Őtöle akarja megtudni a kárpáti kincstár titkát. Amikor azonban megtudja, hogy az öreg nem kincseket, hanem növényeket és ásványokat szokott gyűjteni a hegyek között, borzasztó kiábrándulása betegségbe dönti, amelyből Fabriciusnak és leányának gondos ápolása sem gyógyítja ki. A fiatal leány első látásra megszerette volt a boldogtalan ifjút; halála után sírjáról ő gondoskodik.

Ez a kárpáti kincstár története, amelybe hosszadalmasan illeszkedik bele a tátrai kirándulás és a kincskeresés motivuma. Mindkettő eredetét a Szepességgel foglalkozó irodalomban kell keresnünk, ahonnan Kölcsey őket meríthette.

A Táttra egészen a XVII. századig úgyszólván ismeretlen volt még a szepesiek előtt is. Az első, akinek az érdeklődése nagy mértékben irányult feléje és aki műveiben többször foglalkozik is vele, a híres késmárki matematikus Frölich Dávid volt, aki mint ifjú 1615-ben mászta meg legelőször a havasokat. Utána egyre többen keresték fel a XVII. század folyamán (pl. Buchholtz és ab Hortis), a XVIII. században pedig már külföldiek figyelme is egyre élénkebben fordul e hegyek felé.¹

A XVII. századból ránk maradt egy ilyen Frölich műveiből táplálkozó tátrai kirándulásnak a pontos leírása a Magyar Simplicissimus-ban.² A sziléziai származású Simplicissimus eljutott Késmárkra, ahol mint a híres Frölich tanítványa hosszabb ideig tartózkodott. Mielőtt Késmárkról távozott volna, öt más diákkal és egy vezetővel háromnapos kirándulást tett a Tátrába. Ebből a könyvből merítette Kölcsey

¹ A Kárpátokról szóló régebbi irodalomra vonatkozólag l. Ungrisches Magazin 1783, III. 4—10. ll., továbbá Bredetzky: Neue Beyträge zur Topographie des Königreiches Ungarn 1807, 9. l. Az idegen Táttra-utazókra vonatkozólag pedig l. Csaplovics: T. Archiv II. 292. l., továbbá Vaterländische Blätter 1810. 112. l., 1811. 27—28. ll. Payer Hugó műve (Bibliotheca carpatica 1880) hiányos.

² Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus, etc. 1683. — A Simplicissimusnak Frölichchel való összefüggésére, valamint más irodalmi termékekre gyakorolt hatására vonatkozólag: l. Trosztler József: A «Magyar Simplicissimus» és a «Török kalandor forrásai» II. közl. (Egy. Phil. Közl. 1915. 181. s. k. ll.).

az általa sohasem látott Kárpátok leírását. Forrásához ragaszkodva választotta elbeszélése színhelyéül éppen Késmárkot.

A két leírás összehasonlítása világosan feltűnteti Kölcsy függését.¹

A két magyar ifjúnak a vezetővel, a lomnici Knot Jakabbal való beszélgetése és a háromnapos kirándulás elhatározása a Simplicissimus következő helyéből származik: «Unserer 5 wagtens einmal | . . . | uñ giengen nach Anweisung in ein Dorff | hart untem am Gebürg liegend | da war ein Schulmeister; welcher um die Bezahlung | einen etliche Tag hinauf und herum führen | und die merckwürdigsten: Sachen zeigen kunte; zu dem kamen wir bey Zeit | der uns dañ erstlich fragte | wie viel Tag wir Lust hätten | solches zu besichtigen? wir sagten | daß ers am besten wissē würde: er gab uns wieder Bescheid | daß man in 3. Tagen viel sehen | und wir auch selbst müde genug würden werden wir liessens also bey seinem Guterachten bey den 3. Tagen verbleibē.» (79. l.)

Néhány egyezést párhuzamos idézetekben lesz legjobb feltűntetni.

«A Karpát aljáról felfelé csavargós, de járható ösvény vezeté a társaságot». (73. l.)

«Hirtelen ágyúdörgéshez hasonlító roppanás rázá meg a levegőt. Knot Jakab lövé ki a puskáját, s a csattanás hosszú, borzasztó morajban nyúlt végig a hegyek közt. Néhány perc, s ime a sűrűből felelet gyanánt a havasi kürt zengése zúdult ki, oly erős és metsző, hogy füleiket szaggatá s egyszersmind ebek kezdenek ugatni, melyeknek üvöltései a sokszorozó viszhangban harsányul tölték be a környéket. Vándoraink döbbenve állottak meg, gerinceiken hideg irtózat futott keresztül. . . . A vadász diadalmasan elvonítá ajkait: Hm! úrfi, még e csak méhdongás ahhoz képest, mit amoda felebb fogunk hallani». (74—75. l.)

«Wir . . . giengen in Gottes Nahmen fort auf 2. Stund einen richtigen und gangbaren Fußsteig | doch alles in die Krumme und in die Höhe». (80. l.)

«... that der Wegweiser einen Schuß | da prasselte es von dem Berg wo er loß brandte | nicht anders | als wañ etliche Cartaunen gelöst würden; über eine Weil gab der Schäffer auch Losung mit Pfeiffen | daß dem erzehlenden unmöglich zu glauben | wer es niemals gehört | es erscholle so starck und scharff | daß es in Ohren wehe that; die Schäffer-Hunde huben auch an zu bellen | das gab ein solch Echo | davor uns grausete: der Wegweiser aber sprach | es wäre nichts | morgen auf den Mittag und auf die Nacht würden andere Echo und weit stärkere sich hören lassen». (81. l.)

¹ Kölcsy *Minden munkáinak* harmadik kiadásából (Franklin, 1886) idézem, ahol e novella a második kötet 45—115. lapjain található.

«Gyönyörű láz (l) vala, hol állottak; s előttek, mintegy félórányi távolságban nagy és szép erdő sötétlett, honnan a jeladás előrobogott... Knot Jakab tanítói helyzetbe tévé magát: Ez uraim, a hely, melyet kertésznek hívunk; ott az erdő háta megett a völgyben nagy juhásztanya van, hol, ha úgy tetszik, ebédet tarthatnánk». (75. l.)

«Egy óranegyed nem tölt bele, s találak a juhászt, ki, baltájával karján, ebei kíséretében elejökbe jött. A vitéz ismerős hangon, de feszességből semmit sem engedve, üdvözlé. — Itt vagy egyszer megint bolygó lélek? — rákiált az erdőkfia... Hát mit hoztál, kecskepusztító...? (76. l.)

«A menet azonban folyvást tartá, a juhász ifjainkat kérdezé ki, s midőn végre a tanyához értek, egyenként kezét nyújta nekik s barátságosan fogadá. A bérczvándorok letelepedének, juhász és bojtár egy bárányt vágtak le, elejét üstben, juhájával főzték meg, hátuljából izletes peccsenyét sütötték». (76. l.)

«Újra indult a menet, vándoraink egy magas, kopasz bércznek felfelé vevék útjokat. Lábaik alatt megmeglódukt egy-egy kődarab, s zajos csörömpöléssel görgött a hegyoldalon végig. A vitéz kalauz... felkiálta: másznunk kell, ifjú urak! S ime meredek sziklák nyúltak fel előttek, melyeket térdeikre s könyökeikre kapcsolt vashorgok s kötelek segítségével hághattak meg. Imitt amott havasi kecskéek ugrándoztak a bérczeken, s e rengeteg, borzasztó, magányos világnak némi élénkséget kölcsönöztek». (81—82. l.)

«Nach 4. Stunden waren wir auf einer über die massen schönen Wiesen | und eine halbe Stund davon stehenden grossen und schönen Wäldern: da sagte er | diß ist der Baum-Gärtner | hinter diesem Wald in einem lustigen Thal zu beyden Seiten stehenden Wäldern allwo eine grosse Schäferey |... | da wollen wir Mittagmal halten». (80. l.)

«Nach einer Viertelstund kam der Schaffer wie ein Rauber | mit einem Rohr | Balten oder Aextlein und 2. Hunden daher | den Wegweiser | so er wol kante | sprach er rauh an | woher? du Rumschwermer und Bergaußstichtzer | gib nur her was du hast... (81. l.)

«er gieng aber allgemach mit uns fort und fragte jeden besonders um sein Vatterland und Eltern halber. Als er nun mit uns zu seiner Schäferey kam | both er erst jedem die Hand | und hieß uns willkommen seyn | indeß satzten wir uns nieder | und seine Knecht hatten ein gutes Lamm gestochen | und in einem Kessel in der Schaffs-Milch gekochet | die 2. hindere Bigel aber gebrathen». (81—82. l.)

«und giengen nach ungefehr zwey Stunden auf einen kahlen hohen Schaffer-Berg | da prasselte es immer hinter unserm Gehen | von den Stücken so etwan von unserm Gleiten und Tritten hinab fielen; Über eine Weil sprach der Wegweiser | ihr Bursch | wir werden bald klettern müssen | und das geschach nach einer Stunde | da legte er ihm an die Knie seine Eysen | wie auch über die Ellenbogen | und kletterte an den steinigten Bergen |... wir sahen auch hin und her viel Gmsen springen». (82. l.)

És így kapcsolódik össze a kirándulás további leírása is a Simplicissimus tátrai útjával. Az Ősapa előhegyéhez (Groß-Vatters Vor-Gebürge) való érkezésük, a bealkonyodás és hideg, a fahiány, a vezető bizonytalansága, a sötétben való továbbmászás, a fellegekből holdvilágra kibukkanó társaság, tűzrakásuk, étkezésük, a medvék morgása és vadkecskék csörtetése, a vezető puskájának mennydörgésszerű visszhangja, a kirándulók álomra térése mind-mind a Simplicissimusból kerültek csaknem szószерint Kölcsy novellájába.

Ennél a jelenetnél azonban Kölcsy félbeszakítja a tátrai kirándulást, nem követi tovább a Simplicissimus útját, hanem abbahagyva a Kárpátok leírását, szereplőit ismét Késmárkra hozza. Előbb azonban beleszötte elbeszélésébe a kincskeresés motívumát, amely a továbbiakban hőse cselekvésének egyedüli irányítója lesz.

Ennek a kincskeresési babonának az elemei a szepesi hagyományokból kerültek Kölcsy elbeszélésébe.¹ Itt is épp oly pusztá átvételekről van szó, mint a tátrai kirándulás leírásában. E babona részletei is egy a Szepességről szóló műre vezethetők vissza. A költő nem éppen szószерint vette át őket forrásából, de tartalmi átvétel legalább a kincskeresés mondájának minden egyes elemére kétségtelenül kimutatható.

A munka, amelyből a kárpáti kincskeresés elemeit merítette Augustini ab Hortis Sámuel, szepesszombati lelkésznek egy a K. K. Privilegierte Anzeigenben 1775-ben megjelent cikksorozata, amelynek címe «*Von den fremden Gold- und Schatzgräbern. Untersuchung der Frage: ob es wirklich an dem sey, daß einige Fremdlinge und Ausländer, lediglich in der Absicht, ein und andre kaiserl. königl. Erbländer, und besonders Ungerland betreten und durchwandern, um heimlicher Weise aus den Gebirgen und unterirdischen Höhlen, Gold und andere Schätze herauszuholen, und mit sich in ihr Vaterland zu nehmen*».²

A kárpáti babonákra vonatkozó első adat Kölcsyénél a tátrai kirándulás alkalmával kerül szóba, amikor a kirándulók előtt a garabonciásnak tartott Fabricius megjelenik. Megjelenése a juhászra és a vezetőre megrendítő benyomást tesz, a két magyar ifjú e hatást nem tudja mire vélni. A juhász megmagyarázza nekik a dolgot: «Az a kárpáti garabonciás diák, ki a kincsörző lelkeknek parancsol, esőt és

¹ A különböző népek kincskeresési babonáira vonatkozólag l. Bán Aladár: A kincskeresés a néphitben (Ethnographia 1915. 1. 2. f.). Továbbá: Leyen: Deutsches Sagenbuch IV.

² Allergnädigst-privilegirte Anzeigen aus sämmtlich-kaiserlich-königlichen Erbländern. V, 1775. 2—9. számok.

mennykőhullást csinál, a felleget jár, s isten ments meg! mit mindent nem tesz! — Hm — folytatá a vadász — ismerem én ő kegyelmét! Vadásztomban százszor is találkoztam vele és szemeimmel láttam, mikép völgyről bércre csak úgy röpült, mint a sas. — Hát még — szól a bojtár — hogy a kőszikla csak úgy megnyilik előtte, mint a barázda? Aztán bemegy és a kincset rakással hordja ki, s mikor visszajön, utána megint becsapódik a hegy, mintha örökké úgy lett volna».

Augustini ab Hortis hosszabban foglalkozik a garabonciás diákokról (németül Schwarzkünstler) szóló babonákkal (9—11. l.).¹

A garabonciás megjelenése alkalmat ad a vezetőnek Knot Jakabnak, hogy egy történetet meséljen el szépapjáról, a «híres» Knot Pálról.

«A gonosz lelek itt a hegyekben töménytelen sok kincset őriznek. Híjában, az ide való ember nem tud hozzá, hanem idegen országból morvák, taliánok jönnek el; faluról falura tekeregnek mintha szegények volnának, és szemszúrásból apróságot árulnak. Milliom, kell is nekik a mi néhány kopott garasunk! Tudják ők, mikor és hol kell aranyat és gyémántot keresni, s a mit isten nekünk adott volna, szépen eltakarítják messze földre... Az én szépapám olyan taliánnak néhány izben szállást adott. Az átkozott, gerebennel, egérfogóval járkált itt; rongyos volt mint valami versiró. Egy reggel felkel és szépapámat magával híja a hegyekbe, ott megrakodik kincsesel, haza indul s az öregot magával elviszi... Messze országra elhurczolá, valami nagy városba. Megállanak egy palota előtt az utcán. — Várákkozzék Knot Pál uram, ide megyek be, de mindjárt megjövök. — Bemegy, és a szegény öreg az utcán, az idegen földön, ott ácsorog. Nyilik az ajtó, de a palotából a rongyos talián helyett aranyba, selyembe öltözött úr lép ki, és az öregtől útlevelet kér... Az én szépapám könyörögni kezd, a cifra úr nagyot kaczczant: no ne féljen édes Knot Pál uram, hiszen én vagyok! ... ő volt, maga a gerebenes talián.

¹ «Die deutschen Innwohner unseres Landes pflegen diese... Fremdlinge, mit einem Worte Schwarzkünstler zu nennen; weil sie glauben, daß eben diese Kunst und die Zauberey das Mittel wäre, dessen sie sich bey der Eroberung dieser Schätze und Verbannung der Geister, die solche bewachen, bedienen müßten... Der Ungar aber sagt, Garabonczas Deak, oder ein Wettermacher; weil er sich einbildet, daß ein solcher Macht habe, Sturm und Ungewitter in der Luft zu erregen...» (9—10. l.) «So erzählte man unter andern: Daß man diese Leute gesehen hätte, vor einem Felsen stehend... daß sich alsobald der Felsen... von sich selbst geöfnet; daß sie sich durch diese Oefnung in das innere des Felsen hineinbegeben und nach einem nicht allzulangen Verzug mit reicher Beute beladen wiederum an das Licht getreten; daß sie alsdann... den Eingang in den Felsen verschlossen hätten; daß sie... in der Luft hinweg geflogen wären». (46—47. l.)

Bemennek, de mennyi drágaság nem volt a palotában! A palota pedig minden drágaságával együtt a taliáné volt... Ezer meg ezer ennyi kincs hever a kentek hegyeiben: de mi haszna, ha nem tudnak hozzá jutni? Ezután sok mindennel megajándékozta az öreget s gazdagon ereszté haza». (79—81.)

Kölcsy forrásában az idézett rész következőképpen hangzik: «Es ist nichts neues...; als ob einige Ausländer unter einem ganz andern Vorwand im Lande erscheinen, verdeckter Weise aber und im Geheim, unsägliche Schätze und Reichthümer, besonders aus denen karpatischen Gebirgen herausziehen, und mit solcher Beute beladen wiederum in ihr Vaterland zurückkehren. Die welschen Zinggießer, Hechelmacher¹ oder Mausfallträger... sind von jeher vorzüglich diesem Verdacht ausgesetzt gewesen». (9. l.) — «In dem nächst verfloßenem Jahrhunderte um das Jahr 1679 lebte ein Bauer in Großblomnitz... Nahmens Paul Knot. Bey diesem pflegte ein Ausländer, vermuthlich ein Italiener, beständig einzukehren... Einstens soll dieser Gast seinen Hauswirth inständig ersuchen haben: er möchte ihm doch den Gefallen thun, und mit ihm zugleich in das... Gebirge gehen... gelangten auch glücklich an die Stelle, wohin der Fremde sein Ziel gerichtet hatte. Dieser hub etliche Steine auf, und packte sie in seinen Ranzen, einen gleich großen aber legte er auch seinem Wirth davon auf seinen Rücken... und fand denselben... bereitwillig, bis er ihn... in seine Geburtsstadt und vor sein eigenes Wohnhaus brachte. Hier wollte sich dieser Mann mit seinem ehemaligen Hauswirth und bisherigen Reisegefährten eine Kurzweil machen und sprach zu ihm: verziehet vor der Thür dieses Hauses einige Augenblicke, indem ich hier hineingehe und meine Sache ausrichte, ich werde mich kurz abfertigen und bald wiederum an dieser Stelle bey euch seyn. Mit diesen Worten gieng er in das Haus, legte ein prächtiges Kleid an, und erschien in einer ganz anderen Gestalt wieder bey seinem... Reisegefährten, der ihn in einem solchen Aufzug nicht mehr kannte. Dieser verkappte Freund redete den Bauer in einem ganz ernsthaften Tone scharf an und fragte ihn: um sein Vaterland, und um seine Verrichtungen... Nachdem aber diese Kurzweil lange genug gedauert hatte, so nahm er den geängsteten Bauer in seine Wohnung hinein... Hierauf zeigte er ihm den Pracht und alle Reichthümer seines Hauses mit diesen Worten: Alles dieses kommet aus eurem Gebirge; sehet, so reich seyd ihr, und solche Schätze liegen in eurem Lande in großer Menge; allein Gott läßt euch nicht zu ihren Besitz kommen... Nach diesem bewirthete er seinen getreuen Hauswirth auf das beste, und beförderte ihn wiederum mit einer guten Gelegenheit, nachdem er ihn mit einer Belohnung von sich ließ, bis in seine Heimat». (30—31. és 35. l.) Az író megjegyzése szerint Knot Pál tényleg történeti alak, akinek unokáját A. ab Hortis maga is ismerte. Feltevése szerint

¹ A Kölcsy «gerebennel és egérfogóval» járkáló taliánjánál a «gereben» szó tehát a német «Hechel»-nek a fordítása (nem «Rechen»).

nagyobb utazást tehetett valami egérfogó-házalóval, aki nála előzőleg többször is megfordulhatott. Valami ilyen magból fejlődhetett ki az általa közölt monda.

Fabricius Mátyásról,¹ akit Kölcseynél a vidék lakói általában garabonciásnak tartanak és akitől Erdőhegyi kincsvágyának kielégítését várja, szintén értesülünk ab Hortis munkájából. Egy jegyzetből megtudjuk, hogy Matthias Fabricius családjával Szepesszombaton (Georgenberg)² lakott, hogy természettudományokkal foglalkozott, élete legnagyobb részét a Kárpátokban töltötte, otthon ritkán volt található, hogy még késő öreg korában is állandóan a hegyeket és barlangokat bújta, anélkül, hogy valaha is kincsekre akadt volna, és hogy végre hét évvel ab Hortis értekezése előtt szegénységben halt meg.

Ennek a Fabriciusnak egy kéziratát találják meg Kölcsey hősei tátrai kirándulásuk alkalmával. E kézirat egy elterjedt régi írásnak a másolata, amely egy kincskeresés történetét írja le.³ Ab Hortis leírásából arról értesülünk, hogy ily kéziratok a Szepességen tényleg el voltak terjedve,⁴ sőt tartalmukból is megismerünk néhány részletet.

«Es sind dergleichen Beschreibungen in deutscher, ungarischer und sklavonischer Sprache vorhanden, die sämtlich in der Hauptsache übereinstimmen, und nur in einigen Nebensachen voneinander abweichen. In diesen Beschreibungen wird vor allem andern der Weg zu dieser Schatzkammer mit einigen gröſtentheils erdichteten Merkmalen bezeichnet, alsdenn folget ein Unterricht, wie die Sache anzugreifen sey, und wie man

¹ Fabricius volt Buchholtz Jakab kísérője, amikor ez 1754-ben ismételten bejárta a Tátrát (l. Ungarisches Magazin 1783. III. 10. l.).

² Ab Hortis Szepesszombaton volt 1761—1792 pap.

³ Az állítólagos régi kézirat elején található löcsei 1599 szept. 15. tűzvészre vonatkozólag Kölcsey Hain Gáspár löcsei krónikájában talált utalást. (L. Car. Wagner: *Analecta Scepusii* II. 19. l.)

⁴ Ilyen régi kézirat volt a késmárki Fábri-család birtokában, melynek tagjai nemzedékeken keresztül kétszer évenként elmentek kincset keresni és észrevételeiket rendszeresen leírták. Ezekről l. *Bredetzky: Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn*. I. 1805². 33. l. Ily régi kéziratok létezését említi Melzer Jakab is (Csaplovics: *Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn* I. 1821. 58. l.). Genersich pedig egy ilyen kéziratnak a címét is feljegyezte: «Wahrhaftige und gründliche Beschreibung zu den dreyen Thürmen und zu dem Kroten-See, welches auf dem Schnee-Gebirge in der Graffschaft Zips, über dem Kaisersmarker-Hattert ist.» (*Bredetzky: Neue Beyträge*. 1807. 196. l.) J. Buchholtz is említi őket (Ung. Mag. 1783. III. 18. l.). Egy ily XVI. sz.-i leírást l. *Karpathen* 1896. 37. sz.

sich bey dem Eintritt in die Schatzkammer zu verhalten habe, wenn man einem Unglück vorbeugen und seinen Endzweck erhalten will: Nach dieser Anweisung lieset man ein Verzeichniß von allerhand Kostbarkeiten und erstaunlichen Schätzen, die in dieser Schatzkammer nach der Ordnung stehen und liegen sollen; endlich und zuletzt ist eine Vorschrift, was für Stücke und wie viel es sicher und ohne Gefahr erlaubt sey, von diesen Reichthümern zu nehmen und wie man damit haushalten und solch Gut gehörig anwenden soll». (12. l.) Aztán belefog az ott található kincsek leírásába és többek között ezeket mondja: «Nicht weit davon, heißt es, ist ein anderes unterirdisches Gewölbe, welches auf zwölf silbernen Pfeilern ruhet, und eben so viele Männer aus purem Golde in sich fasset, die daselbst in einem Creise nebeneinander stehen und den dreyzehenden, der aus einem Karfunkelstein in Gestalt eines Priesters gebildet ist und mit ten unter den Zwölfen stehet, umringen und einschließen.» (18. l.)¹

Sőt Kölcey függése ab Hortistól még tovább terjed, mert az általa közölt állítólagos régi kéziratnak még külső megszövegezésére is forrásától nyer utasítást.

«Der Verfasser dieser Schrift — mondja a szóban lévő kézitról ab Hortis — (war) befließen . . ., in seinem ganzen Vortrag, sich ernsthaft, aufrichtig und recht andächtig zu stellen; wobey er noch auch vorgiebt, wie er selbst in eigener Person diese Schatzkammer besucht, alle darinne befindliche Schätze mit Augen gesehen und daß er von diesem reichen Vorrathe so viel für sich genommen habe, als er vermeynte zu einer ehrlichen Unterhaltung und Auskommen bey seiner zukünftigen Lebenszeit hinlänglich zu seyn». (19. l.)

Azt a motivumot is, hogy ennek a kéziratnak a megtalálása kelti fel Erdőhegyiben a kincsvágyat, ab Hortisnak köszönheti Kölcey. Forrása ugyanis felveti a kérdést, mily hatással lehetett egy ily leírás olvasásának az idegenekre, sőt fel is említ példákat arra, hogy ez a monda idegeneket kincskeresés céljából a Tátrába csalt (19. l.).

Egy ily esetnek a leírása adott alkalmat Kölceynek arra, hogy novellájába egy epizódot szőjjön, amely nincsen szerves összefüggésben magával Erdőhegyiék történetével. Az öreg Fabricius ugyanis Erdőhegyinek egy történetet mesél el egy idegen mesterlegényről, aki mesterének leányába szeretett és hogy elvehesse, elment kincset keresni, de kincs helyett a halálát lelte.

¹ Kölceynél az utolsó rész következőképen hangzik: «Hosszú, tágas csarnokba juték, melynek boltja ezüst oszlopokon nyugszik vala, és igen nagy ajtóhoz vezetett. Az ajtó színaranyból vala; és belől tizenkét arany oszlop állott s mindenik oszlop mellett egy-egy ember, az is arany; középben pedig egy főpap egészen karbunkulusból, mely világított mint a fényes nap». (89. l.)

«1749-ben — meséli ab Hortis, — egy Papirus János András nevű asztalos legény jött Poroszországból ily előítélettel erre a vidékre és Mateócon (Mattsdorf) egy asztalos özvegyénél vállalt munkát. Ezen máskülönbén derék és becsületes ember télen át hivatásában ernyedetlen szorgalommal dolgozott; amint azonban július havában észrevette, hogy a Kárpátokról a sűrű hó lassanként eltűnik és hogy az időjárás ott kezd tűrhetőbbé válni, letette a szerszámain, elővette a kincsesbarlang leírását és nagy reménységgel eltelve elment, hogy azt keresse és meg is találja. Mindannyiszor azonban fáradt tagokkal eredménytelenül és üres kezekkel tért vissza, mert — mint mondta — majd az időjárás, majd a szellemek, majd valami más gördített akadályokat útjába . . . Sok veszély között huszonkét évig folytatta minden nyáron és ősszel kárpáti kirándulásait, anélkül, hogy belőle legkisebb haszna is lett volna; ellenkezőleg, csak kára volt belőle, mert mindazt, amit télen kezemunkájával keresett, nyáron és ősszel kárpáti útjain szükségszerűen el kellett költenie. Végre 1771 októberében utoljára ment el és többé nem került vissza». (20—21. l.)

A szerelmes mesterlegény halálának a leírásátát azonban Kölcsey ab Hortis egy másik helyéről, a sárkányhegy leírásából vette.¹

¹ A sárkányhegy leírása: «es giebt einige Gegenden in diesem Gebirge, worunter insonderheit der sogenannte Drachenkumpen berühmt ist, wo sich oben auf der Bergspitze von denen Felsen einige Stücke ablösen, und fast unaufhörlich mit einem schrecklichen Getöse herabrollen. Einige von diesen Steinen fallen von selbst herab, sobald sie sich von dem Felsen abgelöst haben, wenn es auf einer Stelle geschieht, wo sie sich nicht erhalten können; andere hingegen, die noch daran kleben, bekommen von denen auf- und abspringenden Genssen einen solchen Stoß, der sie in Bewegung bringt, und herabstürzt. Was machen nun hieraus solche Menschen, denen es allezeit besser gefällt, etwas aus albernem, als aus natürlichen und vernünftigen Gründen herzuleiten? Sie verfallen auf Gespenster und solche Geister, denen die Aufsicht über die Schätze dieses Gebirges zukäme und die sie in ihrer Gewalt hätten. Sie glauben daher, daß diejenige allein solcher Schätze theilhaftig werden könnten, die das Glück haben, diesen Geistern auf keinerley Art zu mißfallen und die vielmehr wüßten ihre Gunst und Zuneigung zu gewinnen; diejenigen hingegen, die diese Geister beleidigten und erbitterten wären der Gefahr ausgesetzt, ihre Gesundheit oder gar ihr Leben einzubüssen, wenn sie sich frech unterstünden einem solchen Orte nahe zu kommen. Und das wäre eben . . . die Ursache eines solchen Gepolters und des Herabwerfens der Steine; sie sehn es als ein Werk der Geister an, zugleich aber auch als einen untrüglichen Beweis der anwesenden großen Reichthümer und Schätze eines solchen Ortes. Viele haben sich daher auch zu unsern Zeiten durch eine solche Einbildung dahin verleiten lassen, in diesen Drachenkumpen (der in Mingsdorfergrund ober den Poppersee linker Hand liegt) ihr Heyl zu versuchen; wo sie aber anstatt der Schätze ihr Verderben

A mesterlegény történetének egyik elemét tehát Kölcey ab Hortistól vette, ezt azonban összeolvasztotta egy másik elterjedt szépeességi mondával. Ez a Zöld-tó vagy a Kárbunkuluskő mondája, amelynek számos feldolgozása van az irodalomban.¹ E monda szerint egy szégyen nemes ifjú, Horváth Gerő szereti a hatalmas Thököly leányát,² aki azonban csak úgy akarja hozzáadni, ha lehozza neki a Zöld-tó melletti bérc tetejéről a karbunkulus követ. Az ifjú nem tud hozzáférti, lelövi tehát, de a kő a tóba hull és ő is ott leli halálát. Ennek a mondának a költői elemeivel (az ifjú szerelme, az apa kapzsisága, kívánsága, hogy kincset hozzon a hegyekből, a szerencsétlen vég) élénkítette meg és tette érdekesebbé Kölcey az ab Hortistól átvett kincsásási keretet.

Sikerült tehát Kölcey novellájának összes lokális elemeit eredetükhöz visszavezetni. Az a kérdés marad most hátra, van-e megállapításainknak valami értékük Kölcey irodalmi működésének a megítélésében. Kölcey költészetének leglényegesebb és legjellegzetesebb vonása az eszmék világában való elmélyedése, a valóságtól való elzárkózás, hideg idealizmus és élettelen eszmeiség. Egyedül ha hazafias búja sarkalja írásra, olyankor éled fel kissé a valóság elől elbujó lelke. Költeményeiből ez eszmeiség és irrealizmus átment prózai írásaiba is és különösen novelláiba, amelyek beható lélekrajzoló és boncoló helyett okoskodó elmélkedőnek mutatják a költőt. Ideális, de élettelen

fanden und mit Arm und Bein, oder gar mit Leib und Leben ihren Fürwitz theuer genug bezahlen mußten. Denn indem sich ein Stück von einem Felsen loßreißet, so stößt es im Herabfallen an andre rauhe und herfüragende Felsen an, zertrümmert und nimmt noch andre mit sich, welches gleichsam einen Steinregen verursacht, dessen Gefahr niemand so leicht zu entrinnen im Stande ist, der sich einmal zuweit hinein gewagt hat. (64. l.)

¹ A monda leírását l. Scholz Frigyes: A Thökölyek a mondában (A késmárki ev. gymnasium értesítője 1878/1879); Bruckner Győző: Késmárk és a Thököly-család. (Közlemények Szepesvármegye multjából 1909. 322. l.) Költői feldolgozásaira vonatkozólag l. Lám Frigyes cikkét a Közl. Szepesvármegye multjából 1914. 98—101. ll. — A régebbi irodalomban a következő említéseit ismerem: Johann Asboth, Beschreibung des Felsenkessels, in welchem der grüne See eingeschlossen ist (Bredetzky: Beyträge zur Topographie des Kr. Ungarn. I. Wien 1805. 38. l.); Jakob Melzer, Über die vorzüglichsten Seen auf den Karpathen (Csaplovics: Topogr. statist. Archiv des Königreiches Ungarn 1821. I. 55.).

² A mondának egy másik változata szerint Thököly fia szereti egy pásztor leányát; harmadik variációja, hogy egy pásztor lövi le a karbunkulus követ.

erkölcsiség hatja át Kölcsey elbeszéléseit, amelyeknek javító és példaadó célja szinte feltűnően válik érezhetővé.

És ez általánosságban tartott, minden melegebb valószerűséget és mélyebb realizmust nélkülöző novellák közt a *Kárpáti kincstárban* vannak részek, amelyek aránylag realiztikus pontosságukkal és aprólékosságukkal mintegy ellentétben látszanak lenni Kölcsey költői természetével. E látszólagos ellentétet magyarázza meg fejtegetésünk, melyből kiviláglik, hogy Kölcsey novellájának összes lokális elemei olvasmányaiból kerültek művébe, nagyrészt minden különösebb változtatás nélkül.

WEBER ARTHUR.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A Peleskei Nótárius és a bécsi Polizei Hofstelle.

Az idei háborús színházi évadban május elsején adták elő századszor Gaál József Peleskei nótáriusát a Nemzeti színházban. Az első előadás 1838-ban játszódott le furcsa időkben. Furesának mondhatjuk ez időket, mert a bécsi kormány; központosító törekvéseivel egybehangzóan valósággal szélmalom-harcot vívott minden szellemi megnyilvánulással. Különösen Magyarországgal volt sok bajuk Metternichéknek. Sejtették, megéreztek, hogy a magyarban őserők vannak, de végtelen rövidlátásukban az összes anyagi, szellemi meg erkölcsi őserőket nem elősegíteni akarták, hanem azok elnyomására törekedtek. Ez iparkodásuk legkiválóbb fegyvere a cenzúra s a rendőri felügyelet volt. A bécsi Polizei Hofstelle volt ez intézmények főhadiszállása. Főnöke ez időben Sedlnitzky gróf. Egy csomó «bizalmi emberük» volt; nagy tekintélyű meg köznapi szürke emberek egyaránt. E konfidensek valósággal csőszök voltak a szellemiek terén. Jel-szavuk az lehetett volna: mindenki és minden gyanús nekem, aki él! Minden aprólékos dolgot felfújtak s munkájukat a lehető legalaposabban iparkodtak elvégezni.

Természetes, hogy mikor 1838-ban, egy őszi napon, október 8-án, a pesti Nemzeti Színházban a Peleskei nótáriust először előadták, megrökönyödtek a konfidensek. Ebben a darabban sok a gyanús; ez mételyként hathat. Azonnal mentek a jelentések Bécsbe, melyeket alábbiakban közlünk. Az első így hangzik fordításban;

Jegyzetek Pestről, 1838, okt. 9. (Pol. Arch. No. 8976/154 ex 1838). «Tegnap a magyar Nemzeti Színházban a Peleskei Nótáriust adták. Ezt a paródiát Gaál József írta Gvadányi generalis hasonló nevű kedvelt vígjátéka (?) nyomán. A darab nagy közönséget csalogatott oda, de a páholyok üresek voltak, mer persiflage-től félték. Bár a darab Gvadányi invenciója által nagyon érdekes lehetne, Gaál feldolgozásában többet vesztett, mint nyert. Gaál ugyanis együgyű jellemként hozta színre a falusi jegyzőt, míg Gvadányi munkájában egy Naturmensch, egy humoros Stockungar áll előttünk, ki Budára jön. Gaál a jegyző szájába gúnyoros mondásokat ad, melyeket csak mint egy párt szóvivője mondathatott el. Ez a körülmény és tény az, mely nem egy tekintetben furesává teszi ezt a paródiát. Az irodalom pártjai ismeretesek. Eddigelé csupán csak a lapokban civakodtak egymással, most már a való életbe is kilépnek, amiáltal bizonyos

fokú fontosságra tesznek szert. Tegnap történt meg először, hogy e civakodások színpadra kerültek. A Peleskei Nótárius főszemélyében ugyanis a dramaturgisták kitöltötték epés haragjukat az operistákon,¹ épp úgy az athenæisták a humoristákon,² végül az ultrapatrioták a német színházon.³ Azonkívül sok olyan egyént is csipkedtek, amelyiknek nem is szabadna érdemesnek lennie e figyelemre, mint például egy Bizay nevű élődsi csavargót, aki Bécsben fegyházban ült, de itt mint ál-báró szerepel és csinyjei által ismeretes, meg mint az ifjúság felbujtója.⁴ A paródiában levő pártoskodások nemcsak elvekre vonatkoznak, hanem személyekre is irányulnak. Így például a Munkácsy⁵ elleni csipkedéseket azonnal felismerték s a közönség nemtetszésének adott kifejezést illeténi czélzásokkor. Ha a pártgyűlölet immár a színpadra vitetik, akkor bizonynyal fontosabb korszak fog elkövetkezni, mert az elkeseredettség nem riad vissza semmitől. A Peleskei Nótáriussal megtörtént az első lépés s bizonyosra mondható, hogy mostantól fogva a helyzet mind komolyabbá lesz. Ezek az üldözések nem lesznek hátrányosak az irodalomra s a nemzet fejlődésére, sőt még inkább előnyösen és előmozdítóan fognak hatni, de szomorú katasztrófákat idézhetnek elő. Semmire sem lenne most nagyobb szükség — ha az ember a következmények szomorú elfajulását nem akarja —, mint egy minél tökéletesebben koordinált cenzurára.»

A másik jelentésben a darabról a következőket olvassuk: (Jegyzetek Pestről, 1838, okt. 9. (Pol. Archiv. No. 8837/154 ex 1838.)

«Ebben a darabban a magyarok szokásait és erkölceit e kifejezésekkel támadják meg: Magyarországon még magyarok laknak, bárcsak magyarul beszélnének is.» Erre azután a német nyelvnek halk lebecsülése következik. Végül a 3. szakaszban a falusi jegyző Pestre jön, ahol a Zrinyi kávéházban az étlapot nyújtják oda neki. Betűzgeti az ételek idegen neveit s többek közt Velencei Ostriga helyett Velencei Ausztriát olvas. Erre feláll s azt mondja: «No ugyan, a' ki az egész Ausztriát megeszik, (!) meggebed». E beszéden a komolyak megütköztek, a fiatalemberek felvidultak s végül harsogó nevetés tört ki.»

A darab ilyen «veszélyes» tulajdonai dacára is állandó műsordarab maradt a jubiláris előadásig és egyik láncszeme annak az impozáns irodalmi fejlődésnek, melyről Horváth Mihály találóan mondja: ⁶ A történelem alig mutathat fel példát, hogy valamely nemzet, pár évtized alatt,

¹ III. szakasz I. felv. 10. jel. és III. sz. II. felv. 2. jelenetekre vonatkozhatik e megjegyzés.

² III. szakasz I. felv. 11. jelenetre vonatkozhatik.

³ III. szakasz I. felv. 11. jelenetre vonatkozhatik.

⁴ Talán Baczur Gazsi egynehány jellemvonása innen van átvéve.

⁵ III. szakasz 2. jel. vonatkozik tán rá: Zajtay (leül a haramjakkal). Pedig kendből sem látszik ki a literátus ember! — Bandi: A mai világban az a legtöbb ember, kiből semmi sem látszik ki. — Munkácsy János a Rajzolatok c. szépirodalmi lap szerkesztője volt (1835—39). Munkácsy is konfidenskedett.

⁶ H. M. Huszonöt év. II. k. 209. l.

mind bel- mind külterjileg oly haladást tett volna irodalmában, mint a magyar.

LÁBÁN ANTAL dr.

Arany Nagyídoi Cigányaihoz.

Az első ének legpompásabb részlete a cigányság bemutatása, mely a komoly eposzok seregszámlájának paródiája. A hetven sátoraljának mind-egyikéből egyet-egyet hí Csóri a tanácsba s amint gyülekeznek, Aranyhol egy-egy jelzővel, hol néhány sorra terjedő történetkével jellemzi a füstösképű hősokeket. Így kerül sorra Csimaz is:

Jő Csimaz, kit hajdan értek lólopáson.
 «Nem loptam, felelé, követem alásszon,
 Keskeny úton fekütt, hol menni akartam —
 Bizony sohsem esett ilyen csufság rajtam.

«Hátul mennék: de rug; elől mennék: harap;¹
 Átugrani könnyebb, sokkal is hamarabb;
 Ugranám: felpattan... a hátára estem...
 Jó, hogy elfogátok, áldjon meg az isten!» (I. 39., 40.)²

Arany ezt a cigányfurfangot jellemző adomát jól ismerhette élő hagyományból is (gyerekkoromban magam is hallottam Aradon), de olvashatta is valamilyen adomás könyvből, kalendáriumból.

Ilyesféle *Kis János*-nak név nélkül megjelent *Elmés nyájasságok* (Soprony, 1806) című gyűjteménye is, melynek 73. lapján szinte szórul-szóra megtaláljuk Csimaz furfangos védekezését.

Kis János ezt egy adomához fűzi:

«E' bizony, tsak olyan forma menttség mint az egyszeri tzigányé: ki a' lólopás eránt kérdőre vonatván, így felelt: Tekéntetes Urakok [így!] a' mint ballagtam volna egy keskeny uton: keresztül állott előttem ez a' dög (a' ló). A' feje felé nem mertem menni, mert féltem, hogy megharap; a' fara felé pedig azért nem is közelítettem, mert tartottam tőle, hogy megrug. Mit volt hát mit tennem? — Arra határoztam végre magamat, hogy keresztül ugorjam a' lovat. De bezzeg meg esett nekem szegény fejemnek; mert a' ló hátára találván esni, ez megijedt, 's elszaladt velem.»

Arany elbeszélésének s az idézett adomának sok helyen szó szerint való egyezése valószínűvé teszi, hogy a költő ezt a szöveget ismerte, ha nem is épen e könyvből, hanem olyan nyomtatványból, mely — talán másod-harmadkézből — innen vette; hisz az ilyen adomákat az újabb gyűjtemények rendszerint a régebbiekből szedik. Dittrich Vilmos a Nagyídoi Cigányokról írt tanulmányában (Bp. 1898, 61. l.) nem mutat e helyre,

¹ V. ö. Toldi estéje VI. ének, 4 vszak:

«Szent atyám» tünődék «vajmitéví legyek?
 Megharap, ha elül, — rug ha hátul megyek.»

² Arany ezt meg is rajzolta; eredetije a nagykőrösi gimn. könyvtárában; vö. Gyöngyösi L. Arany élete. 198. l.

mint közkeletű adomára, hanem csak ezt mondja: «Csimaz fölléptekor drámái elevenséggel halljuk, hogyan védte meg az ő lopással rágalmazott becsületét.»

TOLNAI VILMOS.

Csepreghy «Sárga csikó»-jának forrása.

E hosszú ideig kedvelt népszínművünk sikereit nem is nagyon lappangva nyomon kísérte az a gyanúsítás, hogy anyagát főként Balla János *Véres biblia* című színművéből vette Csepreghy, melyet szerzője a Népszínházhoz nyújtott be s itt Csepreghynek módjában volt áttanulmányozni az előadásra egyébként soha nem került darabot. Ezt a vádat Rákosi Jenő, a Népszínház akkori igazgatója, Csepreghy összes műveihez függelékül írt életrajzában alaptalannak mondja, mivel Csepreghy csak darabjának benyújtása után olvashatta Balla darabját s egyébként is csak abban hasonlít a két színmű egymáshoz, hogy mindegyikben egy-egy ember ártatlanul szenved 15 évi börtönt.

Másik forrásúl Besze Jánosnak egy elbeszélését pedzették. Ennek csakugyan van is alapja. A szabadságharc híres népszónoka, ki az első felelős magyar minisztériumot az ország nevében üdvözölte, a szabadságharc után az alföldön bujdosott s bujdosása emlékeit egy hosszabb elbeszélésbe szöve *Az élet-unt betyár* címmel adta ki (Pest, 1872). Szónoki stílvirágokkal kicifrázott, érzélgősen kiszínezett történet, de az Alföld akkori életének sok érdekes vonását jeleníti meg előttünk. Kétségtelenül legelevenebben, legtisztább népiességgel elbeszélrt része *A sárga csikó* története, melyet egy Mihály nevű tanyai gazda mond el az írónak. Annyira élénk és jellemzetes a sárga csikóért magát nekibúsult és bűnre adott legény történetének elmondása, hogy ezt jelentéktelen kihagyásokkal teljes egészében átvette Csepreghy. A Hólyagos csárda (Beszénél is egy Hólyag nevű csárda van a tanya közelében) gazdája teljesen Besze szavai-val beszél el (III. felv. 2. jel.) Csorba Mártonnak Csongorádi Pityke Bandi (Beszénél: Csongorádi Pityke Ferke) történetét: hogyan vet szemet a gazda szép sárga csikájára s mint esik bűnbe, hogy árát előteremtse. Természetesen így Besze adta a színmű alapmotívumát is Csepreghynek s az a történet, amelyet ez kombinált hozzá, érzékeny játékokban meglehetősen elcsépelt tárgy: a lelkiismerettől furdalt bűnös családjában akar kárpótlást adni annak, ki helyette ártatlanul szenved. Ugyancsak Besze elbeszéléséből való a két besenyei (helyesebben: besnyői) koldus alakja s a jeles lócsicsár zsidó, Gólya Zélig neve is. A két koldus, mint minden vérbeli vásári koldus, mindkét írónál folyton gajdol; Beszénél egy egyházi éneket nyekeregnek mindig: «Örülj és örvendezz Sionnak leánya», Csepreghynél a bohózatos hatás kedvéért a krajcáros bicskával kicifráztatott verebélyi botról zsolozsmáznak. Szerepük a félélményekben könnyen, szinte önként kínálkozott Csepreghynek Besze elbeszélése után. Egyébként az egész darab széteső szerkezete magán viseli nyomát annak, hogy elbeszélésből van színművé átalakítva.

KÉKI LAJOS.

IRODALOM.

Lukescics Pál: Schwartner Márton élete és tudományos jelentősége. Veszprém, 1914. 163. l.

Az első magyar, bár nem magyarnyelvű diplomatikának és Magyarország első tudományos statisztikájának írója valóban megérdemelte, hogy az egyetem az általa alapított pályadíjra pályakérdésül Schwartner életének és tudományos működésének méltatását tűzze ki. Ennek a pályázatnak az eredménye a Lukescics munkája.

Nagy szorgalommal gyűjtötte össze és kellő megértéssel tárgyalja Lukescics a rendelkezésére álló adatokat, felhasználva Schwartnernek eddig kiadatlan irodalmi tárgyú leveleit is. Schwartner kiterjedt levelezést folytatott korának sok, irodalmi vagy társadalmi tekintetben kiváló személyiségével. Azokon kívül, melyeket Lukescics felhasznált és közölt is munkájában, családi levéltárakban is vannak Schwartnertől származó levelek; így tudtunkkal a br. Radvánszky-család levéltárában is.

Jól kidomborodik a munkából Schwartnernek a göttingeni tudóscsoporttal, Schlözerrel, Gattererrel való kapcsolata, Diplomatikájának s még inkább Statisztikájának nem csupán a hazai irodalom szempontjából való jelentősége és a Schwartnerhez csatlakozó írói és tudóscsoportnak a pesti tudományos életben való szerepe. Ami fogyatkozása volt Schwartner tudományos munkásságának, az főképp az úttörés nehézségeiből folyt. S hogy pl. diplomatikai munkájában annyi a tévedés, azt az eredeti anyagnak csekély volta okozta, melyet Schwartner ismerhetett. Ezt nem hangsúlyozza Lukescics eléggé.

Helyes beállításban ismerteti Schwartnernek a Crouy-eredet kérdéséről írt munkáját, tisztázva őt a megfizetettségnek ellene emelt vádjá alól. Igen sikerült a VIII. fejezet, mely a Schwartner ellen Horváth István által indított támadásokat ismerteti. Érthető, ha Horváth Istvánt, a kemény magyart, bántotta Schwartnernek németnyelvű és sokban németes munkássága; de hiba volt, hogy ez azután jórészt alaptalan feltevésekre ragadtatta Horváthot. Aki Statisztikájával Európaszerte elismerést és becsületet szerzett nemcsak a maga munkásságának, hanem részben a magyar tudományosságának is, igazán méltó arra, hogy az ellene emelt vádak alól legalább az utókor tisztázza.

A munka fogyatkozásai többnyire a kezdő író hibái. Az előadás igen körülményes; minduntalan igen messziről kezdi a dolgot és kevésbé oda-

tartozó, általános, sokszor kissé naiv részletekkel akasztja meg az előadás menetét. Főlöszleg pl. a Hume, Voltaire, Mabillon felfogásának és munkáinak részletes ismertetése. Még a Voltaire főbb munkáit is felsorolja (jegyzetben), a kezdő szokása szerint iparkodván értékesíteni minden ismeretét, és gyakran inkább magának, mint olvasóinak magyarázva. Írásmódja nehézkes, a kifejezésekkel küzdő (Argyus-szemekkel örködött; jóttevő érzés; kiadást eszközöl stb.) Nagyobb baj, hogy a nem magyaros kifejezések sem ritkák (tudvány, leköszölte, veszi kezdetét, hasonszőrű, lettek téve stb.).

Azonban a szorgalom és az alapos munkára való törekvés sokkal nagyobb Lukácsban az írói készségnél és ezért műve a kezdet nehézségeivel való küzdés mellett is igen becsületes munka. Schwartner tudományos működéséről elég jól tájékoztat és jól jelöli ki helyét tudományos irodalmunkban.

SZENTPÉTERY IMRE.

Dömötör Pál: Tóth Kálmán életrajza. (Olcso Könyvtár 182—183. sz.) Budapest, 1914. 8° 67 l. Ára 40 fl.

Tóth Kálmán emlékeztet a közelmúlt fölfrissítette. Két behatóbb tanulmányt is olvastunk róla Alszegey Zsolt tollából (*Tóth Kálmán drámaköltészete*. Egy. Phil. Közöny 1913. és *Tóth Kálmán lírájának fejlődése*. Irodalomtört. Közlemények 1915.) s az Akadémiában Császár Elemér tartott fölötté emlékbeszédet (Akadémiai Értesítő 1915.), mely a költő írói egyéniségét biztos és jellemző vonásokkal állítja elénk. Részletes életrajza azonban nincs Tóth Kálmánnak; mind a Szana Tamásé (A Magyar Heliokonban), mind az Endrődi Sándoré (a Lampel-féle Remekírók Képes Könyvtárában) meglehetősen hevenyészett munka. Dömötör Pál előttünk lévő könyvétől se várhatunk részletesebb életírást már terjedelménél fogva sem s az első lapon mindjárt jelzi is, hogy csak egyszerűen el akarja beszélni élete folyását. Mégis reméltük, hogy az író, aki bajai születésű épen úgy, mint Tóth Kálmán s valószínűen személyes ismerőse is volt, össze tudott szedni egy-két intim adatot, mely közel hozza a költőt az olvasóhoz s melynek későbbi életírói jó hasznát tudják venni.

Előre is kijelentjük, hogy a legteljesebb csalódással tettük le a könyvet. Végigolvassván, jó lélekkel elmondhatjuk, hogy nincs ebben a könyvben egyetlen adat, sőt egyetlen anekdota sem, amely ne lett volna már eddig is ismerős.

Közbe-közbe kitér Tóth Kálmán költészetére is, de itt is vagy közismert helyeket mond vagy tájékoztatanságról tesz tanubizonyosságot. A *Losonczy özege* c. balladát, melynek erőszakolt pszichológiája méltán visszatetszt keltett, semmiesetre sem avatja jóvá az, hogy a maga idejében lelkesen szavalták és Deák Ferencnek is tetszett. Népszerű balladáiról és románcairól megállapítja, hogy «ezek mindmegannyi szavaltati költemények, aminő műfajra a jelenkor irodalma törekszik (?)». Azt a tekintélyre hivatkozó megjegyzést is el lehetett volna hagyni, hogy Rakodczay sze-

rint *A nők az alkotmánybanhoz* hasonló értékű vigjáték azóta se látott napvilágot.

Legtöbbször idézi forrásait (még a Pallas-Lexikont is!), azonban Szana és Endrődi említett életrajzaira sehol se hivatkozik. Pedig nem egyszer (a többi közt a 11., 25., 44., 55., 65. l.) csaknem szóról-szóra egyezik velük. Lehet, hogy az író, egyszerű életrajzi adatok átvételéről lévén szó, nem találta a dolgot fontosnak (vagy egy forrást használtak, innen az egyezés), de félreértések kikerülése végett ez esetben is önállóbb fogalmazásra kellett volna törekednie.

Az egyetlen hely, hol részletesebb tárgyalásra és önállóbb fölfogásra törekszik, a Gyulai és Tóth Kálmán közti viszony. De ez is igen szerencsétlenül sikerült. Kétségtelen, hogy Gyulai sok íróval szemben elfogult, Tóth Kálmán iránt is. Csakhogy Dömötör kezdetleges dialektikájában nem jó védőt kapott a költő; valamint Gyulairól sem lehet azt mondani, hogy azért írta volna kritikáját, mert megharagudott Tóth Kálmánra egy verse miatt. Ez igazán nem hasonlít Gyulaira. Az sem áll, hogy Gyulai költészetén meglátszanék a «tanult poéta». Voltaképen Gyulai a lírában csak olyan naturalista volt, mint Tóth Kálmán.

Végül tájékoztatás megemlíthető, hogy az itt ismertetett munka nagyobb részét szerző az apatini szabad liceumban olvasta fel.

VÉRTESY JENŐ.

Az Izer. Magyar Irodalmi Társulat 1915. Évi Évkönyve.
Szerkeszti *Bánóczi József*. Budapest, 1915. Franklin-Társulat nyomdája.
440 l.

Az Imit 1915. évi évkönyvében két tanulmány az irodalomtörténetírók figyelmére is méltó. Ezek *Elek Oszkár*nak *Kis Józsefről* és *Harmos Sándornak A rajongók* című dolgozatai. Mindkettő komoly elmélyedés eredménye. Elek Oszkár époly kedvvel elemzi Kis József költészetét, mint amily szeretettel mélyed bele Harmos Sándor Kemény Zsigmond jeles regényébe. *Elek Oszkár: Kis József* c. dolgozatában úgy találja, hogy «Kiss József költeményeinek zenéje megbabonáz, elvarázsol». K. J. Hevesben és Biharban megismeri a népet s balladáit vizsgáltunkkor erről a fontos mozzanatról nem lehet megfedkezünk. A költő élete keserves küzdelmeit meghatóan gyónja el *Mese a nagy csizmáról és a kis cipőről* c. szép költeményében. Jeles írók s költők csoportosultak K. J. és lapja köré, ki neve súlyával is fontosságot adott lapjának. K. J. nemcsak megélője az élet mozgalmasságainak, hanem éneklőjük is. Lírájának vannak elvétve viharos hullámvérései vagy szenvedélyes kilobbanásai. Az ő költészete nem egyszer idézi emlékezetünkbe Kölcsey Ferenc, Bajza József, Tompa Mihály, Gyulai Pál és Reviczky Gyula borongó líráját. Szereti a csendes bánatot, édes bűt, szelid ábrándozást. Kedveli a tördelt, szomorú hangokat. (*Dalai*m.) A mulandóság komor hangulatával, a kifejezés zordon erejével ragadja meg a lelket egyik legmegkapóbb költeménye: *Szilveszter éjjel*. «Anyát siratott-e költő igazabb, meghatottabb s szíveket varázslóbb fájdalommal, mint K. J.?»

K. J. az emléket szentnek tartja. A *Drága nyomok* c. költeményében annyi melegség s varázs van, mint Tompa Mihály *Őrizd meg* c. mesteri költeményében. Az emlék nála a mult gyönyöreinek elsíratásával nyer művészbibb avatást. Költészetében megvillan a vágy indítéka is. E. O. dal-költészetünk egyik gyöngyének nevezi az *Ó mért oly későn* c. költeményét. K. J. a boldogságnak nemcsak emlékét és vágyát, olykor jelenvalóságát is kifejezi. (*A nászbokréta, Téli estén.*) Egy-egy eszmét kecsesen, érzelmességgel tud kifejezni; az ötlet olykor tréfává szélesedik, majd szatirává izmosul, mint a *Petőfi-ház* c. költeményben, olykor erősebb lendülettel fejezte ki érzelmeit. (*Ar ellen, Odessza.*) Kis Józsefet a *Tüzek költőjének építhetn ornansa* illeti meg. Újabbkori költészetünkben kevés olyan mesterműre tudunk rámutatni, mint a *Tüzek*. A szabadságszeretetnek a kifejezése hasonló hévvel és lendülettel ismétlődik egyik, legmegragadóbb alkotásában, a *Knyáz Potemkinben*. A *Naphoz* intézett szózata a hazaszeretet ünnepi megvallása. Kis József egyike legjelesebb balladaköltőinknek. Az ő balladáiban az érzelmesség hullámai áradnak el. Arany mellett Kis József és Tolnai Lajos a legkiválóbb balladaköltőink. Balladáinak modora Arany szellemére vall, de mintha némi merevség volna bennök a bomlott lélek zaklatottságának a festésében. Hogy Kis József megérezte a falu tragédiáit, balladáit lehetnek rá a tanuk. Balladáinak eredeti tárgyköre a zsidóság élete. *Simon Judit* balladaköltészetünk egyik legkiválóbb alkotása. Elbeszélő költeményei is lírai jelleműek. A *De profundisban* lélektani problémát vet fel s gyönyörű lírai helyekkel tüzdelt meg. A *Jehova* a lírai jellemű költői-elbeszélés-irodalom egyik legjelesebb terméke. A *Legendák a nagyapámról* c. költeménye Byroni sajátságra emlékezteti az olvasót; ennek olvasásakor könnyek közt mosolygunk. Kis József költészetéből a műgond nyilván kitetszik. Költeményei «mély-séges, meghatott, őszinte és bűvös költészet varázsával hódítják meg a szíveket».

Harmos Sándort: A *rajongók* c. dolgozatában néhány új szempont és a szeretet elmélyedése Kemény 20 éves regényírói pályájának ez utolsó, legérettebb alkotása iránt jogosítja fel a mű taglalására. A Budapesti Hírlap 1855-i évfolyamában jelent meg K.-tól egy «történeti novella»: Deborah 19 fejezetben. Ebből 13 fejezet változatlanul átmént az 1858—59-ben írt 4 kötetes regényébe, a *Rajongókba*. Kemény a Deborahral nem lehetett megelégedve, azért megírta a *Rajongókat*. Milyen a történeti anyag szerepe a regényben? Egy mozgalmas korról elterelni a figyelmet egy erdélyi belső ügy által, ez Kassai célja s ez a regény művészi egysége. A történelem csak keret, melyben egy nagy személyiség alakja bontakozik ki, Péchy s őt nem veszjük többé szemelől. Keményt nem fejlődő, ki nem forrt regényalakjai képesítették és hatalmazták fel a regény megírására. Kassai, Péchy jelleme bármily megállapodott, a mű terjedelmét több művészi szempont igazolja. A regény alapotívuma Kassai és Péchy feneketlen, kölcsönös gyűlölete. Tartalmas mese, mesterséges bonyolítás nincs a *Rajongókban*. Kemény költötte a mesét; történeti tény csupán Péchy elítéltetése és leányának, Margitnak Gyulay Ferenczel való násza.

Mily nehéz e gyér mesét valószínűvé tenni! Indokolnia kellett Péchy ellenszenvét Kassai iránt s a lány szakításának lehetőségét. Kemény a meséjében rejlő szálakat szétágazó, párhuzamos cselekvényben, változó színhelyen oldotta meg. Bulwer volt ebben a mintája. A regényben nemcsak egy ember élete tükröződik, hanem a társadalomé minden árnyalatában. Kemény világa a főrangúak köre; de az író természetesen belevonja érdeklődésünk körébe a «piccolo mondo»-t is. A női jellemek éles megfigyelésére Keményt Balzac tanította. Fejezeteiben sok a drámaiság. «Az akarat a Rajongókban lokomotívszerű». Kemény az optimizmus vészthozó hatását rajzolja akaratunkra, cselekvésünkre. Kemény életfelfogására térve megállapítja, hogy az erény és a bűn, a jó és rossz eszméje vonul végig az egész alkotáson. Rosszul alkalmazott jóakarat végzetes következményei döbbenetnek meg a Rajongókban. Az erény és bűn viszonya is döbbenetes Keménynél. Világa azért nem sivár pesszimizmus. «Ha megnevezhetetlen bánat az élet hiábavalóságának fölismerésére késztet, meneküljünk K. Zs. műveihez, aki Bodó Klárával azt mondatja, hogy az ember akkor hisz a gondviselésben igazán, ha a *kötelességből* semmit sem mulaszt el; aki Joffát vétkesnek mondja, mert fél *remélni*, holott a kislelkűség istentagadás. S van-e, a mi történelmi korunkban a kötelességteljesítésnél s reménynél becsesebb kettős talizmánunk?»

ÁGNER LAJOS.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

A Budai Izr. Hitközség Értesítője. 1915. évf. 5—6. sz. — Az Irodalom rovatban *Évkönyv* címen az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság 1915. évi évkönyve cikkeinek, köztük Harmos Sándor Kemény Zsigmondról és Elek Oszkár Kiss Józsefről írt dolgozatainak ismertetése olvasható.

A Cél. 1915. évf. 4. sz. — *b. ny.* ismerteti a Mezey István szerkesztésében megjelent Magyar-török almanachot.

A Hét. 1915. évf. 16. sz. — *N. n.*: *Zuboly.* Kegyeletes megemlékezés Bányai Elemerről. — *Punin*: *A kocsis.* Alkalmi cikk vonatkozással arra, hogy Kiss József a Kisfaludy-társaságban székfoglalóját megtartotta.

U. i. 17. sz. — *Syrion.* Lovik Károlynak, az írónak méltatása.

U. i. 20. sz. — *Halasi Andor* ismerteti Lovik Károly posthumus könyvét az Egy elkésett lovag c. regényes feljegyzéseit.

U. i. 21. sz. — *N. n.*: *Vargha Gyula költeményei.* Alkalmi ismertetés, melynek szerzője többek közt ezeket írja: «V. Gy.-t pedig a konzervatív irodalmi tábor legértékesebb írói közé sorozzuk».

U. i. 22. sz. — *Carpaccio*: *Ekkehard* címen ismerteti Scheffel J. Viktornak a Kisfaludy-társaság kiadásában s Antal Géza fordításában megjelent könyvét. — *N. n.*: *Vajda János szobra.* Alkalmi cikk a Somló Sári által tervezett síremléknek a kerepesi-úti temetőben 1915. május 30-án tartott ünnepi leleplezéséről. (V. ö. Az Est 1915. 152. sz.) — *H. A.* ismerteti Kassák Lajosnak Éposz Wagner maszkjában c. új könyvét.

U. i. 23. sz. — *H. A.*: Kosztolányi Dezső: Öcsém c. kötetét ismerteti.

U. i. 24. sz. — *Halasi Andor*: *Strakoniczky Károly.* Meleghangú nekrológ a harctéren elesett fiatal íróról. — *bl.* Lakatos László: Érzelmes könyv c. művét, — *H. A.* pedig Szász Menyhértnek Ének néma mankókról c. könyvét ismerteti.

U. i. 26. sz. — *H. A.*: Méray Horváth Károlynak Amerika Cézárja c. regényét ismerteti.

A Nap. 1915. évf. 167. sz. — *N. n.*: *Hadak a hóban.* Somlyó Zoltán ily című novellás kötetének ismertetése.

Az Est. 1915. évf. 128. sz. — *Ambrus Zoltán*: *Háború és olvasmány* címen a háború idején kedvelt könyvekről ír.

U. i. 152. sz. — *Vajda János síremlékének leleplezése.* Napihír abból az alkalmából, hogy 1915 május 30-án, a kerepesi-úti temetőben leleplezték Vajda János művészi síremlékét. Az emlékmű Somló Sári alkotása. A költő jelentőségét az ünnepen Beöthy Zsolt fejtegette, majd Ferenczi Zoltán tette le a Petőfi-társaság koszorúját, végül Beregi Oszkár szavalta el a költő Tünetmények c. költeményét. (L. még Az Ujság 150. sz. és A Hét 22. sz.)

U. i. 171. sz. — *Baksay Sándor meghalt.* Nekrologszerű napihír arról, hogy 1915 június 18-án, Kunszentmiklóson, nyolcvanhárom éves korában meghalt Baksay Sándor a jeles szépirodalmi író. Főművei: Szederindák (1891), Gyalogösvény (1896), Dáma, továbbá Lucanus Pharsaliájának és Homeros Iliásának fordítása. (L. a többi napilapokban is.)

Az Ujság. 1915. évf. 121. sz. — p. g.: *A peleskei nótárius századszor.* A Nemzeti Színházban 1915 május 1-én épen századszor került színre Gaal József boházata.

U. i. 124. sz. — A Tudomány, Irodalom rovatban: *Az akadémiai nagyjutalom Heinrich Gusztávé.* A M. T. Akadémia 1915 május 4-én tartott osztályülésén (I. o.) az illetékes bizottság ajánlatára az I. osztály egyhangúlag úgy határozott, hogy a nagyjutalomra Heinrich Gusztávot, a Marczibányi-jutalommal való jutalmazásra pedig Berczik Árpádot javasolta.

U. i. 125. sz. — A Tudomány, Irodalom rovatban: *Rákosi Jenő a Bródy-díj kitüntetettje.* A M. T. Akadémia 1915 május 5-én tartott nagygyűlésén a Bródy-jutalom odaitélésére kiküldött bizottság egyhangú javaslata értelmében a nagygyűlés a jutalmat Rákosi Jenőnek ítélte oda. Ugyanekkor a nagygyűlés Vargha Gyula, Szily Kálmán és mások felszólalása után a nagyjutalomra vonatkozó javaslatot visszaadta a I. osztálynak újabb javaslattevélt végett. Ez ülésen a nagygyűlés az I. o. előterjesztésére a Lévy Henrik-jutalmat, mely 1914-ben «A jellemrajz a magyar szépirodalomban» című pályátételre volt kitűzve, Kéki Lajosnak ítélte oda. A Halmos Izor-pályázatot (1000 kor.) újból kitűzik (ily címmel: A magyar szépirodalmi kritika története. L. Az Ujság 1915. 124. sz.).

U. i. 126. sz. — A Tudomány, Irodalom rovatban: *Az akadémiai nagyjutalom nyertese Lévy József.* A M. T. Akadémia 1915 május 6-án az I. osztály javaslatát elfogadva, a nagyjutalommal Lévy Józsefet, a Marczibányi-mellékjutalommal pedig Berczik Árpádot tüntette ki. (Előzőleg az osztály tudomásul vette, hogy Heinrich Gusztáv, akinek a nagyjutalmat előzőleg odaitélték, az osztály elnökének bejelentette, hogy a jutalmat nem fogadja el.)

U. i. 129. sz. — *Az Akadémia ünnepe.* A M. T. Akadémia 1915 május 9-én tartott LXXV. ünnepélyes közülésének ismertetése. Berzeviczy Albert megnyitó beszéde után Heinrich Gusztáv terjesztette elő jelentését az Akadémia 1914. évi munkásságáról. Majd Lenhossék Mihály tartott előadást Teendőink az antropológia terén címmel. Azután Kozma Andor adta elő Zrínyi a költő c. költeményét. Végül Prohászka Ottokár az objektív idealizmust fejtegette.

U. i. 141. sz. — *Kozma Andor: Majthényi Flóra.* Meleghangú nekro-

log abból az alkalomból, hogy néhai jeles költőnk, Tóth Kálmán felesége (Tóth Béla édesanyja) 1915 május 20-án meghalt s a budai farkasréti temetőben eltemették. — *Jókai Mór huga meghalt.* Napihír özv. Peti Józsefné szül. Vály Mária haláláról.

U. i. 150. sz. — *Vajda János siremlékének leleplezése.* (L. Az Est 152. sz.)

U. i. 158. sz. — *Barabás Ábel meghalt.* Napihír abból az alkalomból, hogy B. Á. a kolozsvári unitárius főgimnázium tanára, ki egyebek közt Petőfiről és Vas Gerebenről is írt egy-egy nagyobb tanulmányt, 1915 június 6-án meghalt (L. a többi napilapokban is.)

U. i. 160. sz. — *A Csokonai-kör hadi népköltési pályázata.* (L. a Figyelő rovatban.)

U. i. 167. sz. — *Új egyetemi magántanárok.* (L. a Figyelő rovatban.)

U. i. 169. sz. — *Szilágyi Géza: Baksay Sándor.* (1832—1915). Tárcsa. A főbb életrajzi adatok ismertetése után szerző Baksay munkásságát méltatja. «Mindent egybevetve — úgymond — Baksay elbeszélő költészete a magyar kálvinizmusnak egyik legfajibb és legmaradandóbb irodalmi kristályosodása».

U. i. 171. sz. — *Baksay Sándor püspök temetése.* Napihír. A temetésen az Akadémiát és a Kisfaludy-társaságot Beöthy Zsolt, a képviselőházat Szász Károly képviselte.

U. i. 174. sz. — *N. n.: Bedőházi János meghalt.* Közli: B. halálát s rövid írói méltatását adja. «Legértékesebb munkája a *Két Bolyai* c. élet- és jellemrajz».

U. i. 187. sz. — — *án.: Kis könyvek.* Kosztolányi Dezső: Öcsém, Somlyó Zoltán: Hadak a hóban, Szász Menyhért: Ének néma mankókról c. műveinek rövid ismertetése és bírálata.

Adalékok Zemplénavármegye Történetéhez. 1915. évf. 1. sz. — *Spiszovszki Imre: Kazinczy Ferenc levelei vármegyénk archívumában.* K. egy levelét közli. — *Hegedüs Sándor: Szomjú Tarcál* címen a 200 év előtt élt Ember János verses krónikáját közli.

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 5. sz. — *Jelentés az Akadémia 1914. évi munkásságáról,* a pályázatok eldöntéséről, az akadémiai választásokról. A M. T. Akadémiai jutalomtétellei. Pályázati szabályok. A jelentésekből megtudjuk, hogy az 1914. márc. 23-diki ülésen a Teleki-jutalom odaitélésére kiküldött bizottság nevében a beérkezett pályaművekről Váczy János előadó tett jelentést s a jutalmat a *Fortuna szekere* c. vígjátéknak javasolta kiadni. Az összes ülés a javaslatot elfogadta. A mű szerzője, ki már több ízben nyert jutalmat: *Somló Sándor.* — A harmadik összes ülésen, 1914 márc. 30-án gróf Zrínyi Miklós, a költő halálának harmadfél százados évfordulója alkalmából *Négyesy László* l. tag méltatta Zrínyi költői és írói érdemeit s előadása kapcsán indítványozta, hogy az Akadémia Zrínyi halálának háromszázados évfordulóját alkalmas módon ünnepelje meg. Az 1915 május 25-diki összes ülésen erre vonatkozólag elhatározta az

Akadémia, hogy a Syrena kéziratát, mely a zágrábi egyetemi könyvtár tulajdona, lefényképezte; egyben kimondta, hogy Zrínyi munkáinak kritikai kiadása, kommentálása (Zrínyi közéleti és írói jellemzése) ügyében az I. és II. osztály véleményének meghallgatása után fog dönteni. — Az 1914 nov. 23-diki ülésen Heinrich Gusztáv r. t. tett jelentést az 1914. évi Kóczán-pályázatról s a bíráló bizottság határozata alapján a jutalomra *A poeta* című háromfelvonásos színművet ajánlotta. Az összes ülés ehhez hozzájárult. A mű szerzője Balázs Sándor székelyudvarhelyi főreáliskolai tanár, aki már több ízben részesült az Akadémia kitüntetésében. — Az Akadémia vagyona 1914 dec. 31-én: 5.242,342 K 77 f. — A nagyjutalomról és Marczibányi-mellékjutalomról szóló jelentés alatt Herczeg Ferenc és Horváth Cyrill nevei olvashatók. A bizottság az 1908—1914 közt megjelent munkák közül kiemelendőknek a következő műveket ítélte: Kéki Lajos: Tompa Mihály, Bleyer Jakab: Gottsched hazánkban, Váczy János: Tompa M. életrajza, Katona Lajos irod. tanulmányai I—II. k., Császár Elemér: Ányos Pál; A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században, Bayer József: Shakespeare drámái hazánkban I—II., Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái XII—XIV. k., Bereczik Árpád színművei I—V., Heinrich Gusztáv: Faust. (E sorozat kétségkívül hiányos.) A nagygyűlés a nagyjutalmat Lévy József t. tagnak, a Marczibányi-mellékjutalmat pedig Bereczik Árpád r. tagnak ítélte oda. Az 1915. évi Bródy-jutalmat Rákosi Jenő t. tag kapta. (Az 1915 május 6-diki nagygyűlésen megválasztott új tagok névsorát s a M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételeit l. folyóiratunk 1915. évf. 219., 220. l.)

Alkotmány. 1915. évf. 116. sz. — *N. n.*: Friedreich István: Széchenyi életrajza. Hosszabb cikk arról, hogy az Akadémia Friedreich könyvét 4000 korona jutalommal tüntette ki.

U. i. 120. sz. — *Friedreich Endre* Friedreich Istvánnak. Széchenyi életrajza című nemrég megjelent nagy munkájáról ír.

U. i. 121. sz. — *Andor József*: *Kulturánk válsága* címen megállapítja, hogy a magyar kultúra válság elé került. Irodalmunk is. «A nyugatisták organuma egyelőre megszűnt. Nemzetközi írói nagyságaink búsás fizetéssel a harctérre mentek, az itthonmaradottak vagy elhallgattak, vagy szellemesen kigúnyolt nacionalista frázisokkal töltötték be a megírni köteles hasáboakat.»

U. i. 134. sz. — *Cseplő István* ismerteti Erdélyi László Magyar művelődéstörténetét.

U. i. 158. sz. — *N. n.*: *Strakoniczky Károly*. A harctéren elhunyt fiatal író emlékének szentelt kegyeletes sorok.

U. i. 163. sz. — *cs. i.* ismerteti Takács Erzsike: Daloskönyvét.

Állatvédelem. 195. évf. 1—2. sz. — *Máday Izidor*: *Herman Ottó* (1836—1914). Vezetőcikk az elhunyt jeles tudósról.

Aquila. 1914. évf. — *Chernel István*: *Herman Ottó életrajza*. Utána

következik Lambrecht Kálmán: Herman Ottó bibliographiája. — Herman Ottó: Petényiről, a magyar zoológia úttörőjéről.

Barlangkutatás. 1915. évf. 1. sz. — *Lambrecht Károly: Herman Ottó.* (Arcképpel.) Az elhunyt tudós munkásságának méltatása.

Budapesti Hírlap. 1915. évf. 106. sz. — *N. n.: A háborús dalok lélek-tanához* A katonadalog tükrözik legszebben vissza azt a hatást, melyet a háború lázában élő nemzetre a háború tesz. Mennél egyetemesebb a nemzetet fegyverbe hajtó érzés, annál lelkesebbek ezek a darabok. Nálunk a leg-nemzetibb felbuzdulás idején a Rákóczi-szabadságharc katonái belesírták panaszukat a «Hej Rákóczi, Bercsényi» énekébe és hetykén vetette oda a kuruc, hogy «Balog Ádám a nevem, most élem gyöngyéletem». A 48-as időkben Petőfi dalolt a nép helyett, de a nép maga Kossuth Lajos üzenetéről énekelt s ez a dal a nemzet, a nép himnusza, mely még ma is megdobbantja a duna—tiszaközi magyar szívét. Ritmusát a magyar lélek szabta meg.

U. i. 109. sz. — *Lovik Károly.* Az író életrajza s méltatása.

U. i. 125. sz. — *Rákosi Jenő* vezércikket ír a Bródy-jutalomról.

U. i. 142. sz. — *Leszik Andor: Ahol Herman Ottó pihent.* H. O. lillafüredi nyaralásáról.

U. i. 163. sz. — *A Költemények a harctérről* c. cikkel kapcsolatban Gyóni Géza két költeményét (Látod-e lengyel?, Végvári sáncokban) közli.

U. i. 169. sz. — *Baksay Sándor* meghalt. Tárca.

U. i. 170. sz. — *Hősi halál* címen Geönczy Bélának a harctéren elesett fiatal költőnek poezisét méltatja s Feltámadunk c. versét közli.

Budapesti Szemle. 1915. évf. 5. sz. — *Munkácsi Bernát: Vámbéry Ármin tudományos munkássága.* (II. és bef. közl.) Etimológiai kutatásai vezették Vámbéryt «Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes» (Bp. 1879) c. művének megírásához, mely tudományos munkásságában az átmenetet jelzi a nyelvészet teréről a tehetségének inkább megfelelő néprajzi és őstörténeti irányhoz. Ez a mű V. sikerültebb munkái közé tartozik s főképp Ahlquist «Die Culturwörter der westfinnischen Sprachen» (1873) című könyvének hatása alatt keletkezett. A szófejtő műveletek nem ritkán ismétlik az etimológiai szótár tévedéseit s ami nagyobb baj, helyel-közzel itt is fölmerülnek, mint előbbi nyelvészeti munkáiban képzeleti adatok. E nyelvészeti tanulmányok közben nem lankad V. érdeklődése a keleti török irodalom iránt sem. Erről tanuskodik: «A turkomanok nyelvéről» címen 1879-ben kiadott közleménye, melyben Mahdumkuli XVIII. századbeli turkoman népköltőnek divánjából 30 költeményt és töredéket mutat be fordítással és jegyzetekkel. Szintígy foglalkoztatja állandóan V. figyelmét a magyar etnológiai kérdés, melyet a «Magyar és török-tatár szövegyezések» bevezetésében adott fejtegetésekkel még nem tekintett elintézettnek. Már itt jelezte azt az alapnézetét, hogy valamint a magyar nyelv finn-ugor és török elemek «összeolvadása», a magyar nép se más, mint e népfajok

vegyüléke, tehát olyan alakulat, mint a török-szláv keveredésből eredt bolgár nép. E gondolat tüzetes igazolása alkotja főtárgyát V. «A magyarok eredete» (Bp. 1882) c. német nyelven is megjelent nagyszabású művének, mely számos hibája mellett is egyike a magyar őstörténetre vonatkozó irodalom legjelentősebb alkotásainak. Harcra kel benne a magyar nyelv-tudomány elismert nagy jeleseivel, Hunfalvyval és Budenzzel s bár fegyverzete gyöngébb, gyakran eltalálja ellenfeleinek sebezhető helyeit. Három akadémiai értekezése szól e vitáról: 1. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet; 2. A honfoglaló magyarok jellemzéséhez; 3. Őstörténet és nemzeti hiúság. Tudományos tekintetben V. kevesett ártott a finn-ugor elméletnek, sőt röviddel Hunfalvy és Budenz halála után — legalább a magyar nyelvet illetőleg — V. maga is meghódolt ezek alapnézetének. A török-magyar néprajzi egyezések kutatása közben élénken érezhette V. hiányát egy olyan munkának, melyben bő tájékozást találhatott volna a törökség összes törzseinek néprajzi sajátosságaira és alakulására vonatkozólag. Bizonyára ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy V., amint az ugor-török háború első hullámai lecsendesedtek, a jelzett feladat megoldásához látott s 1885-ben megjelenhetett «A török faj ethnológiai és ethnographiai tekintetben» c. könyve, mely egyidejűleg németül is napvilágot látott. Ez V.-nek tudományos tekintetben legsikerültebb alkotása. 1885-ben a törökség irodalmát egy más művel is gazdagította. címe: «Die Scheibainade. Ein ösbegisches Heldengedicht in 76. Gesängen von Prinz Mohammed Salih aus Charezm. Text, Übersetzung und Noten (Wien). Az itt kiadott Sejbaninameh verses krónika, 4500 párversből áll és Sejbani Mohammed khán haditetteit dicsőíti. Ezt a művet eddigelé nem ismerte az európai irodalom. Egyetlen példányát a bécsi császári könyvtár őrzi, ezt másolta le V. s adta ki saját költségén Fraknói Vilmosnak ajánlva. 1886-ban adta ki németül az előbbi évben angolul megjelent művét «Der Zukunftskampf um Indien» (Wien). Ennek a nagysikerű munkának megírására az a politikai esemény adott alkalmat, hogy Anglia afgánföldi érdekeltsége miatt majdnem háborúba keveredett ez időtájt Oroszországgal. 1887-ben jelent meg The Story of Hungary c. kötete egyszerre Londonban és New-Yorkban s utóbb spanyol és japán fordításban is. E műnek V. voltakép csak szerkesztője. A bevezető fejezetek származnak tőle, míg Magyarország történetének többi részeit munkatársak szolgáltatták. A keleti török irodalom körébe vág V.-nek «Zwei moderne centralasiatische Dichter, Munis und Emir» c. dolgozata 1892-ből. A magyar etnológia függő kérdéseire kapcsolódó újabb kutatásainak eredménye «A magyarság keletkezése és gyarapodása» c. könyv 1895-ből, mely a «Magyarok eredete» kiegészítő részének mondható. E műben már így ír: «A magyar nyelvnek és a különféle finn-ugor nyelvjárásoknak viszonyát mindenkinek észre kell vennie, meg azt sem tagadhatja senki, hogy a nyelvalakok rokonsági foka e két nyelvterületen inkább észrevehető, mint a magyar és a török nyelv terén». Mostani nézete szerint a honfoglaló magyarság tisztán törökfajú s töröknyelvű nép volt, menten minden ugor vegyüléstől, a mai magyar nyelv pedig a benne található török elemekkel együtt nem

Árpád magyarjainak, hanem az itt talált avar népmaradéknak volt beszéde s így nem Ázsiában, hanem Európa közepén, mai területén, Pannoniában keletkezett. Ennek a képzelődésnek aztán részletes magyarázatát adja. A székely-avar kapcsolatnak itt fölvetett eszméjét utóbb Thury József és Sebestyén Gyula bővebb tudományos anyaggal is bizonyították. A munka végeredménye, hogy a mai magyarság «ethnológiai unicum», a legtarkább népvegyülék... V. e. könyvét igen hűvösen fogadták úgy a tudósok, mint a nagyközönség. Amit talán egyebeken kívül érthetővé tesz az is, hogy az említett etnológiai föltevés nem volt új, mert Réthy László és Nagy Géza már V. előtt megkísérelték a magyar nép és nyelv keletkezésének illetően megfjtését, ami hírlapi vitára is alkalmat adott. Az ekkortájt világraszóló esemény, az ó-török feliratok megfjtése V. figyelmét is fölkelti s ő is részt óhajtott venni Thomsen és Radloff nagy munkái után is az idevonatkozó kutatásokban. Ez igyekezetének eredménye «Noten zu den alttürkischen Inschriften der Mongolei und Sibiriens» c. műve 1898-ból. A törökség régi irodalmára vonatkozik «Altosmanische Sprachstudien» c. tanulmánya (1901). E dolgozatát Thomsen Vilmosnak ajánlotta. Egyéb kisebb munkája mellett említésre érdemes «A magyarság bölcsőjénél. A magyar-török rokonság kérdése és fejlődése» c. posthumus könyve. Életének tanulságos történetét V. maga írta meg «Küzdelmeim» (1905) címmel. (Jóval előbb angolul is megjelent.) — *n.*: Kálmány Lajosnak, Ipolyi Arnold népmeseegyűjtőmánya c. munkáját ismerteti.

U. i. 6. sz. — Berzeviczy Albert: Az Akadémia palotájának félszázados fennállása. Az Akadémia 1915 május 9-én tartott ünnepélyes közülésén mondott elnöki megnyitó-beszéd. — *Közma Andor: Zrinyi, a költő.* Költemény. — *r. r.: Új magyar regények.* Biró Lajos, A Serpolette, és Szerdkényi Anna, A nagy nő c. regényeinek ismertetése és bírálata.

Byzantinische Zeitschrift. 1914. évf. 1—2. sz. — *E. Gerland* ismerteti Herczeg Ferenc *Bizánc* c. tragédiáját a Bibliothèque Hongroise c. vállalatban megjelent francia fordítás (1912) alapján. Az ismertetőt főleg a személyek történeti eredete érdekli. Magáról a drámáról megjegyzi, hogy erős színpadi hatásesszközökkel készült, de úgy látszik sajnálja, hogy a színrevívés könnyedebb szellemben, nem pedig a Schiller-féle történelmi tragédia nyomán történt.

Das Literarische Echo. 1915. évf. 15. sz. — *Ignaz Peisner: Ungarischer Brief.* A háború nem akasztotta meg az irodalmi életet. Cikkíró részletesen beszámol a Petőfi-társaság és a Kisfaludy-társaság üléseiről, Alexander Bernát előadásáról (Világirodalom és világháború), a Magyar Shakespeare-Tárról és a Teleki-jutalomról. Kiss József a háború hivatott költője. Az Olcsó Könyvtárban és a Magyar Könyvtárban aktuális füzetek jelennek meg.

U. i. 17. sz. — Ignaz Peisner: Das deutsche Theater im alten Pest-Ofen. Kádár Jolán értekezésének (Német Philologiai Dolgozatok XII. sz.) elismerő és bő ismertetése. (E mű ismertetését l. folyóiratunk : 1915. 153. l.)

Debreceni Protestáns Lap. 1915. évf. 18. sz. — *Napról-napra* címen Kölcsenyre s Wesselényire vonatkozó ismert adatokat közöl.

U. i. 22. sz. — *Napról-napra* címen Wallaszky Pálra, Bajza Józsefre és Petőfi Sándorra vonatkozó ismert életrajzi adatokat közöl. — *N. n.*: *Fiók Károly.* Kegyeletes sorok F. K.-ról. Vezércikkben: *Jánosi Zoltán: Halotti imádság F. K. felett.*

U. i. 23. sz. — *Pap Károly* búcsúztatóbeszéde Fiók Károly felett.

U. i. 25. sz. — *Garbóczi: Napról-napra* címen Kisfaludy Károlyra vonatkozó ismert életrajzi adatot közöl.

U. i. 26. sz. — *N. n.* *Baksay Sándor.* Vezetőcikk. Méltatás.

U. i. 26. sz. — *Borsos István: Baksay Sándor.* (1832—1915.) B. életrajza és írói méltatása. — *K. J.: Dr. Baksay Sándor temetése.*

Deutsche Literaturzeitung. 1915. évf. 23. sz. — *Ludwig Rácz* röviden ismerteti Szigetvári Iván: *A komikum elmélete* (1911) c. könyvét. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1912. 120. l.)

Die Zeit. Wien, 1915. évf. 4547. sz. — *Karl Hans Strobl: Die gelbe Kalesche.* Meleghangú ismertetés Szini Gyula novelláiról, melyek a «Magyarische Bibliothek» első kötete gyanánt jelentek meg. Cikkirő a jövőben a magyar irodalom szélesebb külföldi elterjedését reméli. «Vielleicht bringt dieser Krieg, in dem wir die Ungarn so tapfer Kämpfen sehen, etwas wie eine Morgendämmerung der ungarischen Literatur für uns. Denn — um es möglichst schmerzlos zu machen, unsere Kenntnis der ungarischen Literatur beschränkte sich auf jene fixen Theaterkerle (főleg Molnár Ferencet érti), die auf den Bühnen Wiens ständige Besucher waren, und von der älteren Literatur auf die Namen Petőfi és Eötvös. Vielleicht erinnerte sich ein oder das andere silberhaarige Mütterlein auch noch des Namens Maurus Jókai oder wusste ein Jüngling etwas von Madáchs «Tragödie des Menschen», die man seinerzeit als den ungarischen «Faust» bezeichnet hatte.»

Egyenlőség. 1915. évf. 18. sz. — *Edelstein Bertalan: Évkönyv* címen az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1914. évi Évkönyvét ismerteti, s ennek cikkei közt két irodalomtörténeti tanulmányt (Elek Oszkárét Kis Józsefről, s Harmos Sándorét Kemény Zsigmondnak A rajongók c. regényéről).

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1915. évf. 5. sz. — *Bayer József: Romeo és Julia Borháton.* Gaal József: Gyűlölség és Szerelem című novellájának (1836) mottóját (mindössze két sor) Shakespeare Romeo és Juliájából fordította. E darabból a jelzett két sornál hamarabb semmi sem jelent meg magyar nyelven. Romeo és Julia első magyar története vérszegény költőietlen novella, mely csakis kortörténetileg érdemel figyelmet, mint adalék a Magyar Shakespeare-hatások rajzához. Érdekes, hogy a novella főalakjai egy ízben Bulwer és Hope regényéről beszélgetve össze-

hasonlításokat tesznek Bulwer és Scott közt is. Látszik ebből is, hogy az angol irodalom hatása a XIX. század harmincas évei táján föllendülőben volt nálunk. — *Wagner József: A Wagner-operák magyar fordításairól* írva rámutat a fordítások hibáira. — *Heinrich Gusztáv: Moór Elemérnek, A Toldi-monda és német kapcsolatai*, — *Kristóf György: Benedetto Croce, Esztetikája* (ford. Kiss Ernő), — *Gulyás József: Versényi Györgynek, Szíveket újító bokréta* (Ism. folyóiratunk: 1914. 467. l.), — *Kádár Jolán: Alfred Merbachnak, Bibliographie für Theatergeschichte 1905—1910*. — *Papp Ferenc: Báthory Andornak, Pósa Lajosról*, — *Vértessy Jenő: Csukovits Sándornak, Szigligeti Ede c. művét ismerteti és bírálja*. (E két dolgozat rövid ismertetését l. folyóiratunk: 1915. 63. l.) — *Réthei Prikkel Marian: «Fakó lovam a Murza»* címen utalva a kuruc-balladáról szóló vitára (Irodalomtörténet: II. 434. l.) azt fejtegeti, hogy a Murza lónév alapján Balogh Ádám nótájának hitelességét nem lehet kétségbe vonni. — *Weber Artur: A kuruc-balladák kérdéséhez*, azt bizonyítgatja, hogy a Riedl cáfolótól az Ethnographia 1914: 157—161. lapjain kiadott, Thaly hagyatékából való kézirat (melyről a közlők azt hitték, hogy benne a Bujdosó Rákóczinak eddig nem ismert változata van) nem egyéb idézetkiírásnál Thaly kiadványaiból. A cikkek sorát a szerkesztőkhöz beküldött könyvek és füzetek jegyzéke zárja be.

U. i. 6—7. sz. — *Wagner József: A Wagner-operák magyar fordításairól*. (II.) Folytatás. A Rienzi és a Bolygó hollandi c. operák magyar fordításairól. — *Alszegey Zsolt: Szücsi Józsefnek, Bajza Józsefről* szóló, — *Zolnai Béla* pedig *Kádár Jolánnak*, A budai és pesti német színészet története 1812-ig c. munkáját ismerteti és bírálja. (E munkák ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 124., 153. l.) — *Hellebrant Árpád: A magyar philológiai irodalom 1914-ben*. Könyvészeti egybeállítás. — *Bayer József: Az első fordítás Shakespeare Lucretiájából* címen megállapítja, hogy a nagy angol drámaíró Tarquinius és Lucretia c. darabjából az első fordítási részlet magyar nyelven P. Horváth Lázár Előítélet c. novellájában olvasható. (Honderű. 1843. I. 467—71. l.)

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 21. sz. — *Saly László* ismerteti Prohászka Ottokárnak: A háború lelke c. könyvét.

U. i. 23. sz. — *k. k.* ismerteti Szomori Dezsőnek Mária Antónia c. könyvalakban is megjelent drámáját.

Élet. 1915. évf. 16. sz. — *Szén: Magyar Bálintnak* verskötetét, — *cz. j.* pedig *Móricz Zsigmondnak* Mesék a zöld fűvön c. szépprózai munkáját ismerteti.

U. i. 17. sz. — *N. N.: A magyar költő*. Harsányi Kálmán hadbavonulásáról emlékezik meg, s arcképét közli. — *Brisits Frigyes* Karinthy Frigyesnek: Két hajó c. novella kötetét ismerteti.

U. i. 18. sz. — *N. n.: Lovik Károly*. Kegyeletes megemlékezés. — *a. j.: Bányay Elemér dr.* Meleghangú nekrológ a harctéren elesett íróról. — *N. n.: Bródy Sándor új fehér könyve*. Elitéli Bródy írói módját.

U. i. 20. sz. — N. n.: Az Akadémia. Glosszák az Akadémia 75-ik közgyűlése alkalmából.

U. i. 21. sz. — a. j.: *A tóparti gyilkosság és egyéb elbeszélések* címen Ambrus Zoltán ily című könyvét ismerteti.

U. i. 23. sz. — *Brisits Frigyes*: Ujhelyi Péternek «1914.» c. regényét ismerteti. — N. n.: *Jókai szobra* c. abból az alkalomból ír, hogy J. M. ércszobra helyéül Budapesten a Baross-utcai Wenckheim-palota előtt levő helyet szemelték ki.

U. i. 24. sz. — a. j.: *Sztrakoniczky Károly*. A harctéren elesett ifjú író méltatása.

U. i. 26. sz. — Közli Baksay Sándor arcképét.

Érdekes Ujság. 1915. évf. 14—20. sz. — A gyermekeknek szánt mellékleten: *Ludas Matyi*. Új köntösbe öltöztette Mózsi bácsi. (Gaal Mózes.) Gedő Lipót rajzaival.

U. i. 18. sz. — A hősi halált halt Bányai Elemér és a nemrég hirtelen elhunyt Lovik Károly arcképe.

U. i. 24. sz. — Közli a kerepesi-úti temetőben, Vajda János sírján felállított, Somló Sári által alkotott emlékmű, s' a Jókai Mórnak, a budapesti Wenckheim-palota előtt a Baross-utcában felállítandó szobor fényképét.

Erdélyi Múzeum. 1914. évf. 6. sz. — *Bedőházy János: Petelei Istvánról*. Visszaemlékezések, melyekből megtudjuk, hogy Petelei eleinte habozott a pályaválasztásban, míg végre a hirlapirodalomhoz szegődött. Mint a Kolozsvári Köztöny szerkesztőjét súlyos idegbaj támadta meg, melyből csak felesleges gondos ápolása folytán gyógyult ki. Elköltözött Remeteszegre, majd Vásárhelyt vett lakást, aztán megalkotta szovátai tuszkulánumát. Egyszerűen kevés változattal folyt élete. De tudott dolgozni. A róla írt megemlékezésben Haraszi Gyula párhuzamba állítja Mikszáth Kálmánnal, akivel egy időben tűnt fel. P. nem tartozott a szapora írók közé. Lassan, gondnal, szinte nehezen dolgozott. Műveiben a borongó hangulatot többen pesszimizmusnak tekintik; pedig nem az. Volt kedélye, csendes, de nem keserű humora. Azt a darab életet írta le, amelyet látott maga körül, úgy ahogy látta. — *Kiss Ernő*: Wallentinyi Dezsőnek, Ferenczy István levelei című munkáját ismerteti és bírálja.

Ethnographia. 1914. évf. 1. sz. — *Mészáros Gyula: A nagyszentmiklósi kincs rovásos feliratainak megfejtése*. Szerző szerint a szövegek megfejtéséhez a rovásjelek adták a kulcsot. A rovás maga ó-török rovásnak bizonyult s Jeniszei forrásvidékére vezet, ahol a Kr. e. III—IV. század óta folyton török népekkel találkozunk. A nyelvnek is valami ó-töröknek kell tehát lennie. A megfejtésre irányuló kísérlet a legrégibb török nyelvek segítségével történt s az ősi emlék megszólamlott. A kincs egyes darabjain magyarul állítólag ilyenformán hangzó szövegek állapíthatók meg: «Igyál, (de) tudj mértéket», «Öntsd lassan», «Töltsd» stb. A lelet világirodalom-

történeti jelentősége, hogy a tudomány mai állása szerint ezt a kincset a törökség legelső epigrafiái emlékének tekinthetjük. Az edények egyikén (21. sz. kerek csésze) görög felirat van, mely a tulajdonos nevét, fejedelmi rangját és országrészeinek nevét őrzi. Végeredményében a görög felirat alapján oly módon egészíthető ki a lelet rovásos feliratainak vallomása, hogy az aranyedények, amennyiben egyazon tulajdonos birtokában voltak, egy Buta-ul nevű és legnagyobb valószínűség szerint avar nemzetiségű fejedelem kincsét képezték. Az edények rovásos és görögbetűs felirata Kr. u. 567 után készülhetett a Tisza és Olt közti Gepida-uralom önállóságának megszűntével, tehát semmiesetre sem előbb a VI. századnál. — *Sebestyén Gyula: Ipolyi népmesegyűjteményéről.* Előszó a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII. kötetéhez, melyet Kálmány Lajos szerkesztett.

Euphorion. 1914. évf. 11. pótfüzet. — A füzet az 1912. és 1913. évben megjelent német irodalomtörténeti munkák bibliográfiáját tartalmazza. Képviselve van a német-magyar érintkezések irodalma is. Megtaláljuk a Heinrich-album és az Ungarische Rundschau tartalomjegyzékét, helyenkint ismertető megjegyzésekkel. Hosszabb ismertetés szól Berde Juliának Batsányiné Baumberg Gabriella c. dolgozatáról. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1912. 419. l.)

Földrajzi Közlemények. 1914. évf. 8—9. sz. — *Dr. Szilády Zoltán: Benkő Ferenc geográfái.* Utalva az egykorú külföldi irodalomra, néhány szóban összefoglalja a megelőző magyar földrajzi irodalmat, azután áttér Benkő Ferenc XVIII. századi (+ 1816.) földrajzi író s tanár műveinek (Parnassusi időtöltés 1793. — Magyar Geográfia II. r. 1801.) ismertetésére, melyekből bő szemelvényt ad.

Historische Zeitschrift. 1915. évf. 1. sz. — *E. Müsebeck* ismerteti Bleyer Jakab könyvét (Fr. Schlegel, 1913, v. ö. folyóiratunk: 1914. 60. stb.), kiemelve, hogy a Schlegel-Testvérek és a Széchenyi-család levelezése igen érdekes világot vet a német és magyar szellemi élet kölcsönhatására.

Hivatalos Közlöny. 1915. évf. 16. sz. — A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. Kéki Lajos* budapesti VIII. ker. állami főgimnáziumi rendes tanárnak a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán «A XIX. század magyar irodalmának története» című tárgykörből egyetemi magántanarrá történt képesítését (1915 június 8. — 41394) jóváhagyólag tudomásul vette és nevezettet ezen minőségében megerősítette. (L. a Figyelő rovatban is.)

Huszádik Század. 1915. évf. 4—5. sz. — *Kunfi Zsigmond: Gondolatok Zuboly halálára.* Bányai Elemér hősi halála alkalmából írt cikk.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1915. évf. 3. sz. — *Mitrovics Gyula: A Buda Halálának csodás eleme az esztétika és lélektan szempontjából.*

Arany a Buda Halálát egyszerűen hun regének nevezi. Nem lehet azonban kétség, hogy itt hőskölteménnyel van dolgunk. Az isteni beavatkozás, de általában is a csodás elem mutatja leginkább, hogy Aranynak mennyire ilyen hősköltemény írása volt a célja, csak hogy ezen a ponton Aranynak, a reális érzékű költőnek csaknem leküzdhetetlen akadályokat kellett elhárítania. Az eposzi hősök isteni küldetésével együttjáró csodás elem az újkori eposznak valóságos Achilles-sarka. Nehéz a mai eposzköltő feladata. Egész tárgyköre az emberfeletti erők világában helyezkedik el. Ezen még majdnem minden modern költőnek megtört az ereje. Kitérni pedig nem lehet a kérdés elől, mert akkor a hősköltemény elveszíti illetén jellegét. Arany megkülönbözteti a történeti hiteltől az eposzi hitelt. Felfogása abban foglalható össze, hogy a modern eposzíró mentől szorosabb kapcsolatot keresen a nemzet köztudatában élő mondai anyaggal, más szóval: a köztudatban élő és folyton ható eleven képzetekkel. Arany bőségesen kihasználta az idetartozó kínálkozó alkalmakat. A Buda Halálának csodás részei között mindössze egy van, melyben az előadó maga a költő. Ez a bölényvadászat Ármányjelenete (VIII. ének). Ez az egyedüli esztétikailag kevésbé igazolható rész a Buda Halálának csodás jelenetei között. Másutt mindenütt sikerült a költőnek leküzdenie azokat a nehézségeket, melyeket a modern kor műeposzírójának a helyzete magával hord. Ép így sikerült neki a csodás elemeket műve szerves egészévé tenni. — *Horváth Cyrill: A magyar ősi ritmus.* Szerző utal arra a körülményre, hogy a Régi Magyar Költők Tára I. kötetének régi kiadása ellen fölmerült az a kifogás, hogy olyan emlékek is vannak benne, amelyeket nem lehet kötött alakúaknak tekinteni. Kíváncsún tartja tehát, hogy mielőtt a gyűjtemény új kiadása sajtó alá kerül, az arra hivatottak hozzászóljanak azokhoz a ritmikai elvekhez, melyeknek számbavételével a könyv darabjai kiválasztattak, egyben Gábor Ignácnak idevágó elméletét is tüzetesebb bírálatra méltassák. Horváth ezt a maga részéről mindjárt el is végezvén, így folytatja: «Mindent összefoglalva: „A magyar ősi ritmus” (Gábor I. könyve) állításaiiban nem igen tudunk belenyugodni; az a tétele azonban, hogy ősi verselésünk nem olvasta a taktusok és sorok szótagszámát, egyike azoknak a tanításoknak, melyekkel bajos ellenkezni». — *Szegedy Rezső: Zrínyi Miklós és a Szigeti veszedelem a horvát költészetben.* (I.) Szerző az idetartozó horvát népköltési termékek ismertetése után «Az antireformáció a horvát Zrínyiásokban» címen azt fejtegeti, hogy az a szellem, mely a szigeti ostromról szóló horvát népköltészeti alkotásokat áthatja: a horvátságnak büszkesége arra, hogy a magyarsághoz tartozik, Sziget eleste után már hanyatlóban van. (Szerzőnek dolgozatához fűzött jegyzetéből megtudjuk, hogy nem jár töretlen úton, mert a horvát tudományos irodalomban a tárgyalás alapjául szolgáló alkotásokat egybeállította Srepel Milivoj: A szigeti hős a horvát költészet történetében. A szóban forgó művet ismertette — úgymond — Margalits Ede. Századok. 1903. 537—544. l.) — *Gorzó Gellért: Ráday Pál virágénekei.* Arany János Rádayról szólván, már 1864-ben fölvetette a kérdést, nem írt-e fiatalabb korában világi énekeket? A Ráday-levéltár felkutatása erre a pontra is fényt derített s igazolta Arany feltevését. A Ráday-

iratok között öt verse került felszínre; kettő még későbbi felesége Kajáli Klára megismerése előtt kelt: az egyik Sas Klarához, a másik B. (valószínűleg Bene) Borbálához szól, a többi három Kajáli Klarához. A Sas Klarához írtból (ha ugyan tőle való) kitűnik, hogy bizony Ráday Pálnak is kereszttul kellett botorkálnia a szív örvényein, míg feleségéig juthatott. A B. Borbálához írt vers technikailag Ráday legművészebb költeménye. A korabeli népszerű renesszánsz-hagyomány hatását, sőt némi barokk vonást is mutat Cupido, Pyramus, Thisbe emlegetésével, a forma játszíságával és a zenei csengésű középrímek sűrű alkalmazásával. A feleségéhez írt dalok választékos, de halvány billet-doux-k. Az e csoportba tartozó darabok közül különösen érdekes az egyik köszöntő vers, mert benne a felesége iránti szerelmét énekli meg a költő, ami sokáig elég ritka jelenség a magyar irodalomban. — Az Adattárban *Gorzó Gellért Ráday Pál virágénekeit* közli. (E közlemény, valamint az előbbi cikk megjelent Gorzó Gellért ily című könyvében is: Rádai Ráday Pál. Budapest. Athenæum. 140—148. l. és 172—176. l.) — *Harsányi István és Gulyás József: Petrőczy Kata Szidonia verseit közlik* (II. közl.) 10—29 drb. — *Sztripszky Hiador: Protestáns iskolai dráma a XVII. századból* címen egy 1698-ból való Cyrus kitételéről szóló, Miskolczi Zsigmondtól származó (Comœdia in qua, Cyri infantis ab Avo Astyage expositi stb. című) magyar iskoladramát közöl. A kézirat megcsonkulása folytán hiányzik a darabból az első felvonás utolsó pár sora, az egész második felvonás és a harmadik actusnak az eleje. Ellenben megmaradt épen a fődarabhoz csatlakozó négy közjáték, melyek irodalomtörténeti, nyelvészeti és néprajzi tekintetben egyaránt tanulságosak. A darab formája — kivéve a negyedik közjátékot (mely prózában van írva) — kötött: a szokásos Zrínyi-versszak, itt-ott kivált a közjátékokban prózával keverten. Szerzőjéről annyit tudunk, hogy Nagyenyeden (darabját is ott adták elő 1698. I. 24.) a poézisnek tanítója s egy-szersmind levő gróf Teleki Sándor tanítója volt. Ezen a jelenleg a M. N. Múzeumban lévő munkáján kívül egy ívnyi verses kézírata is reánk maradt. Közlő az ismertetett művel kapcsolatban megállapítja, hogy 1. a nagyenyedi kollegiumban a színjátéknak 1698-ban már hagyományos multja volt; 2. hogy téves volt eddigi kutatóinknak az az állítása, hogy a prot. iskolákban a XVII. század folyamán az iskolai színjátékok nyelve latinná vált. E darabbal protestáns részről a XVI—XVII. századbeli iskolai drámák száma immár húszra emelkedett, szemben a katolikusoknak négy hasonló emlékével. — *Zsinka Ferenc* Vörösmarty Mihálynak Kölcsey Ferenchez írott öt levelét közli. A kutatóktól már eddig is ismert és felhasználott levelek (1836, 1837. I. 4., 1837. II. 13., 1837. IV. 12., 1837. X. 6.) eredeti kézíratait a budapesti ref. teologia Ráday-könyvtárában levő Szemere-Tár őrzi. A levelekből egyebeken kívül megtudjuk, hogy Kölcsey a Vörösmarty-szerkesztette Athenæumban megjelent Parainesiséért tíz arany tiszteletdíjat kapott. — *Papp Ferenc: B. Kemény Zsigmond levelei Pusztakamaráson* (II. közl.) folytatólag tanulságos tájékoztató jegyzetek kíséretében közli a nagy regényíró kilenc igen érdekes levelét. A levelek 1856—1860 tájáról valók. — *Tolnai Vilmos: Ipolyi Arnoldnak, Kálmány Lajostól kiadott*

népmesegyűjteményét, — *Mikola Sándor*: a Bolyai Farkas és Bolyai János geometriai vizsgálatai c. művet, — *Sas Andor* Pulszky Ferencnek, Labán Antaltól sajtó alá rendezett kisebb dolgozatait, — *Király György*: Gragger Róbertnek, *Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn* c. műnkáját, — *Sas Andor*: Baldenspenger F.-nek, *La littérature c. könyvét* ismerteteti és bírálja. (Az első, harmadik és negyedik mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. 190., 187., 155. l.) — Az Új könyvek és füzetek rovatában Benedetto Croce Esztetikája — Kiss Ernőtől származó — magyar fordításának, továbbá K. Gy.-tól a Ferenczi Zoltán-szerkesztette Magyar Shakespeare-tár VII. kötetének rövid ismertetését kapjuk. (Utóbbi mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. 126. l.) — A tartalmas füzet közleményeinek sorát a *Hellebrant Árpádtól* összeállított irodalomtörténeti repertorium zárja be.

Juventus. 1915. évf. 13—14. sz. — *Josephus Irsik*: *Amato patriam!* E parænesi, quam fratris filio scripsit Franciscus Kölcsey. Kölcsey Parainesis egyik részletének latin fordítása. — *Temetésre szól az ének*. Carmen Alexandri Petőfi. Latine convertit Guilelmus Lehmann (vratislaviensis). Petőfi versének latin fordítása. — *Discipulus Gabriel*. Ad narrationem Victoris Rákosi convertit Andr. Szabó. (II.) Rákosi Viktor «Gábor diák» c. elbeszélésének latin fordítása.

Katholikus Szemle. 1915. évf. 5. sz. — *bg.*: *Magyar folyóiratok szemléje*. A Budapesti Szemle, Magyar Figyelő, Magyar Kultura, Huszadik Század márciusi füzetének ismertetése.

U. i. 6. sz. — sz. röviden ismerteti Paksy Gáspárnak Egyházi énekek és himnuszok, továbbá Kósa Rezsőnek, Ég felé c. verskötetét.

Kelet. 1915. évf. 4. sz. — *N. n.*: *Zuboly*. A harctéren elesett Bányay Elemérnek szentelt kegyeletes sorok.

Képes Ujság. 1915. évf. 11. sz. — Vajda János sírszobrának fényképét közli.

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde. 1915. évf. 4—5. sz. — *Julius Duldner*: *Die Rede des Christian Schesäus auf der Synode in Birtihalm*. Vonatkozással Pokoly Józsefnek ugyanezen német folyóirat 1914. júniusi számában megjelent cikkére szerző azt bizonyítgatja, hogy Schesäus a szóban forgó beszédet 1580 május 8-án tartotta (Szinyeyi, Magyar Írók-jában is így van feltüntetve) s nem 1585-ben, mint Pokoly állítja.

Közlemények Szepesvármegye multjából. 1914. évf. 3—4. sz. — *Szelényi Ödön*: *Genersich János*. (1761—1823.) A G.-ról szóló tanulmány befejezése. — *Dr. E. L.*: *Petzval József mint humorista*.

Külügy-Hadügy. 1915. évf. 25. sz. — *Földes Artur: Idegen kulturhatások Magyarországon.*

Magyar Figyelő. 1915. évf. 12. sz. — *Csathó Kálmán: Strakoniczky Károly.* Megemlékezés a fiatalon elhunyt szép jövővel biztató íróról.

Magyar Hirlap. 1915. évf. 128. sz. — *Lakatos László: Esti út.* Hangulatos megemlékezés Podmaniczky Frigyes báróról, a múlt század ötvenes éveinek regényírójáról.

U. i. 169. sz. — *Baksay Sándor.* Megemlékezés a jeles íróról elhunytá alkalmából.

Magyar Középiskola. 1915. évf. 3—4. sz. — *K.: Császár Mihálynak, Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme c. könyvét bírálja.*

U. i. 5—6. sz. — *Morvay Győző* ismerteti a Ferenczi Zoltán-szerkesztette Magyar Shakespeare-tár VII. kötetét. (L. folyóiratunk: 1915. 126. l.)

Magyar Kultúra. 1915. évf. 9. sz. — *Alszegehy Zsolt:* Szegedy Miklósnak, Virágok egy honvédsírja és Magyar Bálintnak, Fehér köntös a vérmezőn c. háborús vonatkozású verskötetét ismerteti és bírálja.

U. i. 10. sz. — *Deák Viktor: Bródy Sándor drámái.* Ha e drámák (A tanítónő, Medikus, Timár Liza, Dada, Hófehérke) főhősein szemlét tartunk, szembeötlik, hogy a darabok középpontjában nem férfi áll, hanem nő. Ezeknek a hősnőeknek két közös tulajdonságuk van: egyik az, hogy mindegyiknek megvan a maga irodalmi elődje, a másik, hogy mindegyikben van valami érthetetlen. A mellékalakokat is figyelembe véve megállapítható, hogy Bródy bizonyos életpályák iránt viseltetik nagy vonzalommal. Orvost nagy számmal szerepeltet: ez is Zola-hagyomány. (Általában e drámák íróját az irodalmi közvélemény Zola-tanítványának, a naturalizmus hívének tartja.) A másik élethivatás, mely felé érdeklődéssel fordul: a papi pálya, amelyet azonban szerző szerint nem jól ismer. Darabjai voltaképen szatirikus drámák. Értéküket tekintve: olyan naturalista drámák, melyekben nemcsak hűség nincs, hanem még valószínűség sem, nem jelentenek értéket. Végül Bródy fogyatékos magyarságát, a népnyelv ismeretének hiányát, a budapesti zsargonnal való visszaélését kifogásolja.

U. i. 11. sz. — *—k.: Szini Gyulának, Profán szerelem c. regényét ismerteti és bírálja.*

U. i. 12. sz. — *Z. röviden ismerteti Landauer Bélának, A nagy esztendő c. munkáját. — I.: A Nyugat-Jézusról.* Alkalmi vonatkozású, éleshangú cikk.

Magyar Nyelv. 1915 évf. 5. sz. — *Szücsi József: Szentmiklóssy Alajos és a nyelvújítás* (I.). Szentmiklóssy, mesteréhez — Kazinczyhoz — való ragaszkodásának nyilvánosan is kifejezést óhajtván adni, megírta első nyelv-

újtási cikkét (Észrevételek némelly új szók felől), melyben azt hirdeti, hogy a «pálmát bizonyosan a neologok nyerik el». Ajánlja, hogy «az új szók közül csak azok vétessenek fel, melyeket a nyelv ideálja megkíván s geniusza nem ellenz». E cikk a nyelvújítási vitát egy gondolattal sem termékenyíti meg, mégis némi feltűnést keltett és egy kis külön vitát eredményezett, melyben Fejér György, Horváth István, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Sándor és Szalay László is részt vettek. E vitán kívül Szentmiklóssy vállalta magára azt a szerepet, hogy visszautasítsa Bacsányinak Kazinczyék s a nyelvújítás elleni támadását. — *Simai Ödön: Faludi hatása Sándor Istvánra.* (II.) Miben áll Faludi stílművészete? Mondatainak kerek voltában. Mondatszerkezeteinek hullámosan ismétlődő elrendezését erősen éreztetik az ikerszóknak, egy vagy rokonjelentésű szavaknak, szólásoknak, az egymást erősítő szókapcsolatoknak sűrű alkalmazásai. Nem ritka Faludinál az idegen, főleg latin-görög szó. A velős rövidségre törekvés is jellemző rá, valamint az összetételeknek különböző fajai, mint a stílbeli tömörség eszközeinek alkalmazása. Népi hatás alatt él Faludi sűrűen az igenevekkel főnévileg. Összetételeinél jóval ritkábbak egyszerű új, vagy ez ideig annak tartható szavai. Ezek képzésmódja is azt bizonyítja, hogy főleg a körülírások elkerülésére célzott alkotójuk. Új feltűnő képzőket, szokatlanabb képzésmódokat hiába keresünk nála. Nem is egyéb az ő egyszerű szóújítása, mint régi hagyományok továbbfejlesztése. Sokáig Faludit tartották Gyöngyösi mellett az elsőnek azok között, kik merész elvonásokkal is éltek írásaikban. Több mint valószínű, hogy Faludi csupán népies kikövetkeztetéseket visz be az irodalomba. Ami mondatfűzését illeti, e tekintetben régies benyomást tesznek fordításai. Mindezekből világos, hogy Faludi nyelvújítása nem a Barczafalviék erőszakos purizmusa, hanem a nyelvnek jelesebb írók kezében végbemenő megbővüléséből áll. Faludi szépségre, képes színezésre is törekszik stílusában. Ezt pedig egyrészt épen úgy mint Kazinczy, beszédes jelzőivel, közmondásaival, de másrészt és főleg átvételeiben merész szólásaival éri el. Faludi itt vázolt igazi nyelv-művészetének hatása szembetűnő a Nemes Ember megjelenését követő korszak több íróján. — *Trócsányi Zoltán: Dávid Ferenc nevééről* írva Bogáthi Fazekas Miklós naptári feljegyzései alapján valószínűnek tartja, hogy Dávid Ferenc családi neve nem Dávid, hanem Herthelius volt. Dávid F. azonban mint magyar reformátor és magyar író sohasem használta e szász családnevet. — *Gulyás Pál* a finn-ugor összehasonlítás történetéhez szolgáltat adatot. — *Négyesy László: A gyulafehérvári nyelvemlék olvasásához* címen (v. ö. Magyar Nyelv, 1913. 72. l.) megállapítja, hogy Erdélyi Lajos olvasása helyes. — *Trócsányi Zoltán: A Könyvetske Az Igaz Keresztényi Keresztsegről* (Kolozsvár, 1570.) című eddig Dávid Ferencnek tulajdonított műről lehetségesnek tartja, hogy Heltai Gáspár fordította, vagy dolgozta át magyarrá.

Magyar Nyelvőr. 1915. évf. 1. sz. — *Simonyi Zsigmond: Herman Ottó.* Herman Ottó, A magyar pásztorok nyelvkinése c. munkájának ismertetése.

U. i. 2. — *Id. R. Vozáry Gyula: Gárdonyi szókincsből.* Nyelvészeti anyaggyűjtés Gárdonyi, Hosszúhajú veszedelem c. művéből.

U. i. 3. sz. — *Simai Ödön: A nyelvújítás történetéhez.* Szerző Farkasfalvi Farkas Ferencnek, egy Napoleonról szóló német mű (1808. Pest. Hartlénben K.) fordítójának életben maradt vagy sokáig élő szavait ismerteti.

U. i. 4. sz. — *Wertner Mór: Pelbárt-Privárt.* Szilády Áronnal szemben, aki szerint Pelbart annyi mint Bernát, szerző azt mondja, hogy ha az általa felsorolt «okirati adatok egymásutánját szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy a névnek alakja első felmerülésétől (1238-tól) kezdve 1270-ig állandóan Privárt. 1283-ban kezdetét veszi a Prebart, 1299-ben kezdődik az alakváltozás, amennyiben Prywart mellett később, nevezetesen 1315 és 1322-ben már a Pelbart és Pelbard érvényesül, míg végre, különösen a XV. század közepén és második felében a Pelbárt állandóan vezet». Befejezésül szerző utal Horváth Cyrill idevonatkozó felfogására. — *Id. R. Vozáry Gyula* Komlós Aladárnak folyóiratunk III. 462. lapján megjelent soraira való utalással a népies nagyításra közöl példát.

U. i. 5. sz. — *Simai Ödön: A nyelvújítás történetéhez. Pázmándiság.* Szerző röviden ismertette Pázmándy Sámuelnek 1786-ból való Schediasmata stb. című 314. lapos munkáját, megállapítja, hogy Pázmándy szófaragóinknak nemcsak útmutató forrása lehetett, hanem menedékhelye is egy-egy szó régiségének igazolására. A «Schediasmata»-k — úgymond — arról is meggyőzhetnek, hogy a XVIII. század végén megindult egész nyelvújításunknak egyik gyökérszálat az Otrokotsiságban, Pázmándiságban kell keresnünk». — *Rubinyi Mózes* ismerteti és bírálja Horger Antalnak, A nyelv-tudomány alapelvei c. munkáját. (L. folyóiratunk 1915. 154. l.)

Magyarország. 1915. évf. 109. sz. — *Lovik Károly meghalt.* Alkalmi megemlékezés. — *Aki Petőffel és Bem apóval beszélt* címen közli özv. Tüskés Ferencné halálhírét. (Nevezett gyakran beszélt arról, hogy Petőfi Prielle Kornéliát el akarta venni feleségül.)

U. i. 120. sz. — *Damó Oszkár: A 23-as honvédek Bányai Elemérről.* A harctéren elesett író emlékéit felújító sorok.

U. i. 121. sz. — *Szép Ernő: Bányai Elemér.* Kegyeletes megemlékezés. — *d. a.: A peleskei nótárius.* Reminiscenciák a 100-ik előadás alkalmából. — *Kacziány Géza: Az akadémiai nagy jutalomról.*

U. i. 169. sz. — *Baksay Sándor.* B. S. elhunytá alkalmából írt cikk.

U. i. 170. sz. — *Kacziány Géza: Vajda Jánosról.* Siremlékének leleplezése alkalmából. V. östetetségű, nagy költői lélek, akit a meg nem érdemelt kicsinylés tette emberutalóvá. Mint a tragikái hősnek, örökös háborgás lett főjellemvonása. Eleinte támadták, majd agyonhallgatták, ami még bántóbb volt a magános úton járó poétának. Magában forrongó vulkán volt, csakhogy forrongásáról nem vettek tudomást. Mint politikus, a magyarság, mint költő, az emberi szellem függetlenségeért harcolt. Mikor első röpirata, az Önbírálat megjelent, hamar köztudomásúvá lett, ki írhatta ezt a nagy feltűnést keltett, erőteljes könyvet, s ellene mérgezett nyilakkal indult meg a támadás. Még hazafiatlansággal is vádolták. Mikor képviselő-

nek is fellépett, ellenei megbuktatták. Szerkesztői állását is elvesztette, s ekkor alig volt miből megélnie. Csak Nagy Miklós, a Vasárnapi Ujság szerkesztője maradt meg hűséges gondviselőjének. — *K.: Szederindák.* Méltató sorok Baksay Sándorról.

U. i. 171. sz. — h. f.: Öcsém. Kosztolányi Dezső új könyvének ismertetése.

U. i. 173. sz. — Koroda Pál: Hún legendák címen irodalmunk hún tárgyú darabjait méltatja. (Arany János: Buda halála; Kisbán Miklós: A nagyúr; Vajda János: Ildikó; Gárdonyi Géza: Zéta; Váradi Antal: Hún utódok.)

Múlt és Jövő. 1915. évf. 5. sz. — Eisler Mátyás: In Memoriam címen Szilasi Móric halálának tizedik évfordulójára (V. 15.) ír kegyeletes megemlékezést s jellemrajzot. — *N. n.: Az Imit évkönyve.* Az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság 1914. évi kiadványának ismertetése. (L. folyóiratunk: 1915. évf. 256. l.).

Muzeumi És Könyvtári Értesítő. 1915. évf. 1—2. sz. N. n.: A Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége hatáskörébe tartozó közgyűjtemények működése és fejlődése az 1914. évben. Az érdekes összefoglaló ismertetésből egyebeken kívül megtudjuk: 1. hogy a budapesti Ráday-könyvtárnak sikerült több elveszettnek hit művet visszaszerezni; közöttük egy kötet kolligatumot, amelyben 16 régi magyar nyomtatvány foglaltatik két unikummal (Idari Péter: *Historia Alexandri Magni*. Kolozsvár 1591. Illyefalvi István: *Jephta, sive tragedia Jephtæ*. Kolozsvár, 1590.) — 2. A Főfelügyelőség id. Szinnyi József könyvtárát megvásárolván, annak legnagyobb részét a komáromi nyilvános közkönyvtár részére szánta. A könyvtár ez idő szerint a Magyar Nemzeti Múzeumban van rendezés alatt. — 3. A sáros-pataki ref. főiskola könyvtára gyarapodott Tompa Mihály és Fejes István több kéziratával. Az újabb gyarapodással e könyvtár Tompa-relikviáinak száma meghaladja a százat. Ugyanezen könyvtárban egy könyvtáblából áztatás útján előkerült az Argirus mese eddig ismert legrégibb kézirat-töredéke. (Szakszerű leírását l. a Magyar Könyvszemle 1914. évf. és *Ethnographia* 1914. évf.) — 4. A Sümegi Állami Darnay-Múzeum «Kisfaludy- és egyéb ereklyetár»-ának állománya: 4082 drb. — *Mihálik József* ismerteti Szendrei János és Szentiványi Gyula: *Magyar Képzőművészek Lexikona* (I. kötet. Bp. 1915. 616. l.) c. művét. Az ismertetés szerint e kötet az Ádám—Günther nevek közt 879 festőről, 45 miniátorról, 133 rajzolórról, 140 metszőművészről, 373 építészről, 266 szobrászról, 56 éremművészről, 905 ötvösről, 118 ércöntőről és 38 iparművészről számol be a XII. századtól kezdve máig. A mű három kötetre van tervezve, a negyedik pedig a pótlásokat fogja tartalmazni.

Nagyvilág. 1914. évf. 5. sz. — Irodalmi emlékek. Tompa Mihály egy magánlevelét közli, amelyben visszautasítja a féltékenység vádját. — A továbbiakban Lisznyay Kálmán és Egressy Gábor egy-egy versikéjét közli.

Nemzeti Nőnevelés. 15. évf. 6. sz. — —s. röviden ismerteti Baranyay Józsefnek: A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története, — Kozma Andornak: A katona a magyar költészetben c. munkáját és Madách művének Az Ember tragédiájának Császár Ernőtől sajtó alá rendezett kiadását.

Népművelés. 1915. évf. 2. sz. — *Irodalom és főváros.* Bárczy István ily című előadásának rövid ismertetése.

U. i. 3. sz. — *Sas Andor: Gvadányi és az oroszok.* A Nagy Péter utáni Oroszország első jellemzését G. nyújtotta irodalmunkban. Rontó Páljának Oroszországról szóló részében Benyovszky emlékiratai nyomán halad, de saját tapasztalataiból is merített. XII. Károly életrajzában G. arra hivatkozik, hogy tíz évig élt lengyel-orosz határvidéken s azonfelül a hét-éves háború idején oroszokkal együtt harcolt Nagy Frigyes ellen. Rontója is ekkor ismerkedett meg a moszkákkal; évekkal utóbb Benyovszkyval ellenük harcol már a mai nap jól ismert Zámostynál és Gródeknl és sok rubli tallért zsákmányol. G. orosz dolgokról Molnár János Magyar Könyvházába állandóan dolgozott. Világtörténetében tárgyilagos az oroszokkal szemben. Rontó Páljában állami életüket, közigazgatásukat feketén rajzolja. A nyugatra törekvő orosz politika Lengyelországra éppen ez időben mérte az első csapást és G. az elsők egyike volt, akik nálunk «a kozák lovak dobogását és a kancsuka suhogását a lengyel föld által rezonáltnan meghallották». Hogy az 1830-as lengyel forradalom leveretése óta az orosz hatalomtól való aggodás mindjobban terjedt nálunk, az jórészt Gvadányira vihető vissza, kinek Rontó Pálja a XIX. század egyik legolvasottabb könyve volt. — *Havadi Barnabás.* Kelecsényi János Az esztétika alapelvei c. könyvét bírálja.

U. i. 5. sz. — *Sas Andor* behatóan ismerteti Szűcsi József Bajza-monografiáját Farkas Zoltán hasonló művével együtt. (Előbbi mű ismeretetését l. folyóiratunk: 1915. 124. l., utóbbit: 1912. 131. l.)

Népszava. 1915. évf. 171. sz. — *Várnai Zseni: A távozó.* Lányi Sarolta verskötetének ismertetése. «Ez a leány költészete, a lelkekben virágzó érett, öntudatos, lányáldozásra készülő lányé. Költészetének nemcsak a lelke szép, hanem a külső ruházata is pompázatos».

U. i. 242. sz. — *ky: Peterdy Andor háborús versei.* Könyvismertetés.

Néptanítók Lapja. 1915. évf. 25. sz. — *K. H.: Baksay Sándor (1832—1915).* Nekrológ és Baksaynak 1899. VI. 30-ról kelt, Kovács Alberthez intézett érdekes levelének közlése. Közlő jegyzetéből megtudjuk, hogy Kovács Albert hátrahagyott iratai közt Baksaynak még két értékes levelét őrzi.

Neues Pester Journal. 1915. évf. 168. sz. — *X. Y. Z.: Ungarische Literatur.* Malonyay Dezső: A virtus, — Lovik Károly: Egy elkésett lovag, — Szomaházy István: A kém, — Barabás Artur: Kis mesék a csüggedőknek, — Herczeg Géza: Serajevotól Lodzig, — Ambrus Zoltán:

A tóparti gyilkosság és egyéb elbeszélések, — Mórícz Zsigmond: Mesék a zöld fűvön című munkáinak ismertetése és méltatása.

U. i. 169. sz. — *Das Denkmal Moriz Jókai's*. Napihír arról, hogy Berzevichy Albert a Jókai-emlékbizottság elnöke megtekintette a Strobl Alajos műtermében készülélfélben levő emlékművet, mely a nagy költőt üldöhelyzetben ábrázolja. Az emlékmű helyeül az illetékes tényezők a Baross-utca elején a Wenckheim-palota előtti teret jelölték ki. — *Bischof Alexander Baksay* †. (1832—1915.) Életrajzi adatok és rövid nekrológ Baksay Sándor ref. püspök és jeles szépirodalmi író halála alkalmából.

Nyugat. 1915. évf. 8. sz. — *Laczkó Géza* ismerteti Ambrus Zoltánnak: A tóparti gyilkosság c. könyvét. — *Kosztolányi Dezső: Két hajó*. Karinthy Frigyes novellás kötetének ismertetése.

U. i. 9. sz. — *Schöppflin Aladár: Bányai Elemér*. A harc téren elesett Zubolyról írt megleghangú emléksorok, emberi és írói jellemének méltatása. — *Zolnai Béla: A Bánk bán filmen*. Abból az alkalomból írt cikk, hogy Katona József kitűnő darabjáról mozgófényképet készítettek. — *Lakatos László: Cornel*. Megemlékezés Ábrányi Kornélról. — *Ambrus Zoltán: A dráma bírálatbizottságról* ír. — A füzet közli még Lovik K. önéletrajzát.

U. i. 11. sz. — *Kosztolányi Dezső: Éposz Wagner maszkjában*. Kassák Lajos ily című könyvének ismertetése. — *Zolnai Béla: Péterfy-essayk franciául*. A René Bichet és Stieglermár Róbert fordításában megjelent P. tanulmányok ismertetése.

U. i. 12. sz. — *Vámbery Ármin: Hogyan határoztam el, hogy Európába utazom és miért írtam meg ez emlékirataimat* c. részlet V. egy hátrahagyott írásából, melynek címe: Egy tatár emlékiratai. — *Kosztolányi Dezső: Rimkovács*. Kovács József (1780—1809.) verseskönyvéről ír. Felveti az eszmét, hogy érdekes volna alaposabban is foglalkozni Kováccsal, nemcsak születési dátumaival, hanem hogy «ki is lehetett ez a tépett életű, hőbortos, tehetséges Kovács?» — *Havas Gyula: Kis könyvek*. Kosztolányi Dezső: Öcsém (1914—5). — Szilágyi Géza: A háború mellől és Somlyó Zoltán: Hadak a hóban c. könyvét ismerteti. — *Meller Simon, Erdély Jenő és Lengyel Menyhért* pedig a harc téren elesett Strakoniczky Károly emlékének szentelnek kegyeletes sorokat.

Ország-Világ. 1915. évf. 16. sz. — *Farkas Emőd: Ég felé*. Kósa Rezső verses kötetének bírálata.

U. i. 20. sz. — *Kampis János* ismerteti Vargha Gyula verskötetét. Közli V. Gy. fényképét is.

U. i. 23. sz. — *Vajda János siremlékének leleplezése*. (Vezéreikk.)

U. i. 26. sz. — *Markó Miklós: Egy iglói lapszerkesztő ünneplése*. Telléry Gyula írói méltatása.

Österreichische Zeitschrift für Bibliothekwesen. 1914—1915. évf. 1. sz. — *Dienes László* bíráló megjegyzések kíséretében ismerteti Kont Iguác

magyar-francia bibliográfiáját s a budapesti Városi Könyvtár anyagából pótlásokat közöl hozzá.

Pesti Hírlap. 1915. évf. 107. sz. — *r.*: *Bánk bán*. A mozi vásznán megfilmezett klasszikus színdarabok közé tartozik immár Katona József remekje is. Janovics Jenő alkalmazta filmre, s először a Tivoli- és Corzó-mozi mutatta be április 19-én. Reméli, hogy igazi népszerűséget most fog kapni a *Bánk bán*. A filmen a főszerepet nagyrészt azok játsszák, akik a Nemzeti Színházban szokták játszani. A felvételeket gróf Korniss Károlynak századokkal ezelőtt épült kastélya környékén készítették.

U. i. 109. sz. — Szász Zoltán: *Lovik Károly*. L.-nak az írónak méltatása.

U. i. 142. sz. — *N. n.*: *Majthényi Flóra meghalt*. M. F. életrajzi adatai s temetésének leírása.

U. i. 156. sz. — Szász Béla: *Mit olvasnak a háború után?* Ma sok regényt olvas a publikum a különböző háborús olvasmányok mellett. Igen népszerű lett Jókai Mór: *Jövő század regénye* c. műve. Jósika is kezd népszerű lenni. Költeményeket is szívesen olvasnak mostanában; a katonák mohón olvassák Petőfit. Igazi háborús irodalom csak a háború után fog kifejlődni.

Pesti Napló. 1915. évf. 109. sz. — Lakatos László: *Lovik Károly halála*. Meleghangú részvétsorok.

U. i. 121. sz. — Sz.: *A Peleskei Nótárius századszor*. Gaal József népszínműve f. év május 1-én századszor adatott elő a Nemzeti Színházban.

U. i. 142. sz. — Thury Lajos: *Majthényi Flóra meghalt*. M. F. haláláról írva, életrajzi adatokat közöl s írói munkásságát is jellemzi.

U. i. 156. sz. — Liptai Imre: *Érzelmes könyv* c. Lakatos Lászlónak ily című könyvét ismerteti.

U. i. 170. sz. — K. e.: *Tüzek a Ganges partján*. N. Ádám Erzsí verskötetének ismertetése.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1915. évf. 25. sz. — Marjay Károly: *Dr. Baksay Sándor*. 1832—1915. Élet- és jellemrajz. Közli B. S. fényképét

U. i. 26. sz. — Petri Elek: *Ima Baksay Sándor temetésén*. — *Kenesey Béla*: Gyászbeszéd Baksay Sándor felett. — K.: *Baksay Sándor temetése*. — *Darányi Ignác*: Utolsó látogatás Baksay Sándor püspökünkénél. — *Sántha Károly*: *Jeltelen sír felé*. Bohár László ily című verskötetének ismertetése.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 5. sz. — Zoványi Jenő: *Adatok a magyar protestantizmus múltjából*. 1. Mélius Péter énekeskönyve. Szerző valószínűnek tartja, hogy az az 1562-diki énekeskönyv, melynek a Szegedi Gergely-féle 1569-diki debreceni énekeskönyv csupán «öregbített» kiadása: Mélius Pétertől való. — 2. Mikor halt meg Sztárai Mihály? «Megállapítható — úgymond — hogy Sztárai az 1574. év tavasza és téleleje közötti időben, körülbelül az év közepe táján halhatott meg.» — 3. Milyen vallású volt

Petrőczy Katalin Szidonia? Szerző az eddigi ingadozásokkal szemben kimutatja, hogy gr. Pekry Lőrincné, sz. br. Petrőczy Katalin Szidonia nem volt református, hanem ág. hitv. evangélikus, azaz köznyelven «lutheránus.» — *ri*: Az *Academia Istropolitana*, Mátyás király pozsonyi egyeteme. Császár Mihály hasonló című könyvének ismertetése.

Sárosataki Református Lapok. 1915. évf. 25—26. sz. — *G*.: A halál parkja. Szombati-Szabó István verskötetének ismertetése.

Századok. 1915. évf. 5—6. sz. — *Závodszy Levente*: *Szemere Bertalan Magyarország világgpolitikai feladatairól*. A világgpolitikai események valóra váltották Sz. B. gondolatait. Fényesen beigazolódott megállapítása, hogy csak addig tart az angol szövetség, míg a német túlsúlyától nem fél. — *Békefi Remig*: Fináczy Ernőnek, A középkori nevelés története, — *Márki Sándor*: L. Hengermüllernek, Franz Rákóczi und sein Kampf für Ungarns Freiheit 1703—1711. (I. Band. Berlin, 1913.), — *Császár Elemér*: Szücsi Józsefnek, Bajza József, — *Patek Ferenc*: Zoltvány Irénnek, A pannonthalmi főapátsági főiskola évkönyve az 1913—1914. tanévre c. munkáit ismerteti és bírálja. (Utóbbi két mű ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 124., 60. l.) — *Kemény Lajos* Ráskay Gáspárnak két, 1528-ból való latinnyelvű levelét közli. — A füzet önálló melléklete: *A magyar történeti irodalom 1914-ben*. Összeállította Hellebrant Árpád. (Bp. 1915. Athenæum. 76. l.)

Történeti Szemle. 1915. évf. 2. sz. — *Hursányi Pál*: Réthy László, Eber László, Gerecze Péter. E nemrég elhunyt történétírók méltatása.

Udvarhelyi Népnevelés. 1914. évf. 44—46., 55—56., 82—85. sz. — *Molnár Vilmos*: Eötvös József és a demokrácia.

Uj Hirek. 1915. évf. 158. sz. — Közli Pogány György író halálát.

Uj Idők. 1915. évf. 18. sz. — *N. n.*: Lovik Károly. Az elhunyt író emlékének szentelt kegyeletes sorok, s írói érdemeinek méltatása.

U. i. 22. sz. — *Balla Ignác*: *Egy elkésett lovag*. Lovik Károly posthumus regényének ismertetése.

U. i. 25. sz. — Vajda János sírszobrának képét közli.

U. i. 27. sz. — *N. n.*: Baksay Sándor. B. írói méltatása s fényképe. — *Öcsém*. Kosztolányi Dezső ily című verskötetének ismertetése.

Uj Nemzedék. 1915. évf. 20. sz. — *O(láh) G(ábor)*: *Két verseskönyv*. Juhász Gyula s Győni Géza új verseskönyveinek méltatása. Cikke végén áttekinti mai liránkat: «Mikor volt ily gazdag a magyar lírai költészet? Nagy idők nagy emlékekkel járnak. Európában a legszebb verseket a mi korunkban Magyarországon írják.»

U. i. 23. sz. — *Czongor* ismerteti Kosztolányi Dezső, Kassák Lajos és Szász Menyhért háborús alaphangú versköteteit.

U. i. 24. sz. — *Csongor: Koszorúk*. Hangulatos méltatása három el-esett író- s hírlapíró, ú. m. Kuzskó Dezső, Bányaí Elemér és Sztrakoniczky Károly emlékének.

U. i. 25. sz. — *Kárpáti Aurél: Amerika Cézárja*. Méray-Horváth Károly ily című «szenzációs» regényét ismerteti.

Ungarische Rundschau. 1915. évf. 1. sz. — *Franz Herczeg: Zu Maurus Jókais Gedächtnis*. A M. Tud. Akadémia ünnepi közülésén (1914 május 10.) tartott előadásnak német fordítása (v. ö. folyóiratunk 1914. 473.). — *Bernhard Munkácsi: Professor Hermann Vámbéry. 1832—1913*. (II.) Magyarul megjelent: Budapesti Szemle 1915. évf., v. ö. folyóiratunk 1915. 200. l. — *Franz Patek: Die Jesuiten in Ungarn*. Velics László S. J. munkája (Vázlatok a m. jezsuiták multjából, 1912—14.) alapján. — *Josef Trostler: Ungarische Stoffe in der deutschen Literatur des XVII. Jahrhunderts*. Rövidített német kiadása a szerző programértékezésének (temesvári főreálisk. 1913/14.). — *Karl Heinrich: Die Sage vom Wunderhirsch bei den Byzantinern*. Elismerő ismertetés Moravcsik Gyula disszertációjáról (v. ö. folyóiratunk 1914. 335. és 421. l. — *Josef Trostler: Boeners »Rennbahn der Ehren« (1688)*. A német és magyar fegyverszövetség diadalmas hadjárata (1683—1699), mely hazánkat a török uralom alól fölszabadította, nem maradt nyom nélkül a világirodalomban. Valamennyi európai nyelven jelentek meg aktuális költemények, színművek, melyek az eseményeket dicsőítették. Ilyen magasztaló gyűjteményt adott ki J. A. Boener. Munkája tele van magyar vonatkozásokkal, találunk többek közt magasztaló verseket Pálffy János horvát bánról és a második mohácsi csatáról (1687). — *Alolf Kohut: Emanuel Geibel und Ungarn*. Cikkíró személyes ismeretségben volt Emanuel Geibellel (1815—1884). Geibel lelkes szavakban nyilatkozott előtte Magyarország politikai és kulturális hivatásáról. Olvasta Petőfit és szerette Beck Károlyt és Lenaut, kihatással is volt költészetére («Der Husar» 1837, «Die Albigenser» 1847). Ismerte Bulyovszky Lillát, kinek színésznői tehetségétől el volt ragadtatva. — *Ignaz Peisner: Das deutsche Theater in Budapest (bis 1812)*. Bö ismertetés Kádár Jolán dolgozatáról (v. ö. folyóiratunk 1915. 153.). — *Arthur Weber: Zur politischen Lyrik des Kriegsjahres 1809*. Adalékok R. F. Arnold gyűjteményéhez: «1809. Die politische Lyrik des Kriegsjahres». Wien 1909. A közölt költeményeket, melyek Magyarországon keletkeztek, cikkíró a N. Múzeum katalógizálatlan röpiratai között találta. A hazai német irodalomnak kultur-történeti érdekű termékei ezek a háborús versek, melyekben magyar lelkesedés és hazafias szellem német nyelven nyilatkozik meg.

Ungarländische Jüdische Zeitung. 1915. évf. 22. sz. — *N. n.: Max Szabolcsi*. A nemrég elhunyt író méltatása.

Uránia. 1915. évf. 6—8. sz. — A Könyvszemle rovatában —ly: *Lovik Károly két utolsó kötete* címen a nemrég elhunyt szépirodalmi író A kereszt-

úton és Egy elkéssett lovag című novellás köteteit ismerteti és bírálja. «Lovik — úgymond — méltán sorolható abba az írói gárdába, melyhez Herczeg Ferenc, Ambrus Zoltán és Kisbán (Bánffy) Miklós tartoznak. Herczeg jobb mesemondó, Ambrus mélyebben járó elme, Kisbánnak a képzelete színesebb, de Lovikban viszont mind e jó tulajdonokból van valami, s kétségtelen, hogy elmulásával a magyar elbeszélő irodalom sokat veszített.» — *Laurentzi Vilmos: A történelem lelke.* A szabadság volt a történelem lelke, mely élt a legrettenetesebb időknek elcsüggesztő pillanataiban is és végül mégis diadalmaskodott. Ez volt az ellenállhatatlan erő, mely a gyarló embert magával ragadta mindig a fejlődésnek fényes útjain.

Vasárnapi Ujság. 1915. évf. 17. sz. — *N. n.: Bányai Elemér.* — *N. n.: Lovik Károly.* Kegyeletes megemlékezések.

U. i. 18. sz. — *Mikszáth Kálmán: Háború és romantika.* Gyóni Géza: «Lengyel mezőkön, tábor tűz mellett» c. verskötetével kapcsolatban azt írja, hogy a mi háborunk «földszagú.» A fenyegetett hazai föld síró kiáltása adja kezünkbe a fegyvert. A mi harcunk szintiszta poézis. Ebbe a miliőbe került Gyóni, kinek «minden sorában ott csillog a magyar katona lelkesedése, jókedve, mélasága és törhetetlen bizalma.»

U. i. 26. sz. — *N. n.: Baksay Sándor (1832–1915).* Baksay Sándor írói méltatása.

Világ. 1915. évf. 110. sz. — *Balázs Béla: Zalai Béla.* Megemlékezés az elhunyt fiatal íróról.

U. i. 109. sz. — *N. n.: Lovik Károly meghalt.* L. K. életrajzát közli és mint író méltatja.

U. i. 107. sz. — *Ignotus: Magyar művészet.* Arany forradalmat teremtett irodalmunkban, de öntudatos forradalmat, Katona öntudatlan magyar genie volt, átrontott a határokon. Ugyanezt tette Kemény, de nem lehet állítani, hogy ő ezt öntudatlanul tette. Berzsenyi szilárdan férfias, monumentális, de határostromló; Kazinczy dicső értelemben vette az akademizmust. A teremő akademizmus példája Vörösmarty. Petőfi és Arany csodát műveltek az irodalomban; a meglevő kis népies magból művészi terebélyt fejlesztettek. — *Ady Endre: Távol a csatatérről szegény Zuboly emlékének.* Bányai Elemér emlékének szentelt sorok. — *Sinkó Ervin: Háború és irodalom.* A háborús ódák lomtárba kerülnek majd és a szabad, meg-nemesedett kultürember, a Holnap boldog embere. úgy fog rájuk visszatekinteni, mint mi emlékezünk a középkor fanatikus inkvizitoraira».

U. i. 128. sz. — *Feleki Géza: Az Akadémia.* Mulasztásnak tartja, hogy a szabadoktatás irányítását és szervezését az Akadémia nem vette kezébe. Kifogásolja az akadémiai könyvkiadásokat is. Az Akadémia volna hivatra, hogy a magyar írókon és olvasóközönségen segítsen. Bírálja az akadémiai pályázatok elintézését is.

FIGYELŐ.

† Baksay Sándor (1832. VII. 28.—1915. VI. 18.). Szerény visszavonultságban, érdemes munkában eltöltött hosszú élet után, a nemes lelkek boldog öntudatával hunyta le örök álmra szemeit a nyáron: *Baksay Sándor*, a jeles író, Társaságunk választmányi tagja. Élete külső folyása emberi erőneyeit példázza; művei a szellemi élet hivatott munkásának alkotásai. A magyar irodalomtörténet kegyelettel fogja megőrizni emlékét! (Részletes méltatása jelen füzetünkben Zsigmond Ferentől.)

Majthényi Flóra meghalt. A Hölgyfutár 1855 szept. 15-én írónőink arc-képével ajándékozta meg olvasóit: köztük Majthényi Flórájával is. Szabályos, szép, telt arc tekint a képről reánk, szemeiben az egykorú költő szeme erőt, ajkaiban gyöngédséget látott. Majd alig másfél évre reá új esemény irányította a Hölgyfutár közönségének figyelmét Flórára: 1856 dec. elsején szerkesztőjüknek, Tóth Kálmánnak és Flórának esküvőjéről értesültek. A költő és költőnő frigyét örömmel ünnepelték, bár a ház barátai, akik tudtak az eljegyzési időszak komoly összekoccanásáról, rosszat jóslgattak. A közönség azonban két igazi költői tehetség boldogságát látta a házasságban. Mert Majthényi Flórát is született költőnek tartották. Büszkén mutogatta öreg korában is azt a füzetet, melybe egyik rokona bejegyezte azokat a verseit, amiket azelőtt készített, hogy írni tudott volna. „Igaz, hogy gyerekes versek” — szokta mondogatni. Lelke a természet költői benyomásait korán is fogadta magába: 1853-ban Ostendeban, 1854-ben Karlsbadban nyaralt, de legszívesebben Balatonfüredre járt le — férjével is. És az a két ellentmondó adat, hogy gyógyulást keres (pl. 1855. aug. 14-én írt versében) és hogy arc képein a kicsattanó egészség színe ragyog, vet legjobb világot költészetére is. Két kötete — a középső csak címlapkiadás — negyedszázad hangulati fejlődéséből alig valamelyest éreztet. Mindössze azt érezzük, hogy a temetőnek, a délibábos rónának, a felhőknek szeretetét fölváltja annak az összetett hangulatnak az elhatalmasodása, melynek akkor felel meg a természet, ha „mosolyg könnyekben, mint egy bántott gyermek, némán, búsan, melynek még szemében bánat gyöngye, ajkán a kiengesztelt mosoly van”. Férjének lírája ennek a hangulatnak, meg az ábrándozóan visszaemlékező hangulatnak a költői felhasználására szoktatta; ez érzik már első e korból való költeményén is, *A tavasz első és utolsó ibolyáján*. Mivel a maga lelkének nem igen enged

sajátos megnyilatkozást, sokszor érezzük dalain Petőfinek, Tompának, Aranynak, Gyulainak hatását. Érdekes az is, hogy noha Szemere Pál halála egész ciklusra ihlette, a férjétől való elszakadás nem hozott lírájában semmi virágot. Határozottabban nyilatkozik meg a fiához való szeretet. Már születését (1859. márc. 30) verssel ünnepli, később pedig bájos kis képes könyvet ír versekben a számára. Ez a Tóth Bélához való szeretet közös volt bennök. Maga mondta, hogy nem hiúság, nem kicsinyes féltékenység, hanem igazi aggodalom hajtotta arra, hogy férjétől a titokban ellopott Bélát visszakövetelje; féltette a túlságosan lágy apa túlságos engedékenységtől. Érdekes az is, hogy az első és utolsó találkozásukba mennyire beleszólt a részvét: első köszöntése, a serlegajándék, a Spitzer Nina siratójának szólt, utolsó látogatása a végéhez közeledő betegnek. Szeretettel beszélt uráról, noha két gyöngéjét nem titkolta: féltékenységet és ingerlékenységet, de szavaiból mindig kiértett a *Vadrózsák* költője iránt való rajongás. A csendes beszéd közben, ha el-elfeledte az értelmét megzavaró találmányát, az ötvenes éveknek irodalmi élete elevenült föl emlékében, és úgy beszélt róluk, mintha a maga régi, barátságos estélyein csak a nemrégiben látta volna őket. És bármennyire nyomasztó volt is látnunk az ötvenes évek ünnepelt szépségét megtörten, betegen, a maga szándékos elhanyagoltságában, most, elköltözte után, az elbeszéléseiből alakul ki emléke előttünk: a finom, szellemes, világlátott, de sokat szenvedett költőnő emléke.¹

ALSZEGHY ZSOLT.

A Csokonai-kör hadi népköltési pályázata. A debreceni Csokonai-kör Löfkovits Artur adományából pályázatot hirdet a mostani világháború magyar népköltési termékeinek összegyűjtésére. A termékek helyének, esetleg szerzőjének megjelölésével, a kiejtés hű megőrzésével készült, a tárgy és műfaj szerint csoportosított, a szöveget lehetőleg hangjeggyel is kísértő gyűjtemények közül a három legjobb pályamű 400, 200 és 100 korona jutalomban részesül. A pályadíjak odaitélésében a gyűjtött anyagnak nem annyira mennyisége, mint minősége lesz a döntő szempont. A jeligés levéllel ellátott pályaművek 1916 május 1-ig adhatók be a Csokonai-kör titkári hivatalához. (Debreczen, Hatvan-utca 44.)

Református egyházi irodalomtörténeti pályázat. A református egyházi Parochiális Könyvtár-Bizottság a XVI—XVII. század magyar református egyházi irodalma történetének a megírására pályázatot írt ki. A pályázók a munka tervezetét és egy kidolgozott fejezetet 1916. március 31-ig küldjék be Antal Géza dr. bizottsági előadóhoz Pápára. Az első díj 500 korona, ezenfelül megbízás a mű kidolgozására ívenként hatvannégy korona írói díj mellett. A második díj 300 korona. (L. Az Ujság 1915. évf. 202. sz.).

Új egyetemi magántanár. A vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Kéki Lajos budapesti VIII. ker. állami főgimnáziumi rendes tanárnak, Társa-

¹ Majthényi Flóra: 1837 júl. 28—1915 május 20-ig élt.

ságunk jegyzőjének, a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán *«A XIX. század magyar irodalmának története»* című tárgykörből egyetemi magántanárrá történt képesítését jóváhagyólag tudomásul vette.

A hazai egyetemeken a nyilvános rendes tanárok mellett ez idő szerint a következők vannak képvisítve magyar irodalomtörténeti előadások tartására: 1. a budapesti egyetemen: Ferenczi Zoltán címz. ny. rendk. tanár, Császár Elemér, Horváth Cyrill, Kéki Lajos, Szinnyei Ferenc és Vértessy Jenő magántanárok; 2. a kolozsvári egyetemen: Erdélyi Pál és Voinovich Géza magántanárok.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Hettesheimer Ernő: Arany uralomra jutása az irodalomban. Debreczen, 1914. 63 l. (Városi nyomda.)

Szerző sorra véve a XIX. század magyar irodalmának irányelveit: az eszmeiséget, a nemzetiséget, a népiességet, az egyéniséget, az életszerűséget, rámutat az egyes korszakok főképviselőire s arra a megállapodásra jut, hogy 1853 körül kezdték nálunk Aranyban az irodalom vezéralakját látni. Uralomra jutásának főoka, hogy összes művei a költészet elméletében ekkortájt hirdetett elvét: az eszményített valóságot nyilatkoztatták meg. Érdekes fejtegetései során szerző folyton utal irodalmunk vezéralakjának tárgyával kapcsolatos nézeteire s megfelelő idézetekkel teszi szemléletesebbé előadását. Így az eszmeiségről szólva, miután kifejtette, hogy a szintén eszmei költészet sokat adott a verselés gondosságára, Bajzát is megemlíti, mint aki Vörösmarty *«Zalán futása»*-nak nem nagy sikert jósolt, mert igen hamar készült, nem a *«nonum prematur in annum»* elve szerint. Egyebekben ez irány hívei a színtelennek látott valódi világnál szebbet és jobbat a képzelet-alkotta eszmei világban vélték feltalálni. E költészet hangja ünnepélyes, nyelve szinte az érthetlenségig választékos, s főkép az általános emberit iparkodott művészileg kifejezni. Az új elméletnek, mely búcsút vett az eszmei világtól, egyik eleme a nemzetiség volt. A nemzet dicső multja iránti lelkesedés nemzetinek öltöztette fel a képzelet alkotásait s ez a körülmény már közelebb hozta a költészetet az élethez. A XIX. század negyvenes éveiben a demokrata szellem terjedése egyre érezhetőbbé vált a költészetben is.

Hosszú ideig azonban a költő lelki világának csak igen szűk területét tárta elénk. E tekintetben is változást látunk az említett korban, még pedig már Garaynál (Családi képek). De az egyén lelkében hullámozó érzelmek közül annyi senkit sem ihletett versírásra, mint Petőfit. *«Minden költeményében egy nagy egyéniség szívverését érezzük.»* Az egyéniség túltengése mellett átburjázott az ötvenes évekbe a népiesség túlhajtása is. Ez utóbb tarthatatlanná vált a költészetben. Kezdi hangoztatni (Greguss), hogy a valót kell visszatámasztani a művészetnek, de az eszmei valót. Ennek az új és hovatovább szélesebb körben hódító esztetikai elvnek gyakorlati megvalósítója költészetünkben e korban Arany János volt. Így történt,

hogy mindenki figyelme egyszerre feléje fordult, vagy ahogy az ismeretett derék kis dolgozat címe mondja: Arany jutott uralomra az irodalomban.

B. Gy.

Karinthy Frigyes: Írások írókról (Kritikák). Békéscsaba, 1914. 88 l. Tevan-kiadás. Ára: 60 fillér.

E könyv főérdekessége, hogy szerzője mai irodalmunk alakjait veszi tollhegyre. Tizenegy magyar íróról vagy egyik-másik művéről kapunk itt — többnyire egészen egyéni színű — megjegyzéseket, melyeknek figyelemreméltó voltát emeli az a körülmény, hogy szerzőjük szintén szépirodalommal foglalkozik s egyik-másik munkájával már eddig is némi feltűnést keltett. A kritikákon meglátszik, hogy azon melegében, friss benyomások alapján készültek, de azért különböznek a hirlapok semmitmondó frázisaitól, melyek egy-egy új novellás vagy verskötet, regény vagy dráma feltűnésekor gombamódra teremnek. Karinthy bírálatai leginkább abban térnek el a napilapok kritikaszerű alkalmi ömledéseitől, hogy az olvasó valami ténylegeset is megtud belőlük. Egy szóval a szerzőnek van valami mondani valója a szóbahozott műről. Az olvasó nem kénytelen azt hinni róla, amit valaki egyszer tréfásan mondott a hirlapok kritikusairól, hogy megjegyzéseik azért annyira eredetiek, mert néha a címlapon túl nem befolyásoltatják magukat a bírálandó könyvtől. Szerző megállapításait a céhbéli irodalomtörténet bizonyára nem mindenütt írnia alá, mégis a szemléltetés kedvéért ideiktatjuk egyik-másik megjegyzését.

*Kosztolányi Dezső*nek három munkáját említi: A szegény kis gyermek panaszait, a Magiá-t és a Bolondok-at. Az elsőről ezt írja: «Kosztolányi Dezső kis kötetese esemény a gyermekekkel foglalkozó irodalom történetében, olyan esemény, mint Molnár Ferenc rajzgyűjteménye volt, mely a városi gyerek külső képét formálta össze. Kosztolányi Dezső a vidéki jómódú középosztály gyermekeinek a lelkét szólaltatja meg a saját lelkén keresztül — ezt a gyöngéd és bús, ámulgató lelket, mely tompított szobák, függönyök és porcellánok, apró kis kegyeletek, nénik és rokonok és nagymamák, napos udvarok és Andersen-mesék, az egész 'sweet home' levegőjéből tevődött össze — mely végtelenül ismerős és végtelenül megható nekünk.» Szerző tovább is bizonyos rokonszenves elmélyedéssel ír az itt említett fiatal költőről, kinek technikájában szerinte nagy szerepet játszik az a nemes archaizmus, amellyel a szavakat régi, nemes származásuk egész jelentésében tiszteli. «Több kritikus — úgymond — Vörösmartyról beszélt, még Berzsenyit is említette valamelyik, benne egy régi, ifjú költőnk melodiája ébredt fel egyszer Kosztolányit olvasva; az ifjan elhunyt, ködös Dayka Gáboré, aki néhány verset írt csak s egy egész hangulatot hagyott reánk.»

*Molnár Ferenc*nek a novelláiról (Ketten beszélnek), meg a Testőr című darabjáról találunk egy pár lelkes sort. Molnárról az a véleménye, hogy: «Kiváló, öntudatosan elfogult, erős akarátú, hatalmas szuggeráló erejű író: igazán zsenialis író.»

Érdekes, amit *Kaffka Margit* verseiről ír a «Tallózó évek» alapján. E finom és érzékeny versek legfőbb karakterét — úgymond — egy sajátos paradoxonban keresi: abban, ahogy *Kaffka Margit* a versköltészet ügyét általában felfogni látszik. Nála e szó: „vers“, egyáltalában nem kööttséget jelent, sőt ellenkezőleg: a legkorlátlanabb szabadság lehetőségét jelenti, korlátlanabb szabadságot és kötetlenséget, mint amilyent bármely próza biztosíthat. Bókkal és hódolattal hajtja meg lobogóját a versköltészet emez asszonyi és intim és egyéni felfogása előtt, mely mint *Karinthy írja*, «nem a mi felfogásunk».

Csáth Gézárról, aki minden novelláját valakinek ajánlotta, megtudjuk, hogy «ama előkelő és szimpatikus íróművészek közül való, akiket sikerre és elismerésre predesztinál egy negatív kvalitás: hogy nincsenen modoruk, nagyjában jellemző stílusok sincsen... Fölényes és elegáns író; biztonsága és rutinja Maupassantra emlékeztet».

*Herczeg Ferenc*cel a «Szelek szárnyán» című munkájával kapcsolatban foglalkozik. Elismeri róla, hogy világfelfogása előkelő és elegáns. Könyvében azonban — úgy látszik — nem találja meg azt, amit keresett. «Az *Adria* s a kék égboltozatok: mindez csak aláfestés és valótlán kulissza *Herczegnél*» — írja szerző, aki még azt is kifogásolja, hogy *Herczeg Ferenc* a természetet nem maga foglalja be képbe, hanem már kész képnek látja és írja le. Szerinte — s ezt bizonyára kevesen hiszik el *Karinthy*-nak — «*Herczeg Ferenc* csak író; ellentéte mindannak, ami poézis».

Elég világosan fejezi ki azt, amit *Szomory Dezső*ről, a drámaíróról gondol («Györgyike, drága gyermek»): «Röffel akar folyadékot mérni és unciával köveket, aki *Szomory Dezső* darabjában tragikumot, vonalvezetést, elvont, drámai gondolatot és irányt, erkölcsi tartalmat vagy életábrázoló példát keres.»

Bródy Sándorról («Medikus») is hasonló szigorú őszinteséggel ír: «Jellem, meg tragikum, meg valószínűség, meg elvont és abszolút igazság. Igaz: erről szó sincs *Bródy Sándor* darabjában.»

Tóth Árpád verseiről erősen hangsúlyozza, hogy «fáradt szomorúságról beszélnek s nem fáradt szomorúsággal íródtak».

Füst Milán lírájának legjellemzőbb vonása *Karinthy Frigyes* szerint a megdöbbentő pesszimizmus. «*Füst Milán* minden érzésében az Abszolutat keresi: ama ritka költők közé tartozik, kiket kozmikus erők ihletnek.»

Egy fiatal költő címen *Sík Sándor* költeményeiről (Szembe a nappal) elmélkedik. Jólesőnek és szimpatikusnak találja *Sík Sándor* fiatalos lelkesülését, de — mondja — hatni rá soha sem fog a művészi fölény erejével s lelkesíteni sem tudja, míg nem tanulja meg «óvatosabban nyúlni a szavakhoz». Meglepő, amivel a fejezet végződik: «nagyon valószínűtlen is, hogy igazi, egész költészet fejlődhessek, az élet igazi misztikumának éreztetője, a léleknek olyan fejletlen és gyermekes állapotában, melyet még a kinyilatkoztatott vallás (tétéles katolicizmus!) tejszagú misztikumai nyügöznek.»

A könyv (Magyar muzsika c.) utolsó fejezete *Gyökössy Endre* verseiről szól, melyeknek életrajzi vonatkozásaiban szerző *Petőfi* hatást fedez

fel s rögtön — és ebben nincs igaza — kioktatja Gyökössyt, hogy «ha Petőfi csak azokat a verseket írta volna, melyekből a „Petőfi élete költeményeiben“ című sorozatot összeállították: akkor ezt a sorozatot nem lett volna érdemes összeállítani». Karinthy kritikái közül néhány a külföld íróival (Shaw B., Sven Lange stb.) foglalkozik. Ezeknek ismertetését e helyen mellőzzük.

VELEZDI MIHÁLY.

Új füzetek és könyvek. — Koszó János: *Fessler Ignác Aurél élete és szépirodalmi működése*. Budapest. 1915. 72 l. Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedése. Ára 2 kor. 50 f.

Scheffel József Viktor: *Ekkehard*. Történet a X. századból. Fordította Antal Géza. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest. 1914. XXXII+663 l. Franklin-nyomda.

Vargha Gyula *költeményei*. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest. 1915. VI+526 l.+1 lev.

Lukacsics Pál: *Schwartner Márton élete és tudományos jelentősége*. Veszprém. 1914. 163 l. (Egyházmegyei könyvnyomda.) Ára 3 kor. (Kapható szerzőnél: Veszprém. Jeruzsálem-u. 1. sz.)

Váczy János: *Kazinczy Ferenc és kora*. A M. Tud. Akadémiától jutalmazott mű. Első kötet. A M. Tud. Akadémia kiadása. 1915. IV+640 l. (Budapest. Hornyánszky-nyomda.) Ára 12 kor.

Gyóni (Achim) Géza: *Lengyel mezőkön, tábornok mellett*. Gyóni Géza przemysli verseinek első itthoni (bővített) kiadása. Kiadta az Országos Hadsegélyző-Bizottság. Budapest. 1915 március. XIII+64 l. (Budapesti Hirlap nyomdája.) Ára 1 kor.

Karinthy Frigyes: *Beszéljünk másról*. Újabb karcolatok. Budapest. 1915. 122 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. (Modern könyvtár 449—453. sz.)

Szilágyi Géza: *A háború mellől*. Tollrajzok. Budapest. 1915. 62 l. Athenæum-kiadás. Ára 40 f. (Modern könyvtár 454—455. sz.)

Szomory Emil: *Sárossy, municiót! És egyéb harctéri levelek*. Budapest. 1915. 77 l. Athenæum-kiadás. Ára 60 f. (Modern könyvtár 457—459. sz.)

Dömötör Pál: *Tóth Kálmán életrajza*. Budapest. 1915. 67 l. Franklin-kiadás. Ára 40 f. (Olcso könyvtár 182—183. sz.)

Bródy Sándor: *Fehér könyv*. Új évf. 2. sz. (A háború. Az asszony.) Budapest. 1915. 157 l. Szerző kiadása. Ára 1 kor.

Tompai Kálmán: *A világháború dalaiból*. Nagyvárad. 1915. 77 l. A Lajos-asztaltársaság kiadása. 2. kiadás. Ára 1 kor. (Láng J. bizománya Nagyvárad.)

Császár Imre: *Az ezredesék*. Regény. Budapest, 1915. 256 l. Ára 4 kor. (Benkő Gy. bizománya.)

Hermann Ottó: *A magyar pásztorok nyelvkincse*. Budapest. 1914. XII+798 l.+2 t. A Természettudományi Társulat könyvkiadóvállalatának kiadványa. 89. sz.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 máj. hó 1-től 1915 aug. hó 1-ig befizetett díjakról:

Tagsági díjak 1915-re: Simay V., Zajzon S., Szontag K., Biró I. Kozák L. (1913: 5 K; 1915: 10 K), Loosz I., Gragger R. (1914: 10 K), Balogh A., Piványi J. (1914: 10 K), Kapossy L., Kruschey E., László D., Kapossy J., Agárdy L., Kádár T., Paulovics I. (1914: 10 K, 1915: 10 K), Sebestyén E., Strauch B., Binder J., Sziklay J., Országh J. (1914: 5-80), Tompa B. (1914: 10 K), Zombory J. (1914: 10 K), Áldassy A., Havas L., Imre S., Jánosy B., M. Kenessey A., Obendorf K., Olgyay B., Elek A., Kristóf Gy., Négyesy L. (1915: 9 K), Fest S. (1915: 4-50 K), Morvay Gy. (1915: 7 K), Solymosy S. (1914—15: 12-50 K), Laczkó G. (1914: 4 K), Dittrich V. (1914: 3 K), Oberle K. (1915: 3 K), Gondán F. (1914: 5 K, 1915: 10 K, 1916: 5 K), Klemm A., Balogh G., Glatz E. (1914—15: 20 K), Tóth A. (1913—14—15: 30 K), Szász B. (1914: 10 K), Sárkány A., Thaly L., Vörösváry F., Nádler L., Putnoky I., (1912—13—14: 29 K), Bartalus A. (1914: 10 K), Kara F. (1914—15: 20 K), Kiss G. (1914: 10 K), Bitzó S., Oroszlán G. (1915: 6 K), Rédey C. (1913: 8 K), Oláh S. (1914: 6 K), Mitrovics Gy. (1914: 10 K.) Összesen: 622 K 80 f. — **Előfizetési díjak 1915-re:** Jászberényi áll. fg. ig. (1914: 15 K), Budapesti IX. Mesterutcai fg. ig., Budapesti VIII. fg. ig., Budapesti VII. Barcsay-utcai fg. ig., Budapesti III. fg. ig., Kalocsai Miasszonyunk Zárda ig., Debreceni áll. főreálisk. ig. (1914: 15 K), Körmöcbányai polg. 1.-isk. ig., Pápai ref. főisk. ifj. kző tslat, Pápai áll. tanítóképzőint. ig., Selmechányai rk. fg. ig. (1915: 10 K), Budapesti V. k. fg. ifj. kt., Brassói rk. fg. ig., Szolnok vármegye alispánja, Nagykállói áll. fg. ig., Nagyszombati városi ktár, Szombathelyi felső-keresk. isk. ig., Szabadkai főg. ig., Kiszsebeni rk. fg. ig., Bátfai áll. fg. ig., Budapesti áll. fels. 1. isk. ig. (1914, 1915: 30 K), Karcagi ref. fg. ig., Szolnoki fg. ifj. kt. (1915: 7-50 K), Bajai Iskolánének int. ig. (1914: 15 K), Kunszentmiklósi ref. fg. ig. (10 K), Nagyszebeni gk. szeminárium ig., Pápai ref. főisk. ktára, Sepsiszentgyörgyi áll. t. n. kző int. ig. (1915: 7-50 K), Szombathelyi rk. fg. ifj. önk. k. (1914—15: 10 K), Balásfalvi gk. fg. ig., Nagyszalontai polg. 1. isk. ig., Gyulai fg. ig., Buzárovics G. (30 K), Kisvárdai fg. ig., Debreceni ref. leánygimn. ig. (1914: 15 K), Marosvásárhelyi ref. kolleg. ig. Összesen 540 K. **Mindösszesen befolyt: 1162-80 K.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjakkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

40.654

Dr. Ágner Lajos,
a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető dr. Kéki Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök: Beöthy Zsolt.

Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár: Horváth János. *Jegyző:* Kéki Lajos.

Szerkesztő: Pintér Jenő. *Pénztáros:* Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok: Szilády Áron, + id. Szinnyei József.

Választmányi tagok:

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszegehy Zsolt	Ferencci Zoltán	Király György	Szilý Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyei Ferenc
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Toncs Gusztáv
Baksay Sándor †	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Balassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris	Varju Elemér
Bánóczi József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczy Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucian	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöpfung Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla

IV. ÉVFOLYAM. 9—10. FÜZET.

1915 NOVEMBER—DECEMBER.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

A VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL IDEIGLENESEN SZERKESZTI:

BAROS GYULA.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

===== BUDAPEST. 1915. =====

TARTALOM.

Perényi József: Szigeti József	Lap 289
Elek Oszkár: Költőink képzelete és a népmesék	306

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Alszeghy Zsolt: Az Apollonius historiájának bibliográfiájához	315
Tolnai Vilmos: Jegyzetek Csokonaihoz	315

IRODALOM.

Gorzó Gellért: Rádai Ráday Pál.

Ism. Baros Gyula	318
<i>Moór Elemér:</i> A Toldi-monda és német kapcsolatai.	
Ism. Weber Arthur	319
<i>Alszeghy Zsolt:</i> Petőfi és az ötvenes évek lírája.	
Ism. Váczy János	322
FOLYÓIRATOK SZEMLEJE	327

FIGYELŐ.

Bulla János + ...	345
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken	346
<i>Velezdi Mihály:</i> Magyar irodalomtörténet egy regényben	347
A Szerkesztőhöz Beküldött Könyvek Jegyzéke	350
Helyreigazítások	360
Név- és Tárgymutató	361
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1915-ben	394
Tartalommutató	III...VIII

Az Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megbízásából jelenik meg. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés 15 korona. A Társaság tagjai évi 10 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, ha belépését *dr. Kéki Lajos* jegyzőnél bejelenti. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16. sz. II. 4.)

A tagsági díjak, előfizetési összegek, reklamációk, régibb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések *dr. Ágner Lajos* pénztárhoz intézendők. (Budapest, I. ker., Bors-utca 10.)

A kéziratok és ismertetésre szánt művek *dr. Baros Gyula* ideiglenes szerkesztő címére küldendők. (Budapest, X. ker., Család-u. 17.)

SZIGETI JÓZSEF.

Életrajza. Szigeti József egy Mecklenburgból Magyarországra vándorolt család sarja. Családi neve Tripammer. Ezt a nevét a Szigeti névvel akkor cserélte föl, amikor beállott Baky Gábor színtársulatába. 1822. május 11-én született Veszprémben, ahol atyja, Tripammer Mátyás, jómódú vaskereskedő és később a város bírása volt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Kiváló tehetségű tanuló volt, akinek jövője elé szép reménnyel tekintettek szülői. Tíz éves korában látott először színielőadást és ez oly elhatározó hatással volt a fogékony gyermek lelkére, hogy már ekkor érlelődött meg benne a gondolat, hogy színésszé lesz. Középiskolai tanulmányainak befejezése végett szülei a piaristák pesti gimnáziumába küldték, ahol 1840-ben be is fejezte középiskolai tanulmányait. Még veszprémi diák korában szoros barátságot kötött rokonlelkű iskolatársával Radákovics Józseffel, aki későbbi írói fejlődésére is hatással volt. 1841-ben beiratkozik a pesti egyetemen a jogra, de jogi tanulmányát meg sem kezdette, még ez évben beállott Baky Gábor tizedrangú vidéki színigazgató társulatába. Ezzel a társulattal szenvedte végig a vidéki vándorszínész minden nyomoruságát és nélkülözését. Naplója e tekintetben teljes felvilágosítással szolgál. Először Jászberényben lépett fel (1841. okt. 3-án) és a Peleskei nótárius négy kis szerepét (bíró, komisszárius, Othello, mexikói vőlegény) játszotta el sikerrel. A társulattal több alföldi városban megfordult, míg végre hosszas nélkülözések után a kecskeméti színházhoz került. Ettől kezdve jobbra fordul sorsa. A kecskeméti színtársulattal kerül Győrbe (1843.), ahol felkelti az ott vendég szereplő Lendvayné figyelmét, akinek közbenjárására a pesti Nemzeti Színháznál is felléphetett. A Nemzeti Színházban 1844. jan. 16-án lépett fel (Dumas: Lorenzino című drámájának Michel szerepében) még pedig oly sikerrel, hogy Bartay Ede, a színház akkori igazgatója a Nemzeti Színházhoz szerződtette. Szigetit eleinte mellőzték a Nemzeti Színháznál s leginkább egyéniségének meg nem felelő szerepeket játszottak vele. Az egykorú kritika is igen ellentétes véleménnyel volt tehetsége fölől. Erre az időre esik benső barátsága Czákó Zsigmonddal. Czákó Zsigmondnak Szigeti József volt az egyedüli bizalmas barátja. Mint kezdő színész lép fel első irodalmi kísérletével is a Jegygyűrtő című népszínművével. Szigeti József színműírói működésének első szaka 1847-1850-ig terjed. Az említett Jegygyűrtőn kívül ebbe az időszakra tartozik Egy táblabíró a forradalom alatt című

alkalmi darabja. Szigeti József drámaírói munkásságának második szaka 1850-1867-ig tart. Ezalatt az idő alatt tíz darabbal gazdagítja a Nemzeti Színház műsorát. E darabok közül nagyobb népszerűsége a Viola, a Vén bakancsos és fia a huszár, a Becsületszó és a Falusiak tettek szert. A Viola és a Vén bakancsos Bécsben is nagy sikert arattak. Ugyanezen idő alatt éri el Szigeti mint előadó művész is első határozott sikereit. Legjelesebb alakításai: Falstaff, Coriolanus, Antonius és különösen Dumas és Sardou darabjaiban jeleskedik. Ugyanekkor írja novelláit, amelyek a Színházi Naptárban (1857.) és Vas Gereben Naptárában jelentek meg. 1858-ban szerkeszti és adja ki a Nemzeti Színházi Nyugintézeti Naptárt, amely miatt élénk irodalmi vitába került Gyulai Pállal. Ebből a vitából Szigeti került ki győztesen. Az ötvenes évek vége felé éles ellentétbe kerül Szigeti a színház igazgatóságával. Az ellentétek mindinkább kiélesednek és ezért Szigeti, Egressy Gábor és Réthy Mihály, a színházi erősségei, eltávoznak, de egy év múlva (1860.) már visszahívták őket előbbi diadalok színhelyére. Az egy évi távollét alatt Szigeti a nagyobb vidéki városokban vendégszerepel. Ekkor gondolt komolyan arra is, hogy végleg búcsút mond a színészi és színműírói pályának és szülővárosában vállal hivatalt. Szigeti József drámaírói működésének harmadik szaka (1867-1887) is eléggé termékeny volt. Tizenhárom darab való ebből az időközből. Legsikerültebb alkotásai a Rang és mód és az egy felvonásos Kolostorból című. Mint előadó művész most aratja legszebb diadalait. (Dromió, Böffen Tóbiás, Harpagon, Orgon stb.). Erdemeinek elismerésül bevásztják a drámapírálóbizottság tagjai közé. Amikor 1863-ban megnyílt a «Színészeti Tanoda». Szigetit nevezték ki egyik tanárául. 1879-ben pedig az intézetnek aligazgatói teendőkkkel megbízott tanárává nevezte ki Trefort miniszter. 1865-ben a Kisfaludy-Társaság rendes tagja, székét Toldi Miklós c. verses színművével foglalta el. A Kisfaludy-Társaságban mint a Shakespeare-fordítások bírálója fejtett ki munkásságot. 1882-ben a Magy. Tud. Akadémia is tagjai sorába választotta. Székét 1884-ben a Kolostorból c. verses dialógusával foglalta el. Szigeti 1895-ig volt a Nemzeti Színház működő tagja, ekkor nevezték ki a Színháznak tiszteletbeli tagjává. Ekkor nyugalmomba is vonult és hozzátartozóinak körében élt leginkább svábhegyvi villájában. 1902. febr. 26-án halt meg. A kerepesi-úti temetőben nyugszik. Sírkövére a következő szavakat vészték egyik jeles szerepéből:

— — S így Kent búcsút veszen

S öreg lábakkal új országra megy.

Veszprém város közönsége ugyanebben az évben márvány emléktáblával jelölte meg Szigetinek szülőházát.

Munkái: I. Színművek: *Jeggyűrű*. Népszínmű 3 felvonásban. Egy másolati példánya a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében. 1884. Quart. Hung. Először adták 1846. nov. 30-án. Végleg lekerült a műsorról. — *Egy táblabíró a forradalom alatt*. Vigjáték 3 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1848. okt. 14. Végleg lekerült a műsorról. — *Szép Juhász*. Népszínmű 3 felvonásban. Sugókönyve a

debreceni színház könyvtárában. Először adták 1850. máj. 12-én. Végleg lekerült a műsorról. — *Viola*. Népszínmű 5 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1851. ápr. 12. — *Vén bakancsos és fia a huszár*. Népszínmű 3 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Megjelent a Nemzeti Színház Nyugintézeti Naptárában (Szigeti József) 1858-ra. Pest, 1857 Németül Dux Adolf fordításában, Wien 1858. Másodszor Rényi Károly kiadásában: Szigeti József színművei I. 1909. Harmadszor a Kisfaludy-Társaság Nemzeti könyvtárában, LXXXII. köt. Szigeti J. drámái, kiadja Bayer József, Budapest, 1914. Először adták 1855. okt. 31. — *Okos bolond*. Vigaszínmű 3 felvonásban. Egy másolati példánya Kürthy György birtokában. Először adták 1856. máj. 23. Végleg lekerült a műsorról. — *Becsületszó*. Vigjáték 1 felvonásban Ercsédi kézirata Kürthyné Vizvári Mariska birtokában. Megjelent a Kisf. Társ. Nemzeti könyvtárában, LXXXII. köt. Először adták 1856. aug. 6-án. Lekerült a műsorról. — *Kísértet és Csizmadia* (Csizmadia mint kísértet; Kísértet). Népszínmű 3 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Megjelent Rényi K. kiadásában: Szigeti J. színművei II. Budapest, 1912. Először adták 1856. okt. 18. — *Szerelem és örökség*. Vigjáték 2 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Megjelent Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1858-ra, Pest, 1858. Először adták 1857. aug. 5-én. Később *Nőemancipáció* cím alatt 3 felvonásra bővítve (1885.). — *Fulusiak*. Vigjáték 2 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Megjelent a Kisf. Társ. Nemzeti könyvtárában LXXXII. k. Budapest, 1914. Először adták 1858. szept. 17. — *Széchy Mária*. Színmű 4 felvonásban. Sugókönyve a kolozsvári nemzeti színház könyvtárában. Először adták 1863. okt. 16-án. Végleg lekerült a műsorról. — *Egy jó madár, vagy a hivatlan vendég*. Vigjáték 3 felvonásban. Sugókönyve Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1864. január 12. Végleg lekerült a műsorról. — *Mérget ivott*. Vigjáték 2 felvonásban. Sugókönyve a kolozsvári nemzeti színház könyvtárában. Először adták 1870. márc. 11. Végleg lekerült a műsorról — *Toldi*. Színmű 3 felvonásban. Megjelent a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban. Új folyam, V. köt. Pest, 1871. Először adták 1871. okt. 13. Végleg lekerült a műsorról *Mátyás király első kalandja*. Népszínmű 3 felvonásban. Először adták 1871. okt. 13. Sugókönyve a debreceni színház könyvtárában. Végleg lekerült a műsorról. — *A Nagyralátó*. Népies színmű 3 felvonásban. Később 4 felvonásra bővítve. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1879. nov. 9-én. Végleg lekerült a műsorról. — *Rang és mód* (Úr és paraszt). Színmű 3 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Megjelent Rényi Károly kiadásában: Szigeti J. színművei III. Budapest, 1912. Másodszor a Kisf. Társ. Nemzeti könyvtárában, LXXXII. köt. Budapest, 1914. Először adták 1882. febr. 5. — *Marcia és Mariska*. Népszínmű 3 felvonásban. Sugókönyve a Népszínház könyvtárában. Először adták 1882. szept. 27-én. — *Csokon szerzett vőlegény*. Énekes bohóság 3 felvonásban. Sugókönyve a Népszínház könyvtárában. Először adták 1883. decz. 1-én. — *Nőemancipáció*. Énekes bohóság 3 felvonásban. Sugókönyve a Népszínház könyvtárában. Először ad-

ták 1885. márc. 4-én. — *Cigányprinc*. Történelmi színmű dalokkal és tánccal 3 felvonásban. Sugókönyve a győri színház könyvtárában. Először adták 1885. júl. 26-án a gyapju-utcai színházban. — *Kolostorból*. Vigjáték 1 felvonásban. Eredeti kézirata K. Vizvári Mariska birtokában, Megjelent a Budapesti Szemlében, 1886. Másodszor a Műkedvelő c. színműtárban évszám nélkül, harmadszor a Kisz. Társ. Nemzeti könyvtárában LXXXII. köt. Budapest, 1914. Először adták 1887. jan. 28-án. — *Hivatalból*. Vigjáték 1 felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1887. jan. 28-án. Végleg lekerült a műsorról. — *Tűzből*. Vigjáték egy felvonásban. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. Először adták 1887. jan. 28-án. Végleg lekerült a műsorról. — *Rokolyás bíró*. Bohózatos népszínmű 3 felvonásban. Sugókönyve a Népszínház könyvtárában. Először adták 1887. jan. 29-én. — II. Színműfordítások: Gottschal: Fox és Pitt. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. — Bouchardi—Bruckner: Jean Claude: Sugókönyve Kürthy György birtokában. — Klein: V. Gergely pápa. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. — Gutzkow: Tartuffe mintaképe. Sugókönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. — III. Elbeszélései: A balatoni tündér. Színházi Naptár 1857-re. Szerk. gr. Bethlen Miklós, Dobsa Lajos, Tóth Kálmán. A habona. Vas Gereben naptárában, A háziiorvos; A garabonciás; A kis bóna (Veronka). Valamennyinek kézirata K. Vizvári Mariska birtokában. — IV. Vegyes cikkei: Ürményi József életrajza a Nemzeti Színház Nyugdíjintézeti Naptárában 1858-ra. — Pár szó a nyugdíjintézetéről. — Réti koma; Negyven forint; Válasz egy törzsbérlőnek (Színházi levelek. Budapesti Hirlap, 1886). — A táblabíró intendáns. Budapesti Szemle, 1892. és a Kisz. Társ. Évlapjaiban XXVI. k. — Hogy jöttem a Nemzeti Színházhoz? Budapesti Hirlap, 1885. 80—81. szám. — Szerkesztette a Nemzeti Színház Nyugdíjintézeti Naptárát 1858-ra. — V. Naplója: Egy Színész Naplója. Pest, 1858. Kiadta Vas Gereben. Másodszor a Budapesti Hirlaphan 1885. — VI. Levelezés: Egressy Gáborhoz négy levél: 1. 1859 márc. 1; 2. 1859 ápr. 14; 3. 1859 ápr. 26; 4. 1859 szept. 10. — Egressy G. Szigetihez, egy levél 1859 febr. 17. (Töredék.) — E. Kovács Gyulához négy levél: 1. 1883 nov. 17; 2. 1883 dec. 3; 3. 1883 nov. 27; 4. 1884 jan. 22. — Gyulai Pálhoz egy levél 1884 nov. 18. Valamennyi a Nemzeti Múzeum kézirattárában.

Irodalom: a) Nagyobb életrajzi művek: Berczik Á.: Szigeti J. emlékezete. (Akad. Emlékl. XII. 12. sz.) Budapest, 1905. Polgár Gy. Ö.: Szigeti J. mint színműíró. Aradi kir. főgimn. Ért. 1907/8. Bayer József: Szigeti J. drámái. A Kisz. Társ. Nemzeti Könyvtára. LXXX. k. Budapest 1914. Perényi J., Szigeti József élete és művei. (Kézirat.) Életrajzi adatok: Magyarakák, 1845. 89., 200. l. Ferenczy és Danielik: M. Írók, I. 317. Képes Ujság 1859. 8. sz. Vasárnapi Ujság. 1863. 28., 1873. 28., 1880. 12., 1912. 24. sz. Magyarország és a Nagyvilág. 1871. 41. sz. Családi kör. 1871. 45. sz. Hazánk és a külföld. 1871. 41. sz. Vutkovich S. Magyar Írók Albuma, Pozsony, 1873. 256. l. Moenich K. és Vutkovich Sándor Magyar Írók Névtára, Pozsony, 1876. 152. l. Virágh G. Magyar színművészet. Budapest, 1900. 40. l. Pallas Nagy Lexikona XV. 679. l. Jövendő, 1904. 39. sz. Váradi A. Emlékeim.

Budapest, 1904. Tóth B. Magyar Anekdotalincsk. III. és V. k. Az Athenæum nagy képes naptára. Budapest, 1903. Szinnye Magyar Írók XIII. 839. l. Új Idők 1911. 557. l., 1913. 39. sz. Váli B. Szuper K. színészeti naplója. Budapest, 1889. 33., 34. l. Váradi A. Régi magyar színészvilág, Budapest, 1911. Veszprémi Hírlap, 1914. 2. sz. Molnár György: Világostól Világosig. Arad, 1881. II. 175. l. 460—65. l. Rakodeczay Pál: Egressy G. és kora. Budapest, 1911. I—II. k. Budapesti Hírlap, 1912. 103., 106. sz. Irodalmi és művészeti daguerreotypek, Bécs, 1858. Paulay E. Visszapillantás a színészeti tanoda tízévi működésére. Budapest, 1874. Krecsányi I. Régi dolgok régi színészekről, Temesvár, 1914. Jókai M. A Nemzeti Színház multjából. Budapest, 1914. Váradi A. Képek a magyar író- és színészvilágból. Budapest, 1911. I—II. k. Dr. Koltai Virgil: Győr színészete. Győr, 1889. I—II. k. Ujházi Ede: Régi színészekről, Budapest, 1908. b) Színműveinek bírálata: Greguss Á. Tanulmányai, Pest, 1872. II. k. Salamon F. Dramaturgiai dolgozatok. Budapest, 1907. I. k. Gyulai P. Dramaturgiai dolgozatok. Budapest, 1908. I—II. k. Beöthy Zs. Színműírók és színészek. Budapest, 1882. Beöthy Zs. Színházi esték. Budapest, 1895. Bayer József: A magyar drámairodalom története. Budapest, 1897.

Teljesen kimerítő és minden részletre kiterjedő repertoriumot Szigeti J. élete és művei c. munkámhoz csatoltam.

★

Szigeti József huszonnéggyéves korában lép fel első népszínművével, a *Jeggyűrű*-vel (1846), amelyben a még kiforratlan író határozott színpadi érzékéről és színműírói hivatottságáról tesz tanúságot. Első darabjában Szigligeti hatása alatt áll. Szigligeti a magyar népszínmű megalkotásával új irányt jelöl drámairodalmunkban és ennek az új iránynak a színészírók közül is leglelkesebb híve Szigeti József. A korabeli kritika túlzott dicsérettel emlékszik meg Szigeti első darabjáról. Annyit azonban ki kell emelnünk, hogy Szigeti a Szigligeti hatása alatt álló írók közül még a legtöbb egyéni vonással dicsekszik. Első darabjának sok a fogyatkozása. Tulajdonképpen nem is népszínmű, hanem népies keretbe foglalt vadregényes dráma, melyet nótákkal tüzdelt meg.

A népies jelenetek általában sikerültek. A darab cselekvényének egységét zavarja a gyakori színváltozás. A bőbeszédű dialógus hátráltatja a cselekvény gyorsabb, drámaibb fejlődését. A jellemek még határozatlanok. Általában sok még benne a romantikus túlzás. Az epizód-alakok azonban már sikerültek. A későbbi népszínművek nem egy tipikus alakjának őstét találhatjuk itt meg. Szigligeti hatásán kívül *Schüller Kabale und Liebe* c. drámájának a hatása is megérezhető Szigeti első kísérletén. Szigeti első darabjával kétségtelen jelét adta színműírói rátermettségének és nyilvánvaló, hogy ismeri a színpadi hatás titkait is. De jól érezte, hogy a folyton erősödő

demokratikus érzések korában mily eszközökkel lehet legjobban hatni. Azért állítja szembe a magyartalan, romlott grófot az eszményített köznemességgel és a romlatlan néppel.

Másik darabja, mely szintén csak kísérletszámba vehető, politikai vígjáték *«Egy táblabíró a forradalom alatt»* alkalmi darab (1848). Az 1848-iki mozgalmak létrehozták a politikai vígjátékot is. Művelői közül (Nagy Ignác, Vahot Imre, br. Eötvös József, Dobsa, Obernyik) Szigetinek volt legtöbb szerencsése, az ő darabja ért legtöbb (9) előadást. Szigeti darabjában a régi aulikus táblabírót gúnyolja ki, aki a régi társadalmi rend előítéletei között nőtt fel és az újabb idő demokratikus szellemével és a politikai változásokkal nem tud megbarátkozni. Esztétikai szempontból kevés jót mondhatunk Szigeti darabjáról. A darab hevenyészve készült és csak külső hatásra törekszik. A kor hangulatát általában véve sikerülten fejezi ki, de ebben Nagy Ignác különb mester. Szigeti ezzel a két kísérlettel mutatkozik be és kortársainak tehetségéhez fűzött reményeit későbbi alkotásaival váltja valóra.

★

Első igazi sikereit mint népszínműíró aratta. E téren is termékenyebb frók közé tartozik. Kilenc népszínműve közül három (a Vén bakancsos és fia a huszár, a Csizmadia mint kísértet, meg a Viola) ma is műsoron vannak. Szigeti mint népszínműíró eleinte Szigligeti tanítványa, de csakhamar komoly vetélytársa és a Vén bakancsossal mestere fölé is emelkedik. A Vén bakancsos (1855) Szigetinek nemcsak legjelesebb népszínműve, de népszínműirodalmunknak is mindenkor értékes terméke. Szigeti ebből a darabjából kirekesztette a külsőségeket, a mellékes elemet. A nép, a tömeg csak a háttérben szerepel. Nincs benne semmi etnografiai, semmi sallang. Egyszerű falusi történetet dolgoz fel, melynek meséjét teljesen a nép életéből merítette. Épen ezért jelöl ez a darab népszínműirodalmunkban új irányt. Eltér az eddigi népszínműtől abban a tekintetben is, hogy nem állítja egymással szembe a népet és az úri osztályt. Még Szigligetnél is megtaláljuk e szembeállítást. A népszínműben szokássá lett a népet mint a jóság, az urakat pedig mint a gonoszság típusait szembeállítani. Ezt a túlzást kerülte el szerencsésen Szigeti. A mellékes dolgokat is ügyesen olvasztja a cselekvény lényegébe. A verbung, a dal és a tánc nem csupán háttéri díszlet, hanem valamennyi jellemző erejű. A darab meséjét Szigeti még vándorszínész korában gondolta ki, de csak későbben dolgozta fel *A babona* címen novellává Vas Gereben Naptára számára. Vas Gereben vette rá Szigetit, hogy a novellát dolgozza át népszínművé. Így jött létre a Vén bakancsos

és fia a huszár, Szigeti legjobb népszinműve. Egy motivumot, a kincskeresés motivumát, *Fáy Andrásnak A hasznosi kincskeresés* című elbeszéléséből (1824) merítette Szigeti. Szigeti Vén bakancsosa a jellemeket tekintve is a legsikerültebb alkotása. Valamennyi a reális élettől duzzadó, népi alak. Csak talán Frici jelleme tulzott és komikumában találjuk meg Szigeti többi darabjának is egyik jellemző vonását, a bohózatos felé való erős törekvést. Szigeti népszinműve *Bécsben* is nagy sikert ért. 1856-ban *Szabó*, aradi szinigazgató társulata vendégszerepelt Bécsben. A műsoron *Szigligetinek Szökött katonája*, *Csikósa*, *Cigánya*; *Vahotnak Huszárcsiny* c. darabja szerepelt, de legnagyobb hatás a *Wiener Zeitung* (132. sz.) szerint Szigeti Vén bakancsosa aratta. 1859-ben *Berlinben* a Wallner-színházban adták elő nagy tetszéssel *Duc Adolf* fordításában; szerb nyelvre is lefordították s többször játszották nagy hatással.

Népszerűség tekintetében méltán vetekedik a Vén bakancsossal Szigetinek a *Csizmadia mint kísértet* című szinműve is. Ez a népszinmű is sok jelességgel dicsekedik, de vannak fogyatkozásai is. Maga a történet, mely a darab alapjául szolgál, alkalmas a drámai földolgozásra. A nép életkörülményeiből merített tárgy elégséges alkalmat szolgáltat a szerzőnek drámaírói erejének érvényesítésére, de próbára is teszi azt. E népszinműnek a cselekvénye kettős. E kettős cselekvényt azonban Szigeti ügyesen egybekapcsolja kifejlésben. De a történet valószínűsége ellen kifogás emelhető. A csizmadia öngyilkossági kísérlete egyáltalában indokolatlan. A kísértetjátszás merész és kockázatos. A jellemzés azonban ebben is sikerült. A mellékes elemek e darabban is a háttérben maradnak, a közben előforduló dalok szerves összefüggésben vannak a dialogussal. A darabot szerb nyelven is sokat játszották.

A *Viola* tárgyát Szigeti br. *Eötvös Józsefnek* népszerű regényéből, *A falu jegyzőjéből* merítette. A darab népszerűségét nem különösebb irodalmi értékének, mint inkább meséje időszerűségének köszönhetette. Szigeti Eötvös regényének leghatásosabb fejezeteit válogatta össze, amelyek a gonoszság és a méltatlan szenvedés rajzolására adnak legtöbb alkalmat. Szigeti egészséges érzéssel felismerte, hogy *Viola* történetében sok a tragikum s igen alkalmas drámai feldolgozásra. Ezért tette *Violát* a cselekvény központjává és ezért nevezte is el róla a darabot. Az öt felvonásra terjedő hosszadalmas darab szerkezete ellen emelhető a legfőbb kifogás. A folytonos színváltások minduntalan megakasztják a cselekvény egységes, szerves fejlődését. A dialógus tulságosan bőbeszédű és ez unalmat szül. Az unalom elűzésére ékelte darabjába a látványos jeleneteket. A haramiakkal való puskaharc, *Viola* házának felgyújtása a színen stb. megtették a

kívánt hatást. A jellemek rajza sem sikerült teljesen. Még legjobban sikerült Viola és Peti cigány alakja. A korabeli kritika ellentétes véleményvel volt a darab felől, de népszerűsége mindamellett nagy volt. Szigeti Violája *Bécsben* is színre került, a *Fünfhäus*-arenában *Der Betyár* címmel. (1855, aug. 8.)

Szigetinek többi színműve (Szép Juhász, Mátyás király első kalandja, A nagyralátó, Marcsa és Mariska, Cigány princ, Rokolyás bíró) kevesebb irodalmi értéket képviselnek. Több bennök a fogyatékosság. De Szigeti írói jellemének megismeréséhez több adalékkal járulnak. Ezek a darabok egyszersmind világot vetnek Szigeti írói módjára is.

Mindenekelőtt megállapítható, hogy Szigeti sokat forgolódott a nép között, jól megismerte a magyar népet erőnyeivel, hibáival együtt. Kitűnő megfigyelő tehetsége képesíti is arra, hogy egyes jellemeket és jeleneteket élethűen élénk állítson, de mindjárt észrevesszük azt is, hogy szerves egész drámai cselekvény megalkotására, ennek következetes fejlesztésére kevés az ereje. Amilyen tökéletes egyes jelenetek megalkotásában, vagy egy-egy jellemnek egy-egy lelki állapotban való megrajzolásában, épen olyan gyöngé, szertefolyó népszínművei legtöbbszörének egész cselekvénye, vagy valószínűtlen az egész jellemrajzban. Feltűnő, hogy Szigeti kevés tervszerűséggel dolgozik, inkább ötleteire bízta magát, amelyek igaz ugyan, hogy java részben sikerültek, de nem pótolhatják darabjainak egyéb hiányait. Mintha csak hevenyészetten, hirtelenében készültek volna ezek a darabok. A javításokkal és törlésekkel telt kéziratok is bizonytalanságról tanuskodnak. Nem minden alap nélkül való volt a vélemény, hogy Szigeti darabjaiban csak egy-két sikerült alakot akart szerepeltetni. Írt egy-néhány jól megjátszható szerepet — különösen pedig magánakvalót — megírt néhány hatásos jelenetet, anélkül, hogy az egész darabbal sokat törődött volna. Ezért kuszált darabjainak szerkezete, kevés a következetesség a jellemek rajzában és pongyola, sőt néha gondatlan a dialógus. Nem is különös tehát, hogy Szigeti darabjainak legnagyobb része hamar lekerült a műsorról. Amíg az ő előadó művésze kölcsonzott értéket népszínműinek, addig vonzottak közönséget. Még egy különös jelenséget figyelhetünk meg Szigetinek fentebb említett darabjaiban: a túlzásra való hajlandóságot. Tuloz a komikus helyzetek kizsákmányolásában. Általában az alsóbb komikum Szigeti igazi eleme, de még ebben is a bohózatos felé hajlik. Ha tehetségét ez irányban megfelelő műizléssel fejlesztette volna, töle lehetett volna várni a magyar bohózat megteremtését, ő lehetett volna első és leghivatottabb művelője. Ennek jelét már népszínműiben is elárulta, de vígjátékaiban még inkább meggyőző erről a fel-

tevéseinkről. Természetes, hogy a túlzás egyszersmind az izlés rovására is történik. Ezekről a fogyatékoktól egy kis műgonddal, körütekintéssel könnyen mentes maradhatott volna. De Szigeti egy tetszetős ötlet kedvéért feláldozza a szerkezetet, következetlenné vagy valószínűtlenné teszi a jellemrajzot is. Ha Szigeti József népszínműveit keletkezésük sorrendjében vizsgáljuk, megfigyeljük Szigeti írói fejlődésének érdekes hullámvonalát. A *Jeggyűrű* (1846); a *Szép Juhász* (1850) és a *Viola* (1851) a kezdő népszínműírókat mutatják be fejlődésének különböző fokain. Az elsőben még teljesen Szigligeti hatása alatt áll; a másodikban is észrevehető Szigligeti hatása, ebben is romantikus tárgyat dolgoz fel, de darabjának erkölcsi a célzata: a gonoszság előbb-utóbb megbűnhődik, határozottan kidomborodik; a *Violában* pedig tulajdonképpen korszerű kérdésekkel foglalkozik a szegény-legénnyé lett *Viola* történetének keretén belül. Ezekre következik a legjelesebb népszínműve, a *Vén bakancsos* (1855), amelyben mesterét is felülmúlta. A *Csizmadia mint kísértet* (1856) már kevésbé sikerült, s ettől kezdve folytonos hanyatlás vehető észre népszínművein. A *Mátyás király első kalandja* (1871) már alig nevezhető népszínműnek, inkább énekes játék, mely a maga korában is csak három előadást ért. Hasonlóképpen elhibázott alkotás a *Nagyralátó* (1879) című «népies színmű» is, amelyben alig találunk népies vonásokat. Maga a főhős ellentéte a magyar paraszt jellemének. Hamis a színmű főgondolata is, de elhibázott az egész kidolgozás is. Ugyanilyen gyöngye alkotás a *Marcza és Mariska* című (1882) háromfelvonásos népszínműve, melynek meséje valószínűtlen romantikus történet. A darab azt a hatást teszi az olvasóra, mintha «*invita Minerva*» készült volna. A népszínműhöz kevés köze van. Cselekvényét nem meríti a nép életéből. A nép benne csak mellékesen szerepel. A vontatott és hibás cselekvényű darab, elhibázott alakjaival és durva komikumával csak rövid ideig tartotta magát a színpadon. Legutolsó népszínműve a *Rokolyás bíró* (1887), melyet Szigeti «bohózos népszínmű»-nek nevez, tulajdonképpen csak egy szerep kedvéért készült darab. A darab tarka quodlibet, a melyben van néhány csinos dal, tánc, női hadsereg, vásáros zsidó, latin diák, magyar toborzó, török basa, szűz imája, szerelmeskedő vén leány, fanyelű bugylikés és kikiriki kuplé. Szigetinek e darabban különben — mint maga is bevallja — nem volt egyéb célja, mint mulattatóan szórakoztatni. Ezt a célját el is érte. Irodalmi értéke nincsen.

★

Szigeti mint *vígjátékíró* nagyobb sikereket ér el és maradandó értékű alkotásokat is hagyott hátra. Kilenc vígjátéka közül három

érdemel külön említést. Legnagyobb szabású, gondosan kidolgozott enemű alkotása a *Falusiak* három felvonásban, mely egyszersmind legjellemzőbb alkotásai közül való. Kedélyes és minden ízében tősgyökeres magyar vígjáték. Hamisítatlan, tiszta nemzeti a légköre. A korabeli magyar életnek hű mása s egyszersmind iránydarab is. Komikus cselekvényt, amely a komikus jellemekből következetesen fejlődik, nem találunk Szigeti darabjában. A komikumot mindössze néhány tréfás ötlet és helyzet képviseli. A *Falusiak* cselekvénye legfőljebb kedélyes és híven visszatükrözteti a Bach-korszak közéletét. Alakjai sem «falusiak» e szó teljes értelmében. A vígjátékot csak úgy értjük meg teljesen, ha beleképzeljük magunkat az ötvenes évek közhangulatába. Már az ötvenes évek vége felé (a darab 1858-ban került először színre) ébredszik a nemzeti öntudat, mely ezután mindinkább erősödik. A darab technikája sikerült; egyszerű cselekvénye fokozatosan és élénken halad a kifejlet felé. Az epizódok szervesen kapcsolódnak a főcselekvénybe, amely mindvégig érdekes is. Nyelve zamatosan magyaros, Szigeti még a dialógusra is nagyobb gondot fordított, mint előbbi darabjában. A *Falusiak* korában őszinte, meleg sikereket ért és 1867-ig a legnépszerűbb magyar vígjátékok közt szerepelt. A *Falusiak* és Kisfaludy Károly vígjátékai közt találunk némi rokon vonásokat is. A *Falusiak* Óváryja a Csalódások Mokányával rokon, de már tanult, művelt magyar, ki jól ismeri a hazai költőket, de ismeri Schillert és Horatiust is, kinek műveiből kedvvel idézget. Erdei gróf egyező vonásokat mutat a Kérők Szélházyjával, csakhogy ennél műveltebb, nemesebb.

Szigeti legértékesebb vígjátéka az egyfelvonásos *Becsületszó*, mely a Nemzeti Színház pályázatán nyert koszorút. A rövid lélekzetű darab cselekvénye ügyesen indul ki egy ötletből és természetesen fejlődik a jellemekből. Szerkezete átlátszó, egységes, logikus, nincs benne semmi disszonáns. Minden alakja érdekes és egyéni. A korabeli kritika a legnagyobb elismerés hangján méltatta és vígjáték-irodalmunk valóságos nyereségének tartotta (Greguss). Annyi kétségtelen, hogy Szigeti humora, egészséges világnézete, becsületes meggyőződése e darabból ismerhető meg legteljesebben.

Ugyanilyen kedves, vonzó kis vígjáték a *Kolostorból* című verses egyfelvonásosa, amellyel a Magy. Tud. Akadémiában a székét elfoglalta. A darabot 62 éves korában írta, de nincs rajta semmi nyoma szellemi fáradtságnak vagy erőtlenségnek. A kis darabnak csak két szereplője van és inkább nevezhető egyszerű dialógusnak, mint «vígjáték»-nak. Igénytelen kis apróság, de van benne sok kellem és báj. Érzelmessége sem túlzott. Szigeti ügyesen mutatja be a kolostorban félszeggé lett szerelmes ifjút s rokonszenves vonásokkal jellemzi

Coraliet, ki eleinte bosszankodik, hogy egy fajankóból kell gavallért nevelnie, de tökéletesen megváltozik, mikor meggyőződik arról, hogy Oszkár mily hűségesen őrizte meg emlékét. A rövidke darabban alig történik valami, de a két szereplő jellemrajza sikerült, jó megfigyelésre vall. Természetes és emberi. A kényes fordulópontokon gyakorlott drámairói ügyességével szerencsésen átsiklik. A verses dialóg, ha nem is teljesen kifogástalan, eléggé gondos, nyelve választékos. A darab sokáig élt a Nemzeti Színház deszkáin. Szigeti egyéb vígjátékai (*Okos bolond, Szerelem és örökség, Egy jó madár, Mérget ivott, Hivatalból, Tűzből*) különböző értékűek. Arról mindegyik tanuszkodik, hogy szerzőjükből van komikai erő, ötlet, lelemény, de meséinek szövésében tervszerűtlen, gyakran következtelen vagy erőltetett. Inkább csak egyes sikerült jelenetek árulják el a gyakorlott színműíró, mint az egész darab. A jellemrajz is sok tekintetben fogyatékos. Egyes alakjai kiválóan sikerültek s annál feltűnőbb az ellentét a valószínűtlen vagy a túlzott jellemekkel szemben. Ezekben a darabokban is azok az alakok a sikerültebbek, a melyeket ő maga személyesített meg a színpadon. A maga számára írt néhány igen jól játszható, hálás szerepet. Ami vígjátékainak komikumát illeti, ismételtlen megjegyezhetjük, hogy jobbára a helyzetekben nyilatkozik meg s általában a bohózatos felé hajlik. — Az *Okos bolond*, Szigeti első vígjátéka (1856) szerzőjének minden fogyatékoságát tünteti föl. Feltűnő, hogy milyen drasztikus eszközökkel iparkodik hatást érni. A sovány meséjű darabot dalokkal tűzdelt meg, de ezek a dalok nem kapcsolódnak szervesen a meséhez, mely dőcögősen, nagy erőltetéssel közeledik a kifejtet felé. A darab személyei valóságos bábok. Nem élő, nem valószínű alakok. Különösen kifogásolható a *„him Ofeliát”* játszó Gáspár. Szerepe valósággal visszataszító. Az egészséges komikumot egyedül Márton szolga képviseli, aki örültnek vélt urát a maga módja szerint bottal akarja meggyógyítani. Kevés jót mondhatunk a *Szerelem és örökség* című kétfelvonásos vígjátékáról is. Legfőbb hibája meséjének valószínűtlenségében van. Az egész mese inkább bohózatba való. Igaz, hogy elég érdekesen és elevenen fejlődik, bonyolódik. A mulatságos helyzetek egymást érik, a dialógus is ötletes, de ezzel elmondtunk a darabról minden dicséretet. Hasonlóképpen gyenge alkotás *A jó madár, vagy a hivatalos vendég* című. Az igen sovány mesét erőnek erejével három felvonásra osztotta. Tulajdonképpen egy élősdinek (Wawranecznek) a típusát akarta megrajzolni és kigúnyolni. Ennek a folytonos szerepeltetése miatt van szüksége három felvonásra. Szigeti darabját igen keményen támadták az egykorú bírálók (1864). Egyesek politikai tendenciát kerestek benne és azért ítélték el, mert szerintük a szerző azt az elvet állítja fel

benne, hogy valaki csak azért, mert szláv eredetű, csaló, hálátlan, áruló, holott a kor jelszava egyetértés és kölcsönös támogatás a nemzetiségek között. A bírálók felfogása téves. Wawranecz jött-ment ember, akinek se hazája, se nemzetisége. Igazi, tökéletes élősdí, aki nem tudja megérteni, hogy valaki hazájára, nemzetiségére büszke lehessen. Szigeti Wawranecze néhány rokoni vonást mutat Molière Tartufféjével. Az egész darabból csak néhány jelenet hat komikai erővel, ez a néhány jelenet sikerült. Még kevesebb jót mondhatunk a *Mérget ivott* című vígjátékáról, amely Szigeti enémű gyengébb alkotásainak minden ismert fogyatkozását magában egyesíti. Mindössze néhány vidám és ügyesen megírt jelenete érdemel figyelmet. Két utolsó vígjátéka a *Hivatalból* és *Tűzből* című egyfelvonásos. Mindkettő *invita Minerva* készült. Az előbbiben egy Bach-korszakbeli rajzot dolgoz fel bohózatos elemekkel, az utóbbiban pedig egy hihetetlen történetet ad elő, meglehetősen bágyadtan; bizonyos erőlködés látszik a kevésbé érdekes mese bonyolításán. Egész vígjátékírói pályáján (1856—1887) csak három darabbal (Beesületszó, Falusiak, Kolostorból) aratott igaz, megérdemlett sikert, a többi inkább az előadók és ezek közt az ő páratlan művészete tartotta hosszabb-rövidebb ideig a Nemzeti Színház műsorán.

★

Szigeti József középfajú drámái között első helyen *Rang és mód* (1882) című darabját említjük. E háromfelvonásos színmű Szigeti legnépszerűbb és legnagyobb hatású darabjai közé tartozik. Szigeti ebben a művében minden drámaírói hivatottságával jelenik meg. A cselekvény fokozatosan, logikusan fejlődik és egységes, bár haladásában több elevenség, frissesség nem ártott volna, de még ebben a kényelmes formájában is van elegendő élet, melegség. Dialógusában van eredeti ötlet és főképpen jellemző. A «mód» képviselőinek jellemrajza szerencsés. Bannai Gerő a gazdag magyar parasztnak tökéletesen rajzolt falképe. Méltó párja felesége, Erzsébet, kiben sok a szeretetreméltó egyszerűség, de a megaláztatást ő sem tűri. A legkedvesebb egyéni vonással Sándort, Bannai Gerő fiát ruházta fel a szerző. Kissé hideg ez a fiatal szerelmes, kevés benne az önállóság, a tettekre való elhatározásban ingadozó, lassú. A «rang» képviselőit kevésbé szerencsés kézzel rajzolta meg Szigeti. Bannai Gáborban kevés az akarat, feleségével szemben nem tud érelyes lenni. Felesége előkelő úriasszony, büszke és könnyelmű. A rang képviselői közül az önfeláldozó, jólelkű Irma a maga szeretetreméltóságával jól megrajzolt jellem. Szigeti e műve szintiszta magyar munka. A magyar élet típusait állítja a színpadra. Ezekben a magyar típusokban hami-

sítatlan magyar vér kering. De különösen megtaláljuk a nemzeti felfogást e darab főalakjában, Bannai Gerőben. Szigeti darabjának egyes alakjai új életre *Csiky Gergely Buborékok* című vígjátékában (1884) támadnak. A Rang és mód meg a Buborékok szellemi rokonsága szembeszökő. Csiky is olyan családot (Somlay Ignác családját) mutat be, melyet az asszony (Szidonia) könnyelmű fényűzése és a nagyra-vágyás a romlásba sodor. A családot egy jó barát (Marosán Demeter) nagylelkűsége menti meg. Szigetinél Gerő és felesége a mentő pár; Csikynél az apa és fia: Demeter és Tamás. Szigetinél Erzsébetet a női szív jósága veszi rá a megmentésre; Csikynél a vidéki ember naivsága és Tamás szerelme. Szigetinél a mentés szebb, igazibb, emberibb. Viszont Csiky nagy művészettel rajzolja a tékozló Szidóniát. Csiky tékozló asszonya nem tud más-milyen lenni, mintha valami ellenállhatatlan kényszer hatása alatt volna, annyira könnyelmű. Mikor már túl van a veszedelmen, de Pestről el kell költöznie, így vigasztalódik: «Pankotán nőegyletet alapítók s én leszek az elegáns társaság központja». — Szigeti a parasztember rajzában nagyobb művész. Különösen feltűnő Bannai Gerő és Marosán Demeter hasonlósága. Szigeti többi színművével kevésbbé volt szerencsés; sem a *Széchy Mária*, sem a *Toldi* nem hoztak újabb babért a színműfőrnak. Az előbbiben Széchy Máriának és Wesselényi Ferencnek ismeretes szerelmi történetét dolgozta fel kevés történeti érzékkel. A történeti eseményt bizonyos tendencia szempontjából fogja fel s feltűnő, hogy a múltnak romantikus mellékíze inkább érdekli. Ezt a történeti eseményt romantikus felfogással, szinte naivul bohózatos mellékalakok szerepeltetésével melodramatikusan dolgozta fel. Az egész darabból hiányzik a drámai élet. A jellemek elmosódtak. A mellékalakok közül egyedül Bukkenbuk, ez a halvány Falstaff-másolat a legsikerültebb. A versesformájú *Toldi*, amellyel a Kisfaludy Társaságban foglalta el székét, szintén rövid életű volt a színpadon. Szigeti már 1868-ban írta meg ezt a darabot, de mintha maga is érezte volna műve gyengeségét, halogatta előadását. Mikor aztán megérte színészkedésének harmincadik esztendejét (1871) jubileumi előadásul adatta elő *Toldit*. Szigeti ebben a művében Arany Toldiját (*Toldi* I. r. I—III., VII., IX., X., XI. XII. *Toldi* Estéje IV—VI. ének) dramatizálta, még pedig nem szerencsésen. Aranynak egészséges Toldijából szentimentális színpadi alakot csinált, a pompás meséből pedig színpadi látványosságokkal megtűzdelt melodramát. Az első felvonás még elég biztatón indul, de csakhamar észrevevesszük, hogy Szigeti nem tud megbirkózni azokkal a nehézségekkel, amelyekbe a *Toldi*-monda dramatizálása ütközik. Legkevesbbé sikerült a II. felvonásban *Toldi* víziója. Ez a hét kép látványosságnak jó lehet, de nem való drámába.

Szigeti a Toldi-monda minden szépségét elejti s látszik, hogy színművét nem tudja kielégítően befejezni. A színmű jellemei közül csak Bence fogadható el. A II. felvonásban szereplő sírásók emlékeztetne Shakespeare sírásóira (Hamlet) és Buksi a Lear király bolondjára. Elismeréssel csak a gondos verses formáról és néhány jelenetnek sikerült tragikomikai hangjáról szólhatunk. Történeti színműnek nevezi Szigeti a *Cigányprinc* című 3 felvonásos darabját. Ennek a sovány meséjű darabnak a történethez jóformán semmi köze sincs. A Cigányprinc tulajdonképeni meséjét háttérbe szorítja a nagyidai cigánykirályság története. A cigánycsapattal sok tarkaságot, mulatságos jelenetet, bohóságot visz Szigeti a darabba, melynek azonban irodalmi értéke alig van. Mindössze néhány jól megjátszható szerep (a mindig éhes török basa, Rózsa, Blahánének egykori híres szerepe) tartotta rövidebb ideig műsoron a darabot. Van még Szigetinek két énekes bohósága, a *Csókon szerzett völegény* és a *Nőemancipáció* című; egyik sem tarthat igényt irodalmi méltatásra. Mindkettő mulatságos, bohózatos elemekkel túlon-túl telített szórakoztató darab. Tulajdonképen csak egy-egy szerep kedvéért készült mindkettő. Az ötlet, amelyen a Csókon szerzett völegény cselekvénye alapszik, nem is eredeti, mert nem egyéb *Meddhammer (Albini) Veszedelmes nugyméne* című darabjának igen szabad átdolgozása. A *Nőemancipációt Szerelem és örökség* című vígjátékából dolgozta át. Ebben a csupán szórakoztatásra szánt darabban ne keressünk irodalmi értéket, hiszen maga a szerző sem számított vele irodalmi elismerésre.

★

Szigeti József drámai irodalmunk azon munkásai közé tartozik, kik eleinte Szigligeti hatása alatt állottak. Első kísérleteiben ő sem tud szabadulni a romanticizmus általános hatása alól, de később eltávolodik tőle és önállóan műveli a színműirodalmat. A tragédiát kivéve a dráma minden fajtát műveli, de főképen a népszínmű és a vígjáték az, amelyben leginkább kitűnt, amely legtöbb irodalmi sikert biztosított számára. Szigetinek mint népszínműírónak nagy jelentősége van irodalmunkban, még pedig különösebben az ötvenes években. A Szigligeti által meghonosított és divatosá tett népszínmű a negyvenes évek elejével a népies iránynak egyik hatásaként jelentkezett. Az ötvenes években ez a népszínmű kezdi veszíteni jelentőségét, mert fejlődésében téves útra jutott, amennyiben a lényeges elem benne háttérbe szorul és a mellékes válik uralkodóvá. Az ötvenes évek színházlátogatói már nem találtak gyönyörűséget a folytonos egyformaságban, egyhangúságban, mely a népszínművet elsekélyesítette. A romlott úri osztály alakjait találták szembeállítva a túlsá-

gosan eszményített paraszttal. A mulattató elem a torzban nyilvánult inkább. «A népszínművet tisztán a karzat számára látszottak csinálni — írja Bayer — s alig volt egyéb keretnél, melyen belül népcsoportok mozogtak, énekeltek és táncoltak, a főszereplők pedig egy egész zenealbumra való népdalfüzért adtak elő, az éneklés alkalmát a legerőszakosabb és legnevetségesebb módon keresve. A népszínmű vasárnapi darabbá süllyedt íróink könnyelműségéből, a kelmei elemek túlságos térfoglalása révén s az irodalomban is sok ellenséget szerzett magának, kik ezzel a közönség figyelmét, érdeklődését mind jobban elterelték tőle.» A népszínműben tagadhatatlanul megvoltak a fejlődés csirái és az ötvenes évek közepe táján be is állott a kedvező fordulat, mely a népszínművet egészséges irányba vitte s visszaszerelte jogosultságát meg jól megérdemelt népszerűségét. Az ötvenes éveknek ez az új iránya Szigeti József nevéhez fűződik, ki legkivált a Vén bakancsos és fia a huszár című népszínművében mutatta meg, milyennek kell lenni az igazi népszínműnek. Ebben egészen háttérbe szorul a mellékes. A természetesen fejlesztett és egységes középponttal bíró mesét nem zavarja meg a mellékes elem; nem találjuk meg benne az úri és a paraszt osztályt, mint a gonoszságnak és a jóságnak típusait szembeállítva. Szóval nincsen benne túlzás. Szigeti ezzel a darabjával mutatta meg a népszínmű helyes irányát. Irányát maga is követi még a Csizmadia mint kísértet című népszínművében is, amelyből a csoportos elemet és a mellékest teljesen kizárta s tisztán a cselekvés útján való hatásra gondolt. Így tehát Szigeti nemcsak megmaradt azon a színvonalon, amelyet Szigligeti megteremtett, hanem két népszínművével emelte is. Szigetinek egyik főerőssége, hogy kitűnően ismeri a színpadot és a színpadi hatás titkait. Innen magyarázható, hogy Szigligetinek első utánzóí oly hamar, mindjárt az első kísérletek sikertelensége után elmaradnak és átengedik a teret Szigetinek, kit a színpad ismerete jobban képesített a versenyre. Így mondanak le *Haray Viktor* és *Jókai Mór* a népszínműírásról és átengedik a teret Szigetinek meg Vahot Imrének, kik az ötvenes években Szigligetivel együtt aratják az elismerést. Az új népszínmű azonban Szigetiben nyert legtöbbet, aki némely tekintetben mesterét is túlszárnyalta.

Gyulai Pál a nemzeti bohózat megteremtését várta Szigetitől, mert Szigeti népszínműveit a bohózati elem túlnyomósága is megkülönbözteti egyéb népszínműveinktől. Szigeti jól ismerte a nép életét, van jó érzéke genreképi jellemzéshez s van benne, ha nyers is, de egészséges humor. «Mindehhez csak tisztultabb világnézetek s művészi forma lennének szükségesek, hogy Szigeti nemzeti bohózatunknak egyik merészebb kezdeményezője legyen.» (Gyulai.) Pedig

Szigeti jobban szerette a vígjátékot. Van is vígjátékaiban sok szerencsés motívum, találó ötlet, sikerült rajz, de itt is jobb, ahol a bohózatos felé hajlik, mert inkább az alsóbbrendű komikum iránt van érzéke. Ha Szigetit akár mint népszínműíró, akár mint vígjátékíró méltatjuk, elsősorban meg kell állapítanunk, hogy a legnemzetibb, a legmagyarabb írók közé tartozik, kinek művei a nemzeti hagyományokon haladnak tovább. A jóízű magyarság, a nemzeti szín és jelleg szempontjából leginkább barátjával, *Vas Gerebennel* lehet összevetni, annyi e két íróban a magyar nemzeti rokon vonás. Neki soha sincsen arra szüksége, hogy idegen területeken kalandozék; az ő talaja a magyar föld, az ő alakjai törölmetszett magyarok. Amilyen tősgyökeres magyar író Szigeti, épen annyira tiszta erkölcsileg is. Soha egyetlenegy darabjában sem sérti az erkölcsi felfogást. Sohasem szerepeltet kétes erkölcsű női alakot, minden darabjának meseje tiszta, óvatosan kerül minden sikamlósságot, kétértelműséget. Soha sem akarja a hatást érzékeket ingerlő eszközökkel elérni. E tekintetben is legközelebb áll *Vas Gereben*hez. A tősgyökeres magyarság és a feltétlen erkölcsi tisztaság jellemzi egyaránt e két rokonszellemet. Ha Szigeti drámaírói pályafutásán végig tekintünk, meg kell állapítanunk, hogy kisebb balsikerektől eltekintve mindvégig emelkedést mutat. Még legutolsó műveiben sem látunk oly fogyatkozásokat, amelyek az akkor munkáiban jelentkezni szoktak. Szigeti József hatvan éves, mikor legteljesebb színművét, a *Rang és mód* címűt megírja, és hatvankét éves, mikor a *Kolostorból* c. bájos vígjátékát megalkotja; ez is az ő erős alkotó erejéről, tehetségéről tanuskodik.

Szigeti műveinek fogyatkozásait a következőkben foglalhatjuk össze. Legtöbbször vét a szerkezet ellen. Meseszövéseben sok a következetlenség, zavar, egyenetlenség. A cselekvény egységét meg-megbontják a vele szervesen egybe nem forró epizódok. A lélektani megindokolás ellen is tehetünk kifogást. A jellemrajz legtöbbször elnagyolt, elmosódó, csak általános, nem egyéni vonásokkal élesen megkülönböztetett alakokat szerepeltet. Helyén való az a vád is, hogy gyakran csak egy-két szerep kedvéért írt darabot. Az ilyen szerepeket gond nélkül dolgozza ki, jól és hatásosan játszhatók is, de a darab emellett elveszti minden esztétikai értékét. A dialógus is sokszor bőbeszédű és megakasztja a cselekvény gyorsabb, drámaibb fejlődését. Sokat magyaráztat, beszéltet szereplőivel. A sok szó közt elakad a lényeg, a cselekvény. Több darabját csak lényeges rövidítésekkel lehetett hatásossá tenni. Mindezen fogyatékságai mellett főntebb méltatott jelességei túlsúlyban vannak és ezek biztosították számára Szigligeti mellett a nem közönséges színpadi sikert is. A derült hangulat, az

őszinte jókedv és a szellemi frissesség oly hatalmas erők, amelyek még a megváltozott izlés mellett is hosszú életet biztosítottak Szigeti darabjainak.

Az alábbi kis statisztika bizonyítja, hogy Szigeti úgy termékenység, mint siker szempontjából Szigligeti után második helyen áll. Szigeti 1846—1867. a Nemzeti Színházban 12 darabbal szerepelt 237 előadásban; Szigligeti 1838—1867. 87 darabbal 842 előadásban: Vahot Imre 1843—1867. 15 darabbal 132 előadásban. A Nemzeti Színházban 1867-ig a Vén bakancsos 73; a Csizmadia mint kísértet 44; a Falusiak 35; a Szép Juhász 31 előadást ért. Több előadást csak Szigligetinek jóval előbb írt Szökött katonája (114 előadás), Csikósa (109 előadás), Két pisztolya (86 előadást) ért. Szigeti 1846—1887. huszonöt darabot írt.

*

Szigeti egyéb művei közül elsőhelyen *novelláit* említjük. Túl-nyomó részben egyszerű, igénytelen történeteket mond el, amelyekben közben humora is felcsillan és erős komikai érzéke is megnyilatkozik. Legértékesebb közülök a *Babona* című, amelyből legjelesebb népszínművét, a Vén bakancsost írta; kedves a nem túlzott érzelmeségű *Kis béna* története; jóízű humor jut kifejezésre a *Balaton tündérében*, amelyben a vándorszínész élményeit eleveníti föl. Többi művei közül kiemelhető az *Egy színész naplója*, amelyben Szigeti vándorlásainak legérdekesebb emlékeit, a Baky Gábor társulatához való szerződésétől (1841) egészen Kecskemétre való jutásáig (1843) beszéli el. Nem a szó teljes értelmében vett napló, hanem több fejezetre osztott emlékirat. Igen érdekes olvasmány mindvégig, amennyiben Szigeti közvetlenséggel és őszinteséggel tárja elénk színészkedése első esztendeinek minden nyomorúságát és kevés örömét. Előadását jóízű humora, vidámsága fűszerezi. Elsőrendű forrásmunka Szigeti vándorszínészkorára és a 40-es évek színészettörténetére vonatkozólag. Egyéb visszaemlékezései (Hogyan kerültem a Nemzeti Színházhoz, Réthy koma, Táblabíró intendans) érdekes adalékkal járulnak életrajzához és kortársainak megismeréséhez.

PERÉNYI JÓZSEF.

KÖLTŐINK KÉPZELETE ÉS A NÉPMESÉK.

Hogy a nagy költők tropusaiból fontos következtetéseket vonhassunk, gyönyörűen igazolhatják Pecz Vilmosnak a görög remekművek tropikájára vonatkozó tanulmányai. Pecz Vilmos több dolgozatban kutatta Homeros, Pindaros, Aischylos, Sophokles, Euripides és Aristophanes tropusait. *Συγγραπτικὴ τροπικὴ*-jéből az *Egyetemes Philologiai Közlöny* érdekes mutatót közölt. (A klasszikus kori görög költészet összehasonlító tropikája, XXXVII. k., 569—580. lk.) Pecz a tropusok vizsgálata alapján mondja ki, hogy az *Ilías* és az *Odysséia* korszakának művelődése a kezdetlegesebb, békésebb ion korszakra utal, viszont Pindaros és a négy nagy drámaíró a Krisztus előtt való ötödik század attikai korszakának fényét villantja meg előttünk. «Az összehasonlító tropikának — mondja Pecz Vilmos — egyedül helyes feladata kimutatni, minő összefüggésben állanak egymással kor, költő, tropus, minő fényt vet a tropus korra és költőre». (Id. mű, 571. l.)

Irodalmunkban a nyelvezetika az olasz Croce Benedek hatására kezd divatossá válni. Nemrégén Várdai Béla a Budapesti Szemlében behatóan foglalkozott Croce-val s bizonyára nem egy kutatót serkent munkára. Rubinyi Mózes, Oláh Gábor és Prohászka János Petőfi Sándor költői nyelvének sajátságait szépen taglalták. Ne higyük azonban, hogy nálunk a kutatásnak ez a köre egészen új. Toldy Ferenc egyik beható dolgozatában (*Aesthetikai levelek Vörösmarty epikus munkáiról*, 1827) a tropusok alapján jellemzi Vörösmarty képzeletét. Úgy mint Toldy egyik francia kortársa, Sainte-Beuve *Chateaubriand et son groupe littéraire*-je a nagy francia romantikus író képzeletének megismerésére, Toldy Ferenc tanulmánya¹ a mi legnagyobb romantikus költőnk lelki alkatának rajzához nyújt becses anyagot éppen a tropusok szolgáltatva anyag alapján.

Ezek a dolgozatok a költők egyéni nyelvének sajátságait emelik ki. Viszont a tropikának van más iránya is, melynek a tudományban Pecz Vilmos a legkiválóbb képviselője.

¹ Megjelent *Kritikai berke*-ben, I. különösen a 102. laptól a 109-ig terjedő részt. V. ö. még Riedl Frigyes *Arany János*-ával, továbbá Péterfy Jenő *Dante*-jával.

E sorok íróját az a szempont irányítja, milyen fényt vet a tropus korra és költőre? Ez a cikk a módszernek mintegy próbáját adja. Azt akarja igazolni, hogy költészetünk tropikája okulások forrása lehet.

Néhány mozzanatban arra utalok, *mennyiben ihlették a népmesék nagy költőinket*. Nem úgy értem, hogy Petőfi János vitézét vagy Arany János Rózsa és Ibolyáját vizsgálom, hanem a tropusok körében fürkészem a népmesék hatását. Ha itt-ott egyszerű megemlítés képen vagy a fordulatok, figurák körében mutatkozik egy-egy mesenyom, ezekre is rámutatok.

Elsősorban *óvatossági szempontra* hívom fel a figyelmet. Sokszor egy-egy mesemotívum éppen nem a népmesékre utalja a kutatót. Mikor Pázmány Péter azt hirdeti, hogy jobb oroszlánokkal és sárkányokkal lakni, mint asszonyemberrel, hogy a nyilván kegyetlenkedők sárkányok, hogy Krisztus a sárkányok lakóhelyéből mennyországot épített, hogy a pokolbeli sárkánynak két feje legyen,¹ mikor gróf Zrínyi Miklós *A török áfium ellen való orvosságban* így kiált fel: «Ez a rettenetes sárkány a török!»,² nyilván megtetszik, hogy ezek a sárkány-tropusok irodalmi csatornán jutottak Pázmány és Zrínyi műveibe. Nem egyszer a mindennapi beszédhasználat taposó malmába került egy-egy ilyen indíték. Elég Bánk bánra utalnom:

Kifutottak a sárkány elébe, még
Bánkom se jött utánam — szegény!,

mondja Melinda Gertrúdnak. (IV. felv.)

★

Néha maga a nép is szereti a mesékből és mondákból kölcsönzött metaforikus fordulatokat vagy utalásokat. Szekszárdon él ez a szólás: «Szép volt, mint a Tündér Ilona szobalánya». (*Magy. Nyr.*, XXXIII. k., 243. l.) Halason ismeretes ez: «Olyan, mint a gyiksárkány, nyelves, veszekedő». (*Magy. Nyr.*, XXII. k., 523. l.) Az idézett példák éppen olyan érdekesek, mint, teszem, a következő francia mondások: «Pousser des cris de *Merlusine*», vagy ez: «C'est le cheval de Pacolet». (Leroux de Lincy: *Le livre des proverbes français*, II. k., 46—48. lk.)³ Ezek a tropusok lényegesen eltérnek a Pázmány- és Zrínyi-féléktől, mert a népmesék világa felé ragadják a figyelmet.

Valóban, a népmesékből számtalan metafora, hasonlat vagy

¹ *Prédikációk*, 1905-iki kiadás, II. k.: 156., II. k.: 163., I.: 486., I. k.: 626.

² *Hadtudományi munkák*, 80—81. lk.

³ Az célzás a Mélusine-mesére, ez a Pacolet nevű bűvös lóra, mely egy pillanat alatt ezer mérföldre vitt.

utalás került a műköltészetbe. A néphagyomány ihletése, a legszélesebb értelemben magyarázva, *Shakespeare* tropus-kincsében is meg-tetszik. *Macbeth*ben olvassuk:

And now about the cauldron sing,
Like elves and fairies in a ring. (IV. felv. I. sz.)

Lang András egyike a világ legkiválóbb folkloristáinak, de mint költő is jelentékeny. Nem csodáljuk, hogy van egy költeménye: *Ballad of the Bookworm* (*A könyvmoly balladája*), mely mese-vonatkozásokkal van tele.¹

A tropusok népmesei elemei a népköltésben gyökerező költők alkotásaira deritenek élesebb világot. Már *Csokonai Vitéz Mihály* munkái is tanulságosak. *Dorottya*jában megemlíti *Tündér Ilonát*. Szemléletesen írja le, mikor a táncolók a hebehurgya langaushoz kezdtek, éppen olyan zavar támadt, mint mikor zablás *sárkányán* a *garaboncás diák* felkerekedik: a fák nyögnek, a pásztorkunyhók fedele csikorog, a vetés kavarog, a víz habzik, mentében fergeteg támad, toll, kóró, falevél poroszloppá keveredik, a megrémült banya pedig teheneket fejet. Homeros és Arany János hasonlatai jutnak eszünkbe. A hasonlított háttérbe szorul, a hasonló széles ecsetrajzzal alkotott képpé szélesedik. Hogy *Csokonai* mennyire tudatos művészi elvvel járt el, bizonyíthatja a hasonlathoz fűzött jegyzete: «*A garaboncás diák felől az a mese van népünknel*, hogy sárkányon jár és a forgóselet ő támasztja, kivált ha, ahol rongyos köpönyegjében kéreget, tejet és kását nem adnak neki» (II. k.).² Míg itt a garaboncás diák, egyik hasonlatában a meséknek egyéb ismert alakjai, a *táltos*

¹ One gift the Fairies give me: [Three
They commonly bestowed of yore]
The Love of Books, the Golden Key
That opens the Enchanted Door,
Behind it Bluebeard lurks, and o'er
And o'er doth Jack his Giants kill
And there is all Aladdin's store, —
The Books I loved, I love them still.

(Andrew Lang: *Ballades and Rhymes*, 61. l.)

² A *Csokonai*éra emlékeztető, eleven és közvetlen leírás *Gárdonyi Géza*nak *Baraboncása* a garaboncás diákról: «De csak annyit láttam, — meséli Döme, a juhász a szénagyűjtő népnek, — hogy (a baraboncás vagy garaboncás) szép úri formájú legény, oszt sárga ruhába jár. Jobban nem nézhettem mög, mert ahogy az asszony nép széjjelröbrent, hát ű se beszélt senkivel, hanem csak fölpillantott az égre, aztán közibe a két keréknek, úgy elnyilamodott onnan, mint a veszett fene.» [Az én falum.]

s a *vasorrú bába* bukkannak elénk. Mikor azt akarja szemléltetni, hogyan táncol Bordács Dorottyával, ezt írja:

Így táncol a *tátos* banyák paszitjába,
Varázsló pamatján a *vasorrú bába*. (II. k.)

Hogy *Dorottyában* a népmese világának kevésbé rokonszenves alakjai jutnak homloktérbe, a költő komikai céljával könnyen magyarázható.

Érdemes tárgyunk szempontjából egy pillantást vetnünk *Tompa Mihály*, *Petőfi Sándor*, *Arany János* és *Jókai Mór* költészetére.

Népmeséink tündérei nem egyszer tűnnek fel *Tompa* képzeletében. Egy hölgytől ezt kérdezi:

Hát lelked álmai minők lehetnek?

Rögtön kész a felelet:

Tündérvilági rege mind. (Egy halavány hölgyhöz.)

A halászlegény szerelmes volt a leánykába, ki szebb, mint *Tündér Ilona*. (A halász és az aranyhal.)

Fel-felragyog *Tompa* előtt népmeséink *Tündérországa* is:

De *Tündérországnál* a kincs többet ére,
Mit szép nevében birt a nádas tündére. (A vízi lilium.)

Nem kevésbé szereti az *óriásokat*. A hegyen álló kastélyból nem messzire esik az óriások földje:

Óriásország is közel volt hozzája,
Továbbá a *hétfejű sárkányok* hazája.
(Az árvalányhajról.)

Ez a *leírás* a népmesék üde hangja. De az óriások feltűnnek *Tompa* tropusaiban s figuráiban is.

A sztracennai hegyszorosban sötét sziklakapu áll. Keblünk megdobban, mikor az ív alá jutunk. Ime a felidézés (visio) megkapó figurája:

*Bősz orjáso*kat lát a képzelet,
Kiknek vaskarja szirtet szirtre vet.
(A sztracennai sziklakapu.)

Tompának a *tündér* és az *óriás* a legkedveltebb alakjai. Itt-ott elénk vágat a *sárkány* is.

Tompa képzeleténél ragyogóbb, több színtől csillogó a *Petőfié*. Oláh Gábor *Petőfi képzeletében*, noha nagy anyagra épít, éppen azt

a mozzanatot mellőzi, mennyire termékenyítették meg a népmesék a nagy költő képzeletét. Erősen kell hangoztatnom, hogy míg Petőfi népiességét több értékes fejtegetés magyarázza, *azokat a tanulságokat, melyeket a tropika szolgáltat, mellőzték kutatóink.*

A szép remények *tündérföldje* elbűvöli (L... né), a *tündérvilági* hang elringatja (Merengés), a szerelem-szülte szép öröm *tündérleánnyul* száll lelke elé. (Az én szerelmem.) Etelkára való bús emlékeztekor a remények eldőlt *tündércsarnokára* repülnek gondolatai (Vachot Sándorhoz), képzetének *tündér-délibábja* merengésbe ejti. (Gyermekkori barátnémhoz.) A szép remények hajnalsillagánál a jövő *tündérkertnek* tetszik (Távolból). Büszkén vallja magát a szerelem katonájának, s ha nyerne, övé volna *Tündérország* s ő volna a *tündérkirály* (Félre mostan). A kedvese-adta bokréta *tündér-virágpaizs*, mely megvédi a rágalom, gúny, ármány és balszerencse ellen (Vasárnap volt). Minden eszméje *tündércsengetyű* (Lyányka, mikor...). A délibáb a puszták szép *tündérleánya* (A csárda romjai). Mikor a felhők szélére szállnak a napsugarak, megannyi *tündérvárként* állnak ott (Mint felhők a nyári égen...). Érti az ölelés *tündérgyűrűjét* (Szeretsz tehát), de csalódva látja, hogy a könyvben szép, de csalfa *tündér* lakik (Szomorú éj). A Tisza sima tükre a piros sugarak úgy villannak, mintha a *tündérek* táncot lejtene (A Tisza). A szép asszony szíve olyan, mint a *tündérszongora* (Szőke asszony, szőke asszony). Szerelmében elbűvölve mondja:

Rózsám lelke egész ország,
Még pedig a *Tündérország*. (Te az enyém, én a tied.)

Hogy a leány megcsókolta ajkát, a virágok, mint megannyi *tündér*, táncolni kezdtek (Kard és lánc). Boldogan hirdeti, hogy felesége a *tündérek testvére* (Elértem, amit ember érhet el) s a képzelet *tündérleánya* (Minek nevezelek?). Égi magasságban szép *tündérvilágot* épít (Menny és föld). *Tündérkéjbe* merülve szemléli Kolozsvárt (El innét, el e városból). Télen minden kis kunyhó *tündérpalotának* tetszik (A téli esték). Az érzelmek *tündérvilágába* repül, mikor a két ország egyesülésén vigad (Két ország ölelkezése). A dicsőségre vágyás csengő morajjal haladó *tündérpatak* (Itt benn vagyok a férfikor nyarában).

Az álmovilág *tündére* a földre száll (Salgó), Perenna Dávid lelkét elbűvöli, mint álmainak *földöntúli tündérgyermeke* (Salgó). Képelete fáklyájánál feltűnik a *tündérkert* (Szécsi Mária). Szepes úgy rajzolódik szeme elé, mint valami *tündérvölgy* (Uti rajzok, I.). A visszaemlékező nagypapa így sóhajt fel: «Hm, azt tartják, hogy *Tündér*

ország és a tündérek csak mesebeszéd, pedig dehogy az» (A nagy-
apa c. elb.).

Népmeséink tündérei úgy lebbennek, suhannak, nyüzsögnek, repülnek a költő előtt, mint élő valóságok. Mikor lelke meghatott, mikor a szerelem bővületét érzi, mikor felmagasztalt boldogságban szólal, mikor örül, mikor szeret, mikor csodál, képzelete a mesék tündérkert-jébe repül, s visszaszálltakor tündérkép mosolyog, tündérhang csendül, tündérfény villan a költő remekeiben.

Szereti az óriásokat is. A napot nagy szappanbuboréknak mondja, melyet keleten egy óriásfiú reggel kifú (A nap). Úgy érzi, hogy keble pusztájában roppant fa van: a gyűlölet, melyet óriás dönt le: a boldog szerelem (Hol van oly nagy pusztaság?). A két magyar hazát testvéri összetartásra buzdítja, ne kelljen rettegniök az eljövendő óriásoktól (Erdélyben). A Hortobágy a puszták óriáskirálya (Zöld Marcsi). Óriásnak hiszi magát, ki ölében tartja a mennyországot (Ilyen óriást, mint...). A szerelem óriások óriása (Salgó). Szilaj Pista gyönyörű szerelmi vallomást tesz Lidinek, hogy szerelme mély, de ha Lidi nem szeretné többé, szerelme határán egy óriás van:

Egy óriás alszik ott, angyalom,
Egy óriás, az én indulatom.
Mihelyt odaérkezünk: fölébred
S összeszaggat engem úgy, mint téged.

(Szilaj Pista, I.)

A kilencszáz év *kilenc nagy óriás*, egyik sírt és a másiknak (Lehel vezér).

Harmadik kedvelt mesealakja a *sárkány*, Liliom Peti emberül megülte a lovat, le nem vetette volna a *hétfejű sárkány* (Liliom Peti). Képzeletének apja a mennydörgés volt, anyja a villámlás, csecsemőkorában *sárkánytejet* ivott (Az én képzeletem nem...). *Lehel vezér*-ben rátartóan vallja, *háromfejű sárkány* lett a magyar nemzet.

A tündérvilággal elragadtatását, az óriásvilággal túlzásait, a sárkánnyal vitézkedő hajlamát, a rémekkel, kísértetekkel, boszorkányokkal pedig a gonosztól való irtózatát fejezte ki: *Salgóban* az éjszaka nyugalmát *boszorkányok* és *kisértetek* zavarják. Dávid úgy futott, mintha lépteit százezer *boszorkány*, *lidérc*, *kisértet*, *ördög* követte volna (Salgó). Szíve *rémek tanyája* s e szörnyek poharából isszák örömei omló vérét (Szőke asszony...). A mogorva sziklák fenyegető *rémek* (A gólya). Kedve, bújja olyan, mint két *rém* (Hozzám jössz-e?). Az *ördög* kígyófarkú és sárkánylábú paripán, a *boszorkány* pedig denevérek, baglyak kíséretében, hórihorgas *seprőnyélen* jött a tűzokádó hegy torkába, undok szerelmükből megszületett a lánc, a szolgaság (Kard és lánc).

János vitéz alakjai élnek Petőfi más költeményeiben is. A népmesék nemcsak népmese írására ihletik, hanem színt, csillogást adnak egyéb alkotásainak is.

A népies-nemzeti irány másik nagy költője, *Arany János* képzetékének népmesei elemeit vizsgálunk éppen ilyen hálás feladat. Gondoljunk az *Elveszett alkotmány garaboncs* Háború-ára vagy *A nagy-
idai cigányokban a fekete emberre*, «kinek szakálla, bajusza valóságos
kender». Csóri édes öreg apónak szólítja, mire

«Köszönd — felel amaz — hogy apádnak mondtál».

Egészen a mesék világában vagyunk!

Az ábrándos Piroska lelke Budára vágyik. Ott van, kit szeret, ki szívét vonzza:

Mint az *Akastyán-hegy*, *griffmadarak* honja
Száz mérföldnyirül is maga felé vonja.

(Toldi Szerelme, V., 5.)

Mint Petőfi, Arany is szereti a tündéreket. Etele palotáját így írja le:

Tündérpalotán bizonyára hinnéd,
Lelket a fűvő is tovalehel innét.

(Buda Halála, I.)

Etellakról így szól:

Mikor én a *hercegi ág*, oly ragyogó minden.

(Buda halála, X.)

Éduában a *hercegi ág*ra olyan, mint *tündérpalota*, «melyet varázs lehel oda.»

Az édes remény *tündérpalotája* fel-feltünik lelke előtt (Mint egy alélt vándor).

A *hercegi-indítékok* olyan gazdagságára, mint Petőfinél, Arany költészetébe korántsem találunk. Ennek a motívumnak Aranynál nincs annyi csilálma és hajlékonysága, mint Petőfinél.

Arany János az *óriás* alakjáról valóságos kis népmesét szőtt *Toldi Szerelmébe*. Mikor Örzse faggatja Benczét, mi lett Toldival Prágában, Bence elmondja, hogy *úgy történt, mint a mesében*, rengeteg erdőben haladtak, *hát a király lányát viszi egy óriás*, Toldi Pejkoján utána vágat, várba fordultak, nem tértek vissza:

Megölé az óriást, tudom, egy mukk nélkül,
Azt a deli tündért vette feleségül,
Süvei most már mind hercegek, királyok,
Üthetik a nyomát idevaló lányok. (V.)

Hogy a népmese Bence szájából milyen kedvesen hangzik s milyen lélektani leleményre vall, felesleges kiemelnem. *Keveházában* olvassuk:

A széles völgy egy lányom: a
Súlyos had *óriás* nyoma,
Ki egyet toppantott s ehol'
Egy emberöltő nincs sehol.

Aranynál a rémek, kísértetek, boszorkányok is sűrűn kísértenek. Petőfi mesetropusaiban egyénibb, Arany festőibb. Petőfi fennszárnyaló lelkének érzelmeit tolmácsolják, Aranynak, az epikusnak arra szolgálnak, hogy egy-egy rajzát gazdagabbá tegyék.

A népies-nemzeti költészet legnagyobb regényírója, *Jókai Mór* is szívesen merített a népmesékből. Összes művei tropikai feldolgozása nagy tanulsággal járna, különösen ha arra ügyelünk, hogy *Jókai* romantikus képzelete beható tanulmányt érdemel. Például *Egy magyar nábobra* és *Kárpáthy Zoltánra* utalok.

Köcserepy úr kastélya úgy tűnt fel, mint *tündérpalota*, «minőt csak ama légi tündérkéek tudnak összeszőni aranyból, ezüsből és selyemvirágokból s nem engedik a titkot eltanulni senkinek.» (*Kárpáthy Z.*, III. f.)

A Lánchíd a világ nyolcadik csodája, «mintha *óriások* csinálták volna remekben». (*Kárpáthy Z.*, XII.)

Abellino elküldi segédeit Boltayhoz. Az egyik, Konrád fűjtatva tekint körül, «*mint a mesebeli sárkány, aki emberbűzt érez*» (*Egy magyar nábob*, XII.). Bogozy bátran megy ad audiendum verbum s azt sem bánná, ha az egész ház *tüzes sárkánynyal* volna tele (*Kárpáthy Z.*, XVIII.).

A boszorkányok és boszorkányszerű lények is előbukkannak. Mikor Abellino Maszlaczký Gábornak azt mondja, hogy vért gyűjt, Maszlaczkýnak eszébe jutott a *mesebeli öreg asszony*, ki a kétszáz-esztendő s vért kibocsátotta ereiből s azután fiatal lánykák vérével szivattyúzta beléjük (*Kárpáthy Z.*, XIII.).

Kiderült, hogy Tompa, Petőfi, Arany és *Jókai* tropusai megvilágítják a kort, melyre a népköltészet kultusza nagyon jellemző, de élénk fényt vetnek képzeletükre is. A népmesék megihletik őket, de Petőfinél s a legtöbbször Tompánál is, a meserészletek elvesznek. Petőfi nagy egyénisége eleven, mozgó és könnyed nyilvánulást enged a népmesei mozzanatoknak, míg Arany és *Jókai* képzelete körülményesebb, festőibb vagy plasztikaibb nyilvánulást ad nekik. Petőfinek, mint Tompának is, elég, úgyszólván, a mesefajképek megnevezése, a többenél nemcsak a mesetípusokat látjuk.

Ha *Gyulai Pál*¹ azt írja Szász Károlynak (1847-ben), hogy a novellakeretbe szorított regény a nagyszerű jellemet és cselekményt szűk alakban adja, *«hol az, mint börtönbe vetett óriás csak ordít és kiáltozik»*,² világos, hogy Gyulai a mese lényegét elmondta, de mikor Petőfi beszél óriásokról, csak ezek a mesealakok tűnnek fel előtte, majd képzelete működik tovább. Petőfi a *lírikus*, Arany és Jókai az *epikus* módján értékesítik a népmesei mozzanatokat. De ki tagadhatná, hogy a népmesék-szolgáltatotta tropus-kincs jellemző a korra és a kor nagy költőire? Báró Kemény Zsigmond tropusai bizonyára gazdag műveltség tanubizonyosságai. Kemény a *Zord idő*-ben leírja, hogy Dani bácsi az ezüst tálcát hozó török láttára lerogy a bőrkerevetre. *«Itt összekulcsolt karral várta be a veszélyt, mint karszékén a római senator a gallusokat»* (VIII. f.). Mint amennyire az ilyen hasonlatok nagyon is jellemzők Keményre, arra az íróra, ki éppen a *Zord idő*-ben a *«magasabb rangra érdemes»* történettel szemben a *mesék alacsony osztályára* utal (231. l.), annyira fontosak a népmesék mint tropusforrások Tompa, Petőfi, Arany és Jókai képzeletére, kik *«a mesék alacsony osztályát»* szerették s lelküket nem egyszer fürdették a népköltés gazdag tengerében.³

ELEK OSZKÁR.

¹ Egy másik esztetikus, költő és folklorista, *Erdélyi János* ezt írja: *«A népi elem eleinte csak a szemétdombon tengődött, mint a mesebeli táltoscsikó»* (Idézi az *Uránia* XV. kötete, 267. l.) *Péterfy Jenő* Eötvös egyik alakjáról, Nyúzóról azt írja, hogy garacsi nemes portáján úgy él, mint valami Calibanná varázssolt mesebeli herceg». (*Báró Eötvös mint regényíró*, Összegy. m. I. k. 47. l.)

² *Irodalomtörténet*, II. 4.

³ Hogy az európai irodalmak romantikus költészetének a jeleztük szempontból való összehasonlító tanulmányozása is mennyire tanulságos, csak egy példával világítom meg. *Hugo Viktor* leírja, hogy egyik útjában szánalmas öreg asszony tűnt fel előtte: *«Il me sembla voir une de ces fées mendiante qui attendaient un aventurier au bord du chemin et décidaient sa perte sur un refus ou son bonheur sur une aumône»*. [*Fragment d'un voyage aux Alpes*, V. Hugo raconté par un témoin de sa vie, II. kötet, 202. l.]

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az Apollonius históriájának bibliográfiájához.

Verses széphistóriáknak az 1711. évig terjedő időből két kiadása ismeretes: ¹ az első 1591-ből való kolozsvári, a másik a XVII. századból való, de pontosan meg nem határozható keltű löcsei nyomtatás. Berecz Sándor kiadása (Régi Magyar Könyvtár XXXI.) az első kiadást nyomatja le, de jelzi a jegyzetekben a löcseinek eltéréseit is. E közé a két kiadás közé élkelődik a Kanyaró és Dézsi cikkéből ² megismert Tatrosy-másolat, mely 1618 jun. 14-én fejeződik be. Két esztendővel előbbi az a kéziratos másolat, melyre soraink a figyelmet fölhívni óhajtják. Ennek címe jóval rövidebb a nyomtatott példányokénál: *Igen szep Historja Mikepen Apollonius az Mese meghatalasertth Antihyocus eleot budosuan az Tengeren Tarsis Uarosba talal, kiket megh Segitth Szaz ezer keobeol buzaual Cub : 8 etc. Es onne[t] elfuttuan, el uezituen mindenet, megien Pentapolisba.* Kéziratunk a M. Tud. Akadémia kéziratárában van M. Irod. 4-rét 127. jelzés alatt *Bettfalui János énekei 1613* címen. A kéziratos füzet a széphistórián kívül két éneket foglal magában: 1. l. Jézus tanítványinak lábokat megmosogatá... (Passio szt. János ev. szerint; lásd a Nemz. Múz. Jancsó B. kéziratának [Qu. H. 1395] 37. b. lapján). — A 4. l.: Örülj és örvendezz keresztyének gyülekezeti, mert az Jézus áldozék... (Batizi András éneke; lásd R. M. K. Tára II. 65.) Az Apolloniusról szóló széphistória az 5. lapon kezdődik; az 1591. évi kiadáshoz áll közelebb, de szórendi és egyéb apró változtatások attól is elkülönítik. A 6. vsz. pl. a nyomtatásban *szomszéd földeket* említ, kéziratunk *szomszéd falukat*; a 7-ben: *elég nagy latorság tölle, kiért lészen Istentől*, a kézirat szerint: *elég nagy latorság, kiért lészen neki Istentől*, etc. A 150. és 178. versszakot a másoló kifelejtette. A másolat időpontját a füzet végén ez a bejegyzés árulja el: ...*Deo magna cum fama... Fungi Kapud... Anno 1616 ultima die Junij Joannes Bettfalui.*

ALSZEGHY ZSOLT.

Jegyzetek Csokonaihoz.

a) *Dorottya kiadásai.* Minden Csokonai-könyvészetben megtaláljuk azt az adatot, hogy Dorottya egymásután 1804-ben és 1808-ban megjelent.

¹ Szabó K. I. 241. és 1596.

² Ethnographia, 1914. 305. és 313. l.

De annak semmi nyomát nem találtam, hogy ez a két kiadás nem egyezik teljesen szórul-szóra, hanem úgy látszik két különböző kézirati változaton alapszik. Már a címlapon is találunk különbséget; az 1804-i kiadás a szerzőt így nevezi meg: «Cs. Vitéz Mihály», az 1808-i: «Csokonai [így] Vitéz Mihály»; — az elsőnek helye és nyomdája: «Nagy-Váradon és Váztzon, Máramarosi Gottlieb Antal' betűivel. 1804.» — a másodiké: «Nagy-Váradonn, Nemes Szigethy Mihály Cs. és K. Privil. Könyvnyomtató' Betűivel 1808.» Az elsőnek lapszáma 126, a másodiké 131. Az elsőnek szövege, melyet még maga a költő gondozott, jobb és szabatosabb; a másodikéban meglehetősen sok sajtóhiba tarkállik. Van azonban szövegbeli eltérés is, de különös, hogy csak az első könyvben. Mikor *Carnevál* szemlét tart az új menyecskék és pártában maradt leányok felett, *Himent*, a Generál-násznagyt

Felszóllítván ülő székéből mellőle,
A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle.
Hímen a' székéből elfordulván balra,
Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra.
Míg a' Calepinus tíz-nyelvű grapsája,
'S a' Fülesgófusok 'szép Fantáziája
Hozzá képest tetszik finger-kalendernek...

A dölten szedett sor helyett az 1808-i kiadásban ez áll:

Vagy a' vén Coccejus' minden Typicája ...

Érdekes ebben, hogy a költő tíznyelvű Calepinust emleget, jegyzetben pedig megjegyzi, hogy: «Van némely kiadásában Magyar nyelv is mellette». Csokonainak tehát Calepinusnak tíznyelvű, tehát lyoni kiadását kellett ismernie, mely idehaza a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, mivel nálunk a tizenegynyelvű baseli kiadások az ősmertek (L. Melich János, előszó Calepinus akadémiai kiadásához, 1912, IV. és XIII. l.). Lehet, hogy ezen a nyomon előkerül Debrecenből, vagy vidékéről még egy ilyen ritka lyoni Calepinus. Hogy mi lehet «a' Fülesgófusok szép Fantáziája» annak nem bírtam nyomára akadni; sem a Jöcher, vagy az Ersch und Gruber-féle enciklopédia, sem a londoni könyvtár nagy katalógusa nem bírt ebben útbaigazítani; talán ez is előkerül a debreceni könyvtár nagy folio-kötetei közül. A «vén Coccejus minden Typicája» *Johannes Coccejus* (1603—1669) kiváló németalföldi theologusra és lexikografusra vonatkozik. Leghíresebb műve ó-testamentomi héber szótára 1669; a «minden Typicája» valószínűleg minden munkáira vonatkozik, mely 1673—75. jelent meg először Amsterdamban nyolc hatalmas ívrétű kötetben. Ezt is csak Debrecenben láthatta a költő.

Néhány sorral alább találjuk a második szövegeltérést. Arról van ugyanis szó, hogy a matrikulába be van jegyezve minden dáma, melynek kora tizenkét és hatvannégy esztendő közt van:

Mert ez a' két határ amaz Epochában,
Mellyben már, 's mellyben még van tűz a Dámában
A' ki az időnek e' két pontja között
Van, annak szívébe is férjfi ütközött.

E két utóbbi sor az 1808-i kiadásban így hangzik:

*A' ki az időnek e' két pontja közt él,
Az a' Férfi képtől Hóldvilágon sem fél.*

Nekem úgy látszik, hogy az 1808-i változat tartalmában világosabb, vereselés szempontjából jobb. Lehet, hogy magának a költőnek javított kézi példányán vagy kéziratán alapszik. Mindenesetre figyelembe kell venni ezeket az eltéréseket annak, aki majd Csokonai bírálatos kiadását sajtó alá készíti. Érdekes még, hogy a Dorottyának minden későbbi kiadása nem az első, az 1804-i, hanem a második, 1808-i szövegét közli. Egyéb szövegbeli eltérés a két kiadás közt nincs; a többi mind egyszerű írás-változat vagy sajtóhiba.

b) *Csokonai versei az Urániában*. Barcsa Jánosnak kitűnő jegyzékében (Irodtt. Közl. 18 : 95, 1908) nem találom külön felemlítve azokat a verseket, melyek Kármán Urániájának 1794. III. kötetében (204—218. ll.) jelentek meg először. Toldy felsorolja őket a Nemzeti Könyvtár 1844-i kiadásában (Csokonai élete LXXXVI), de nem említi, hogy az a hét vers a későbbi gyűjteményekben részint más cím alatt található, részint szövegben is nagyon eltérnek. Ezt is figyelembe kell vennie a majdani kiadónak.

c) *Csokonai-búcsúztató*. A Barcsa-féle jegyzékben nincsen felemlítve az a búcsúztató, melyet név nélkül írt *Pálóczi Horváth Ádám* s Nagy-Bajomból küldött be Kulcsárnak, aki az 1807-i Hazai Tudósításokban közzé tette (I. 29, és 38. l.). Ennek a versnek, mely a két költő személyes érintkezésére nézve érdekes, a P. Horváth Ádámról szóló irodalomban sem talál-tam említését.

d) *Asszú fügécskék*. A Dorottya I. könyvének vége felé számba veszik a férjhez ment és pártában maradt dámákat; akik férjhez mentek vagy legalább el vannak jegyezve, azoknak neve mellé veres keresztet ír Hímen a matrikulában;

A' kik pedig örök pártába maradtak;
Nevek mellé asszú fügécskék íratnak.

Az asszú fügének itt jelképes értelme van; minthogy azonban ennek a jelképnek magyarázata kissé kényes, utalnom kell a *fügét mutat* szólásról írt cikkemre: *Ethnographia* 15 : 28 (1904).

TOLNAI VILMOS.

IRODALOM.

Gorzó Gellért: Rádai Ráday Pál. Budapest. 1915. 200. l. Szerző kiadása. (Athenæum-nyomda.) Ára 5 kor.

E munka három fontos fejezete, t. i. a Ráday-féle imádságok méltatása, meg a virágénekekről szóló és a szerelmes versek közlése — mint szerző maga is mondja — előzőleg megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények 1915. évfolyamában. (L. folyóiratszemlénket.) De noha így áll a dolog, a könyv mégis érdeklődésre tarthat számot, mert az említett fejezeteken kívül alapos és kimerítő ismertetését foglalja magában Ráday Pál minden ismert munkájának, sőt azoknak is, amelyeket csupán neki tulajdonítottak. (Mindössze latinul írt egyházpolitikai emlékiratainak 25—30 folio-kötetre terjedő kéziratait mellőzi terjedelmük — 1500—2000 lap — s valószínűleg csekélyebb irodalomtörténeti jelentőségük miatt.) Nem rendszeres életrajz, nem is annak készült, hanem módszeresen egybeállított anyagismertetés, melyből végül multunk egyik jeles alakjának mintegy a szellemi arcképe tárul az olvasó elé. Először a prózai, majd a verses műveket veszi sorra, az egyes részekben belül külön csoportban tárgyalva a magyar és latin darabokat. A függelékben eddig kiadatlan adalékokat s a tárgyalt fontosabb anyag (az istenes ének és imádságok) összefüggését szemléltető kimutatást közöl. Az érdekes képekkel és hasonmásokkal díszített kötet végére tett részletes irodalmi tájékoztató, a tárgyalás során a kéziratokra és kiadásokra vonatkozó pontos utalás, valamint a nagy gondval készült név- és tárgymutató, csak megerősítik azt a jó véleményt, melyet szerző tudományos felkészültségéről, munkája olvasása közben szerzünk.

Ráday összes magyar munkáit tekintetbe véve, szerző főbb eredményei a következők: a) *A prózaiak közül*: 1. A «Lelki hódolás»-ra nézve valószínűnek tartja, hogy az alapul szolgáló latin imasorozatot is Ráday írta; az imákon Pázmány Péter imádságos könyvének némi hatása érezhető. — 2. A Bujdosásnak Emlékezetköve című könyv, valamint a neki tulajdonított Emlékirat (l. Hon. 1868. évf. 203—215. sz.) nem Ráday Pál művei. — 3. Önéletírása két részből áll: önéletrajzból (1713) és családi naplóból (1713—1720). — 4. Az 1709-ből való Benderi Naplónak történeti becsé kiváló; irodalmi céljai azonban nem voltak vele Rádaynak. — 5. Levelei közül — a magyar prózai stíl fejlődése szempontjából — a feleségéhez (Kajáli Klárához) írottak figyelemreméltók. — 6. A neki tulajdonított kiáltványokat illetőleg (Újvári kiáltvány, 1704, Egy lengyel királyi

tanácsos levele, 1710, Egy igaz magyarnak hazája dolgai felől való elmélkedése, 1710) nem tekinthető bebizonyítottnak Ráday szerzősége. b) *A verses magyar művek közül* : 1. Az istenes énekek valószínűleg 1695—97 között keletkeztek. Forrásuk Ráday saját imádságköltészetén kívül a megelőző istenes ének-hagyomány, a zsoltárok és a biblia. «A Fiú Istennek dicséretiről» című költeményről, mely Ráday szerint «a Bernard Doktor énekéhez alkalmaztatott», szerző megállapítja, hogy Ráday e fordításának harmincegy versszaka, tehát több mint az egésznek fele szószerint megegyezik a Cantus Catholici (1651) Szent Bernát himnuszával. «Ahol az átvett szövegen változtatott, mindenütt a hűség rovására, de a szabatosság és a ritmus javára tette.» Egyebekben úgy találja Gorzó, hogy elődei közül Szenczi Molnár Albert hatása erősebben érzik Rádayn, mint Balassáé. Képzületét szegényesnek találja, ellenben kiemeli, hogy az ő «istenes énekei»-ben találkozunk először belső rendezettséggel. Legharmonikusabb «A szeretetről» szóló ének, legtökéletesebb szerkezetű «Az Istennek dicsőítéséről és dicséretéről» írt verse. — 2. Öt neki tulajdonított virágéneke közül a Sas Klárához írottól Gorzó azt jegyzi meg, hogy itt «számolnunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy e vers Rádayhoz másolatban került s nem ő írta». A többi négy közül a költő hármát feleségéhez írt, de ezeknél művészebb a Bene Borbálának címzett (Bene: csak föltett név. A vers B. Borbálához van intézve.) — 3. Egyéb versei közül ránk maradt a Darvas János ecetéről szóló tréfa. Egyes nyomok szerint voltak Rákóczi Ferenc tiszteletére készült költeményei is, de ezekről nem tudjuk biztosan, hogy magyarok voltak-e vagy latinok.

Külön fejezetben tárgyalja szerző Ráday költői technikáját, melyre nézve megállapítja, hogy az istenes énekek formáit jórészt Szenci Molnár Alberttől vette át; használta ezeken kívül egyéb verseiben a hagyományos magyar négyrimű alexandrint is. «Az átvett formák szépségének teljesen megfelelő ritmusérzéke nincs.» A klasszikus verseléssel is megpróbálkozott, de nem magyarul írt verseiben.

Hasonló részletességgel, gonddal és szerető elmélyedéssel vizsgálja, ismerteti és elemzi szerző Ráday latin munkáit. Itt is először a prózai munkákat tárgyalva sorra veszi a manifestumokat, diplomaciai és politikai iratokat; majd a költeményekre térve, a Debreczeni Ember Pálhoz írt búcsúzó versét, a distichonokba foglalt teológiai magyarázatot s az epigrammákat említi. Mindezekben természetesen kevesebb a magyar irodalomtörténet szempontjából értékesíthető tanulság, éppen azért bölcs mérséklettel szerző is rövidebbre fogja mondanivalóit.

BAROS GYULA.

Moór Elemér: A Toldi-monda és német kapcsolatai. (Német Philologiai Dolgozatok XIII. Pfeifer Ferdinánd 1914. 84 l. Ára 3 korona.)

Moór dolgozata figyelemreméltó jelenség a magyar mondakutatás terén. Vannak tulajdonságai, amelyek egyenesen fontossá teszik a magyar művelődés- és irodalomtörténet szempontjából. A Toldi-monda körüli kísérletezések tömegéhez új elméleten alapuló magyarázattal járul. Átvesz

egy mondaelméletet a legújabb német mondakutatások területéből és azt alkalmazza a magyar Toldi-mondára. Ez az elmélet Friedrich Panzernek az elmélete, aki a német hősmondát elterjedt mesemotívumokból szeretné levezetni.¹ A mondakutató elvitathatlan egyezéseket talál a hősmondák és egyes mesék között. Ennek alapján igyekszik Panzer őket egymáshoz közelebb hozni, ami neki gyakran tetszetős alakban sikerül is. Máskor azonban elhagyásokkal és hozzátoldásokkal kell mintegy erőszakos kapcsolatokat teremtenie. A mesei monda-származtatás is rejt magában veszélyeket, épúgy mint a XIX. sz. közepén a mitológiai mondamagyarázat. Mindkettőben van azonban némi igazság. A hősmondában épúgy vannak mesei elemek, mint ahogy mitológiai vonások vannak benne. De egészen egyikből vagy másikkól származtatni mégsem lehet. A meséből eredtetni annál kevésbé lehet, mert hisz az a mesefaj, amelyről Panzernél szó van, csak a X. század folyamán jutott el Európába, amely időben pedig a hősmonda már erősen fejlődésnek indult.² Mesei elemek tehát vannak a mondákban, de nem mintha egész mesék vagy mesetipusok alakultak volna át ily irányban; egyedül egyes mesemotívumok fűződtek fejlesztőleg a meglevő mondái alaphoz. A mesei mondaszármaztatásnak még nagy jövője lehet, ha a most még hozzátapadó túlzásokat levetkőzteti. A részletekben Panzer és iskolájának kutatásai már most is igen szép eredményekre vezettek és különösen etnografiai szempontból fontosak a nagy erudícióval és éles szemmel felhalmozott gazdag meseanyagot tekintve.

Moór Panzer elméletét alkalmazza a középkori Toldi-mondára. Eszerint a Toldi-mondának is mesei eredete volna, azonkívül idegen, még pedig germán mondái elemek kapcsolódtak volna hozzá. Hogy e magyarázat elfogadható legyen, közvetítőt kellett Moórnak keresnie és ezt meg is találta a középkor énekeiseiben, a német és magyar spielmannokban. Ez elmélet megszilárdítására elsősorban énekeiseink történetével és eredetével foglalkozik és itt élesszemű kritikusként bizonyul. Egyetlen egyszer sem esküszik az előtte felmerült délibábos magyarázatokra, hanem mindenütt mérsékelte és higgadt marad. Igen nagy érdemének tartom, hogy bátor szókimondással megcáfolta az énekeiseinkhez fűződő lehetetlen hipotéziseket: a sámnán eredet nimbuszát, az augsburgi hét-magyaros sötét genealogiát. Érdemének tartom igriceinknek szláv eredetű kulturánknak megfelelőleg a szláv énekesekkel való összehozását, a német spielmannokra való utalást és azon számos egyezést, amelyekkel sikerül neki a ránk maradt gyér adatok alapján is énekkendünket a német énekesekkel összeköttetésbe hozni. Feltevése szerint ez a német spielmann-hatás alatt fejlődött énekesrendünk fejlesztette volna ki a Toldi-mondát, amelynek különböző eredetű rétegeit igyekszik megállapítani.

Eszerint két főbb réteg egyesült ebben a mondában. Az egyik mesei eredetű, a másik idegenből került. Az előbbinek a valószínűvé tételére

¹ Panzer idevágó főbb művei: *Märchen, Sage und Dichtung* 1905; *Hilde-Gudrun* 1901; *Beowulf* 1910; *Sigfrid* 1912.

² V. ö. Leyen: *Deutsches Sagenbuch* II. 345. sk. 1.

használja fel Panzer elméletét. Toldi ifjúkorának történetét a Panzer által Goldenerek és Bärensohnnak nevezett két egymáshoz közel álló mesetípusból akarja levezetni. A Panzer által összeállított variánsokhoz ő a magyar meseköltészetből fűz több változatot, úgy hogy egészen bizonyos, hogy a magyar meseköltészetben is megvolt e két típus. E származtatás a priori megengedése mellett két lehetőség merül fel: vagy magyar eredetű mesetípusból fejlődött mondává Toldi története, vagy idegen (német) eredetű meseelemekből alakult ki. Mindkét esetben bizonyos nehézségek mutatkoznak, amelyekre Moór nem tért ki. Előbbi esetben, mivel e típus nálunk is igen gyakori, a német spielmannokra és azok közvetítésére semmi szükség sem volna, egészen nyugodtan tarthatnók a Toldi-mondát autochton népi fejlődésnek. Csakhogy akkor előbb be kellene bizonyítani, hogy már a korai középkor folyamán kialakult meseköltészetünk volt, mert hisz itt tulajdonkép két irodalmi vagy műmeséről van szó, amely csak jó későn jutott el Európába. A másik esetben, ha ugyanis Toldi-mondánk elemeit német közvetítéssel hozzánk kerülteknek tartjuk, még inkább bukkannak nehézségekre. Azt, hogy egy nép mese- és mondaelemei egymásra hassanak és átalakítóan befolyásolják egymást, el tudjuk hinni, de azt, hogy egyik népnek meseköltészetéből egy másik népnél mondaköltészet váljon, vagyis hogy egy a németeknél elterjedt mesetípus a magyaroknál egy mondát eredményezett volna, anélkül, hogy előbb a németeknél alakult volna hasonló mondává, ezt valószínűtlennek tartjuk.

És ez a nehézség megmagyarázza azt is, hogy Moór egyeztetése nem mindenütt meggyőző. Illosvai elbeszélésének nagyon is sovány és összefüggéstelen adatait akarja összehozni az Erős Jankó és Goldenerek mesetípussal. A Toldi-monda elemeit vizsgálva ismét egy nagy érdemére kell rámutatnunk: sohasem zavarja össze az eredeti mondát Arany-reminiscenciákkal, ami alól talán egyetlen Toldi-kutatónk sem maradt ment. Így a testvérviszály motívumát, amelyre pl. Greguss egész magyarázatát építette, eleve kizárja mint a mondában meg nem levő elemet. De ha Arannyal szemben meg tudta is őrizni önállóságát, a Bärensohn és Goldenerek annyira elbájolták, hogy minden vonásukra keres megfelelést Toldi történetében. Az egyáltalában nem hozza zavarba, hogy a Goldenerek típusa legfontosabb mozzanatai: szerelme a királyleány iránt, érte vívott harca és boldog egybekelésük teljesen hiányzik a Toldi-mondából; azon sem ütközik meg, hogy Toldi sohasem állott valami démoni lény szolgálatában és így nem is kaphatott tőle aranyhaját; az is mellékes, hogy Toldi nem csodaszülött mint Erős Jankó, hogy nagy evésére legfőlebb abból lehet következtetni, hogy egyszer sok májat adtak neki, hogy gyermekkoráról úgyszólván semmit sem hallunk, hogy az egyes látszólag egyező események egész más helyzetben és sorrendben fordulnak elő Toldinál, mint állítólagos mintaképeinél.

Moór tehát Panzer nyomán túlzásba ment, de azért a Toldi-monda megfajtásához mégis közelebb vitt egy nem jelentéktelen lépéssel. A még fennmaradó tényleg egyező elemek kényelmesen megmagyarázhatók a népfantázia összekapcsoló természetéből, amely egy valamikor élt (tehát tör-

tűneti, ha nem is tudunk róla semmit) nagyerejű egyénhez könnyen hozzáfűzhette — nem a Moór által keresett két típust, hanem — e mesetípusoknak egyes motívumait és vonásait. Ilyen mesei eredetű motívumokat lehet találni a Toldi-mondában, de az egész mondát egyes mesetípusokra visszavezetni, kissé merész dolog.

Igen sikerültek tartom *Az öreg hős* c. fejezetet. Nézetem szerint Moór Toldi öregkorának epizódjait: a prágai kalandot és az olasszal barátságában való viaskodását helyesen vezette le a német spielmann-költészet legkedveltebb mondaciklusából: a Dietrich-mondákból és ezzel azt hiszem a Toldi-monda ezen rétegét véglegesen megfektették tekintjük. A prágai kalandot a Rosengarten c. spielmanneposzból, a kolostorba vonult barát mondáját a középkori moniage-történetekből, különösen az Alpharts Tod-ból és a Thidrekssaga Heimejából származtatja. Ha az átadó forrást ennyire megszorítani nem is épen célszerű, és bár a francia eredetű moniageok hatása a német spielmannok körében szintén bátran feltehető volna, az eredendő helynek a megjelölése is már érdemszámba megy. Még azt sem tartom lehetetlenségnek, hogy ez elemek — amint a szerző felteszi — a spielmannok által nálunk is terjesztett Dietrich-monda alkatermszei lehettek, és hogy csak később kerültek összeköttetésbe az erős Toldiról keletkezett hagyománnyal.¹

Összefoglalom véleményemet Moór dolgozatáról: Panzer elméletének alkalmazásával új utat mutatott a magyar mondakutatásnak és a Toldi-monda egyes elemeit érthetőkké tette; az énekeseinkre vonatkozó eddigi elmélet világos megdöntésével kézzelfogható eredményt produkált; az énekeseink történetében felvett német hatás és a német spielmannköltészet tárgykörének a magyar mondakutatásba való szélesebbkörű belevívése által pedig oly irányt jelölt, amelyben haladva a jövő kritikának hálás feladatok kínálkoznak.

WEBER ARTHUR.

Alszegehy Zsolt: Petőfi és az ötvenes évek magyar lírája.

Különnyomat a Kisfaludy-Társaság Évlapjai XLVIII. kötetéből. Budapest, 1914. 92, 1 l.

Alszegehy Zsolt tanulmánya voltakép alapos és részletes kifejtése azoknak a gondolatoknak, amelyeket Gyulai Pál oly éleselműleg fejezett ki Petőfi utánzóiról mintegy hatvan évvel ezelőtt. Nagy készültséggel s buzgalommal gyűjti össze az ötvenes évek verseskönyveit s majd mindegyikben rámutat Petőfi hatására. Eddig is meg volt állapítva, hogy legnagyobb lírai költőnk gondolatait, költői szerkezeteit s kifejezései alakjait úgy szólva minden magyar költő utánozza, aki az ő általa vert ösvényen indul; de a legnagyobbbrészt ma már névtelen versírók utánzásának lenye-

¹ Szerző Panzer-elméletét a Szilágyi és Hajmási-mondára is szeretné alkalmazni. Hibásan, mert e monda két délszláv *monda* összeforrásából keletkezett.

gét, terjedelmét s fokozatát igazában Alszeghy Zsolt szóban levő tanulmányából látjuk.

Az értekező abból a gondolatból indul ki, hogy miként módosul ítéletünk annak a tudásával valamely íróról: vajjon miféle forrásokból meríti tárgyait, eszméit s költői szerkezeteit és e kölcsönzés a maga egészében ismeretes volt-e az illető író korában vagy sem. (Felhozza többi közt Kisfaludy Sándor példáját, aki regéivel Magyar Ferencig «irodalmi divatot teremtett», amely állítást nem csekély túlzásnak tartunk.) Aztán Petőfi lírájának a korabeli kritika által elismert jellemző tulajdonságait emeli ki: erő s őszinteség. A népiesség fejlődésének magyarázata inkább csak oda van vetve, mint kifejtve. Nem rójuk fel ezt hibának; ámbár kérdés, hogy az így pusztán csak érintett gondolatokkal (8—9. l.) céljához jut-e a szerző; valamint az is: vajjon a XVIII. század vége felé az e téren mutatkozó jelenségeket okosan mondhatjuk-e a «szorosabb értelemben vett tudatos hatásnak», holott nyilvánvaló, hogy nemcsak Horváth Ádám és Dugonics, hanem még Csokonai is mennyire nincs tisztában a népiesség fogalmával, aminthogy akkor külföldön sem tisztázódott e fogalomnak sem tartalma, sem köre. (9—10. l.) Rámutatván az író Petőfivel kapcsolatban a népköltészet egyszerűségére, őszinteségére s igazságára, az ötvenes évek népies költészetének politikai s irodalmi célzatát magyarázza. Szerinte «sohasem voltak kecsegtetőbbek a beolvasztás sikerére a körülmények, mint az ötvenes években». Oly állítás, amellyel semmikép sem érthetünk egyet. E körülmények csak látszólag kedveztek a beolvasztásnak. Amely nemzet oly jeleit adta erejének, mint a magyar a szabadságharcban, azzal pár év múlva elbánni, azt nemzeti mivoltából kiforgatni kevéssé volt sikerrel kecsegtető, noha a rövidlátó bécsi kormány eleinte éppen nem vette ezt figyelembe. De másfelől József császár beolvasztó törekvései sokkal kecsegtetőbbek voltak, sőt a XIX. század tízes éveie is. Hogy a bécsi kormány hamarosan némi elnézést gyakorolt nemzetünk iránt, nyilván a fölsímt okokból tette s a krími háború után tapasztalt elszigeteltség érzéséből. Alszeghy Zsolt a nemzeti és dinasztikus érzés összeolvadását, illetőleg ennek gyakori hangoztatását is kiemeli, mint amely e kornak jellemző tulajdonsága, pedig e tulajdonság éppen ilyen a XVIII. században, sőt a napoleoni korszakban is. Voltakép tehát ez semmit sem magyaráz. Szerencsésebb a szerző az ötvenes évek népiességének irodalmi célja megjelölésével, midőn Lisznai és Szelestey nyomán a népi alakokban s népies rajzokban ismeri fel azt s a hang, műforma és tárgykör fogalmának kapcsán ismerteti a *tájköltészet* akkori divatos művelőit, Lisznait, Gyarmatit, Baloghot, Csermelyit, Spetykót és a többit. Egszersmind a lírai elem uralkodásának fontosságát és a líra körébe vonható népi alakok szereplésének gyakoriságát számos példán szemlélteti. Úgy itt, mint a Petőfi tárgykörének utánzásaiiban mindenütt elébe tűnnek az eredetiről való hímvarrások, Petőfi képzeletének utánzóinál elsőkélyesedett játéka.

A tanulmány nagyobb fele Petőfi egyes ciklusainak (*Felhők, Cipruslombok, Szerelem gyöngyei, Júlia-dalok, családi érzést kifejező művei*)

hatását nyomozza (V—IX. fejj.). Természetesen a nagyobb népszerűségre jutott költőknek több művét vonja tárgyalása körébe, illetőleg költészetüknek mondhatni alapgondolatait, alaphangjait veti össze Petőfi említett ciklusainak vonatkozó darabjával s a vizsgálódásnak életrajzi, lélektani és esztetikai szempontok által kijelölt útjain haladva, több oly irodalmi jelenséget kifejt s megállapít, amelyek eddig az irodalomtörténet homályos vagy figyelemre nem méltatott szakaszai közé tartoztak. Így nyilvánvaló, hogy pl. Szelestey sötét fájdalma, Szathmáry Pál kietlen szomorúsága, Balogh Alajos elkeseredett kétségbeesése mind a *Felhők*ből ered. Vagy a megsiratott kedves emléke szintén a *Cipruslombok* kései árnyékában hangolja Késmárkyt, Csermelyit, Madáchnot, stb. Alszeghy Zsolt Tompát is ide sorozza a *Jégvirágok* alapján, amiben igaza is van, csak hogy a *Jégvirágok* csupán a költői alakítás formájában éreztetik Petőfi szellemének általános hatását. (43. l.)

Nincs miért megütköznünk rajta, hogy az értekező e vizsgálódás közben néha-néha oly gondolatot is kölcsönvettnék talál, amely az általános emberi köztudatból sarjadzik s magyarázatában nincs szükség egyéb forrásra utalni. Ez oly túlzás, amelyet a hasonló vizsgálódás szinte kikerülhetlenné tesz. Alszeghy Zsolt szerint Petőfire vall Madáchnál annak az emlegetése, hogy kedvesét azért vette el az Isten, mert nagyon szerette. Ez a magyarázat akkor is kételkedésre indítana, ha nem Madáchról volna szó, aki már ifjú éveiben a gondolatok erejével igyekszik próbákat tenni sokkal inkább, mint azoknak művészi kifejezéseivel. Még csekélyebb tehetségnél is bajos az ily gondolatot kölcsönzésnek állítani. Ez annyira a nép közönséges felfogására vall, hogy szinte útszéli gondolatnak mondható. Madách és Petőfi oly ellentétes költői szellemek, hogyha Petőfinek egy nagy erővel kifejezett gondolata megkapta is Madáchnot, az csak afféle hatással volt reá, mint minden nagy író minden fogékony olvasójára van. Madách *Dalforrása* sem Petőfi *Dalaim* hatása alatt keletkezett (76. l.). A természeti jelenségekkel összeolvadó s azokkal változó költői hangulat a negyvenes évek óta minden jelesebb magyar költőnél észrevehető. S amennyiben itt hatásról lehet szó, kétségtelen, hogy nemcsak Petőfinek, hanem Arany Jánosnak és Tompának is része van e hatásban. A népköltészetnek a műköltészet közegén át éreztetett örökértékű esztetikai hatása innen kezd általánossá lenni, míg azelőtt csak szórványos jeleivel találkozunk Balassa és Rimay első kísérleteitől fogva. Véleményünk szerint Vajda János *Sírámok* című ciklusának (59—60. l.) fejtegetésében is túlozza Petőfi hatását. Az Alszeghytől kölcsönzéseknek tartott gondolatok annyira Vajda sajátjai, hogy egész költészetének lényegéhez tartoznak.

Az elemzés alapossága mindenesetre egyik elismerésreméltó tulajdonsága Alszeghy Zsolt tanulmányának. Erénye itt-ott némi túlzásba is menve, a szórásálhasogatót juttatja eszünkbe s ilyenkor felfogásának igazságát is kétségbe vonjuk. Például Petőfinek szüleihez vonzó szeretetét magyarázván, sajátágosnak találja, hogy apja «ridegen szembehelyezkedik az ő pályaválasztásával», míg ellenben anyja «megértőleg» ragaszkodik hozzá.

(67. l.) Mi úgy hisszük, hogy az apa szembehelyezkedése csak természetes és nincs benne semmi ridegség, tekintetbe véve az öreg Petrovics általános műveltségét s a kor felfogását. Viszont az anya *megértő* ragaszkodásáról bajos beszélni; inkább öntudatlan, a szerető anyát jellemző szinte önkéntelen ragaszkodásról lehet szó, mint megértőről. Amint aztán *A jó öreg kocsmáros* fejtegetésében, illetőleg hatása vizsgálatában ítéletéhez «mértéket» keres és a finomkodó elemzésnek az öreg házaspár összezőrdülésén való «fennakadását» eloszlatni törekszik, mondhatni a nyitott ajtón zörget. Az összezőrdülés előadásán csak az oly bíráló akadhat fenn, aki az élet legtermészetesebb jelenségeit sem ismeri. Máskor meg némi erőltettség látszik Alszeghy Zsolt fejtegetéseiben, például Zalár egyik költeményének értelmi, vagy Vecsey Sándor kifejezésbeli egyszerűségének magyarázatában (45., 54. l.); hanem ilyet inkább csak elvétve találunk a tanulmányban.

Petőfi őszinteségének az érzésben, szemléleti hűségének a természetfestésben való művészi ereje sem téveszthette hatását utánzóira; de utánzói úgy ebben, mint a hazafias lírának a méléző merengéstől a szilaj kitörésig szárnyaló hangjában a lángelme eredetiségének csak mellékútjain tudván mozogni, az őszinteséget s önérzetet szószátyár beszéddé, a szemléleti hűségben nyilatkozó jellegzetességet lelketlen másolattá sülyeszti, a szülőföld szeretetében nyilatkozó természetességet mondva csinált hazugsággá alacsonyítják. Az értekező az ezt tárgyaló fejezetekben (X—XII.) is számos, kevésbé feltűnő gondolatot kiemel, amelyek az eredeti forrásra mutatnak; sok színehagyott vonást meglát, amelyek az eredeti palettáról kerültek az utánzók ecsetjére; sok hangot meghall, amelyek a nagy lírikus lángoló érzéseiből, indulata és szenvedélye hatalmas árából származtak a Pum János, Jenőfi stb., sőt Erdélyi János és Lévy lantjára is. Szerettük volna, ha Alszeghy Zsolt az akkori jelesebb költők vizsgálatát sem mellőzi; tán ez még becsesebb megállapításokra vezethette volna. Nemcsak Lévy, de még Tompa, sőt Arany János lírája is éreztet valamit Petőfi hatásából, amit Arany János maga is érez és meg is mond.

Azonban Alszeghy Zsolt műve e fogyatékossága mellett is számottevő s mélyen járó tanulmány. Csak néhány kifejezése ellen van nagyobb kifogásunk. Nem szívesen vesszük ezeket tűhegyre; nyelvünk tisztaságának féltő gondja mentse ki eljárásunkat. Pl. nagyon elterjedt s még Lehr A. is védelmezi az efféle szerkezetet: Meg kell, hogy értsük; föl kell, hogy tűnjék. (7., 10. stb. l.) Hát nem rövidebb és szabatosabb így: Meg kell értenünk; föl kell tűnnie? (Már a Halotti Beszédben s a Pannonia megvételétől szóló énekekben is használatos e szerkezet.) Az ép magyar nyelvérték tiltakozik az ilyen ellen is: «Annyit kikövetkeztethetünk» (18. l.) *A meg, ki, le, be* igekötők használata egyik ismertető jele a romlatlan nyelvértéknek. Csodálkozunk, hogy e különben érdemes dolgozatban ilyenek is előfordulhatnak: «A többoldalúságtól eltekintünk» (13. l.), ami vad germanizmus; meg ilyenek: «Sokkal erősebben uralják Petőfi lelkét» (22. l.) és: «Ezt uralja egész lénye, egész gondolatvilága» (60. l.), ami ép az ellenkezőt fejezi ki, mint amit az értekező értetni akar.

Továbbá: «*Üssük fel* Tóth E. . . költeményét». (80. l.) Ez a kifejezése (amelyben — úgy látszik — valami újat próbál, de rosszul) meg merőben érthetetlen: «*Felhők*» ízű kifakadás, de még *nem tetőzik*. (T. i. Tóth E. három idézett soráról mondja ezt, 55. l.) Tán a *culminált* akarta itt magyarul kifejezni; de így balul ütött ki a próba. A «megdalolta érzés», «megdalolta kegyetlenség» (11. l.), «megrajzolta népjelenet» (23. l.) stb. effélékben az igenévi jelzőt grammatikailag ugyan helyesen használja, de a nyelvérzék sugalmát tekintve mégis esetenül. Igen sokszor s gyakran fülsértőleg használja a *megnyilatkozik*, *megnyilatkozás*, *beállítás* szokat. Az első valósággal el van nyűve, a másik újabb időben becsempészve a festészet nyelvéből. (Pl. «A költészet a lelki világ jellemző *megnyilatkoztatása*; a jellemző *megnyilatkoztatás* pedig nem egyéb, mint a jellemző kifejezésekkel való *megnyilatkoztatás*», 19. l. Nem egyszerűbb és magyar észnek érthetőbb-e így: «A költészet a lelki világ jellemző kifejezése vagy feltüntetése»; ebben minden benne van, amire az író annyi szót pazarol.)

VÁCZY JÁNOS.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Hét. 1915. évf. 28. sz. — K. A.: *Madách Imre és Az ember tragédiája*. Voinovich Géza új könyvének ismertetése.

U. i. 34. sz. — *Halasi Andor: Karinthy Frigyes* címen ismerteti K. F.-nek A repülő ember c. könyvét.

U. i. 35. sz. — N. n.: Hevesi József *Vér* című verskötetének ismertetése.

Az Est. 1915. évf. 249. sz. — *Bródy Sándor: Lyon Lea*. Önismeretesszerű cikk abból az alkalomból, hogy Bródynak Lyon Lea című darabját 1915. IX. 4. először adták a Magyar Színházban.

Az Ujság. 1915. évf. 151. sz. — *Szilágyi Géza: Vajda János*. Sír- emlékének leleplezése alkalmából. (Tárca.) Bölcseleti költeményei a legforgószelésebb poémák közül valók. Legelvontabb verseiben is — a legtöbb érzéserejű melegség energiái izzanak. Az érzékiséget ő fedezte föl a magyar líra részére. Bájosan szeliddé sosem tud szelidülni, de nem egyszer fenégséggé hatalmasodik. A dallamosság légysága teljességgel idegen tőle. Legtöbb alkotása dalban végig-kegyetlenkedő égszakadás-földindulás. Bilincseket szaggató, olykor széjjel is törő háborút viselt minden és mindenki ellen. Ellenségei: az Isten, a Sors, a Halál meg az Élet, néha a Természet is, embertársai, szerelmesei is, nem is legutolsó sorban önnönmaga. Hazáját végtelenül szerette, de ez az imádása is a dac darócruhájában bujdosott. Versei a legizóbb magyar haditudósítások. — *p.: Szerajevótól Lodzig*. Herczeg Géza háborús könyvének ismertetése. — *u. a.: Katonák*. Peterdi Andor háborús verseiről szóló rövid cikk.

U. i. 167. sz. — *p.: Erdős Renée válogatott versei németül* c. arról ír, hogy Johannes Mumbauer fordításában a saarlouisi Hansen cég kiadásában németül is megjelent Erdős Renée verskötete.

U. i. 214. sz. — *Wallesz Jenő: Írókat a frontra*. A többi államok a frontra küldték íróikat, csak a magyar nem.

U. i. 218. sz. — *Kozma Andor* Garay Antalnak, Párisi és hazai forradalmi emlékeim (1848—49) c. könyvét ismerteti.

U. i. 219. sz. — Napihír a hősi halált halt fiatal költőről *Szepessy Lászlóról*. (1880. IX. 9.—1915. VIII. 1.) Számos verskötete forgott kezén. Főképp vallásos dalaival férközött olvasói szívéhez. Legutóbb jelent

meg «Virágos vonattól a kórházvonatig» című, majd egy másik háborús versfüzete.

U. i. 227. sz. — p. g.: *Noé barlangja*. Boross Mihály fantasztikus regényének ismertetése.

U. i. 239. sz. — h. á.: *Böthök uram szerencséje*. Eötvös Károly ily című darabjának első előadása alkalmával írt rövid ismertetés.

U. i. 243. sz. — N. n.: *Üzen lelkem fehér fénnel*. Böszörményi Zoltán ily című háborús verskötetének rövid ismertetése.

U. i. 246. sz. — N. n.: *Vaszary Kolos*. Nekrolog.

U. i. 247. sz. — -án.: *Lyon Lea*. Bródy Sándor «regényes színművé»-nek ismertetése. A darabot 1915 szept. 4-én adták először a Magyar Színházban. — *Szikra: Széchenyi-falva* címen arról ír, hogy a Széchenyi-család sok ezer koronát adott össze, hogy abból egy elpusztult kárpáti falu újra épülhessen. A község a nagy államférfi emlékezetére a Széchenyi-falva nevet fogja kapni.

Akadémiai Értesítő. 1915. évf. 6—7. sz. — A M. Tud. Akadémia LXXV. közlése 1915 május 9-én: I. Elnöki megnyitó beszéd (vonatkozással az Akadémia palotájának ötven éves fennállására) *Berzeviczy Albert*től. — II. Főtitkári jelentés *Heinrich Gusztáv*tól. Jelentések a pályázatok eldöntéséről (VI—XIX.). Ezekből megtudjuk, hogy a Lukács Krisztina pályadíjat két pályázó közül «Magyar mondatban történeti alapon» c. munkájával *Simonyi Zsigmond*, a Lévy-jutalmat «A jellemrajz a magyar szépirodalomban» c. dolgozatával *Kéki Lajos* nyerte el. (A teljes jutalmat mindkét pályázó csak a benyújtott művek befejezése után kapja meg.) A Gorove-pályázatra (A stílus a művészetben és az irodalomban), továbbá a Halmos Izor-pályázatra (A magyar kritika története) beérkezett pályamunkáknak nem adták ki a jutalmat. A Sámuel-jutalmat «Az ősjakut hangtan alapjai» c. értekezésért *Németh Gyula* kapta. — A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei az 1895 ápr. 26.—május 25-iki időközből. Ezek szerint (450. l.) bár *Friedreich István*, *Széchenyi István* életrajza c. munkája nem nyerte el a kitűzött pályadíjat, az Akadémia igazgató-tanácsa méltányosnak találván az anyagi elismerést: 4000 koronát szavazott meg a szerző özvegyének.

Alkotmány. 1915. évf. 181. sz. — ml.: *Irodalom*. Vezető cikk. «Most — úgymond — a magyar irodalom hallgat. Épen a leglármásabbak tagadnak meg minden közösséget a feltámadás és élni akarás új izgalmaiban vergődő magyar nemzettel.»

U. i. 191. sz. — tb.: *Háborús irodalom* címen ismerteti *Huttkay Lipó*tnak *Napoleon* emlékiratai c. könyvét.

U. i. 209. sz. — N. n.: *Hangay Sándor: A zengő Golgotha*. A verskötet ismertetése. — N. n.: *Eszterházy nádor könyve*. A Rózsa Kálmán és neje r. t. *Eszterházy nádornak* A Boldogságos Szűz Mária ötvenkét csodáinak szombatja c. könyvét tizenhetedik kiadásában most adta közre.

U. i. 212. sz. — (tkh.): Eszter. Lázár István regényes elbeszélésének rövid bírálata.

U. i. 219. sz. — (tb.): Háborús irodalmunk. A magyar irodalom háborús termékei mennyiségre nézve meg sem közelítik a külföldiét. Vannak tudományos szakszerű műveink is a háború felidézte problémákról, a világháború okairól, amelyek objektivebbek a külföldi írók műveinél. Például Andrassy Gyulának a külpolitikáról írott művei. Ha sok problema nem talált bővebb tárgyalást, ennek oka nem a tájékozottság vagy a tudomány hiánya, hanem az, hogy egy kis nemzet organizmusában minden tagnak kijut olyan mindennapi szerepe, hogy nagyobb méretű tudományos munkára ideje sem jut. A nemzeti haladás feltételeinek tudományos és szakszerű vizsgálatában legagilisabbak szocialista és progresszista íróink. Háborús szépirodalmunk gazdagabb. Főleg a háború krónikásainak szépprózája kiváló. Csak a harcok heve és tüze nem lobog még benne. Ez a feladat azokra vár, akik még a tűzben fegyverrel állanak. Háborús irodalmunk legvaskosabb ága a napisajtóban hajtott és formálódott ki. Itt jutott a legbővebben kifejezésre mindaz, ami a szellemi világban magyar földön, mint a háború termése számba jön. A zsurnalisztika tükre lett mindannak, amit nálunk a háborúról elgondoltak. Legérdekesebbek Prohászka Ottokár, Alfa, Ignótus, Jászi Oszkár, Márkus László írásai. A hírlapok vezércikkeiben magas nézőpontok, a nemzet helyzetének megértése, költői felfogás az elegiától a himnuszig egyaránt bőven megtalálható. Rákosi Jenő és Andrassy Gyula vezércikkei a legjelentékenyebbek. — *N. n.: Szepessy László.* A doberdói fensíkon hősi halált halt költőről szóló nekrológ. 1880-ban született Dombóvárott. A mozgósítás idejében magyaróvári helyettes tanár volt. Egyik verskötetének címe: *Hit és haza*; a másiké: *Liliomok lilioma.*

U. i. 228. sz. — N. n.: Szepessy László költeményei. A *Hit és haza* c. verskötet ismertetése.

U. i. 246. sz. — N. n.: Vaszary Kolos bibornok. Nekrológ és életrajz. 1832-ben Keszthelyen született. 1854—1885-ig bencés tanár volt. Ebben az időben írta Pannonthalma helytörténete. Adatok az 1825-iki országgyűlés történetéhez, Adatok az 1830-iki országgyűlés történetéhez, I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem c. műveit. 1885—1891-ig pannonthalmi főpát, 1891—1912-ig hercegprimás. Balatonfüreden halt meg szept. 3-án. (L. a többi napilapban is.)

Athenæum. 1915. évf. 1—2. sz. — Alexander Bernát: Magyar filozófia. A filozófia fontos szerepét a nemzetek kultúrájában a történet is bizonyítja, de a filozófia mivoltából is kiviláglik. A filozófia nem lehet egyéb, mint az embernek a világgal szemben való állásfoglalásának tudománya. A filozófia módszere: a magára eszmélés. Minden állásfoglalás nemcsak a primitív korszakokban, hanem a legfejlettebbekben is kollektív jelenség. A filozófia ezért a nemzeti szellemek öntudata, és magában első sorban nemzeti. A nemzeti filozófia a nemzetnek saját magáról való fölvilágosítása, hogy azután igazán az lehessen, ami; megküzdhesen természetes

akadályaiival és megerősíthesse gyenge pontjait. A magyar szellem igen sajátos helyet aspirál az európai nemzetek szellemi életében. Szereti a világosságot, mint a francia; a realitást, mint az angol és bízik a gondolatban, mint a német. Talán úgy állapíthatnók meg helyét, ha mintegy a német és francia szellem közti téren keressük. Egyik kiváló képviselője Madách, aki keresztül ment a materialisztikus és pesszimiztikus gondolkodás harcán és e harcból jóformán sértetlenül hozza vissza paizsán az élet nagy értékeibe vetett hitét. Br. Eötvös József nagyszerű képviselője annak a magyar szellemnek, mely egy megformulázott rendszer keretén kívül is az idealizmust a gondolkodás tengelyévé teszi és államfilozófiai koncepciójában a valóság élő hatalmává avatja. — *Beöthy Zolt: Az esztétikai érzés-átvitel tanához.* Széptani fejtegetés becses utalásokkal a magyar költői irodalomra.

Budapesti Hirlap. 1915. évf. 177. sz. — *Papp Károly: Tudományos élet hazánkban.* Hazánk tudományos intézetei és társulatai épúgy működnek ma a világháborúban is, mint azelőtt. Megállapítja, hogy a háború élénkebb működésre sarkalja szakférfainkat; bár a fiatalabb nemzedéket a háború a tudományok műhelyéből elvonta, idősebb tudósaink kettőzött erővel dolgoznak azok helyett is. Ezért a magyar tudományos életben minden téren elevenség és igazán komoly tevékenység uralkodik.

U. i. 233. sz. — *N. n.: A költő és kritikusa* címen vezércikkben méltatja Bárd Miklóst s dicséri a költőhöz méltó kritikust. (V. ö. Császár Elemér: Bárd Miklós lírája. Budapesti Szemle. 1915. évf. 8. sz.) Bárd Miklós költészete gazdag, szép, erős és színes világ. Egy nagy lélek naiv, bájos, őszinte és természetes megnyilatkozása. A háza templom, a tűzhelye oltár. — *N. n.: Aratódal Galiciában* címen pedig közli Bergendi Szilveszter tizedes aratódalát, amely mellett katonáink a galíciai és orosz-földi gabonát aratják.

U. i. 236. sz. — *L. i.: Szentkláray Jenő.* Megemlékezés «a magyar történetírás jeles alakjának» életpályájáról és műveiről ötvenéves írói jubileuma alkalmából. Első műve Balmes spanyol író Levelek egy kétkedőhöz c. munkájának fordítása 1865-ből. A Délvidéki Történelmi És Régészeti Társaság megalapítása 1872-ben szintén jórészt az ő érdeme. Legfontosabb műve Délmagyarország utolsó 100 évének története (1878), mely megnyitotta neki az Akadémiához vezető utat. Torontálban (1873—1893) írta két jeles művét, a dunai hajóhadakról és a szerb monostor-egyházakról. Előbbivel foglalta el helyét az Akadémiában. Egész sor délvidéki város és község alapos monografiáját írta meg. Az Arany János-társaság megalapításában is tevékeny részt vett.

Budapesti Szemle. 1915. évf. 7. sz. — *Gyulai Ágost: A háború és az irodalom.* Szerző utalva a háború és kultúra egyes területei között figyelembe vehető sokféle kapcsolatra, ezek közül különösebben a háború és irodalom viszonyát vizsgálja annak pedagógiai vonatkozásával együtt. Miután megállapította, hogy az irodalom mennyiben tényezője a nemzetnevelésnek, folytató-

lag azt fejtegeti, hogy hogyan érvényesülnek a háború motívumai a magyar irodalomban és költészetben. A háborús események mindenkor elsősorban hatottak a lírikusra, valamivel később az epikus költőre, míg a drámaírónak meg kellett kapnia azt a kellő távlatot, mely nélkül drámai felfogások, különösen pedig a tragikai tárgyak felfogására nincsen lehetőség. Bizonyos — úgymond — hogy a magyar háborús irodalom és költészet legjobb alkotásai nem drámai irodalmunkban, hanem vegyesen az epikaiban és líraiban találhatók. Rövid, csupán néhány főbb mozzanatra kiterjedő történeti áttekintés s a német irodalom hasonló termékeire utalás után megállapítást nyer, hogy «a magyar lírai költészet, mely a nagy háborúval kapcsolatos érzéseket törekedett kifejezésre juttatni, szokatlan lendülettel emelkedett ki addigi kozmopolitizmusából, léhaságából». Szerző a háború elejétől fogva rendszeresen gyűjti a magyar háborús líra termékeit. Gyűjteménye, mely a Pædagogium magyar irodalmi szemináriumának lesz értékes emléke, eddig 7000 magyar háborús versből áll. Az eddigi jelekből ítélve bátran állítható, hogy ha lesz maradandó érték a jelen s jövő magyar költészetben, az bizonyára ismét a nemzeti érzelmek forrásából fog fakadni s irodalmunknak eddig is becses nemzetnevelő erejét fogja gyarapítani. — *Kéki Lajos: A háború magyar énekese.* Gyöni Géza költészetének méltatása. Gyöni határozott tehetség, s a kötetében (Lengyel mezőkön, tábornőz mellett) nyilatkozó erős, férfias, lelkes temperamentum, gazdag, áradó lírizmusa s érzéseinek mély átéltsége igaz meghatottsággal s költői erővel ragadja meg szívünket. Egész hévvel vetette magát a nagy idők árájára. A győzelem reményébe vetett hite férfias színt ad szavának. Érzésében egészen népe hegedőssévé magasztosul. Képei erővel, színnel teljesek. Érzése szerint harcra csapataink élén mindenütt Petőfi lelke jár. Sajátságos, hogy Petőfiért rajongó szeretete mellett is inkább Balassival s a kuruc költészettel való rokonsága látható e költeményeknek. A kis kötet a hadakozó katonai érzéseinek szinte teljes skáláját megszólaltatja előttünk, úgy hogy költője joggal nevezhető a háború énekesének. Azonban nemcsak a harc tüzeiben hevülő katonát látjuk magunk előtt, hanem kibontogatja előttünk lelkének azokat a szálait is, melyek otthonához fűzik. Mindennél mélyebben illeti szívünket az a gyöngédség, mellyel feleségére gondol. Hihető, hogy e versek írójára friss babérjához még újabb koszorúk is várnak, ha egykor visszatér az orosz fogságból s egész gazdagságában föltárhatja lelke kincseit. — *Ifj. Wlassics Gyula: A színház és a háború.* Szerző az ország összes városai színi életének számbavételével megállapítja, hogy az elmúlt színházi évad alatt a leggyakorlottabb szerzők minden leleménye hajótörést szenvedett a közönségnek azzal az ösztönszerű vágyával szemben, mely a színházban nem azt kereste, amivel az élete túlton túl telve volt. Ellenkezőleg, a színházról azt várta, hogy az elmét más eszmekörbe terelve, a túlszigázott idegek számára némi nyugalmat hozzon. A népszínmű új virágzást ér; a romantika hódít. Feltűnő, hogy a színház legállandóbb közönsége inkább az olcsóbb helyek látogatóiból került ki. Az a megállapítás, hogy a háború alatt a könyvet is mintegy a színháznak kell helyettesítenie, kulcsát adja annak a különös jelentőségnek, melyre a színpad

napjainkban szert tett. (Szerző e cikke különlenyomatként is megjelent. Budapest, 1915. 12. l. Kilián F. bizománya. Ára : 60 fillér.) — *Rózsa Dezső* ismerteti Walther Lothmeyernek *Die Dramaturgie der Massen* (Berlin, 1913) c. munkáját.

U. i. 8. sz. — *Császár Elemér: Bárd Miklós lírája.* A múlt század utolsó éveiben a Budapesti Hirlapban egy megkapó vers jelent meg: Az orosz. Szerzője Bárd Miklós volt, irodalmunkban eddig teljesen ismeretlen név. Ma már közismert dolog, hogy Bárd Miklós valójában Kozma Ferenc, magasrangú katonatiszt, Kozma Andor testvérbátyja. Egészen fiatalon egy csomó érzelmes verset közölt az újságokban, melyekről később ő is, az irodalom is megfélekedezett. Azokat a verseket, melyeket férfikora küszöbén írt, nem adta ki. Mikor negyvenéves korában újra írni kezdett, nem a szerelem indította meg. Bárd Miklós azokat az érzelmhullámmzásokat foglalja versbe, melyeket benne a mindennapi élet apró ügyei keltenek. Pusztán magából meríti indítékait. Ez adja meg költészetének három legjellemzőbb vonását: az őszinteséget, újszerűséget, eredetiséget. Őszintesége nem a Petőfié, aki életének úgyszólván minden fordulatát dalba foglalta; Bárd Miklós nem élményeit énekli meg, hanem lelki folyamatait. A versekből egy határozott egyéniség emelkedik ki. Az ő eszménye a régi magyar virtus, a bátor tett. A természetben is a nagyszerű, a félelmes, a megrázó az ideálja; erkölcsi fölfogása a régi, de jó idők magyarjainak etikájából sarjadt ki, melynek hármas alapja: az istenfélelem, törvénytisztlet, felebaráti szeretet. Világnézete egyszerű és tipikus, jellemző arra az osztályra, melyhez származása és nevelése által tartozik. Egynek érzi magát a régi nemességgel, ezt tükrözi világnézete is: a józan konzervativizmus erősen optimista színezettel. Ezzel a konzervativizmussal sajátos ellentétet alkot Bárd Miklós költészetének újszerűsége. Éltető eleme a szabad természet, legkedvesebb szórakozásai azok a férfias mulatságok, melyeket az erdő-mező nyújt. Ezekből próbálja kifejtetni a bennük rejlő költőiséget. (A les.) Érdeklődése a természet élő világa iránt igazi megértéssé, rokonérzéssé fokozódik. Az állat az ő szemében értelmes, lelkes lény, tele érzelmekkel (*Vén kutya. Szabadulás. Titán*). Kevésbé aknázza ki a katonaelet fordulatait; de egy pár szép, szokatlan hang e verseiből is kicseng. Bárd Miklós kötetében nagy helyet foglalnak el a szerelmi és családi versek is, de belőlük szintén egészen újszerű költői szövegek törnek ki. Ezekben a hitvesi szerelem költője. Legkedvesebb közöttük az, melyet feleségének útravalóul írt, mikor az az Adriára szállott (*Írók a tengernek...*) Érzése igazságának és mélységének szép példái: 1. a *Palimon és Katicis* című idill. Mese az egymásért élő boldog öreg párról (Ovidius: Philemon és Baucisának modern változata); 2. a *Tudok egy embert* című; annak a gondolatnak költői kifejezése, hogy legnagyobb csapás, mely erős férfit érhet, ha elveszti nejét. Az érzékeltesnek Bárd Miklós nagy művésze, egész sora áll rendelkezésére a kifejező módoknak. Ilyen az álom szerepeltetése. (*Éjjeli utazás. Élet-álom*.) Egy másik, a lírikusok dalaiban folyton visszatérő költői indíték: az emberi élet rövidsége. Bárd Miklóst nem a lét arasznyi volta bántja, mint

Arany Jánost, hanem mint az ókor lantosát, Anakreont: a megöregedés. Az öregedés keltette melankoliának s a véreiben talált gyönyörűségnek összeolvadása a maga igazi emberi valójában sajátos bájta ad Bárd Miklós enémű verseinek. Mindezekből látható, mennyire eredeti költő Bárd Miklós. Sem ihletért, sem költői eszméért nem fordul másokhoz; költészete nem kapcsolódik belsőleg egyetlen Hrikusunkéhoz sem. Nem hatott rá Tompa Mihály sem, noha a virágok iránti nagy szeretetük — költőink között — kirekesztően kettejük tulajdona. Természetérzéke más, mint a Tompáé. Ő objektívebben áll szemben a természettel; nem beleviszi a költőiséget a természet képeihez, hanem kifejti belőlük. (*Alkony a Turján.*) Legszebb tájképeit a Kárpátok erdős hegyvidékeiről festi; szívét azonban az erdő kapja meg. Az erdő az ő szemében az Isten legremekőbb alkotása; költészetében is minduntalan visszatér a képe (*Október az idő. Ősz. Erdők.*) Másik kedvelt motívuma azoknak a változásoknak bemutatása, melyeket a természet növénypompájában az évszakok mulása idéz elő. (*A tavaszt hívom... Kirabolta az ősz. Lassan behajlik. Alkony.*) Képes kifejezéseinek első sorban a természettel való szoros kapcsolata érzik meg. Nyelve tele van képekkel, melyek gyakran nem egyebek, mint miniatűr-tájképek. Költői eszményképe Arany János, kimutatni azonban nehéz azokat a szálakat, melyek őt mesteréhez fűzik. Voltaképen Arany is pusztán költészetének formái felé hatott rá. Összefűzi őket nyelvgéniuszuk rokonsága; mint Arany, ő is mestere a szónak, érvényre tudja juttatni nyelvünk báját és erejét. Régibb versei közül legzengzetesebb az *Élet-álmom* című. Egy fokkal közvetlenebb kapcsolatban áll kettejük mondatfűzése; de még nyilvánvalóbb Arany költészetének hatása Bárd Miklós technikájára. A hatást itt is tehetségüknek bizonyos hasonlósága alapozza meg. Néhány versében Bárd Miklós az irodalmunk fölújulása korában divatozott koros költői fajt, az alkalmi verseket s egy szintén nem túlságosan művészi formát, a költői levelet, kelti új életre. Ha a forma nem nyeresége is irodalmunknak, az alkalmi költészetnek ez a módja nem értéktelen. A szerkesztés bonyolultabb módjait nem szereti Bárd. Kötményei többnyire egységes hangulat szülöttei, s szerkesztésükben inkább öntudatlan, mint tudatos művészet érvényesül. Ha egyik-másik költménye pontosan beleillik a tudósok-készítette kategoriákba, az a véletlen műve. Így van egy pár önkénytelenül is szabályokhoz igazodó elegiája és ódája, legtöbb verse azonban dalszerű. Általában bizonyos komolyság ömlik el versein, ami szintén kiforrott egyéniségének következménye. Mélység és nem hév jellemzi érzelmi életét. (Szerző jelen tanulmányát a Kisfaludy-Társaság 1915 ápr. 14-diki ülésén olvasta fel. Röviden utaltunk rá folyóiratunk 1915. évf. 195. l.). — r. r.: A *«Nyugat» új regénye*. Szini Gyula Profán szerelem c. regényének ismertetése és elítélő bírálata.

Debreceni Protestáns Lap. 1915. évf. 29. sz. — *Garbóczi: Napról-napra* címen Berzsenyi Dániel, Madách Imre, Petőfi Sándor, Debreczeni Márton és Jókai Mór életrajzából ismert adatokat közöl.

Die Grenzboten. 1915. évf. 35. sz. — *Sigmar Mehring: Der Dichterheld von Przemysl.* Lelkes ismertető cikk Gyóni Géza háborús verseiről, melyek közül ötöt cikkkíró — Kohlbach B. budapesti tanár fordításában — be is mutat.

Dunántúli Protestáns Lap. 1915. évf. 28. sz. — *Kapossy Lúcián: Irodalmi érték.* Kristóf Györgynek Bodor Aladár egy dolgozatáról (Az irodalomtörténet korszakai) írt cikkéből (1. folyóiratunk 1914. évf. 195. l.) indulva ki, meglepőnek találja, hogy Kristóf helyesli Bodor célzatát, aki tartalomban és alakban egyaránt kiváló jeleseink helyett a modernisták olvasására akarja rábírni ifjainkat. (Tekintettel arra, hogy szerző egy folyóiratunkbeli cikkekre hivatkozik, megemlíti, hogy Kristóf bírálatában ez a kitétel is benne van: «Ismételjük, hogy a dolgozatnak — t. i. Bodorénak — van nem egy sebezhető részlete, vitatható tétele...»)

U. i. 29. sz. — *Kapossy Lúcián: Irodalmi érték* címen a Nyugat kritikusainak írói modorát hibáztatja.

U. i. 30. sz. — *Kapossy Lúcián: Irodalmi érték.* Igazat ad Horváth Jánosnak, hogy a modernisták műveiben sok szép leíró részlet van, hogy az éles megfigyelések új színeket, finom árnyalatokat eredményeztek a szavak alkalmazásában; valóban a legtöbb író műve külsőleg inkább stílusgyakorlat, amellyel lelkük ürességét takargatják.

U. i. 35. sz. — *Kapossy Lúcián: A vér és egyéb történetek.* Vértessy Gyula így című könyvének ismertetése.

Egyenlőség. 1915. évf. 27. sz. — *Ignotus és Gerő Ödön: Szabolcsi Miksáról.* — *Hajdú Miklós: Szabolcsi Miksa mint újságíró.* — *Ballagi Ernő: Szabolcsi hátrahagyott művei.*

U. i. 28. sz. — *Singer Bernát: Emlékezés Szabolcsi Miksa felett.*

Egyházi Közlöny. 1915. évf. 30—31. sz. — *Kiss Menyhért: Kósa Rezső Ég felé c. verskötetét ismerteti.*

U. i. 34—35. sz. — *N. n.: Szepessy László elesett.* Rövid megemlékezés a hősi halált halt fiatal költőről. (V. ö. az *Az Újság* 1915. 219. sz.)

Élet. 1915. évf. 28. sz. — *Szén. Kosztolányi Dezső Őcsém* című könyvét ismerteti. — *a. j. Domokos István Atyámfiái* című könyvét ismerteti.

U. i. 33. sz. — *a. j.: Szepessy László. Nekrológ.*

U. i. 34. sz. — *Andor József: Kultúránk válsága.* Újságjaink alig foglalkoznak azzal, hogy mi lesz a kultúránkkal, amelyre a háború előtt csaknem végzetessé vált a hazai földben felburjánzott exotikus perverzitás. Az idegen ultramodern irodalmi irányzat Párist-járta, kétségtelen izmos tehetségek révén jutott hozzánk. Nem az volt a baj, hogy megerecskedett húrú lantpengetők között felhangzott a fiatalság üde fejlődést ígérő hangja, hanem hogy ez a fiatalság vakmerően letarolta az elsatnyult törzset, anélkül, hogy az ezeréves talajba befürödött gyökökre gondolt

volna. — *m.*: *Színfoltok*. Sebők Zsigmond novellás kötetének ismertetése. — — : *Távol a csatatérről*. Megjegyzések Ady Endre egyik költeményére.

U. i. 35. sz. — *Andor József: Kultúránk válsága*. Sok elgondolásra készíthet, hogy Nyugat napját a magyar horizonra Ady Endre vetítette. Korunk Petőfije lehetett volna, de nem volt Vörösmartyja. Szuggeráló hangja, finom, meglepő stíluskészsége, ritmusa meglepett és gyönyörködtetett. Mielőtt egész teljességében élvezhettük volna, mielőtt hazai talajba átplántálhattuk volna, rávetették magukat idegen kezek. Vele egyidejűleg látott napvilágot olyan kritika, amelyet az értelmetlenségig csiszolt stílus-technika jellemez. Követői azután a formára vetették magukat és ezt megtöltik perverz erotikával, destruktív negációval, frivol szabadossággal. A vezetés már kikerült Ady, Babits, Kosztolányi kezéből, akiket magyarságuk, talentumuk erre predesztinált. A jól indult és szükséges forradalom oly útra terelődött, amely a hagyományainkra ránehezedő sajtó-hatalmi tényezők révén magyar kultúránk szomorú válságát jelenti.

U. i. 35. sz. — *Anka János: Megjövendölték a világháborút*. Jókai Mór Jövő század regénye című munkájának jósatairól értekezik.

Eötvös-Alap. 1915. évf. 1—2. sz. — *N. n.: Eötvös József báró emlékünnepe* címen közli a Magyarországi Tanítók Eötvös-alapjának br. Eötvös József halála évfordulóján febr. 2-án tartott ünnepélye leírását, többek közt gróf Andrassy Gyulának ez ünnepen elmondott beszédét Eötvösről.

Érdekes Ujság. 1915. évf. 34. sz. — *Lasz Samu: Sven Hedin* címen írva közli Vámbéry Ármin, Lóczy Lajos, Almásy György, Cholnoky Jenő fényképét.

Ethnographia. 1915. évf. 2—3. sz. — *Trócsányi Zoltán: Niemi dalelmélete*. A Finn Tudományos Akadémia kiadásában 1913-ban egy majdnem negyedszáz oldalra terjedő nagy mű jelent meg, mely az indogermán lettek és litvánok népköltészetéről szól. Szerzője: A. R. Niemi. Niemi vizsgálódásainak kiindulópontja az a valószínű tény, hogy a dal ősi formájában nem egyéb, mint az érzésnek megfelelő ritmikus próza, melyben a szavak mellékesek, fő a ritmus és a dallam. A litván nép a maga dalait két nagy csoportra osztja: giesme-kre és daina-kra. A giesme-k tartalmilag inkább elbeszélő jellegűek, mint a dainák. Niemi dalelmélete, melyet a litván giesmek fejlődéstörténete alapján fejt ki, végeredményében Böckel elméletével találkozik. Böckelnek a «Psychologie der Kunst» c. művében kifejtett elmélete szerint a kiabálás a dalnak legeredetibb, legősibb formája. — *Bán Aladár: A kincskeresés a néphitben*. A kincskeresés regéi némely költőnk képzeletét is megihlették. Vörösmarty egész drámát épít fel e motívumon, a Kincskeresőket, Tompa Mihály két költői elbeszélésében foglalkozik a kincskereséssel. Az egyik «A kincskereső», a másik «A keresztúttról» című. Mindakettő erkölcsi tanulság kedvéért íródott s az elsőben a szerelem és a haszonlesés, a másodikban pedig a szorgalom és renyhesség van egymás-

sal szembeállítva. — *Berze Nagy János: Kálmány Lajos új mesegyűjteményét* (Hagyományok, 2. kötet) ismerteti és bírálja. (E mű első kötetének ismertetését l. folyóiratunk: 1915. 154. l.) — *Elek Oszkár: Népballadánk skót-angol megvilágításban.* (I.) A Molnár Anna, Kádár Kata és a Pálbeli Szép Antal c. népballadák összehasonlító alapon való fejtegetése, különös tekintettel a skót-angol változatokra. A mi «Molnár Anná»-nkban és számtalan európai változatában olyan jelenség van, melyre eddig nem mutattak rá: ez a patológiai mozzanat. Nagyon valószínű, hogy a Molnár Anna-balladacsoportban kéjgyilkossággal van dolgunk. A Kádár Kata c. ballada azt a hatást teszi, hogy tárgya valószínű eset lehetett: az úri fiú és a jobbágyleány tragikus végű szerelme. A skót-angol és egyéb változatok meggyőzően mutatják, hogy a Pálbeli Szép Antal és a Görög Ilona c. költeményeink idegen eredetű népballadák. Viszont remekül alkalmazkodnak a székelység szelleméhez. — *Harsányi István és Gulyás József: A kuruc költészet forrásai* (III.). A süveggel hordott domb a népmondában. Szerzők az izсныétei ref. egyházközség «Különös Jegyzőkönyv»-ének egyik mult századi följegyzése («Szép asszony dombja. Beregi köznép rege. Jeruzsalemi András idejéből. Íratott 1839. Készítette Tek. Gulácsy Pólesy István úr. Tek. Beregh vármegye Levéltárnoka), s néhány ezzel rokonértékű adat alapján megállapítottak tekintik, hogy «az Esztergom megvételéről szóló balladás költeményt nem Thaly koholta, hanem igenis a dolog úgy áll, hogy e vers kuruckori írója a süveggel hordott dombról elterjedt népmondát jól ismerte, ismerhette, mert hiszen az nemcsak a kuruckorban, hanem már századokkal azelőtt is ismeretes vala, visszanyúlván az egészen a III. illetőleg II. Endre király idejébe. Mi — úgymond — igen valószínűnek tartjuk, hogy az Esztergom megvételéről szóló népkölteményt valamely e népmondát jól ismerő, iskolázott fejű beregvármegyei kuruc írta». — *Harsányi István: Két koldus-ének forrása.* Sztripszky Hiador az Ethnographia: 1908. 345—353. lapjain «Igricek-ének és koldusok» c. cikkében hét kolduséneket közöl, amelyeket egy, Háromszék vármegyében, Karatna-Volál faluban lakó, Sándor Lajos nevű béna koldustól jegyzett le. A közölt énekek közül Sztripszky csupán kettőt jelez olyannak, amelyek már eddigi gyűjtésekből ismeretesek. Szerző ezzel szemben még kettőnek forrására mutat rá, egyben megállapítja, hogy Sándor koldus (és elődei) ajkán megromlott a XVII. századi poéták különben ékes versezete. — *Tóth Vilmos* négy székelý házasító dalt, *R. Vozáry Gyula* és *Szini Árpád* pedig *Dávid* címen egy régi beregvármegyei ballada változatait közli. — *Madarassy László: A «köblös nótá»-hoz.* Kiegészítő és helyreigazító jegyzetek vonatkozással Kálmány Lajosnak az Ethnographia: 1914. 343. lapján egy szegedi kéziratból közölt négysoros nótaszövegéhez. Ezek szerint «annak forrásaiért nem kell a hagyományok évszázados rétegeit feltárni, mert sokkal közelebb, az alföldi szilajpásztorkodásnak még alig mult virágkorában is nyilvánvalóan fellelhetők». — *Harsányi István* bő utalások kíséretében a Versényi Györgytől kiadott Szíveket újító bokréta c. XVIII. évszázabeli dalgýűjteményt ismerteti. (E mű ismertetését l. folyóiratunk 1914. 467. l.) — *Hellebrant Árpád* az 1913. évi néprajzi könyvészetet közli. — A kisebb

közlemények között *Négyesy Lászlónak* a konstantinápolyi rovásírásos emlék olvasására vonatkozó hozzászólását és *Tréfás Vers* címen «a bagoly asszonyká»-ról szóló ősepeikai emlékünkhöz egyik változatát kapjuk (Halász Ignácnak 1888-ból való feljegyzése alapján). — *Báró Nyáry Albert: Pintér Sándor halála.* Meleghangú nekrológ. A tartalmas füzet cikkeinek sorát a Társulat ügyeire vonatkozó közlemények, jelentések zárják be.

Katholikus Szemle. 1915. évf. 7. sz. — A Könyvismertetések És Bírálatok rovatában *Birkás Géza*: Gyóni Gézának, Lengyel mezőköny, Tábortűz mellett, — *Tóth Tihamér*: Magyar Bálintnak, Fehér köntös a vérmezőn, — *Várdai Béla*: Méray-Horváth Károlynak, Amerika Cézárja, — *Zsigovits Béla*: Baranyay Józsefnek, A komáromi nyomdászati története, — *Mihályfi Ákos*: Zoltvány Irénnek, A pannonhalmi főiskola évkönyve (1914–5) c. munkáit ismerteti és bírálja.

Keresztény Magvető. 1915. évf. 3. sz. — *Borbély Ferenc*: Dr. Barabás Ábel. Életrajz és írói méltatás. — V. A.: *Ürmössy Lajos.* Nekrológ a nemrég elhunyt íróról.

Könyvtári Szemle. 1915. évf. 4–8. sz. — *Gárdonyi Albert*: *Könyvcenzúra és ritka könyvek.* A cenzúra első áldozatainak egyike lett nálunk a volt pálos barát, Verseggy Ferenc, ki vallásellenes iránya miatt került bajba. A leghevesebb üldözést — annak idején — Martinovicsnak és társainak politikai munkái ellen indította a kormány. A gyakori könyvelkobzás egyik oka lett a sajtótermékek ritkaságokká válásának. — *Kremmer Dezső*: *Ujságszelvények gyűjtése.* A XIX. század ujságolvasása a könyvolvasás kulturális erejével egyenrangú. Az ujságszelvény a kutató számára nem önálló, hanem csak kiegészítő forrásanyag. Az ujságcikkek forrásértéke a szerint alakul, hogy megjelenése idején a vonatkozó szakirodalom milyen és mennyi adatot dolgoz fel. Minthogy ez értékhullámmá előré nem mérhető, a gyűjtésben fontos a teljességre törekvés. Szerző végül néhány ismertebb ujságszelvény-vállalat címét közli. — *Haraszi Károly*: *A pesti nyomdák a XIX. század első felében.* Adalékok. — *Schön Arnold* a Szendrei János és Szentiványi Gyula szerkesztésében megjelent Magyar Képzőművészek Lexikona című munka első kötetét ismerteti. — A Könyvtári Séták rovatában *Kremmer Dezső* folytatólagosan ismerteti Horánszky Lajos könyvtárát. A cikkből megtudjuk, hogy e könyvtár — egyebeken kívül — a magyar írók és színművészek arcképeinek gazdag gyűjteményét is őrzi. — *Baranyai Zoltán*: *Ismeretlen franko-hungarikum* címen egy Thököly Imrére vonatkozó francia regényt ismert (Tékeli, héros de Hongrie Nouvelle historique publiée par C. Ph. Bonafont. Brunswick, au Comtoir de Librarie (sic) 1832. 165. l.).

Literarisches Zentralblatt. 1915. évf. 14–15. sz. Leipoldt ismerteti a Veress Endre szerkesztésében megjelent Fontes rerum Transsylvanicarum c. munka II. és III. kötetét (1913.).

Magyar Kultura. 1915. évf. 13—14. sz. — *Madarász Flóris: Baksay Sándor.* Baksay ama kevés magyar író közé tartozik, akik mélyen pillantottak a nép lelkébe, ismerik annak minden szépségeit és gyengeségeit s tudják, hogy a durva külső sokszor milyen kincseket takar. Népies alakjai nincsenek stilizálva. Elbeszéléseiben a nép élete rendesen egybeszővődik a kálvinista paplakok életével. Ha meg akarjuk érteni, hogy miben áll a magyar próza ritmusa, a beszéd numerózitása, jobb példákat alig találhatunk, mint Baksay írásait. — *Zákonyi Mihály:* Erdélyi Lászlónak, Magyar művelődéstörténet, — *k.:* Méray-Horváth K.-nak, Amerika Cézárja című munkáját ismerteti és bírálja. — *r.:* *Babits Mihály és a pápaság.* Cikkíró Babitsnak egy — a pápaság multjára vonatkozó (l. Nyugat. 1915. 639. l.) — megjegyzését kifogásolja.

Magyar Nyelv. 1915. évf. 6. sz. — *Szücsi József: Szentmiklóssy Alajos és a nyelvújítás* (II.). Szentmiklóssy a Georch Illés, Honnyi törvény c. munkájáról írt bírálatában kifogásol egy csomó jogi műszót, melyek helyett másokat ajánl (szerző felsorolja ezeket), melyek közül néhány ma is él. A nagy nyelvújítási mozgalomban Szentmiklóssy szerény szerepet játszott. Nevéhez nem fűződnek sem jelentékeny elméleti, sem nevezetesebb gyakorlati eredmények. (Szerző felsorolja Sz. nyelvújítási szavai közül azokat, melyekre nézve eddig vagy nem volt adatunk, vagy csak a későbbi időből.) — *Putnoky Imre: Néhány szállóigénkről.* 1. «Kárpátoktól Adriáig». Tóth Béla szerint Garay János Körének-éből való. Pedig megvan a Honti Literatúrui Füzer I. füzetében is (1840.) egy 1833-ból való cikkben. 2. «Párducos Árpád». Ennek olvastára Vörösmarty Zalán futásának Előhangja jut eszünkbe. Vörösmarty előtt gyakran használta e jelzős kifejezést Virág Benedek Poetai munkái-ban (1799.). — *Simai Ödön: Faludi hatása Sándor Istvánra.* (III.) Sokáig az a hit volt elterjedve, hogy a pálosrendi Kollárics Joakim és a ferences Telek József is Faludi hatását éreztetik. Alaposabb elmélyedés után azonban meggyőződhetünk, hogy írásmódjuk sokkal közelebb áll Pázmányhoz, Csúzyéhoz. Egészen másképp áll a dolog a jezsuita dráákkal. Némelyik közülök szinte a csalódásig magán viseli a Nemes Ember stílusának egy-egy fővonását. Az utánzás, a kölcsönzés legszélesebb körű a Jekoniás-ban, míg a továbbfejlődés legjobban Illeinél észlelhető. Nyelvünk újabb fejlődésének egyik legészrevehetőbb megnyilatkozása az igeikötös kapcsolatoknak elszaporodása. A tömör előadásmódnak ezen eszközei Faludinál lépnek föl leg-tömegesebben először. Kunits, Illei s a többiek mondatalkotása s mondatfűzése teljesen egyez Faludiéval. Moralista drámaíróink nyelve, írásmódja tehát csupán Faludihoz kapcsolódik, az ő irányában fejlődik. Ez a stílus nem tudott magának maradandóan utat törni a papság körén túl világi íróinkhoz is. Aki próbálkozik vele, mint Sándor István, hamar szakítani kénytelen világibb témákhoz nem eléggé alkalmaztatott irányával.

Magyarország. 1915. évf. 192. sz. — *Hungary and Kossuth* címen az amerikai Magyar Népszava c. ujság nyomán közli B. F. Tefft cikkét.

U. i. 188., 191., 195., 198., 202., 205., 209., 212., 216., 219., 223.,

226. sz. — *Kacziány Géza: Görgey. Történelmi tanulmány. (I—IX. közlemény.)*

U. i. 233., 237., 241., 247., 250., 254. sz. — *Kacziány Géza: Kossuth viddini levele c. közli K. L. viddini levelét, az eredeti kéziratból először adva ki teljesen, bevezetéssel és jegyzetekkel.*

U. i. 246. sz. — *N. n.: Vaszary Kolos (1832—1915). Nekrológ* abból az alkalomból, hogy Magyarország egykori hercegprimása 1915 szept. 3-án meghalt.

Magyar Pædagogia. 1915. évf. 6—7. sz. — *Szelényi Ödön: Egy régi magyar pedagógus.* A XVIII. században élt Genersich János pedagógiai műveinek méltatása.

Múlt És Jövő. 1915. évf. 7. sz. — *Patai József: Szabolcsi Miksa. Megemlékezés a nemrég elhunyt íróról.*

U. i. 8. sz. — *Molnár Ernő* röviden ismerteti: Dénes Sándornak, Egy komitácsi újságíró jegyzetei és Herczeg Gézának, Serajevótól Lodzig című háborús vonatkozású könyveit.

Néptanítók Lapja. 1915. évf. 32. sz. — *N. n.: Madách Imre és az Ember tragédiája.* Voinovich Géza könyvének rövid ismertetése.

Nyugat. 1915. évf. 13. sz. — *Schöppflin Aladár: Baksay Sándor.* Baksay már rég nem volt aktív író, az új irodalom őt nem érdekelte. Nemcsak kortársa volt Aranynak, hanem lélekben és igazságban vele szolidáris. A kálvinista paplak az a középpont, amely körül Baksaynak egész szemlélete mozgott. Baksay nemcsak a maga korabeli kálvinista falut rajzolta meg, hanem a XVI. századbelit is. Hatalmas koncepciója a *Dáma* c. történeti körkép, de az egész inkább csak anyaga egy kitűnő műnek. — *Ignotus: Lakatos Lászlónak Érzelmes könyv c. művét ismer teti.* — *Barta Lajos: Baksay szülőföldjéről ír.*

U. i. 15. sz. — *Kosztolányi Dezső: Ének néma mankókról.* Szász Menyhért háborús verseinek ismertetése. — *Barta Lajos: Franyó Zoltán-nak, A kárpáti harcokról című könyvét ismerteti.*

U. i. 16. sz. — *Hatvany Lajos: Harcoló betűk* címen a háborús — külföldi — irodalommal foglalkozik. (E dolgozatról szól a Budapesti Hírlap 1915. évf. 265. sz. vezetőcikke.) — *Lengyel Menyhért: Egy új regényíró.* Csathó Kálmán: Varjú a toronyórán c. regényének rövid ismertetése. — *Szekula Gyula: Halász Imréről.* (Levél Ignotushoz.) Halász Imre újságírói pályájának rövid ismertetése.

U. i. 17. sz. — *Ambrus Zoltán: Háborús jegyzetek. Írók a háborúban* címen azt fejtegeti, hogy az írók mindenfelé tömegesen mennek a frontra impressziókat gyűjteni. Impressziót mindenesetre sokat gyűjthetnek a fronton; de hogy ez a személyes gyarapodás az irodalomnak a hasznát is jelentené, már kérdéses. A tanulságos dolgokat mindig azok írták meg, akik maguk is részt vettek a háborúban, akik maguk is harcoltak és nem

azok, akik az élethalálharcot a színházi néző szemével nézték. — *Szekula Gyula*: *Bródy Zsigmond*ról ír.

Ország Világ. 1915. évf. 27. sz. — *Ballagi Ernő*: *Szabolcsi Miksa* Nekrológ és méltatás.

Pester Lloyd. 1915. évf. 202. sz. — *Bernhard Alexander*: *In reiner Höhenluft*. Vargha Gyulának a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent verskötetét méltatja. A lírikus költészetre vonatkozó mélyreható lélektani fejtegetés után szerző rámutat arra, hogy a most megjelent kötet bizonyossága szerint Vargha Gyula valóban hivatott lírai tehetség. Szembetűnő a versek erkölcsi tisztasága, formai tökéletessége s a költő emelkedett, eszményi világfelfogása, mely mintegy magyarázatát adja hazafias költeményei aggodó hangjának. («Zrinyi utolsó éneke.») Kár, hogy későbbi verseiben ritkábban villan fel a humor; mert hogy ifjukorában — a költő — nem idegenkedett tőle, példa rá a «Kakastörténet» és a «Cigányfarsang» című verse. A komolyhangú költemények közül eszmei mélységüknél fogva külön is kiemeli szerző a «Barátomhoz» s a «Hangok» címűeket.

Pesti Hirlap. 1915. évf. 177. sz. — v. s.: *Hazahívó sirok*. Megemlékezés Tóth Kálmánról és Majthényi Flóráról.

U. i. 178. sz. — *Félmillió hagyaték az Akadémiának*. Napihír arról, hogy Szemző István félmilliót hagyott az Akadémiának.

U. i. 181. sz. — N. n.: *Alpesi Magyar Újság* címen közli, hogy az olasz határára küzdő magyar katonák táborában tábori újságot szerkesztenek.

U. i. 219. sz. — *Elan*: *Dalol az utca* címen a háborús év nótáit közli.

U. i. 239. sz. — *Porzolt Kálmán*: *Eötvös Károly népszínműve*. (Böthök uram szerencséje. Színmű 4 felvonásban. Először adták a Budai Színpadon 1915 aug. 27-én.) Eötvös Károly e drámája azt bizonyítja, hogy veszteség a népszínműirodalomra, hogy a magyar néplélek egyik legalaposabb ismerője nem áldozott előbb és több munkát a népies élet dramatizálására. Böthök uramat a részegségből egy magához vett talált gyermek gyógyítja ki. Végül elveszi a gyermek anyját. Ez a darab témája. Az esetet Eötvös — régebben — tárcaalakban is feldolgozta. Az egész milió nemcsak magyaros, hanem erkölcsös is. A bírálat így végződik: «Nem érkezett még el vajjon az idő, mikor belátják, hogy becsületbeli kötelesség ebben a zengerájós, operettes, kabarés és németszínészes fővárosban visszavinni a színpadra a magyar népszínművet!...»

U. i. 252. sz. — *Zsolt*: *Dalok könyv a katonáknak* címen Várady Ödön főhadnagy levele nyomán arról ír, hogy német mintára össze kellene állítani egy dalokkönyvet a fronton levő katonáink számára.

Pesti Napló. 1915. évf. 184. sz. — *Érzelmes könyv* címen közli Ignótusnak Lakatos László ily című könyvéről írt ismertetését.

U. i. 236. sz. — ká.: *A magyar sajtó a világháborúban* címen azt

fejtegeti, hogy a magyar sajtó a világháborúban feladatát «nagyszerű eredményekkel oldotta meg». — *Szini Gyula: A 40 éves Népszínház.* Meleghangó cikk a 40 év előtt megnyílt Népszínházról.

U. i. 239. sz. — j. á.: *Böthök uram szerencséje* címen Eötvös Károly ily című drámájáról írva, megállapítja, hogy «sok finom, poétikus részlet van ebben a kedvesen naiv darabban. A megírása hangulatos, szép, csak technikája gyenge».

Pótfüzetek A Természettudományi Közlönyhöz. 1915. évf. 1—2. sz. — *Moesz Gusztáv: Kossuth Lajos és a botanika* címen azt írja, hogy Kossuth Lajos összegyűjtött iratai közt több olyan van, amely Kossuthnak nagy jártasságát bizonyítja a természettudományokban. Ismerteti Kossuthnak a Nemzeti Múzeumban őrzött herbariumát.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1915. évf. 27. sz. — *Kiss Ödön: Baksay Sándor püspök sírjánál.* Szerzőnek a jeles író sírjánál elmondott beszéde.

U. i. 28. sz. — *Marjay Károly: Apróságok Baksay Sándor életéből.* Érdekes esetek a jeles író életéből.

U. i. 29. sz. — *Révész Kálmán: Baksay Sándor abauji őseiről.* Baksay egy 1899 június 2-ről kelt — őseire vonatkozó — levelének közlése. Közlő értesülése szerint Baksayt édes apja — szegénysége miatt — eredetileg nem akarta taníttatni, mesterinasnak szánta s csak Török József — későbbi debreceni tanár (1823—1908) — rábeszélésére iskoláz-tatta tovább.

U. i. 30. sz. — *N. n.: Apróságok Baksay Sándor püspök életéből.*

U. i. 31. sz. — *György Endre: Apróságok dr. Baksay Sándor életéből.* Baksay Sándornak György Endréhez (1904. IV. 16., — 1904. V. 14., — 1905. X. 29., — 1908. IV. 29., — 1909. XII. 22.) írt öt levele.

U. i. 33. sz. — *Kálmán Gyula: Apróságok dr. Baksay Sándor életéből.* Baksay Sándornak Kálmán Gyula külsősomogyi espereshez írt két verses levele. (Az első nincs keltezve, a másodiké: 1909. IX. 26.)

U. i. 35. sz. — *N. n.: Apróságok dr. Baksay Sándor életéből.* Baksay Sándor levele Kovács Albert budapesti teológiai tanárhoz. (1899. VI. 30.) A levél eredetije a Ráday-könyvtár tulajdona.

Protestáns Szemle. 1915. évf. 6. sz. — *Ms.: A háború költője.* Gyóni Géza «Lengyel mezőkön, tábortűz mellett» c. verskötetének ismertetése. — *N. n.: Baksay Sándor.* Rövid alkalmi megemlékezés a nemrég elhunyt jeles íróról és református püspökről. — *Kristóf György: Föltámadott a tenger.* (Petőfi a világháborúról.) Egy méreteiben a maihoz hasonló népháborút tartott szükségesnek, hirdetett, várt és óhajtott Petőfi. Egész sereg verse van, melyekben a nagy háborúval, mint szükséges, a kort megtisztító mozzanattal foglalkozik. Ettől várta az egyéni és a nemzeti szabadság teljességét. Szerző azután azt fejtegeti, hogy mennyiben hasonlít a Petőfi-álmodta világháború a maihoz. Külsőleg, a háború méreteit

illetőleg bizonynyal olyan, ha nem nagyobb, mint amilyent ő óhajtott. A belső az eszmei kapcsolódást illetőleg a lényeges különbségek mellett is szintén vannak rokonszálak. — *ri.* a Kelemen Lajostól szerkesztett Újabb adattár a vargyasi Dániel-család történetéhez című munkát ismerteti.

Sárospataki Református Lapok. 1915. évf. 27—28. sz. — *N. n.*: Baksay Sándor (1832—1915). Méltató sorok az elhunyt jeles író «varázslatos» egyéniségéről.

U. i. 31—33., 35. sz. — Kristóf György: *Két új verskötet.* Szerző Gyóni Gézának: Lengyel mezőkön, tábornitz mellett című verskötetét és Vargha Gyula költeményeinek legújabb gyűjteményét ismerteti és bírálja. A világháború erősíteni fogja és nem megváltoztatni — úgymond — azt a tételt, hogy az igazi költészetnek csak egyetlen éltető közege van: a nemzet élete, szenvedései, örömei. «Gyóni költeményei a magyar lírai költészetnek egyik szép és tartós mozzanatát alkotják s szerzőjük neve a megjelent versek által már benne van az irodalom nagyjainak névsorában.» Míg Gyóni elődje Szaboleska s mindkettejük mestere Petőfi, addig Vargha Gyula egészen Arany János követője. Vargha is, miként Arany, a maga költeményeit, egyéniségének legbensőbb vallomásait nem szívesen tárta a nagy közönség szeme elé. Arannyal rokon mozzanat pályájában és költészetében a nagyvárosi élet hajszoló forgatagából szabadulni vágyás. Vargha is kontemplatív egyéniség. Az életet, a világot ritkán rajzolja hevült líraisággal; legtöbbször nyugodt tárgyiassággal ábrázolja. E tulajdonságával áll szoros összefüggésben költészetének az a jellemvonása, hogy sokat és részletesen vesz észre az életből. (*A lebontott kastély, Csöszkunyhó szüretkor, Téli alkonyat.*) Ám az a sok jelenség, mit Vargha dalra méltat, nem sokféle területről van véve. Az otthon, a szülői ház és vidék egyik ilyen nagyobb terület. Az e térről vett költemények jórészen leíró jellegűek és ritkán derültek. Az elmúlás, a változás inkább érdekli, mint az életet, a fejlődést jelentő mozzanatok. Innen származó elegikus hangulatára jellemző valami kényszerű belenyugvás a változhatlanba. Űdébbek szerelmi költeményei. Közülök egyik-másik népdallá is vált (*Károg a holló...*). Mélység, gyöngédség s józan egészség: ez a Vargha szerelmi lírája. A magyar néplélek művészi kifejezése olvasható a *Népdalok* c. ciklus tizennégy darabjában is. Fontos probléma költészetében: van-e a magyarságnak jövője? Folyton emésztí a rettentő félelem: pusztulás lesz a sorsunk. E jelenség nála, mint költőnél — tán Gyulai Pál utóbb írt költeményeit kivéve — egyedül áll. Külön is figyelemreméltók Vargha Gyula hazafias ünnepi ódái (*Tóth Lőrinchez, Az 1867. évi koronázás emlékére, Országháza, Toldi F., Petőfi, Széchenyi*). Világosság és melegség, mély érzelem és magasra lendítő akarat teszik ez ódákat tömör remekművekké. Jellemző még Vargha Gyula költészetére a mély vallásosság. (Szerző e dolgozata «Két új verskötet» címen külön lenyomatként is megjelent. Sárospatak. 1915. 16. l.)

Természettudományi Közölny. 1915. évf. 1—2. sz. — Jelentést ad

ki Herman Ottó haláláról s Herman Ottó temetéséről. — *Entz Géza: Búcsúzó-beszéd Herman Ottó sirjánál.*

Történeti Szemle. 1915. évf. 3. sz. — *Gróf Andrássy Gyula: Bárd Eötvös József és a német szövetség politikája.* Szerzőnek a magyarországi tanítók Eötvös emlékének szentelt közgyűlésén 1915 febr. 3-án felolvasott beszéde. (L. folyóiratunk: 1915. 128. l.) — *Weber Artur* adalékokat közöl gróf Széchenyi István életéhez. — *Gulyás Pál: Steinhoffer Károlynak, A könyv története* (L. folyóiratunk: 1915. évf. 64. l.), — *Madzsar Imre: Éble Gábornak, A nagykárolyi gróf Károlyi-család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével,* — *Birkás Géza: Bédier Josephnek, Les legendes epiques,* — *Ortway Tivadar: Berzeviczy Albertnek, Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok című munkáját ismerteti és bírálja.* — *Lupas János: Bariliu Györgynek, az erdélyi román hirlap-irodalom megalapítójának életét és munkásságát ismerteti.* — *Újhelyi Péter: Rónai Horváth Jenő,* — *Gagyí Jenő: Bunyitai Vince,* — *-én.: Nagy Géza. Nekrologok.*

Uj Idők. 1915. évf. 27. sz. — *N. n.: Baksay Sándor.* Rövid megemlékezés. Baksay fényképe. — *N. n.: Öcsém.* Kosztolányi Dezső ily című könyvének ismertetése.

U. i. 31. sz. — *Közli Barabás Ábel* arcképét.

Uj Nemzedék. 1915. évf. 35. sz. — *Oláh Gábor: Katona-nóták.* A háborús szépirodalom a következő utat tette eddig meg: efemer értékű színpadi tablók; majd szapora-termésű, elevenebb lendületű lírai fajok; csataképek leírása s összegyűjtése, új és régivel kontaminált katonanóták közbeszővésével. Ez utóbbiakkal foglalkozik. Két forrásból táplálkoznak: irodalmi hagyományból és az eleven érzésből. Az elsőre Thalys néhány költeményét, a boszniai okkupáció idejéből való verseket hozza föl. A másodikat részletesen elemzi. Az az érzéskör, mely a békeidők katonanótáit termi, kitágult, meggazdagodott. Az édes anyának jut a legnagyobb s legszomorúbb szerep ezekben a vészes időkben, mellette a magyar katonanótáknak a szerető lány a legszebb alakja. A feljebbvalók közül az őrmester s a százados úr szerepel leginkább. Minden ezrednek van egy pár «ezred-nótá»-ja, amelyet más ezredre nem igen lehet alkalmazni. Az ellenségről alig esik szó ezekben a katonanótákban. A magyar népköltészet egyik főjellemvonása: a megjelenítés, a drámaiság szembeszökően tűnik föl. A háborúba indulásnak, az ütközeteknek, rohamoknak, halálnak, temetésnek sorozatos képe bontakozik ki bennük. A halálraszánásnak, a számotvetésnek különös dalamú énekei ezek.

Uránia. 1915. évf. 9. sz. — *Nagy József: Vargha Gyula költeményei.* «Azokért a költeményekért, melyek e szerény kötetben a 'Pályám végén' érett hangulatától a 'Fény' ütemes gyönyörű strófáin át 'A szél' és az

„Álom-való” című versekig lépten-nyomon megragadnak bennünket, Vargha Gyula verseinek díszes hely jut az irodalomtörténetben.»

Vállalkozók Lapja. 1915. évf. 37. sz. — R. megemlékezést ír Sztrakonieczky Károlyról, a harctéren elesett íróról és kritikusról.

Világ. 1915. évf. 163. sz. — N. n.: Kosztolányi Dezső: Öcsém c. könyvét ismerteti. — bl.: Méray-Horváth Károlynak Amerika Cézárja c. regényét ismerteti.

U. i. 170. sz. — B. L.: Ambrus Zoltán: A tóparti gyilkosság címen ismerteti A. Z. ily című kötetét. — K. D.: Érzelmes könyv. Lakatos László ily című könyvének ismertetése.

U. i. 174. sz. — Közli Bedőházi János halálhírét.

U. i. 177. sz. — N. n.: Harmincezer okmány a háborúról. (A Nemzeti Múzeum gyűjteménye.)

U. i. 184. sz. — B. L.: Somlyó Zoltánnak Hadak a hóban című művét ismerteti. — N. n.: Ének néma mankókról. Szász Menyhért ily című kötetének ismertetése.

Westermanns Monatshefte. 1915. évf. 12. sz. — A Literarische Rundschau c. rovatban: Petőfi's Gedichte. Rövid ismertetés Petőfi Sándor költeményeinek Neugebauer Lászlótól származó német fordítása (Leipzig, Hesse-kiadása. Ára: 2 márka) harmadik kiadásáról. «Unwiederstehlich ist noch heute der Zauber dieser wilden Wehmuts poesie, die wohl leidenschaftlich anklagt, übermütig schwärmt, harmlosfröhlich schäkert, die sich aber auch immer wieder von der melancholischen Natur ihrer ungarischen Pusztaheimat zur Ruhe wiegen lässt.»

FIGYELŐ.

† Bulla János. E félig-meddig feledésbe merült költőnk életrajzi adatai a rendelkezésünkre álló, szákszavú forrásokban igen hiányosak. Sem születése évét, sem helyét nem közlik; további sorsáról is keveset. Ez a körülmény tett szükségessé némi utánjárást, melynek eredményeképpen megállapítást nyert, hogy az egykor biztatóan indult pálya 1915 tavaszán megszakadt.

E szomorú tényállás kapcsán — egyben a kegyeletnek áldozva — addig is, míg a tudomány pontosabban kijelöli költőnk helyét a magyar irodalom történetében, álljon itt néhány újabban felkutatott adalék, melyeknek közlése — egyebeken kívül — már azért is indokolt, mert hirlapjaink még csak napihír alakjában sem emlékeztek meg a költő haláláról.

Bulla János Zaránd községben, Arad vármegyében született 1840 okt. 15-én. Eredeti neve: Buczurka János. Gimnáziumi tanulmányait az 1850—51. isk. évben kezdette el Aradon a minoritáknál. 1852-ben Nagyváradra ment a premontreiekhez, kiknél hat évig tanult. A hetedik osztály elvégzése után gyógyszerész, majd orvosnövendék lett. Anyagi körülményei azonban nem engedték meg, hogy tanulmányait befejezze. 1870-ben a székesfővárosi statisztikai hivatal kötelékébe lép. Ez időben sokat irogat a fővárosi szépirodalmi és napilapokba. 1878-ban a Petőfi-társaság tagja lett. Irodalmi működését azonban — mint testvérnénje írja — nem folytathatta teljes kedve és ereje szerint, mert nagyon terhes hivatalt viselt. Huszonegy évi hivataloskodás után erős szembaja miatt 1891-ben nyugdíjba vonult. Élete végét testvérnénje társaságában Lippán töltötte, hol nagy népszerűségnek örvendett. Utolsó éveit igen elkeserítette szembaja, mely annyira elhatalmasodott, hogy emiatt a költő a végén már írni, olvasni sem volt képes. Meghalt: 1915 április 21-én Lippán.

Főműve a Kisfaludy-Társaságtól kiadott *A tündéröv* (Budapest, 1876. 154 l. Athenæum) című regényes elbeszélése hét énekben. Hősnője egy Gyöngyvér nevű tündérleány, aki elvesztvén tündérövét s vele együtt halhatatlanságát egy fiatal várúr, Adorján iránti szerelmének áldozata lesz. Gyulai Pálnak e műről szóló bírálata szerint «Bulla nagyon egyenetlen tehetség; van hajlama a humorhoz, játszik elemeivel, de nem tud valóban humoros lenni. Gondolatai néha meglepők, de többször köznapiai, épen mint nyelve és verselése.» (L. Gyulai Pál: Bírálatok. Budapest, 1911. 182 l.) Másik — félbenmaradt — nagyobb műve, a több énekre tervezett *Don*

Juan című eposz. Első és hatodik éneke megjelent a Koszorú 1880., 1882. évfolyamában. (Ismertette Weber Arthur: Don Juan En Hongrie. Budapest. 1912. 15—18. l.). Egy kötetét *Humoros elbeszélések* (Budapest, é. n. 261+1 l. Weizsmann testvérek) címen a Petőfi-társaság adta ki. (Említi: Ferenczi Z., A magyar irodalom története 1900-ig. Budapest, 1914. 556 l.) Elbeszélései és versei mint Szinnyi J. Magyar Írók-jából tudjuk a Magyarország És A Nagyvilágban (1875, 1876—79), a Havi Szemlében (VI. 1880), a Magyar Szalonban (1885—86), az Arad És Vidékében (1885) és az Ország-Világban (1885) jelentek meg. A részben tőle, részben hozzá közel állóktól szerzett értesülés szerint legnagyobb jóakarója Greguss Ágost volt, de összeköttetésben állott Gyulai Pállal s több más íróval is, kiknek leveleit gondosan megőrizte.

Az itt közölt adatok közül az eddig ismeretleneket — Weitner Béla postatakarékpénztári számtanácsos úr és a költő nővére Patrubby Ferencné úrnő szíves közreműködésével — ifj. Urbányi János bölcsészethallgató úr (Bp. I., Zsámbéki-utca 13. sz.) bocsátotta rendelkezésünkre.

*

Arra a kérdésre, hogy mi történt a költő irodalmi hagyatékával, Patrubby Ferencné úrnő, a költő nővére — e folyóirat szerkesztőjének — levélben azt a felvilágosítást adta, hogy a kéziratokat, melyeket évekkel ezelőtt Bulla Jánosnál látott és olvasott, a haláleset után nem találta meg a hagyatékban. Valószínűleg időközben elajándékozta vagy megsemmisítette. Ami kevés megmenthető volt, Edvi Illés Gyula bölcsészethallgatónak küldetett el. Néhány kézirat Patrubby Gerő Olivér úr birtokában van; neki ígérte Bulla János — halála utánra — a «Sas» című színdarabot is, amelynek azonban egyelőre nyoma veszett. «A tündéröv» kéziratát, mely állítólag sokban eltér a nyomtatott szövegtől, a levéllíró Edvi Illés Gyulának ajándékozta.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünkön. A budapesti, debreceni és kolozsvári egyetem tanárai az 1915—1916. iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Angyal Dávid r. t.: A magyar történetírás a XVII. és XVIII. században. Heti 1 óra. — Beöthy Zsolt r. t.: Zrínyi és Zrínyiász. 1 óra. — Császár Elemér m. t.: A 90-es évek költészete. 2 óra. — Ferenczi Zoltán rk. t.: A magyar regényirodalom története 1820-tól. 2 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Kódexeink legendái. 2 óra. — Kéki Lajos m. t.: A magyar epika Arany után. 2 óra. — Melich János c. rk. t.: Az Ehrenfeld-kódex. 1 óra. — Négyesy László r. t.: A magyar líra története. 4 óra. — U. a.: Tanulmányok középkori verses emlékeinkről. 1 óra. — U. a.: A magyar irodalom története 1830 óta. 2 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Petőfi Sándor. 4 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Vértessy Jenő m. t.: Szigligeti Ede. 2 óra.

A budapesti műegyetemen: Ferenczy József r. t.: Magyar irodalom.

A Bach-korszak ismertetése. 2 óra. — Alexander Bernát (meghívott előadó): Irodalomtörténeti képek. 1½ óra.

A debreceni egyetemen: Pap Károly r. t.: A protestáns kor irodalma. 3 óra. — U. a.: A magyar irodalomtörténetírás története. 2 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok a protestáns kor köréből. 2 óra. — U. a.: Hazafias líránk fejlődése és módszeres elemzése. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: Vörösmarty, Petőfi és Arany. 5 óra. — U. a.: Irodalomtörténeti gyakorlatok az újabb magyar irodalom történetéből. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: Történetíróink a XV. században. 1 óra.

Magyar irodalomtörténet egy regényben. Az elmúlt év nyarán Csáthy Ferenc debreceni könyvkiadóvállalata kiadásában egy kétkötetes regény jelent meg. Címe: *Szegény Magyarok. Írta Oláh Gábor*. Debrecen. 1914. I. 321, II. 336. l. (Ismertette Kardos Albert. Budapesti Hirlap. 1914. 87. sz.) Egy nagyratörő, tehetséges, de az élet rendjébe beleilleszkedni nem tudó, fiatal költő története ez a könyv, melynek itt-ott szépen megírt fejezetei egy pillanatra feledtetik velünk az egész műnek sajtószertű különöségeit, olykor kirívó naturalizmusát és szertelenségeit. Nem itt a helye, hogy Oláh Gábor legújabb munkáját részletezzük; s ha mégis említést nyer, azért történt, mert a regény — szépirodalmi műben — szokatlanul sok irodalmi vonatkozást foglal magában. Annyira gazdag világirodalmi utalásokban, hogy már ez maga meglepheti az olvasót. Még nagyobb a magyar irodalomtörténeti utalások száma. A mű azonkívül hogy többé-kevésbé megfejthető célzások alakjában a jelen és közelmúlt irodalmi életének szereplőit is bemutatja, tele van a szellemi életünk multját felidéző vonatkozásokkal. Így a regény hősének Tar Lászlónak apja, Lőrinc azzal dicsekszik, hogy egyenes leszármazottja a poklotjárt Tar Lőrincnek, akiről Tinódi Lantos Sebestyén énekelt. Debrecenről azt olvassuk, hogy mintha valami ősi átok nehezült volna rája. «Ez ölte meg időnap előtt Csokonai Vitéz Mihályt is, a legedesebb szavú magyar poétát». A kis Tar László az alkalmatlankodó gólyának Arany költeményét szavalja. «Sohse nő ki tollad, ne várd». A regényben szerepel egy korhely lapszerkesztő, Levinszky. Ez Petőfi-szakállt viselt, még az Ádám-csutkája is olyan Petőfiesen nagy volt. Ennek egyszer ivás közben hirtelen eszébe jutott a Petőfi Bem-imádó verse, melyből néhány sort (a regény idézi is) rögtön el is szavalt. A mű egyik mellékalakja Vas Tamás nem sokat okoskodik, jól tudva Madáchból, hogy a tett halála az okoskodás. Másutt a regény egyik nőalakja, Levinszky Margit elragadtatással mutat a Dunára, hogy milyen méltósággal hömpölyög a Csepel-sziget felé. «Mint a Vörösmarty költeményei — gondolta magában László — Petőfi gondolatával». Mikor Tar László tanítványának Pongrácz Adélnak a Halotti Beszédet magyarázza, a leánynak «rendkívül tetszett az ősi nyelvemlék bibliás ódonsága, zord egyszerűsége, magyaros szűkszavúsága». Adél anyja azonban hamarosan megunta a két fiatal lélek tudományos vitatkozását. «Őt bizony nem érdekelte sem a hunmondák kérdése, sem a Gellért püspök-hallotta magyar népdal». László

gyönyörűséggel itta tanítványa mindenik szavát. Hanem az okoskodásával nem értett egyet. A leány ugyanis efféléket mondott: «Itt vagyunk mi szegény magyarok... Petőfin kívül nincs egyetlenegy világszellemünk, aki méltóképen képviselne bennünket a fajok világolimpiáján. Ezer év... nagy idő... Mi is átéltük ezt... s Zrinyin kívül egész mostanáig alig mutathatunk fel nagyszabású szellemet». A magyar faj — úgymond — nem gondolatokban él, hanem tettekben. Itt a költészet az átélésben nyilatkozik meg. Neki volt egy rokona, Pongrácz István gróf, akinek az élete: lovagi eposz volt. Valamelyik magyar újságíró meg is írta ezt, ha jól emlékszik, (László elmosolyodott: jól emlékszik) «egy Mikszáth nevű újságíró írta meg.»

A XX. század első évtizedének szellemi életéről a következőket olvasuk a regényben: «A magyar irodalom, amely tulajdonképpen még csak százéves volt, Petőfivel és Arannyal váratlan virágzásba bomlott; a maga gyökeres nemzeti voltával aranykorszakot ígért és adott a csatáskezű magyarságnak. De már itt megtörtént a szakadás: Arany a rendi, nemesi Magyarországot énekelte, dicsőítette meg utólérhetetlen művészetével; de Petőfi egyet lépett előre: a demokratikus, új Magyarország első megálmodója lett költészetünkben. A huszadik század ébredező, még bölcsőben síró költészete ő hozzá fűzte létélét, Petőfi volt a zászló, a régi piros selyem, amelyre új betűk aranyával írták föl az új idők jelszavait: „Mindenki mindenkiért!” S ebben az átmeneti korszakban bizzarr együttese zengett minden rend és irány szószólójának: vörösharagosan a szocialisták proletár riadója, megfinomult európaiassággal a konok maradiság és kékekfete gyászhangokon az individualista, szimbolista költőké, akik egy világ fájdalmát sírták hosszan zengő ritmusaikban. Ennek az utolsó iránynak volt legszebb és legmesebbhangzó a szava... Pesszimizmus gyásza festette sötéten képzeletüket; de erre a mély egyszínű alapra csodás arabeszkokat szőttek az arany, az ezüst, a lángoló vörös, a kék és aranyárga színek pazar harmóniájával... Ezek az új magyar költők... az idők lázában... indultak előre, a világfájdalom óriásívű fekete hídján, amely... vezeklések folyama fölött vezetett át... a remélt jobb és szebb jövőbe. Csaknem mind, egymástól függetlenül azt dalolta, hogy: a multunk egy véres szakadék, amelyből a holnap reménye, hite emelhet ki bennünket... Valami szent nyugalanság ösztönözte őket... Sokszor a Bibliának ótestamentumi zordonsága jajongott és zúgott föl belőlük. Csokonai volt a költőjük Petőfi mellett és Széchenyi a politikusuk, Apáczai Csere János az ősök, ezek a korukat megelőző magyarok. Az a lelki ébredés döbbsentette meg őket is, amely Bessenyeiét, Kazinczyét és Kisfaludyét mindentmerőkké avatta. Az ország egy új kornak határán állott». Folytatólag megtudjuk, hogy miféle érdekes alakokat fedezett föl közöttük Tar László. Ezzel kapcsolatos az új irány főalakjainak burkolt, de meglehetősen áttetsző lepelbe burkolt jellemzése. Mint íróember, László is a forradalom zászlajára esküdött. E mellett természetesen tovább is folytatta a magánórák adását grófi tanítványánál, akibe hamarosan beleszeretett. Egy ízben Balassa életének és költészetének fejtegetése után, búcsúzóul az «Immár

sólymocskádát» kezdetű strófát olvasta fel neki. Más alkalommal László a saját boldogságának jellemzésére azt kiáltja: «az istenülés percei» s e szavakkal talán önkéntelenül Arany Széchenyi-ódájából idézett. Mikor Tar László egy kétségbeesett percében az öngyilkosságra gondol s bolyongásában a Margit-hídhöz téved, úgy rémlik neki, «hogy a korlát végéről, közepéről sötét tömegek buknak lefelé. Hidavatás. A halottak újraavatják a régi hidat. Arany János viziója merült föl lelkéből». Egy ízben Lászlót fölkereste a fővárosban apja, ki «rendre vette a pesti ficurakat, dámákat... szidta a magyartalanságukat, mint egy új apostol, vagy mint a Gvadányi peleskei nótáriusa».

A reményében csalatkozott debreceni szobrász, Tar Lőrinc, nagy bánatában kimegy a temetőbe s a Csokonai vasobeliskjéhez vetődik, ahol épen akkor három diák kalaplevéve a Reményhez írt dalt énekli. Később ő maga is ezt énekelteti a diákokkal, mikor egy nem méltányolt munkáját temetési pompával elföldelteti. A frissen ásott, nyílt sír szájánál, ásójára támaszkodva, mozdulatlanul állt és bámult a közelgő menetre az öreg csósz. «Mintha az Arany János vén Bencéje támadt volna fel, hogy meg-töprengjen azon: minek annak kész sír, aki még nem halt meg?»

Az ifjú Tar László nyugtalan tettvágyában «Petőfi türelmetlen sorait imádkozta naponta: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessen hazámért én is valamit”. Ez a fiatalember az egyik radikális újságban megjelent cikkében sorra veszi a régi magyar irodalom főalakjait: Balassát, Pázmányt, Zrínyit, Gyöngyösit, Bessenyeit, Kazinczyt, Virágot, Berzsenyit, Kisfaludy Károlyt. Közben utalva a kuruc-költészet pörös ügyére, a történelmi szempont mellőzésével megállapítja, hogy a magyar irodalom tulajdonképpen Csokonaival kezdődik. A «titáni» Vörösmartyról már Tar László is csak jót tud mondani. Ő volt — úgymond — az első magyar költő, aki színeket látott lelkének bizonyos villanásaiban. Petőfi az egyetlen, akire büszkék lehetünk a világ előtt. Arany Jánosnak kifejező készségét dicséri. «Kemény Zsigmond szerinte egyetlen tragikusunk; témái zordak és nagy-szerűek; kár hogy kinszenvedés olvasni. Jókai egy keleti szinesszárnýú madár, ki ötven éven át szakadatlanul énekelt.»

E néhány idézet és utalás egyáltalában nem nyújt teljes képet az irodalomtörténeti vonatkozásoknak arról a tömegéről, mellyel e műben találkozunk. Akad ott még utalás népdalköltészetünk több darabjára, mondaköltészetünkre s régibb meg újabb irodalmunk számos eddig nem említett (pl. Gyulai P., Hunfalvy P., Katona J., Kiss J., Pósa L., Reviczky Gy., Sárosy Gy., Tóth K., Vajda J., Vámbéry Á. stb.) alakjára és műveire. (Kuriózumképen megemlíttjük, hogy még Hazafi Verai János neve is előfordul a regényben. Egy Pálmay nevű úrról mondja valaki, hogy Hazafi V. J.-tól Rostandig mindenkit ismer.) Mennyiben jogosult, mennyiben nem az egyfajta motívumok ily mértékű alkalmazása szépirodalmi műben, e tekintetben az állásfoglalás már kritikája is volna a regénynek. Pedig e sorok célja csupán az, hogy felhívják a figyelmet a tudományszakunk szempontjából különlegességszámba menő könyvre.

VELEZDI MIHÁLY.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Márki Sándor : Kresznerics Ferenc leveleskönyve. Budapest. 1914. 50 l.
(A Szent-István-társulat tudományos és irodalmi osztályának kiadása.)
Ára 1 kor. 20 f.

A magyar nyelvészeti irodalomban szótáráról nevezetes Kresznerics Ferenc (1766—1832) 535 darabból álló levelezése gróf Vay Sándor szerint (Hazánk, 1902. 227. sz.) jelenleg a Nagyváradon élő Justh Károly tulajdonában van. Szerző időrendben ismerteti az érdekesebb leveleket, még pedig azoknak a jegyzeteknek alapján, melyeket még 1869-ben készített, amikor módjában állt, hogy a gyűjteményt áttanulmányozhassa. Az ismeretéből kitűnik, hogy a levelekben sok jellemző kortörténeti adat maradt ránk, melyeknek alkalmadtán az irodalomtörténet bűvárai is hasznát vehetik. Akad itt följegyzés Báróczyról, Kazinczyról, Dugonicsról, Virágról, Verseghyről, Révairól, Bacsányiról, Martinovicsról és társairól, Ányosról, Fabich Józsefről, Kulcsár Istvánról, hogy csak a főbbeket említsük; s ha az adatok nem is mindig elsőrangú fontosságúak, jellemző voltuknál fogva az egykorú irodalmi viszonyokat illetőleg nem egyszer tanulságosak. Álljon itt szemléltetés kedvéért néhány idézet. Sághy Ferenc Veszprémből 1791. I. 22. ezt írja: «akarunk mi (kispapok) egy víg- és szomorújátékot is játszani, de mivel a praefectusunknak nem tetszett a Zrinyiről a materia, se pedig a Magyar Musaeumban levő vígjáték, megharagudtak társaim és semmit sem fog, ha akarnák is azután az előljárók, amint értettük, a növendékség játszani.» Kósa György (Deveser, 1791. IX. 19.) Kazinczy Helikoni Virágait dicséri. Egyben tudatja, hogy Fejér Györgyöt «meglátogatta a kegyes Kazinczy s pirongatta, hogy miért lett német káplán». Rákos János szerint (Pécsvárad, 1792. III. 12.) a pécsi kispapok a farsang három utolsó napján színi előadást rendeztek. Darabjaik ezek voltak: «Tornyos Péter bált indít», «A telhetetlen kalmár» és «A cigányok vajdaválasztása.» A pécsi püspöknek (gróf Esterházy Pálnak) annyira nem tetszett a dolog, hogy «excommunicáltatni akarta az alumnusokat, akik engedelmet merészeltek tőle kérni a komédiára». Kósa Györgynek (1792. IV. 25.) nem tetszik: «A peleskei nótáriusnak pokolba menetele. Semmi elmésséget nem talál benne egy cikkelyen kívül. Az Izének purgatoriumba való utazása elmésebb sokkal.» 1793. II. 28-án Sághy Ferenc megint színi dolgokról ír, de most már Pestről. «A játszó társaság — úgymond — jól forgatja magát és erős lábra állott, úgy tetszik Podmaniczky vagy kinek híjják gróf úrnak vezetése alatt. Az igazgatója Pest vármegye nótariususa. A nyáron nemzeti játékszínt kezdenek építeni számukra.» Rákos János is megemlékezik a színügyről. 1795-ben ezt írja Kresznericsnek: «Szala vármegyében erősen buzognak az urak a pesti magyar játékszíni társaság éránt; igen jól gondolkoznak: bár én is írhatnám ezt a mi Baranyánkról, de... itt... A lakosok többnyire polgárok, urak és pedig olyanok, kik a magyar komédiáért nem sokat tartanak.» Végül megemlíttjük, hogy igen érdekes Sághy Ferencnek az a levele

(Pest, 1795. V. 21.), melyben leírja egy nappal az eset után, hogyan ment végbe Martinovics Ignácnak és társainak kivégeztetése a budai Vármezőn.

B. Gx.

John Arany: *Toldi, Toldi's Eve, Ballads, Selected Lyrics. Translations from the Hungarian of John Arany by William N. Loew of the New-York Bar. New-York, 1914. 192 l.*

Az *Ember Tragédiája* és Petőfi vaskos kötetet kitevő fordítása után Arany Jánost mutatja be e kötetében Loew N. Vilmos az Egyesült-Államok angol nyelvű polgárainak. Már készen van egy kötetre való fordítása Vörösmarty műveiből is s ennek kiadásával valóra váltja, amin évek hosszú sora óta dolgozik, ez »igazán nagy költői triumvirátus» bevezetését az új világ irodalmába. Az Alföld szívéből, Szegedről, a messze idegenbe kiszakadt magyar így áldoz új hazája irodalmának szülő hazája dicsőségének hirdetésével: a legteljesebb Petőfi-fordítás után a legteljesebb Arany-fordítással, melyet nyomon követ a legteljesebb Vörösmarty-fordítás. E munkára érdemes volt élete javarészt fordítani s most, hogy ősz fejjel, de friss tehetséggel vége felé jár dolgának, jogosan mondhatja: »Hiszem, hogy tisztos szolgálatot róttam le szeretett fogadott hazámnak, gyermekeim és gyermekeim gyermekei szülő hazájának, midőn Shakespeare és Milton nyelvén megismerttem a magyarok dicsőségesen szép költészetét gazdagítva így az angol nyelven beszélő világ irodalmát.» (Preface 9. l.)

Loew Petőfi-fordítását behatóan ismertette az *Irodalomtörténet* (II. évf. 173—176.); Arany-fordítása is megérdemel néhány szót.

A *Toldit* és a *Toldi Estéjét* teljes és hű fordításban nyújtja Loew. Az elbeszélés nyugodt menete, bájos naivsága, nagy művészete alig szenved csorbát a fordításban. Kivált a *Toldi Estéje* oly igazán sikerült, hogy alig kívánhatunk jobb fordítást. Értelmes és élvezhető mindenütt. A *Toldiban* mintha nem igen birt volna megbirkózni az előadás pazar szépségeivel, főként a népies nyelv művészien alkalmazott képei okoztak nehézséget. Ezekből sok elvész.

Folytathatnók az ilyen kifogásokat; de ha sajnáljuk is, hogy a fordító nem igyekezett mind e nehézségeket legyőzve a *Toldi* minden szépségét átültetni az idegen nyelvre, egészében mégis csak dicsérrünk kell munkáját és nem tagadhatjuk meg fordító ügyességét, mellyel értékes munkát tudott végezni.¹

Igen jól választotta meg Loew a lefordított kisebb költeményeket. A *Családi kör* nyitja meg ezek sorát, melyet igen szépen ültetett át. Hű és élvezetes fordításban kapjuk ezeket: *A rab gólya, A dalnok bűja, Oh! ne nézz rám, Évek, még jövőendő évek, Letésem a lantot, Hiú sorárgás, Ráchel siralma, Koldus-ének, A méh románca*; a balladák közül: *Ágnes asszony, A walesi bárdok, Tetemre hívás, Szondi két apródja, V. László, Hidavatás, Bor vitéz, Zách Klára, Éjféli párbaj, Mátyás anyja.*

¹ Az eredeti szövegtől csak egy helyen tért el (*Toldi Estéje*, V. 11.), de jegyzetben elfogadható okát adja.

A pusztai fűz (The desert willow) két utolsó szakaszát fölcserélte a fordító, ami miatt elvész a hatásos befejezés.

Az *Ősz végén* Arany egyik legmélyebb érzésű költeménye. 1852-ben írta, amikor szinte reménytelen fájdalom ülte meg «fátyolos kedélyét» a még oly közeli nagy csapáson. A tavaszi sugárral fénybe öltözteti a megifjodott nap a világos eget; de hiába, a költő nem tud örülni többé.

Csak te nem derülnél, fátyolos kedélyem?...

Tavaszd megértét soha ne reméljem?...

Loew e két sort elhagyja s így megfosztja a költeményt igazi hangjától. Nála ügyes festő vers lesz belőle, tele színnel, de hiába, nem az a remek többé, ami az eredeti.

A *Fiamnak* gyönyörű utolsó szakaszát egyszerűen elhagyja a fordító, mint *A vigasztaló* címűét is. Kár volt ebben a második sort is megváltoztatni:

Mi a fészek kis madárnak?

And what the flower is to busy bee?

A *Népdalok II.* közül bemutatja Loew a másodikát (*Elesett a Rigó lovam patkója*), de csak a második szakaszon kezdve *A mouse-hue! steed I had of old* címmel. Itt nemcsak a rigószőrű paripából lesz egérszínű, hanem az annyira jellemző szegedi kapitányból is alispán:

At Szeged the alispán sold.

A *Névnapi gondolatokat* születésnapiaikká (*Birthday thoughts*) változtatta a fordító, ami — elhiszem — amerikaiasabb, de Arany bizony a névnapiját ülte meg.

A fordító külön ajánlással látja el könyve egyes részeit. Ezek közül megfigyelhető, hogy a kisebb költeményeket unokáinak ajánlja, hogy «gondoljanak szeretettel nagyapjuk szülőhazájára, a szép Magyarországra». Irodalomtörténeti jelentőségű a Toldi Estéjének ajánlása két kiválóan érdemes amerikai magyarnak, *Feleky Károlynak*, akié a világ leggazdagabb angol nyelvű *Hungaricana* gyűjteménye és *Pivány Jenőnek*, aki az amerikai magyarság szorgalmas történetírója.

Végül megismételhetjük az Arany-fordításokról is azt a véleményt, melyet *Vonház István* a Petőfi-fordításokról megállapított: «Loew kötete teljes mértékben kielégíti a jogos követelményeket, sőt helyenkint messze felülhaladja várakozásunkat.» (Irod. II. 176.)

KISS ERNŐ dr.

Vámbéry Ármin: A magyarság bölcsőjénél. A magyar-török rokonság kezdete és fejlődése. Budapest, Athenæum-nyomda. 1914. 223 l. Ára 3 kor.

A magyar-török rokonság elméletének nem sok hive van hazánkban. Vámbéry egész, hosszú életpályáján annál kitartóbb hirdetője volt e rokonságnak, s most csak betetőzi e munkásságot ezen poszthumus könyvével. Az irodalomtörténetírónak nem lehet feladata egy ily tárgyú művet szak-

szerű bírálat tárgyává tenni, de a könyv tartalmának ismertetése a tárgy és szerzője miatt kívánatos.

A magyarság eredetének kérdése Vámbéryt első műve megjelenése (A magyarok eredete. 1882.) óta foglalkoztatta. Már addig is hangoztatta, hogy a magyar keverék nép és nyelve keverék nyelv. A magyar őstörténet kikutatására csak a nyelv bizonyosságai állanak rendelkezésünkre. Igaz, hogy a magyar nyelv kialakulásának legkezdetén ugor jellegű, azonban a magyar és török nyelv szókincse oly szoros összefüggésben vannak egymással, hogy nem lehet szó történetesen felszedett kölcsönszókról. Belső összeolvadás, mélyreható keveredés ez, mely itt végbement. Budenz és hívei az egységes ugor jelleg mellett kardoskodtak, s a török elemeket jövevényszóknak tartották; pedig ez esetben Vámbéry szerint nem lehet egységes nyelvről beszélni. Az olyan nyelvkonglomerátumnál, melynek kétharmada török, még sem lehet pusztán kölcsönzésről szó. A keveredés időbeli és helyi meghatározása még nem történt meg. Vámbéry szerint a magyarság ugor származék, mely idők multával eltörökösödött s a világtörténetbe, mint török lépett be. A könyvhöz csatolt *«Magyar-török összehasonlító szótár»*-ban mintegy ezerszáz egyezést tüntet fel a magyar és török nyelv között, ezek közt sok szó az emberi élet legkezdetlegesebb fogalmára vonatkozik; ezek szinte nem idegen szavak, nem kölcsönzött kultúrfogalmak; ezek csak úgy állhattak elő, hogy egy kisebb, művelődésben hátramaradt néptörzs egy nagyobb, műveltebb néphez csatlakozott s ennek vezetése alatt fejlődött tovább.

Az ugor népesoportok mint hódítók és államalkotók sehol sem tüntették ki magukat. A 730-ból származó orchoni feliratok szövegét a magyarban levő török nyelvkincsel összehasonlítva, lehetetlen észre nem venni, hogy az orchoni feliratok török nyelve és magyarban levő török szókincs közt kapcsolat van s ezzel a magyar-török vonatkozásoknak igen régi volta kétségtelen. Ha a magyar nyelvkincs bizonyos része régibb, mint az orchoni feliratok szövege, amelyek dátuma legalább is a VII. század végére nyúlik vissza, akkor a magyaroknak Pannóniában való első megjelenése 896-ra, tehát 200 évvel későbbre, mint az orchoni feliratok nyelve, aligha tehető és már csak ezért is korábbi időpontra kell tenni a törökök és az ugorok közt végbement keveredést is. A magyar nyelv ugor elemei csak abból az időből származhatnak, mikor az ugor törzs még nem szakadt szét, az egyes ágak még együtt voltak azokkal a töredékekkel, amelyek később beolvadtak a magyarságba. A magyar nép és nyelv születésének ideje sokkal régibb korba teendő, mint «eddig csalékony, fantasztikus és megbízhatatlan történeti adatok alapján» tettük. Vámbéry szerint csakis Pannónia síkságai mondhatók annak a helynek, ahol az egyszer húnok és avarok, máskor ugorok és törökök gyanánt szereplő ural-altáji néptöredékek születése végbement. Mikor a magyarok török törzse bejött az országba, egyesült az ott talált ural-altáji rokonaival, s a magyar név alatt ismeretessé vált csekély számú török-tatár harcosok beleolvadtak a Pannóniában talált rokonok tömegébe, s tiszta török nyelvüket feleserélték a Pannóniában talált rokonok keverék nyelvével. A magyar nyelv világos keverék jellegének tanúsága szerint a magyarok a hún seregnek ama maradványaiból keletkeztek,

amelyek Attila halála és birodalmának összeomlása után Pannónia síkságain maradtak s amelyek sok századig tartó küzdelem után összeolvadtak egymással s mint etnikai egész megmaradtak. A magyarok tehát török néptörzs, mely a régóta a régi Pannóniában élő ugor-török népkeverékhez csatlakozott és később abba egészen beleolvadt. Ezeké az ural-altájaiaké az országban a legrégebb uralkodó osztály joga. Számbeli kisebbségük ellenére, az akkori Ázsiából magukkal hozott magasabb kultúra segítségével az uralomban felváltották a hún, avar néven ismeretes és más ismeretlen ural-altájaiakat s hatalmi állásukban századokig tartó küzdelmeik közepette is megmaradtak.

A könyv Németh Gyula szakszerű revíziója után látott napvilágot.

Á. L.

Inter Arma. A Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia és az Országos Közegészségügyi Egyesület által az 1914/5-ben Budapesten rendezett *háborús tárgyú előadások gyűjteménye*. Sajtó alá rendezte *Vörösváry Ferenc*, az Erzsébet Népakadémia főtítkára. Budapest, 1915. 256. l. (Franklin-nyomda.) A három egyesület kiadása.

A kötet Hegedüs István lendületes elnöki megnyitóján és Vörösváry Ferencnek az előadások történetével és statisztikájával foglalkozó dolgozatán kívül tizennyolc rövidebb-hosszabb háborús vonatkozású cikket foglal magában. Közülök hét orvosi, három politikai és nemzetgazdasági, három történelmi, kettő művészeti (Berzeviczy Albert: A háború a képzőművészetekben; Kacsóh Pongrác: A háború és a zene. Szillabus) egy-egy pedig földrajzi, technikai és irodalmi tárgyú. Olvasóink részéről legnagyobb érdeklődésre kétségekívül *Beöthy Zsolt* előadásának — *A háború költészetünkben* — vázlata tarthat számot. (Ismertetését l. az *Az Ujság* 1915. 56. száma alapján: folyóiratunk 1915. 129. l.). Tájékozásul megemlíttjük, hogy a kötetet Vörösváry Ferenc (Budapest, IV., Egyetem-tér 5. sz.) indokolt, egyszerű levélbeli kérésre ingyen küldi meg valamennyi könyvtárnak, a felnőttek oktatásával foglalkozó minden magyar egyesületnek s azoknak a tanároknak és tanítóknak, akik hasonló előadások rendezése okából tájékozódást keresnek.

V. M.

A Magyar Könyvtár új füzetei. — *Kozma Andor*: *Báró Eötvös József a költő*. Budapest. 1914. 29 l. (M. K. 731. sz. Ára 30 f.) A füzet szerzőnek a Magyar Tudományos Akadémia 1913. évi április 27-diki nagygyűlésén előadott ünnepi felolvasását foglalja magában. Először az *Az Ujság* 101., 102., 103. számaiban, majd a Budapesti Szemle 1913. évi 10. számában jelent meg. Részletes ismertetését l. folyóirat szemlénkben: *Irodalomtörténet*. 1913. évf. 389. l. — *Ambrus Zoltán*: *Régi és új színművek*. Színházi bírálatok. Budapest. 1914. 103 l. (M. K. 735—776. sz. Ára 60 f. Külföldi drámaírók darabjairól (Bernstein: A titok; Dumas: Clemenceau; Feuillet: Párisi regény; Flers és Caillavet: A zöld frakk; Hervieu: A bilincs; Maupassant: Musotte; Rice: A bagdadi völgy; Sardou: Az agglegények; Schnitzer: Az élet szava; Wedekind: Franciska)

szóló színi kritikák, melyeket Ambrus — az Előszó szerint — 1882—1914 közt írt. Jó volna, ha e jeles szerzőnek a magyar színműirodalomra vonatkozó cikkei is megjelennének ily könnyen hozzáférhető alakban. — *Vajda János: Válogatott költeményei.* Kiadta: Császár Ernő. Budapest. 1914. 64 l. (M. K. 737. sz. Ára 30 f.) A bevezetésben a versek kiadója a költő életrajzi adatainak ismertetése után rövid, de találó jellemzését adja Vajda János műveinek. A költemények kiválasztásában az a helyes szempont vezette, hogy a költő egyéniségére és alkotó művészetére legjellemzőbb darabokat mutatta be. — *Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde.* Budapest. 126 l. (M. K. 747—748. sz. Ára 60 f.) A nagy költő e becses munkájának ily olcsó kiadásban való közrebecsátása igen öröndetes jelenség. Tekintettel e gyűjteményes vállalat különböző műveltségi fokú olvasóira, nem ártott volna e füzethez is néhány — a költőre és munkájára vonatkozó — tájékoztató sort csatolni. — *Kozma Andor: A katona a magyar költészetben.* Budapest. 1915. 44 l.* (M. K. 766. sz. Ára 30 f.) Szerző e tanulmányát a Hadsegítő Bizottságtól 1914 december 29-én rendezett estélyen olvasta fel. Először a Budapesti Szemle 1915. évf. 2. számában jelent meg. Részletes ismertetését l. folyóiratszemlénkben: Irodalomtörténet. 1915. 133 l. — *Madách Imre: Az Ember Tragédiája.* Kiadta: Császár Ernő. Budapest. 1915. 164 l. (M. K. 767—768. sz. Ára 60 f.) E kiadás úgy olcsóságánál, mint a mű keletkezésének körülményeit fejtegető bevezetésénél s megértését támogató jegyzeteinél fogva bizonyára elő fogja segíteni azt a kíváncsi célt, hogy a magyar irodalom legnagyobb drámai költeménye minél szélesebb körben olvastassék.

V. M.

Új füzetek és könyvek. — *Móricz Zsigmond: Mese a zöld fűvön.* Elbeszélések. Budapest. 1915. 186 l. Athenæum. Ára 3 kor.

Nagy Endre: A nagy háború anekdotakincse. Budapest. 1915. 192 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor.

Sas Ede: Mihály pópa lánya. Dráma 1914-ből. Nagyvárad. 1915. 82 l. Szigligeti-Társaság kiadása. Budapest. (Singer és Wolfner bizománya). Ára 2 kor.

Szalay Mihály: Nótaszó a tábortűznél. 30 katona-nóta. 2. bőv. kiadás. Szentgotthard. 1914. 35 l. Wellisch-kiadás. Ára 20 f.

Takács Emilné: A négy évszak. Alkalmi színjáték a madarak és fák napján. Újpest. 1915. 24 l. (Weisz-kiadás.) Ára 1 kor.

Kabos Ede: Szivárvány. Novellák. Békéscsaba. 1915. 67 l. (Tevan-könyvtár 62—63. sz.) Ára 60 f.

Erdélyi Zoltán: A hazaáruló. Alkalmi színjáték. 2. kiadás. Budapest. 1915. 15 l. (Rényi bizománya.) Ára 80 f.

Ambrus Zoltán: A tóparti gyilkosság és egyéb elbeszélések. Budapest. 1915. 206 l. Athenæum. Ára 3 kor.

Landauer Béla: A nagyesztendő. Egy hadi tudósító naplójából. 1914—1915. Budapest. 1915. 219 l. Élet-nyomda. (Németh József bizománya.) Ára 2 kor. 50 f.

Malonyay Dezső: A virtus. Budapest. 1915. 223 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 4 kor.

Szomaházy István: Egy kém története. Regény. Budapest. 1915. 174 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 2 kor. 40 f.

Madách Imre: Az ember tragédiája. Kiadta Császár Ernő. Budapest. 1915. 164 l. Lampel-kiadás. Ára 60 f. (Magyar könyvtár 767—768. sz.)

Móricz Zsigmond: A kárpáti vihar. Budapest. 1915. 64 l. Légrády testvérek nyomdája. (Az Érdekes Ujság pünkösdi melléklete.)

Peterdi Andor: Katonák. Háborús versek. Budapest. 1915. 31 l. Galántai Gyula kiadása. Ára 60 f.

Al-Shakespearei drámák. Szerk. Heinrich Gusztáv. 4. sz. Merlin születése. 1662. Ford. Vértessy Jenő. Budapest. 1915. 137 l. Ára 2 kor. A M. T. Akadémia kiadása.

Imre Sándor: A köznevelés belső egysége és a nemzeti egység. Budapest. 1915. 40 l. (Különnyomat «Az Országos Pädagogiai Könyvtár És Tanszermúzeum Hivatalos Értesítője»-ből.)

Heinrich Gusztáv: Tannhäuser. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest. 1915. 43 l. Franklin-nyomda.

Kozma Andor: A katona a magyar költészetben. Budapest, 1915. 44 l. Lampel kiadása. Ára 30 f. (Magyar könyvtár 766. sz.)

Erdős Imre: Csóktól — a csókiig. Költemények. Zilah. 1915. 32 Seres Samu kiadása. Ára 1 kor. 50 f.

Lovik Károly: Egy elkésett lovag. Regényes följegyzések. Budapest. 1915. 184 l. Singer és Wolfner-kiadás. Ára 3 kor. 50 f.

A világháború naplója. 1. Közvetlen előzmények. 2. A háború kitörése Budapest. 1915. 96 l. Lampel-kiadás. Ára 60 f. (Magyar könyvtár 771—772. sz.)

Szász Menyhért: Ének a néma mankókról. Háborús versek. Budapest. 1915. 51 l. Singer és Wolfner bizománya.

Gorzó Gellért: Rádai Ráday Pál. Budapest. 1915. 200 l. Athenæum-nyomda. Ára 5 kor. (Szerző kiadása.)

Voinovich Géza: Madách Imre és Az ember tragédiája. Budapest. 594 l. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. (Franklin-nyomda.) Ára 8 kor.

Bárd Miklós költeményei. (1887—1913.) Budapest. 441. l. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. (Franklin-nyomda.) Ára 5 kor.

Knight William: Az esztétika története. Angolból fordította Husztiné Révhegyi Rózi. A magyar esztétika történetével kiegészítette Jánosi Béla. Budapest. 1915. 515 l. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. (Franklin-nyomda.)

Gombocz Zoltán és Melich János: Magyar etymologiai szótár. (Lexicon critico-etymologicum linguæ Hungaricæ.) IV. füzet. Bori-Cenk. Budapest. 1915. 481—640 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 5 kor.

Révész Imre: Dévai Bíró Mátyás tanításai. Tanulmány a magyar protestáns theologiai gondolkozás kezdeteiből. Kolozsvár. 1915. 184 l. (Stief Jenő nyomdája.) Ára 5 kor.

Ifj. Gonda Béla: *II. Vilmos császár. Mozaik. A császár beszédeiből összeállította* —. Budapest. 1915. 158 l. Élet-kiadás. Ára 2 kor.

Kiss Alexandrine: *Dalok... hangulatok.* Nagyszeben. 1915. 62 l. Budovszky L. nyomdája. Ára 1 kor.

Nagyráti-Ádám Erzs: *Tüzek a Ganges partján és más elbeszélések.* Budapest. 1915. 127 l. Pátia-nyomda. (Galántai Gy. bizománya. Budapest.) Ára 3 kor.

Dénes Sándor: *Egy komitácsi újságíró feljegyzései.* Bródy Sándor előszavával, Boromisza Tibor címlapjával. Szatmárnémeti. 1915. 178 l. (Huszár A. bizománya. Szatmárnémeti.) Ára 2 kor.

Halmi Gyula: *A világháború gazdasági indító okai és várható következményei.* Budapest. 1915. 48 l. (Kilián F.) Ára 1 kor. 50 f.

Csobánczi Mészöly Sándor: *Küzdelmes élet.* Életleírás és jellemrajz. Juhász László archépével. Budapest, 1914. 20 l. (Kókai L. bizománya.) Ára 60 f.

Bohár László: *Jeltelen sír felé.* (Öcsém emlékére.) Versek. Sárszentlőrinc. 1915. 34 l. (Kókai L. bizománya. Budapest.) Ára 70 f.

Zsolt Béla *verseskönyve.* Komárom. 1915. 79 l. (Jókai-nyomda. Nagel O. bizománya. Budapest.)

Méray-Horváth Károly: *Amerika Cézárja.* Budapest. 1915. 535 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 kor. 90 f.

Relle Pál: *Katonáink a háborúban.* Budapest. 1915. 80 l. (A Könyv kiadóhivatala V. nádor-u. 34.)

Kövári Gyula: *Kávéházi vezérkar.* 7 tréfás jelenet. Budapest. 1915. (Színpadi könyvtár 1—2. sz.) Ára 1 kor.

Beurimo-Hazelton: *A sárga kabát.* Kínai színmű 3 felv. Fordította Kosztolányi Dezső. Budapest. 1915. 75 l. Lampel-kiadás. (Fővárosi színházak műsora 19. sz.) Ára 30 f.

Magony József: *Koronás ravattól a virágos vonatokig.* Temesvár. 1915. 19 l. Polatsek-bizomány. (Csanád egyházmegyei nyomda.)

Magony József: *A világháború okai.* Temesvár. 1915. 59 l. Polatsek-bizomány. Temesvár. (Csanád egyházmegyei nyomda.)

Szentandrászi Ivanovich Sándor: *Költemények és fordítások.* Temesvár. 1914. (Uhrmann-nyomda.) Polatsek-bizomány.

Pém László: *A barázdákból.* Költemények. Esztergom. 1915. 93 l. Buzárovits-kiadás. Ára 1 kor.

Shaw Bernard: *Anglia ellen és a cár ellen.* Okos szó a háborúról. Ford. Mikes Lajos. Budapest. 1915. 198 l. Dick Manó kiadása. Ára 2 kor.

Fraknói Vilmos: *Mikor kell és mily módon békét kötni?* Budapest. 1915. 9 l. (Kilián F.) Ára 60 f.

Virágh László: *A borzasztó nagy úr.* Budapest. 1915. 107 l. Lampel-kiadás. Ára 1 kor.

Pilisi Lajos: *A kárpáti harcokból.* Budapest. 122 l. (Athenæum-kiadás.) Ára 80 f. (Modern könyvtár 464—7. sz.)

Szemelvények a Koránból. Ford. és jegyzetekkel ellátta Endrei

Gerzson. Budapest. 49 l. (Athenæum-kiadás.) Ára 40 f. (Modern könyvtár 402—3. sz.)

Huttkay Lipót: *Bonaparte Napoleon emlékirata*. A magyar Napoleon-irodalom legrégibb egykorú kéziratos lelete. 1815—1915. Budapest. 1915. 238 l. (Rényi Károly bizománya.) Ára 8 kor.

Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. 12 k. Kontur—Lovas. Budapest. 1915. 875 l. (Révai-kiadás.) Ára 18 kor.

Fehéri Ármánd: *A nyugati harctérről*. Budapest. 1915. 207 l. (Athenæum-kiadás.) Ára 3 kor.

Franyó Zoltán: *A kárpáti harcokról*. Budapest. 1915. 211 l. (Athenæum-kiadás.) Ára 3 kor.

Gábor Andor: *A kozák és egyéb jelenetek*. Budapest. 1915. 158 l. (Dick M. kiadása.) Ára 2 kor. 50 f.

Nyáry Andor: *Sírnak a hősök*. Tábori Kornél bevezetőjével. Budapest. 1915. 156 l. (Dick M. kiadása.) Ára 3 kor.

Diderot válogatott filozófiai művei. 1. rész. Gondolatok a természet értelmezése felől. Levél a vakokról. Filozófiai elvek az anyagról és mozgásról. Ford. Kun Samu. 2. jav. kiadás. Budapest. 1915. 153 l. (Franklin-kiadás.) Ára 3 kor. 20 f. — 2. rész. Ford. és magyarázatokkal ellátta Alexander Bernát. 2. jav. és bőv. kiadás. Budapest. 1915. VIII+367 l. (Franklin-kiadás.) Ára 8 kor.

Bing Ede János: *A háborús Anglia*. Budapest. 1915. 144 l. (Franklin-kiadás.) Ára 2 kor. 50 f.

Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 9 k. Raaperger-Sixt. Budapest. VII+484 l. (Grill-kiadás.) Ára 20 kor.

Wieland: *Nemes Geron*. Költői elbeszélés. Ford. Pitroff Pál. Budapest. 1915. 48 l. (Franklin-kiadás.) Ára 40 f. (Olcso könyvtár 1776—7. sz.)

A Világháború naplója. Az 1914. augusztusi események. Budapest. 1915. 75 l. (Lampel-kiadás. Magyar könyvtár 773—4. sz.) Ára 60 f.

Bálint József költeményei. Sényi László rajzaival. Marosvásárhely. 1915. 42 l. (Révész Béla kiadása.) Ára 2 kor.

Barabás Ábel: *Harci szonettek és egyéb háborús költemények*. Budapest. 1915. 93 l. (Franklin-kiadás.) Ára 2 kor.

Barabás Artur: *Kis mesék a csüggedőknek*. Budapest. 1915. 98 l. (Singer és Wolfner bizománya.) Ára 1 kor. 50 f.

Csodák könyve. Szent hagyományok és népies mondák, melyekben 150 csoda és legenda foglaltatik. 150 képpel. Budapest. 1914. 252 l. (Rózsa K. kiadása.) Ára 90 f.

Dobján László: *Hazai középiskoláink 1913—14. tanévi értesítőiben megjelent tud. értekezések s egyéb közlemények repertoriuma*. Budapest. 1915. 31 l. (Franklin-nyomda. Szerző kiadása.)

Önnét György: *Panin Szergiusz*. Regény. Ford. Fái J. Béla. 3 kötet. Budapest. 1915. 126, 126, 126 l. (Singer és Wolfner-kiadás. Egyetemes regénytár. 31. évf. 1—3. sz.) Ára 3 kor. 60 f.

Haggard Rider: *Ayesha visszatér*. Regény. Angolból ford. Esty

Jánosné. 2 kötet. Budapest. 1915. 143, 143 l. (Singer és Wolfner-kiadás. Egyetemes regénytár. 31. évf. 6—7. sz.) Ára 2 kor. 40 f.

Zangwill Izrael: Mary Ann. Vigjáték 4 felv. Budapest. 1915. 160 l. (Franklin-kiadás.) Ára 1 kor. (Olcso könyvtár 1772—5. sz.)

Ifj. Wlassics Gyula: A színház és a háború. Budapest. 1915. 12 l. Különlennyomat a Budapesti Szemléből. (Kilián F. bizománya.) Ára 60 f.

Hadi beszédek. Az Orsz. Hadsegélyező Bizottság megbízásából kiadja a honvédelmi miniszterium hadsegélyező hivatala. 26 füzet. Budapest. 1915. (A Könyvkereskedő r. t. bizománya.) Egy füzet ára 10 f. (Alexander B., Andrásy Gy., Apponyi A., Beöthy Zs., Čsernoch J., Čholnoky J., Grósz E., Hantos E., Hazai S., Lukács Gy., Magyary G., Méhely L., Prohászka O., Raffay S., Rákosi J., Szász-Schwartz G., Tisza I., Wekerle S. előadásai.)

Kant Immanuel: Az örök béke. Ford. Hildenstab György. Losonc. 1915. 58 l. (Kármán-kiadás.) Ára 1 kor.

Kemény Lajos: Hefele Menyhért. (1716—1798.) Életrajzi adatok. Pozsony. 1915. 36 l. (Stampfel K. bizománya.) Ára 1 kor. 20 f.

Kormos Ferenc: A halál trombitása. Költemények. Nagyvárad. 1915. 23 l. (Benkő Gy. bizománya. Budapest.)

Kökény László: Rózsák a havon. Háborús versek. Vác. 1915. 26 l. (Szerző kiadása. Demjén L. bizománya. Vác.) Ára 1 kor. 50 f.

Magyar Bálint: Fehér köntös a vérmezőn. Verseik. Ungvár. 1915. 77 l. (Székely és Illés kiadása.) Ára 1 kor.

Mátrai Ferenc Béla: Rajzok, elbeszélések. Budapest. 1915. 76 l. (Singer és Wolfner bizománya.)

Mérei Adolf: Vándorfecskék. Operette 1 felv. 3 képben. Budapest. 1915. 59 l. (Thalia műint. nyomása.)

Paál Antal: Saint-Amant élete és művei. Budapest. 1915. 91 l. (Élet-nyomda.) Ára 2 kor.

Fap Illés: Bárá Eötvös József. Ünnepi beszéd. Szolnok. 1914. 16 l. (Fáragó-nyomda.)

Seprődi János: Eredeti székely dalok. Kolozsvár. 1914. 76 l. (Erdélyi irod. társ. kiadása.) Ára 2 kor.

Simonfi János: Rozsnyai Dávid naptári följegyzései. Kolozsvár. 1914. 19 l. (Stief Jenő nyomdája.)

Tábortűzek. Szerk. Vikár Béla. 1. sz.: Német költőkből. Budapest. 1915. 80 l. Kiadja a Vörös Félhold orsz. bizottsága. (Benkő Gy. bizománya.) Ára 1 kor. 50 f.

A Világháború újabb irodalma a Városi könyvtárban. 2. sorozat. 1915 január—március. Budapest. 1915. 20 l. (Benkő Gy. bizománya.) Ára 20 f.

Viczmándy Tamás: A Viczmándy-család története. Budapest. 1915. 114 l. (Franklin-nyomda.) Ára 5 kor.

Nagy Lajos és Nagy Győző költeményei. Lázás napokból. Nagykanizsa. 1915. 130 l. (Wajdits J. könyvkereskedése.) Ára 2 kor.

Arany Gábor: Visszaemlékezés a szerbiai háborúra az 1914-ik évben.

Temesvár. 1915. 40 l. (Csendes Lipót könyvnyomdája.) [Szerző a m. kir. debreceni 3. népfölkelő gyalogezred 3. zászlóaljának tizedese. Munkája versben van írva.]

Die Karpathen. Ungarische Kriegs-novellen und skizzen. Herausgegeben und übertragen von Stefan J. Klein. Heilbronn. 1915. 108 l. Eugen Salzer kiadása. Ára 1 márka. (Barta Lajos, Biró Lajos, Bródy Sándor, Isac Emil, Heltai Jenő, Móricz Zsigmond és Szép Ernő egy-egy háborús vonatkozású novellájának vagy rajzának német fordítása.)

Zolnai Béla: *Mikes Törökországi Leveleinek keletkezéséhez.* Budapest. 1915. 34. l. Franklin-nyomda. (Különlenyomat az Egyetemes Philologiai Közlöny XXXIX. évfolyamából.

Helyreigazítások: 41. l. 37-dik sor: Erntennek helyett olv. Ernstnek. — 51. l. 39-dik sor: Fürst h. olv. Füst. — 54. l. 29-dik sor: Kosztolányi Zoltán h. olv. Kosztolányi Dezső. — 57. l. 41-dik sor: Teltamenti h. olv, Tettamanti. — 62. l. 44-dik sor: 1814 h. olv. 1914. — 126. l. 40-dik sor: 1862-től h. olv. 1862-ből. — 137. l. 12-dik sor: Schaw h. olv. Shaw. — 143. l. a 4. és 5-dik sorban: 1914-ben h. olv. 1915-ben. — 144. l. a 25-dik sorban: Lisenmann h. olv. Eisenmann. — 182. l. 15-dik sor: Histora h. olv. Historia. — 199. l. 33-dik sor: még h. olv. nép. — 209. l. 41-dik sor: Scotzia h. olv. Svétzia. — 268 l. 5-dik sor: Péternek h. olv.: Nándornak. — 223. l. a 16-dik sor: Endrényi h. olv. Erdélyi. — 280. l. 21—22-dik sor így helyes: Harsányi Pál: Réthy László; Éber László: Gerecze Péter. — 284. l. 24-dik sor: Majthéni h. olv. Majthényi. — U. o. a 34-dik sor: VII. h. olv. XVII.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

AZ 'IRODALOMTÖRTÉNET' 1915. ÉVFOLYAMÁHOZ.

- a.—a., *Petelei István* 41.
Aarne, Antti, mesetípus-rendszere 194.
Aaron Vazul, *Szomorú dal Méhesi Tivadar halálára* 222.
Abafi Lajos, *Sárosy Gyula* 169.
Abele, Mathias 63.
Abelin, *Theatrum Europaeum* 113.
Abonyi Lajos 230, 231.
A Cél 135, 259.
Acuña, Diego Sarmiento de Gondomar, gr. 111.
Adamis Gusztáv 62.
Ády Endre 26, 50, 54, 335; házassága 215; *Hajh menyki költő* 59; *Az élehetetlen halhatatlansága* 51; *Kisbán Miklós könyve* 51; *Zuboly emlékének* 282.
Agárdy László, *Kemény és az olvasók* 60—61.
Agbik (= Lovik Károly) 196.
A Hét 37, 128, 135, 195, 196, 259, 327.
Ahlquist, *Die Culturwörter der westfinnischen Sprachen* 263.
Aiguillon hg 180.
Aischylos 306.
a. j. 268, 334; Szepessy László 334.
A. J., *Magyarországi szent Erzsébet* 197.
Akadémia, *Magyar Tudományos*, 20, 23, 26, 41, 42, 51, 124, 130, 136, 152, 185, 197, 204, 209, 226, 261—262, 282, 290, 330, 340; nagy jutalma 195, 219, 260, 262; jutalmazottai 219; új tagjai 219; közgyűlése 211, 260, 268, 281, 328; új pályatételei 220; palotája 265; könyvtára 38; kéziratára 127, 153, 315.
Akadémiai Értesítő 3, 38, 58, 129—131, 196—197, 261—262, 328.
Akakievics Akaki (= Arany J.) 97.
Akastyán hegy 150.
Alapi Gyula, *Aszlováni Beöthyek* 211.
Albertus Dux Fridland Grophf Valenstein 102, 107.
Albini, I. Medlhammer.
Aleman, Aeg. Albertinus 203.
Alexander Bernát 58, 140, 219, 347; *Világirodalom és világháború* 199—200, 265; *A háború mint nemzetnevelő* 213; *Magyar filozófia* 329—330; *In reiner Höhenluft* 340.
Alfa 329.
Alkotmány 38, 132, 197, 262, 328—329.
Almássy György 335.
Alpesi Magyar Ujság 340.
Alpharts Tod 322.
Alszegehy Zsolt 22, 24, 25, 26, 49, 140, 212, 213, 219, 267, 273; *Csokonai és Hubay* 41; *Tóth Kálmán lírájának fejlődése* 45—46, 206—207, 255; *Énekes könyveink bibliográfiájához* 117—118; *Majthényi Flóra meghalt* 283; *Apoloniusz históriájának bibliográfiájához* 315; *Petőfi és az ötvenes évek magyar lírája* 322—326.
Amade László 77, 133.
Ambrosius Spinola 110.
Ambrus Zoltán 54, 211, 232; *Írók a háborúról* 137; *A tóparti gyilkosság* 196, 268, 277—278, 344; *A drámabíráló bizottság* 215, 278; *Háború és olvasmány* 259; *Háborús jegyzetek* 339—340; *Régi és új színművek* 354—355.
Amor és Psyche 191.
Anakreon 333.
A Nap 128, 195, 259.
Andersen-mesék 286.
Andor József 203; *Kultúránk válsága* 262, 334—335.

- Andrássy Gyula gr., id. 128.
 Andrássy Gyula gr. 329; *B. Eötvös Józsefről* 128, 132, 137, 335; *Széchenyi emlékezete* 128, 132, 137, 138; *B. Eötvös József és a német szövetség politikája* 343.
 Angyal Dávid 34, 58, 127, 346.
 Angyaloknak Nagyságos Asszonya 122.
 Anka János, *Megjövendölték a világ-háborút* 335.
 Anonymus 3, 4, 5, 6, 7, 9.
 Antal Géza 259, 284.
Antidotarius animae 121.
 antireformáció, epikája 66—68.
 Apácai Csere János 348; *Enciklopédia* 123.
 Apáti Ferenc 123.
Apollonius históriája 206; bibliográfiájához 315.
 Apollo-színház 129.
 Apor István b. 206.
Apor-kódex 22, 122.
Aquila 262—263.
Arad és Vidéke 346.
 Arany János 13, 33, 44, 50, 62, 69, 70, 72, 94, 124, 126, 132, 133, 137, 138, 146—151, 161, 196, 202, 203, 218, 227, 237, 257, 270, 282, 284, 285—286, 308, 324, 325, 333, 339, 342, 347, 348, 349; novellafordításai 96—101; népdalai 151; balladái 203, 204, 351; — és az oroszok 218; tropusai 309, 312, 313, 314; költeményeinek Loew-féle fordítása 351—352; *A gyermek és a szivárvány* 150; *A hegedű* 150; *A két ablakú ház* 101; *A költő hazája* 147, 151; *A rab gólya* 99; *A tetétleni halmon* 1—9, 56, 81; *Az Alföld népéhez* 3, 148, 149; *Alom-Való* 5; *Bolond Istók* 4, 26, 35—36, 61—62, 99, 204; *Buda Halála* 8, 9, 276, csodás elemei 81, 269—270; *Csaba-trilogia* 2, 7, 8; *Családi Kör* 4; *Dalás Idők* 2; *Előhang* (Csabához) 5, 7, 8; *Elveszett rikotmány* 150—151; *Endre kiágyti* 9; *Edua* 2; *Fülemile* 26; *Hamlet*-ford. 41, 54; *Hatvani* 150; *Házi uraság* 147; *Hidavatás* 349; *Hunyadi-balladák* 2; *Írószobám* 147; *Katalin* 2; *Kertben* 147; *Keveháza* 2, 3; *Nagyidai Cigányok* 1, 151, 222, 252—253; *Nyalka huszár* 99; *Öldöklő Angyal* 2; *Ótorony* 150; *Rozgonyiné* 99; *Széchenyi Emlékezete* 349; *Tájkép* 149; *Tengerihántás* 150; *Tetemrehívás* 9, 96; *Toldi* 4, 5, 26, 98, 100, 130, 137, 138, 148, 203, 204, 301, 321, 351; *Toldi Estéje* 1, 203, 204, 252, 321, 351, 352; *Toldi Szerelme* 3, 4, 8, 147, 148, 149, 150; *Török Bálint* 32—33; *Utolsó Magyar* 2; *Vándor cipő* 4; *Vásárban* 147; *Vojtina* 4; *Levelezése* 97, 98; *Hátrahagy. iratok* 96; *Prózaí dolg.* 97, 98, 100.
 Arany Juliska 147.
 Arany László 96, 100, 147; népmesegyűjt. 193.
 aranygyapjas rend, története 214.
 Ariosto 222.
 Aristophanes 306.
 Arnim és Brentano, *Des Knaben Wunderhorn* 89.
 Arnold, R. F., 1809. *Die politische Lyrik des Kriegsjahres* 281.
Articuli Diaetales A. 1655. 117.
 Artim M. 41.
 Asboth, Johann, *Beschreibung des Felsenkessels* stb. 248.
 Athanasius-féle hitvallás 208.
Athenaeum 329—330.
Athenaeum (szerk. Bajza) 125—126, 208, 271.
 Attila 21, 193.
 Augustini ab Hortis Sámuel 239; *Von den fremden Gold- und Schatzgräbern* 242—248.
Aurea Legenda 44.
Auróra 208.
Auróra (szerk. Voinovich G.) 21.
Az Est 195, 259—260.
Az Újság 37, 128—129, 195—196, 260—261, 327—328, 354.
 Ábrányi Kornél 195, 278, 326.
 Ács Zsigmond, *Velencei Kalmár*-ford. 126.
 Ádám Erzsi, N., *Tüzek a Ganges partján* 279.
 Ágner Lajos 258; *Magyar irod.-tört. vonatkozású cikkek az 1913—1914. isk. évtizedekben* 59—63; *Eötvös emlékezete a középiskolában* 213.
 Ágnes, Habsburgi 59.
 Á. L. 222, 354.
 ál. 154.
Állatvédelem 262.
 —án, *Kis könyvek* 261; *Lyon Lea* 328.

- Ányos Pál 165, 166, 350; kiadatlan prédikációja 46.
- Babinger Ferenc 21.
- Babits Mihály 50, 335, 338.
- Bacon, Verulámi 74, 75, 77.
- Bacsányi János 123, 274, 350; — és I. Napoleon proklamációja 34—35, 46.
- Badics Ferenc 42, 140, 141; Gyöngyösi-kiad. 23.
- bagoly-asszonyka 337.
- Bajza József (költő) 25, 124—126, 133, 189, 205, 256, 266, 285.
- Bajza József (író) 49, 140. L. még Szücsi József.
- Bakos István 57.
- Baksay Sándor 140, 260, 261, 263, 266, 268, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 338, 339, 341, 342, 343; életrajzi adatok 225; művei 225; — irodalom 225; levelei 341; *Gyalogösvény* 226, 260; *Szederindák* 228, 234, 260; *Dáma* 228, 234, 235, 236, 237, 260, 339; *Pusztai találkozás* 232, 233; *Patakánya* 232; *Jáhel* 233; *Homeros-ford.* 237, 260; *Lucanus-ford.* 237, 260.
- Baky Gábor 289.
- Balanyi György, *Magyar vonatkozások Gerhoh reichersbergi prépost műveiben* 217.
- Balassa Bálint 33, 129, 133, 151, 202, 319, 324, 331, 348, 349.
- Balassi-komédia 22.
- Balaton 39.
- Balázs Béla, *Zalai Béla* 282.
- Balázs Sándor, *A poeta* 38, 262.
- Baldensperger, F., *La Littérature* 272.
- Balla Bálint, *Magyar irodalom* 50.
- Balla Ignác 280.
- Balla János, *Véres biblia* 253.
- Ballagi Aladár 51, 197.
- Ballagi Ernő, *Szabolcsi hátrahagyott művei* 334; *Szabolcsi Miksa* 340.
- Balmes, *Levelek egy kételkedőhöz* 330.
- Balogh Alajos 323, 324.
- Balogh Adám nőtája 33, 263, 267.
- Balogh Ferenc 52.
- Balzac 258.
- Bangor, Noël, *Scènes de la vie hongroise* 54.
- Barabás Artur, *Kís mesék* 277.
- Barabás Ábel 261, 337, 343; *Petöfis « Wolken »* 210, 217.
- Barac János 222—223; *Arghir și a preafrumoesei Elena* 222.
- Baranyai Zoltán 41, 57; *Id. Pétzeli József levelezése* 209; *Ismeretlen franko-hungarikum* 337.
- Baranyay József, *A komáromi nyomdászati tört.* 212, 277, 337.
- Baratska Gyula, *Dedalus Temploma* 46.
- Barcsa János 317; — és Sümeghy Dezső, *Nemes családok Csanád vármegyében* 138.
- Barcsay Abraham 24; költészete 161—166; költői levele Ányoshoz 164; *A poetákhoz* 162; *Hadi gyakorlás végen* 164; *Tábori gyakorlás* 165; *Válasz* 165.
- Barczafalvi Szabó Dávid, l. Szabó Dávid.
- Barère 169.
- Bariliu György 343.
- Barlangkutatás* 263.
- Barla-Szabó Titusz, *A Halotti Beszéd a román philologia világitásában* 59.
- Barlám és Jozafát* 44.
- Baros Gyula 41, 56, 80, 139, 140, 141, 319.
- Barrett Browning Eliza 98.
- Barsi Freund Minna, *Az osztrák Kossuth* 214.
- Barta Lajos, *Baksay szülőföldjéről* 339.
- Bartay Ede 289.
- Barth Rezső, *Gr. Lázár János* 46.
- Bartha József 22—23.
- Bartók Lajos, *Erzsébet királyné* 136; *Mohács után* 136.
- Barts Gyula, *Mikor halt meg Baranyai Decsi János?* 146.
- Bartucz Lajos 50.
- basa kútja-monda 30.
- Batavia, Belgia* 110.
- Bathó István 57.
- Batizi András 315.
- Batthyány-kódex 121, 122.
- Batthyány-könyvtár 146.
- Bayer József 140, 204, 291, 303; könyvtára 210; *A nemzeti játékszin tört.* 28, 153; *A magy. drámairodalom tört.* 28, 181; *Schuller drámái* 40, 203; *Téves idézet VI. Henrikből* 134; *Shakespeare drámái* 262; *Romeo és Julia Borháton* 266—267; *Az első fordítás Shakespeare Lucretiájából* 267.

- Bálint Aladár, *A kritika szabadsága* 51.
 Bán Aladár, *A kincskeresés a nép-
 hitben* 242, 335—336.
 Bánffy Miklós 51; I. Kisbán Miklós.
 Bánk bán 63.
 Bánóczy József 140.
 Bányai Elemér (Zuboly) 195, 214,
 216, 259, 267, 268, 269, 272, 275,
 278, 281, 282.
 Bárány Boldizsár, Katona Bánk bán-
 járól 180—181; *Árpádi ház* 180—
 181.
 Bárczy István, *Irodalom és főváros*
 211, 277.
 Bárd Miklós (= Kozma Ferenc) 330;
 Írája 195—196, 199, 332—333;
Senki fia, senki lánya 195, 199.
 Báróczy Sándor 350.
 Bártfay László 216.
 Bászkel Ernő 57.
 Báthori Gábor *históriája* 206.
 Báthory Andor, *Pösa Lajos* 62,
 267.
 Bärensohn-mesetípus 321.
 Be. 215.
 Beaumonte, Mme de 134.
 Beck Károly 281.
 Bedőházy János 261, 344: *Két
 Botlyai* 261; *Petetei Istvánról* 268.
Belgium luget Fatum Germaniae
 112.
 Bellerman, *Portugiesische Volkslie-
 der u. Romanzen* 30.
 Bem tábornok 16, 17, 173, 275.
 Benczur Gyuláné 209.
 Bene Borbála 271, 319.
 Benedek Marcell 140.
 Beniczky Péter 151.
 Benkő Imre, *Arany János tanár-
 sága Nagykőrösön* 3.
 Benkő Ferenc, *Parnassusi időtöltés*
 269; *Magyar Geográfia* 269.
 Benyovszky Móric gr. 179—180.
 Beöthy-család, szlováni 211.
 Beöthy Zsolt 26, 55, 56, 58, 141,
 195, 197, 198, 209, 231, 260, 261,
 346; elnöki megnyitó beszéde
 65—70, 140; a háborús költé-
 szetről 129; *Széppróza* 27; *A Zri-
 nyász és irodalomtörténetírásunk*
 65—70; *Zrínyi Miklós em-
 léke* 132—200; *Háború és kul-
 túra* 132—133, 213; *Hungary
 and Its People* 135; *A háború
 költészetünkben* 354; *Az esztétikai
 érzés-átvitel tanához* 330.
 Berczik Árpád 219, 260; *Színművei*
 262.
 Berde Julia, Batsányiné *Baumberg
 Gabriella* 269.
 Berecz Sándor, *Apollonius-kiad.* 315.
 Beregi Oszkár 260.
 Bergendi Szilveszter, *Aratódal Ga-
 liciában* 330.
 Bergopzoom 153.
 Berliner Tageblatt 51.
 Berliner Zeitung am Mittag 136.
 Bernadotte tábornok 43.
 Berze Nagy János 193; *Kálmány
 új mesegyűjteménye* 336.
 Berzeviczy Albert 25, 260, 278; aka-
 démiai elnöki megnyitója 328; *Az
 Akadémia palotájának felszáza-
 dos fennállása* 265; *Aragoniai
 Beatrix magyar királyné éle-
 tére vonatkozó adatok* 343; *A há-
 ború a képzőművészetekben* 354.
 Berzsenyi Dániel 164, 282, 286, 333,
 349.
 Bessenyei György 123, 164, 165, 166,
 210, 348, 349; *Der Amerikaner*
 24.
 Bessenyei György Társasága 164.
 Bessenyei Sándor, Milton-ford. 206.
 Besze János, *Az élet-únt betyár* 253.
 Bethlen Gábor 63, 102, 105, 108, 221.
 Bethlen Miklós gr. 292.
 Bettfalui János énekei 315.
 Bezzerédj nótája 202.
 Bécs 197—198.
 Bédier, Joseph, *Les Legendes épi-
 ques* 343.
 Békefi Remig 82, 120, 280.
 Békefi-Emlékkönyv 82.
 Bél Mátyás magyar nyelvkönyve 49.
 Béla, IV. 60.
 b. g., *Magyar folyóiratok szemléje*
 209, 272.
 B. Gy. 152, 286, 351.
 biblia 51, 199, 236; Ferencrendi —
 45; Káldi György — ford. 117—
 118; Károli Gáspár — ford. 221,
 236; hanauai 221; I. Rákóczi
 Gy.—ja 221—222.
 Bibliographie d. finnisch-ugrischen
 Sprach- u. Volkskunde f. d. Jahr
 1905 42.
 Bibliothèque De L'École Des Char-
 tes 39.
 Bibliothèque Hongroise 265.
 Bichet, René 85, 278.
 Binder Jenő 140.
 Birkás Géza 23, 337, 343.

- Birken, Siegmund v., *Spiegel* 63; *Mausoleum* 63.
 Bíró Lajos 46; *Serpolette* 265.
 Bizay 251.
 b. j., *Ujabb regényeink* 46—47.
 B. J., *Zalár József meghalt* 53.
 B. K., *A «nyugatos» költő vonag-
 lása* 212.
 bl. 259, 344.
 B. L. 128, 344.
 Blaháné 302.
 Bleyer Jakab 42; *Gottsched hazánk-
 ban* 40, 262; *Hazánk és a német
 philologia* 40; *Fr. Schlegel* 40,
 133, 269.
 Blumauer 213.
 Blücher tábornok 43.
 b. m., *Háború és irodalom* 52.
 b. ny. 259.
 Boccaccio, *Decamerone* 133.
 Bocskay István 63.
 Bodnár Zsigmond 27, 209.
 Bodenstedt 100.
 Bodola Gyula 55, 56—57, 84; *Dobó
 I. a magyar költészetben* 84;
Felvinczy György «Applausus»-a
 84; *Miért hagyta el Petőfi Pápát?*
 61, 84,
 Bodor Aladár 62; *Az irodalomtör-
 ténet korszakai* 334.
 Boener, J. A., *Rennbahn der Ehren*
 281.
 Boga Alajos, *Szekelyföld történet-
 írója a XVII. sz.-ban* 209.
 Bogáthi Fazekas Miklós, zsoltár-
 fordítása 22.
 Bohár László, *Jeltelen sir felé* 279.
Bohemia 111.
Bohemia ad Proceres 112.
 Boileau 67.
 Bokor Ármin 62.
 Bolte 191.
 Bolognetti 67.
Bolond Miska 129—130.
 Bolváry Etelka 45.
 Bolyai Farkas 123, 131, 272; kéz-
 iratai 38.
 Bolyai János 131, 272; kéziratai 38.
 Bonafont, C. Ph., *Tékeli* 337.
 Bonano, Antonius de, *Flores poe-
 tarum* 88—89.
 Boncza Berta 215.
 Borbély Ferenc, *Dr. Barabás Ábel*
 337.
 Borbély István 22, 26, 47, 57; *A m.
 unitárius egyház hitelvei a XVI.
 sz.-ban* 47.
 Bornemisa Sándor, *Három román
 költő a XIX. sz. elejéről* 222—223.
 Boross Mihály, *Noé barlangja* 328.
 Borsos István, *Baksay Sándor* 266.
 Borsos Tamás 146.
 Bouchardi-Bruckner, *Jean Claude*
 292.
 Böckel, *Psychologie der Kunst* 335.
 Böchh Hugó 219.
 Böhm Károly 53.
 Böszörményi Zoltán, *Üzen lelkem
 fehér fénnel* 328.
 Bracciolini 67.
 Brandis Móríc 197.
 Brábek Ferenc 143.
 Bredetzky, *Beyträge zur Topogra-
 phie d. Königreichs Ungarn* 245,
 248; *Neue Breyträge* stb. 239,
 245.
 Brentano és Arnim, *Des Knaben
 Wunderhorn* 89.
 Breuing, H. Jacob 204.
Breviarium Cisterciense 121.
 breviárium, pálos 213.
Breviarium Praemonstratensium
 121.
Breviarium Strigoniense 121, 213.
 Brisits Frigyes 49, 267, 268; *Szent
 Ágoston és Rákóczi F. Vallo-
 másai* 152, 209.
 Bródy-jutalom 219, 260, 262, 263.
 Bródy Miksa, l. Martos Ferenc.
 Bródy Sándor 211; drámái 273;
Fehér könyv 52, 134, 267; *Me-
 dikus* 287; *Lyon Lea* 327, 328.
 Bruckner Győző, *Késmárk és a
 Thököly-család* 248.
 Brunius, August 217.
 Buchholtz Jakab 239, 245.
 Buczurka János 345.
Budai Krónika 133.
 Budai Szinkör 340.
 Budapest, és az irodalom 40, 211;
 —i városi Könyvtár 279.
Budapesti Divatlap 169.
Budapesti Hírlap 39—40, 132, 197—
 198, 257, 263, 292, 330, 332, 339,
 347.
Budapesti Szemle 96, 132—133, 199—
 203, 217, 263—265, 272, 281, 292,
 306, 330—333, 354, 355.
 Budenz József 49, 201, 264, 353.
Bujdosó Rákóczi 32, 202, 263, 267.
 Bulla János 345—346; *A tündéröv*
 345—346; *Don Juan* 345—346;
Humoros elbeszélések 346; *Sas*
 346.

- Bulwer 258, 266, 267.
 Bulyovszky Lilla 54, 281.
 Buquoi gróf 109.
 Busbeck, *Vier Sendschreiben* 204.
 Bünker 192.
 Byron 26, 36, 62, 188.
Byzantinische Zeitschrift 265.
 B. Z., *Magyar nyelvi és irodalmi előadások a párisi egyetem* 143.
 Calepinus szótára 316.
Cantus Catholici 120, Sz. Bernát-himnusza 319.
 Caraccio 67.
Carolus Rex Angliae 108.
 Carpaccio, Herman Ottó 37; *Dráma és háború* 138; *Ekkehard* 259.
Cardinalis Richellius 111.
 cenzura 337.
 Cervantes 222.
 Chasles, Raymond 39.
 Chernel István, Herman Ottó élet-rajza 262.
 Cholnoky Jenő 335.
Christianus Anhaltinus 104.
Christianus Brunsvigiae Herczegh 106.
Christianus Márchio Brandenburgicus 105.
Christianus, Rex Daniae 108.
 Cicero 95; *Somnium Scipionis* 94; *Cato maior* 94.
 Clauren, *Der Bräutigam aus Mexiko* 46; *Der Wollmarkt* 46.
 Cocejus, Johannes 316.
 Cohn, Ad., *Der dreissigjährige Krieg* 113.
Comes Hohenlogchius Grof 106.
Comicotragédia 88.
Conditor alme siderum 121.
conversations-lexikon-pör 124, 125.
 Cornides Dániel, nyilatkozata a Zrinyásról 118—119; *Vom Ursprunge der ungrischen Wörter* Labantz u. Kurutz 118.
Cornides-kódex 44.
Correspondenz Hongroise 195.
Corvina 203.
 Cosquin 192, 193.
 Cottin, Mme 134.
 Couderque-Lambrechtne 54.
 Craik, Mrs., *The fairy book* 192.
 Croce, Benedetto 306; *Eszetika* 267, 272.
 Crouy-család 254.
 Csaba (= Vörösmarty M.) 208.
 Csaplár Benedek 83.
 Csaplovics, *Topogr.-statist. Archiv* 239, 245, 248.
 Csák Máté 63, 85.
 Csáktornyai Mátyás, *Erős Aiax* 46.
 Császáár Elemér 26, 46, 52, 58, 139, 280, 285, 346; *Deákos költők* 24, 134; *A német költészet hatása* 40, 217, 262; Tóth Kálmán 129—131, 255; *Bárd Miklós lírája* 195—196, 199, 330, 333—334; *Anyos Pál* 262.
 Császáár Ernő 23, 277; *Két irodalomtörténeti monografia* 212; Vajda János-kiad. 355: *Ember Tragédiája*-kiad. 355.
 Császáár Mihály, *Az Academia Istropolitana* 210, 212, 273, 280.
 Csáth Géza 287.
 Csefkó Gyula, *Várdán* 136.
 Csehfalvay Ferenc 87.
 Csengery Antal 188, 190.
 Csepreghy Ferenc, *Sárga csikó* 253.
 Cserei Farkas 114.
 Cserei Mihály, *históriája* 116.
 Cseresznyés András 178.
 Csermelyi Sándor 323, 324.
 Csécsi János, ifj. 136.
 Cséplő István 262.
 cs. i. 262.
 Csiky Gergely, *Buborékok* 301.
 Csipkés György, Komáromi, *Pápis-taság újsága* 205.
 csodaszarvas mondája 21, 46.
 Csokonai Vitéz Mihály 24, 40, 41, 127, 133, 154, 162, 164, 189, 216, 323, 347, 348, 349; verses levele Mátyási Józsefhez 46; versei az *Uránia*-ban 317; *Dorottya* 308, 309, 315—316.
 Csokonai-Kör 261, 284.
 Csongor 280; *Koszorúk* 281.
 csonkatorony, szalontai 148.
 Csukovits Sándor, *Szigligeti Ede* 63, 267.
 Csura Miklós 57.
 Csuzy Zsigmond 338.
 Czákó Zsigmond 289; drámái 25.
 Czapáry László 90.
 Czebe Gyula 41; *A Halotti Beszéd És Könyörgés s a görög és latin szertartás* 41.
Czech-kódex 122.
 Czeizel János 57.

- Czeke Marianne *Das ung. Shakespeare-Jahrbuch* 1913 54.
 Czelesztin, Toldi Miklós 28.
 cz. j. 267.
 Czuczor Gergely 25, 83, 124, 131.
- d. a., *A feleskei notarius* 275.
 daima-k 335.
 dalok, háborus- 263; litván- 335.
 daloskönyvek, l. énekeskönyvek
 Damó Oszkár 275.
 Dampierre gr. 109.
 Danielisz Sándor 57.
 Dante 199.
 Darányi Ignác, *Utolsó látogatás*
Baksay S.-nál 279.
 Darnay-Múzeum könyvtára 211—212,
 276.
 Daróczy József 42.
Das Literarische Echo 265—266.
 D'Aulnoy, Comtesse 134.
 Dayka Gábor 286.
 Dániel-család, vargyasi 342.
 Dávid Ferenc 47, 210, 274.
Dávidné Soltári 42.
 Deák Ferenc 124, 131, 203, 207,
 255; husvétii cikke 215.
 Deák József 4.
 deákos költők 24, 134.
Debreceni énekes könyv 279.
Debreceni kódex 44, 132, 204.
Debreceni Protestáns Lap 40, 133,
 203, 266, 333.
 Debreczeni János 147.
 Debreczeni Márton 333.
 Debreczenyi Miklós, *Az ősmagyar*
írás 206.
 Decsi János, Baranyai 146.
 Decsy Sámuel, *Osmanographia* 136.
 Degré Alajos, *Visszaemlékezések* 168.
 Deleanu János, Budai, *Triganiada*
 222.
 Demeter Béla 62.
 Demkó Kálmán 138.
 Dengi János 57—58.
Der Traum 89.
 Dessewffy Aurél 196.
 Dessewffy József gr. 124; *Taglatat*
 125.
Deutsche Literaturzeitung 203, 266.
Deutsche Rundschau 133.
 Dénes Sándor, *Egy komitácsi újság-*
író jegyzetei 339.
 Déri Imre, *Maximilian Hardennél*
 135.
 Dévai Bíró Mátyás 53.
 Dézsi Lajos 22, 46, 58, 140, 315,
 347; *Az „Effectus Amoris”* 48;
A Lugossy-kódex és kiadatlan
versei 182—183; *Tatrosy György*
verseskönyve 206; *Tinódi Sebes-*
tyén 217.
 Dickens, Charles, *David Copperfield*
 35.
Didacus Saramento de acugna Do-
minus de Gondomár 111.
Didimus-kódex 212.
Die Geisteswissenschaften 40.
Die Grenzbote 334.
 Dienes László 210, 278.
Dienős és Damokles históriája 182.
Die Schaubühne 40.
Dies est laetitiae . . . 176.
 Dietrich-mondák 322.
Die Zeit 266.
 Dittrich Vilmos 57, 124, 153, 252.
 Dobó István 84.
 Dobóczy Pál 238.
 Dobsa Lajos 292, 294.
 Dolyáni Gyula 152.
 Domanovszky Sándor 219.
 dombol 41, 49.
Dom Gaifeiros 30—31.
 Domokos István, *Atyámfiai* 334.
Domonkos-kódex 122.
 Dongó Gy. Géza, *Kazinczy F. le-*
velei vármegyénk (Zemplén) ar-
chivumában 38.
 Doumergue Emil 221.
 Dóczy Terézia 152.
 Dóczy Lajos 137, 215; *Utolsó sze-*
relem 198, 214, 215, 216.
 Döbrentei Gábor 48, 124, 133, 166.
Döbrentei-kódex 22, 45, 122, 177—
 179.
 Dömötör János 232.
 Dömötör Pál, *Tóth Kálmán élet-*
rajza 255—256.
 Dóry Ferenc 137.
 dráma (magyar), romantikus 217.
 Dugonics András 82, 154, 323, 350.
 Dukai Takáts Judit 153.
 Duldner, Julius, *Die Rede des Chr.*
Schesäus 272.
 Dumas, Alexandre, *Lorenzino* 289.
 Dumas, Alexandre, fíls, *La Dame*
aux Camélias 41.
Dunántúli bújdosó kurucok éneke 33.
Dunántúli Protestáns Lap 334.
 Dupre de Saint Maur, N.-F. 206.
 Dux Adolf 291, 295.
Dux Bucquoi 102, 109, 113.
 E. 133; *A csillagtól a keresztig* 138.

- Eberus, Paulus, *Calendarium Historicum* 146.
- Eckhardt Sándor, *Egyelzüllött francia és a magyar Akadémia* 51, 217.
- Edelstein Bernát, *Évkönyv* 266.
- Edinburgh Review* 179.
- Edvi Illés Gyula 346.
- Effectus Amoris* 48.
- Egressy Gábor 276, 290, 292; levelei 52.
- Egyed Antal 90.
- Egyenlőség* 203, 266, 334.
- Egyetemes Philologiai Közlöny* 41—42, 133—134, 203—204, 266—267, 306.
- Egyházi Közlöny* 204, 267, 334.
- Ehrenfeld-kódex* 49.
- Eisenfels, nyomdász 116.
- Eisenmann, Louis 144.
- Eisler Mátyás, *In Memoriam* 276.
- Elan, *Dalol az utca* 340.
- Elek Artúr 50; *Mi tollasok* 51.
- Elek-legenda* 44.
- Elek Oszkár 21; *Magyar vonatkozás egy portugál néprománcban* 30—31; *Tompa Mihály «Basa kútja»* 30; *Attila in der italienischen Überlieferung* 217; *Kiss József-ről* 256—257, 259, 266; *Költőink képzelete és a népmesék* 306—307; *Népballadáink skót-angol megvilágításban* 336.
- Elliot, G. 228; *Scenes of Clerical Life* 232.
- Ember András, *A Hegyaljai Városok Le írása* 38.
- Ember János 261.
- Ember Pál, Debreczeni 137, 216, 217, 319.
- Emich Gusztáv 115, 116.
- Emlény* 238.
- Emmanuël Sabaudi Dux* 106.
- Endre, II. 336.
- Endre, III. 336.
- Endrődi Sándor 197; *Tóth Kálmán* 255, 256.
- Engelbrecht, Kurz, *Der Deutsche u. dieser Krieg* 213.
- Entz Géza, *Búcsúzó beszéd Herman Ottó sirjánál* 343.
- Eóropa* 111.
- Eötvös-Alap* 335.
- Eötvös-alap, A Magyar Tanítók —ja 128, 137, 335.
- Eötvös József b. 19, 20, 25, 62—63, 85, 124, 125, 128, 131, 132, 137, 161, 188, 213, 266, 294, 330, 335.
- és Madách 62; — emlékezete a középiskolában 213; *Búcsú* 3; *Növerek* 41; *Karthausi* 62; *Falu jegyzője* 190, 295, 314.
- Eötvös Károly 26, 198; *Böthök uram szerencséje* 328, 340, 341.
- Eperjesi kör 167.
- epika, antireformációbeli 67.
- Erasmus 89.
- Erezbrücker Aladár, *Kármán József esztetikai törekvései* 209.
- Erdély Jenő 278.
- Erdélyi János 20, 25, 32, 40, 42, 43—44, 205, 314, 325; *Népdalok és mondák* 20, 42, 192; *Mátyás a szántó* 205.
- Erdélyi Lajos 21, 22, 274; A *Halotti Beszéd mint nyelvjárási emlék* 220—221; *Melyik nyelvtérületen írhatták a Gyulafehérvári Gloszszakat?* 220—221.
- Erdélyi László, *Magyar Művelődéstört.* 262, 338.
- Erdélyi Múzeum* 268.
- Erdélyi Pál 285; *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században* 117—118.
- Erdélyi Zoltán 132, 138.
- Erdős Károly 22.
- Erdős Renée 327.
- Ernestus Comes Mansfeldiae* 106.
- Ernst, J. D., *Eroberung der Festung Muran* 41.
- Erős Jankó-mese 321.
- Ersch és Gruber-féle enciklopédia 316.
- Erzsébet, III. Endre leánya 59.
- Erzsébet-legenda 123.
- Erzsébet Népakadémia 354.
- Eschenbach, Wolfram v., *Willehalm* 23.
- Eschenburg, Joh. Joachim, *Entwurf einer Theorie d. schönen Redekünste* 127; *Beispielsammlung zur Theorie u. Literatur d. schönen Wissenschaften* 127.
- Esterházy Pál gr. 350.
- Esti Ujság* 135, 204—205.
- Esztergom megvétele* 32—33, 336.
- Eszterházy nádor, A *Boldogságos Szűz Mária* stb. 328.
- Eszterházy Pál hg. 172.
- Ethnographia* 42, 148, 149, 205—206, 267, 268—269, 315, 317, 335—337.
- Etymologiai Szótár* 213.
- Eugenia-legenda 44.
- Eunapios 21.

- Euphorion* 269.
Euphrosina-legenda 44.
Euripides 306.
Ezeregy nap 192.
 Ébel József, *B. Eötvös J. gondolatai a «Hit és vallás»-ról* 46; *A tragikum hatása* Kemény Zs. «*Rajongók*» c. regényében 135.
 Éber László, *Gerecze Péter* 280.
 Éble Gábor, *A nagykárolyi gr. Károlyi-család leszármazása* 343.
Élet 41, 134—135, 204, 212, 267—268, 334—335.
Életrajzok 169, 171.
 —én., *Nagy Géza* 343.
Ének, az gazdagról 22; — *Igor hadairól* 154.
Énekesek 320, 321, 322.
Énekeskönyvek, bibliográfiájához 117—118; *Bettfalui János* —e 315; *Szencsey* — 42; *Mátrai* — 42; *Dávidné Soltári* 42; *Sebes agynak késő sisak* 102—114; *Gönczi* — 121; *Lugossy* — 182, 183; *Tutrosy György* —e 206; *Radványi* — 206; *Mélius Péter* —e 279; *Szegedi Gergely* —e 279; *Sziveket újító bokréta* 267, 336; *Vásárhelyi* — 41.
Érdekes Ujság 268, 335.
Érdy-kódex 44, 132, 204.
Érsekújvári kódex 122.
Értekezések, Irodalomtörténeti 22; *Művelődéstörténeti* 120.
Fabichich József 350.
Fabinyi Rudolf 219.
Fabricius Mátyás 245.
Fabricius Mátyás, Piskolti 146.
Faludi Ferenc 23—24, 123, 213, 338; *stilművészete* 274; *Caesar* 24; *Nemes ember* 338.
Farkas Elek 4.
Farkas Emőd 278.
Farkas Ferenc, Farkasfalvi 275.
Farkas Pál 196.
Farkas Sándorné 152.
Farkas Zoltán, Bajza József 277.
Fazakas József 57.
Fazakas Mihály 133; *Ludas Matyi* 123.
Fazakas Miklós, Bogáthi L. Bogáthi Fazakas.
Fáy András 124, 215—216; *Hasznosi kincskeresés* 238, 295.
Fechner 67.
Fejér György 274, 350.
Feleki Géza 282.
Feleky Károly 352.
feliratok, ó-török 265.
Fellner Frigyes 219.
Ferdinánd, II. 107, 109, 110, 113.
Ferdinándus Imperator 109.
Ferencrendi-biblia 45.
Ferenczi Zoltán 26, 52, 126, 127, 207, 260, 272, 273, 285, 346; *Jelentés a Teleki-pályázatról* 197; *Bessenyei Sándor Milton-fordítása* 206; *A háború és tudomány* 213; *A magyar irod. tört.* 346.
Ferenczy József 58, 346.
Ferentzi Magda, Fehér árnyékok 203.
Fest Sándor, 41; *Wraxall angol követ Benyovszky M. grófról* 179—180; *Ungarn in d. engl. Literatur* 217.
Festetich-kódex 122, 132, 213.
Festetits Fanny grófnő 125.
filozófia, magyar 329—330.
Fináczy Ernő, Kultúra és háború 213; *A középkori nevelés tört.* 217, 280.
Finnisch-Ugrische Forschungen 42—43.
Finta Sándor 47.
Fiók Károly 266.
Fischhof Adolf 214.
Foaria Duménil 223.
Fogarasi Béla 134.
Folklore Fellows 21, 205.
Fontes rerum Transsylvanicarum 337.
Formika Máté 117.
Fortunatus 191.
Fox János, Rerum in ecclesia gestarum 22.
Fónagy Imre 147.
Fónagy István 147.
Fóti, I.-L. 52—53.
Földes Artur, Idegen kulturhatások Magyarországon 273.
Földrajzi Közlemények 269.
Fővárosi Lapok 130.
f. p., Peleskei notárius 214.
Fraknói Vilmos 264; *Mátyás király megbízásából nyomatott politikai röpirat* 211.
France, Anatol 137.
franciás költők 163.
Francisci, Erasmus, Die allerredelste List 41; *Acerra Ecoticorum* 204.
Frankl Vilmos, A hazai és külf. iskolázás a XVI. sz.-ban 146.

- Franyó Zoltán, *A kárpáti harcokról* 339.
 Fratta 67.
 Frecskay János 76.
 Freinsheim 67.
 Freiszmuth Frigyes 57.
 Frewdenhold, *Der Landstürtzer Gusman* 203.
 Frick J., *A középkori magyar himnusköltészet* 122.
Fridericus Elector 104, 114.
 Friedreich Endre 89, 262.
 Friedreich István, *Gróf Széchenyi István élete* 39, 50, 183—185, 197, 212, 262, 328; *Gróf Széchenyi I. nevelése* 50.
 Frigyes, V., pfalzi választó 104, 105, 107, 108, 110, 113.
 Frigyes Henrik, orániai hg. 110.
 Froberger József 39.
 Frölich Dávid 239.
 Fülöp, IV., spanyol király 108.
 Fülöp Sándor 57.
Fülöp Spanyolok királya 103, 108.
 Fünfhaus-arena (bécsi) 296.
 Füst Milán 51; lírája 287.
- G., *A halál parkja* 280.
 Gaal Ferenc 57.
 Gaal Jenő 197.
 Gaal György, mesegyűjt. 192, 193.
 Gaal József 124; *Ólmos botok* 61; *Peleskei nótárius* 126, 214, 250—251, 260, 275, 279, 289; *A négy tarka* 134; *Gyűlölet és szerelem* 266.
 Gaal Mózes 268.
Gabriel Princeps Transilvaniae 108.
 Gagyhy Dénes 53, 57, 140.
 Gagyí Jenő, *Bunyitai Vince* 343.
 Gagyí Sándor 139.
 Galland-Habicht 192.
 Garai Antal, *Párisi és hazai forradalmi emlékeim* 327.
 Garay János 131, 132, 205; *Családi képek* 285; *Körének* 338.
 Garbóczy, *Napról-napra* 266, 333.
 Garrett, *Tras os Montes* 30.
 Gatterer 254.
 Gábor Ignác, *A magyar ősi ritmus* 270.
 Gálos Rezső 25; *Régi papírszeletek* 48.
 Gárdonyi Albert 50; *Könyvcenzura és ritka könyvek* 337.
 Gárdonyi Géza 26, 54; *Hosszúhajú veszedelem* 275; *Zéta* 276; *Baraboncsás* 308.
Gedeon históriája 182.
 Geibel, Emanuel 281.
 Gelléri Mór 198.
Genealogiai Füzetek 43.
 Genersich János 47, 272, 339.
Genезis 116.
 Genlis, Mme 134.
 Georch Illés, *Honnyi törvény* 338.
 Geönczi Béla 263; *Feltámadunk* 263.
Georgius Dux Bunchingária 107.
 Gerece Péter 280.
 Gerhoh prépost 217.
 Gerland, E. 265.
Germánia 111—112.
 Gerő Ödön, *Szabolcsi Miksáról* 334.
 giantkiller 192.
 giesme-k 335.
 Gierke, O. v., *Krieg u. Kultur* 213.
 Gleich, Joseph Alois, *Albert der Bär* 28—29.
 Goethe 188; *Faust* 266.
 Gogol 99, 100; *A köpenyeg* 97, 98, 99; *Beszélyek az orosz életből* 97; *Egy kép a régi jó időkből* 97; *Holt Lelkek* 97.
 Goldenmer-mesetípus 321.
 Goldsmith, O., *A Wakefeldi lelkész* 232.
 Goldzieher Ignác 213.
 Gombocz Zoltán 42; *A nyelvtudomány alapelvei* 213.
 Gomme, L. mese-típusrendszere 194.
 Gonzenbach 192.
 Gorove-pályázat 328.
 Gorzó Gellért, *Ráday Pál imádságai* 207—208; *Ráday Pál virágénekei* 270—271; *Rádai Ráday Pál* 271, 318—319.
 Goth, Ernst, *Franz Molnár* 40.
 Gottschal, *Fox és Pitt* 292.
Göcsej 206.
Gömöry-kódex 122, 213.
 Gönczi Énekeskönyv 121.
 Gönczi Ferenc 30; *A göcseji regölés* 206.
 Gönczy István 25.
 Görcsöni Dénes, l. Friedreich István.
 Görgey Artúr 26, 47, 173, 196, 235, 339.
Görög Ilona 336.
 Görög Imre 57.
 Göbből Gáspár 85.
 G. P. 212.
 Gragger Róbert 24, 47; *Lilla v. Buljovszky u. d. Münchener*

- Dichterkreis* 54; *Geschichte d. deutschen Literatur in Ungarn* 272.
- Grassalkovich Antal hgné 196.
- Graziani 67.
- Grefflinger, Georg 63.
- Greguss Ágost 285, 298, 321, 346.
- Grillparzer, *Bánk bán* 180, 181.
- Grillparzer-Gesellschaft, *Jahrbuch der* 134.
- Grimm 191, 192.
- Grimmelshausen, *Simplicissimus* 41, 134.
- Griza Ágoston 152.
- Groph *Tomp(i)ér* 109.
- Gróf István, *Arany János Bolond Istókja* 35—36, 204.
- Gröber, Gustaw, *Über die Quellen v. Boccaccios Decameron* 133.
- Gulácsy Pólesy István 336.
- Gulyás József 267; *A kuruc balladák hitelessége* 20, 23, 32—33, 48, 49, 202; *A kuruc dalok forrásairól* 42; *Lucifer tragédiája* 53; *Az Árgirus legrégibb kéziratának sárospataki töredéke* 205; *Petróczi Kata Szidónia versei* 209, 271; *A kuruc költészet forrásai* 336.
- Gulyás Pál 140, 274, 343; *Magyar szépirod. idegen nyelven a N. Múzeum könyvtárában* 49, 211; *Könyvtáraink sorsa a háborúban* 212.
- Gustávus Adolphus Rex *Svaetiae* 108, 112—113.
- Gusztáv Adolf 67, 109, 110, 112, 113.
- Gutenberg, J. 64.
- Guttmann Mihály 47, 209.
- Gutzkow, *Tartuffe mintaképe* 292.
- Gvadányi József gr. 133; — az oroszokról 277; *Egy falusi nótárius* 24, 211, 250, 349; *Rontó Pál* 179, 277; *Tizenkettődik Károly* 209, 277; *A Világnak Közönséges Históriaja* 209, 277.
- Gy., *A lipcei nemzetközi könyvkiállítás* 133, 203.
- Gyalus István 212.
- Gyarmathy Zsigáné 85.
- Gyarmati Miklós 323.
- Gyergyai Albert, *Argirus* 191, 205, 206, 222.
- Gyomlay László 57.
- Gyóni Géza 195, 198, 204; *költeményei németül* 334; *Lengyel mezőkön* 129, 134—135, 198, 216, 217, 280, 282, 331, 337, 341, 342; *Szomorú szemmel* 198; *Látod-e lengyel?* 263; *Végvári sáncokban* 263.
- Gyökösi Endre 287—288.
- Gyöngyösi István 33, 151, 152, 202, 274, 349; *műveinek* Badics-féle kiad. 49; *Murányi Vénusz* 23; *Palinodia* 23; *Dedalus Temploma* 46; *Chariclia* 203.
- Gyöngyösy Berta 40.
- Gyöngyösy László 147; *Arany J. élete* 252.
- Györe János, *Abonyi Lajos pályája* 209, 215.
- György Endre, *Apróságok Baksay S. életéből* 341.
- György Frigyes, *baden-durlachi örgróf* 105.
- György Lajos 24, 28, 140; *Adatok regényirodalmunk történetéhez* 134.
- Györi Jakab 148, 149.
- Gyulafehérvári Glosszák 21, 220—221, 274.
- Gyulai Aranka, Fodor Dánielné 214.
- Gyulai Ágost 217; *A háború és kultúra kérdése az irodalomban* 213; *A háború és az irodalom* 330—331.
- Gyulai Pál 87, 96, 97, 130, 133, 190, 203, 214, 256, 284, 290, 292, 303, 314, 322, 342, 345, 346, 349; — és Tóth Kálmán 256; *népkölt. gyűjt.* 193, 194; *Gonosz mőstoha* 192; *Hadnagy uram* 131; *Igazság és Hamisság* 135; *Bírálatok* 345.
- H. A. 259; *Réthy László halála* 206. hadlana 135—136.
- Hadsegítő Bizottság 37, 198, 355.
- Hahn, G. J., *mesetípus-rendszere* 194.
- Hain Gáspár *krónikája* 245.
- Hajdú Miklós, *Pósa bácsi Jakabja* 214; *Szabolcsi Miksa mint ujságíró* 334.
- Hajnal Mátyás 121.
- Hajnóczy Iván 140; *A 300 éves löcsei nyomdáról* 47.
- Halabori Bertalan 177, 178.
- Halasi Andor 259; *Sztrakoniczky Károly* 259; *Karinthy Frigyes* 327.
- Halász Ignác 337.

- Halász Imre 339; *Rákóczi után Thököly* 51.
 Halirsch 181.
 Haller János, *Hármas História* 49.
 Halmos Izor-pályázat 260, 328.
Halotti Beszéd 21, 41, 135—136, 220—221, 347.
 Hangay Sándor, *A zengő Golgotha* 328.
 Hankiss János 134.
 Haraszi Gyula 268.
 Haraszi Károly, *A pesti nyomdák a XIX. sz. első felében* 337.
 Haray Viktor 303.
 Harden, Maximilian, a mai magyar írókról 135.
 Harnos Sándor 42, 47, 209; *A rajongók* 256, 257, 258, 259, 266.
 Harsányi István 46; *A kuruc balladák hitelessége* 20, 23, 32—33, 48, 49, 202; *A kuruc dalok forrásairól* 42; *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa* 48, 212; *Barcafalvi Szabó D. két ifjúkori verse* 53; *Debreczeni Ember Pál eddig ismeretlen kéziratai* 137, 216, 217; *Az Árgirus legrégibb kéziratának sárospataki töredéke* 205; *Petrőczy Kata Szilónia versei* 209, 271; *A kuruc költészet forrásai* 336; *Két koldus-ének* 336.
 Harsányi Kálmán 46, 267.
 Harsányi Pál, *Réthy László* 138, 217, 280.
 Hartmann János 62.
 Haszlinger József 57.
 Hatvany Lajos, *Harcolót betűk* 339.
 Havadi Barnabás 277.
 Havas Gyula, *Kis könyvek* 279.
Havi Szemle 346.
 Hayniss-féle térkép 50.
 Hazafi Verai János 349.
Hazai Tudósítások 317.
 h. á., *Bóthök uram szerencsége* 328.
 háború, és az irodalom 18, 19, 37, 38, 39, 40, 48, 51—52, 80, 85—86, 128, 129, 134—135, 137, 138, 199—200, 206, 210, 212, 213, 259, 263, 265, 282, 284, 328, 329, 330—331, 339—340, 343; *harmincéves* 102, 113; — és a kultúra 132—133, 213; — és a tudományos élet 330; — és a színház 331—332.
 Hedin, Sven 335.
 Hegedüs István 22, 141, 354.
 Hegedüs Sándor 38; *Szomjú Tarcal* 261.
 Heine, H. 130.
Heinrich-Album 40, 191, 269.
 Heinrich Gusztáv 23, 28, 58, 125, 260, 262, 267; *akadémiai főtitkári jelentése* 328; *Jelentés az 1914. évi Kőczán-pályázatról* 38; *Magyar elemek a német irodalomban* 40; *A Decamerone forrásai* 133; *Faust-tanulmányok* 195, 262.
 Heinrich, Karl 281.
 Helikon, göcseji 46, 152—153; *keszt-helyi* 153.
 Hellebrant Árpád 46, 209, 272, 336; *Mátyás kir. törvénykönyvének nyomtatási helye* 197; *Néprajzi könyvészet 1812-ről* 206; *A m. philologiai irod. 1914-ben* 267; *A m. történeti irod. 1914-ben* 280.
 Helle Ferenc Hugó, *Arany János Bolond Istókja* 61—62.
 Heller Bernát 28.
 Heltai Gáspár 125, 210, 274; — *származása* 47; — *neve* 136; *Fabulái* 136.
 Heltai Jenő 46.
 helynevek, idegen 197—198.
 helytartó tanács, és Szeremley Gábor 216.
 Hengermüller, L., *Franz Rákóczi u. sein Kampf* 280.
Henricus Princeps Auraiacus 110.
 Henszlman Imre 25.
 Herczeg Ferenc 26, 39, 135, 211, 212, 262, 282; *Ocskay brigadéros* 39; *Bizánc* 39, 265; *Pogányok* 39; *A közkatona* 48; *Éva boszorkány* 54; *Zu M. Jókais Gedächtnis* 281; *Szelek szárnyán* 287.
 Herczeg Géza, *Serajevotól Lodzig* 277, 327, 339.
 Herman Ottó 18, 37, 39, 49, 54, 133, 137, 138, 198, 206, 214, 262, 263, 343; *Eötvös Károly, az író* 198; *Petényiről* 263; *A magyar pásztorok szokáncse* 274.
 Herthelius 274.
 Hess András 64.
 Hettesheimer Ernő 57; *Arany uralomrajutása az irodalomban* 203, 285.
 Hevesi József, *Vér* 327.
 h. f., *Öcsém* 276.
Historische Zeitschrift 269.
Hivatalos Közlöny 269.
 H. K., *Kölcsy «Hymnus»-a* 53.
 Hoffbauer Zsófia 207.

- Hoffmann, E. T. A. 208; *Elixiere des Teufels* 208.
Hohenlohe gróf 106.
Holitscher 51.
Holub József, *Az Országos Széchenyi-Könyvtár háborús gyűjteménye* 212.
Homeros 36, 84, 222, 236—237, 308; *Ilias* 8, 138, 306; *Odysseia* 306.
Hon 164.
Honderű 267.
Honművész 28.
Honter János 64.
Honti *Literaturai Füzer* 338.
Hope 266.
Horatius 89, 92; *Ad Pisones* 93.
Horatius Vérus Anglus Dux 107.
Horánszky Lajos, könyvtára 210, 337; *Bacsányi J. és kora* 34—35.
Horger Antal, *A nyelvtudomány alapelvei* 213, 275.
Horn Emil, *Szent Erzsébet befolyása a társadalomra* 197, 210.
Hortulus Animae 121.
Horvát István 83.
Horvát-kódex 175.
Horvát, Rudolf, *Kako je Nikola Zrinski postao vitezom reda zlatnoga runa?* 214.
Horváth Ádám, Pálóczi 152, 153, 323; *Csokonai-búcsúztatója* 317.
Horváth Cyrill 27, 42, 44, 58, 88, 262, 275, 285, 346; *A hadviselő országok a régi m. irodalomban* 136; *A magyar ősi ritmus* 270.
Horváth Ferenc 62, 140.
Horváth István 254, 274.
Horváth János 22, 23, 56, 57, 80, 140, 219.
Horváth Jenő, l. Ivánfi Jenő.
Horváth Jenő, Rónai 343.
Horváth Lázár, P., *Előítélet* 267.
Horváth Mihály, *Huszonöt év* 251.
Hóman Bálint, *Pálos breviáriumok és missalék a XV—XVI. sz.-ból* 48.
Hölgyfutár 130, 283.
Hubay Miklós 41.
Hugó Károly 164; — levele Bulyovszky Lillához 54; *Bankár és báró* 54.
Hugo, Victor 36, 188; *Fragment d'un voyage aux Alpes* 314.
Humbert-pör 51.
Hume, D. 255.
Hunfalvy Pál 205, 264, 349; *Magyarország Ethnographiája* 83.
Hungaria 102, 112.
Hungary 135.
hun mondák 21, 276; olasz — 217.
Hunyadi János 17.
Huszadik Század 43—44, 206, 213, 269, 272.
Huszár György 57.
Husztiné Révhegyi Rózsi 25, 140, 141.
Huttkay Lipót, *Napoleon emlékiratai* 328.
i. 210.
I., A Nyugat-Jézusról 273.
Idari Péter, *Historia Alexandri Magni* 276.
Ignotus 50, 54, 329, 339, 340; *Széchenyi* 48; *Irodalmi dijak* 137; *Magyar művészet* 282; *Szabolcsi Miksáról* 334.
Illei János 338; *Tornyos Péter* 24.
Illés Gyula 22, 57.
Illés István, *Fejezetek Arany J. mondattanából* 62.
Illés József 217, 219.
Illyefalvi István, *Jephtha* 276.
Ilosvai Selymes Péter, *Toldi* 193, 321.
Imre Lajos 140; *Heltai-kiad.* 136.
Imre Sándor 185.
Inter Arma 352.
Intime Teater (Stockholm) 217.
Ipolyi Arnold 197; népmesegyűjt. 190—194, 265, 269, 271—272; *Magyar Mythologia* 190.
Irodalmi Társulat, *Izr. Magyar* 47; *Évkönyve* (1915) 256—258, 259, 277.
irodalom (magyar) 54; mai 50, 65, 334—335; — és a külföldieskedés 72; — jövője 203; — és Budapest 211; — és a háború, l. háború.
irodalom (német), hatása a magyarra 40.
irodalom (román) 222.
irodalomtörténet (magyar) 42; — írás munkája 1914-ben 19—27; — írás irányai 68—70; — i előadások egyetemeinken 58, 346—347; — i előadások a párisi egyetemen 143—144; — i tanítás gyakorlathoz, adatok 215.
Irodalomtörténet 51, 53, 81, 143, 210, 267, 314, 333, 334, 351.
Irodalomtörténeti Értekezések, Magyar 22.

- Irodalomtörténeti Közlemények* 3, 44—46, 206—209, 269—272, 318.
- Irodalomtörténeti Társaság, Magyar 283; felolvasó ülései 10, 56, 81, 139, 219; választmányi ülései 55, 56, 139, 141, 219; tagjai a harc-téren 56—58; közgyűlése 72, 80—86, 139, 140—143; elnöki meg-nyitó 65—70; titkári jelentés 80—86, 140; — és a háború 80, 85—86; zárószámadása 142; költ-ségelőirányzata az 1915. évre 142—143.
- Írói Segélyegylet 137.
- Irsik, Josephus, *De probitate et fal-sitate* 135; *Amato patriam!* 272.
- Irwing, Washington, *Sketch-book* 192.
- Isac Emil, *A román és a magyar irodalom* 54; *Háború és iroda-lom* 206.
- iskoladramák 82; csiksomlyói 24; kegyesrendi 46, 82, 209; jezsuita 338; Illei János, *Tornyos Péter* 24; Miskolczy Zs., *Cyrus kitétele* 271.
- Isoz Emil 57.
- Istoria de la Fiyla del Rey Dungia* 41.
- István, III. 59.
- István nádor 172.
- Ivánfi Jenő és Horváth Jenő, *Idegen földön* 129.
- Izr. Hitközség *Értesítője*, *A Budai* 259.
- Jacobus Rex Angliae* 108, 113.
- Jakab, I., angol király 107, 108.
- Jakab Ödön 140.
- Jakšić testvérek 44—45.
- Jalava Antal 143.
- Jam lucis orto sidere* 122.
- Jancsó Benedek-kódex* 315.
- Jankovich Miklós 42.
- Janovics Jenő 129, 136, 196, 279. j. á. 341.
- Jákó Károly 24.
- Jámbor Sándor 150.
- János Ernő, szász-weimari hg. 106.
- János György, brandenburg-jägern-dorfi hg. 105.
- János György, I., szász választó 110.
- Jánosi Béla 24, 25, 219.
- Jánosi Zoltán, *Halotti imádság Fiók Károly felett* 266.
- Jászi Oszkár 329; *A háború és tu-domány* 213.
- Jäger Gusztáv 126.
- Jekoniás* 338.
- Jellasics 171.
- Jenőfi 325.
- jeremiádok 116.
- Jeszenszky J. 188.
- Jénaki Ferenc, *Kájoni János énekes-könyve és forrásai* 120—122, 209, 213.
- Ji., *Ein etymologisches Wörterbuch d. ung. Sprache* 210.
- Joachim Ernő, ansbachi őrgróf 105.
- Joachimus Ernestus Marchio* 105.
- Joannes Ernestus Dux* 106.
- Joannes Georgius Elector Dux Saxoniae* 110.
- Joannes Györgius Marchio* 104, 105.
- Joannes Cserdásius Groph Talli* 109.
- jobbágyság, a magy. szépirodalom-ban 122—124.
- Johannes Michael obertraut* 107.
- Jordannes 21.
- Jókai Mór 26, 39, 46, 53, 54, 61, 70, 115, 127, 186, 203, 205, 211, 235, 236, 261, 266, 303, 309, 314, 333, 349; — az orosz háborúról 54; Shakespeare-paródiái 126; — szobra 267, 278; *Hétköznapok* 29; *Szép Mihál* 41; *A jövő szá-zad regénye* 52, 279, 335; *A ki-javított Shakespeare* 126; *Thespis kordéja* 126; *Földön járó csilla-gok* 126; *Lear és leányai* 126; *Pán Jelasich* 171; *Egy magyar nábob* 313; *Kárpáthy Zoltán* 313.
- Jósa András, *Jellemképek* 171.
- Jósika Miklós b. 25, 53, 138, 161, 185—187; leírásai és korrajza 38; *Békési F. kalandjai* 186; *Zrinyi a költő* 187.
- József, II., 122, 323.
- József főherceg 205.
- Jócher-féle enciklopédia 316.
- Juhász Gyula 37, 280.
- Justh Károly 350.
- Juventus* 135, 272.
- K., 212, 273; *Budapest dalol* 215; *Baksay Sándor temetése* 279.
- k. 49, 212, 273, 338.
- K. A., *Madách Imre és Az ember tragédiája* 327.
- Kabos Ede 48, 211; *Tolnai Lajos* 214—215.
- Kachelofen Konrád 197.
- Kacsóh Pongrác, *A háború és a zene* 354.

- Kacziány Géza 23; *Egy hulló csilagról* 197; *Könyvtáraink károsodása 1848—49-ben* 210; *Az akadémiai nagy jutalomról* 275; *Vajda Jánosról* 275—276; *Görgey 339; Kossuth viddni levele* 339.
- Kafka Margit, versei 287; *Tallózó évek* 287.
- Kajali Klára 271, 318.
- Kajtor Imre 147.
- Kalazantinum 46, 135, 209—210.
- kalendárium, 1706-iki nagyszombati 33.
- Kallós Berta, *A jobbágyság a magyar szépirodalomban* 122—124.
- Kampis János 278.
- Kanyaró Ferenc 113, 315; *Árgirus históriájának 1618-diki kézírata* 206.
- Kapossy János, *Régi nyelvmemlékeink* 213.
- Kapossy Lucián 26, 140; *Irodalmi érték* 334; *A vér és egyéb történetek* 334.
- Kara Ferenc 57.
- Karádi Pál 22.
- Kardeván Károly, *Eötös és Madách* 62.
- Kardos Albert 24, 140, 347; *Herman Ottó és Debrecen* 133.
- Kardos Lajos 49, 57; *Arany J. Bolond Istókja* 26, 35; *Arany J. novellafordításai* 96—101.
- Karinthy Frigyes, *A gépirókisasszony* 49; *Két hajó* 128, 267, 278; *Írások írókról* 286—288; *A repülő ember* 327.
- Karl Lajos 22—23, 210.
- Karpathen 245.
- Kassák Lajos, *Éposz, Wagner maszkjában* 259, 278, 280.
- Katalin, cárnő 179, 180.
- Katalin-legendá* 44; versek — 176—177.
- Katholikus Szemle* 46—47, 53, 135, 210, 212, 272, 337.
- katona, a magyar költészetben 37, 133.
- Katona József 48, 282, 349; *Medve Albert* 28—29; *Borzasztó torony* 29; *Ziska* 29; *Luca széke* 29; *Bánk bán* 40, 123—124, 136, 180—181, 196, 218, 278, 279, 307.
- Katona Lajos 42; *Magyar népmesetipusok* 191, 205; *Irod. Tanulmányok* 205, 262.
- Kazinczy Ferenc 24, 38, 40, 81, 118, 133, 153, 163, 164, 196, 207, 261, 273—274, 282, 348, 350; — levelezése 24, 118; nyelvújítása 24, 49, 136; *Az amerikai Podoc és Kazimir* 24, 134; *Helikoni virágok* 350.
- Kazinczy Gábor 38; *Zrinyi-kiad.* 115—116.
- Kazinczy Klára 153.
- Kazinczy-kódex* 44.
- Kazinczy Lajos 38.
- ká., *A magyar sajtó a világháborúban* 340—341.
- Kádár Jolán 140, 267, 281; *A budai és pesti német színészet tört.* 46, 153, 212, 265, 267; *Szigligeti «Szökött katoná»-jának forrásaihoz* 204.
- Kádár Kata 336.
- Kájoni János, *Cancionale Catholicum* 120—122.
- Káldi György, bibliafordítása 117—118.
- Kálmán Gyula, *Apróságok, dr. Bak-say S. életéből* 341.
- Kálmán Imre, I. Martos Ferenc.
- Kálmán Ödön 22.
- Kálmány Lajos 32, 269, 336; *Hagyományok, mesék és rokonművek* 154; *Szeged népe* 154; *Koszorúk* 154; *Ipolyi A. népmesegyűjtésménye* 190—194, 265, 271—272.
- Kálvin 123.
- Káplány József, *Sárosy Gyula Gyön-gyösön* 170.
- Kárbunkuluskő mondája 248.
- Kármán József 48, 209; *A' kintsásó* 238; *Uránia* 317.
- Károli Gáspár, bibliája 23, 221, 236.
- Károly, I., angol király 107, 108.
- Károly V. 109.
- Károly Emánuel, I., szavójai hg. 106.
- Károlyi-nemzettség 193.
- Károly Róbert 122.
- Kárpáti Aurél 281; *B. Kemény Zsigmond* 53—54.
- Kárpáti Endre 47.
- K. D., *Érzelmes könyv* 344.
- K. e. 279.
- Kelecsényi János, *Az esztétika alap-elvei* 277.
- Kelemen Lajos 342.
- Kelet* 272.
- Keleti Szemle* 210.
- Keller Imre 24.
- Kemény János b. 209.
- Kemény Lajos 46, 280.

- Kemény Sámuel báróné 209.
 Kemény Zsigmond b. 19, 20, 25—26, 48, 53—54, 60—61, 70, 81, 161, 188, 282, 349; — a keleti kérdésről 47—48; levelei a pusztakamarási levéltárban 209, 271; — és az olvasók 60—61; tropusai 314; *Gyulai Pál* 25—26, 53; *Isabella ktrálynő* 25; *Forradalom után* 48; *Rajongók* 135, 257; *Deborah* 257; *Hátrahagyott iratok* 20, 25; *Zord idő* 314.
 Kenedi Géza, *Katonaélet és művészet* 129.
 Kenesey Béla, *Gyászbeszéd Baksay S. felett* 279.
 Keresztély, braunschweig-wolfenbütteli hg. 106.
 Keresztély, I., anhalt-bernburgi hg. 104, 105.
 Keresztély, IV., dán király 108.
 Keresztély Vilmos, brandenburgi érsek 105.
 Keresztény *Magvető* 47, 210, 337.
 Kerényi Frigyes 203.
 Kermelics 34.
 Kertész Manó 57.
 Keszler József 129.
 Kéki Lajos 25, 26, 140, 141, 219, 260, 269, 284—285, 346; titkári jelentés 140; *A szabadságharc verses krónikája* 167—174; *Csepreghy «Sárga csikó»-jának forrása* 253; *Tompa M.* 262; *A jellemrajz a magyar szépirodalomban* 328; *A háború magyar éneke* 331.
Képes Ujság 272.
 Késmárky Elek 324.
 Kézai krónikája 193.
 Kgy. 41.
 K. Gy. 272.
 Khuen-Héderváry Károly gr. 219.
 kinskeresés motivuma 238, 242, 335.
 Kinizsi Pál 154.
 Király György 28, 41, 46, 139, 140, 141, 204, 209, 272; *A Margit-legenda és rokonai* 44; *Vörösmarty Volt tanítványaimhoz c. költeménye* 81, 87—95, 139; *A kuruc balladák hitelességének kérdése* 201—203.
 Király Pál 326.
 Kirchnerné Petrasevich Mária 210.
 Kis János 48; *Elmés nyájasságok* 252.
 Kis Lőrinc, *Gr. Koháry István költ.* 46, 151—152.
 Kisbán Miklós (Bánffy Miklós gr.) 47, 282; *A haldokló oroszlan* 51; *A nagyúr* 276.
 Kisfaludy Károly 33, 48, 130, 133, 212, 266, 349; *A barátság* 60; *A kedves sirjánál* 60; *A reményhez* 60; *Bajjal ment, vígan jött* 60; *Csák Máté* 63; *Eltökelet* 60; 60; *Honvágy* 60; *Hős Tercsi* 60; *Kemény Simon* 212; *Ordai ház* 60; *Sok baj semmiért* 60; *Sulyosdi Simon* 60; *Stibor vajda* 123; *Szülőföldem szép határa* 60; *Tollagi* 60; *Vallomások* 60; *Vándor* 60; *Csalódások* 298; *Kérők* 298.
 Kisfaludy Sándor 25, 48, 126, 127, 133, 274, 323.
 Kisfaludy Társaság 20, 25, 26, 39, 42, 126, 130, 132, 137, 195—196, 199, 218, 226, 232, 259, 261, 265, 290, 325, 333; jutalomtétellei 143; *Magyar Népkölt. Gyűjt.* 190, 269; *evlapjai* 204, 232, 291, 292.
 Kis Miklós, Misztótfalusi 216.
 Kiss Ernő 57, 267, 268, 272, 352.
 Kis I., R., *II. József és Szilágyi Sámuel száperintendens* 216.
 Kiss József 19, 36, 48, 128, 129, 265, 349; költészete 256—257; székfoglalója 195, 199, 218, 259; *Ballada a lábakról* 195, 199.
 Kiss Margit, Nemeskéri 54.
 Kiss Menyhért 334; *A háború költészete* 210.
 Kiss Ödön, Baksay Sándor püspök sirjánál 341.
 K. J., Baksay S. temetése 266.
 k. k. 267.
 klasszicizmus 163—164.
 Klasszikus Regénytár 97.
 Klauber Frigyes 57.
 Klein, V. *Gergely pápa* 292.
 Klima Lajos 212.
 Klimkó Károly 55, 56, 84.
 Klopstock, *Messias* 222.
 Koboz 128.
 Koch Lajos 25.
 Kocsi Csergő István 46.
 Koháry István gr. 46, 151—152.
 Kohlbach B. 334.
 Kohut Adolf, *Emanuel Geibel u. Ungarn* 281.
 koldus énekek 336.
 Kollárics Joakim 338.

- kollégium, debreceni 52.; könyvtára 182.
- Kollonics Lipót 12.
- Kolozsvári *Közlöny* 268.
- Kolozsvári Sándor 116.
- Komáromy Lajos 214.
- Komédia Balassi Menyhért árul-tatásáról 22.
- Komlós Aladár 57, 275.
- Komlóssy Ferenc 28.
- Koncz József, *A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium tört.* 146.
- Kont Ignác 143—144.; bibliográfiája 39, 278—279.
- Kornis Gyula, *Történelem és pszichológia* 134.
- Korniss Károly gr. 279.
- Koroda Pál, *Bartók Lajosról* 136.; *Hún legendák* 276.
- Korrespondenzblatt des Vereins f. Siebenbürgische Landeskunde* 47. 272.
- Korvinák 133.
- Kossuth Lajos 12, 40, 47, 124, 170, 172, 173, 187, 190, 214, 338.; júl. 11.-i beszéde 170—171.; levele Simonyi Ernőhöz 195.; viddini levele 339.; — és a botanika 341.
- Kossuth-nóta* 263.
- Koszorú 97, 208.
- Kosztolányi Dezső 48, 54, 278, 335. 339.; 1914 215.; *Őcsém* 259, 261, 276, 278, 280, 334, 343, 344.; *Rimkóvács* 278.; *A szegény kis gyermek panasza* 286.; *Magia* 287.; *Bolondok* 287.
- Kotzebue 25, 60.
- Kovács Albert 277, 341.
- Kovács Ferenc 62.
- Kovács Gyula, E. 292.
- Kovács József (rimkóvács) 278.
- Kovács Sándor 209.
- Kovács Zsigmond, *Hamvai, Apróságok Pésáról* 137.
- Kozma Andor 195, 197, 199, 327, 332.; *A katona a magyar költészetben* 37, 133, 277, 355.; *Előre* 129.; *Zrínyi a költő* 260, 265.; *Majthényi Flóra* 260—261.; *B. Eötvös József* 354.
- Kozma Ferenc 332.; l. még Bárd Miklós.
- Kóbor Tamás 48, 54.
- Kócán-pályázat 38, 262.
- kódexek 22, 44, 81, 134, 136, 204.; l. még nevük alatt.
- Kósa György 350.
- Kósa Rezső 197.; *Ég felé* 272, 278, 334.
- Köblös Zoltán 55, 84.
- Köhler 193.
- Kölcsey Ferenc 24, 124, 164, 205, 256, 266, 271.; *Hymnus* 53, 116.; *Kárpátikincstár* 238—249.; *Paranesis* 271, 272.
- Kölnische Volkszeitung* 39.
- költészet, háborús 129.; mai 197.
- Königsbergi Töredék* 49.
- Könyvetske Az Igaz Keresztyéni Keresztségről* 274.
- könyvészet, néprajzi (1812-ről) 206.
- könyvkereskedelem, története 64.
- könyvkiállítás, lipcei 133, 203.
- könyvnyomtatás, története 64.
- könyvtár, vidéki — aink 1913-ban 211.; Tud. Akadémia — a 38.; Rákóczi — 48, 212.; Batthyány — 146.; debreceni ref. kollégiumi — 182.; sárospataki — 205, 276.; nagyenyedi 210.; losonci — 210.; Horánszky Lajos — a 210—211, 337.; Bayer József — a 210.; Madách Imre — a 211.; Darnay Múzeum — a 211—212, 276.; Verseci Városi Múzeum — a 212.; Orsz. Széchenyi — 212.; Mátyás király — a 212, 221.; Pierpont Morgan — a 212.; Ráday — 221, 222, 271, 276, 341.; bécsi császári — 264.; Szinnyei József — a 276.; komáromi nyilv. — 276.; Budapesti városi — 279.
- Könyvtári Szemle* 47, 210—211, 337.
- Közegészségügyi Egyesület, Orsz. 354.
- Közlöny* (1848) 170.
- Kőhalmi Béla, *Angol és francia háborús irodalom* 210.
- Kőrösi Albin, *Egy magyar királylány tört.* 41, 210.
- Kőszeghy Pál 49.
- K. P. 49.
- Kremmer Dezső, *Könyvtári séták* 210—211.; *Ujságszelvények gyűjtése* 337.
- Kresznerics Ferenc leveleskönyve 350—351.
- Kribl József 209.
- Kristóf György 24, 26, 53, 140, 267, 334.; *Kemény Zs. a keleti kérdésről* 47—48.; *Barcsay Ábrahám költészete* 161—166.; *Föltámadott a tenger* 341—342.; *Két új vers-kötet* 342.

- Krisztics Sándor, *A megújuló nacionalizmus* 213.
kritika 51.
Kritikai Lapok 124—125.
Krompecher Ödön 219.
Krónikás, *Napról-napra* 133.
Krúdy Gyula 46.
K. Sz. 209.
Kulcsár Gyula 57, 84, 85.
Kultsár István 317, 350; —féle pályázat 49.
kultúra, válsága 334—335; — és a háború, l. háború.
Kuncz Aladár 50, 57; *Thököly a francia irodalomban* 41, 51.
Kunfi Zsigmond, *Gondolatok Zuboly halálára* 269.
Kunics Ferenc 338.
Kunoss Endre, *Szófűzér* 74.
kuruc 118.
kuruc költészet 123, 331; hitelessége 20, 23, 32—33, 41, 42, 48, 49, 201—203, 267, 349; forrásai 42, 336; *Balogh Ádám nótája* 33, 263, 267; *Bujdosó Rákóczi* 32, 202, 263, 267; *Bezerédj nótája* 202; *Dunántúli bujdosó kurucok éneke* 33; *Esztergom megvétele* 32—33, 336; *Ocskai Lászlóról való ének* 203; *Thököly haditanácsa* 103; *Thököly búcsúéneke* 113—114.
Kuszkó Dezső 281.
Kuthy Lajos 124, 211.
kúnhalom 3.
Külügy-Hadügy 47, 273.
Kürschák József, *Bolyai Farkas és Bolyai János* 131.
Kürthy György 291, 292.
Kürthyné Vizvári Mariska 291, 292, ky, *Peterdy Andor háborús versei* 277.
La Bibliofilia 135.
Laczkó Géza 278; *Legrégibb nyelvemlékeink iratási helye* 220—221.
Lajos, XVI. 180.
Lajos Fülöp 11.
Lakatos László, *Esti út* 273; *Cornel* 278; *Lovik K. halála* 279; *Érzelmes könyv* 259, 279, 339, 340, 344.
Lambrecht Kálmán, *Herman Ottó* 137, 263; *Herman O. bibliographiája* 263.
Lampérth Géza, *Glóriás Rákóczi* 49; *Háború és irodalom* 134; *Háború és költészet* 204.
Lamprecht Karl, *Krieg u. Kultur* 213.
Landauer Béla, *A nagy esztendő* 273.
Lang, Andrew, *Ballades and Rhymes* 308.
Lange, Sven 288.
Langlois, E. 89.
La Revue 47.
Lasz Samu, *Herman Ottóról* 198; *Sven Hedin* 335.
Lauka Gusztáv 211.
Laurentzi Vilmos, *A történelem lelke* 282.
La vie des lettres 50.
Lazarillo de Tormes 192.
Lazarus, *Das Leben der Seele* 73.
Lábán Antal 187, 272; *A Peleskei Nótárius és a bécsi Polizei Hofstelle* 250—252.
Lám Frigyes 47, 248.
Lángné Lehoczky Ida, *Hulló csilágok* 197.
Lányi Ernő 25.
Lányi Sarolta, *A távozó* 51, 277.
László Zoltán 47.
László Zsigmond 202.
Lázár Béla 129.
Lázár István, *Eszter* 329.
Lázár János gr. 46.
Lázár Zelma-kódex 44, 122.
Lehel István 57.
Lehman, Guilelmus 272.
Lehr Albert 140; *Arany Toldija* 8; *Torvad* 49.
Leibniz 74.
Leipoldt 337.
Lemoyne 67.
Lenau Miklós, *Der Husar* 281; *Die Albigenser* 281.
Lendvayné 289.
Lengyel Menyhért 52, 215, 278; *Olvasmányok* 51; *Egy új regényíró* 339.
Lengyel Miklós 140.
Lenhossék Mihály, *A háború és az egyetem* 213; *Teendők az antropológia terén* 260.
Lermontoff 99, 100.
Leszik Andor, *Ahol Herman Ottó pihent* 263.
Levéltárosok Lapja 211.
Leyen, *Deutsches Sagenbuch* 242, 320.
Lévay Henrik-jutalom 219, 260.
Lévay József 26, 40, 129, 219, 226, 227, 262, 325; *Makrancos hölgyford.* 41, 54.
Lévay-jutalom 328.
l. h. 204.

- l. i., *Egy magyar költőért* 137.
 L. i., *Szentkláray Jenő* 330.
Libellus Petri Pázmány 121.
Liber armorum Hungariae 138.
 Lindner Ernő, *A malomember* 49.
 lipcei csata 43.
 Liptót, I. 12.
 Liptai Imre 279.
 lra, egyházi latin 22; hanyatlás-korabeli 24.
 Lisznyai Kálmán 164, 276, 323.
Literarisches Zentralblatt 337.
Lobkowitz-kódex 122.
 Lobwasser Ambrus, zsoltárford. 23.
 Loew, N. William, *John Arany: Toldi, Toldi's Eve, Ballads, Selected Lirices* 137, 138, 203, 204, 351—352; *Ember Tragédia*-ford. 351; *Petőfi*-ford. 351, 352; *Vörösmarty*-ford. 351.
 Loisch János, *Klasszikus nyomok Buda Halálában* 8.
Lombok és tövis 171.
 Loósz István 26; *Ady Endre lírája tükrében* 51.
 Lovik Károly 195, 197, 214, 259, 263, 267, 268, 275, 279, 280, 282; *önéletrajza* 278; *Egy elkésett lovag* 259, 277, 280; *A keresztúton* 281—282.
 Lóczy Lajos 213, 335.
 Löfkovits Artur 284.
 Löw Vilmos, I. Loew.
 Lucanus 237.
 Luczenbacher János 3.
Lugossy-kódex 182—183.
 Lukács Krisztina-pályadíj 328.
 Lukács Pál, *Schwartner Márton élete és tudományos jelentősége* 254—255.
 Lukianos 22.
 Lupas János 343.
 Luther Márton, bibliája 23, 123; — reliquiák 217; levele Révai Ferenchez 217.
 Lux Terka 46.
 ly., *Négy Shakespeare-kötet* 54; *Homeros Ilias-a* 138; *Lovik K. két utolsó kötete* 281—282.
 m., *Színfoltok* 335.
 Mabillon 255.
 Madarassy László, *A «köblös nótá»-hoz* 336.
 Madarász Flóris, *Baksay Sándor* 338.
 Madách Imre 26, 44, 48, 330, 333, 347; — és Eötvös 62; — könyvtára 211; — és Petőfi 324; *Az Ember Tragédiája* 53, 62, 188, 266, 277, 355; *Csák végnapjai* 63; *Dalforrás* 324.
 Madzsar Imre 343.
 Magos Ernő, *A francia forradalom* 169.
 Magyar Bálint, *Biboros Hajnal* 49, 135, 267, 273; *Fehér köntös a vérmezőn* 337.
 Magyar Ferenc 323.
 Magyar Figyelő 47—48, 211, 212, 272, 273.
 Magyar Hírlap 48, 273.
 Magyar Hírlap (Cleveland) 138.
 Magyarische Bibliothek 266.
 Magyar Könyvszemle 48, 135, 211—212.
 Magyar Középiskola 48, 212, 273.
 Magyar Kultúra 49, 135, 212—213, 272, 273, 338.
 Magyar Múzeum 118, 350.
 Magyar Könyvtár 265.
 magyar nép, eredete 263, 264, 265, 353—354.
 Magyar Nepszava 338.
 Magyar Nyelv 18, 49, 58—59, 135—136, 213, 273—274, 338.
 magyar nyelv, eredete 263, 264, 265, 353—354.
 Magyar Nyelvőr 49, 213, 274—275, 307.
 Magyarország 50, 136, 195, 214, 275—276, 338—339.
 Magyarország címeres könyve 137—138.
 Magyarország És A Nagyvilág 346.
 magyaros költők 85.
 Magyar Paedagogia 49, 213, 339.
 Magyar Simplicissimus, I. Ungarischer Simplicissimus.
 Magyar Szalon 346.
 Magyar Színház 327, 328.
 Mahdumkuli 263.
 Majthényi Flóra 130, 131, 215, 260—261, 279, 283—284, 340.
 Makoldy Sándor 57.
 Malonyay Dezső, *A virtus* 277.
 Mann, Thomas 137.
 Mansfeld Péter Ernő gr. 106.
 marchio 105.
 Marczali Henrik 58, 187, 188.
 Marczibányi-jutalom 219, 260, 262.
 Marczinko Ferenc 57.
 Mareuil, Pierrede 206.
 Margalits Ede 270.

- Margit-legenda 59—60, 123.
 Marina-legenda 44.
 Marjay Károly, *Dr. Baksay Sándor* 279; *Apróságok Baksay Sándor életéből* 341.
 Markó Miklós, *Egy iglói lapszerkesztő* 278.
 Martinovics Ignác 50, 195, 337, 350, 351.
 Marton István 62.
 Marton Lajos, *I. Rákóczi György bibliája* 221—222.
 Martos Ferenc, Bródy Miksa és Kálmán Imre, *Zsuzsi kisasszony* 212.
 Matias Henricus Groff Turin 106—107.
 Maupassant 40, 287.
 Maurer török krónikája 204.
 Maximiliánus Dux Bavariae 110.
 Máday Izidor, Herman Ottó 262.
 máreius 15-ike 12.
 Mária Terézia 122.
 Márki Sándor 280; *II. Rákóczi Ferenc* 32; *Kresznerics Ferenc leveles-könyve* 350—351.
 Márkus László 329.
 Márton József, és Napoleon proklamációja 34.
 Máthé Lajos 57.
 Mátrai-daloskönyv 42.
 Mátyás király 123, 154, 192, 211; — egyeteme 211; — könyvtára 213, 221.
 Mátyási József 46.
 Medlhammer, *Veszedelmes nagynéne* 302.
 Medveczky Károly 203.
 Mehring, Sigmar, *Der Dichterheld von Przemysl* 334.
 Melegdi János 213.
 Meliboeus (Bél Mátyás) 49.
 Melich János 58, 316, 346; *Magyar-német szótárak* 136; *Heltai fabulának egy helyéhez* 136; *Az Etymologiai Szótárról* 213.
 Melius Péter 133; — énekes könyve 279; *Halál könyve* 22.
 Meller Simon 278.
 Melzer, Jakob 245; *Über d. vorzüglichensten Seen auf d. Karpathen* 248.
 Merbach, Alfred, *Bibliographie f. Theatergesch.* 267.
 Meredith, Georg 85.
 Mese (Döbrentei-k.) 177.
 Metternich hg. 172, 250.
 Meumann, *System der Aesthetik* 71—72.
 Mezei Sándor, *Bölcsődal* 129.
 Mezey István, *Magyar-török almanach* 259.
 Mezey Károly 146.
 Méhely Lajos, *Herman Ottó* 133.
 Méray Horváth Károly, *Amerika Cézárja* 259, 281, 337, 338, 344.
 Mészáros Gyula, *A nagyszentmiklósi kincs rovásos feliratainak megfejtése* 268—269.
 Mészöly Gedeon 22; *A Döbrentei-codex és az Apór-codex második keze* 45.
 M. Gy., Péchy Simon imádságos könyve 48.
 Michel-Angelo 6.
 Mihálik József 276.
 Mihályfi Ákos 53, 337.
 Mihóczy Rezső, *Zrinyi és Montecuccoli polemiája* 43.
 Mikes Kelemen 33, 84.
 Mikes Lajos, *Zuboly* 214.
 Miklós Ferenc 140.
 Miklóssy Kálmán 57.
 Mikola Sándor 272.
 Miksa, I., bajor választó 110.
 Miksa Imre 210.
Mikszáth-Almanach (1915) 39, 48.
 Mikszáth Kálmán 26, 48, 186, 188, 210, 268.
 Mikszáth Kálmán, ifj. 199, 282.
 Mikszáth-szoba 135.
 Millien, Archille, *La Moisson* 98.
 Milton 351; *Az elveszett paradicsom* 206; *A visszanyert paradicsom* 206.
 Minay Lajos 25.
 Miskolczy Zsigmond, *Cyrus kitétele* 271.
Missale Antiquum 121.
 Misztótfalusi Kis Miklós, l. Kis Miklós.
 Mitrovics Gyula, *A Buda Halálának csodás eleme* 81, 139, 269—270.
 Mixich Lajos 57.
 ml., *Irodalom* 328.
 Moesz Gusztáv, *Kossuth L. és a botanika* 341.
 Mohácsi Jenő, *Magyar paraszt* 129; *Sie kämpfen noch immer* 129.
 Mokronszov Eugén 54.
 Molière, *Tartuffe* 300.
 Molnár Albert, Szenci 319; *zsoltárford.* 23; *biblia-kiad.* 221.

- Molnár Anna 336.
 Molnár Ernő 339.
 Molnár Ferenc 40, 47, 48, 54, 211, 266; *Pál-utcai fiúk* 40; *Farkas* 54; *Az ördög* 217; *Ketten beszélnek* 286; *Testőr* 286.
 Molnár János, *Magyar Könyvház* 277.
 Molnár László 52.
 Molnár Vilmos, *Eötvös József és a demokrácia* 280.
 monda, Panzer m.-elmélete 320, 321, 322; *basa kútja* 30; *csodaszarvas* 21, 46; *Dietrich* 322; *hún-* 21, 217; *Kárbunkuluskó* 248; *Nagy Károly* 30; *Rainouart* 23; *Szilágyi- és Hajmási* 30, 44—45, 322; *Toldi* 21, 22—23, 319—322; *weinsbergi nők* -ja 28; *Zöldtő* 248.
 moniage-történetek 322.
 Monier Vilmos, *Sakuntala*-ford. 98.
 Montecuccoli hadvezér 43.
 Montjoye 126.
 Moór Elemér, *A Toldi-monda és német kapcsolatai* 267, 319—322.
 Moravcsik Gyula, *A csodaszarvas mondája a bizánczi íróknál* 21, 46, 281.
 Moretus, Balthasar 152.
 Morgan, Pierpont 212.
 Morvay Győző 26, 190, 212, 273.
 Mozgókép-Otthon 129.
 Mouthon, F.-J. 51.
 Mouton, Léon, *Hôtel de Transylvanie* 51.
 Móriéz Zsigmond 46, 54; *Szeretem (Egérfogó, A nagy óra, Csiribiri)* 195, 215, 216; *Mesék a zöld fűvön* 196, 215, 267.
 Mózi bácsi (Gaal Mózes), *Ludas Matyi* 268.
 Ms., *A háború költője* 341.
 Mumbauer, Johannes 327.
 Munkácsi Bernát, *Vámbery Ármín tudományos munkássága* 200—201, 263—265, *Zum Problem der Székler Rumenschrift* 210; *Professor Hermann Vámbery* 281.
 Munkácsy János 251.
 Murai Károly 48.
 Múlt és Jövő 214, 276, 339.
 múzeum, debreceni városi 209; *versei* 212; *Darnay* 211. L. még *Nemzeti Múzeum*.
Múzeumi és Könyvtári Értesítő 276.
 Müller Miksa 73.
 Müsebeck, E. 269.
Műkedvelő (színműtár) 292.
 nacionalizmus 213.
 Nagl, W., *Deutschösterreichische Literaturgesch.* 47.
 Nagy Géza 137, 265.
 Nagy Ignác 124, 294; *Külföldi Regénytár* 96.
 Nagy József 140; *Vargha Gyula költeményei* 343—344.
 Nagy Károly-monda 30.
 Nagy Lajos, *Gyóni Géza, a przemysli költő* 198.
 Nagy Miklós 276.
 Nagy Péter, *Szépirodalmi folyóiratok szemléje* 135, 212.
 Nagy Sándor 26; *Mikszáth humora* 210.
 Nagy Szabó Ferenc 146.
Nagyszombati-kódex 22.
Nagyvilág 276.
 Napoleon, I. 43, 275; *proklamációja a magyarokhoz* 34—35, 46.
 naptár, rovásírásos magyar 21.
Nádor-kódex 22, 44.
 Náthly József, *Új szellem* 49.
Negyvennégyesek Farsangi Trombitája 204—205.
 Nemes Béla 84; *Kerényi Frigyes* 84; *Goethe Wertherje és Kármán Fannija* 84; *Inczédi László versei* 84; *B. Eötvös József novellái* 84.
 Nemzeti Filmvállalat 144.
 Nemzeti Kaszinó 128.
Nemzeti Könyvtár, Toldy-féle 317; *Újabb-* 115, 116; *Kisfaludy-Társaság* -a 21, 22, 23, 24, 25, 26, 50, 115, 134, 291.
 Nemzeti Múzeum 42, 276, 341, 344; *könyvtára* 33, 48, 102—103, 135, 211.
Nemzeti Nőnevelés 214, 277.
 Nemzeti Színház 20, 39, 128, 129, 136, 137, 204, 214, 250, 279, 289, 290, 299.
Nemzeti Színház Könyvtára 291.
Nemzeti Színházi Nyugintézeti Naptár 290, 292.
Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1858-ra 291.
 Nestroy, *Lumpáci vagabundus* 204.
Neues Pester Journal 137, 214, 277—278.
 Neugebauer László, *Petőfi*-ford. 344.
 Neugeboren, Emil, *Der Krieg u. die moderne Dichtung* 52.

- Négyesy László 25, 58, 139, 140, 207, 219, 261, 337, 346; Zrinyi-kiad. 23, 115, 134; *Szerzelek közep-kori verses emlékeinkhez* 175—179; *A Gyulafehérvári nyelv-emlék olvasásához* 274.
- Német, J., *Über den Ursprung des Wortes „šaman“* 210.
- Németh Gyula 354; *Az ősjakut hangtan alapjai* 328.
- népballadák 336.
- Nép barátja* (Vas G.) 169.
- népdal, gyűjtés 205; Petőfi-gyűjtése 42.
- népköltészet 44.
- népmese, Ipolyi gyűjt. 190—194; — és költőink képzelete 306—314; -gyűjtés 205.
- Népművelés 136, 277.
- Népművelő 50.
- Néprajzi Társaság, Magyar 205, 337.
- Népszava 213, 277.
- Népszínház 341.
- Néptanítók Lapja 50, 137, 277, 339.
- Névtelen Jegyző, l. Anonymus.
- Niemi, A. R., dalelmélete 335.
- Niklai Péter, *Névtelen és álnevű írók* 47.
- novella-irodalom 185—187.
- Novosti 214.
- n. p., *Pázmány Péter szobra* 49.
- Nyári Pál 13.
- Nyáry Albert b., *Pintér Sándor halála* 337.
- nyelvemlékek 213.
- Nyelvemléktár* 176, 177, 178.
- nyelvtisztaság 71—79.
- Nyelvtörténeti Szótár* 49.
- Nyelvtudományi Társaság, Magyar 59, 132, 213.
- nyelvújítás 75; Kazinczy F. -a 24, 49, 136; Szentmihály A. -a 273—274, 338; F. Farkas Ferenc -a 275.
- nyomda, löcsei 47.
- Nyugat* 50—52, 135, 137, 214—215, 278, 338, 339—340.
- nyugatosok 198, 212, 262, 335.
- Obentraut, pfalzi ezredes 107.
- Obernyik Károly 124, 294; *Főúr és pór* 119, 220.
- Octavianus* 24.
- Ocskay Lászlóról való ének* 203.
- Oklevél-szótár 3.
- oktató költészet, verses 84—85.
- Oláh Gábor 306; *Petőfi képzelete* 308; *Katona-nóták* 343; *Szegény magyarok* 347—349.
- O(láh) G(ábor), *Két verseskönyv* 280.
- Olcsó Könyvtár 96, 97, 98, 265.
- Olearius 67.
- Oliviero 67.
- Oncken, *Allg. Gesch. in Einzeldarstellungen* 104.
- orchoni feliratok 353.
- Orezy Lőrinc b. 24, 123, 133, 165, 209.
- Orlay 61.
- Ország-Világ* 52, 137, 215, 278, 340, 346.
- Ortvay Tivadar 343.
- Otthon Írók és Hírlapírók Köre 198.
- Ovidius 89, 222; *Metamorphoses* 44; *Philemon és Braucis* 332.
- Óvári Kelemen 116.
- Ödöngő Ábel, *A körmendi levéltár-ból* 49.
- Österreichische Zeitschrift für Bibliothekwesen* 278—279.
- ő, *Vargha Gyula versei* 198.
- Őrzászlalj* 138.
- p., 327; *Erdős Renée versei németül* 327.
- Pædagogium, magyar irod. szeminaryuma 331.
- Pais Dezső 25, 81, 140.
- Pakots József 46.
- Paksy Gáspár, *Egyházi énekek* 272.
- Pallas-Lexikon* 256.
- Palmer Tibor 215.
- palócok 83.
- Panemo Cisseo, *Cesare in Egitto* 24.
- Panzer, Friedrich, *hősmonda-elmélete* 320, 321, 322.
- Pap Illés 62.
- Pap Károly 58, 204, 266, 347.
- Pap Mózes 63.
- Papp Ferenc 25, 209, 267; *B. Kemény Zs. levelei Pusztakamaráson* 271.
- Papp Károly, *Tudományos élet hazánkban* 330.
- Pap Zoltán 195.
- Parny 207.
- Pasteiner Iván, *A magyar politikatudomány* 217.
- Patai József 209, 214; *Szabolcsi Miksa* 339.
- Pataki Anna éneke* 122.
- Patek Ferenc 280; *Die Jesuiten in Ungarn* 281.

- Patrubány Ferencné 346.
 Patrubány Gerő Olivér 346.
 Pauler Gyula 83.
 Paulovits István 53, 140.
 Payer Hugó, *Bibliotheca Carpatica* 239.
 Pákh Albert 97.
Pálbeli Szép Antal 336.
 Pálffy János bán 281.
 Pálffy Márton 57.
 Pálffy Mór 219.
 Pántzél Pál 49.
 Pápa 111.
 Pásztor M. Miklós 128, 132, 137, 144.
 Pável Ágost 57.
 Pázmándy Sámuel, *Scheliasmata* 275.
 Pázmány Péter 49, 123, 307, 338, 349; — és a harmincéves háború 38; imádságos könyve 207.
 Pecz Vilmos, *A classicuskori görög költészet tropikája* 306.
Peer-kódex 122.
 Peisner, Ignaz, *Das ungarische romantische Drama* 217; *Ungarischer Brief* 265; *Das deutsche Theater in alten Pest-Ofen* 265, 281.
 Pekár Gyula 48, 137; *A végzet* 39—40; *Kölcsönként kastély* 52, 128.
Pelagia-legenda 44.
 Pelbárt 275.
Peteskei nótárius pokolbamenetele 350.
 Pelz Béla, *A Magyar történelmi tár* 138.
 Perczel Miklós 87.
 Perczel Móric 87, 174.
 Perényi Adolf 55, 84.
 Perényi József 140; *Szigeti József ifjúkora* 219; *Szigeti József* 289—305.
 Persián Kálmán 84, 85; *Kalotaszeg nagyasszonyáról* 85.
Pester Lloyd 52, 340.
 Pesthy Pál 24.
 Pesti Balázs, *Tinódi-magyarázat* 60.
Pesti Hírlap 53, 137, 215—216, 279, 340.
Pesti Napló 52, 137, 215, 279, 340—341.
Pesti Salon 204.
 Petelei István 268.
 Peterdi Andor, *Katonák* 327.
 Petersen, Julius, *Literaturgesch. als Wissenschaft* 209.
 Petényi Salamon 214.
 Peti Józsefné, Vály Mariska 261.
Petit de Juleville 89.
 Petőfi Sándor 1, 4, 20, 25, 40, 44, 45, 46, 48, 51, 61, 70, 72, 84, 96, 100, 116, 124, 129, 130, 132, 133, 154, 161, 162, 164, 167, 168, 189—190, 203, 207, 211, 261, 266, 275, 279, 281, 282, 284, 285, 287, 288, 306, 331, 332, 333, 335, 342, 344, 347, 348, 349; háborús költészete 10—18, 56, 81; népdal-gyűjteménye 42; — fordítások 211, 351, 352; tropusai 309—314; — és az ötvenes évek lírája 322—326; — a világháborúról 341—342; *A jó öreg korcsmáros* 325; *Apostol* 119, 220; *Bolond Istók* 35, 62; *Cipruslombok* 324; *Csárda romjai* 193; *Dalaim* 324; *Felhők* 324; *Forradalom* 16; *János vitéz* 26, 184; *Kis-Kúnság* 18; *Nemzeti dal* 12; *Szüld-földemen* 18; *Temetésre szól az ének* 272.
 Petőfi-Társaság 195, 260, 265, 346.
 Petri Elek, *Ima Baksay S. temetésén* 279.
 Petrőczy Kata Szidónia 33, 209, 380; versei 209, 271.
 Petrus de Natalibus, *Catalogus Sanctorum* 44, 132, 136, 204.
 Petz Gedeon 40.
 Petzval József 272.
 Péchy Simon, imádságos könyve 47, 48, 209.
 Péterfy Jenő 85, 237, 314; essayi franciául 278; *Petőfi Sándor* 25; *Dante* 300.
 Pétzeli József, id., levelezése 209.
 Pfeifer Artúr 205.
 p. g. *A peleskei nótárius századszor* 260; *Noé barlangja* 328.
 Philippson, *Gesch. d. neuen Zeit* 104.
 Pichler, Caroline 134.
 Pindaros 306.
 Pintér Jenő 26, 27, 57, 80, 140, 141; *A magyar irod. tört.* 177; *A magyar irod. tört. Bessenyei Gy. fellépésétől Kazinczy F. haláláig* 28.
 Pintér Kálmán, *A bölcséleti elem Vörösmarty lírai költeményeiben* 88.
 Pintér Sándor 55, 83—84, 188; *Szécsény... a honfoglalás előtti*

- korban 83; *A palócokról* 83;
A népmesékről 83; *A vén Mátra*
títka 83; *A szeretet* 83.
 Pitroff Pál 26.
 Pivány Jenő 352.
 p. k., *Az utolsó szerelem* 216.
 Platon 95; *Phaedon* 94.
 Poca G. 57.
 Pocza István, *Gvadányi mint tör-*
ténétíró 209, 210.
 Podmaniczky Frigyes b. 273; *Tessék*
ibolyát venni 41.
 Pogány György 280.
 Pokoly József 272.
Politische Archiv 250, 251.
 Polivka 191.
 Polizei Hofstelle, bécsi 250.
 Porzsolt Kálmán, *Eötvös Károly*
népszínműve 340.
Pozsonyi-kódex 122.
 Pósa Lajos 63, 137, 349; *Jakab* 214.
 Prielle Kornélia 275.
 Priskos Rhetor 21.
Privilegierte Anzeigen, K. K. 242.
 Prohászka János 306.
 Prohászka Ottokár 213, 260, 329;
A háború lelke 267.
 Prokopios 21.
Protestáns Egyházi És Iskolai Lap
 216, 279, 341.
Protestáns Szemle 137, 216—217,
 279—280, 341—342.
 Prónai Antal 46, 55, 82—83, 141;
A piaristák színjátéka Pesten a
XVIII. sz.-ban 82, 209; *Simai*
Váratlan vendége és Mesterséges
ravasztsága 82; *Az iskolai szín-*
játék a XVIII. sz. társadalmá-
nak életében 82; *Dugonics András*
 82; *Futó csillagok* 83; *Csaplár*
B. emlékezete 83; *Czuczor G.*
budai fogsága 83; *A Zrinyász*
föggondolata 83; *Toldi M. fegy-*
verei 83.
 Pröhle, V., *Vámbéry* 210.
 Prudentius Aurelius Clemens, *Psy-*
chomachia 88—97; *Contra Sym-*
machum 88.
 Pruzsinszky Pál, *Emlékezés Misztót-*
falusi Kis Miklósról 216.
 p. s. *A kuruc balladák hitelessége* 48.
 Pulszky Ágost 188.
 Pulszky Ferenc 20, 204; *Kisebb*
dolgozatai 187—190, 272.
 Pumi János 325.
 Punin, *A kocsis* 259.
 Puskin 100.
 Putnok Imre, *Náthly József* 49;
Néhány szállóigénkről 338.
 Quintus (= Kenedi Géza) 213.
 R. 344.
 r., *Bánk bán* 279; *Babits Mihály*
és a pápaság 338.
 Radákovich József 289.
 Radcliff, Anna 134.
 Radetzky tábornagy 43.
 Radloff 265.
 Radnai Rezső 209.
 Rados Ignác 131.
 Radó Antal 126.
 Radvánszky János 165.
 Radvánszky-levéltár 254.
 Radványi Kálmán 26.
Radványi verseskönyvek 41.
 Rainouart-monda 23.
 Raj Ferenc, ifj. 57.
 Raj L. 57.
 Rajka László, *A «Sebes agynak késő*
sisak» c. verses mű 102—114.
Rajzolatok 251.
 Rakodczay Pál 26, 255; *Szigligeti*
«Gigány»-a 29; *Szigligeti for-*
rásaihoz 46; *Egressy Gábor* 220.
 Rác Lajos 203, 266; *Luthersche*
Reliquien in Ungarn 217.
 Rác Mária, *A Göcseji Helikon*
költőnei 46, 152—153.
 Ráday Gedeon gr., és a *Zrinyiász*
 118.
 Ráday-könyvtár 221—222, 271, 276,
 341.
 Ráday-levéltár 270.
 Ráday Pál, imádságai 207—208;
Lelki hódolás 207; *virágénekei*
 270—271; *munkái* 318—319.
 Rájnics József 24.
 Rákosi Jenő 26, 129, 198, 216, 219,
 253, 260, 262, 263, 329; *A windsori*
víg asszonyok-ford. 41, 54; *A ma-*
gyarság jövője 214; *A magyar*
jövő 198, 215.
 Rákosi László, *Sárosy Gyula magán-*
életéből 170.
 Rákosi Viktor, *Gábor diák* 272.
 Rákos János 350.
 Rákóczi Ferenc 154, 319; *Vallo-*
mások 152.
Rákóczi Iova fordított patkója 154.
Rákóczi-nóta 263.
 Rákóczy György 63.
 Rákóczy György, II. 134.
 Ráskay Gáspár 280.

- regényirodalom (magyar) 134.
 regölés, göcseji 206.
 regös-énekek 21.
Religio Ad Samaritanos Christianos 112.
 renaissance 66.
 Reviczky Gyula 13, 256, 349; *Perdita*-ciklus 53.
Revue Critique D'Histoire Et De Littérature 52—53.
 Rexa Dezső 127, 197; *Magyar Shakespeare-paródiák* 126; *Egy magyar Shakespeare-bibliografia* 126—127.
Régi Magyar Költők Tára 175, 206, 270, 315.
 Régi Magyar Könyvtár 315, l. még Szabó Károly.
 Réthelyi Prikkel Marian, *A kurucballadák vitájához* 41; *«Fakó lovam a Murza»* 267.
 Réthy László 138, 206, 217, 265, 280.
 Réthy Mihály 290.
 Révai Ferenc 217.
 Révai Miklós 350, *Két nagyságos elme* ... 164.
 Révész Andor 50.
 Révész Imre, *Dévay-tanulmányok* 53.
 Révész Kálmán, *Baksay S. abaúji őseiről* 341.
 rézdob, rézdobos 32.
 Réz Mihály 197.
 ri. 280, 342.
 Richelieu kardinális 111.
 Riedl Frigyes 20, 32, 33, 58, 267, 346; — a kuruc-balladákról 52—53, 201—203; *Arany János* 306.
 Riedl Szende 154.
 Rimay János 133, 151, 324.
 Rimóczy Elek 33.
Rip van Winkle 192.
 ritmus, vagans — 175; ősi magyar — 270.
 Rittershaus 192.
 Roboz István, *Látogatásom Jókai Mórnál Balatonfüreden* 39.
 Rochelle-ügy 51.
 Rogerius 148.
Roman de la Rose 89.
 romanticizmus 163—164.
 romantika, német 93.
Rosengarten 322.
 Rostand, E. 349.
 rovásírás 21, 210; a nagyszentmiklósi kincsen 268—269; konstantinápolyi 337.
 Rózsa Dezső 203, 204.
 Rozsondai Győző, *Reviczky «Perdita»-ciklusa* 53; *Kozmopolita költő-e Reviczky?* 53.
 Rónáné-Sklarek asszony 191.
 Rózsa Dezső 332.
 r. r., *Új magyar regények* 265; *A «Nyugat» új regénye* 333.
 r. s., *Tagtársaink a harctéren* 59.
 Rubinyi Mózes 26, 275, 306.
 Rudniczky István, *Ukraina és az ukrainaiak* 47, 154.
 Rudnyánszky Gyula, *Mária dalok* 49.
 Rutz, l. Sievert és Rutz.
 Ruzsonyi Béla 57.
Sabáci Hősök Lapja 204.
 Sainte-Beuve, *Chateaubriand et son groupe littéraire* 306.
 Salamon Ferenc 215.
 Saly László 267.
 šaman 210.
 Sand, George 231.
 Sardou 290.
 Sarkady István 169.
 Sas Andor 209, 272, 277; *Erdélyi János* 43—44; *Pulszky F. és az irodalom* 204; *Gvadányi és az oroszok* 277.
 Sas Klára 271, 319.
 Sághy Ferenc 350.
 Sági István 57.
 Sámuel-jutalom 328.
 Sándor Imre, *Kolozsvár címeres emlékei* 43.
 Sándor István 213, 274, 338.
 Sándor Lajos 336.
 Sántha Károly 279.
 Sárkány Imre, *Salamon Ferenc a háborúról* 198.
 sárospataki ref. főiskola, könyvtára 205, 276; kéziratára 42.
Sárospataki Ref. Lapok 32, 53, 201—202, 280, 342.
Sárosy-Album 169.
 Sárosy Gyula 40, 133, 349; *Arany Trombita* 167—174; *Ingeborg ünnepnapján* 167, 169; *Farsangi dal* 167—198; *Gyémánt Trombita* 169; *Fátyolos Trombita* 170; *A vén huszár* 172.
 Schedel Ferenc, l. Toldy Ferenc.
 Scheffel J. Viktor, *Ekkehard* 259.
 Schesäus, Christian 272.
 Schiefler, G., *Unsere kulturellen Verantwortungen nach d. Kriege* 213.
 Schiller, Fr. v. 93, 188, 265; *Wal-*

- lenstein tábora 137; *Kabale u. Liebe* 293.
 Schiller Bódóg 55.
 Schiltberger, Joh., *Reisebuch* 63.
 Schlegel-testvérek 269.
 Schmidt Pál 57.
 Schmidt Tibolt, *Magyarország orosz-földi barátai* 47.
 Schmittelyné Feer Eliz 47.
 Scholz Frigyes, *A Thökölyek a mondában* 248.
 Schottelius 23.
 Schön Arnold 337.
 Schöppin Aladái 26; *Babits Mihály* 50; *Szavak háborúja* 51; *Irodalom* 51—52; *Arany J. angolul* 137; *Nagy Géza* 137; *Tudákos levelek* 137; *Móricz Zs. kis darabjai* 215; *Baksay Sándor* 339.
 Schözer 254.
 Schröder Béla, *A Martinovics ereklék* 50.
 Scott, Walter 267.
 Schuy Gilbert, *Bacsányi János és I. Napoleon 1809-iki proclamatiója* 34—35, 46.
 Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum* 4.
 Schwarzenberg hg., tábornok 43.
 Schweiger, Sal., *Reyssbeschreibung* 204.
 Sebes agynak késő sisak 102—114.
 Sebestyén Gyula 21, 190; *Petőfi népdalgyűjtése* 42; *Huszonöt év* 205; *Ipolyi népmesegyűjteményéről* 269.
 Sebestyén Károly, *A háború és költészet* 40, 218; *A háború költésze* 50.
 Sebők Zsigmond, *Színfoltok* 335.
 Sedlnitzky rendőrminiszter 34, 250.
 Sejbaninameh 264.
 Semsey Andor 59.
 Semsey-pályázatok 27.
 Seneca, Lucius Annaeus 93, 95; *Consolationes* 93; *levelek Luciliushoz* 93.
 Serényi Béláné grófné 55.
 Setälä Emil 143.
 Sevcenko Tárász 154.
 Sébillot 193.
 Shakespeare 24, 36, 126—127, 181, 199, 290, 351; *-parodiák (magyar)* 126; *szonettek* 127; *műveinek új (Kisfaludy-Társ.) kiadása* 41, 49, 54; *Hamlet* 41, 54, 126, 127, 302; *VI. Henrik* 134; *VIII. Henrik* 127; *Julius Caesar* 204; *Lear király* 302; *Macbeth* 308; *Makranczos hölgy* 41, 54; *Othello* 126; *III. Richard* 134; *Romeo és Julia* 266; *Tarquinus és Lucretia* 267; *Velencei kalmár* 126; *Windsori vig asszonyok* 41, 46, 54.
 Shakespeare-Tár, *Magyar* 54, 126—127, 204, 265, 272, 273.
 Shaw, G. B. 137, 288.
 Sheridan, *The school for scandal* 46.
 Sievert- és Rutz-féle hangmelódiaelméletek 202.
 Sigmond Elek 219.
 Sik Sándor, *Szembe a nappal* 287.
 Simai Kristóf 24; *Váratlan vendég* 82; *Mesterséges ravaszság* 82.
 Simai Ödön 24, 46; *Földomhoz* 49; *Kazinczy Ferenc nyelvújítása* 24, 49, 136; *Faludi hatása Sándor Istvánra* 213, 274, 338; *A nyelvújítás történetéhez* 275.
 Simon László 57.
 Simonfi János, *A kuruc balladák hitelessége* 20, 23, 32—33, 48, 49, 202; *A kuruc dallok forrásairól* 42.
 Simonyi Ernő 195.
 Simonyi Zsigmond, *A szövegkritika módszeréhez* 38, *Nyelvemlékek az iskolában* 49; *Herman Ottó* 274; *Magyar mondatlan történeti alapon* 328.
 Singer Bernát, *Emlékbeszéd Szabolcsi Miksa felett* 334.
 Sinkó Ervin, *Háború és irodalom* 282.
 Sipőtz Pál 57.
 S. J., *Bél Mátyás a magyar és német nyelvről* 49.
 Sofronim és Harita 222.
 Sokféle 212.
 Solymossy Sándor 194; *Népdalgyűjtés, mesegyűjtés* 205.
 Somló Sándor, *A magyar színészet oktatás multjából* 133; *Lélek-vásár* 197, 198; *Fortuna szekere* 261.
 Somló Sári 259, 260, 268.
 Somlyó Zoltán, *Hadak a hóban* 259, 261, 278, 344.
 Soós Pál, S. 38.
 Sorsich Julia 170.
 Spetykó Gáspár 323.
 spielmannok 320, 321, 322.
 Spinola 105, 110,

- Spiszovszki Imre, *Kazinczy F. levelei vármegyénk* (Zemplén) *archivumában* 261.
- Spitzer Ninácska 130.
- Srepol Milivoj, *A szigeti hős a horvát költ. történetében* 270.
- Ss. 47.
- Staël, Mme 134.
- Stagel, Elsbet 59.
- Statuta urbis Romae* 212.
- Stäckel Pál, *Bolyai Farkas és Bolyai János geometriai vizsgálatai* 131.
- Steinhofer Károly, *A könyv története* 64, 209, 212, 343.
- Stieghelmár Róbert 84, 278; *Georg Meredith komikumelméletéről* 85.
- Stone, Ferdinand, *Von Wien nach Világos* 47.
- Strobl Alajos 278.
- Strobl, Karl Hans, *Die gelbe Kalesche* 266.
- Sturm und Drang 93.
- Suso, Heinrich 59.
- Sükei Károly 97.
- Sümegey Dezső, I. Barcsa János. *Svenska Dagbladet* 217.
- Sylvester János 74.
- Syrion 196, 259.
- Sz., *A peleskei Nótárius századszor* 279.
- sz. 272.
- Szabad Lyceum 129, 354.
- szabadoktatás 282.
- szabadágharc, költészete 167.
- Szabolcsi Miksa 281, 334, 340.
- Szabolcska Mihály 342; *Útszeli kereszt* 129; *A Grand Café-ban* 129.
- Szabó, aradi színigazgató 295.
- Szabó András 272.
- Szabó Dávid, Barcafalvi 274; *Halál apokope* 53; *Élet órája* 53.
- Szabó Gyula, Újvárossy 55, 56—57, 84—85; *A magyar verses oktató költészet tört.* 84—85; *A magyar iskola történetéhez* 85; *Trencsényi Csák a magyar drámai és epikai költészetben* 63, 85.
- Szabó József 61.
- Szabó Károly, *Régi Magyar Könyvtár* 48, 197, 315.
- Szabó Lajos, Balkányi 83.
- Szabó László, Szentjóni 123.
- Szabó Péter 38.
- Szacsavay Sándor, *Az Izé Purgatorumba való utazása* 350.
- Szalay László 19, 188, 274.
- Szalay Mátyás, *Hunnia nagyhete* 49, 210.
- Szana Tamás, Tóth K. *életrajza* 255, 256.
- Szappanos Balogh Ferenc 147.
- Szarvas Gábor 236.
- Szathmáry Károly, P., *Csák* 63.
- Szathmáry Pál 324.
- Szádeczky Lajos 206, 347.
- Szász Béla, *Mit olvasnak a háború után?* 279.
- Szász Károly 127, 314; *Trencsényi Csák* 63, 85.
- Szász Károly, legifj. 80—81, 140, 261; *Háború és irodalom* 39.
- Szász Menyhért, *Ének néma manókról* 259, 261, 280, 339, 344.
- Szászváros És Vidéke 53.
- Szász Zoltán 216; *Lovik Károly* 279.
- Századok* 114, 137—138, 206, 217, 280.
- Sz. E., *Az utolsó szerelem* 215.
- Szederkényi Anna, *A nagy nő* 265.
- Szegedi Gergely, *Énekeskönyv* 279.
- Szegedi Miklós, *Virágok egy honvédsírra* 132, 217, 273.
- Szegedy Rezső, *A Szilágyi és Hajmási-monda délszláv rokonai* 44—45; *Zrinyi M. és a Szigeti Veszedelem a horvát költészetben* 270.
- Szekfü Gyula, *A száműzött Rákóczi* 20, 51.
- Szekula Gyula, *Halász Imréről* 339; *Bródy Zsigmond* 340.
- Szelestey László 170, 323, 324.
- Szelényi Ödön, *Genersich János* 47, 272; *Böhm Károly és a vallásfilozófia* 53; *Egy régi magyar pedagógus* 339.
- Szemere Bertalan 171, 280.
- Szemere Pál, levele Bártfay Lászlóhoz 216.
- Szemere-Tár 271.
- Szemző István 340.
- Szencsey-dalokönyv 42.
- Szendrei János és Szentiványi Gyula, *Magyar Képzőművészek Lexikona* 276, 337.
- szendrei névtelen 45.
- Szendrey Zsigmond, *Adatok Arany életéhez és költészetéhez* 146—151.
- Szenes Béla, *Oroszok* 54.
- Szent Ágoston, *Vallomásai* 152.
- Szent Elek legendái 22.
- Szent Erzsébet 210.
- Szent Iván éneke 182, 183.

- Szentiványi Gyula, I. Szendrei János.
 Szentiványi Róbert 179.
 Szentjóni Szabó László, I. Szabó László.
 Szentkláray Jenő 330.
 Szent László 60.
 Szent Margit, Antiochiai 44.
 Szent Margit, Árpádházi 132.
 Szentmiklóssy Alajos 124; —és a nyelvújítás 273—274, 338; *Észrevételek némely új szók felől* 274.
 Szentpétery Imre 255.
 Szepessy László 210, 327—328, 329, 334; *Virágos vonattól a kórház- vonatig* 328; *Hit és haza* 329; *Liliomok lilioma* 329.
 Szepes Vármegye Múltjából, Közlemények 47, 248, 272.
 Szerdahelyi György, esztétikája 24.
 Szeremley Gábor, és a helytartó- tanács 216; *A honi nyelv* stb. 216.
 Széchenyi-család 269, 328.
 Széchenyi-falva 328.
 Széchenyi István gr. 10, 39, 48, 124, 131, 132, 183—185, 187, 196—197, 343; —a lipcei csatában 43; *Hitel* 12, 125; *Világ* 12; *Naplói* 125, 185.
 Széchenyi-könyvtár, Orsz. 212.
 Széchenyi Pál gr. 196—197.
 Széchy Mária 41.
 Székely Sámuel, Dobai 103.
 Szén 267, 334.
 Szép asszony dombja 336.
 Szép Ernő, Ima 129; *Bányai Ele- mér* 275.
 széphistóriák, Jáson 22; *Az Szerelemnek erei* 48; *Argirus* 191, 205, 206, 222; *Apollonius* 206, bibliográfiájához 315.
 Szépirodalmi Figyelő 97, 98, 100.
 Szépirodalmi Lapok 97.
 Szépliteraturai Ajándék 87, 93.
 Szigeti József 26, 289—305; — iro- dalom 292—293; novellái 305; *Szép Juhász* 29, 296, 297; *A vén bakancsos* 238, 290, 294, 295, 297, 303, 305; *Jegygyűrű* 289, 293, 297; *Egy táblabíró* 289, 293; *Viola* 290, 294, 295, 296, 297; *Becsületszó* 290, 298, 300; *Falusiak* 290, 298, 300; *Rang és mód* 290, 300—301, 304; *Kolos- torból* 290, 298, 300, 304; *Toldi* 290, 301; *Csizmadia mint kísér- tet* 294, 295, 297; *A babona* 294; *A nagyraltó* 296, 297; *Cigány- princ* 296, 302; *Mátyás király* 296, 297; *Marcsa és Mariska* 296, 297; *Rokolyás bíró* 296, 297; *Okos Bolond* 299; *Szerelem és örökség* 299; *Egy jó madár* 299; *Mérget ivott* 299, 300; *Hivatalból* 299, 300; *Tűzből* 299, 300; *Széchy Mária* 301; *Csokon szerzett vőlegény* 302; *Nőeman- cipáció* 302; *Egy színész naplója* 305.
 Szigetvári Iván 25; *Eötvös «A nő- vérek» c. regényének forrásai- hoz* 41; *Petőfi «Apostol»-a for- rásaihoz* 119, 220; *A komikum elmélete* 266.
 Szigligeti Ede 20, 26, 63, 124, 130, 133, 293, 294; *Szökött Katona* 26, 46, 128, 132, 137, 144—146, 204, 295, 305; *Cigány* 29, 295; *Csikós* 46, 295, 305; *Dalos Pista* 46; *Liliomfi* 46; *Két Pisztoly* 305.
 Szikra, Széchenyi-falva 328.
 Szilády Áron 176, 275.
 Szilády Zoltán, Benkő Ferenc geo- grafiai 269.
 Szilágyi és Hajmási-monda 30, 322; délszláv rokonai 44—45.
 Szilágyi Gábor 216.
 Szilágyi Géza 37; *A háború mellől* 196, 278; *Baksay Sándor* 261; *Vajda János* 327.
 Szilágyi Mihály 44.
 Szilágyi Sámuel 216.
 Szilágyi Sándor 4.
 Szilárd Leó, Szent László a régi magyar irodalomban 60.
 Szily Kálmán 58, 59, 213, 260; *Herman Ottó* 49; *A «Sokféle» történetéhez* 212.
 színészet (magyar) 137; törté- nete 133; kassai 46; miskolci 46; budai és pesti német 153.
 Szinger Kornél 140.
 Színházi Naptár 290, 292.
 Szini Árpád 336.
 Szini Gyula, novellái 266; *Profán szerelem* 273, 333; *A 40 éves Népszínház* 341.
 Szinnyei Ferenc 35, 58, 285; *Jósika M. leírásai és korrajza* 38; *Jósika Miklós* 185—187; *Nagy Ignác* 185, 187; *Bacsányi J.* 185, 187; *Arany J.* 185; *Novellairo- dalmunk Jósikáig* 186.
 Szinnyei József, id. 26; — könyv-

- tára 276; *Magyar Írók* 28, 41, 51, 97, 115, 169, 262, 272, 346.
 Szinnyi József, ifj., *Hadlaia, teremteve* 135—136.
Sziveket újító bokréta 267, 336.
 —szj.— 135.
 Sz. K. 49.
 Szilávik Mátyás 24.
 Szóják Rezső 57.
 Szolár Ferenc 129.
 Szolohub gróf 99; *Előkelő világ* 98, 99, 100.
 Szomaházy István, *A kém* 277.
 Szombati-Szabó István, *A halál parkja* 280.
 Szomory Dezső 54; *Mária Antónia* 267; *Györgyi drága gyermek* 287.
 Szontagh Dániel 197.
 Szotyori Gáspár 22.
 szótárak, etimologiai 210; magyar-német 217.
 szövegkritika, módszeréhez 38.
 Sztan Balázs 122.
 Sztárai Mihály 279; *Cranmerus Tamás* 22.
 Sztocsné Alexy Elza, *Jókai misztikus* 138.
 Sztrakoniczky Károly 259, 262, 268, 273, 278, 281, 344.
 Sztripszky Híador 41; *Prot. iskolai dráma a XVIII. sz.-ból* 271;
Igricek — énekes koldusok 336.
 Szutor Zoltán 57.
 Szűcs György 150.
 Szűcs Sándor 150.
 Szűcsi József (= Bajza József) 25;
Bajza József 124—126, 200, 209, 212, 267, 277, 280; *Madách I. könyvtára* 211; *Szentmiklóssy Alajos és a nyelvújítás* 273—274, 338.
 Sz. Z., *Zuboly* 216.
 T., *Casper Helths sächsische Abstammung* 47.
 Taine, H. 36.
 Takács Erzsike, *Daloskönyv* 262.
 Takács László 129.
 Takáts Sándor 82.
 Tamás Ernő, *Nemzeti színeszet* 137.
Tanárjegyesületi Közlöny, Középiskolai Országos 57, 215.
 Tanárky Gedeon 4.
 Tarczai György 47.
 Tasso 222; *Megszabadított Jeruzsálem* 67, 68.
 Tatrosy György, *verseskönyve* 206.
Tábori Újság 134.
Társadalomtudományi Szemle, Magyar 213.
 tb., *Háborús irodalom* 328, 329.
 Tefft, B. F., *Hungary and Kossuth* 338.
 Teleki F. gr. 133.
 Teleki József gr. 209.
 Teleki Sándor gr. 271.
 Teleki-pályázat 197, 198, 261, 265.
 Telek József 338.
 Temesvári Pelbárt 44, 123; *Pomerium* 44.
 Terhes Sámuel 53.
Természettudományi Közlöny 342—343; — *Pótfüzetek* 341.
 teremteve 135—136.
 Teslér László 90.
 Tettamanti Béla 57; *Adatok a magyar irod.-tört. tanítás gyakorlatához* 215.
 Tevan-Könyvtár 36.
 Tétémi (Tétémi) Pál 213.
 Thallóczy Lajos, *Tudákos levelek*, 137, 199.
 Thaly Kálmán 23, 214, 267, 336, 343; — és a kuruc költemények 20, 32—33, 42, 201—203, *Adalékok* 103; *Régi magyar vitézi énekek* 102, 107, 109; *Tanulmányok* 32.
Theologiai Szaklap 53.
Theosophia 138.
Thewrewk-kódex 122.
 Thidrekssága 322.
 Thienemann Tivadar, *A szent-galleni Margit-legenda* 59—60.
 Tholnai Bálint, *Historia de moribus in convivio* 182—183.
 Thomsen, W. 265.
Thököly búcsúéneke 113—114.
 Thököly-család 248.
Thököly haditanácsa 102, 103.
 Thököly Imre 113, 114, 337.
 Thurn Henrik Mátyás gr. 106.
 Thury Lajos, *Majthényi Flóra meghalt* 279.
 Thury Zsigmond 205.
 Thurzó Kálmán, N., *Gr. Széchenyi I. szerepe a lipcei csatában* 43.
 Thury György éneke 23.
Tihanyi-kódex 44.
 Tilly Tserklaes János gr. 109.
 Timár Kálmán 22.
 Tinódi Sebestyén 60, 129, 133, 347; *Jáson* 22.

- Tivoli-fényjátékház 129.
tkh., *Eszter* 329.
Todorezsku Gyula 22.
Toldi-család 148.
Toldi Miklós 154.
Toldi-monda 21, 22—23, 301—302;
— és német kapcsolatai 319—322,
Toldy Ferenc 22, 70, 125, 126, 209.
317; Zrinyi-kiad. 115—116; *Aesth.*
levelek Vörösmarthy epikus mun-
káiról 306.
Toldy István 215.
Tolnai Lajos 214—215, 231, 257.
Tolnai Vilmos 20, 23, 32—33, 49,
56, 136, 139, 141, 271; — a ku-
ruc balladákról 201—203; *Arany*
J.: A tetétleni halmon 1—9, 56,
81; *Zrinyi munkáinak ismeret-*
len kiad. 115—116; *A Szigeti*
Veszedelem alapeszmejéről 116—
117; *Bárány Boldizsár Katona*
Bánk bánjáról 180—181; *Komá-*
romy Lajos 214; *Ungarisch-*
deutsche Wörterbücher 217;
Arany Nagydai Cigányaihoz
253; *Jegyzetek Csokonaihoz* 315—
317.
Tolsztoj, *Háború és béke* 52.
Tompai Mihály 25, 97, 124, 203, 256,
276, 284, 324, 325; levele Ter-
thes Sámuelhez 53; tropusai 309,
313; *Basa kútja* 30; *Pusztán*
168; *A kincskeresők* 238, 335;
A keresztút 238, 335; *Óríz-*
meg 257; *Jégvirágok* 324.
Tordai Ányos 140, 141, 210.
Tormay Cecile 46.
torvad 49.
Tótfalusi Miklós 133.
Tóth Árpád, versei 287.
Tóth Béla 130, 261, 284, 338.
Tóth Ede, *A tolonc* 129, 136.
Tóth Kálmán 26, 129—131, 261, 283,
284, 292, 340, 349; — életrajza
255—256; — lírájának fejlődése
45—46, 206—207; — költészete
130—131; *Losonczy özege* 255;
Nők az alkotmányban 256; *Sze-*
relmi Vadrózsák 284.
Tóth Lőrinc 124.
Tóth Tihamér 337.
Tóth Vilmos 336.
Török József 341.
Török kalandor, l. *Türkischer Va-*
gant.
török-magyar nyelvrokonság 201.
Török Zsófia grófnő 38.
Történeti Szemle 217, 280, 343.
Történelmi Tár, Magyar 138.
történeti irodalom 1914-ben 280.
törvénycikk, 1546. évi 116—117.
Törvénytár, Magyar 116.
Tóttósy Béla, *Pázmány P. és a*
30 éves háború 38.
Tripammer József, l. *Szigeti József*.
Tripammer Mátyás 289.
tropusok 306—314.
Trostler József 23—24, 26; *A „Ma-*
gyar Simplicissimus” és a „Tö-
rök kalandor” forrásai 41, 133—
134, 203—204, 239; *Neuere For-*
schungen zur Gesch. der deutsch-
ung. liter. Beziehungen 40; *Két*
német elbeszélés Széchy Máriáról
41; *Magyar elemek a XVII. sz.*
német irodalmában 63, 281; *Ein-*
fluss d. deutschen Dichtung auf
d. ungarische in d. XVIII. Jahrh.
217; *Ung. Stoffe in d. deutschen*
Literatur d. XVII. Jahrhundert
281; *Boeners „Rennbahn d.*
Ehren” 281.
Trócsányi Zoltán 22, 274; *Heltai*
Gáspár nevééről 136; *Dávid Fe-*
renc nevééről 274; *Niemi dal-*
elmélete 335.
Tuboly Erzsébet 153.
Tuboly Róza 153.
Tudományos Gyűjtemény 87, 178.
Turandot 192.
Turcici Imperii Status 204.
Túri Béla, *Az író és a háború* 38;
Széchenyi István élete 39; *Szé-*
chenyi, a reformátor 41.
Tündér Ilona 307, 308.
tündérmesék 205.
Türkischer Vagant 41, 133, 203—
204.
Tüskés Ferencné 275.
T. V. 64.
Udvarhelyi Népnevelés 280.
Új Let 53—54.
Ujhelyi Nándor, 1914 215, 268.
Ujhelyi Péter, *Rónai Horváth Jenő*
343.
Új Hírek 280.
Új Idők 138, 212, 217, 280, 343.
Új Nemzedék 54, 135, 138, 280—281,
343.
ujszágszelvények 337.
Ujvárossy Szabó Gyula, l. *Szabó*
Gyula.
Ukraina 154.

- Ungarische Rundschau* 54, 136, 217, 269, 281.
Ungarischer Simplicissimus 41, 133—134, 203, 239—242.
Ungarländische Jüdische Zeitung 281.
Ungrisches Magazin 239, 245.
Uránia (szerk. Kármán) 238.
Uránia 54, 138, 218, 281—282, 314, 343—344.
 Uránia-színház 24.
 Urbányi János, ifj. 346.
 Újabb Nemzeti Könyvtár 115, 116.
 Űrmössy Lajos 337.
 Űstökös (szerk. Jókai) 126.
 V. 153.
 V. A., Űrmössy Lajos 337.
 Vadnay Károly 170; *Emlékezés Sárosy Gyulára* 171.
 Vahot Imre 294, 303; *Huszárcsíny* 295.
 Vajda János 275—276, 327, 349, 355; — síremléke 259, 260, 261, 268, 272, 278, 280; *Magyarság és nemzeti önérdék* 74; *Tünemények* 260; *Ildikó* 276; *Sírárok* 324.
 Vajda Péter 124, 127.
 Varga Mihály 149.
 Vargha Damján 22, 81, 122, 132, 134, 136, 141, 204, 213; *Synopsis legendarum praedicationumque* stb. 212.
 Vargha Gyula 135, 260; versei 198, 218, 259, 278, 340, 342, 343—344.
 Vargha Zsigmond, *Új adatok az uraltáltaji népek vallásához* 216.
 Varju Elemér 219.
 Vasárnapi Ujság 9, 54, 138, 212, 218, 276, 282.
 Vas Gereben 261, 292, 294, 304, *Vas Gereben Naptára* 290, 292.
Vaterländische Blätter 239.
 Vaszary Kolos 328, 329, 339.
 Vay Sándor gr. 350.
 Váczy János 24, 81, 118, 209, 219, 261; *Tompa Mihály* 25, 262; *Kazinczy Lajos* 38; *Irodalmi és közállapotaink a XIX. sz. elején* 196.
 Vágó Géza, *Nagy dolog a háború* 49.
Vallalkozók Lapja 344.
 Vály Mariska 261.
 Vámbéry Ármin 210, 335, 349; tudományos munkássága 200—201, 263—265; *A magyarság bölcsőjénél* 136, 265, 352—354; *Ágataische Sprachstudien* 201; *Magyar és török-tatár szöveggyezések* 201, 263; *Die primitive Cultur d. turko-tatarischen Volkes* 263; *A magyarok eredete* 264, 353; *A török faj* 204; *Die Scheibalnade* 264; *Der Zukunftskampf um Indien* 264; *The Story of Hungary* 264; *Zwei moderne central-asiatische Dichter* 264; *A magyarság keletkezése* 264; *Noten zu d. alttürkischen Inschriften* 265; *Altosmanische Sprachstudien* 265; *Küzdelmek* 265; *Egy tatár emlékiratai* 278.
 Váradi Antal 52; *A háború költészete* 128—129; *Hún utódok* 276.
 Várady Ödön 340.
 Várdai Béla 307, 337.
 Várdai Pál 136.
 Várdán 136.
 Várnai Zseni 277.
 Váry Rezső 89.
Vásárhelyi Daloskönyv 41.
 Vecsey Sándor 325.
 Velezdi, Mihály *Magyar irodalomtörténet egy regényben* 347—349.
 Velics László, *Vázlatok a m. jezsuiták multjából* 281.
 Velledits Lajos 140.
 Vende Ernő 140.
 Veresmarthy Sámuel 207.
 Veress Endre 337.
 Vergilius 80, 222; *Aeneis* 8.
 Verő Leó 57.
 Versei Városi Múzeum 212.
 Verseghy Ferenc 132, 337, 350.
 verselés, magyar 72.
 verses könyvek, l. énekes könyvek.
 Versényi György 24, 140, 336; *Petőfi háborús költészete* 10—18, 56, 81; *Erdélyi János emlékezete* 205; *Sziveket újító bokréta*-kiad. 267.
 Veszprémy Dezső, *Thaly Kálmán életrajza* 214.
 Vetsei P. István 136.
 Vértessy Arnold 26.
 Vértessy Jenő 26, 36, 58, 140, 256, 267, 285, 346; *A magy. romantikus dráma* 25, 41, 212, 217; *Iliász*-ford. 138.
 Vértessy Gyula, *A vér és egyéb történetek* 334.
 V. g. 203.

- Vikár Béla, *Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról* 197.
Világ 33, 54, 138, 218, 282, 344.
 Villiers, George 107.
 Vincze József, *Szent Ferenc és társainak legendája* 49.
 Virág Benedek 349, 350; *Poétai munkái* 338.
 Viszota Gyula 126, 131, 196.
Vitae Patrum 44.
 Vigszínház 212.
 V. M. 154, 155, 183, 354, 355; *Két jubiláló folyóirat* 59; *Magyar Shakespeare-Tár* 127.
 Vogel, Jakob, *Ungarische Schlacht* 63.
 Voinovich Géza 26, 52, 97, 140, 285; *Görgei és az irodalom* 235; *Madách Imre és az Ember Tragédiája* 327, 339.
 Vojnich-jutalom 20, 52, 128, 136.
 Vojnits Matild 45.
 Volf György 178.
 Voltaire 222, 255.
 Vonház István 57, 352.
 Vozáry Gyula, id. 336: *Gárdonyi szökécséből* 275.
 Vörösmarty Mihály 16, 44, 69, 124, 126, 162, 215—216, 282, 286, 349; novellái 208—209; levelei Kölcseyhez 271; *Zalán Futása* 7, 9, 87, 209, 285, 338; *Üri hölgyhöz* 61; *Volt tanítványaimhoz* 81, 87—95; *Eger* 84; *Szózat* 201; *Marót bán* 208; *Két Szomszédvár* 208; *Csongor és Tünde* 211, 355; *Kincskereső* 238, 338; — *Őszes Munkái* 87.
Vörösmarty-Emlékkönyv 90.
 Vörösváry Ferenc 354.
 v. s., *Hazahívó sírok* 340.
 Vutkovich-alap, pozsonyi 214.
 Wagner, Car., *Analecta Scepusti* 245.
 Wagner József, *A Wagner-operák magyar fordításairól* 267.
 Wagner, Richard, operáinak ford. 267; *Rienzi* 267; *Bolygó hollandi* 267.
 Wahr 153.
 Wahrmann-díj 135.
 Wallaszky Pál 266.
 Wallenstein, Albrecht 107.
 Wallentinyi Dezső, *Ferenczy István levelei* 268.
 Wallesz Jenő, *Háborús irodalom* 37; *Írókat a frontra* 327.
 Wallner-színház (berlini) 295.
 Wallsdorf, Christian v., *Türkischer Landstürztzer* 63, 203.
 Walter Gyula 41, 197, 210.
 Weber Artur 24, 25, 134, 140, 322, 343; *Cornides Dániel a Zrinyásztól* 118—119; *Kölcsey „Kárpáti kincstár” c. novellájának lokális elemei* 238—249; *A kuruc balladák kérdéséhez* 267; *Zur politischen Lyrik d. Kriegsjahres 1809* 281; *Don Juan en Hongrie* 346.
 Weckherlin 67.
 Weimari Bernát 67.
 weinsbergi nők mondája 28.
 Weise, Oskar, *Charakteristik d. lateinischen Sprache* 73; *Unsere Muttersprache* 73.
 Weitner Béla 346.
 Weller, E., *Die Lieder des dreissig-jährigen Krieges* 113.
 Werner Adolf 140.
 Wertner Mór, *Pelbárt-Privárt* 275.
 Wesselényi Miklós b. 266.
Westermanns Monatshefte 344.
 Wieland 67.
 Wien 197—198.
Wiener Zeitung 295.
 Wild, Joh., *Neue Reyssbeschreibung* 63.
 Wildner Ödön 195.
 Windisch, *Ungarisches Magazin* 118, 119.
 Windischgrätz hg. 16.
Winkler-kódex 122, 175—176.
 Wlassics Gyula, ifj., *A színház és a háború* 331—332.
 Wobeser, Wilhelmine Caroline 134.
 Wolf, Pius Alexander, *Preciosa* 29.
 Wolfner József 212.
 Wrxall, Sir N. W., *Memoirs of the courts of Berlin* stb. 179—180.
 Xantus János 214.
 X. Y. Z., *Ungarische Literatur* 277—278.
 y., *Letzte Liebe* 214.
 Yolland Artúr, *Shakespeare összes színművei* 49.
 Z. 212, 273.
 Zalai Béla 282.
 Zalár József 52, 325.
 Zambra, L., *Corriere d'Ungheria* 135.
 Zaunert 192.

- Zádor 88.
 Zákonyi Mihály 338.
 Zánkay Cornélia 24.
 Zászlónk 138.
 Závodszy Levente, *Szemere Bertalan Magyarországi világpolitikai feladatairól* 280.
 Z. B., *A Szökött katona — filmen* 144—146.
 Zeidler, J., *Deutschösterreich. Literaturgesch.* 47.
 Zemplén vármegye történetéhez, *Adalékok* 38, 261.
 Zeyk Károly 209.
 Zichy Géza gr., *A rendjel* 196.
 Zichy Károly grófné 125.
 Zilahy Lajos 129.
 Zlinszky Aladár 3, 134.
 Zola, E. 273.
 Zolnai Béla 23, 26, 41, 134, 140, 141, 267; *Katona J. egy elveszett fordításáról* 28—29; *Szigligeti «Szökött katona»-jának külföldi elemei* 46; *A Törökországi Levélkeletkezéséhez* 219; *A Bánk bán filmen* 278; *Péterfi-essayk franciául* 278.
 Zoltvány Irén 25, 140; *Szülőföldi és környezeti elemek Kisfaludy K. költészetében* 60; *Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért* 71—79, 140; *A pannonhalmi főiskola évkönyve* 280, 337.
 Zombori I. János, *Barcsay Ábrahám* 165.
 Zoványi Jenő, *Szeremley Gábor és a helytartó tanács* 216; *Helyreigazítás* 216—217; *Adatok a magyar protestantizmus multjából* 279—280.
 Zöld-tó mondája 248.
 Zrínyi Miklós gr. 40, 43, 84, 129, 132, 154, 213, 214, 261—262, 270, 348, 349; *Szigeti Veszedelem* 23, 83, 115—116, 118—119, *alapeszméje* 116—117, —és irodalomtörténetírásunk 65—70; *Adriai Tengernek Syrenája* 262; *Török Áftum* 115, 307; — műveinek *Négyesy-féle kiad.* 23, 115, 134; *Kazinczy G. és Toldy-féle kiad.* 115—116.
 Zrínyi Péter gr. 63.
 —z —s. 277.
 Zuboly, *Jelenetek a magyar életből* 54. L. még Bányai Elemér.
 Zwingli 123.
 Zs. F. 43.
 Zsigmond Ferenc 26, 187; *A magy. irod.-tört.-írás munkája 1914-ben* 19—27; *Baksay Sándor* 225—237, 283.
 Zsigovits Béla 337.
 Zsinka Ferenc 271; *Przemysl költője* 216.
 Zsolt, *Daloskönyv a katonáknak* 340. *zsoltárfordítások* 117—118; B. Fazekas Miklós —a 22; Sz. Molnár Albert —a 23.

E név- és tárgymutatót dr. Császár Ernő készítette.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TAGJAINAK NÉVSORA 1915-BEN.

I. A Társaság tisztviselői.

Elnök:

Beöthy Zsolt dr., a budapesti tudományegyetemen az esztétika ny. r. tanára, a magyar országgyűlés főrendiházának tagja, a Kisfaludy-Társaság elnöke, az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló-Bizottság elnöke, a M. T. Akadémia igazgató-tanácsának tagja, stb.

Alelnökök:

Dézsi Lajos dr., a kolozsvári tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet ny. r. tanára, a M. T. Akadémia tagja.

Négyesy László dr., a budapesti tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet ny. r. tanára, a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület elnöke.

Legifj. Szász Károly dr., nyug. miniszteri tanácsos, a magyar országgyűlés képviselőházának alelnöke, az Uránia Tudományos Egyesület főtktára, a Budapesti Philológiai Társaság tiszteleti tagja.

Zoltvány Irén dr., a pannonhalmi szentbenedekrendi főiskola igazgatója s ugyanott a magyar irodalomtörténet tanára, a Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja.

Titkár:

Horváth János dr., Eötvös-kollégiumi tanár.

Szerkesztő:

Pintér Jenő dr., áll. főreáliskolai tanár.

Jegyző:

Kéki Lajos dr., egyetemi m. tanár.

Pénztáros:

Ágner Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár.

II. Tiszteleti tagok.

Szilády Áron, kiskúnhalasi református lelkész, a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja.

† Id. Szinnyi József, múzeumi osztályigazgató, a M. T. Akadémia és a Petőfi-Társaság tagja.

III. Választmányi tagok.

Alexander Bernát dr., egyetemi tanár.

Alszeghy Zsolt dr., áll. főgimnáziumi tanár.

Angyal Dávid dr., egyetemi tanár.

Babits Mihály, áll. főgimnáziumi tanár.

Badics Ferenc dr., kir. főigazgató.

Bajza József dr., múzeumi segédőr.

Balassa József dr., áll. főgimnáziumi tanár.

Baros Gyula dr., felsőbb leányiskolai tanár.

Bayer József dr., ny. főgimnáziumi tanár.

Bánóczy József dr., tanítóképző-int. igazgató.

Békefi Remig dr., zirci apát.

Binder Jenő dr., áll. főreáliskolai tanár.

Bleyer Jakab dr., egyetemi tanár.

Borbély István dr., unit. főgimnáziumi tanár.

Czapáry László dr., ciszt. plébános.

Czeizel János, felsőbb leányiskolai igazgató.

Császárr Elemér dr., egyetemi magántanár.

Császárr Ernő dr., áll. főgimnáziumi tanár.

Csűrös Ferenc dr., ref. főgimnáziumi tanár.

Elek Oszkár dr., áll. főreáliskolai tanár.

Endrődi Sándor, képviselőházi naplószerkesztő.

Erdélyi Pál dr., egyetemi könyvtárigazgató.

Ferenczi Zoltán dr., egyetemi könyvtárigazgató.

Ferenczy József dr., műegyetemi tanár.

Gagyhy Dénes, áll. főreáliskolai tanár.

Gálos Rezső dr., felsőkereskedelmi iskolai tanár.

Gárdonyi Géza, író.

Gragger Róbert dr., áll. pedagógiumi tanár.

Greksa Kázmér dr., egyetemi tanár.

Gulyás István dr., ref. főgimnáziumi tanár.

Gulyás Pál dr., múzeumi őr.

Gyöngyösy László dr., áll. főgimnáziumi tanár.

Gyulai Ágost dr., áll. pedagógiumi tanár.

Hajnóci Iván dr., felsőkereskedelmi iskolai igazgató.

Harsányi István, ref. főgimnáziumi tanár.

Hegedűs István dr., egyetemi tanár.

Horváth Ferenc, ref. főgimnáziumi igazgató.

Imre Lajos dr., ref. főgimnáziumi igazgató.
 Imre Sándor dr., egyetemi magántanár.
 Jakab Ödön, ny. főreáliskolai tanár.
 Jánosi Béla dr., áll. főreáliskolai tanár.
 Kapossy Lucián dr., ref. főgimnáziumi tanár.
 Kardos Albert dr., áll. főreáliskolai igazgató.
 Karl Lajos dr., egyetemi tanár.
 Kelemen Béla, áll. főreáliskolai igazgató.
 Király György dr., közs. főreáliskolai tanár.
 Kiss Ernő dr., unit. főgimnáziumi tanár.
 Kőrös Endre dr., ref. tanítónőképző-int. igazgató.
 Kristóf György dr., ref. főgimnáziumi tanár.
 Kürti Menyhért dr., ciszt. főgimnáziumi tanár.
 Lehr Albert, ny. főgimnáziumi tanár.
 Lengyel Miklós dr., áll. főgimnáziumi tanár.
 Loósz István, közs. főgimnáziumi tanár.
 Madarász Flóris dr., ciszt. főgimnáziumi tanár.
 Miklós Elemér dr., székesfővárosi tanácsjegyző.
 Miklós Ferenc dr., közs. főreáliskolai tanár.
 Nagy József dr., ref. főgimnáziumi tanár.
 Német Károly, kegyesr. főgimnáziumi tanár.
 Pais Dezső, áll. főgimnáziumi tanár.
 Pap Károly dr., ref. bölcsészeti akadémiai tanár.
 Papp Ferenc dr., áll. főgimnáziumi tanár.
 Paulovits István dr., ev. főgimnáziumi tanár.
 Perényi József dr., kegyesr. főgimnáziumi tanár.
 Radó Antal dr., országgyűlési gyorsíró-revizor.
 Riedl Frigyes dr., egyetemi tanár.
 Schöppfln Aladár, író.
 Sebestyén Gyula dr., múzeumi igazgató.
 Szily Kálmán dr., a M. T. Akadémia főkönyvtárosa.
 Szinger Kornél, kegyesr. főgimnáziumi igazgató.
 Szinnyi Ferenc dr., egyetemi magántanár.
 Tolnai Vilmos dr., áll. Erzsébet-nőiskolai tanár.
 Tones Gusztáv, felsőkereskedelmi iskolai igazgató.
 Tordai Ányos dr., ciszt. főgimnáziumi tanár.
 Vadász Norbert, premontr. főgimnáziumi tanár.
 Vargha Damján dr., ciszt. főgimnáziumi tanár.
 Varju Elemér dr., a Rákóczi-Múzeum igazgatója.
 Váczy János dr., áll. főgimnáziumi tanár.
 Várdai Béla dr., áll. főgimnáziumi tanár.
 Vende Ernő, áll. főreáliskolai tanár.
 Veress Samu dr., prot. főgimnáziumi igazgató.
 Versényi György dr., ny. felsőbb leányiskolai igazgató.
 Vértessy Jenő dr., múzeumi őr.
 Viszota Gyula dr., áll. főgimnáziumi igazgató.

Voinovich Géza dr., a Budapesti Szemle szerkesztője.
 Wallentinyi Samu dr., ev. főgimnáziumi tanár.
 Weber Arthur dr., felsőbb leányiskolai tanár.
 Werner Adolf dr., ciszt. főgimnáziumi igazgató.
 Zolnai Béla dr., főreáliskolai tanár.
 Zlinszky Aladár dr., áll. főgimnáziumi tanár.

IV. Alapító tagok.

Baros Gyula dr., felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, X., Család-u. 17.
 Baumgartner Alajos, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Pauler-u. 4.
 Batlly Géza dr., ügyvéd. Budapest, IV., Koronaherceg-utca 7.
 Beöthy Zsolt dr., egyetemi tanár. Budapest, VII., Erzsébet-körút 9.
 Békefi Remig dr., zirci apát. Zirc.
 Hajdu Tibor dr., pannonhalmi főapát. Pannonhalma.
 Hatvany Lajos báró, dr., nagybirtokos. Budapest, V., Nádor-u. 3.
 Heinrich Gusztáv dr., a M. T. Akad. főtitkára. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Hornig Károly báró dr., bibornok, veszprémi püspök. Veszprém.
 Horváth János dr., Eötvös-kollégiumi tanár. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Lichtenegger Győző, áll. főreáliskolai tanár. Pilis, Pestmegye.
 Óvári Ferenc dr., országgyűlési képviselő. Veszprém.
 Pintér Jenő dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, I., Krisztina-körút 91.
 † Pintér Sándor, ügyvéd.
 Rada István dr., pápai prelátus, örkanonok. Veszprém.
 Radó Antal dr., országgyűlési gyorsíró-revizor. Budapest, IV., Váci-körút 33.
 Radvánszky Kálmán báró. Sajókaza, Borsodmegye.
 Révai Mór, irodalmi intézeti vezérigazgató. Budapest, I., Gyopár-u. 2.
 Riedl Frigyes dr., egyetemi tanár. Budapest, VI., Andrássy-út 82.
 Székely István dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Lógody-u. 73.
 Tisza Istvánné grófné. Geszt, Biharmegye.
 † Tisza Kálmánné özv.
 Vargha Damján dr., ciszt. főgimn. tanár. Budapest. I., Fehérvári-út 15/b.
 Zlinszky Aladár dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, VIII., Nagyfuvaros-u. 23.

V. Rendes tagok.

Abaffy Béla, áll. főgimnáziumi tanár. Makó.
 Ady Endre, író. Csucs.
 Ady Lajos, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Ráth György-u. 8.
 Agárdi László, kegyesr. főgimn. tanár. Rózsahegy.
 Alapi Gyula, vármegyei levéltárnok. Komárom.
 Alexander Bernát dr., egyetemi tanár. Budapest, IV., Ferenc József-part 27.
 Almásy Denise grófné. Gyula, Békésmegye.
 Alszegehy Jánosné özv. Nagyszombat.
 Alszegehy Zsolt dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Irma-tér 3.
 Angyal Dávid dr., egyetemi tanár. Budapest, II., Retek-u. 37.

Antal Gyula, gyógyszerész. Siklós.

Antal Margit, polgári iskolai tanár. Bártfa.

Apponyi Sándor gróf, v. b. t. tanácsos. Budapest, VI., Andrássy-út 106.

Artbauer Gizella, felsőbb leányiskolai tanár. Lőcse, Kossuth-u. 7.

Asbóthné Ferenczi Sarolta. Budapest, VI., Katona József-u. 28.

Ágh Lajos dr., áll. főreáliskolai tanár. Sopron.

Ágner Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Bors-u. 10.

Áldássy Antal dr., egyetemi tanár. Budapest, I., Krisztina-körút 123.

Babits Mihály, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, X., Elnök-u. 13.

Babos Dezső, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Veszprém.

Baciu János dr., gör. kel. román felsőkereskedelmi iskolai tanár. Brassó.

Badies Ferenc dr., kir. főigazgató. Budapest, VIII., Múzeum-u. 19.

Bajza József dr., múzeumi segédőr. Budapest, VIII., M. N. Múzeum.

Bakos István, áll. főreáliskolai tanár. Szombathely.

Baky István, ref. főgimnáziumi tanár. Gyöngyös.

Balassa József dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, IV., Ferenc József-part 27.

Balázs Ferenc, ujságíró. Mezőkövesd.

Ballagi Aladár dr., egyetemi tanár. Budapest, IX., Kinizsi-u. 28.

Balogh Ányos, premontr. főgimnáziumi tanár. Kassa.

Balogh Jenő dr., igazságügyminiszter. Budapest, I., Ménési-út 35.

Balogh Péter, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Tatár-u. 4.

Baranyai Zoltán, felső keresk. iskolai tanár. Szeged, III., polgári iskola.

Barna János dr., felsőkeresk. isk. tanár. Szatmárnémeti. Hieronymi-u. 6.

Baross József dr., főszolgabíró. Rétság, Nógrádmegye.

Bartalus András, székesfővárosi tanító. Budapest, VIII., Baross-u. 113.

Barthos Kálmán dr., ref. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Lónyay-u. 4/c.

Bathó Viktor, róm. kath. lelkész. Püspökladány.

Bayer József dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Török-u. 4.

Bán Aladár dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VIII., Tavaszmező-u. 17.

Bán Ágoston dr., uradalmi ügyész. Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.

Bánóczi József dr., tanítóképző-int. igazgató. Budapest, VII. Király-u. 99.

Bászel Ernő dr., áll. főreáliskolai tanár. Győr.

Beke Boldizsár, premontr. főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.

Benczik Ferenc, kegyesr. főgimn. tanár. Veszprém.

Bene Kálmán dr., ref. főgimnáziumi tanár. Gyöngyös.

Benedek Marcell dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, IV., Szarka-u. 7.

Benedek Tivadar, polgáriiskolai tanár. Sepsiszentgyörgy.

Beniács János, áll. főreáliskolai tanár. Kassa.

Benkő István dr., áll. főgimnáziumi tanár. Szeged, Festő-u. 3.

Beődi Balogh Ilona. Budapest, I., Uri-u. 22.

Berczik Árpád, ny. miniszteri tanácsos. Budapest, VII., Reviczky-u. 15.

Berecz Sándor, tanárjelölt. Budapest, VII., Hernád-u. 15.

Bereczky Imre dr., kir. kath. főgimnáziumi tanár. Arad.

Bereczky László, kir. járásbíró, Ökörmező, Mármaros vm.

Bernáth Lajos, ref. főgimnáziumi tanár. Kiskúnhalas.

Bernáth M. Attala, Gyergyószentmiklós. Zárda.
 Berzeviczy Albert dr., a M. T. Akad. elnöke. Budapest, VII., Erzsébet-körút 9.
 Binder Jenő, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, II., Margit-rakpart 15. II.
 Birkás Géza dr., közs. főreálisk. tanár. Budapest, VIII., Horánszky-u. 11.
 Bíró Gyula, polgáriiskolai tanár. Szombathely.
 Bíró Imre, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Bittenbinder Miklós dr., felsőbb leányiskolai tanár. Szeged.
 Bitzó Sarolta dr., felsőbb leányiskolai tanár. Besztercebánya.
 Bleyer Jakab dr., egyetemi tanár. Budapest, VIII., Mikszáth Kálmán-tér 4.
 Bogdány Ferenc, áll. főgimnáziumi tanár. Gyöngyös.
 Bogisich Mihály, c. püspök. Esztergom.
 Borbély Ferenc dr., unit. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Borbély István dr., unit. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Boros Alán dr., benedekr. főgimnáziumi tanár. Győr.
 Both István, ref. főgimnáziumi tanár. Zilah.
 Bódiss Jusztin dr., benedekr. főiskolai tanár. Pannonhalma, Győrmegeye.
 Böhm Dezső dr., ev. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Veperléti-út 8.
 Böszörményi Sándor dr., áll. főreálisk. tanár. Budapest, I., Ráth György-u. 20.
 Brisits Frigyes. ciszt. főgimnáziumi tanár. Budapest, VIII., Horánszky-u. 6.
 Bucsy István, áll. főgimnáziumi tanár. Szeged, Vásárhelyi-sugarút. 32.
 Budaker Károly, felsőbb leányiskolai igazgató. Kőszeg.

Czapáry László dr., ciszt. plébános. Tárok Berénd, u. p. Ajka. Veszprém m.
 Czeizel János, felsőbb leányiskolai igazgató. Szeged.
 Czöbel Ernő dr., polgáriiskolai tanár. Budapest, VI., Andrássy-út 48.
 Csáraszky István dr., a Pázmányint. kormányzója. Wien, IX., Botlzmannng. 14.
 Császár Elemér dr., egyetemi magántanár. Budapest, I., Pauler-u. 4.
 Császár Ernő dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Felső erdősor 1.
 Császár Károly dr., tanár. Kolozsvár, Forduló-u. 6.
 Csefkó Gyula, polgáriiskolai tanár. Szeged, III. ker., polgári fiúiskola.
 Csipak Lajos dr., róm. kath. főgimnáziumi tanár. Csíkszereda.
 Csoma István ifj., földbirtokos. Abaújdevecser. U. p. Forróencs.
 Csoma József, földbirtokos. Abaújdevecser. U. p. Forróencs.
 Csuday Jenő dr., egyet. m. tanár. Budapest, VII., Laky Adolf-u. 4.
 Csura Miklós, róm. kath. főgimnáziumi tanár. Gyula.
 Csűrös Ferenc dr., ref. főgimnáziumi tanár. Debreczen.

Damján István, tanár. Borgóbeszterce.
 Danielisz Sándor, tanár. Sümeg.
 Dapsy Alice, tanár. Budapest, VII., Damjanich-u. 37.
 Darkó Jenő dr., egyetemi tanár. Debreczen.
 Deák Ferenc, áll. főgimnáziumi tanár. Fehértemplom.
 Demeter Béla, ref. főgimnáziumi tanár. Sepsiszentgyörgy.
 Demény Ervin, ev. főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Dengl János dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, V., Kádár-u. 10.
 Dengl János dr., keresk. akadémiai tanár. Budapest, V., Alkotmány-u. 11.

Dénes Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, V., Sziget-u. 40.
 Dézsi Lajos dr., egyetemi tanár. Kolozsvár. Erzsébet-út 16.
 Dingha Béla dr., ügyvéd. Budapest, VIII., Német-u. 32.
 Dittrich Vilmos dr., leánygimn. tanár. Budapest, IV., Veres Pálné-u. 36.
 Dobay Ferenc, könyvkereskedő. Gyula.
 Dobos Gerő tanárjelölt. Kolozsvár, Major-u. 5.
 Domanovszky Sándor dr., egy. tanár. Budapest, I., Attila-u. 13.
 Dósa Imre, Kocsér, Pest megye.
 Drodleff Károly, könyvkereskedő. Pozsony.
 Durkó Antal. Pápa. áll. tanítóképző intézet.

Ebergényi Miksa, róm. kath. papnövendék. Igló.
 Eckhard Sándor. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Eger Irén, tanár. Budapest, IX., Mester-u. 3.
 Ehrenstein Stella. Budapest, V., Alkotmány-u. 10.
 Elek Artur, író. Budapest, I., Mátray-u. 5.
 Elek Oszkár dr., áll. főreáliskolai tanár. Arad.
 Endrei Ákos, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Munkácsy-u. 26.
 Endrődi Sándor, képviselőházi naplószerkesztő. Budapest, II., Bimbó-u. 32.
 Ercebrucker Aladár. Kolozsvár. Kalazantinum.
 Erdélyi Amália, tanár. Budapest, VII., Hernád-u. 54.
 Erdélyi Irén, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Erdélyi Lajos dr., pedagógiumi tanár. Budapest, I., Győri-út 13.
 Erdélyi Pál dr., egyetemi könyvtárigazgató. Kolozsvár.
 Ernst Sándor dr., a kath. népszöv. igazg. Budapest, IV., Ferenciek-tere 7.
 Eszterházy Erzsébet grófnő. Sárosd, Fejérmegye.

Faith Ágoston, premontr. főgimnáziumi tanár. Nagyvárád.
 Faragó János, főgimnáziumi igazgató. Pápa.
 Farkas Imre, polgáriiskolai igazgató. Túrkeve.
 Farkas József dr., könyvtári tisztviselő. Arad, Kulturpalota.
 Farkas Lajos, ref. főgimnáziumi tanár. Hódmezővásárhely.
 Fazakas József dr., felsőbb leányiskolai tanár, Kolozsvár. Bethlen-u. 22.
 Fábián Imre, kegyesr. főgimn. tanár. Budapest. IV., Városház-tér 4.
 Fábry Edith, polgáriiskolai tanítónő. Sárospatak.
 Fehér Géza, felsőbb leányiskolai tanár. Mezőtúr.
 Fehér Miklós, áll. főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Fejes Áron, igazgató. Negyenyed. Tanítóképző intézet.
 Fejes György, tanító. Majs. Baranya vármegye.
 Fejér Adorján, ciszt. főgimnáziumi tanár. Baja.
 Fejérpataky László dr., egyetemi tanár. Budapest, VIII., Nemzeti Múzeum.
 Fekete József, tanár. Léva.
 Feleky Károly, színigazgató. New-York, 508. West 114. Street.
 Ferencz Géza, tanár. Ujpest, főgimnázium.
 Ferenczy József dr., műegyetemi tanár. Budapest, VII., Erzsébet-körút 1.
 Ferenczy Miklós dr., egyetemi könyvtári tisztviselő. Kolozsvár.

Ferenczi Zoltán dr., egyet. könyvtárigazgató. Budapest, IV., Ferenciek-tere 5.
 Fest Sándor dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VIII., Trefort-u. 8.
 Filipecz Ferenc, bölcsészethallgató. Budapest, VIII., Üllői-út 52/B.
 Firtos Ferenc, bölcsészethallgató. Budapest, VII., Aréna-út 36.
 Fóris Miklós, ref. főgimnáziumi tanár. Zilah.
 Földesi Gyula dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, V., Markó-utca 18.
 Förster Aurél dr., középiskolai tanár. Budapest, IV., Eskü-tér 8.
 Förstner Gyuláné dr., leányiskola-igazg. Budapest, VI., Bulyovszky-u. 10.
 Frecskay János, szab. hiv. főigazgató. Budapest, II., Lánchid-u. 6.
 Frenyó Lajos, ev. főgimnáziumi tanár. Eperjes.
 Friedreich Endre dr., kegyesr. főgimn. tanár. Budapest, IV., Városháztér 4.
 Fülöp Áron, képviselőházi könyvtárigazgató. Budapest, V., Országház.
 Fülöp Sándor, ref. főgimnáziumi tanár. Kiskunhalas.

Gaál Mózes, áll. főgimn. igazg. Budapest, X., Elnök-u. 13.
 Gagyhhy Dénes, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, II., Toldy Ferenc-u. 9.
 Galamb Sándor dr., áll. főreálisk. tanár. Budapest, V., Markó-u. 18.
 Galambos Dezső, főgimn. tanár. Makó.
 Garzó Béla, ref. főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 Gábor Ignác, internátus-igazgató. Budapest, VI., Munkácsy-u. 21.
 Gácsér Endre, érseki főgimnáziumi tanár. Nagyszombat.
 Gácsér József, benedekr. főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Gál Ferenc, róm. kath. főgimnáziumi tanár. Kézdivásárhely.
 Gálné Fekete Irén, Budapest, I. Albert-u 103.
 Gálos Rezső dr., felső keresk. isk. tanár. Nagykanizsa, 20. honvéd pótzászlóalj.
 Gárdonyi Albert dr., fõv. levéltáros. Budapest, IV., Központi városháza.
 Gárdonyi Géza, író. Eger.
 Gedai József, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Munkácsy-u. 26.
 Gerencsér István dr., tanítóképző-intézeti tanár. Kolozsvár, Eötvös-u. 7.
 Gesztési Gyula dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VII., Hársfa-u. 10/c.
 Giesswein Sándor dr., kanonok. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
 Gigante Silvino dr., áll. főgimnáziumi tanár. Fiume, Via De Amicis 3.
 Glatz Ernő dr., keresk. akadémiai tanár. Budapest, I., Istenhegyi-út. 4. c.
 Glatz Károly dr., közs. főreálisk. tanár. Budapest, VIII., Horánszky-u. 11.
 Gleiman János, egyetemi hallgató. Budapest, IX., Üllői-út 89.
 Gombocz Zoltán dr., egyetemi tanár. Kolozsvár.
 Gondán Felicián, ciszt. főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Gömöry János, ev. főgimnáziumi igazgató. Eperjes.
 Gorzó Gellért. Budapest, VIII. Horánszky-u. 6.
 Görög Imre dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, X. Szabóky-u. 53.
 Gragger Róbert dr., pedagogiumi tanár. Budapest, IV., Vámház-körút 7.
 Grauer Vilmos dr., gyáros. Budapest, VIII., Rákóczi-út 45.
 Greksa Kázmér dr., egyetemi tanár. Zágráb, Gric. br. 1.
 Gretzmacher Jenő, ev. főgimn. tanár. Budapest, VII., Városligeti-fasor 19.
 Gulyás István dr., ref. főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Gulyás Pál dr., múzeumi őr. Budapest, VIII., Salétrom-u. 10.

Gyalui Farkas dr., egyetemi könyvtárigazgató. Kolozsvár, Fadrusz-u. 6.
 Gyöngyössy László dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Mozdony-u. 21.
 Gyöngyösi Mária Piroska, iskolanővér. Temesvár, Józsefváros.
 György Ferenc, ref. főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 György Lajos, tanár. Budapest, VIII., Trefort-u. 8.
 Gyulai Ágost dr., pedagógiumi tanár. Budapest, I., Lógody-u. 33.

Haid Ferenc, egyetemi hallgató. Budapest,
 Hajas Béla, ev. főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Hajnóczi Iván dr., felső kereskedelmi igazg. Kecskemét.
 Halasi Dávid, ügyvéd. Zombor.
 Halasi Lipót, ügyvéd. Nyitra. Vármegye-u. 5.
 Hankiss János, bölcsészethallgató. Budapest, I. Ménesi-út 11.
 Haraszi Gyula dr., egyetemi tanár. Budapest, I., Városmajor-u. 28.
 Harmos Sándor dr., tanítóképző-int. tanár. Budapest, VIII., Tavaszmező-u. 19.
 Harsányi István, ref. főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Hartyáni Zoltán, bölcsészethallgató. Cegléd.
 Haszlinger József, áll. főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Havas István, polgáriiskolai igazgató. Budapest, II., Batthyány-u. 8.
 Hegedűs István dr., egyetemi tanár. Budapest, I., Jolán-u. 12.
 Heimann János, egyetemi hallgató. Budapest, IX., Üllői-út 89/c.
 Heinlein István, egyetemi tanár. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Heinrich János dr., keresk. akad. tanár. Budapest, V., Alkotmány-u. 11.
 Hellebrant Árpád, akad. könyvtárnok. Budapest, VIII., Baross-u. 84.
 Hettesheimer Ernő, tanár. Debreczen, Darabos-u. 61.
 Hidvégi József, Budapest, VIII., József-u. 52.
 Hoffmann Frigyes dr., Eötvös-koll. tanár. Budapest, VI., Szondy-u. 45.
 Horger Antal dr., Erzsébet-nőiskolai tanár. Budapest, VII., István-út 93.
 Horváth Cyrill, főreálisk. igazgató. Budapest, VIII., Horánszky-u. 6.
 Horváth Ferenc, ref. főgimnáziumi igazgató. Karczag.
 Horváth Lajosné. Margitta, Biharmegye.
 Hörl Gyula, jézustársasági főgimnáziumi tanár. Kalocsa.
 Huszár György, ref. főgimnáziumi tanár. Nagykovács.
 Huszti József dr., kath. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Oszlop-u. 35.
 Husztiné Révhegyi Rózsa dr. Budapest, I., Átlós-út 1.

Ihász Ferenc, tanítóképző-intézeti tanár. Sopron.
 Illés Gyula, ref. főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 Imre Lajos dr., ref. főgimnáziumi igazgató. Hódmezővásárhely.
 Imre Sándor dr., egyetemi magántanár. Budapest, I., Mozdony-u. 23.
 Isoz De Chateau Kálmán, múzeumi titkár. Budapest, VIII., Nemzeti Múzeum.
 Istók János, szobrászművész. Budapest, I., Attila-körút 32.

Jablonkay Gábor, S. I. kath. főgimnáziumi igazgató. Pécs.
 Jakab Ödön, nyug. főreáliskolai tanár. Budapest, VI., Vörösmarty-u. 11.
 Jákó Károly, egyet. hallgató. Budapest.

- Jano István, ref. főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 Janovics Jenő dr., a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója. Kolozsvár.
 Jánosi Benedek, ciszt. rendi papnövendék. Palotaufalu. Csillag-u. 8.
 Jánosi Béla, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, II., Toldy Ferenc-u. 9.
 Jénáki Ferenc dr., főgimnáziumi tanár. Brassó, román. kath. plébánia.
 Jékely Lajos, ref. főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 Józsa Dezső, bölcsészethallgató. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 47.
 Józsa Gyula, ref. lelkész. Szilágysomló.
 Jung Benedek dr., benedekr. főiskolai tanár. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Jusztus Hajnalka, tanárnő. Budapest, VII., Damjanich-u. 7.
- Kaposi József, író. Budapest, VIII., József-körút 77.
 Kapossy Lucián dr., ref. főgimnáziumi tanár. Pápa.
 Kaprinai Krisztina, polgári iskolai igazgató. Rákosszentmihály.
 Kara Ferenc, áll. főreáliskolai tanár. Versecz.
 Karácsonyi János, kanonok. Nagyvárad.
 Kardeván Károly dr., áll. főreáliskolai tanár. Lőcse.
 Kardos Albert dr., áll. főreáliskolai igazgató. Debreczen.
 Kardos Gyula dr., premontr. főgimnáziumi tanár. Kassa. Fő-út 71.
 Kardos Lajos, tanár. Debreczen. Főreáliskola.
 Karl Lajos dr., egyetemi tanár. Kolozsvár.
 Katz G. könyvtáros, Budapest, V. Dorottya-u. 12.
 Kádár Ferenc, román. kath. főgimnáziumi tanár. Csikszereda.
 Kádár Ilona, Pozsony. Széchenyi-u. 3.
 Kádár Jolán dr., Wien. Wickenburgerg. 3. III. Mädcheninternat. Moll-Dalmer.
 Kádár Titusz. fg. tanár, Kőszeg.
 Kállay Erzsébet. Nógrádbereczel, Nógrádmegye.
 Kállay Lenke. Nógrádbereczel, Nógrádmegye.
 Kálmány Lajos, népköltésgyűjtő. Szeged. Oltványi-u. 2.
 Károlyi Árpád dr., cs. és kir. udv. tan. Wien, I., Minoriten-Platz 1.
 Károlyi Gyuláné grófné. Aradmácsa, Aradmegye.
 Kassay Lajos, igazgató. Csikszereda.
 Katona Bernardin, ciszt. r. tanár. Előszállás. Fejér m.
 Keglevich Istvánné grófné. Ipolykürt, Nógrádmegye.
 Keglevich Miklósné grófné. Egreskáta, u. p. Nagykáta.
 Kelecsényi János dr., leánygimnáziumi tanár. Budapest, IV., Váci-u. 43.
 Kelecsényi Rezső, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Lövház-u. 16/a.
 Kelemen Béla, áll. főreáliskolai igazgató. Székesfehérvár.
 Keller Imre, felsőbb leányiskolai igazgató. Mezőtúr.
 Kemény János, főgimnáziumi tanár. Máramarossziget.
 Kemény Kolumbán dr., benedekr. főgimnáziumi tanár. Győr.
 Kepes Ernő, tanár. Budapest, II., Enyedi-u. 13.
 Kepes Ilona dr., polgári leányiskolai tanár. Budapest, VI., Kmetty-u. 14.
 Kerekes György. Budapest, VII., Thököly-út 57.
 Kertész Manó dr., polgári iskolai tanár. Budapest, V., Solyom-u. 18.
 Kéki Lajos dr., egyet. m. tanár. Budapest, VIII., Mátyás-tér 16.

- Képesy Béla, polgári iskolai tanár. Fiume.
- Khim Antal, tanítóképző-intézeti tanár. Stubnya. Turóczmegye.
- Király György dr., közs. főreálisk. tanár. Budapest, VII., Nefelejcs-u. 32.
- Király László, áll. főreáliskolai tanár. Arad.
- Kirchner Béláné, Budapest, VI., Felső erdősor 3.
- Kirchner Dániel. Losoncz.
- Kirchner Gyula, tanárjelölt. Berzété. Gömör m.
- Kisparti János, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Vác.
- Kiss Albert, ev. főgimnáziumi tanár. Igló.
- Kiss Ernő dr., unit. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
- Kiss Ferenc, tanárjelölt. Budapest, I., Ménesi-út 11.
- Kiss Gábor, polgári iskolai tanár. Kézdivásárhely.
- Kiss István, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Szeged.
- Kiss István dr., egyetemi tanár. Debreczen.
- Kiss Szerafin, benedekr. főgimnáziumi tanár. Győr.
- Kiszely Valéria, felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, VI., Teréz-körút 44.
- Klauber Frigyes, áll. főreáliskolai tanár. Eger.
- Klár Gyula, joghallgató. Nyiregyháza.
- Klebersberg Kuno gróf, dr., államtitkár. Budapest, IV., Ferenciek-tere 9.
- Klemm Antal, benedekr. főiskolai tanár. Pannonhalma, Győrmege.
- Klepp Péter, ref. segédlelkész. Torzsa, Bács-Bodrogmegye.
- Koczogh András dr., áll. főreálisk. tanár. Budapest, II., Toldy Ferenc-u. 9.
- Kocsis Lénárt dr., benedekr. főgimnáziumi tanár. Sopron.
- Kohányi Menyhért, felső kereskedelmi iskolai tanár. Temesvár.
- Komlóssy Gyula, adóhivatali főtiszt. Beregszász.
- Komlós Aladár, tanárjelölt. Losoncz, Jókai-u. 2.
- Komor Zoltán, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
- Konczek Kálmán, községi főgimnáziumi tanár. Szabadka.
- Konsza Samu, ref. főgimnáziumi tanár. Szászváros.
- Kónya Sándor, ref. főgimnáziumi tanár. Karczag.
- Kornis Gyula dr., egyet. tanár. Pozsony. Ujtelep 3.
- Korpás Ferenc, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VII., Barcsay-u. 5.
- Kósa Vince, polgári iskolai tanár. Hajdúszoboszló.
- Kovács Dezső dr., áll. főgimnáziumi tanár. Szolnok.
- Kovács Gergely, áll. főgimnáziumi igazgató. Fehértemplom.
- Kovács Sándor, ev. theologiai akadémiai tanár. Pozsony, Konvent-u. 11.
- Kováts Antal, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Nagykanizsa.
- Kozák Lajos, dr., tanár. Budapest, II., Ilona-u. 4.
- Kozma Andor, író. Budapest, I., Gellért-tér 3.
- Kőrös Endre, dr., tanítónőképző-intézeti igazgató. Pápa.
- Kőrösi Margit, polgári leányiskolai tanár. Budapest, VII., Thököly-út 101.
- Kőszegfalvi Flóris, polgári iskolai tanár. Fiume.
- Kräuter Ferenc dr., közs. főreáliskolai tanár. Budapest, VIII., Horánszky-u. 11.
- Kreszta Riza, felsőbb leányiskolai tanár. Máramarosziget.
- Kruschey Emil, kegyesr. tanárjelölt. Budapest, IV., Városház-tér 4.
- Kristóf György dr., ref. főgimnáziumi tanár. Szászváros.

Krompaszky Ede, polgári iskolai tanár. Turócszentmárton.
 Kulcsár Endre, ref. főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Kuncz Aladár dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, VI. Munkácsy-u. 26.
 Kupi Ferenc, polg. isk. tanárjelölt. Budapest, IV., Kecskeméti-u. 8.
 Künstler Irén, polgári leányiskolai tanár. Hosszúfalu, Brassó megye.
 Kürti Menyhért dr., ciszt. főgimnáziumi tanár. Eger.
 Küry Albert dr., Jász-Nagykún-Szolnok megye alispánja. Szolnok.

Laczkó Géza, felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, IV. Veres Pálné-u. 36.
 Lakatos Vince dr., premontr. főgimnáziumi tanár. Keszthely.
 Lampérth Géza dr., orsz. allevéltárnok. Budapest, I, Vár. Orsz. Levéltár.
 László Dániel, benedekr. főgimnáziumi tanár. Esztergom.
 Lázár Béla dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, VII., Erzsébet-körút 4.
 Leffler Béla, ev. főgimnáziumi tanár. Nyiregyháza.
 Lehel István dr., közs. főreáliskolai tanár. Budapest, VIII., Baross-tér 15.
 Lehr Albert, nyug. főgimnáziumi tanár. Budapest, X., Szabóky-u. 62.
 Lengyel Miklós dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, V., Markó-u. 31.
 Lenkei Henrik, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, V., Markó-u. 18.
 Lenz Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Margit-körút 23.
 Lersch Ernő dr., felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, II., Lövház-u. 22.
 Leyrer Mátyás, tanítóképző-intézeti tanár. Csurgó.
 Lékó Béla, róm. kath. papnövendék. Eger. Szeminárium.
 Léway Ede dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Nagy János-u. 37.
 Lindenschmidt Pál, tanár. Szabadka.
 Lobmayer Nándor, róm. kath. hittanár. Versecz.
 Loósz István, közs. főgimnáziumi tanár. Szabadka.
 Lőcsey Mária dr., tanár. Kiskunfélegyháza. Bathány-u. 23.
 Lux Gyula, tanítóképző-intézeti tanár. Kolozsvár, Magyar-u. 17.

Machát Albert, ev. főreáliskolai tanár. Nagyszeben.
 Madarász Flóris dr., ciszt. főgimnáziumi tanár. Eger.
 Madarász József, honvéd zászlós. Debreczen, Péterfia-u. 3. gyalogepr. pótsz.
 Maday Gyula dr., ref. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Lónyay-u. 4/c.
 Madzsar Gusztáv, áll. főgimnáziumi igazgató. Makó.
 Madzsar Imre dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Vérmező-út 16.
 Magyary-Kossa Gyula dr., főiskolai tanár. Budapest, VII., Rottenbiller-u. 23.
 Majorné Kenessey Anna, felsőbb leányisk. igazgató. Budapest, I., Attila-u. 111.
 Majtényi Géza, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Makoldy Sándor dr., áll. főreálisk. tanár. Budapest, VII., Dembinszky-u. 45.
 Marcsék Tibor dr., felsőbb leányiskolai tanár. Igló.
 Marczinkó Ferenc dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, I., Városmajor-u. 72.
 Marót Károly, áll. főgimnáziumi tanár. Czegléd.
 Maróthi Rezső dr., orsz. allevéltárnok. Budapest, I, Vár, Országos Levéltár.
 Matisz József, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 May Frigyesné Marcali Erzsi. Budapest, VIII., Röck Szilárd-u. 8.
 Mazuch Ede, főgimnáziumi tanár. Ungvár.

- Márki Sándor, egyetemi tanár. Kolozsvár.
 Márkus Győző. Budapest, VI., Felsőerdősor 48.
 Márton József dr., érseki főgimn. tanár. Budapest, II., Heltai Ferenc-u. 35.
 Máté Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Tölgyfa-u. 8.
 Mátrai Ferenc dr., kir. kath. főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Mátrai János, kegyesr. főgimn. tanár. Budapest, IV., Városháztér 4.
 Melich János dr., múzeumi igazgató-őr. Budapest, VIII., Nemzeti Múzeum.
 Metzingh Lajos, áll. polgári iskolai igazgató. Körmeny.
 Mészáros Gyula, izr. főreáliskolai igazgató. Vágújhely.
 Mészöly Gedeon dr., ref. főgimnáziumi tanár. Kúnszentmiklós.
 Mihályi Bálint, tanár. Losonc.
 Miklós Elemér dr., székesfőv. tanácsjegyző. Budapest, IV., Városház-u. 16.
 Miklós Ferenc dr., közs. főreálisk. tanár. Budapest, I., Mészáros-u. 12.
 Miklóssy Kálmán, középiskolai tanár. Liptószentmiklós. Főgimnázium.
 Mikó Stefánia, polgári iskolai tanár. Bártfa.
 Mildner Gyula, áll. főreáliskolai tanár. Pozsony, Szilágyi-u. 25.
 Minay Lajos, polgári iskolai tanár. Túrkeve.
 Mitrovics Gyula dr., könyvtárigazgató. Debreczen.
 Mixich Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Nagyszében.
 Mohai Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Munkács.
 Mokus Gyula, leánygimnáziumi tanár. Budapest, IV., Veres Pálné-u. 36.
 Molecz Béla, tanár. Szentcs.
 Molnár János, ref. lelkész. Monor, Pestmegye.
 Mórocz Emilián, benedekr. főgimnáziumi igazgató. Komárom.
 Morvay Győző dr., áll. főgimn. igazgató. Budapest, III., Zsigmond-u. 114.
 Müller Lajos, ref. főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
- Nádai Pál dr., iparműv. iskolai tanár. Budapest, VIII., Üllői-út 121.
 Nádler István, tanítóképző-intézeti tanár. Esztergom.
 Nagy András dr., határkapitány. Brassó.
 Nagy József dr., ref. főgimnáziumi tanár. Kiskunhalas.
 Nagy Lajos, ref. főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Nagy Sándor dr., ref. főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Námesy Medárd, ciszt. főgimnáziumi tanár. Székesfehérvár.
 Nelky István, benedekr. főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Nemeskey Gizella, polgári iskolai tanár. Budapest, I., Uri-u. 22.
 Négyesy László dr., egyetemi tanár. Budapest, VIII., Sándor-tér 4.
 Német Károly, kegyesr. főgimn. tanár. Budapest, IV., Városháztér 4.
 Németh Sámuel, ev. főgimnáziumi igazgató. Felsőölvő.
 Németh Sándor dr., főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Némethné Langheim Irma dr. Budapest, V., Vécsey-u. 3.
 Nikodémusz János, ev. főgimnáziumi tanár. Felsőölvő.
 Novák Béla dr., premontr. főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Novotha Andor, könyvkereskedő. Jászberény.
 Nuszbek-Székely Sándor dr., törv. bíró. Beregszász.

Obendorf Károly, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, I., Maros-u. 9.
 Oberle Károly, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, V., Mária Valéria-u. 10.
 Olgyai Bertalan dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, III., Zsigmond-u. 114.
 Orbán János, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Országh József, főreáliskolai tanár. Fiume. Via Petőfi 2.
 Osztójcs Tihamér dr., a szerb Matica főtktára. Ujvidék.
 Ozorai Lajos dr., áll. főgimnáziumi tanár. Temesvár.

Paál Antal, tanár. Budapest, I., Verpeléti-út 5.
 Paál Sándor, polgári iskolai tanár. Resiczabánya.
 Pais Dezső, áll. főgimnáziumi tanár. Czepléd.
 Pallós Albert, polgári és kereskedelmi leányiskolai igazgató. Kolozsvár.
 Panity Vukoszava, bölcsészethallgató. Budapest, VII., Akácfa-u. 6.
 Pap Illés dr., felső kereskedelmi iskolai igazgató. Szolnok.
 Pap József dr., érseki udvari káplán. Eger.
 Pap Károly dr., egyetemi tanár. Debreczen. Péterfia-u. 71.
 Papp Demjén, főgimnáziumi tanár. Nyitra.
 Papp Ferenc dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, II., Vérmező-út 10—12.
 Pap József dr., felsőbb leányiskolai tanár. Kolozsvár.
 Paulovits István dr., ev. főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Paupert József, áll. főgimnáziumi tanár. Szeged, Tisza Lajos-körút 9.
 Pálfi Márton, unit. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Pápay Géza, áll. főgimnáziumi tanár. Ujpest, Löwy-u. 12.
 Pápay Gyula, tanár. Szolnok.
 Pápay József dr., egyetemi tanár. Debreczen.
 Párkányi Norbert, ciszt. főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Pásthy János, ref. főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 Pásztor Mihály, ev. főgimnáziumi tanár. Rozsnyó.
 Pável Ágoston tanár. Dombóvár.
 Pekár Gyula, író. Budapest, VIII., Röck Szilárd-u. 32.
 Perényi József dr., kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Perepatits István dr., áll. főreáliskolai igazgató. Szombathely.
 Perhács Sándor, áll. főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Petri Mór dr., kir. tanfelügyelő. Budapest, VI., Lehel-u. 8/a.
 Pitroff Pál dr., áll. főreáliskolai tanár. Győr.
 Pivány Jenő, író. Philadelphia, Pa. 904 Spruce Street.
 Plechl Béla dr., képviselőházi könyvtártiszt. Budapest, V., Országház.
 Pócza Géza, áll. főgimnáziumi tanár. Gyöngyös.
 Podmaniczky Gézáné báróné. Kiskartal, Pestmegye.
 Pokoly József, egyetemi tanár. Debreczen.
 Popovics Lázár dr., miniszteri fogalmazó. IV., Veres Pálné-u. 17.
 Potzta Ferenc, tanítóképző-intézeti tanár. Kalocsa.
 Pötz Edgár, ciszt. főgimnáziumi tanár. Székesfehérvár.
 Prodán János, miniszteri számellenőr. Budapest, V., Váci-körút 54.
 Putnoki Imre, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Márvány-u. 35.
 Pütkösti Mária, polg. isk. tanár. Budapest, VIII., Mikszáth Kálmán-tér 1.

- Rab István, ref. főgimnáziumi tanár. Szatmárnémeti.
 Radnai Oszkár dr., tanítóképző-int. tanár. Budapest, VIII., Mikszáth-tér 2.
 Radvánszky Jánosné báróné. Pusztavarsány, u. p. Hatvan, Pestmegye.
 Raj Ferenc, ügyvédjelölt. Budapest, VI., Bulyovszky-u. 26.
 Rajka László. Kolozsvár. Jókai-u. 25.
 Rakodeczay Pál, tanár. Szentendre.
 Raksányi Mária, tanár. Budapest, I., Átlós-út 54.
 Ravasz Árpád, ref. főgimnáziumi igazgató. Budapest, IX., Lónyay-u. 4.
 Rákossy Gyula, vívómester. Budapest, IV., Havas-u. 3.
 Ráth Mór, könyvkereskedő. Budapest, IV., Váci-u. 30.
 Reichard Piroska, tanár. Budapest, VII., Rottenbiller-u. 10.
 Rell Lajos dr., ev. főgimnáziumi tanár. Békéscsaba.
 Remenák Elek dr., kórházi főorvos. Békéscsaba.
 Resch Aurél dr., kir. kath. főgimnáziumi igazgató. Szakolecza.
 Rexa Dezső dr., vármegyei levéltárnok. Székesfehérvár.
 Rédei Kornél dr., premontr. főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.
 Rédey Tivadar dr., múzeumi tisztviselő. Budapest, VIII., Baross-u. 77.
 Réger Béla dr., kir. kath. főgimnáziumi tanár. Pozsony, Vármegyház-tér 11.
 Révy Ferenc, felsőbb leányisk. főigazgató. Budapest, VI., Andrássy-út 65.
 Riegler Ernő, tanár. Budapest, IV., Veres Pálné-u. 36.
 Rietly Károly, kegyesr. főgimnáziumi igazgató. Kolozsvár.
 Roboz Andor, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, VI., Bulyovszky-u. 26.
 Roheim Géza, egyetemi hallgató. Budapest, VIII., Hermina-út 35.
 Roth Jenő, tanárjelölt. Pápa.
 Rozsondai Viktor, főgimnáziumi tanár. Fogaras.
 Rubinyi Mózes dr., c. igazgató. Budapest, VI., Andrássy-út 14.
 Ruzsonyi Béla, áll. főgimnáziumi tanár. Szentgotthárd.
- Sajó Sándor, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, III., Lajos-u. 68.
 Samu János, ref. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Lónyay-u. 4c.
 Sarkadi Nagy János, ref. főgimnáziumi tanár. Hajduböszörmény.
 Sarlot Ida. Budapest, I. Gellérthegy-u. 27.
 Sas Andor dr., tanár. Budapest, V., Pannónia-u. 2.
 Sasváry Józsefné dr., Budapest, VI., Magyar-u. 24.
 Sági István, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Verpeléti-út 10.
 Sándor Mór, bankigazgató. Szécsény, Nógrádmegye.
 Sárkány Alfréd dr., miniszteri fogalmazó. Budapest, I., Attila-u. 23.
 Schiller István. Budapest, VII., Thököly-út 81.
 Schmack Alerina, irgalmas nővér. Léva. Polgári leányiskola.
 Schmidt Pál, áll. főgimnáziumi tanár. Újpest.
 Schöpflin Aladár, író. Budapest, IX., Ráday-u. 59.
 Schuschny Henrik dr., orvos. Budapest, VI., Nagymező-u. 49.
 Schwarcz Károly, könyvkereskedő. Sopron.
 Sebestyén Erzsébet, tanár. Budapest, VII., István-út 93.
 Sebestyén Gyula dr., múzeumi igazgatóőr. Budapest, VIII., M. N. Múzeum.
 Sebestyén Julia, polgári leányiskolai tanár. Budapest, IV., Vámház-körút 12.

- Seprődi János, ref. főgimnáziumi tanár, Kolozsvár, Fazekas-u. 17.
 Sik Sándor dr., kegyesr. főgimn. tanár. Budapest, IV., Városháztér 4.
 Sikabonyi Antal dr., múz. tisztviselő. Budapest, VIII., Nemzeti Múzeum.
 Simay Viktor, bölcészethallgató. Budapest, I., Fehérvári-út 17.
 K. Simon Károly, bölcészethallgató. Debreczen, László-u. 14.
 Simon László dr., középiskolai tanár. Aranyos-Marót.
 Simonfi János, ref. főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Simonyi Zsigmond dr., egyetemi tanár. Budapest, IV., Ferencz József-part 27.
 Singer János, bölcészethallgató. Budapest, VII., Erzsébet-körút 36.
 Singer és Wolfner, könyvkiadó. Budapest, VI., Andrásy-út 10.
 Sipos Katalin, tanárnő. Fehértemplom. Temes vármegye.
 Sipőtz Pál, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Üllői-út 119.
 Solymossy Sándor dr., építő iparisk. tanár. Budapest, VII., Mexikói-út 52.
 Somló Sándor, a Szini Akadémia igazg. Budapest, I., Krisztina-körút 157.
 Söjtöri Károly, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Springer Stefánia, felsőbb leányisk. tanár. Budapest, VI., Vörösmarty-u. 49.
 Steuer János, nyug. tanár. Ujszentanna, Aradmegye.
 Strauch Béla, tanár. Budapest, II., Zsigmond-u. 14.
 Suhajda Lajos, ev. főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Sümegi Gyula, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Veszprém.
 Szabó Adorján, premontr. főgimnáziumi tanár. Kassa.
 Szabó Ernő dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, I. Fehérvári-út 15/b.
 Szabó István, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 S. Szabó József, ref. főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Szabolcsi Lajos dr., író. Budapest, V., Személynök-u. 25.
 Szakács Béla, benedekr. főgimnáziumi tanár. Győr.
 Szalay István, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Szalay József dr., rendőr-főkapitány. Szeged.
 Szalai Károly, polgári iskolai igazgató. Rákospalota. Dobó-u. 4.
 Szapáry Lajosné grófnő, Sárosd, Fejérm.
 Szádeczky Béla dr., egyetemi könyvtári tisztviselő. Kolozsvár.
 Szántó Zsigmond dr., áll. főgimnáziumi tanár. Lugos.
 Szász Béla dr., kir. ítélőtáblai bíró. Budapest, I., Fehérvári-út 10.
 Szász Károly dr., a képviselőház alelnöke. Budapest, I., Ág-u. 4.
 Szegő Albert, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Szegő Ferenc, főiskolai hallgató. Budapest, V., Ügynök-u. 19.
 Szekfü Gyula dr., levéltárnok. Wien. I., Minoritenplatz. 1. Hofarchiv.
 Szemere Samu dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, V., Markó-u. 18.
 Szemkő Aladár, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Munkácsy-u. 26.
 Szendrey Zsigmond, tanár. Nagyszalonta.
 Szenészi Gyula, ref. főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Szentgyörgyi László dr., áll. főgimnáziumi tanár. Temesvár.
 Szentiványi Béla, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Magyaróvár. Moson vm.
 Szentiványi Róbert dr., a Batthyány-intézet igazgatója. Gyulafehérvár.
 Szentpétery Imre dr., egyetemi m. tanár. Budapest, V., Markó-u. 31.
 Szerető Géza, bölcészethallgató. Budapest, V., József-tér 12.

Széchy Miklós, polgári fiúiskolai igazgató. Hajdúszoboszló.
 Székely Erzsébet, bölcsészethallgató. V., Budapest, Váci-út 70.
 Székely Simon, polgári iskolai igazgató. Debreczen.
 Szigetvári Iván dr., áll. középiskolai tanár. Budapest, V., Koráll-u. 9.
 Sziklai Jenő. Eperjes.
 Szilágyi Vilmos, a Vígsház főrendezője. Budapest, IV., Szervita-tér 2.
 Szilárd Kata dr., középiskolai tanár. Budapest, VI., Bulyovszky-u. 10.
 Szilárd Leó, főgimnáziumi tanár. Keszthely.
 Szily Kálmán dr., a M. T. Akadémia főkönyvt. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Szinger Kornél, kegyesr. főgimnáziumi igazgató. Mernye. Somogy vm.
 Szinnyi Ferenc dr., egyetemi magántanár. Budapest, II., Lánchíd-u. 6.
 Szinnyi József dr., egyetemi tanár. Budapest, II., Bimbó-u. 24.
 Soják Rezső, főreáliskolai tanár. Arad.
 Szolár Ferenc dr., ev. főgimn. tanár. Budapest, VII., Városligeti fasor 19.
 Szolchányi Károly, író. Páris.
 Szomolányi József, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 Szontágh Katalin, tanár. Budapest, VII., István-út 93.
 Szóts Gyula, áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, V., Markó-u. 31.
 Szutor Zoltán, áll. főgimnáziumi tanár. Beregszász.
 Szviersényi Zoltán, főgimnáziumi tanár. Nagykanizsa.

Takács Menyhért dr. jászóvári prépost, Jászó, Abaujtorna vm.
 Tanács Imre, tanítóképző-intézeti tanár. Sárospatak.
 Telkes Sándor, áll. főgimnáziumi tanár. Beregszász.
 Terbócz Ilonka. Budapest, II., Albrecht-út 9.
 Tettamanti Béla, áll. főgimnáziumi tanár. Makó.
 Thallóczy Lajos dr., pénzügymin. osztályfő. Wien, Johannesgasse 6.
 Thaly Loránt dr., kórházi főorvos. Budapest, I., Fehérvári-út 51.
 Theisz Jenő, áll. főreáliskolai tanár. Budapest, II., Fillér-u. 40.
 Thienemann Tivadar dr., tanár. Budapest, III., Szentendrei-u. 70.
 Thury Zsigmond, ref. főgimnáziumi tanár. Kiskúnhalas.
 Tihanyi Gál dr., benedekr. plébános. Balatonedréd.
 Timár Kálmán, gyárigazgató. Kalocsa.
 Tisza Lajos gróf, Kocsord, Szatmármegye.
 Tolnai Adél, polgári iskolai tanárnő. Ujpest, Dessewffy-u. 31.
 Tolnai Vilmos dr., Erzsébet-nőisk. tanár. Budapest, VII., Damjanich-u. 44.
 Tomori Balázs, róm. kath. papnövendék. Jászóvár.
 Tompa Béla dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, III., Zsigmond-u. 114.
 Tones Gusztáv, felső kereskedelmi iskolai igazgató. Szabadka.
 Toperczer Valéria, tanár. Budapest, I., Fehérvári-út 43.
 Tordai Ányos dr., ciszt. főgimnáziumi tanár. Eger.
 Tóth András dr., felső keresk. isk. tanár. Budapest, I., Fehérvári-út 10.
 Tóth Gyula, róm. kath. lelkész. Tarnaméra, Hevesmegye.
 Tóth Gyula, gyakorló tanár. Budapest, VII., Ilka-u. 26.
 Tóth Jolán dr., Budapest, VIII., Hunyadi-u. 52.
 Tóth József, szentszéki ülnök, tanítóképző int. tanár. Szatmárnémeti.

Tóth Kálmán dr., polgármester. Karczag.
 Tóttósy Béla, polgári iskolai tanár. Budapest, I. Diószegi-út. Etelka-lak.
 Tráger Ernő dr., cs. és kir. pénzügym. sajtófőnök hely. Wien, Johannesg. 5.
 Trencaényi Károly, felső kereskedelmi iskolai tanár. Zombor.
 Trócsányi Zoltán dr., akad. könyvtártiszt. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Turóczi József dr., áll. főreáliskolai tanár. Temesvár.

Ujházi Pál, bölcsészethallgató. Kolozsvár.
 Ujhelyi Imre, polg. isk. tanár. Békéscsaba, Ferencz József-tér 26.
 Ujvári Mihály, tanítóképző-intézeti igazgató. Székelykeresztúr.
 Urbányi Karolin. Pozsony, Széchenyi-u. 3.

Vadász Norbert dr., premontr. főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Vajda Lajos. Budapest, VI., Bajza-u. 40.
 Vajticzky Emánuel, áll. főgimnáziumi tanár. Czepléd.
 Varga Bálint dr., ref. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Lónyay-u. 4.
 Varga Ignác, áll. főreáliskolai tanár. Déva.
 Vargha Gyula, kereskedelmi államtitkár. Budapest, II., Bimbó-u. 10.
 Vargha Zoltán dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, II., Bimbó-u. 10.
 Varjas Endre, tanár. Szatmárnémeti.
 Varju Elemér dr., Budapest, VIII., M. N. Múzeum.
 Vazáry Erzsébet, ref. tanítónőképzőintézeti tanár. Pápa.
 Váczy János dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, I., Szemlőhegy-u. 13.
 Vámos Etelka, bölcsészethallgató. Budapest, VIII., Rákóczi-tér 13.
 Várady István, ref. főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Váradi Ödön dr., ügyvéd. Nagyvárad.
 Várdai Béla dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Ferenc-tér 1.
 Velledits Lajos dr., közs. főreálisk. tanár. Budapest, VIII., Horánszky-u. 11.
 Vende Ernő dr., áll. főreáliskolai tanár. Pécs.
 Veress Samu dr., prot. főgimnáziumi igazgató. Rimaszombat.
 Verő Leó dr., áll. főreáliskolai tanár. Budapest, VI., Bulyovszky-u. 26.
 Versényi György dr., ny. felsőbb leányisk. igazg. Budapest, VI., Szondy-u. 44.
 Veszprémi Vilmos dr., áll. főreálisk. tanár. Budapest, VII., Dembinszky-u. 44.
 Végess Sándorné özv., felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, VIII., Práter-u. 23.
 Vértesy Dezső áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, IX., Üllői-út 121.
 Vértesy Jenő dr., egyetemi m. tanár. Budapest, I., Veperléti-út 5.
 Vidóczy Asztrik, benedekr. főgimnáziumi tanár. Komárom.
 Vilner Ferenc, tanár. Budapest, VI., Kmetty-u. 8.
 Vincze József dr., kegyesr. főgimn. tanár. Budapest, IV., Városháztér 4.
 Vincze László, kegyesr. főgimnáziumi tanár. Nagybecskerek.
 Vissnyovszky Rezső dr., kir. s. tanfelügyelő. Budapest, V., Visegrádi-u. 25.
 Viszota Gyula dr., áll. főgimnáziumi igazgató. Budapest, X., Füzér-u. 12.
 Vitéz A., könyvkereskedő. Kassa, Fő-u. 75.
 Voinovich Géza dr., író. Budapest, VIII., Sándor-u. 6.
 Vonház István dr., keresk. akad. tanár. Budapest, V., Alkotmány-u. 11.
 Vozáry Gyula, áll. főgimnáziumi tanár. Munkács. Kórház-u. 5.

Vozáry Gyula, egyetemi ellenőr. Budapest, IV., Egyetem-tér 4.
 Vörös M. Valéria, tanárnő. Pécs. Miasszonyunk-rendi tanítónőképző-intézet.
 Vörösváry Ferenc, bankigazgató. Budapest, IV., Egyetem-tér 5.

Waczulik László dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VI., Munkácsy-u. 26.
 Waldapfel János dr., áll. főgimnáziumi tanár. Budapest, VIII., Trefort-u. 8.
 Waldmayer Károly, az Osztrák-Magyar Bank titkára. Wien. I., Freuing 1.
 Wallentinyi Dezső, prot. főgimnáziumi tanár. Rimaszombat.
 Wallentinyi Samu dr., ev. főgimnáziumi tanár, Eperjes.
 Wähler Róbertné, felsőbb leányisk. tanár. Budapest, IV., Veres Pálné-u. 36.
 Wallisch Oszkár, tanárjelölt. Sopron.
 Weber Arthur, felsőbb leányiskolai tanár. Budapest, I., Kékgyólyó-u. 20.
 Weisskopf Lenke, bölcészethallgató. Budapest, VI., Nagy János-u. 3.
 Werner Adolf dr., ciszt. főgimnáziumi igazgató. Baja.
 Wolenszky Béla. Budapest, IV., Semmelweis-u. 17.

Zajzon Sándor, tanár. Kézdivásárhely.
 Zalai Mihály, ciszt. főgimnáziumi igazgató. Zirc.
 Závodszy Levente dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, VII., István-út 69.
 Zeyk Károlyné. Ajtony. Kolozsmegye.
 Zibolen Endre dr., áll. főgimn. tanár. Budapest, VIII., Tavaszmező-u. 17.
 Zolnai Béla dr., tanár. Budapest, IX., Üllői-út 21.
 Zoltvány Irén dr., a pannonhalmi főisk. igazg. Pannonhalma, Győr-megye.
 Zombory János dr., kir. kath. főgimn. tanár. Budapest, I., Albrecht-út 27.
 Zsigmond Ferenc dr., ref. főgimnáziumi tanár. Karczag.
 Zsigmond János dr., kegyesr. főgimnáziumi tanár. Veszprém.

VI. Rendkívüli tagok.

Bayer Alice, bölcészethallgató. Budapest, VI., Eötvös-u. 5.
 Bod Károly, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Debreczeni Ferenc, tanárjelölt. Nagyszalonta.
 Dörnyei Arisztid, joghallgató. Budapest, VIII., Szentkirály-u. 44.
 Eiszen Tibor, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Farkas Gyula, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Fellner Ferenc, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Frankl Miksa, orvostanhallgató. Budapest, IX., Pipa-u. 6.
 Freuszmuth Frigyes, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Gönczy István dr., Budapest, IV., Váci-u. 22.
 Gyomlay László, tanárjelölt. Szabadka. Pázmány-u. 34.
 Horváth Endre, bölcészethallgató. Budapest, I., Ménesi-út 11.
 Jancsik Mihály, bölcészethallgató. Debreczen. Ref. főiskola.
 Justus István. Budapest, VI., Andrássy-út 72.
 Kappel Gyula. Nagyvárad, Lukács György-u. 44.
 Kastner Jenő, Páris.
 Kovács Elek, bölcészethallgató. Kiskolcs. Szatmár várm.

Leichtner Ede, egyetemi hallgató. Budapest, V., Koháry-u. 19.
 Lówy Ödön. Budapest, VII., Peterdy-u. 18.
 Magyar László, bölcsészethallgató. Budapest, I., Kemenes-u. 4.
 Minkus Imre, egyetemi hallgató. Budapest, VI., Nagy János-u. 48.
 Moravcsik Gyula, bölcsészethallgató. Budapest, I., Ménési-út 11.
 Mornau József, bölcsészethallgató. Budapest.
 Oláh Sándor, bölcsészethallgató. Debreczen. Egyetem.
 Oroszlán Géza, egyetemi hallgató. Budapest, I., Fehérvári-út 56/A.
 Óváry Zoltán, bölcsészethallgató. Debreczen. Egyetem.
 Pikkelpaula, bölcsészethallgató. Budapest, IX., Üllői-út 85.
 Pongrácz Elemér, egyetemi hallgató. Budapest, II., Fő-u. 16.
 Putnoky Ödön, egyetemi hallgató. Budapest, IX., Remete-u. 24.
 Rákosi Tibor, egyetemi hallgató. Budapest, VIII., Népszínház-u. 47.
 Ruitz Alfonz, tanárjelölt. Liptószentmiklós.
 Sas István. Budapest, VIII., Népszínház-u. 40.
 Sándor Mór, tanárjelölt. Budapest, VII., Damjanich-u. 12.
 Szántó Miklós, joghallgató. Záhony u. p. Szögtanya.
 Szegszárdi József, tanárjelölt. Kolozsvár, Mátyáskirály-tér 7.
 Székely Károly. Losoncz, áll. tanítóképző-intézet.
 Szilasi Klára, bölcsészethallgató. Budapest, VIII., Rökk Szilárd-u. 17.
 Szolnoki János, bölcsészethallgató. Budapest, III., Lajos-u. 92.
 Takácsy Dénes, egyetemi hallgató. Gyula, Erkel-tér 2.
 Trombitás Gyula. München. Türkenstrasse 35.
 Ulreich Vilmos, bölcsészethallgató. Budapest, I., Ménési-út 11.
 Zádor Béla, tanárjelölt. Kolozsvár, Teleki-u. 3.
 Zolnai Dezső, bölcsészethallgató. Szentés, I., Kigyó-u. 4.

VII. Az Irodalomtörténet előfizetői.

Blancz József, könyvkereskedő. Pécs.
 Buzárovits Gusztáv, könyvkereskedő. Esztergom. (2 pld.)
 Döme Károly, könyvkereskedő. Nagyszalonta.
 Gansel Lipót, könyvkereskedő. Trencsén.
 Gibbon Albert, könyvkereskedő. Kolozsvár.
 Grill-féle könyvkereskedés. Budapest, IV., Dorottya-u. 2.
 Huszár István, könyvkereskedő. Nyitra.
 Kilián Frigyes, könyvkereskedő. Budapest, IV., Váci-u. 32. (4 pld.)
 Mildner Ferenc, könyvkereskedő. Kassa. (2 pld.)
 Nagel Ottó, könyvkereskedő. Budapest, IV., Ferenciek-tere 9.
 Németh József, könyvkereskedő. Budapest, I., Fehérvári út 15.
 Pfeifer Ferdinánd, könyvkereskedő. Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 7. (2 pld.)
 Pollatsek-féle könyvkereskedés. Temesvár. (2 pld.)
 Ranschburg Gusztáv, könyvkereskedő. Budapest, IV., Ferenciek-tere.
 Schell V. Károly, könyvkereskedő. Besztercze.
 Seraphin G. A., könyvkereskedő. Nagyszeben.
 Stark Ferenc, könyvkereskedő. Budapest, I., Krisztina-tér 7.

Stein János, könyvkereskedő. Kolozsvár. (2 pld.)
 Székely Dénes, könyvkereskedő. Székelyudvarhely.
 Széll Nándor, könyvkereskedő. Kecskemét. (2 pld.)
 Szolcsányi Gyula, könyvkereskedő. Eger.
 Teutsch Frigyes, könyvkereskedő. Segesvár.
 Thierring Gyula, könyvkereskedő. Sopron.
 Wolf Gyula, könyvkereskedő. Győr.

Alsókubin : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Arad : Városi közművelődési könyvtár.
 Arad : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Arad : kir. kath. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Arad : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Arad : közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Aszód : ev. főgimnázium tanári könyvtára.

Baja : ciszt. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Baja : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Balassagyarmat : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Balázsfalva : gör. kath. főgimnázium igazgatósága.
 Bártfa : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Békés : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Békéscsaba : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Békéscsaba : áll. polgári iskola tanári könyvtára.
 Békéscsaba : áll. felsőbb leányiskola igazgatósága.
 Beregszász : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Besztercebánya : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Besztercebánya : kir. kath. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Besztercebánya : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Besztercebánya : Ev. lyceum igazgatósága.
 Brassó : róm. kath. főgimnázium igazgatósága.
 Brád : áll. polg. fiúiskola igazgatósága.
 Budapest : Országos Kaszinó könyvtára. IV., Semmelweis-u. 1.
 Budapest : képviselőházi könyvtár. V., Országház.
 Budapest : egyetemi könyvtár. IV., Ferenciek-tere 5.
 Budapest : Eötvös-kollégium könyvtára. I., Ménesi-út 11.
 Budapest : Erzsébet-nőiskola tanári könyvtára. VII., István-út 63.
 Budapest : ciszt. tanárképző-intézet. VIII., Horánszky-u. 6.
 Budapest : kegyesr. Kalazantinum. IV., Városház-tér 4.
 Budapest : városi nyilvános könyvtár. IV., Gróf Károlyi-u. 8. I. sz. fiók.
 Budapest : áll. főgimn. tanári könyvtára. I., Attila-u. 1.
 Budapest : kir. kath. főgimn. tanári könyvtára. II., Ilona-u. 4.
 Budapest : áll. főgimn. tanári könyvtára. III., Zsigmond-u. 114.
 Budapest : áll. főgimn. ifj. könyvtára. III., Zsigmond-u. 114.
 Budapest : áll. főgimn. ifj. önképzőköre. III., Zsigmond-u. 114.

- Budapest: áll. főgimn. VIII. osztálya. III., Zsigmond-u. 114.
 Budapest: leánygimn. tanári könyvtára. IV., Veres Pálné-u. 36.
 Budapest: áll. főgimn. ifj. könyvtára. V., Markó-u. 29.
 Budapest: áll. főgimn. tanári könyvtára. VI., Munkácsy-u. 26.
 Budapest: áll. főgimn. ifj. könyvtára. VI., Munkácsy-u. 26.
 Budapest: áll. főgimn. ifj. önképzőköre. VI., Munkácsy-u. 26.
 Budapest: áll. főgimn. tanári könyvtára. VII., Barcsay-u. 5.
 Budapest: ág. ev. főgimn. tanári könyvtára. VII., Városligeti-fasor.
 Budapest: áll. főgimn. tanári könyvtára. VIII., Tavaszmező-u. 17.
 Budapest: gy. főgimn. tanári könyvtára. VIII., Trefort-u. 8.
 Budapest: áll. főgimn. tanári könyvtára. IX., Mester-u. 67.
 Budapest: ref. főgimn. tanári könyvtára. IX., Lónyay-u. 4.
 Budapest: ref. főgimn. ifj. önképzőköre. IX., Lónyay-u. 4.
 Budapest: áll. főgimn. tanári könyvtára. X., Füzér-u. 12.
 Budapest: áll. főreálisk. tanári könyvtára. II., Toldy Ferenc-u. 9.
 Budapest: áll. főreálisk. tanári könyvtára. IV., Reáltanoda-u. 7.
 Budapest: áll. főreálisk. tanári könyvtára. VI., Buljovszky-u. 22.
 Budapest: áll. főreálisk. ifj. könyvtára. VI., Buljovszky-u. 22.
 Budapest: áll. főreálisk. ifj. önképzőköre. VI., Buljovszky-u. 22.
 Budapest: közs. főreálisk. tanári könyvtára. VIII., Horánszky-u. 22.
 Budapest: közs. főreálisk. ifj. könyvtára. VIII., Horánszky-u. 22.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. II., Ponty-u. 1.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VI., Izabella-u. 46.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VIII., Vas-u.
 Budapest: közs. női keresk. iskola tanári könyvtára. IX., Mester-u. 27.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. IX., Mester-u. 56.
 Budapest: közs. felsőbb leányiskola tanári könyvtára. I., Iskola-tér 1.
 Budapest: közs. felsőbb leányiskola tanári könyvtára. IV., Váci-u. 43.
 Budapest: közs. leánygimnázium tanári könyvtára. IV., Váci-u. 43.
 Budapest: felsőbb leányisk. tanári könyvtára. IV., Veres Pálné-u. 36.
 Budapest: felsőbb leányisk. tanári könyvtára. VI., Andrassy-út 65.
 Budapest: Jézutársasági egyetemi hallgatók. VIII., Mária-u. 25.
 Budapest: izr. tanítóképző-int. tanári könyvtára. VIII., Röck Szilárd-u. 26.
 Budapest: róm. kath. tanítónőképző tanári könyvtára. IX., Gyep-u. 23.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. I., Fehér sas-tér 3.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. II., Medve-u. 5.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. III., Kiskorona-u. 10.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. V., Honvéd-u. 27.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. V., Pannonia-u.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VI., Nagymező-u. 1.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII., Egressy-út.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII., Wesselényi-u. 38.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII., Kertész-u. 30.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII., Rottenbiller-u. 35.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII., Damjanich-u. 43.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII., Homok-u. 9.

Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII., Német-u. 44.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII., Práter-u. 15.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII., Üllői-út 54.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII., Knezits-u. 17.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. IX., Gyáli-út.
 Budapest: közs. polgári fiúiskola tanári könyvtára. X., Százados-u.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. I., Böszörményi-út.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. I., Koronaőr-u. 3.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. I., Fehérvári-út 60.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. II., Batthyány-u. 8.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. II., Szegényház-u.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. III., Zsigmond-tér.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. IV., Papnövelde-u. 6.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. V., Vadász-u. 31.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VI., F. erdősor 20.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VI., Váczi-körút 23.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VI., Üteg-u. 14.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VII., Dohány-u. 32.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VII., Aréna-út 25.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VII., Peterdy-u. 17.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VII., Egressy-út 71.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VII., Hungária-út.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII., Práter-u. 15.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII., Csokonai-u. 6.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. IX., Sz. L' szló-tér.
 Budapest: közs. polgári leányisk. tanári könyvtára. VIII., Tisz Kálm-tér.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. IX., M ter-u.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. X., Banya-u. 2.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. X., Elnök-u.
 Budapest: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára. X., Százados-u.

Cegléd: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Csáktornya: áll. tanítóképző-intézet igazgatósága.
 Csorna: premontr. székház könyvtára.
 Curgó: ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Debreczen: ref. kollégium anyakönyvtára.
 Debreczen: ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Debreczen: áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Debreczen: ref. felsőbb leányiskola igazgatósága.
 Debreczen: Svetits-intézet polgári leányiskolája.
 Dés: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Déva: áll. főreáliskola igazgatósága.

Eger: áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Eger: róm. kath. felsőbb leányiskola tanári könyvtára.

Eperjes: Széchenyi-Kör könyvtára.
 Erzsébetváros: áll. főgimnázium igazgatósága.
 Erzsébetváros: áll. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Esztergom: közs. főreáliskola ifjúsági könyvtára.
 Esztergom: vizivárosi róm. kath. polgári leányiskola igazgatósága.
 Érsekujvár: közs. róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Érsekujvár: Megváltóról nevezett nővérek zárdájának könyvtára.

Fiume: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Fiume: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Fiume: felsőbb leányiskola tanári könyvtára. Via Clotilde.
 Fiume: tengerészeti akadémia tanári könyvtára.
 Fogaras: áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Gödöllő: minorita-rendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyergyószentmiklós: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Győr: áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Gyöngyös: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyula: róm. kath. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Gyula: róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyulafehérvár: róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.

Hajdúnánás: ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Hódmezővásárhely: ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Ipolyság: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Jászberény: áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Kalocsa: Miasszonyunk-zárda ifjúsági önképzőköre.
 Kaposvár: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kaposvár: felső keresk. iskola tanári könyvtára.
 Karánsebes: áll. főgimnázium igazgatósága.
 Karczag: ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Karczag: ref. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
 Kassa: Szent Orsolyarendi rendház igazgatósága.
 Kassa: Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum könyvtára.
 Kassa: áll. felsőbb leányiskola tanári könyvtára.
 Kecskemét: kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kecskemét: főreáliskola igazgatósága.
 Késmárk: ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Késmárk: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Késmárk: ev. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Kézdivásárhely: róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kiskúnfélegyháza: róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kiskúnfélegyháza: áll. tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Kisszeben: kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.

Kisújszállás : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kisvárdá : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Kolozsvár : középiskolai tanárképző-intézet igazgatósága.
 Kolozsvár : bölcsészeti magyar irodalomtört. szeminárium.
 Kolozsvár : róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kolozsvár : unit. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kolozsvár : áll. tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Kolozsvár : ref. kollégium igazgatósága.
 Kolozsvár : Kereskedelmi Akadémia.
 Komárom : Komárom vármegye könyvtára.
 Komárom : benedekr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Körmöcbánya : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Körmöcbánya : polgári leányiskola igazgatósága.
 Kőszeg : benedekr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Kőszeg : róm. kath. tanítónőképző igazgatósága.
 Kúnszentmiklós : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Léva : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Léva : kegyesr. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Léva : áll. tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Liptószentmiklós : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Liptószentmiklós : áll. polgári fiúiskola igazgatósága.
 Losoncz : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Losoncz : tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Lőcse : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Lőcse : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Lugos : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Marosvásárhely : róm. kath. főgimnázium igazgatósága.
 Marosvásárhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : róm. kath. főgimnázium igazgatósága.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Mezőberény : polgári iskola tanári könyvtára.
 Mezőtúr : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : kir. kath. főgimnázium ifj. önképzőköre.
 Miskolc : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : áll. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Monor : polgári fiúiskola tanári könyvtára.

Nagybánya : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagybecskerek : róm. kath. főgimnázium igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főiskola igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagykálló : áll. főgimnázium igazgatósága.

Nagykároly : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykikinda : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykőrös : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagyrőcze : áll. felső kereskedelmi iskola igazgatósága.
 Nagyszeben : gör. kel. román szeminárium igazgatósága.
 Nagyszalonta : áll. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagyszalonta : közs. polgári leányiskola igazgatósága.
 Nagyszombat : érseki főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagytapolcsány : áll. polgári iskola igazgatósága.
 Nagyvárád : felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Naszód : alapítványi főgimnázium tanári könyvtára.
 Nyitra : róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.

Paks : áll. polgári fiúiskola tanári könyvtára.
 Pancsova : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pannonhalma : Szent-Benedekrend központi könyvtára.
 Pápa : benedekr. főgimnázium igazgatósága.
 Pápa : ref. főiskola tanári könyvtára.
 Pápa : ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat.
 Pápa : áll. tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Pápa : ref. tanítónőképző intézet tanári könyvtára.
 Petrozsény : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pozsony : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Pozsony : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Pozsony : áll. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Privigye : kegyesr. főgimnázium igazgatósága.

Rimaszombat : prot. főgimnázium tanári könyvtára.
 Rózsahegy : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Rozsnyó : róm. kath. főgimnázium ifj. önképzőköre.

Sárospatak : ref. főiskola központi könyvtára.
 Sárospatak : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Sárospatak : áll. tanítóképző intézet tanári könyvtára.
 Selmezbánya : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sepsiszentgyörgy : áll. tanítónőképző intézet tanári könyvtára.
 Sopron : benedekr. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Sopron : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sopron : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Sopron : áll. felsőbb leányiskola tanári könyvtára.
 Sopron : felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Sopron : legszentebb Megváltóról nevezett nővérek intézete.
 Szabadka : városi főgimnázium tanári könyvtára.
 Szabadka : városi felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Szabadka : áll. tanítónőképző intézet tanári könyvtára.
 Szamosujvár : főgimnázium igazgatósága.

Szászváros : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szászváros : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szeged : Somogyi-könyvtár.
 Szeged : róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szeged : áll. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szekszárd : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szekszárd : áll. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szentgyörgy : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelykeresztúr : unit. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszt. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszt. főgimnázium ifj. önképzőköre.
 Székesfehérvár : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : áll. főreáliskola ifjúsági önképzőköre.
 Székesfehérvár : Ferenc József nőnevelő-intézet igazgatósága.
 Szilágysomlyó : róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok : áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
 Szolnok : Szolnok vármegye alispáni hivatala.
 Szombathely : áll. főreáliskola igazgatósága.
 Szombathely : premontr. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szombathely : közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Szombathely : Vasvármegyei Kultur-Egyesület könyvtára.

Tata : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár : városi felsőkereskedelmi iskola ifjúsági önképzőköre.
 Torda : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Ujpest : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ujpest : áll. főgimnázium ifj. önképzőköre.
 Ujverbász : közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ungvár : kir. kath. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ungvár : kir. kath. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Ungvár : áll. főreáliskola igazgatósága.

Vágújhely : izr. főreáliskola tanári könyvtára.
 Veszprém : kegyesr. főgimnázium tanári könyvtára.
 Veszecz : közs. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Veszprém : áll. felsőkereskedelmi iskola tanári könyvtára.

Zalaegerszeg : áll. felső főgimnázium igazgatósága.
 Zalaegerszeg : polgári leányiskola tanári könyvtára.

Zenta: közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Zilah: ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Zirc: ciszterci-rendi apátság könyvtára.
 Zombor: közs. felsőkereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Zsolna: áll. főreáliskola tanári könyvtára.

VIII. Összegezés. Tiszteletpéldányok. Cserepéldányok.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése negyedik évében, 1915-ben: 1048 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 1, alapító tag: 24, rendes tag: 658, rendkívüli tag: 43, előfizető: 322. Összesen 1048 tag és előfizető.

A tagok közül egyetemi, műegyetemi és akadémiai tanár: 46, gimnáziumi és reáliskolai tanár: 331, felsőbb leányiskolai tanár: 45, felsőkereskedelmi iskolai tanár: 18, tanítóképző-intézeti tanár 18, polgáriiskolai tanár 38, egyéb tanintézeti tanár és tanító: 15, pap: 21, tisztviselő: 28, író: 15, művész: 4, földbirtokos: 21, kereskedő: 14, egyéb értelmiségi magánzó és nyugdíjas: 44, tanárjelölt, egyetemi, műegyetemi és akadémiai hallgató: 68.

Az előfizetők közül egyetem, műegyetem és akadémia: 8, gimnázium és reáliskola: 170, felsőbb leányiskola 14, felsőkereskedelmi iskola: 19, tanítóképző-intézet: 14, polgári iskola: 61, társaskör, múzeum és nyilvános könyvtár: 12, könyvkereskedők és magánosok 24.

A folyóirat 1200 példányban jelent meg. Ebből havonként 1048 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek és 68 példány ment szét a következő hatóságok, egyesületek, könyvtárak és szerkesztőségek címére:

Közkutatásügyi minisztérium könyvtára. Budapest, V., Báthory-u. 12.
 M. Tud. Akadémia könyvtára. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Budapest főváros könyvtára. Budapest, IV., Központi-városháza.
 Petőfi-ház könyvtára. Budapest, VI., Bajza-u. 21.
 Shakespeare-könyvtár. Budapest, IV., Ferenciek-tere 5.
 Otthon írók és hirlapírók köre. Budapest, VII., Dohány-u. 76.
 Budapesti Ujságírók Egyesülete. Budapest, VI., Nagymező-u. 36.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Budapest, VIII., Múzeum-körút 6.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Kolozsvár, Tudomány-egyetem.
 Polgári Iskolai Tanárjelöltek Köre. Budapest, I., Győri-út 13.

Akadémiai könyvkiadó hivatal. Budapest, V., Akadémia-u. 2.
 Athenæum könyvkiadó hivatala. Budapest, VII., Rákóczi-út 54.
 Franklin-Társulat könyvkiadó hivatala. Budapest, IV., Egyetem-u. 4.
 Lampel Róbert könyvkiadó hivatala. Budapest, VI., Andrássy-út 21.
 Révai Testvérek könyvkiadó hivatala. Budapest, VIII., Üllői-út 18.
 Szent István Társulat levelező osztálya. Budapest, VIII., Szentkirály-u. 28.

A Hét szerkesztősége. Budapest, VIII., Népszínház-u. 22.
 Az Ujság szerkesztősége. Budapest, VII., Rákóczi-út 54.
 Alkotmány szerkesztősége. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
 Budapesti Hírlap szerkesztősége. Budapest, VIII., Rökk Szilárd-u. 4.
 Magyarország szerkesztősége. Budapest, VI., Teréz-körút 19.
 Magyar Hírlap szerkesztősége. Budapest, V., Báthory-u. 3.
 Pesti Hírlap szerkesztősége. Budapest, V., V Vilmos császár-út 78.
 Pesti Napló szerkesztősége. Budapest, VI., Podmaniczky-u. 12.
 Világ szerkesztősége. Budapest, VI., Gyár-u. 4.

Adalékok Zemplénmegye Történetéhez szerkesztősége. Sátoraljaujhely.
 Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve szerkesztősége. Zombor.
 Corvina szerkesztősége. Budapest, VI., Aréna-út 84.
 Časopis Muzéalnej Slov. Spolocnosti szerkesztősége. Túrócszentmárton.
 Debreczeni Protestáns Lap szerkesztősége. Debreczen, Nyomtató-u. 9.
 Egyházi Közlöny szerkesztősége. Budapest, VIII., Eszterházy-u. 15.
 Erdélyi Múzeum szerkesztősége. Kolozsvár. Egyetemi könyvtár.
 Élet Szerkesztősége. Budapest, VII., Damjanich-u. 50.
 Genealogiai Füzetek szerkesztősége. Kolozsvár, Wesselényi Miklós-u. 7.
 Grafikai Szemle szerkesztősége. Budapest, VIII., Conti-u. 4.
 Hadtörténelmi Közlemények szerkesztősége. Bpest, VIII., Ludoviceum-u. 4.
 Huszadik Század szerkesztősége. Budapest, II., Pasaréti-út 79.
 Kalazantinum szerkesztősége. Kolozsvár, Piarista rendház.
 Katholikus Szemle szerkesztősége. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28.
 Keresztény Magvető szerkesztősége. Kolozsvár, Unitárius főiskola.
 Korrespondenzblatt Des Vereins F. S. L. szerkesztősége. Nagyszeben.
 Könyvtári Szemle szerkesztősége. Budapest, IV., Királyi Pál-u. 4.
 Közlemények Szepes Vármegye Multjából szerkesztősége. Lőcse.
 Magyar Figyelő szerkesztősége. Budapest, VI., Andrássy-út 16.
 Magyar Katonai Közlöny szerkesztősége. Budapest, VIII., Ludovika-Akadémia.
 Magyar Könyvszemle szerkesztősége. Budapest, VIII., M. Nemzeti Múzeum.
 Magyar Középiskola szerkesztősége. Budapest, VII., Ilka-u. 32.
 Magyar Kultúra szerkesztősége. Budapest, VIII., Horánszky-u. 20.
 Magyar Nyomdászat szerkesztősége. Budapest, VII., Miksa-u. 4.
 Magyar Társad. Szemle szerkesztősége. Budapest, V., Arany János-u. 1.
 Magyar-Zsidó Szemle szerkesztősége. Budapest, VII., Stefánia-út 16.
 Mult És Jövő szerkesztősége. Budapest, VI., Podmaniczky-u. 6.
 Múzeumi Értesítő szerkesztősége. Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 7.
 Néptanítók Lapja szerkesztősége. Budapest, VII., Thököly-út 42.
 Nyugat szerkesztősége. Budapest, I., Dezső-u. 7.
 Ország-Világ szerkesztősége. Budapest, V., Hold-u. 7.
 Orvosi Hetilap szerkesztősége. Budapest, IX., Knežits-u. 15.
 Pécsi Múzeum-Egyesület Értesítője szerkesztősége. Pécs, Szepessy-u.
 Protestáns Egyházi És Iskolai Lap szerkesztősége. Budapest, IX., Ráday-u. 28.
 Protestáns Szemle szerkesztősége. Kolozsvár. Bocskay-tér 1.

Református Szemle szerkesztősége. Kolozsvár.

Religio szerkesztősége. Budapest, IX., Mátyás-u. 28.

Sárospataki Református Lapok szerkesztősége. Sárospatak.

Theologiai Szaklap szerkesztősége. Pozsony, Kisfaludy-u.

Történeti Közlemények szerkesztősége. Kassa. Vármegyeiháza.

Uj Idők szerkesztősége. Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Uránia szerkesztősége. Budapest, VII., Izsó-u. 4.

Vasárnapi Ujság szerkesztősége. Budapest, IV., Vármegye-u. 11.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

AZ 'IRODALOMTÖRTÉNET' 1914. ÉVFOLYAMÁHOZ.

- Aachs Mihály 243.
 Aachs Mihály, ifj. 243.
 Ááron Péter Pál 243.
 Ááron Tivadar 243.
 Abafi Lajos 107, 153, 243.
 Abele, Matthias 486.
 Abonyi Lajos, pályája 20, 125.
 Abraham à Santa Clara 486.
A budai basa 164.
A Cél 20, 45, 121, 264, 472.
Acta Sanctorum 425.
 Adányi András, *Fastorum Hungariae pars I. et II.* 38.
 Adelung 90, 428, 489.
 Ady Endre 50, 78, 128, 138, 196, 202, 223, 269, 275, 426, 472, 487; lírája 437—439; Kiss József ünnepén 206.
 Ady Lajos 195, 342; *Az örök panasza* 494; *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete* 344.
 Aesopus 314.
 Agathias 336.
 Aggszűz 181.
A Hét 45, 121, 197, 264.
 Aischylos 162, 167.
 Ajtony (Achtum) 52, 204.
 Akadémia (Magyar Tudományos) 18, 37, 45, 46, 50, 116, 117, 137, 138, 158, 160, 190, 200, 201, 203, 209, 211—212, 222—223, 231, 241, 242, 243, 280, 287, 292, 323, 329, 342, 346, 427, 431, 437, 473, 475, 482, 486, 497, 499, 500; alapsz. és ügyrendje 233; jegyzőkönyveiből 198, 416; elnökségének nyilatkozata a Szekfű-ügyben 416; tagajánlások 1914-re 346; könyvtára 159, 160, 491; kézírattára 159, 160, 493.
Akadémiai Almanach, Magyar. Tud. 222—223, 239.
Akadémiai Értesítő 19, 21, 45—46, 119, 198, 210, 239, 253, 265, 415—417, 473—474, 487.
A' két Filibert 181.
 Alapi Gyula 50.
 Abini, *Die gefährliche Tante* 485.
 Albrecht, kir. hg. 265.
 Alexander Bernát 21, 137, 192, 214, 215, 256, 350, 409, 464, 498; *Eötvös József gondolatai* 123, 140, 470; *Geistige Strömungen* 128.
 Alexics György 18. l. még Sztripszky Hiador.
 Alfa, *Rendezés* 47; *Kiss József* 122; *Az új Shakespeare* 333.
 Alfieri 331.
 Aliscans 94, 95, 96—98, 99, 100, 101, 281, 282.
 Alistáli Márton 393, 417.
 Alkimos 258.
Atkotmány 47, 122, 198, 332—333, 417, 474.
 Almádapáthy Demeter 303, 309.
 Almási Gerson 33.
 Almássy-féle összeesküvés 169.
 Alszeghy Zsolt 20, 21, 125, 203, 222, 336, 338, 421—422, 426, 428, 452, 455, 457, 479; *Petőfi és az ötvenes évek lírája* 470; *Tóth Kálmán drámaköltészete* 48, 428.
 aluminium 408.
 Alvinczi Péter 130.
 —a—ly, *Vámbery a Dunaparton* 62.
 Amade László 251, 252, 468, 469.
 Ambrózy Lajos 126.
 Ambrus Gábor 24.
 Ambrus Zoltán 44, 121, 128, 196, 203, 223, 351, 475, 477, 494; *Régi és új színművek* 484—485; *Színházi esték* 142—143.
 Anakreon 160.
A Nap 197.
 Andor József, *A tanítónő* 143.

- András (II.) 480.
 Andrassy Gyula gróf. id. 214.
 Andrassy Gyula gr. 427, 482; *Szekfü: A száműzött Rákóczi* 427—428,
 Angely Lajos 337.
 Angyal Dávid 13—14, 43, 44, 134, 498; *Szalay László* 199, 266, 491; *Szalay László ifjúsága* 140.
 Anka János, *Rudnyánszky Gyula* 122.
 Anna királyné (II. Ulászló neje) 131.
Annalen der Lit. und Kunst Intelligenzblatt 252—253.
 Anonymus 15, 16, 76, 204, 460.
 Antal Géza 43.
 Antigonos 318.
 Apáthy Demeter 308, 309.
 Apáthy István 141, 350.
Apollonius históriája 18, 37—38, 175, *Apor-kódex* 272, 455.
 Apponyi Albert 416; *Eötvös József báró* 205.
 Aranka György 154, 479; *Júlia levelei* 149.
 Arany Ferenc 64.
 Arany György 64.
 Arany János 21, 45, 52, 53, 62, 78, 117, 121, 122, 134, 138, 186, 198, 203, 206, 209, 214, 215, 219, 229, 242, 253, 260, 272, 295, 302, 304, 333, 339, 344, 358, 383, 426, 480, 484, 488, 489, 493, 494; olvasmányai 21; angol olvasmányai 27—29; debreceni diákságához 30—33; — Karlsbadban 61; — a szalontai nép emlékezetében 64—67; dalgyűjteménye 75—76; — bibliográfia 76; ismeretlen kéziratok 130—131; levelei 132, 338; két alkalmatosságra írt verse 180; — német nyelven 274; mint egyháztanári jegyző 409—410; — és a görög klasszikusok 465—466; bécsi utazása 474; — és Liszt Ferenc 490; nőalakjai 490; adatok életéhez 498—499; *A fülemile* 486; *Agnes asszony* 262, latin ford. 336; *Aristophanes-ford.* 465; balladák 137, angol-skót forrásai 21, olasz ford. 261—262; *Bolond Istók* 21, 33, 193—195, 426, 477; *Búcsú a fürdőtől* 61; *Buda halála* 15, 214, 334, egyik epizódja 465—466; *Családi kör* és Goldsmith idilljei 27—29, eredeti kéziratok 51—52; *Czakó sirján* 312—314; *Daliás idők* 52, 111; *Görgei A. leányának* 420; *Hamlet-ford.* 350; *Jóka ördöge* 21, 481; *Katalin* 21; *Losonczy István* 254; *Nagyidai cigányok* 420; *Népnevelés* 315—316; *Nőmhöz* 61; önéletrajzi levele 30, 474; *Rab gólya* 21, 48; *Szegény jobbágy* 29, 262; *Toldi* 20, 21, 52, 94, 135, 220—221, 268, 337—338, 425, 501; *Toldi szerelme* 61, 103, forrásaihoz 110—111; *Török Bálint* 56, 463; *Vörös Rébék* 262; *Zách Klára* 254, 432.
 Arany László 27, 218, 420; meséi 14, 218; *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése* 27.
 Arany Mihály 64.
 Arauy Sámuel 64.
 Arany Sára 64.
 Arányi Lajos, *Rudnó és lelkésze* 317.
 Arbman, E. 70.
 Arcturus, *Nemzeti bibliográfiánk* 332.
 Argenis 164.
 Ariosto 331; *I suppositi* 192.
 Aristophanes 294, 296, 465.
 Aristoteles 295.
 Arnim, Bettina von 131.
Arskatalog f. svenska bokhandeln 71.
 Asbóth Lajos 50.
 Asbóthné Ferenczy Sári, *Mary* 477.
 Assing, Ludmilla 131.
Athenaeum 12, 40, 184, 486.
A Toll 472.
 Attila 58, 336; az olasz hagyományban 47.
 Auerbach 419.
Augsburger Allg. Zeitung 68.
 August (der Jüngere) hg 404.
 Augustini ab Hortis Sámuel, ifj., *Topographische Beschreibung des Flusses Poprad* 51.
Aurea Legenda 77, 204.
Auróra 139, 140, 184.
Aurora, a Kisfaludy Társ. almanachja 139, 478.
Auróra-kör 81, 180.
Az egy ó magától való felséges Istenről 175.
Az Élet könyvei 142—143.
Az En Ujságom 273.
Az Érdekes Ujság 45, 121, 197, 264—265; *Dekameronja* 207, 223, 351.
Az igazság bujdosása 269.
Az újdun új politzia 469.
Az Ujság 45, 53, 121—122, 197,

- 264—265, 332, 415, 472—473, 489, 490.
Az világhoz szabott ének 325.
 Ábrahám Lambert, *Az Érdy-kódex kora* 16.
 Ábrányi Emil, *Történeti drámák* 477.
 Ábrányi Kornél 201, 470.
 Ács Sebestyén (=Madách I.) 303.
 Ágai Adolf 21, 132.
 Ágai László 141.
 Áldor Imre, *Arany furulya* 420.
 ál-Shakespeare-i drámák 351.
 Anyos Pál 61, 201.
Argirus históriája 124, 269, 480.
Ártatlan mulatság 163,
 Árvay György, *Joannes Hunniades* 39.
Árvíz könyv, Budapesti 139, *Szegedi* 139.
 B., Kiss József új verses könyve 202.
 Babinger, Franz 17; *Eine neuentdeckte ung. Kerbinschrift aus Konstantinopel* 273, 423; *Ein schriftgeschichtliches Rätsel* 201.
 Babits Mihály 78, 121, 196, 351; *Petőfi és Arany* 194.
 Bach Sándor 84.
 Bach-korszak 297, 318.
 Bacsányi János 19, 52, 155, 190, 253, 339; levele Herderhez 267.
 Badics Ferenc 18, 22, 162, 164, 166, 223, 484; *Gyöngyösi I. ismert és ismeretlen költeményei* 25, 124; *Gyöngyösi I. összes költeményei* 323—326; *Gyöngyösi-magyarázatok* 203—204; 340.
 Baja Mihály 429.
 Bajom Benedek 306.
 Bajza József 118, 139 163, 180, 265, 424, 475; levelei Kovács Pálhoz 184, 486.
 Baksay Sándor 128, 223. 420, 478.
 Balassa Antal, br. 304.
 Balassa Ármin 205.
 Balassa József 17, 64; *A keleti kerek. akadémia fonetikai laboratoriuma* 204; *Magyar nyelvjárárok* 454; *Unitárius hitviták a XVI. századból* 17; *Magyar-angol zsebszótár* 288.
 Balassa József *A gárdista* 55; *Mikszáth és Tisza Lajos* 202; *Szegedi írók* 205.
 Balassi Bálint 18, 56; két verséhez 248—252; irodalmi mintái 269.
Balassi-komédia 203; és Karádi Pál 18, 175—177, 289—293, 451—458.
 Balatinci Miklós 308.
 Balázs Béla 426.
 Balázs Sándor 203.
 Baldenspenger, F., *La littérature* 262—263.
 Bal Jeromos 50.
 balladák, régi székely 460; l. még kuruc költészet.
 Ballagi Aladár 416, 423; **A szám-űzött Rákóczi-ról* 429.
 Ballagi Géza 487; *A politikai irodalom Magyarországon* 152, 153, 155,
 Ballai Károly, Valkai András *históriás éneke* 501.
Balogh Ádám nótája 57.
 Balogh Árpád Anyos 19; *Ujhelyi Dayka Gábor* 77, 201, 336.
 Balogh Ferenc 31, 429.
 Balogh György, Vasadi, Erdélyi János és a népdalköltészet hatása irodalmunkra 494—495.
 Balogh János 187.
 Balogh Mihály 67.
 Balog Péter 410.
 Balzac 21, 373, 476.
 Bangor, Noël, *Le Sang bleu* 476—477.
Bankó leánya 18.
 Barabás Abel 20; *Der ungarische Hamlet-Monolog* 490; *Petőfi als Naturphänomenon* 20, 60.
 Barabás Miklós 184, 201.
 Baranyai Zoltán 126, 422, 486.
 Baráth Ferenc 170.
 Barcsay Ábrahám 50; adatok életéhez 413; házassága 413—414; halálának napja 422; — és Orczy Lőrincz 480; *Arcadia leírása* 480; *Tudományok nevelkedéséről* 480.
 Barczafalvi Szabó Dávid, l. Szabó Dávid.
 Bardi Rahel 122.
 Barla-Szabó Titusz 267; *A Halotti Beszéd kora* 336, 428.
 Baros Gyula 323—326, 467—469, 484, 496, 504; *Radványi verses könyvek* 325.
 Baróti Lajos 34.
 Bartalus István 75.
 Barth Rezső, Gróf Lázár János élete és művei 500.
 Bartha József 284, 489; *Újabb vélemények a Toldi-mondáról* 119,

- 134—136, 268; *Válasz Birkásnak* 280.
- Bartháné 181, 182.
- Bartók Béla 268, 470.
- Bartók György 141.
- Bartók Lajos 203.
- Basch, Viktor 128.
- Bataille Loquifer* 95, 97, 98, 100, 101.
- Batizfalvi 270.
- Batteux 330.
- Batthyány Alajos gróf 145, 146.
- Batthyány Ferdinánd 51.
- Batthyány-kódex* 17.
- Batthyány Lajos gróf 86, 199.
- Baudelaire 196, 478.
- Bauernfeld 40; vigjátékai 20, 60; *Grossjährig* 267.
- Baumgarten 329, 330.
- Bayard, *Le mari à la Campagne* 485.
- Bayer József 46, 61, 117, 131, 188, 190, 192, 223, 267, 481; *Az első Faust-dráma a magyar színpadon* 20; *Bauernfeld vigjátékai a magyar színpadon* 20; *Visszaélés Shakespeare nevével* 192; *Bauernfelds Lustspiele auf der ung. Bühne* 60; *Das erste Faust-Drama auf d. ung. Bühne* 60; *Der «Müller und sein Kind» in Ungarn* 61; *Ungarische Calderon-Daten aus d. XVIII. Jahrh.* 61; *Henrich Becks Dramen auf d. ung. Bühne* 131.
- Bácsi Ladisl. 33.
- Báji Patay Sámuel 414.
- Bájital* 181.
- Bálinth József 47.
- Bán Aladár 203.
- Bánffy Dezső báró 169.
- Bánffy Miklós 436.
- Bánk bán tragédia, angol 321—322.
- Bánóczy József 223, 346.
- Bárány Ágost, Debreceni 486.
- Bárány Boldizsár *Rostája* 177.
- Bárd Miklós 420.
- Báróczy Sándor, *Kasszandra* 163, 164, 166.
- Bársony István 71, 122, 203.
- Bártfai Szabó László l. Szabó L.
- Báthori István 291.
- Báthori Kristóf 291.
- Báthory Zsigmond 291.
- Báthory Lászlóné 48.
- Bátori András, *Etsedi* 111.
- Bátori Mária*, opera 181.
- Beckensloer 203.
- Becker, Ph. Au. 95, 102.
- Beck, Heinrich, drámái a magyar színpadon 131.
- Beesky György 269.
- Beer, Michael, *Struensee* 125, 485.
- Beke Ödön, *A kuruc balladák* 205; *Mikszáth Kálmán forrásaihoz* 318—319.
- Belizario*, opera 181.
- Belizár* 163.
- Bellaagh Aladár 19, 494; *Hogyan vált lehetővé... Berzsényi költeményeinek első kiadása* 203.
- Benczédi Székely István l. Székely L.
- Benczur Gyula 45, 341, 470.
- Benczur Gyuláné 47, 491.
- Benedek Aladár 197, 220.
- Benedek Elek 203.
- Benedek Marcell 37, 119, 239, 349.
- Benezé 96.
- Beniczkyne Bajza Lenke 203, 207.
- Beniczky Péter 315.
- Benkert Mária, l. Kertbeny.
- Benkő József 269.
- Benson, Carl 70.
- Beöthy Ödön 187.
- Beöthy-Emlékkönyv* 19.
- Beöthy Zsigmond 180, 238; *Nemzeti Miatyánk* 180; *Statistico-geographico-municipalis vers* 180.
- Beöthy Zsolt 21, 43, 46, 50, 64, 71, 77, 112, 133, 137, 139, 166, 180, 190, 203, 214, 223, 230, 234, 255, 256, 260, 326, 332, 346, 434, 437, 456, 472, 495, 498; *Képes Magyar Irodalomtört.* 22, 162, 164, 165, 239, 354; *Széppróza* 53, 163, 164, 165, 255; *Jókai Mór* 354; *Eötvös a szónok* 122—123, 470; *Eötvös költeményei* 470; *Kemény a regényíró* 333—334, 470; *A Zrínyiász magyarázatához* 18; *Zsebrák* 260; *Josef Baron v. Eötvös als Redner* 273.
- Bercsényi Miklós 58, 130.
- Berczik Árpád 203, 223, 471; *B. Podmaniczky Frigyes emlékezete* 287.
- Berecz Sándor, *Apollonius históriája* 18, 37—38, 175.
- Beregi Oszkár 197.
- Berger Illés 338.
- Berkovics Miklós, *B. Eötvös József és a francia irodalom* 41.
- Bernard, Thalès 59.
- Beroaldo Fülöp, *Cymon története* 17.

- Berta György, *A franciák szabadságának Fája* 490.
- Bertalan Vince, *Eötvös József báró gondolatainak világából* 54.
- Bertha Sándor 274; Nikolaus Zrinyi, *der Dichter* 60.
- Bertoni 47.
- Berze Nagy János 44; *Hevesmegyei népmesék* 53.
- Berzeviczy Albert 21, 192; *B. Eötvös József és a nemzetiségi kérdés* 475; *B. Eötvös József mint kulturpolitikus* 45; *Beszéd a Greuss-szobor leplezésén* 198; *Megemlékezés B. Kemény Zsigmond-ról* 333, 470; *Baron Josef Eötvös als Kulturpolitiker* 273;
- Berzeviczy Gergely 336.
- Berzsenyi Dániel 425, költeményeinek első kiadása 203.
- Berzsenyi István versei 425.
- Bessenyei György 22, 55, 132, 154, 156, 165, 428, 479; *Pontyi* 269; *Der Amerikaner* 500.
- Bethlen Farkas, *Historia* 12.
- Bethlen Gábor 70; levélfirása 481; — és Pázmány 481.
- Betlen Gábor gróf 208.
- Bethlen, gr. 255.
- Bethlen grófné, férj. Bánffy báróné 70.
- Bethlen Lajos, gr. 203.
- Bethlen Zsuzsanna, grófnő 413, 414.
- Beza zsoltárai 485.
- Bezerédi nótája* 254.
- Bezerédj István 202.
- Bécsi Képes Krónika* 16.
- Bécsi-kódex* 272, 455.
- Bédier 282.
- Békefi-Emlékkönyv* 54, 59, 414.
- Békefi Remig 54, 59.
- Béla, III. 56.
- Bél Mátyás 245.
- Bélteki László 120.
- Bényei Sándorné 64.
- Béranger 35, 59, 73, 77, 131.
- Bérczy Károly 304, 420; emlékszéde Madách felett 297.
- Béri Gyula 494.
- Biblia* 294, 301; Forencrendi 272; *Vulgata* 272; *Vizsolyi* 483; Luther B.-ja 483, 485.
- bibliográfia 126, 278—279, 332, 338.
- Bibliotheca Vitae* 142—143, 288.
- Bibliothèque de l'École des Chartes* 474.
- Biga Salutis de Tempore* 207.
- Bidpai és Lokman* 255, 414.
- Binder Jenő 101.
- Birkás Géza 103, 119; *A Toldi-monda kérdéséhez* 134—136, 347; *A Toldi mondáról* 280—284; *Ilosvai Toldija s az olasz és francia Rainouart-mondák* 134, 280, 284; *Még egyszer a Toldi-mondáról* 282.
- Bíró Lajos 121, 196, 203, 223, 271, 478; *Serpolette* 482, *Szentlélek lovagja* 482.
- Bíró Pál 492.
- Bíró Vencel, *Bethlen viszonya Pázmánnyal* 481.
- Bittenbinder Miklós 52, 255, 414; *Szigligeti és Csiky* 265—266; *Szigligeti Ede «Megjászott cselek»-je* 187—189; *Szigligeti ifjúságából* 493.
- Bizarus, Petrus 274.
- b. j., *Ujabb regényeink* 201.
- Björnson 218.
- B. L. 286—287.
- Blanár János, *Az Érdy-kódex mondatánából* 78—79.
- Bleyer Jakab 190, 223, 268, 480; *Hazánk és a német philologia a XIX. sz. elején* 49; *Fr. Schlegel am Bundestage in Frankfurt* 60, 126, 131, 274.
- Blumauer 77.
- Bocatus János emlékverse Boeskey tiszteletére 473.
- Boccaccio 136; a magyar irodalomban 74; *Decamerone* 100, 360.
- Boeskey István 473.
- Boeskor-daloskönyv 468.
- Boczor Pál, *Szentgyörgyvölgyi* 264.
- Bodenlosz Mihály 157.
- Bodenstedt Frigyes 122.
- Bod Károly 18.
- Bodnár Gáspár, *B. Eötvös József emlékezete* 54.
- Bodon Ábrahám 46.
- Bodor Aladár, *Az irodalomtörténet korszakai* 195—196.
- Bodó Sámuel 480.
- Bod Péter 19, 61; emlékünnepe Magyarigenben 142.
- Bodrogi János 142.
- Bodrogi Lajos 192.
- Bogáthi Fazekas Miklós 18, 48, 480; zsoltárfordítása 17, 124—125, 334, 480; *Apollonius históriája* 18, 37—38, 175; *Ez világ nagy sok*

- zűrzavarról 37, 480; *Demeter és Stratonike* 480; *Három Jeles Főhadnagyk* 480.
- Bogisich Mihály 223.
- Bogsamling's Bladet* 217.
- Bohuslav Lobkovic v. Hasištejn 131.
- Boivie, *Le bourgmestre de Sardam* 483.
- Bokor József 141.
- Boldényi 59.
- Bolgár Mózes, *Kiss József* 127.
- Bollandisták 425.
- Bolyai Farkas 74, 340, 424, 473; zenészet dolgozata 340; *Erdészeti munka* 473.
- Bonfini 39, 51.
- Bonnier, Albert 67, 71.
- Bonus Pastor* 207, 430.
- Borbély-család 199.
- Borbély Ferenc, *A szombatos kódexek bibliographiája* 270.
- Borbély István 38, 48, 124, 289, 334, 426, 480; *A magy. irodalomtörténetírás munkája 1913-ban* 13—23, 459; *A legrégebbi unit. templomi énekeskönyvek* 17; *Melius Juhász Péter* 17; *Bogáthi Fazekas M. zsoltárford.* 124—125; *Eötvös Károly* 169—174; *Balassi Menyhárt árultatása és Karádi Pál* 174—177, 451—452, 456; *Unitárius polemikusok* 177; *A magy. unit. egyház hitelvei a XVI. sz.-ban* 270, 426.
- Borbély János, Nagyenyedi Barakonyi 52.
- Borbély Pál 66.
- Bornemissza Miklós, *Eleázár* 19.
- Bornemisza József, B. 47.
- Bornemisza Péter, könyve az ördögi kísértetekről 49.
- Born Ignác 149.
- Boros Lajos 64.
- Borostyán Sándor (=Petőfi) 62.
- Borsos István 124, 488.
- botanika, magyarországi 501—502.
- Bouterwerck 475.
- Böhm János Dániel 473.
- Böhm Pál 341.
- Bőjthe Ödön, *Hunyadmegye Sztrigymelléki részének és nemes családainak története* 291, 293,
- Bökényi Dániel, *Eötvös és a nemzeti nevelésügy* 54.
- Böngérfi János, *Brassai módszere* 272.
- Böhm Károly *élete és munkássága* 140—141, 427, 480, 489, 494.
- Brabek Ferenc 43.
- Brandes, Georg 218; *Die roman-tische Schule in Frankreich* 42; *Om laesning* 218.
- Brassai Sámuel 127, 272, 426, 484.
- Braun, Carl 68.
- Bret Harte 332.
- Brisits Frigyes, *Szent Ágoston és Rákóczi Ferenc vallomásai* 487.
- Brodaries István 130, 208.
- Bródy Mihály, *Arany János ösmertelen kézírata* 130—131.
- Bródy Miksa 415.
- Bródy Sándor 70, 121, 128, 170, 196, 200, 203, 219, 342, 344, 351, 423, 478.
- Bruckner Győző 50.
- Brugmann 433.
- Brussot, Martin 200.
- Brutus, Johannes Michael, *Historia Hungarica* 267.
- Budai Ferenc, *Polgári Lexikon* 110, 111, 291, 483.
- Budai Ilonka* 202.
- Budapest* 474.
- Budapesti Hírlap* 21, 47, 122, 199, 238, 265—266, 333, 393, 417—418.
- Budapesti Hírlapírók Almanachja* 239.
- Budapesti Közlöny* 430.
- Budapesti Phil. Társ. I. Philol. Társ.
- Budapesti Szemle* 14, 18, 19, 20, 21, 43, 46, 47, 122—124, 199—200, 239, 273, 333—334, 354, 418—420, 470, 475—478.
- Budapesti Visszhang* 186, 240.
- Budenz József 497.
- Buffon 355.
- Bugát Pál 222.
- Bujdosó Rákóczi* 58, 432, 461.
- Bulesu Károly 131, 472.
- Bullinger Henrik 17.
- Bulwer 29, 371, 476.
- Bulyovszky Gyula 122, 180; levele Kovács Pálhoz 183.
- Bulyovszky Gyuláné-jutalom 470.
- Bulyovszky Lilla 484.
- Burchard-Bélaváry, Marcel, *Un chevalier hongrois à la cour du roi Arthur* 56.
- Burgtheater, bécsi 267.
- Burke 294.
- Burns 29, 73; *The Cotters Saturday Night* 27.

- Busse, Carl, *Gesch. der Weltliteratur* 61.
 Büchmann, *Geflügelte Worte* 318.
 Büchner Lajos 40; *Kraft und Stoff* 408—409.
Bühne und Welt 478.
 bűnjegyzék, legrégibb magyar 337.
 Bürger 19, 20, 336.
 Byron, Lord, 20, 29, 58, 73, 141, 194, 209, 267, 294, 319, 320, 338, 355; — Magyarország 137—138; költeményeinek magyar fordításaihoz 425; *Kain* 215; *Childe Harold* 349; *English Bards* stb. 320; *The Dream* 20; *The Island* 425; *Werner* 320.
 Cæsar 362.
 Calderon 61, 331.
 Calepinus 54.
 Camoens 331.
Canticum de Magna Hungariae Regina 198.
Cantio de amore 18.
Cantio Milites 396—397, 399.
 Carducci 73.
 Carolus (= Eötvös Károly) 170.
 Cassone 262.
 Catinat, Maréchal de 318.
 cenzúra 62, 152—155.
 Cerrito Fanny 185.
 Cervantes 331.
 Cesummaur 51.
Chansons de Guillaume 94, 95, 281.
 Chassin, Charles-Louis 60.
 Chateaubriand 3, 58; *Atala* 41; *René* 41, 42; *Le génie du christianisme* 42.
 Chœrilos 167.
 Cholnoky Viktor 207, 351; *Kaleidoszkóp* 143, 200.
 Chrestien de Troyes, *Chevalier de la Charrete* 56.
 Cicero 187, 257—258, 362; *De natura deorum* 257.
 Claudel, Paul 426.
 Clausen, Julius 219.
 Clemens Alexandrinus 256, 257.
 Cloëtta 95, 283.
 Cobet, C. Gabr. 258.
 Colardeau 77, 153.
 Coleridge, Samuel Taylor, *Zápolya* 319—322.
Comico Tragédia, löcsei 201.
commedia dell' arte 335.
 Constant, Benjamin 58; *Adolphe* 41.
 Cordara Gyula Cæsar 480.
Cornides-kódex 198.
Corvina 48, 266, 279.
Corvin-kódex, egy új C. Magyarországon 62.
 Croiset, Maurice 167.
 Crudy Dániel 146.
 cs. 239.
 Csajághy János, levele Bercsényihez 130.
 Csapó J. 455.
 Csató Pál 74, 184, 188.
 Csánki Beniamin 33.
 Császáz Elemér 19, 20, 21, 44, 112, 126, 137, 163, 166, 167, 223, 338, 342, 346, 413, 418, 470, 486, 498; *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században* 19, 190—191, 268, 342, 475; *Anyos Pál élete* 61, 201; *Batsányi János* 52; *Bánk bán első kidolgozása* 20; *Bárá Eötvös József* 47, 52; *Emlébeszéd Katona Lajos felett* 113; *Eötvös József mint regényíró* 162, 202, 470; *Tóth Kálmán* 497; *Vértesi Arnold* 418, 470; *Verseghy Ferenc* 163.
 Császáz Ernő 338, 428, 475, 481, 485; *Szenci Molnár Albert zsol-tárjai* 424, 483, 485—486.
 Császáz Ferenc 138, 180; levelei Kovács Pálhoz 186—187.
 Császáz Imre 477.
 Csáth Géza 223.
 Csáthi Demeter 307—308; *Pannonia megvételéről* 452, 460.
 Csehi András 414.
 Csehy János 494.
 Csengery Antal 186, 484.
 Csengey Gusztáv 44.
 Csepregy Ferenc 203.
Csereyné-kódex 78.
 Cserzy Mihály 205.
 csíksomlyói iskoladramák 222, 422, 426.
 Csiky Gergely 44, 74, 128, 203, 207, 218, 273, 321, 430; *Az angol Bánk bán* 321; *Jóslat* 265, 266; *Proletárok* 218.
 Csiky Kálmán 51.
 Csiky Kálmánné, özv. 51.
 csodaszarvas mondája 335—336, 421.
 Csokonai Vitéz Mihály 19, 50, 74, 106, 161, 190, 205, 206, 252, 314, 348, 421, 437, 469, 481, 490; lírája 19; állítólagos vígjáték-töredéke 19; egy kiadatlan verse 127; — és a színpad 131; ál-Cs.-versek 469; *Árpád* 39, 250;

- Özvegy Karmyóné 348—349;
 Dorottya 420; *Anakreoni dalok*
 425.
 Csóka Lajos 489.
 Cs. Papp József, I. Papp József.
 Csura Miklós, *Argirus históriája és*
Argirus feldolgozásai 124.
 Csűri Bálint 141.
 Curtius 203.
 Custine 153.
 Cyprián, Kiss József 125.
 Cyrus nyugalma 163.
 Czako Zsigmond 62, 74, 312—314;
Leona és a cenzúra 62; *János*
lovag 298.
 Czanyuga József 203.
 Czeizel János 19.
 Czeke Marianne 61.
 Czelder Márton 310.
 Czinár Mór naplójegyzetei 84, 85, 92.
 Czinke Ferenc 203.
 Czóbel Ernő, *A Heltai-nyomda ala-*
pítása 17; *Heltai Gáspár Marti-*
nuzzi ellen 17; *Greguss és a*
48-as forradalom 20.
 Czóbel Minka 203.
 Czuczor Gergely 26, 180, 184, 186;
 egyénisége 81; fogsága 83—91,
 119; levelei 81—93, 185; — és
 Rimely Mihály 82—93; himnusz-
 fordításai 83; Tacitus-fordítása
 87; *Póétai Munkái* 82; *Riadó*
 82, 83.
 Czvittinger Dávid 244.

 d., Szalay László levelei 334.
 da Casola, Nicola 47.
 dalgyűjtemény, két XVIII. századi,
 268—269.
 dalos könyvek, I. énekes könyvek.
 Damkier, Axel 215.
 Danielik, Magyar Írók 109.
 Dank Agapius 86.
 Dankó-féle *Hymnarium* 198.
 Dante 75, 214, 331, 481; *Paradicsom*
 282.
 Darnay Múzeum 339.
 Daróczy Zoltán, János külföldi fő-
 esperes és családja 273.
 Daróczy József 423.
 Darvasi család 66.
 Darvas János 20.
Das Literarische Echo 200, 334, 478.
Das moderne Ungarn, Essays und
Skizzen 34.
 Dayka Gábor, Ujhelyi 19, 77, 153,
 190, 201, 336; *Tavaszi* 77; *Téli*
dal 77.
 Dániel-család 47.
 Dávid Ferenc 270; hitelvei 426.
Dávidné Soltári 423.
 Deák Ferenc 6, 47, 78, 169, 170,
 171, 209, 214, 264, 333, 344, 370,
 377, 388.
 Deák Ferenc, F., *Irodalomtörténeti*
tanulmányok a kuruc-kor köré-
ből 324.
 Deák Katalin 61.
 Deák Viktor 271.
Debreceni disputáció 457.
Debreceni Független Ujság 420—
 421.
Debreceni-kódex 198, 204.
 Debreczeni Márton, ifjúkori levelei 20
Debreceni Protestáns Lap 17, 19.
 Decsi Sámuel 455.
 Degré Alajos 50, 180, 201, 344, 484.
 Deinhardstein, *Garrick Bristolban*
 485.
 De Lavergne 335.
 Deli (Thallóczy Lajos) 339.
 Dengi János, *Arany német nyelven*
 274.
Der Spiegel 83, 86.
 deserteur-drámák 421.
 Desbordes-Valmore, Hippolyte 59.
 Dessewffyék 214.
 Destouches, *La fausse Agnès* 269.
 Detre, berni 15.
 De Troyes, Chrestien, I. Chrestien
 de Troyes.
Deutsche Literaturzeitung 334.
Déliab 186.
 Dénes Szilárd 205.
 Déri Gyula 205.
 Déroulède, Paul 60.
 Dérnyé 201.
 Dévai Bíró Mátyás 351, 491.
 Dézsi Lajos 17, 18, 78, 124, 136,
 137, 223, 307, 346, 424, 485, 498;
A czegei névtelen 414; *Egy el-*
resztett magyar Boccaccio-novella
 17, 74; *Körösi Ruló István versei*
 422; *Lukianos és Bogáthi Fazekas*
 Miklós 480; *Régi magyar verses*
könyvek ismertetése 338; *Tinódi*
Sebestyén 307; *Wathay Ferenc*
 208.
 Dézsi Zsigmond 182.
Diák-naptár 78.
Diarium Prioratus Archi-Coenobii
de S. Monte Pannoniae 92.
 Dickens 29, 217, 332.

- Die Ähre* 48.
 Diels, Hermann, *Poetarum Philosophorum Fragmenta* 257.
 Diogenes Laërtius, *De clarorum philosophorum vitis* stb. 258.
 Diószegi Mihály 468.
 Diószegi Sámuel 204.
 d'Isoz Kálmán 239.
 Disraeli, *Fleming* 42.
Divatcsarnok 186, 187, 316.
 Dobránszky Péter 213.
 Dobszai István 308.
 Dohn, Walter, *Das Jahr 1848 im deutschen Drama und Epos* 422.
 Dohon, Auguste 60.
 Domanovszky Sándor, *A száműzött Rákóczi* 271.
 Dom Bouquet 98.
 Domokos Sámuel 151.
 Donatus 17.
 Dongó Gy. Géza, *Kazinczy F. jegyzetei vármegyénk leveles tárának tárgymutatóiban* 198; *Kazinczy F. levelei vármegyénk archívumában* 332, 473; *Majd kétségben esett Magyar Országának siralmas vádja és keserves panasza* 198.
 Dornyay Béla, *Adatok Tatutóváros irodalomtörténetéhez* 78.
 Dosztojevszki 373.
 Dóczy Imre 53, 74.
 Dóczy Lajos 122, 339; *A csók* 71, 267; *Utolsó szerelem* 267.
 Dósa Elek 424.
 Dósa György 223, 343.
 Döbrentei Gábor 20, 53, 142, 180, 188, 253, 291, 413, 493, 500; levele Kovács Pálhoz 183; apró följegyzései 486.
Döbrentei-kódex 203, zsoltárai 272.
 Döme Károly 155.
 Drágfi 90.
 Dömötör János 10, 413.
 dráma (magyar) 73—74, 128, 478; romantikus 117—119; fejlődése 274; modern 119, 214, 215, 478, 492.
 Drámaírók Egyesülete, Pesti 493.
 Duesberg, J. 59.
 Dugonics András 74, 163, 164, 165, 270, 338, 364, 415; regényei 164; *Cserei* 481; *Etelka* 19, 109, 166.
 Duka Tivadar 415.
 Dumas, Alexandre, fils 214, 299.
 Dumas, Alexander, père 267, 365; *Antony* 479.
 Dunan, Marcel, *L'année théâtrale à Vienne* 487.
Dunántúli Protestáns Lap 124, 478.
 Durand 310.
 Dusel, F., *Liliom, dramatische Legende v. Franz Molnár* 344.
 Eberl Károly 434.
 Ebreez, Mathias de 307.
 Echegaray 73.
 Eckhardt Sándor 18; *Balassi B. irodalmi mintái* 269; *Balassi két versehez* 248—252.
 E. G. L. 343.
 Egressy Akos 50.
 Egressy Gábor, levelei Kovács Pálhoz 180, 182.
Egri Egyházmegyei Közlöny 266—267.
Egyenlőség 48, 124, 334.
Egyetemes Philologiai Közlöny 11, 17, 19, 20, 21, 24, 29, 48, 77, 109, 124, 136, 180, 218, 239, 255, 267—268, 283, 295, 297, 318, 319, 321, 335—336, 347, 376, 413, 421—422, 479—481, 503; *Aus der Monatschrift E.* 503
Egyháztörténeti emlékek 306, 307, 308, 309, 310.
 E. H. 343.
Ehrenfeld-kódex 75.
Ein Clag Und Bitt Der Deutschen Nation 402.
 Einszl, festő 187.
 Elek Artur 121; *Poe Houlójának legújabb fordítása* 55.
Elek-legendák 77.
 Elek Oszkár 20, 47, 267; *A boldog ember ingének meséje a francia irodalomban* 131; *A remete és az angyal* 481; *Attila az olasz hagyományban* 47; *«Jóka ördög»-nek meséjéhez* 481.
 Elmlad, Sigrid 55.
 Ember János, *B. Eötvös J. és kora* 49.
 Ember Károly, *Eötvös és népoktatásunk* 54.
Emlény (zsebkönyv) 184.
 enciklopédia-irodalom 338, 487.
 Endreff János 141.
 Endrődi Sándor 138, 164, 223, 314, 339; *Jókai M. élete és kora* 354—355.
 Endrődy János 310; *Magyar Játékszín* 154.
Enfances Vivien 99.
 Engel János 12.

Enyedi György 74, 426.

eo. 336.

Eötvös József báró 1—8, 15, 21, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 62, 74, 79, 125, 131, 133—134, 137, 138, 140, 162, 187, 205, 214, 267, 273, 304, 339, 374, 375, 376, 377, 378, 383, 424, 469, 470, 494; — ünnepek 15, 21, 122, 133—134, 208, 209, 235—236; — és az Akadémia 46; három beszéde az 1839/40-iki országgyűlésen 48; állambölcselete és politikája 49; írói egyénisége 49; — és kora 49; adalék személyiségének megértéséhez 53; levele Szabó Sámuelhez 53; — és a nemzeti nevelés 54; — az államférfi 55; — és a világfájdalmas költészet 58; nemzetiségi politikája 59; — és a szabadkömüvesek 121; — a szónok 122—123; költeményei 123; gondolatai 123—124, 140; három levele a berlini Kön. Bibliothek kézirat-gyűjt.-ében 125; gondolatai a kereszténységről 125; — és a zsidóság 127; mint regényíró 202; pedagógiai jelentősége 208; — a népköltés és a néprajz 268—269; — és b. Saguna András 275; művészetpolitikája 341; esztétikai álláspontja 418—419; — és a nemzetiségi kérdés 475; A XIX. sz. uralkodó eszméi 3, 53; *Gondolatok* 3; *Falu jegyzője* 7, 49, 165, 219—220; *Kartausi* 7, 167, 202, helye a szentimentális regényirodalomban 41—43; *Magyarország 1514-ben* 7, 49; *Emlékszerd Csoma Sándor felett* 409; *L.-nek emlékkönyvébe* 486.

Eötvös Károly 169—174, 201, 365, 492; életrajzi adatok 169, 344; munkái 169—170; bibliográfia 170.

Eperjesi Lapok 200.

Epicharmos 258.

Ercsei Julianna 66.

Ercsei Sándor 64.

Erdélyi Híradó 366, 367, 375.

Erdélyi János 20, 109, 116, 184, 218, 434, 439, 493—494, 498; írása 424; levelei Toldyhoz 473; esztétikája 473—474, 475; *Közmondások Könyve* 315; *Népkölt. gyűjt.* 218, 463, 468, kézírata 423.

Erdélyi Károly 141.

Erdélyi Lajos 16; A *Halotti Beszéd* nyelvjárása 204—205, 272, 336, 428; A *Gyulafehérvári Glosszák* nyelvjárásához 204; A *Halotti Beszéd* íráshibái és olvasásuk 340; A *Balassi-komédia* szerzőjének kérdése 451—458; A *Gyulafehérvári Glosszákhoz* 459—461; *Melyik nyelvjárás-területen írhatták a Gyulafehérvári Glosszákat?* 481.

Erdélyi László 59.

Erdélyi Múzeum 486; Egyesület *Évkönyve* 350—351.

Erdélyi Múzeum 17, 20, 21, 48, 252—253, 325, 414, 422, 469, 481.

Erdélyi Pál 222, 350, 439.

Erdős Károly 17, *Sztárai Mihály Cranmerus* Thamásról szóló törtéias énekének forrása 425.

Erdős Renée 196; *Fioretti*-ford. 75, 417.

Ernst Lajos 62; gyűjteménye 270.

Ernyey József, A *rovásírás* hivatalos alkalmazása 1588-ban 197.

Erzsébet, angol királynő 191, 192.

Eschenbach, Wolfram von 99.

Eschenburg, anthológiája 422.

E. S. J. 269.

Espronceda 58, 194.

Esterházi Pál, gr. 403.

Estlander, C. 68.

Esty Jánosné 137.

Esztergom megvételéről 56, 57, 130, 253, 462, 463.

Eszterházy Károly, gr. 147.

Eszterházy-képtár 341.

Eszterházy Pál, *Boldogasszony-éneke* 201.

Ethnographia 14, 16, 48, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 119, 134, 268, 280, 282, 283, 347, 422—423, 460, 481.

etruszk- finn-ugor rokonság 428.

Etsedi Bátori András, I. Bátori András.

Etymologiai Szótár, Magyar 285—286, 428, 429, 479.

Eunapios 335.

Euripides 465.

Eusebius, *De praefatione Evangelii* 257.

evolucio 162, 168.

Extrabladet 217.

ezernyolcszáznegyvennyolc a német költészetben 422.

- Édes Gergely 221—222, 494.
Élet 20, 21, 49, 125, 200—201, 239, 269, 336, 423, 481.
Életrajzok 189, 313, 314, 317, 366.
Ének a gazdagról 421, 479.
 énekek (régi magyar) 425. énekes könyvek 338, 467; XVI—XVII. sz.-i 235.
 énlakai felirat 423.
Érté-kódex 16, 78—79, 198, 204, 455.
Évkönyve, *Izr. Magyar Irod. Társ.* 18, 21.
Évkönyve, *Könyvkereskedők Egylete* 279.
 Fabó Bertalan 142; *A magyar népdal zenei fejlődése* 208, 432; *Mária Terézia-legendák* 264—265; *Die älteste Zeitung Ungarns* 274; *Verdi in Ungarn* 274.
 Fadrusz János 70.
 Falk Miksa 361.
 Falk Zsigmond 339.
 Faludi Ferenc 268, 331, 427, 455, 468, 469, 494; *Nincsen neve* 268; *Phyllis* 268; *Caesar* 480.
Falura kell menni 485.
 Falu Tamás 196.
 Farkas András 339.
 Farkas Gyula 17; *Balassi Menyhárt születése és Karádi* 175, 176, 177, 289, 451, 452, 453, 455, 457.
 Faustius (= Johann Fust) 60.
Faust, -dráma (az első) a magyar színpadon 20, 60; -paródia 337; -monda 502.
 Fazekas Mihály 204.
 Fazekas Miklós, Bogáthi I. Bogáthi Fazekas.
 Fábián Gábor 44.
 Fáji János 49.
 Fácsey Lajos 182; színlap gyűjteménye 268.
 Fáy András 3, 138, 180, 187, 339, 493, 494; *Béltékny-ház* 162, 163, 165, 166; *Különös testamentum* 166; *Meséi* 166.
 Fáy Mihály 157.
 Fehérvári Dezső 432; *A kuruc balulak szövegkritikájához* 253—254.
 Feigl, H. 132.
 Fejes István 129.
 Fejér György 339; *Codex Diplomaticus* 50.
 Fejérváry János 17.
 Fekete Gábor 181, 182.
 Fekete János gr. 267.
 Fekete László 304.
 felcsigázás 204.
 Feldinger (Földényi) Frigyes 490.
 Feleky László, *Kossuth Lajos nemzetiségi politikája* 202.
Felelet a mondatokra 340.
Felsőmagyarországi Minerva 332.
Felvidítő dalgyűjtem. 57.
 Fenner 319, 320.
 Ferber Alajos 238.
 Ferenc, király 152, 153.
 Ferenczi Sándor 413; *Fáji János naplójának családtört. adatai* 49; *Barcsay Abrahám halálának napja* 422.
 Ferenczi Zoltán 15, 20, 22, 48, 131, 191, 223, 266, 279, 346, 354, 377, 378, 437, 488; *Gr. Széchenyi I. kiadallan beszédei az 1839 40-iki orsz.-gyűlésen* 46; *Arany Családi körének eredeti kézírata* 51, 52; *Jelentés a Péczei-jutalomról* 198; *A nemzeti génusz és a nemzeti irodalom* 266; *Deák Ferenc élettrajza* 377; *B. Eötvös József élettrajza* 378; *B. Kemény Zs. emlékezete* 473, 475, 476; *Dante és Csokonai* 481; *A magyar irodalom története 1900-ig* 48, 131, 273, 354.
 ferencrendi írók 306—307.
 Ferenczy Ferenc 70.
 Ferenczy István 187.
 Ferenczy József 213—215, 498.
 Ferenczy Teréz 472.
 Ferjentsik Sámuel 316.
 Fermendzin 306.
 Fessler 295.
Festetich-kódex 112.
 Fest Sándor 19, 48; *Arany János angol olvasmányaihoz* 27—29; *Mit tud a Shakespeare-korabeli angol irodalom Magyarországról?* 192; *Ungarn in den mitteleuropäischen Romanzen* 274; *Magyarország angol regényekben* 336.
Fiatal férj 181.
 Feszty Árpádné 264.
 Feuerbach 409.
 Fényes Elek 26.
 Fieber Henrik 143.
Figyelmező 184.
Figyelő (Abafi-féle) 153, 239, 251, 325.
 Fináczy Ernő, *Megemlékezés báró Eötvös Józsefről* 53; *A középkori nevelés története* 476, 494.

- Fioretti, I. Szent Ferenc Virágos kertje.
 Firtos Ferenc, A Faun sikerének lélektana 76.
 Fischer Imre, b. 151.
 Florenz és Lion 483.
 Florent et Octavian 99.
 Florentina-komédia 25.
 Folnesics 121.
 Fontes Rerum Transilvanicarum 494.
 Foscolo 58.
 Foucher, P. 335.
 Fögel József, Bohuslav Lobkovic v. Hasištejn unter den Humanisten Ungarns 131.
 Fóti József Lajos 283, 491; A német történelmi kutatás és az Anonymus-probléma 15; Góg és Magóg 15.
 Foucher és de Lavergne, Le Transfuge 335.
 Fournaux, D., Le prince Ragotzi 440.
 Foxe, J., Rerum in Ecclesia gestarum stb. 425.
 Földes Imre 339, 415.
 Földessy Gyula 79.
 Földi János 479; Magyar Grammatika 108—109.
 Földrajzi Társ. 436.
 Földváry Gábor 206.
 Földváry Miklós 206.
 Förster Jenő 50.
 Fővárosi Lapok 10.
 Fraknói Vilmos 159, 161, 287; Martinovics összeesküvése 156, 160; Beckenloer váradi miskönyve és esztergomi Curtius-kódexe 203.
 France, Anatole 120.
 Frankenburg Adolf 201; levele Kovács Pálhoz 180, 184.
 Frankfurter Zeitung 49.
 Fráter Erzsike 304.
 Fráter Pál 304.
 Freund 264.
 Fridrich Orbán 305.
 Friedreich Endre 18.
 Frigyes, II. 146, 148, 149.
 Fritz, Gottlieb 268.
 Fritz, J. 132.
 Fröhlich Dávid, Chronikon Hungarico-Scepusiense 51.
 F. S., Zur Geschichte des ungarischen Pressrechte 274.
 Fuggerek 17.
 Fust (= Faustius), Johann 60.
 Gaal György, A tudós palótz 269, 337.
 Gaal Jenő 214, 215, 350; Széchenyi és Eötvös a nemzeti érzésről 340.
 Gaal József 74, 184, 348, 349; Peleskei nótárius 337; Zöldi Marci 421; Az úrfi 484.
 Gaal Karolin 339.
 Gaál Mózes 170, 490. Az Eötvös-ünnepek tanúságai 208—209.
 Gabelhoffer János Gyula, Oratio piis manibus... Gedeonis a Ráday 150—151.
 Gajári Lajos 248.
 Gajdács Pál 197; Mikszáth Kálmán otthon 265; Mikszáth Kálmán mint velencei diák 415.
 Galamb Sándor, Kemény Zsigmond történelmi és politikai eszméi 482.
 Galgóczi György 16, 35, 116, 460.
 Galgóczy Károly 223, 304.
 Galland 414; Contes et Fables de Bulpai et Lokman 255.
 Ganes Klementina 238.
 Garachanin 273.
 Garamszeghy Sándor, Németek a Nemzeti Színházban 265; Szigligeti 273.
 Garay János 339, 424; levele Kovács Pálhoz 184; Két holló 20; Kont 121; Obsitos 355.
 Gaudy 504; Canaletta 422.
 Gál Ignác 294.
 Gál Kelemen, Brassai módszere 127.
 Gál Miklós 122.
 Gálos Rezső 19, 20, 48, 49, 60, 126, 190, 255, 267, 318, 336, 338, 422, 423, 475, 480, 484, 486, 494; A kolozsvári egyetem történetéhez 53; Dayka Gábor költészete 77; Mikszáth forrásaihoz 125; Erdélyi János lírája 424; Ormos László 484; Döbrentei papirosszeletei 486; Das Theater in Temesvár 60.
 Gálszécsi István 17, 197, 198.
 Gánes Aladár 141.
 Gárdonyi Albert 59, 209.
 Gárdonyi Géza 21, 71, 74, 205, 223, 269, 273, 332, 339, 365; írói egyénisége 419; világnézete 419—420; költeményei 429; Hosszúhajú veszedelem 47; Messze van odáig 47; Göre Gábor 419; Az én falum 419; Az öreg tekintetes 420.
 gd. 50.

- Gebler 154.
 Gelei József, *Robinson-ford.* 53.
 Geleji Katona István 130.
 Gellért-legenda, I. Szent Gellért. *Genealogiai Füzetek* 49.
 Geréb József, *Nietzsche és a magyarság* 479.
 Gerlach, Samuel 486.
Germanisch-Romanische-Monatschrift 480.
 Gessner 149, 160.
Gesta Romanorum 112, 319.
 Gesztesi Gyula 260, 336; *A nő a magyar rokokóban* 19; *Bürger és Berzeviczy Gergely* 336.
 Gédike 489.
 Gibbon 294, 355; *Konstantinápoly eleste* 489.
 Giesswein Sándor 78.
 Gineverné Győry Ilona, *Angolok* 143.
Gismunda és Gisquardus széphistóriája 205.
 Gleim, *An Solly* 48.
 Goda Géza 170.
 Goedeke 402, 403.
 Goethe 4, 49, 58, 72, 77, 141, 149, 214, 294, 316, 331, 379; *Faust* 40, 214, 215, 304, 464, 502; *Werther* 41, 42; *Stella* 336, 337.
 Goldoni, Carlo, *L'amante militaire* 335, 421.
 Goldsmith 27—29; *The Traveller* 28—29; *The Deserted Village* 28—29.
 gólyamonda, aquileiai 335
 Gombocz Endre, *A magyar botanikai szótárból* 204; *A budapesti egyetemi botanikus kert és tan-szek története* 501—502.
 Gombocz Zoltán 428; *Ajtöny* 204; *Magyar Etymologiai Szótár* 285—286, 428, 429, 479.
 Gorove László ismeretlen drámája 268.
 Gorzó Gellért 486; *Döbrentei G. és a jászóvári premonstreiek viszonya* 484, 500.
Gosztonyi-kódex 24, 25, 325.
Gotterhalte 191.
 Gottsched 40, 428.
 Góg és Magóg 15, 16.
 Gönczy István 19; *Kotzebue és vig-játékiróink* 348—349.
 Görgey Artur 119; *mint író* 415—416; — és az irodalom 420, 475.
 Görgei István 199, 420.
 Görög Imre, *Eötvös József b., az államférfi* 55; *Kossuth Lajos és Eötvös József nemzetiségi politikája* 59.
 Görres Guido 267.
 Görres József 267.
Göteborgs Handels och Sjöfarts Tidning 68.
 Göböl Gáspár élete 310; *Az első embernek elesése* 310; *Utazó lélek* 310—312.
 gr. 274; *Buda Halála németül* 334.
 Grabbe 40.
 Gragger Róbert 48, 60, 234; *Irodalomtörténeti forrástanulmányok* 269, 337; *Lenaus ungarische Sprachkenntnis* 60.
 Grandor (Graindor) de Brie 95, 282.
 Greene, *Pandosto or the Triumph of Time* 320.
 Green Róbert 192.
 Greguss Ágost 13, 20, 43, 45, 47, 50, 63, 71, 131, 201, 285, 304, 434, 485; *szobra* 47, 50, 63, 198; *A balladáról* 201.
 Greguss-jutalom 13—14, 43, 44, 470.
 Gréb Gyula, *A szepesi hínok* 50—51.
 Grillparzer 40, 74, 475.
 Grimm-szótár 456.
 Grimm Vilmos 267.
 Gritti 208.
 Grosschmid Gábor 494.
 Grotius, Hugo 294.
 Gróf István 477.
 Gröber 283.
 Guarini 77.
 Guerrier, Jean 271.
 Guessard 96, 282.
 Guillaume de Bapaume 95.
 Gulyás István, *Bolyai Farkas zenészeti dolgozata* 340.
 Gulyás József 432, 481; *Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez* 56, 57, 58, 129, 130, 432, 491; *Benkő József becsülete* 269; *Lucifer tragédiája* 343.
 Gulyás Károly, *Orvosságos könyv a XVI. sz.-ból* 52; *A gróf Teleki-könyvtár kincsei* 61.
 Gulyás Pál 239, 279, 422, 479, 480, 488, 489; *Magyar szépirod. idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában* 203, 339, 488, 489; *Az Illésházy nádor felett mondott búcsúztató nyomtatási helye és szerzője* 338—339.
 Gusztáv, III. 156.
 Gusztáv Adolf, II. 70.

- Guttmann Mihály 472.
 Gutzkow 40.
 Guzmics Izidor, *Iphigenia*-ford. 484;
Oidipus-ford. 484.
 Gvadányi József *Egy falusi nótá-
 rius budai utazása* 269, 337;
Rontó Pál 421; *Pöstyéni fürödés*
 487.
 G—y. —86.
 Gyulai Farkas 137; Wesselényi Mik-
 lós b. elfogatása 47.
 Gyarmathi Sámuel, *Magyar Nyelv-
 mester* 52; *Robinson*-ford. 53.
 Gyárfás Domokosné, Léczfalvi 11.
 Gyárfás Endre, Léczfalvi 10.
 Gyárfás Jenő, L. 45.
 Gyertyánffy István 53.
 —gym— 286.
 Gyöngyösi István 18, 19, 25, 56, 57,
 124, 203, 311, 340, 425; száрма-
 zása és kora 61, 62; tanuló pá-
 lyája 494; *Chariklia* 19; *Igaz*
barátság tüköre 24—25, 324; *Ke-
 mény János* 57, 253; *Thököly-
 eposz* 270; *Pulcinella* 270, 402—
 407; *Csalárd Cupido* 270; *Déda-
 lus* temploma 324; *Mars és*
Bacchus viaskodása 324, 325—
 326; *Összes költeményei* 323—
 326, 484.
 Gyöngyösi János 221.
 Gyöngyösi Tolditék 222.
 Gyöngyösy János 61, 62.
 Gyöngyösy László 18, 31, 32, 43,
 64; *Az igaz barátság tüköréhez*
 24—25; *Arany J. élete és mun-
 kái* 31, 32, 498—499; *Okiratok*
Arany J. életéből 32; *A kosaras*
tót 43; *Gyöngyösi J. származása*
és kora 61—62; *Arany J. mint*
egyháztanácsi jegyző 409—410;
Gyöngyösi I. tanuló pályája 494.
 Gyöngyösy László (XVII. sz.) 61.
 Gyöngyösy Mihály 61.
 Györe János 61; *Abonyi Lajos pá-
 lyája* 20, 125.
 György Lajos 124, 165, 338; *Ada-
 tok regényirodalmunk és dráma-
 irodalmunk történetéhez* 20; *Egy*
*fejezet regényirodalmunk törté-
 netéből* 20, 165; *Octavianus* 483.
 Györffy József, báró *Eötvös József* 54.
 Györi Károly 33.
 Gyulafehérvári *Glosszák* 16, 204,
 451, 458, 459—461, 481; szerző-
 jük 460—461.
 Gyulai Ágost 124; *A Pædagogium*
magyar filologiai szemináriuma
 75—76.
 Gyulai István, *Herczeg Ferenc, a*
nagy magyar író 423—424.
 Gyulai Pál 9, 10, 11, 14, 31, 40, 44,
 51, 70, 78, 125, 134, 138, 139,
 209, 214, 218—219, 220, 227, 233,
 265, 266, 272, 275, 294, 304, 326,
 329, 338, 339, 344, 345, 356, 361,
 372, 426, 484; ifjúkora 21; Ma-
 dách-kiad. 295, 296, 297; Jókai-
 ról 353, 354, 355; Kemény Zsig-
 mondrol 411—413; *Népkölt. Gyűjt.*
 218; *Egy régi udvarház* 219;
Émlékbeszédek 233, 411; *Bírála-
 tok* 354, 413; *Ujabb magyar re-
 gények* 413; *Romhányi* 420.
 h., *Ágnes asszony latinul* 336; *Me-
 gint a Toldi-monda* 422.
 H. A., *Szigligeti Elei ünneplése* 336.
 Habsburgok 59, 159, 423.
 Hafner 191; *Die reisenden Comö-
 dianten* 191.
 Hain Gáspár löcsei krónikája 50.
 Hajdu Tibor 234.
 Hajnal (zsebkönyv) 184.
 Hajnóci Iván 17, 46; *Pótlások Bánk*
bán első szövegéhez 177—179.
 Hajnóczy József 143, 157, 158, 159.
 Hajó Sándor 415.
 Halasi Andor, *Greguss Ágost* 201;
Gondolat 289.
 Halász Ignác 428.
 Halász Imre, *A sajtó viharos kor-
 szakából* 206; *Rákóczi Ferenc*
 429—430.
 Haller János, *Hármas história* 319.
 Hallónak boldog estéje 163.
 Halm 40.
 Halotti *Beszéd* 204, 336, 428, 453,
 481; nyelvjárása 272; íráshibái
 és olvasásuk 340.
 Hamar István 267.
 Hamerling Róbert 122.
 Hangok a múltból 420.
 Hanisz Imre 222.
 Hantken Miksa 78.
 Hanswurst 41, 337.
 Hapde, deserteur-drámája 421.
 Haraszti Gyula 223.
 Haraszti Károly, *Landerer L. könyv-
 nyomdász és Heckenast G. könyv-
 árus cég tört.* 48; *Az első könyv-
 aukció Magyarországon* 50; *Iva-
 nics Zs. könyvkereskedése* 266;
A magyar könyvkiadás és könyv-

- keresk. a múlt sz. első felében 338, 487.
- Harff, Ritter Arnold von 204.
- Hari Péter 310.
- Harmos Sándor 18, 19, 270, 472.
- Harsányi István 416, 432, 486, 488, 489; *Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez* 56, 57, 58, 129—130, 432, 462, 479, 491; *Kazinczy Ferenc és a Kártigám* 106—111; *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa* 203, 339, 488, 489; *Két XVII. századi dalgyűjt. sárospataki kézírata* 268, 269; *Adatok Tompa M. életéhez* 270, 423; *Pötlékok Kazinczy F. eredeti műveinek kimutatásához* 416; *Pilárik Jeremiás eddig ismeretlen munkája* 431; *Ilárom ismeretlen sárospataki iskolai vigjáték* 484.
- Harsányi Kálmán, *Kristálynézók* 482.
- Hartdörfer 486.
- Hartmann Móric 420.
- Hartnacke 97.
- Haschke 191.
- Hatvani István 502.
- Hatvany József 472.
- Hatvany Lajos 49, 234, 339.
- Hauptmann, Gerhard 214; *Hannele* 344.
- Hausser, Otto, *Das Drama des Auslands seit 1800* 73—74; *Der Roman des Auslands seit 1800* 200.
- Haynau 84, 265.
- Hazai és Külföldi Tulóditások 121.
- Hazai Tulóditások 293.
- Hazánk 239; (győri) 122, 180, 183, 185.
- Hármas Kis Tükör 459.
- Hebbel 40.
- Heckenast Gusztáv 42, 48.
- Hegedüs István 44, 223, 234, 239, 480, 486; *Janus Pannonius valóságos költeményei* 16; *Legrégibb magyar tárgyú latin költemény* 16—17; *Eötvös J. emlékezete* 46; *A magyarorsz. latin «coelestis tyra»* 198; *Kemény Zs. emlékezete* 334.
- Hegedüs Sámuel, *Kinek szól a kakuk* 486.
- Hegel 294, 474, 475.
- Hegyi Ödön, *A nemzet hazai* 127.
- Heine Henrik 58, 122, 131, 475.
- Heineccius János Gottlieb 349.
- Heinlein István 60, 216, 423; *B. Jósika Miklósnénak 25 levele* 47.
- Heinrich-Emlékkönyv 15, 17.
- Heinrich Gusztáv 15, 17, 43, 49, 107, 109, 110, 124, 136, 163, 192, 222, 223, 264, 346, 350, 437; *Kártigám*-kiad. 107; *Eötvös és az Akadémia* 46; *A Toldi-mondához* 268; *Költők mint regényhősök* 475; *Faust* 502; *Ungarn in der «Weltliteratur»* 60—61; *Johann Arany's Dichtungen in deutscher Sprache* 274.
- Hellebrant Árpád 13, 402, 473, 474, 479, 485, 486.
- Helle Ferenc Hugó 477.
- Heller Bernát 21, 98; *Eötvös J. báró emlékezete* 52; *Eötvös J. báró, a népköltés és a néprajz* 268—269; *Das Schwert Gottes* 60.
- Helmeczy Mihály 78, 88.
- Helmoll, *Das Weltbild der Gegenwart* 71.
- Heltai Gáspár 17, 175, 422, 452; *Háló* 204; *A farkasról és komondorról* 315; *Száz fabula* 315.
- Heltai Jenő 121, 125—126, 128, 196, 200, 223, 264, 339; *A tündérlaki leányok* 477, 478; *Jaguár* 477.
- Heltainé 37.
- Helvetius 146, 147.
- Helvey Lajos 339.
- Helytartó Tanács 152, 156.
- Hemgren, Karl 67, 68.
- Hengelmüller László, báró 51.
- Henningsein, Niels 430.
- Henrich Arnold 205.
- Henricus de Alben et Medve 306.
- Henszlmann Imre 44, 56, 285; *esztétikája* 473—474, 475.
- Heraclius 222.
- Herczeg Ferenc 74, 122, 128, 197, 200, 207, 223, 273, 339, 346, 351, 365, 423—424, 490; *drámái* 21; *művei svéd nyelven* 70, 71; *— otthon* 197; *művei dán nyelven* 219; *pohárköszöntője Szigligeti emlékére* 470; *Kiss Józsefnek* 121; *Kiss József hetvenedik születésnapján* 130; *Szigligeti* 265; *Ünnepi játék* 343; *Jókai Mór emlékezete* 473, 475; *Az ezredek* 478.
- Herder 267, 338; *paramythionjai* 336.
- Herman Ottó, *Pisa Lajosért* 265.
- Herodotos 465.
- Hervi de Metz 99.
- Hetényi János 46, 50.
- Hevesi Sándor, *Sechzig Jahre ungarisches Theater* 128.

- Hét bölcs mester* 267.
 H. Gy. 77.
 Hiador 420; *Visztulán* 180.
 Hikker Juliánna 238.
 himnuszok, magyarországi latin 198.
 hirlapirodalom 214.
 hitviták 291; unitárius 17.
 Hivatal Anikó 125, 182.
Hivatalos Közlöny 481.
 Hodossy Béla, *Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata* 423.
 Hoffer Imre 130.
 Hoffmann Ferenc 191.
 Hoffmann Frigyes 191.
 Hoffmann von Fallersleben 131.
 Hogarth, és Madách 464.
 Hoitsy Pál 170.
 Holdházy János 124.
 Holló Barnabás 71.
 Holstein, H. 402.
 Holstein, L. 216.
 Holub József, *A budai könyvtár állapota a XVI. sz. végén* 339.
 Holzmann Károlyné, Pákh Berta 437.
 Home, H., *Elements of criticism* 330.
 Homeros 167, 211, 220, 294; *Ilias* 287—288, 465, 480; *Odysseia* 465.
 Homonnai (?) Bánffy 324.
Hon 238.
Honderű 118, 185, 367.
 Honti Rezső *Magyar-angol zsebszótár* 288.
 Horatius 39, 40, 44, 77, 125.
 Horányi Elek 338, 425.
 Horger Antal 14.
 Hormayr, *Österreichische Plutarch* 274.
 Hornig Károly báró 63, 234.
 Hornyánszky-nyomda 243.
 Hornyik János 310.
 Horvát Árpád 417.
 Horvát István 19, 37, 140, 289, 293, 456, 494; *Mindentnapija* 19, 269—270, 338, 425.
 Horváth Ádám, Pálóczi, *Hunniás* 106; *Rudolphias* 106.
 Horváth Akos, *Nemzeti irodalom* 472.
 Horváth Béla 418.
 Horváth Cyrill 137, 223, 346, 469, 498; *Luther énekei és első prot. énekszerzőink* 17; *A régi magy. irod. tört.* 457.
 Horváth Endre, Pázmándi 425; *Árpád* 426.
 Horváth György (XVI. sz.) 61.
 Horváth Ignác 489.
 Horváth János 14, 276, 479; *Petőfi fogadtatása az irodalomban* 21; *Szomoryzmusok a Nemzeti Színház színpadján* 229, 271—272; *Titkári jelentés* 234—237; *Tapogatóldások a Balassi-komédia körül* 289—293; 451, 453, 457; *Tóth György éneke* 393—401; *Ének a gazdagról* 421; *Ady tanulmánya* 438—439; *Nemzeti Színház, helyes magyarság, pesti nyelv, argot, jassz* 489.
 Horváth Lajos 268.
 Horváth Lázár, P. 138, 476.
 Horváth Mihály 20, 126.
 Hóman Bálint 52.
Hölgyfutár 186, 240.
 Hrotsuiha, *Dulcitius* 112.
 Hubenayné 181, 182.
 Huber, Josef Karl 191.
 Hugo Károly 270.
 Hugo Victor, 73, 124, 267, 294, 299, 355, 359, 365, 418, 419, 421, 479; *A párisi Notre Dame* 359.
 Hume 294.
 humor 383—384.
 Hunfalvy Pál 142; levele Szilágyi Istvánhoz 61.
 hunmonda 15, 267, 335—336, 421.
 Hunnia (Magyarország neve) 428.
Huszadik Század 49, 125—126, 142, 336, 423—424, 481—482.
 Huszár György 21.
 Huszti András, *Ó és Új Dácia* 269; *Jurisprudentia Hungarico-Transsilvanica* 349.
 Huszti József 140; *Adalékok az irod. tört. módszer kérdéseihöz* 124.
 Husztiné Révhegyi Rózsi 134, 236, 480; *Eötvös aesthetikai álláspontja* 418—419.
 Hübner, *Bibliai történetek* 459.
 Hübner Mihály 151.
 Ibsen 72, 120, 214, 218.
 Ifland, *Játekos* 268.
 Ignotus 122, 128, 196, 223, 340—341, 426; *Kuruc-balladák* 54; *Magyar tudomány* 344; *Irodalom* 427.
 Illei János, *Tornyos Péter* 426.
 Illés Gyula, Sz. Elek-legendáink és az Elek-legendá forrása 77, 124.
 Illésházy István, halotti bucsúztatója 338—339.
 Illés János 248.
 Ilosvai Lajos 213.

- Ilosvai Selymes Péter, *Toldi* 48—49, 94—105, 135—136, 280—284, 347.
 imakönyv, szombatos 1630-iki 18; Kurucz Vay Adámnéé 343.
 Imre Lajos 251.
 Imre Sándor 133, 141, 350, 476; *B. Eötvös J. művelődési politikája* 55; *Eötvös paedagogiai jelentősége* 208.
 Inczedy László 207.
 Intitöris Mihály, *A gyökeretlen Fa* 490.
 Ipolyi Arnold 341, 361.
 Irányi Dániel 169, 201.
 Iréne-monda 422.
 irodalom 262—263; magyar 72, 263; svéd ismertetések róla 67—71; német ismertetés róla 72—73; mai 119—120, 426, 427, 478; — és az ujság 128; hirlap — 214; dán ismertetések róla 215—220; nemzeti 472.
 irodalomtörténet (magyar) 232; — történetírás munkája 1913-ban 13—23, 459; —i módszer kérdéséhez adalékok 124; segédtudományai 137; korszakai 195—196; —i előadások egyeteminken 137, 498; a budapesti műegyetemen 213—215; —i kalauz 338.
Irodalomtörténet 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 32, 63, 73, 101, 133, 175, 180, 210, 235, 239, 253, 277, 280, 284, 289, 347, 408, 435, 456, 457, 460, 495—496.
Irodalomtörténeti Értekezések, Magyar 78.
Irodalomtörténeti Közlemények 15, 18, 19, 20, 95, 101, 177, 184, 269—270, 325, 336—338, 354, 376, 378, 424—426, 483—486.
 Irodalomtörténeti Társaság, Magyar 1, 23, 238, 338; választmányi ülései 63—64, 133, 210—211, 435, 495—496, 504; felolvasó ülései 64, 133, 211, 436, 496; Eötvös emlékének szentelt ülése 133—134, 235—236; közgyűlése 225—234, 276—278; titkári jelentés 234—237; zárószámadása 277—278; költségvetése 278; választmányi tagjai 277; kormánysegélye 436—437; Pákh Albert sírjánál 437.
 Irwing, W. 29.
 Isidorus, *Exordia Scythica* 16.
 iskoladrámák, unitárius 17; esik-somlyói 222, 422, 426; az Uránia színpadán 284; három XVIII. századi 484.
 Istvánfi Miklós 39, 223.
 Ivánfi Jenő 203, 477.
 Ivánics Zsigmond 50, 266.
 Ivánka Imre 126.
 Iványi Béla, *Nyelvemlékek a gróf Teleki-család gyömrői levéltárában* 203.
 i—y 273.
 Izabella királyné 48.
 Izsó Miklós 341.
 Jacobi, J. G. 48.
 Jacobi Viktor 415.
 Jacobsen 348.
 Jagellók 196.
Jahn, K. 49.
Jahresberichte Für Neuere Deutsche Literaturgeschichte 49.
 Jakab Ödön 44, 470.
 Janin, Jules 122.
 Jankovich Béla 51; Kiss Józsefhez 121.
 Jankovich Miklós 270, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 423, 425, 469.
 Jankó István 181.
 Janus Pannonius 16.
 Jákó Károly, *Fejezetek a magyarorsz. XVIII. sz.-i latin epikából* 38—39, 48.
 Jámbor Dániel 468.
 Jámbor László 304.
 Jámbor Mihály 64.
 Jámbor Pál 138.
 Jámbor Sándorné 65.
 János király 208.
 János, kükkülei főesperes 273.
 Jánosi Béla 223; *Szerdahelyi György aesthetikája* 329—331, 479, 481; *Henszlmann Imre és Erdélyi János aesthetikája* 473—474, 475.
 Jánosi Gusztáv 21, 470.
 Jászi Oszkár, *B. Eötvös J. állam-bölcsétele és politikája* 49; *Egy verses könyvről* 275.
 Jedlik Ányos 88.
Jelki András 164.
 Jellinek 334.
Jenaer Allg. Literatur-Zeitung 67.
 Jenisch 338.
 Jensen, Alfred 68.
 Jenssen-Tusch 124.
 Jeszenszky Damó 304.

Jeszenszky István 303.

jezsuiták, magyar 439.

Jitterbarth 62.

Jonson, Ben 192.

Jóó Imre, *Arany Jánosnak egy eddig kiadatlan levele* 490.

Jordanes 335, 421.

Jób Dániel 128.

Jókai Eszter 45.

Jókai Mór 45, 50, 53, 55, 71, 73, 121, 122, 124, 126, 138, 162, 167, 170, 171, 172, 173, 186, 201, 219, 264, 267, 313, 332, 338, 339, 340, 344, 373, 383, 391, 418, 419, 473, 475, 478, 488, 489; — emlékiratok a N. Múzeumban 45; — szótár 53, 365; svéd írók róla 67—69; művei svéd nyelven 67—70; — és Petőfi-szobor Pápán 124; művei dán nyelven 215—216; regényei a filmen 270—271; levelesládája 344; mesemondása 353—365; — és Vörösmarty 365; *Új földesúr* 53, 68; *Szegény gazdagok* 67, 215; *Fekete gyémántok* 68, 362; *Arany ember* 68, 215, 357, 364, 365; *Szeretem boldogjai* 68, 215, 363; *Szép Miklós* 68; *Politikai divatok* 68, 215, 364; *Enyém, tied, övé* 68, 215, 365; *Egy magyar nábob* 68, 357, 358; *Jedikulai rab* 68; *Bárdy család* 68; *Szökevény* 68; *Sárga rózsza* 69; *Magnéta* 70; *Egy az isten* 122, 364; *A cyclops megőrült* 122; *Szabadság a hó alatt* 215; *Páter Péter* 215; *Tengerszemű hölgy* 216; *Czakó Zs. emléke* 313; *Könyves Kálmán* 267, 363—364; *Életemből* 355, 356, 360; *Véres könyv* 355, 357, 359; *Az én életem regénye* 355, 363; *Három márványfej* 356; *Novellák* 357, 361; *Serfőző* 357; *Szomorú napok* 358; *Gazdag szegények* 358, 364; *Felfordult világ* 358; *Alma* 358; *A mi lengyelünk* 358; *Népdalok hőse* 359; *A rézpataki lelkész* 359; *Népvilág* 359; *Vadon virágai* 359, 365; *Arria* 360; *Xelenhoa* 360; *Dekameron* 360; *Kakas Márton* 361; *Damokosok* 361; *Milton* 362, 364; *Az élet komédiásai* 362, 364; *Félistenek bolondságai* 362; *Óreg ember nem vén ember* 362; *Forradalom alatt írt művek*

362; *Színművek* 362; *Rákóczy fia* 362; *Levente* 363, 364; *Délvirágok* 363; *Utazás egy sirbölt körül* 363; *Varchoniták* 363; *Szigetvári vértanúk* 364; *Kárpáthy Zoltán* 364; *Elátkozott család* 364; *Kétszer kettő — négy* 364; *Es mégis mozog a föld* 364; *Régi jó táblabírák* 365; *Börtön virága* 365; *Emlékeimből* 365; *Hétköznapok* 365; *Csatakepek* 365; *Görögtűz* 365; *Jövő század regénye* 478; *Esetek Petőfi életéből* 484; *Hatvani-anekdóták* 502; *Összes művei* 361; *Hátrahagyott művei* 501.

Jósika Miklós b. 126, 137, 138, 167, 265, 365, 367, 368, 371, 373, 374, 375, 376, 380, 476, 477, 489, 498; humoros életképei 21; — és a francia romantika 476; — és Walter Scott 21, 476; *Abafi* 162, 165, 166, 476; *Ólgyomi* 168; *Könnyelműek* 476; *Az élet útjai* 476; *Utolsó Bátor* 476; *Zrínyi a költő* 476; *Csehek Magyarországon* 476, 477; *Egy magyar család a forradalom alatt* 477; *Szegény ember dolga csupa komédia* 477.

Jósika Miklósné, 47.

József, II. 146, 159, 166, 266.

Jövő Nemzedék 49.

Juhász Gyula 275.

Justh Zsigmond 125, 489.

Justinus 16.

Juventus 50, 487.

Júlia szép leány 202.

—k., *Molnár Ferenc drámái* 126—127.

K. A., *Greguss Ágost* 45.

Kabos Ede 223, 351.

Kabos Ferenc 492.

Kacziány Géza, *A magy. mémoires-irod. tört.* 50, 126, 201—202, 270.

Kacziány János 437.

Kaffka Margit 351, 482.

Kajlós (Keller) Imre 141.

Kalazantinum 126, 201.

Kalendárium, Gyöngyösi 20, 222.

Kalevala 470.

Kallós Ede, *Az írói kapcsolatok és az irodalmi folytonosság kérdéséhez* 477—478.

Kalmár Antal, *Öngyilkos volt-e Teleki László?* 429.

- Kant 141, 294, 355.
 Kaposi József, *Szent Ferenc Virágos kertje* 74—75, 343, 417; *Polemia* 224.
 Kaposy Lucián, *Az élet és irodalom* 478.
 Karacs Ferenc 425.
 Karacs Teréz 180.
 Kara Ferenc 234; *Kölcsey és a francia irodalom* 64, 198.
 Karácsonyi János 52, 136, 283, 461; *Miért alkalmazta Ilosvai a Toldi-mondát a biharmegyei Toldyakra* 48; *A magyar Ferencrendiek formulás könyve a Batthyányi-könyvtárban* 204.
 Karádi Pál 292, 293; — és a *Balassi komédia* 17—18, 175—177, 289—293, 451—458; *Az Apocalypsis magyarázata* 176, 451, 452.
 Kardeván Károly, *Mudách és Büchner* 408—409.
 Kardos Albert 19, 248; *Csokonai és a színpad* 131; *Emlékezés Szigligeti Edelel* 420.
 Kardos Lajos 18, 20, 21, 48, 74, 338, 477; *Arany J. debreceni diák-ságához* 30—33; *Petőfi «A huszár» c. költeménye történetéhez* 125; *Arany J. Bolond Istókja* 193—195, 275, 426, 429, 480; *Adalékok L. Byron költeményeinek magyar fordításaihoz* 425.
 Karika János 30.
 Karl Lajos 280—284, 347, 422; *Francia irod. tanulmányok* 98, 283; *Ilosvai Toldijáról* 94—105; 280—284, 347; *Le Conte de la femme convoitée par son beau-frère* 351.
 Karpathen-Post 50.
 Kassai György Mihály 130.
 Kassai Lit. Lapok 184.
 Kasselik Fidelius 434.
 Kastner Jenő 263; *A Kärthausi helye a szentimentális regény-irodalomban* 41—43.
 Katholikus Szemle 50, 201, 270, 426.
 Katona István 245, 295, 425.
 Katona József 45, 74, 118, 128, 230, 272, 302; *Bánk bán* 20, 62, 74, 204, 230, 231, 430, 461—462, 483, 501, első kidolgozása 20, 126, pótlások hozzá 177—178; *Lucza széke* 462.
 Katona József-kör (kecskeméti) Évkönyve 501.
 Katona Lajos 44, 203, 270, 319, 338, 421; *Irodalmi Tanulmányok* 112—116, 203, 270, 338, 423, 434; *Temesvári Pelbárt példái* 113; *Sz. Katalin legendája* 113.
 Kauffmann Aurél 50.
 Kazi Ferenc, *Hunnias* 39.
 Kazinczy Ferenc 4, 22, 25, 48, 77, 127, 163, 165, 190, 198, 204, 211, 252, 253, 265, 291, 312, 332, 340, 346, 416, 425, 475, 478, 479, 493, 494; eredeti műveinek kimutatása 19, 46, 253, 416; levele Wielandhoz 19; — és a *Kártigám* 106—110; könyvtára 108—109; nyelvújítása 127, 204, 205, 428, 489; — a szabadelvű és demokrata eszmék szolgálatában 145—161; — és az 1790 utáni visszahatás 266; 1790—1794-ben kiadott fordításai 336—337; egy levele 473; *Levelezése* 19, 108, 146, 147, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 252, 291, 312, 332; *Bácsmegyey* 41, 164; *Pályám emlékezete* 107; *Orpheus* 146, 147, 148, 149, 150, 155; Wieland *Diogenesének* ford. 155, 336, 337; Weber *Vak lantosának* ford. 155, 336—337; *Fogságom naplója* 160; *Von verschiedenen Gattungen der ung. Versification* 252, 253; Lessing *Meseinek* ford. 336; Herder *paramythionjainak* ford. 336; *Hamlet*-ford. 336; *Stella*-ford. 336—337; *Az amerikai Podoc és Kazimir* 486, 500; *Munkái* 340.
 Kazinczy Gábor 106, 180, 211, 339; *Népbarát* 184.
 Kazinczy-kódex 77.
 Kazinczy László 150.
 Kazinczy Miklós 148; *Ozmondok* 154.
 Kazinczy Sámuel 502.
 Kazy Ferenc 39.
 Kádár Jolán 267; *Adatok a magyar drámafordítások forrásaihoz* 268.
 Kádár Kata 202.
 Káldy Gyula 170, 171.
 Kálmán Ödön 480; *A legrégibb magyar zsoltárfordításról* 334.
 Kálmány Lajos népkölt. gyűjteménye 55, 58.
 Kálnoki Izidor, *A pesti argot* 415, 489.
 Kálvin János 426.
 Kárfy Ödön, *Levéltári kutatások K. Csoma Sándor életéhez* 415, 416.

- Kármán József 155, 190; *Fanni hagyományai* 41, 164, 166; *Fejvesztés* 164.
- Károlyi Árpád 248.
- Károlyi Gábor gróf 170, 171.
- Károlyi Gáspár 56, 294; biblia-ford. 483, 485.
- Károlyi Mihály gróf 427.
- Károlyi Péter 207, 430.
- Kárpáti Aurél, *Justh Zsigmond* 125; *A magyar dráma körül* 492; *Kemény Zsigmond* 492.
- Kecskeméthy Aurél 122.
- Kecskeméti Lapok* 310.
- Kelecsényi János 234.
- Kelemen Béla 422; *Vörösmarty az ember* 79.
- Kelemen Katalin, Szerepi 493.
- Kelemen Lajos 47.
- Keleti Adolf, *Pósa Lajos* 273.
- Keleti Gusztáv 341.
- Keleti Szemle 201, 423.
- Keller Imre 54, 494; *Faludi F. «Caesar»-ja* 480.
- Kemény József gróf 480.
- Kemény Lajos 203, 339, 489.
- Kemény Pál báró 10, 424.
- Kemény Póli bárónő 10, 11, 424.
- Kemény Sámuel, gr. 292.
- Kemény Zsigmond 9—12, 21, 44, 78, 135, 138, 162, 167, 186, 199, 201, 207, 225, 264, 265, 272, 274—275, 353, 363, 411—413, 430—431, 433, 437, 469, 470, 475—476, 484, 492, 494, 498; népszerűtlenségének okai 274—275; ércemléke Alvinczen 332; mint essay-író 333; a regényíró 333—334; lelki válsága (élete 1844—1846) 366—382; — és Wesselényi 368—370, 371, 374, 376, 377, 378; — és a *Pesti Hírlap* 374—378; — és Széchenyi 376—377; mint kancellista 424; esztétikája 433—434, 493; jubileuma 464; történeti és polit. eszméi 482; dramaturgiai elvei 493; *Martinuzzi* 9, 10; *A mohácsi veszedelem okairól* 9, 10, 424; *Izabella királyné* 9—12, 327, 368, 424; *Arany Toldija* 135; *Anna* 327; *Élet és ábránd* 327, 367, 374; *Gyulai Pál* 368, 369, 370, 374, 376, 378—382, 434; *Széchenyi István* 333; *A két Wesselényi* 333, 369, 377; *Élet és irodalom* 353; *Eszmé a regény és a dráma körül* 353; *Korteskedés* 366, 369, 376; *A hírlap-szerkesztő naplója* 367, 368; *Camoens* 368; *A bajviadalról* 424; *Gonolotok* 424; *Zord idő* 424; *Szelelem és hiúság* 476; *Erény és illem* 476; *Férj és nő* 476; *Hátrahagyott munkái* 275, 326—328, 428, 479, 489.
- Kenderesi Mihály 291, 292, 293.
- Kerekes Emil 124, 426.
- Kerekes Pál 489.
- Keresztény Magvető 270, 426.
- Kereszty István 488.
- Kertbeny Károly 59, 131, 186, 270, 497; *Magyarország legrégibb drámairodalma* 289—290; *Die Fürstenverrathe v. Melch. Baron Balaschschu* 290.
- Keszthelyi-kódex 309.
- Kéki Lajos 20, 21, 61, 220, 239, 276; *Herczeg Ferenc* 200; *Gárdonyi Géza* 419—420; *Arany János Bolond Istókjáról* 277.
- Kénosi Tözsér 38.
- Két gályarab* 483.
- kg. 221; *B. Eötvös J.* 55.
- k. q., *Egy megrágalmazott anya* 417.
- Kgy. 141.
- k. gy. 279.
- K. Gy. 267.
- Kicska Emil, *Petőfi Zoltánról* 205.
- Király György 39, 48, 124, 192, 262, 283, 338, 421, 480, 484; *Mikes K. levélformája* 19; *Magy. irod.-történeti bibliografia* 338.
- Király Pál 290.
- Kisbán Miklós, *A halloklo oroszlán* 494.
- Kisfaludy Károly 19, 74, 81, 117, 128, 129, 139, 180, 226, 230, 265, 268, 274, 337, 348, 420; mese-gyűjtése 19; víg elbeszélései 303; *Mátyás déák* 48; *Tihamér* 165, 166; *Fősvény* 349; *Szülőföldem szép határa* 432.
- Kisfaludy Sándor 19, 274, 348, 422; — és Shakespeare 192; *Himfy* 164; *Bánk* 192; *Hunyady* 192; *Kún László* 192; *Somló* 339; *Micbán* 483.
- Kisfaludy-Társaság 13—14, 52, 112, 139—140, 177, 191, 200, 202, 209, 223, 227, 228, 233, 264, 265, 268, 326, 327, 328, 333, 346—347, 350, 437, 467, 472—473; jutalom-tételei 43—44, 470; Eötvös-ünnepe

- 122, 470; Kemény-ünnepe 225, 469; jegyzőkönyveiből 470—471; népkölt. gyűjtése 470, 471; *Évkönyve* 44; *Évtapjai* 177, 321, 329, 354, 413, 469—471.
- Kis János 161, 252, 265, 422, 494.
- Kiss Ernő 142, 481; *A régi népdal* 208.
- Kiss Ferenc, Kisbaári 344.
- Kiss István, R. *Az első magyar közjog* 491; *Adalékok a Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez* 325.
- Kiss János 207.
- Kiss József 45, 48, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 130, 197, 199—200, 201, 202, 205, 206, 209, 260, 430, 470; — a németeknél 122; *Levelek* 197; *Simon Judit* 121, 264; *Gondolatok a Kisfaludy-Társ. nagygyűlésén* 264; *Költeményei* 260.
- Kisteleki Ede 205.
- Kis Viczay Péter, *Adagia* 315.
- Klage des Königreich Ungarn* 403.
- Kléen, Emil 69.
- Kliegl 184.
- Klimius Miklós* 163.
- Klingsor 480.
- Klobusiczki András 422.
- Klopstock 191.
- Kneffel Béla 333.
- Knoblauch, *Faun* 76.
- Knoll Károly 243.
- Knudsen, H., 131.
- Koch-Vogt, *Deutsche Literaturgeschichte* 22.
- Kocsis Lénárd 329—331.
- Kodály Zoltán 268, 470.
- Koeppel Emil, *Byron* 137—138, 209, 267.
- Kohl Medárd 83.
- Kohut A. 49.
- Kolinovics krónikája 432.
- Koller István, *Bölcsészeti és neveléstud. dolgozatok* 287.
- Kolosváry Bálint, *Husztai András... és Jurisprudentia-Hungarico-Transsilvanica* 349.
- Koltai Virgil, Kovács Pál *életrajza* 180, 183.
- Kolumbán János 468.
- Kolumbán Sámuel 457.
- Komárom* 50, 238.
- Komáromi József, *Flórenc és Lion* 483.
- Komáromi Lapok* 238.
- Komáromy György 151.
- komédiák (hitvitázó), *Balassi Menyhért áruttatása* 18, 175—177, 203, 289—293, 451—458; *Komédia a papok házasságáról* 457; *Igaz papság tüköre* 457; *Debreceni disputáció* 457.
- Komjáthy Jenő 207, 234, 287.
- Komlós Aladár 482; *A Thaly-ügy, vagy a filologia dicsérete* 53; *Gyulai Pál Kemény Zs.-ról* 411—413; *A kuruc balladák hitellességének kérdéséhez* 461—463.
- Konstantin, Nagy, a magy. kódex-irodalomban 198.
- Konstantinos 335.
- Kont Ignác 283; *Bibliographie française de la Hongrie* 35—37, 343, 349, 427, 474, 488; *Petőfi in Frankreich* 59.
- Kopaszszágnak dicséreti* 17, 48.
- Kornéli József, *A félénk kadét* 191.
- Kornis Gyula 479.
- Koroda Pál 137.
- korona, szent 491.
- Korvin-kódex, egy új Magyarországon 62.
- Kossuth Ferenc 169.
- Kossuth Lajos 2, 46, 70, 82, 138, 171, 172, 173, 180, 199, 206, 214, 333, 336, 374, 376, 415, 420, 475, 494; hírlapi cikkei 59; — és Mazzini 59; nemzetiségi politikája 59, 202; levele Bezerédj Istvánhoz 202; — és a szabadkőművesek 264; ismeretlen levelei 273; — és a szent korona 491.
- Kossuth Lajosné 187.
- Kossuth Hírlapja* 82.
- Kosztolányi Dezső 55, 143, 196, 351; *Kiss József útja* 121; *A bétsi gárdista* 132; *Modern költők* 143, 347—348; *Emberbőr* 264; *Juhász Gyula* 275; *Gárdonyi G. versei* 429.
- Kotzebue 128, 180, 337; — és vígjátékíróink 348—349; *Das Intermezzo* 337; *Der Deserteur* 483; *Die Corsen* 483; *Montfaucon Johanna* 483; *Schneider Fips* 485.
- Kovacsics Márton 338.
- Kovács Dezső 18, 457.
- Kovács Ilona 180.
- Kovács János, *Sue hatása a magyar regényirodalomra* 365.

- Kovács Jolán 180.
 Kovács József 222.
 Kovács Lajos 201, 367, 377; *De Joh. Mich. Bruti Historiae Hung. latinitate* 267.
 Kovács Lydia, *Majthényi Flóránál* 128.
 Kovács Márton, *A kuruc balladák* 205.
 Kovács Pál 486; irodalmi levelezése 180—187; *A nemesek hadnagya* 182; *Bianca* 183.
 Kovács Sándor 491.
 Kovács Tamás 91.
 Kovácsy Kálmán 429.
 Kovásznai Péter 176.
 Kovásznai Sándor 25.
 Kozma Andor 21, 219, 223, 420; *B. Eötvös József a költő* 46, 267; *Kiss József* 199—200; *Mária-dalok és más vallásos költemények* 415; *A második fehér ló* 470.
 Kóbor Tamás 196, 200, 478.
 kódexek 113, 198, 343; szombatos 48; l. még nevük alatt.
 Kónya Sándor 141.
 Kónyi János, *Flórenc és Lion* 483; *Waltton-ford.* 421.
 Kölcsény Ferenc 3, 64, 123, 137, 165, 187, 192, 198, 272, 339, 340; tragikumfelfogása 41; arcképe 187; — és, a francia irodalom 234; ismeretlen akadémiai dolgozatai 426, 484, 486; — és Rousseau 479; *Parainesis* 4; *Hymnus* 127; *A vadászlat* 165.
Kölesdi harcról 58, 463.
Kölnische Zeitung 126.
 költészet és társadalom 428—429.
 költők, amerikai magyar 429.
Königsbergi Töredék 460.
 könyvpiari kiállítás, lipcsei 434.
 Könyvkereskedők Egylete 279; *Év-könyve* 279.
 könyvtár, -i kérdések 51; Batthyányi- 51, 204, 339; Teleki- 52, 61, 293; Pædagogium -a 75—76; Fővárosi 78; sárospataki ref. főiskola -a 108, 431; hallei magyar 130, 341; Akadémia -a 159, 160, 491; Rákóczi- 203, 339, 488, 489; Csaplovics- 338, 431; vidéki k.-aink 1913-ban 339; pozsonyi egyetemi 339; Darnay Múzeum a 339; Ráday- 339, 500; Mátyás kir. a 339; -ak száz év előtt 487; l. még Nemz. Múzeum.
- Könyvtári Szemle* 50, 126, 201, 270, 338, 487.
 Köpke, Rudolf Anastasio 124.
 Körner, Theodor, *Zrinyi* 274, 336.
 Köveskúti Jenő 137.
 Kóvér Lajos 494.
Közműveltség 487.
 Kőhalmi Béla, *A magyar nemz. bibliografia* 126; *Nincs nemzeti bibliografiánk* 278—279; *Nemzeti bibliografiánk* 332.
 Kőrös Endre, *„A magyar nemzet tanítótestere”* 79; *Jókai- és Petőfi-szobor Pápán* 124.
 Kőrösi Csoma Sándor 123, 409, 415, 416.
 Kőszeghy Pál 124.
 Králík L. 141.
 Kremmer Dezső, *A fővárosi színművészet múltja* 273; *Enciklopédia- és lexikon-irodalmunk* 338, 487.
 Kresznerics Ferenc, *Magyar Szótár* 54.
 Kreyenbühl, G., *Joseph v. Eötvös* 48.
 Kristóf György 125, 141, 196, 267, 480, 481; *Széchenyi és Madách* 21; *Arany János Karlsbadban* 61, 131; *Kölcsény Shakespeareről* 192; *Lucifer tragédiája?* 343; *Adatok Barcsay Ábrahám életéhez* 413; *Barcsay Ábrahám házassága* 413—414; *Barcsay és Orczy* 480; *Bethlen Gábor levél-írása* 481.
Kritikai Lapok 184.
 Kriza János, *Vadrózsák* 14, 460, 480.
 Krohn Károly, *Az új Kalevala* 470.
 Kropf Lajos, *Kossuth és Mazzini 1853-ban* 59; *Egy ismeretlen magyar költő Skóciában* 337; *Kossuth L. és a szent korona* 491.
Krónika, Bécsi Képes 16.
 Krudy Gyula 125—126, 128, 223; *Zoltánka* 199; *Mákvirágok kertje* 477.
 Kruesz Krizosztom 92.
 Krug 475.
 Krusith Ilona 250.
 Kubinyi, *Magyar- és Erdélyorsz. képekben* 317.
 Kubinyi Gáspár 492.
 Kujáni Gábor, *A Brodariesok* 130; *Brodaries István szereplése János kir. oldalán* 208.
 Kulcsár Gyula, *Stiliztika és nyelvészettika* 340.

- Kulcsár István 62, 269, 338, 425, 479.
Kulcsár-kódex 308, 309.
 Kuncz Aladár, *Thököly a francia irodalomban* 502.
 Kurtz Vilmos 83, 88, 90.
 kuruc költészet, hitelessége 14—15, 18, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 129, 130, 205, 234, 235, 273, 432, 458, 461, 462, 463, 479, 491; nyelvéhez 53; balladák szövegkritikájához 253—254; két kuruckori vers 208; *Ujváriak dicséreti* 53, 57; *Rákóczi búcsúja* 54, 55; *Esztergom megvételéről* 56, 57, 130, 253, 462, 463; *Balogh A. nótája* 57; *N. Bercsényi Miklós* 57; *Bujdosó Rákóczi* 58, 432, 461; *A kölesdi harc* 58, 463; *Ocskai Lászlóról való ének* 129, 130, 254, 432; *Német sas vert fészket* 130; *Bezerédi nótája* 254.
 Kurucz Vay Ádámné 343.
 Kuthy Lajos 62; *Hazai rejtelmek* 185.
 Kún József 131, 205.
 Kúnos Ignác, *Naszreddin hodsa tréfái* 319.
 Kübeck Blanche bárónő 429.
 Kübeck Károly Frigyes báró 429.
 Küküllei János 273.
 Kürti Menyhért 133.
 L., *Kemény Zsigmond* 264.
 Laban Antal, *A Klingsor-mondáéhoz* 480.
La Bibliofilia 338, 487.
 Laborfalvi Róza 181, 182.
 Laczkó Géza, *Kemény Zsigmond* 272; *Az etymologiai szótár* 429; *A Rákóczi-irodalom revíziója felé* 481—482.
 Laczkovics János 145, 157.
 Laczkó Géza 272, 326—328.
 Lafontaine, *Le loup et le chien* 314, 315; *Belphegor* 481.
 Lajos (I.) 110, 111.
 Lajos (II.) 110, 111.
 Lajos (VII.) 56.
 Lajos (XVI.) 152, 294.
 Lakatos László 207; *Mikszáth Kálmán* 55; *Mély hűron* 477.
 Lakatos Vince, *Eötvös J. gondolatai a kereszténységről* 125; *Tompai M. és a Mária-tisztelet* 128.
 Lakos Béla 17; *Heltai Gáspár és kora* 422, 480, 481.
 Lamartine 3.
 Lamb, Charles 319.
 Lambert 5.
 Lamprecht, *Das Weltbild der Gegenwart* 71.
 Landerer Lajos 48.
 Langlois, Ch.-V. 101.
 Lanson, *De la méthode dans les sciences* 162.
 Larochehoucauld 4, 494.
 Laskai Oszvát 207.
 latin költemény, a legrégibb magyar tárgyú 234.
 latricanus 18.
 Laube 40.
 Lauschmann Gyula, *Széchenyi Lajos gr. és neje levelezése* 47.
 Lavergne, A. de 335.
La Vie des Lettres 426.
 Lábán Antal, *Szigligeti és a bécsi Polizei-Hofstelle 1836-ban* 427.
 Ládaházy Mártonné 48.
 Lám Frigyes, *Andreas Ady* 50.
 Láng István, *B. Eötvös J. és a XIX. század uralkodó eszméi* 53.
 László Hugó 192.
 László József 182.
 Lázár Béla 255; *B. Eötvös J. művészetpolitikája* 341.
 Lázár János gr., *Florinda* 500.
 Lázár Kálmán gr., levele Kovács Pálhoz 180, 185; *Megbukott anygal* 185.
 Lázár (Zelma)-kódex 75, 234.
Le Bibliographe Moderne 426—427.
Le Courrier Cinématographique 270—271.
 Leffler Béla, *Petőfi in Schweden* 20, 60; *Magyar írók svéd nyelven* 67—71; *Adalék a magyar vonatkozású német ujságlapok bibliográfiájához* 203; *Magyar írók dán nyelven* 215—220.
 Leffler-Liljekrantz, Signe 71.
 Lehr Albert 21, 220, 501; *Arany-magyarázatok* 52; *Zászlót plántálni* 127; *Torvad* 490.
 Leibnitz 294, 481.
 Leino Eino, *Tavas* 470.
 Lenau 58, 60, 475.
 Lendvay Márton, id. 180, 181; levelei Kovács Pálhoz 182—183.
 Lendvay Mártonné 125, 181.
 Lengyel Ernő, *Kiss József* 48.
 Lengyel Menyhért 74, 121, 128, 196, 223, 415.
 Lengyel Miklós 117.

- Leopardi 58.
 Lermontow 58.
 Leroux, Ernest 35.
 Le Sage 476.
 Lessing 39, 40, 41, 149, 191, 331, 335, 493; *Meséi* 336.
Le Temps 126, 271, 487.
Letopisz Matice Szrpszke 487.
 Leval, André, *Les Journaux de langue française en Hongrie* 126; *Supplément à la Bibliographie française de la Hongrie de J. Kont* 349; *Une poésie française en l'honneur de François Rákóczi* 440.
 lexikon-irodalmunk 338, 487.
 Léczfalvi B. László, *A Riadó* 420.
 Léczfalvi Gyárfás Domokosné 11.
 Léczfalvi Gyárfás Endre 10.
 Lévy József 55, 128, 223, 333, 339, 350, 420; *Kivándorló imája* 140.
 —lg— 76.
 —Lg—Gy. 139.
 Lichtenegger Győző 234.
 Lidner 58.
 Ligeti Antal 341.
 Lillo, *Elmerick or Justice Triumphant* 321, 322.
 Lipcsey Ádám 170.
 Lipót, II. 152, 156.
 Lipperheide, *Sprüchwörterbuch* 318.
 lira (magyar) 430, új 78, 79.
 Lisznyay Dániel Kálmán levele Kovács Pálhoz 180, 185, 186; *Tavaszi dalok* 185.
 Liszt Ferenc 490.
 Livius 295.
 Lobkovitz Bohuszláv 61.
Lobkowitz-kódex 75.
 Lobwasser, A., *zsoltárai* 424, 483, 485.
 Londres Elek 207; *Szigligeti* 273.
 Loósz István, *Ady Endre lírája tükrében* 437—439, 479, 486.
 Lope de Vega 331.
 Lorsy Ernő, *Kiss József* 127; *Der hundertjährige Szigligeti* 342; *Ungarische Literatur in Deutschland* 342.
 Loserth, J. 494.
 Losonczi Anna 248, 249, 250, 251, 252.
Losonczi Phönix 52, 111.
 Lovasi Benedek 150.
 Lovassy László 499.
 Lovenjoul, Spoelberch 326.
 Lovik Károly 128.
 Lőrinczy György, *Teleki László gróf halála* 51; *Mikszáth mouflonja és birtoka* 122.
 ls., *A jelenné vált «jövő század regénye»* 478.
 Lubenau, Reinhold, *útleírása* 339.
 Ludvigsen, C. 217.
Lugossy-kódex 338.
 Lukács György, *A lélek és formák* 73.
 Lukács Krisztina-jutalom 43, 285.
 Lukianos 480.
 Lukinich Imre, *Id. Szinyvei József* 59, 239; *Magyar történelmi bibliográfia* 201; *Putaki Sámuel levele gr. Bethlen Lajoshoz* 203; *A kuruc-kor költészetéhez* 208; *Könyvtárak száz év előtt* 487.
 Lundegård, Axel 70.
 Lupas János, *B. Saguna András és b. Eötrös J.* 275.
Lusus ad allicienlos Musas futuros 484.
Lusus de 8 partibus orationis 484.
Lusus scholasticus 484.
 Luther 17, 294, 502; *Bibliája* 483, 485.
 Lutter Ferenc, *Magyarországi szent Ilona* 128—129.
 Lux, Josef August, *Grillparzers Liebesroman* 475.
 —ly. 61; *Berczik Árpád színművei* 61; *Két irodalomtörténet* 131; *A magyar dráma fejlődése* 274.
 m., *Eötrös J. báró és a szabadkőművesek* 121.
 Macaulay 28, 332, 333.
 Macchiavelli, *Belfagor* 481.
 Machik József 213.
 Mack 273.
 Madarász Flóris, *Herczeg Ferenc drámái* 21, 480; *Az új magyar drámák* 119.
 Madarász József 126.
 Madarász Viktor 341.
 Maday 20.
 Madách Anna 304.
 Madách Imre 21, 74, 121, 138, 334, 485; *egyik gondolatának származásához* 255—258; *írói hagyatéka* 294—305, 488; *könyvtára* 294—295; *költeményei* 295—296; *kéziratai* 295—303; *drámái* 297—302; *novellái* 302—303; *levelezése* 303—305; — és Büchner 408—409; — és Hogarth 464; *Az ember tragédiája* 141, 214,

- 215, 295, 299, 301, 303—304, 343, 408, 462, 464, 488, londoni színéhez 317—318; *Civilizátor* 258, 462; *Útravaló* 296; *Művészeti értekezés* 296—297; *Nápolyi Endre* 297, 299, 300, 301; *Commodus* 297, 298, 299; *Jó név és erény* 297, 300, 302; *II. Lajos* 297, 300, 301, 302; *Csak tréfa* 297, 298, 299, 301; *Eszmék Létiáról* 328—329, 480; *Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása* 329.
- Madách Imréné, id. 304; ifj. 305.
 Madách Károly 294, 305.
 Madách Mari 304, 305.
 Madách Pál 305.
 Madách Sándor 295.
 Madách-Társaság 140.
 Madva Ferenc 316—317.
 Madzsar Gusztáv 481.
 Madzsar Imre, Ajtony 204.
 Madzsar József, *Mintajegyzék városi nyilv. könyvtárak számára* 78.
 Mæterlinck 73, 426.
 Magnabotti, Andrea dei 95, 99, 100, 101.
Magyar Figyelő 14, 19, 51, 52, 162, 202, 239, 271, 423, 427.
Magyar Hírlap 419, 427—428.
 Magyar István 456; *Az országokban való sok romlásoknak okairól* 175.
Magyar Iparművészet 52, 202—203.
 Magyar Péter 48, 124.
Magyar Izrael 52.
Magyar Könyvszemle 17, 203, 239, 279, 338—339, 472, 487, 488—489, 503.
 Magyar Könyvtár 141.
Magyar Középiskola 52, 126, 203, 428, 489.
Magyar Közművelődés 52.
Magyar Kultúra 126—127, 203, 271, 339—340, 428.
Magyar Kurír 157, 184, 428.
Magyar Múza 339.
Magyar Nemz. Múzeum Multja És Jelene 239.
Magyar Nyelv 16, 17, 52, 127, 203—204, 229, 271—272, 340, 428, 457, 459, 461, 489—490.
Magyar Nyelvőr 52, 204—205, 272, 340, 365, 428, 454, 455, 457.
Magyarország 127, 429.
Magyarország És A Nagyvilág 238—239.
- magyaros iskola, történetéhez 310—312.
Magyar Paedagogia 53, 127, 272.
Magyar Polgár 238.
Magyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező 310.
 Magyar Remekírók 228.
Magyar Sajtó 186.
Magyar Shakespeare-Tár, I. Shakespeare-Tár.
Magyar Szalon 239.
Magyar Szemle 317.
Magyar Szépirodalmi Szemle 314.
Magyar Társadalomtudományi Szemle 53, 340, 350, 428.
 Mailáth János gróf 60, 418, 480.
 Mainardi, Arlotto 486.
Majd kétségben esett Magyarországnak siralmas vádja és keserves panasza 198.
 Majláth György 62.
 Majthényi Flóra 128, 473, 484.
 Makkai Ernő 141.
 Makkai Sándor 141.
 Maletín Márk, *Ady Endre, a magyar hőrosz* 487.
 Malispini, Ricordano 47.
 Malonyai Dezső 70, 200.
 Manojlovics Tódor, *Ady Endre, a magyar költő* 487.
 Marczali Henrik 36, 170; *A magyar tört. kútfők* 459.
 Margit, III. Béla neje 56.
 Markus Ferenc 410.
 Marlowe 192.
 Marmorstein Arthur 17; *Szombatos kódexek* 48; *B. Fazekas Miklós és N. Magyarai Péter* 124.
 Maron István 422; *Vörösmarty, az ember* 79.
 Marot, Clément, zsoltárai 485.
 Marót Károly, *Fejezetek a Petőfi-kérdéshez* 20, 21; *Madách egyik gondolatának származásához* 255—258.
 Marsigli 132.
 Martha, Jules 428.
 Martini 152.
 Martinovics Ignác 126, 156, 157, 158, 160, 206; sírja 209; — és társai 286—287.
 Martinuzzi 12, 17.
 Marton Sándor, *Gyulai Pál emlékezete* 501.
 Marzocco 53.
 Maszák Hugó, Szegedi 433, 492.
Mathematikai és Fizikai Lapok 340.

- Matica, szerb 487.
 Matkó István, *Bányászsakány* 253.
 Maurer Károly 334.
 Mauritz Béla 223.
 Mayláth József, gr. 152.
 Mazuch Ede 19.
 Mazzini 59.
 Mácha 58.
 Május 53.
 Málík Józsefné, özv. 45.
 Mária 164.
 Mária, VII. Lajos leánya 56.
 Mária Terézia 264—265, 321, 341.
 Márkfy 88.
 Márki Sándor 20, 271, 350, 431;
     A száműzött Rákóczi 419, 423;
     A Rákóczi-kultusz kifejlődése 429.
 Mártonffy Károly, *Greguss Ágost* 47.
 Márton István 314.
 Márton József 127.
 Márton Manó, *Arany József szalon-
     tai jegyző bécsi utazása* 474.
 Márton V., pápa 506.
 Mátrai Ferenc 137.
 Mátray Gábor 399.
 Mátray-kódex 324, 467, 471.
 Mátyási József 127, 489; *Vélekedés*
     428.
 Mátyás király, 62, 203, 339, 354.
 Mátyás megválasztásáról, *Enek* 460.
 M—ch 267, 336.
 Medgyesi Pál 130.
 Medulla *Geographiae* 481.
 Megerle, Ulrich 468.
 Megyeri Sára 65.
 Meier 330.
 Meinhard 330.
 Meissner 148.
 Melezer László 152.
 Melich János 61, 132, 137, 203, 204,
     498; *Ajton, Ajtony* 52; *Adalé-
     kok a magyar szótárírodalomhoz*
     54; *A tihanyi alapító oklevél egy*
     helyéről 340; *Magyar Etymolo-
     giai Szótár* 285—286, 428, 429,
     479.
 Melissus, zsoltárford. 424.
 Melius Juhász Péter 17, 207, 455;
     arcképe 17; *Halál könyve* 415;
     Ézsaiás könyvének ford. 488.
 mémoire-irodalom, magyar 50, 126,
     201—202, 270.
 Menander, *Der unvergleichlich-schö-
     nen Türckin* 107, 108, 109, 110.
 Mendelssohn 294.
 Merbach, P. A., *Aus der Geschichte*
     des ung. Theaters 478.
 Meresville, *Le bourgmestre de Sar-
     dam* 483.
 Merényi Lajos, *Eszterházy Pál ná-
     dor Boldogasszony-éneke* 201.
 Merényi László, meséi 14, 218.
 Merimée Prosper 44.
 Merkur 185.
 Merle, *Le Bourgmestre de Sardam*
     483.
 mesterkedők 221—222.
 Meszlényi Rudolf 180, 187.
 Metastasio 131.
 Metternich 59, 82.
 Meyer, Paul 282.
 Meyer, Richard, *Die Weltliteratur*
     im 20. Jahrh. 71—73.
 Mezei Ernő 170.
 Mezei Károly 64.
 Mezei Naptár (1846.-i) 26, 27.
 Mezey Sándor 21.
 Mészáros Ignác, *Kártigám* 105—110,
     163, 166.
 Mészöly Gedeon, *A Döbrentei-c.
     evangéliuma és a Münchener-c.*
     203; *Tinódi egyik helyének ma-
     gyarázata* 204; *A Döbrentei-c.*
     zsoltárai és az Apoc. 272.
 Mészöly Géza 341.
 M. F. 347—348.
 Michel-Angelo, szonettai 192.
 Mickiewicz 58.
 Mihályfi László, *A tárcákról* 339.
 Mihály József, *Greguss szobra előtt*
     45; *Az iskolák költőjéről* 121.
 Mika Sándor 139.
 Mikes Kelemen 19, 56, 139, 416, 494.
 Mikes Róza, E. 338.
 Miklós Jenő 223.
 Mikó László 205.
 Mikszáth-család, története 332.
 Mikszáth Kálmán 21, 44, 55, 64, 67,
     121, 122, 126, 173, 197, 202, 205,
     207, 209, 217, 235, 259—260, 264,
     266, 272, 275, 332, 351, 354, 365,
     415, 488; — szoba az Akadémiá-
     ban 45, 198, 209; írói hagyatéka
     47; művei svéd nyelven 70—71;
     forrásaihoz 125, 318—319; két
     levele 197; — és Tisza Lajos
     202; művei dán nyelven 216—
     218; hátrahagyott kéziratai 234;
     — otthon 265; Jókairól 354;
     humora 383—392, 441—450; *Szent*
     Péter esernyője 44, 272, 332;
     A ló, a bárányka és a nyúl 45,
     209, 259; *Fekete város* 198; *Tisza*
     Lajos és udvara 202; *A saját*

- ábrázatomról 259; *Az én halot-
 taim* 260; *Szeged könyve* 260;
Tudós írások 260; *Az igazi hu-
 moristák* 260; *Új Zrinyiász* 275;
Beszterce ostroma 275; *Az okos
 Nástya* 318; *Bagi uram frakk-
 ban* 318; *Prakovszky* 332; *Le az
 álcákkal* 415; *Hátrahagyott íra-
 tok* 259—260, 266, 426.
 Mikszáth Mátyás 332.
 Milton 294, 331.
 Minay Lajos, *Erdélyi János* 439, 484.
Mindenes Gyűjtemény 153.
 Mindszenty Gedcon, *Költeményei*
 260—261, 267, 275, 340.
Misericordia et justitia Dei 222.
 Miskolczy, *A férjfiú és asszonyi
 praktika* 484.
 Miskolczy Simon János, *A Mikszáth-
 család ... története* 332.
 Mitskei János 33.
 Modern Könyvtár 19.
Modern Szemle 490.
 Modos Lajos 65.
 Moga őrnagy 122.
 Molander, G. Harald 71.
 Molière 73, 214, 331.
 Molnár Aladár 42.
 Molnár Albert, *Szenci* 129; *zsoltár-
 ford.* 424, 455, 483, 485—486, 494.
 Molnár Ferenc 74, 76, 120, 121, 122,
 128, 196, 200, 223, 342, 415;
 drámái 126—127; *Ördög* 76,
 120; *Karácsonyi krónika* 207;
A farkas 267; *Liliom* 344.
 Molnár György, *Újabb Mikszáth-
 kötetek* 272.
 Molnár Imre, *A cenzúra tört. Ma-
 gyarországon 1600-ig* 60.
 Molnár János 147, 148.
 Molnár Jenő 205.
 Monaldeschi 181.
 mondák, hun-m. 15, 267, 335—336,
 421; Góg és Magóg-m. 15, 16;
 Szilágyi és Hajmási-m. 18; Toldi-
 m. 18, 48, 94—105, 119, 134—136,
 268, 280—284, 347, 422; Attila-
 m. 47, 58; Robin Hood-m. 58;
 Rainouart-m. 280—281, 347; aqui-
 leiai golya-m. 335; csodaszarvas-
 m. 335—336, 421; Iréne-m. 422;
 Klingsor-m. 480; a hamis tanú
 m.-ja 480—481; Octavianus-m.
 483; Faust-m. 502.
Moniage Guillaume 98, 100.
Moniage Renouart 95, 98, 99, 100,
 101.
 Montaigne 318.
 Montesquieu 3.
 Montez, Lola 185.
 Moravcsik Gyula, *A csodaszarvas
 mondája a bizánci íróknál* 267,
 335—336, 421.
 More György 146.
 Morf, *Aus Dichtung u. Sprache der
 Romanen* 282.
 Morvay Győző 21, 338, 489; *Sze-
 mere Bertalan és lord Byron*
 20; *Byron Magyarországon* 137—
 138, 267, 425; *Adalékok Madách
 Imre életéhez* 294—295; *Madách
 és Hogarth* 464; *Shakespeare
 színművei* 489.
 Móricz Pál, *Régi magyar élet* 429.
 Móricz Zsigmond 21, 128, 196, 223,
 426, 478, 482; *Ujházi* 54; *Cso-
 konai* 205, 206; *Sárány* 472;
Kerek Ferkó 482, 494.
 Mörk, Halfdan 68.
 M. P., *Amerikai magyar poéták* 429.
 Mullachus, Fr. Guil. Aug. 257, 258.
Mult és Jövő 127, 205, 340—341.
 Munkácsy János 338.
 Munkácsy Mihály 341.
 Musset 58, 73.
 Múzeum, Tatai 78.
Muzeumi És Könyvtári Értesítő 341.
 Müller Emil 186.
 Müller Miksa 102.
Müncheni-kódex 203, 272, 455.
Művészet 341.
Műveltség Könyvtára 22; *Magyar
 irod. tört.* 16, 22, 48, 131, 273,
 354.
 M. V. 138.
 mythologia, magyar 112.
 n., *A Zrinyiász neve* 211.
 Nagy Antal 129.
Nagy Bercsényi Miklós 57.
 Nagybányai Magyar Páter I. Ma-
 gyari Péter.
 Nagy Ferenc 429.
 Nagy Ignác 74, 269, 317; *Rudnói
 csoda* 137; *Rontó Pál* 421.
 Nagy István 312.
 Nagy Iván 24, 255, 291, 293, 304,
 305.
 Nagy János 310; *Ars Satyrica* 125.
 Nagy József, *Eötvös* 131.
Nagykőrösi Hírtap 490.
 Nagy Lajos, kir. 110.
 Nagy László, *Perecsenyi, Galliás*
 106; *Orodias* 106.

- Nagy Sándor, festő 52, 202.
 Nagy Sándor, író 222; *János vitéz és Toldi* 220, 337—338, 425, 501; *Mikszáth humora* 383—392, 441—450.
Nagykorú 467.
Nagyszombati kódex 337, 455.
Nagy Szótár 82, 83, 87, 91, 340.
 Napoleon 321; kiáltványa 19; Győrött 274; magyar irodalma 490.
 Napoleon, III. 408.
 naptár, rovásírásos 132.
 Naszreddin hodsa 319, 486.
 Nádaskay 185.
Nádor-kódex 337, 421.
Nefelejts (zsebkönyv) 184.
 Nehiba 87.
 Neményi Ambrus 34.
Nem régente vala... 324.
Nemzet 238.
 Nemzeti Kaszinó 492.
Nemzeti Könyvtár, Újabb 106; *Kisfaludy-Társ. N.-a* 228, 346—347, 452, 471, 475, 481, 484, 487.
Nemzeti Múzeum (A Magyar Néprajzi Osztályának értesítője) 197.
Nemzeti Múzeum, Magyar 45, 51, 60, 108, 176, 265, 268, 324, 344, 393, 402, 469, 483, 489; könyvtára 51, 126, 127, 158, 159, 203, 238, 241, 279, 292, 294, 339, 396, 399, 487, 488; Székely 18, 76; Erdélyi 413.
Nemzeti Nőnevelés 54, 205.
Nemzeti Színház (bpesti) 62, 74, 183, 185, 186, 197, 205, 206, 226—227, 228, 231, 265, 273, 275, 343, 434; — és a nyelvtisztaság 229—230, 271—272, 415, 430, 489; — és az irodalom 229—230; Kisfaludyestéi 430; hivatása 430, 436; (kolozsvári) 275.
Nemzeti Társalkodó 9, 424.
 Nestroy 40.
Neue Freie Presse 429.
Neues Pester Journal 127, 490.
 Neugebauer László 430; Kiss József a németeknél 122.
Nevelés 54.
 Négyessy László 21, 44, 133, 134, 137, 210, 223, 234, 236, 416, 469, 498; *Báró Eötvös J. emlékezete* 1—8; *Árpád-kori motívumok a Buda Halálában* 15; *Árpád-kori compositio* 16; *B. Eötvös J. mint költő és író* 55; *Eötvös költeményei* 123; *Faludi*-kiad. 469; *Amade*-kiad. 469; *Kemény Zsigmond*ról 470.
 Németh János, Nyéki 161.
 Német Károly 211, 284.
 német költészet, hatása a magyarra a XVIII. sz.-ban 190—191.
Német sas vert fészket 130.
Népbarát (Kazinczy G.-féle) 184.
 népdal, a régi magyar 142; egyetemes n.-gyűjt. tervezete 268, 470.
 népköltés 112, 113, 115; -i gyűjt. 457, 471.
 néplélektan 112, 113, 115.
 népmesék (magyar) 112, 113; dán nyelven 218.
Népnevelő 54.
 Néprajzi Társ. 49.
 népszínmű 226, 267.
Néptanítók Lapja 490.
 nf., *A Vojnich juttalom* 211—213.
 N. Gy., *Az új Shakespeare* 490.
 Nicolaus Zrinyius 39.
Niebelung-ének 283.
 Nietzsche 438; — és Petőfi 479, 490.
 Niklai Péter, *Névtelen és álnévű munkák a XIX. sz. politikai röpirat-irodalmában* 487.
 Nobel-díj 265, 269, 430.
 Nordau, Max, *Ungarische Lyrik in deutschem Gewande* 430.
Nordiska Förlag 70.
 Norsa, Petőfi-ford. 53.
 Novák István 149.
 novella 339.
 N. P., *Kiss József* 127.
 Nyári Albert, *Deák Fer. gyűjűje* 264; *Ferenczy Teréz* 472.
 Nyári Gyula, br. 316.
Nyelvemlektár 308, 309, 460.
Nyelvészeti Füzetek 454.
Nyelvtörténeti Szótár 176, 253, 452, 454, 455, 456.
Nyelvtud. Közl. 54.
 Nyelvtud. Társaság, Magyar 271.
 nyelvújítás 127, 204, 205, 428, 489, 490.
 Nyéki Németh János 161.
 Nyirák Lajosné 490.
 Nyirkállói Tamás, verses jogi szabálya 459.
Nyitra vármegye 205.
 nyomtatvány, legrégibb magyar ny.-ok 61, 132; az első kassai 338; egy XVI. századbéli ny.-töredék 415.
Nyugat 54, 142, 206, 239, 272, 341—342, 429—430.

- Oberle Károly 133; *A magyar irod. tört. a bpesti műegyetemen* 213—215.
- Obernyik Károly 74.
- Ocskai Lászlóval való ének* 129, 130, 254, 432.
- Octavianus-monda 483.
- Oláh Gábor 121; *Jókai és Debrecen* 354; *Al-Csokonai versek* 469; *Szegény magyarok* 482.
- Oláh Miklós 51.
- Olesó Jókai 499, 501.
- Olesó Könyvtár 21, 136. 163.
- Opitz 191.
- Orbán Antal, B. 47.
- Orbán Balázs, *Szekelyföld* 38.
- Orbán Ferenc 270
- Orczy Antal 181.
- Orczy Lőrinc 50; és Baresay Á. 480.
- Ord Och Bild* 55.
- Orlai Petrich Soma 485.
- Ormos László, önéletrajza 484.
- Ormos Zsigmond 338, 484, 494.
- Orosz Ádám 52.
- Orphanides, Theodoros 486.
- Országgyűlési Értesítő* 430, 436.
- Országgyűlési Tudósítások* 47, 48.
- Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny* 55, 272.
- Ország-Világ* 55, 206, 490.
- orvosságos könyv, a XVI. sz.-ból 52.
- Ossian 294, 331.
- Ostermann József 305.
- Overmans, J., *Eötös u. die Welt-schmerzlichtung* 58.
- Ovidius 39, 323, 357.
- Ozorai Imre 455.
- Ozorai Pipo 306.
- Óvári Ferenc 234.
- Órdög Róbert-paródia* 337.
- Örökimádás* 207.
- Örült nő gyermeke* 181.
- p., *A sárga ház* 264.
- Paasonen 433.
- Paál Jób, *A Nemzeti Színház ismeretlen tervei* 434.
- Paál László 341.
- Pædagogium* 1912, 13. évi *Almanachja* 75—76.
- Pais Dezső 9, 11, 276, 479; *Kemény Zs. pályalapítási törekvései* 21, 336; *Kemény Zs. lelki vátsága* 366—382.
- Palágyi Lajos 138, 219.
- Palágyi Menyhért 297, 298; *Ember Tragédiája*-kiad. 255—256; *Madách I. élete és költ.* 258, 294, 296, 304.
- Palásthy Géza, *Német előadások a Nemz. Színházban* 275.
- Pallas Lezikon* 170, 239, 358.
- Palmer Károly 71.
- Palóczy, Edgar, *Napoleon in Ungarn* 274.
- Palugyai Imre, ifj., *Werbőczy István életrajza* 302.
- Panemo Cisseo, *Cesare in Egitto* 480.
- Pannonia* 121.
- Pap Károly 21, 137, 346, 498; *Adalékok Arany debreceni diákságához* 30, 31; *Méliusz Péter arcképe* 17.
- Papolci György 176.
- Papp Ferenc 44, 326—328; *Kemény Zs. Izabella királynéjának keletkezése* 9—12; *B. Kemény Zs.-nak «Izabella királyné és a remete» c. regénye* 11; *Kemény Zs. ifjúkora* 21; *Kemény Zs. Nagyenyeden* 21; *Gárdonyi újabb munkái* 47; *B. Kemény Zs. mint ... kancellista* 424.
- Papp József, Cs., *Il Boccaccio in Ungheria* 74, 136.
- Parnell Tamás 481.
- Pascal 4.
- Pasteiner Gyula 78.
- Pastilus* 325, 326.
- Pastor bonus* 207, 430.
- Pataki Sámuel 203, 255, 414.
- Patay Sámuel, Baji 414.
- Paul, *Grundriss* 22.
- Pauler Ákos 350; *Hetényi János emlékezete* 46, 50.
- Pauler Gyula 52, 139.
- Paulik Ferdinánd 86, 87.
- Paulovics István 137.
- Pavolini 53.
- Pákh Albert 186; *sirjánál* 437.
- Pálffy Albert 122.
- Pálffy Fidél gróf 82.
- Pálma Károly Ferenc 476.
- Pálóczy Horváth Ádám l. Horváth Ádám.
- Papai Pál 308—309.
- Pápay Miklós 173.
- Pásthy János, *Bánk bán kora* 501.
- Pásztor Árpád 55; *Kossuth L. és Teleki László ismeretlen levelei* 273.
- Pável Agoston 18.
- Pázmándy Dénes 492.

- Pázmány Péter 7, 130, 198, 439; szobra 47, 474, 481, 492, 497; — és Bethlen 481.
- Peer Jakab 78.
- Peer-kódex 198, 460.
- Peisner, Ignaz 60, 200, 478; *Graf Stephan Széchenyi in der Völkerschlacht* 131.
- Pekár Gyula 223, 470, 471; *A kölcsönkért kastély* 478.
- Perecsenyi Nagy László l. Nagy László.
- Perényi Adolf 78.
- Perényi József 32.
- Pergő Celesztin 192.
- Perikles 162.
- Perinet, *Der Furchtsame* 191; *Neue Bourlesque* 191.
- Pester Lloyd 127—128, 342, 430.
- Pesti Divatlap 118, 184, 185.
- Pesti Futár 128.
- Pesti Gábor meséi 314, 459.
- Pesti Hirlap (mai) 207, 273, 342—343; (rég) 374—378.
- Pesti Napló 42, 55, 128, 207, 238, 273, 412, 433.
- Petersen, J., *Der Aufbau der Literaturgesch.* 480.
- Petőfi-Almanach 219.
- Petőfi Sándor 20—21, 25—27, 34—35, 53, 62, 66, 67, 70, 73, 76, 78, 82, 121, 131, 134, 138, 180, 185, 194, 199, 206, 214, 215, 218, 219, 267, 269, 271, 312, 313, 336, 339, 358, 365, 391, 418, 419, 424, 426, 430, 437, 443, 479, 488, 489, 493, 494, 498; Erzsikéje 20, 197; — bibliografia 21; véleménye Goethéről 49; a francia irodalomban 59—60; — ikonografia 76; ismeretlen verse 122; szobra Pápán 124; Félegyházán 333; vesziprémi emléktáblája 470; *Tündérválom* 20; *János vitéz* 20, 25—27, 35, 220—221, 337—338, 425, 501; *Apostol* 35, 194; *Minek nevezzetek* 55; *A csárda romjai* 55; *A huszár* 125; *Kezves vendégek* 163; *Bolond Istók* 194; *A négyökrös szekér* 197; *A puszta télen* 254; *Elmondanám* 268; *Czakó temetésén* 312—313; *Kutyák és farkasok dala* 314—315; *Csatadalt* 487; *Világosságot!* 490.
- Petőfi-Társaság 130, 137, 199, 238, 266, 437.
- Petőfi Zoltán 199, 205—206.
- Pető Józsefné, emlékiratai Jókairól 339, 488.
- Petrarca 112, 331.
- Petriche Soma, Orlai 485.
- Petriche Lázár 373.
- Petrovai 136.
- Petrovay-kódex 18.
- Petrőczy Kata Szidónia 432; versei 491.
- Péchy Simon, *Psalterium* 18, 48; imakönyve 472.
- Pécsvárad Gábor 306—307.
- Péczeli József 315; *Henriás* 106.
- Péczei-jutalom 198.
- Péterfy Jenő 336, 358, 372, 379, 382; Jókairól 353, 354, 355; Petőfi Sándorról 34—35, 271.
- Péteri, I. Sz. 107.
- Péteri Takács J. l. Takács József.
- Péter Mihály, *Gálszécsi István és működésének első nyomai* 17, 197—198.
- p. f. 481.
- Pfeffel, G. K. 19; *Die Tabakspfeife* 48.
- Phœdrus, *Lupus ad canem* 314.
- Philipovich tábornok 264.
- Philologiai Társaság, budapesti 14, 503.
- Phrynichos 167.
- Pilarik Jeremiás 431.
- Pintér Jenő 22, 63, 74, 165, 277, 495, 496, 504; *A magyar irod. tört.* 74, 255, 344, 439, *A magyar irod. tört. Bessenyei Gy. fellépésétől Kazinczy F. haláláig* 22, 124, 130, 131, 165, 290, 308, 310, 334, 344, 407; *Időmutató a megújuláskorabeli magyar irodalomtörténetéhez* 19, 480; *Id. Szinnyei József emlékezete* 238—247; *Irodalomtörténeti Olvasókönyv* 401.
- Piper, P. 99.
- Pitroff Pál 21, 124, 340, 422, 484, 486; *Kemény és Balzac* 21; *Kovács Pál irodalmi levelezése* 180—187; *A „Felelet a Mondolatra”-ra egy érdekes példánya* 340; *Kemény Zs. aesthetikája* 433—434, 481, 493.
- P. J., *A tudomány szabadsága* 345—346.
- P. K. 349.
- Planctus destructionis regni Ungariae per Tartaros* 17.
- Platon 258, 295, 465.
- Plichta Soma 303, 304.

- Plutarchos 318, 369, 465; *De placitis philosophorum* 257.
 Podmaniczky Frigyes, báró 50, 287.
 Poë, E. A., *Holló* 55; *Rejtelmes történetek* 359.
Pócsies Magyarok 59, 60.
Polgári Iskolai Közlöny 55.
Politiken 217.
Politikus csizmadia 181.
 Polónyi Géza 427.
Polybiblion 343.
 Pongrácz József, *Magyar diákok Angliában* 288.
 Ponori Thewrewk József l. Thewrewk J.
 Porter, Miss Anna Mary, *The Hungarian Brothers* 336, 422.
 Porzó, *Emlékezés Greguss Ágostról* 45; *Tárca a tárcáról* 122.
 Pozder Károly 486.
 Pór Antal, *Kükkülei János* 273.
 Pósa Lajos 265, 273, 487, 490.
 Pósfai János 428.
 p. p., *A váli erdőben* 415.
 Pratinos 167.
 Pray György, 12, 204, 245.
Pressburger Zeitung 274.
 Pretorius, Joh. 486.
 Prém József 74, 79; műveinek bibliografiája 79; pályadíjat nyert drámái 79.
 Priskos rhetor 336, 421.
 Prohászka János, *Két szép históriánk kiadása* 205.
 Prohászka Ottokár, *Diadalmas világnézet* 201; *Elmélkedések* 201; *Világosság a sötétségben* 143, 201, 284.
 Prokopios 335, 336.
Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 19, 273.
Protestáns Szemle 17, 55, 207, 430—431, 491.
Protestantische Jahrbücher für Oesterreich 316.
 Prónai Antal 489, 496—497; művei 497; *Czuczor Gergely budai fogása* 119.
 Prónay Emilie 305.
 Pröhle Vilmos, *Ajtony és Bulcsu* 204.
 Pruzsinszky Pál 267; *Bod Péter és munkái* 19.
 P—s. *Eötvös József* 45.
 Pschmidt, C. 267.
 Pulszky Ferenc 185, 201, 287; *Életem és korom* 42.
 Puskin 58, 194.
 Putnoky Imre, *Hunnia* 428.
 Pückler-Muskau, Fürst von 60, 131.
 Pyramus és Thisbe 469.
 Pyrker László 336, 341, 429.
 Q., *A nagy szótárról* 340.
 Racine 73.
 Rada István 234.
 Radnai Oszkár 472; *A nő Arany kisebb elb. költeményeiben* 490.
 Radnai Rezső, *Aesthetikai törekvések Magyarországon* 329.
 Radnay Béla 497.
 Rados Ignác 340.
 Radó Antal 132, 192; *Petőfi és Shelley* 268.
 Radó István 21.
 Radó István, körösi, versei 422.
 Radvánszky-levéltár 325.
Radvánszky-kódex 249, 250, 252.
 Radványi Kálmán, *A ma irodalmáról* 119—120; *Cholnoky Viktor* 200.
Radványi-verses könyvek 325, 469.
 Raffay Sándor, *A hallei magyar könyvtár* 130, 341.
 Raghib pasa 348.
 Raimund 40.
Rainouart-énekek 94—102, 119, 135—136, 280—284, 347.
 Rajesányi, *Magyarország története* 459.
 Rajna, Pio 102.
Rajzoktatás 56.
Rajzolatok 427.
 Rakodeczay Pál, *Szigligeti forrásaihoz* 483—484, 485.
 Rasch 97.
 Raumer, Friedrich von 125.
 Raupach, *Der Müller und sein Kind* 61; *Zeitgeist* 483—484.
 Ravasz László 141; *A magyar protestáns igehirdetés a XVII. sz.-ban* 130.
 Raymond, Charles 474.
 Rácz Lajos 19, 334; *Erdélyi János Sárospatakon* 20; *Graf Josef Teleki und Rousseau* 61.
 Ráday Gedeon, gróf, 25, 46, 106, 154, 253; halotti búcsúztatója 150—151.
 Rákosi Jenő 74, 200, 223, 333, 350, 434, 490; *Az idegen elem beáramlásáról* 43; *Emlre és Johanna* 299; *Kemény Zsigmond* 265, 334, 470; *Windsori vigasszonyok*-ford. 490.

- Rákosi Viktor 200.
Rákóczi búcsúja 54, 55.
 Rákóczi Ferenc 15, 24, 36, 37, 51, 54, 55, 57, 58, 138—139, 184, 208, 271, 325, 341, 342, 345—346, 392, 416—417, 419, 423, 427, 429, 431, 440, 481, 482. 494; *Emlékiratai* 463.
 Rákóczi György 422.
Rákóczi-levéltár 184, 429.
 Rákóczy János 304.
 rd. 268.
Receptum 269.
Reform 238.
Regelő 184.
 regény (magyar) gyermekkorából 162—168; legújabb r.-irodalom 482.
 regös ének 423.
 Reguly Antal 269.
 Reinbeck, Emilia, *Roman von Herth König* 475.
 Reinsberg-Düringsfeld Ida, B. 47.
Religio 128—129, 207.
 Remekírók Képes Könyvtára 256.
 Reményi Ede 484.
 Renouart I. *Rainouart-énekek*.
 Reviczky Gyula 137, 138, 207, 261, 264.
 Reviczky-Társaság 137.
Revue critique d'histoire et de littérature 283, 491.
Revue de Hongrie 56.
Revue Des Questions Historiques 343.
 Rexa Dezső 20, 203, 431, 488; *Székesfehérvár százéves színészete* 55, 62; *Az első kassai nyomtatvány* 338.
 Rezek Román 490; *Galamb Péter* 43.
 Rédei Kornél 77.
Régi Magyar Költők Tára 323, 369, 457, 459, 467.
Régi Magyar Könyvtár 37, 175, 222; 1. még Szabó Károly.
 Rényi Aladár 415.
Résumé de la Revue mensuelle Egyetemes Philologiai Közöny 503.
 Réti H., *Csokonai hatása Petőfire* 314.
 Révai Miklós 50, 78, 127, 266, 269, 338, 425.
 Révay József, *A hét bölcs mester története* 267.
 Révay Péter 274.
 Révész, André, *Le jeune mouvement littéraire en Hongrie* 426.
 Révész Imre 491; *Dévai Biró Máttyás forrásairól* 351; *Dévai-tanulmányok* 491.
 Rézbányay, *Egyházi szónoklat egyet. története* 459.
 Rhédei Lászlóné, grófné 292.
 R. J. 422; *Heltai Gáspár reformátor és kora* 481.
 ri. A száműzött Rákóczi 491.
 Richard, Jacques 60.
 Richter József, *Briefe eines Eipeldauers* 269, 337.
 Riedel, Fr. J., *Theorie der schönen Künste und Wissenschaften* 330.
 Riedl Frigyes 15, 53, 54, 56, 57, 58, 129, 130, 137, 223, 234, 235, 253, 254, 264, 273, 275, 297, 346, 370, 429, 432, 462, 463, 479, 485, 491; *Csaba és berni Detre a magyar mondában* 15; *A kuruc balladákról* 234, 235, 253; *Mikszáth művészete* 275; *Mikszáth regényei* 275.
 Riedl Szende 216.
 Rigondand Ludovic 304, 305.
 Rimay János 422.
 Rimely Mihály 82, 83, 84, 85, 88, 91, 92, 93.
 Rist, Johann, két drámája 402.
 Robin Hood-mondák 320.
 Robinson 53, 163.
 Rogerius, *Carmen miserabile* 374.
 Rolin 282.
 Romanista, *A magyar nyelvről* 53.
 Román Ernő, *Kurucz Vay Adámné imakönyve* 343.
 románok, angol 274.
 Rosenberger Honór 83, 90.
 Roszner Ervin, *Egy diplomatánk könyve Rákóczi Ferencről* 51.
 Rotteck 355.
 Rougemont, *Hiszen csak tréfa* 484.
 Rousseau 3, 19, 61, 146, 147, 148, 155, 294, 311, 479; *La Nouvelle Héloïse* 41; *Contrat social* 147.
 rovásírás 17, 201, 273; —os naptár, bolognai 132, 423; hivatalos alkalmazása 1588-ban 197; —os nyelvemlékek, konstantinápolyi 422—423.
 Rozgonyi István 110.
 Rozgonyi Katalin 111.
 Rozgonyi László 110.
 Rozvány-család 66, 67.
 Róbert Péter 164.
 Rómer Flóris 85.
 Rónay Jácint 85, 180.

- Rózsa Dezső 268; *Shakespeare előzői* 192; *II. Edvárd-ford.* 192.
 Rózsa Ignác, *Martinovics Ignác és társai* 286—287.
 Rózsavölgyi 184, 185.
 Röder E. Ákos, *A kuruckor érzésvilága* 336.
 rópirat-irodalom, politikai 487.
 R. R. 207; *Régi magyar könyvesház* 490.
 r. r., *Nőírók regényei* 477.
 Rubinyi Mózes 47, 64, 234, 259—260, 332; *Sylvester és Donatus* 17; *Tanulmányok az egyéni nyelv köréből* 53; *Mikszáth K. írói hagyatéka* 266.
 Rub, Otto, *Das Burgtheater* 267.
 Rudnay Józsefné, özv. 328.
 Rudnyánszky Gyula 122, 132, 138, 206, 207; *Mária-dalok* 415.
 Rummy Károly 252, 431, 432.
Rusticus imperans 222.
 Runeberg 96, 98, 102. 347.
Rustán császár históriája 205.
 Rúzsás A. 455, 456.
 Ruzsonyi Béla 19.
 S. Henszlmann Imre 56; *Vargha Gyula* 264.
 S. A., *Kemény Zsigmond* 274—275.
 Sachermann 216.
 Sachs, Hans 269.
 Saguna András br. és br. Eötvös József 275.
 Sainte-Beuve 167; *Volupté* 41—43.
 Sainte-Claire Deville, Henry 408.
 Saint-Simon 322.
 Sajghó Ignác 39.
Salamon és Markalf 481.
 Salamon Ferenc 4, 372, 382.
 Sallay Géza 19, 142.
 Salzer 330.
 Salzmann Vilmos 483.
 Samarjay Károly 238.
 Sand, George, *Lélia* 328, 480.
 Sandberg 67.
 Saphir Zsigmond dr. 86.
 Sas Andor 73, 74, 422; *Görres József és a magyar hunmonda* 267; *Szigligeti Ede* 336; *Schelling-követő magyar természetfilozófusok* 479—480.
 Sauer gróf 154.
 Sándor István 37, 242.
 Sándor Mór, gróf 187.
 Sárosi Gyula 180, 420, 494; levele Kovács Pálhoz 183; *Az egyszerű szolgabíró* 486.
Sárospataki Református Lapok 56—58, 129—130, 207—208, 253, 273, 343, 431—432, 491.
 Schade, O. 402.
 Schall 421.
 Schedel Ferenc 180, 183.
 Schedius Lajos 160, 270, 338.
 Scheffel, *Ekkehard* 43.
 Schelling 475, 479.
 Schiller 4, 124, 192, 294, 322; *Wallenstein* 322; *Demetrius* 485.
 Schlandt, Heinrich, *Petőfis Urteil über Goethe* 49; *Deutsch-magyarisches Sprichwörter-Lexikon* 52; *Közmondások Lexikona* 490.
 Schlägl Szójegyzék 452.
 Schlegel, Friedrich 39, 40, 60, 126, 131, 274, 493; neje: Dorothea 60, 131.
 Schletterer, H. M. 402.
 Schmidt Attila 24.
 Schmidt, Erich 433.
 Schmidt Keresztély Henrik 331.
 Schmidt, Julian 68.
 Schmidt Szörény 83, 84, 89, 91.
 Schneller István 141; *Adalék Eötvös személyiségének megértéséhez* 53.
 Schödelné 181, 187.
 Schoeffer, Johann, *Breviarium Historiae Francorum des Abtes Trithemius* 60.
 Schoemann, F. 257.
 Schopenhauer 294.
 Schottelius, Justus Georgius, *Lamentatio Germaniae Exspirantis* 403, 404, 405, 406, 407.
 Schöner Ferenc, *Kőszeghy Pál* 124.
 Schönherr Gyula 488.
 Schöpflin Aladár 21, 206, 239, 426, 437; *Az új magyar líra* 78; *Szépirodalmi szemle* 125—126, 482; *Új nemzedék* 341—342; *A Szekfű-ügy* 342.
 Schrotty Pál, *A Fioretti két magyar fordítása* 417.
 Schulze-Berghof, *Die ausländische Beeinflussung der deutschen Bühne* 478.
 Schumacher Sándor 44, 216—219.
 Schwandtner 295.
 Schwartner Márton 153.
 Schwarzenberg Félix 84.
 Scott Walter 21, 167, 320, 373.
 Scribe, Eugène, *Bertrand et Raton* 124; *Egy pohár víz* 181; *Ördög része* 484; *Egy nő, ki az ablakon kiugrik* 485; *Les Moralistes* 485.

- Scriptor Latinus* 336.
Scrittore Ungheresi 261—262.
 Sebestyén Gyula 14, 15, 17, 44, 423, 457, 467, 470, 471; *A bolognai rovásírásos magyar naptár* 132; *Ujabb glosszák a konstantinápolyi rovásírásos magyar nyelvemlékekhez* 422—423; *Három regösének* 423.
 Sebestyén Károly 170; *A görög gondolkodás kezdetei* 257, 258.
 Sebők Zsigmond 205, 332.
 Sedaine, Michael Jean, *Le déserteur* 335.
 segédkönyvek, magyar irodalomtörténeti 481.
 Segrais 77.
 Seidl, Gabriel 191.
 semptei névtelen 18.
 Seprődi János 17.
 Sepsiszentgyörgyi Ferenc 309—310.
 Seress László 170.
 Servet 270, 426.
 Setälä 192.
 Séché, Léon 326.
 Sénancour 41, 58.
 Shakespeare 29, 40, 73, 128, 214, 294, 331, 350, 465, 476; — kérdések 191; szonettjei 192; hatása Madáchra 298; *Összes színművei*, új kiad. 333, 350, 475, 478, 485, 489, 490; ál-S.-i drámák 351; *Szentivánéji álom* 40; *Hamlet* 76, 336; *Lear király* 192, 298; *Makrancos hölgy* 192; *Yorkshirei trag.* 192; *Timon* 298; *Julius Caesar* 302; *Téli rege* 320.
Shakespeare-Tár, Magyar 61, 191—192, 268, 489.
 Shaw, Bernard 73.
 Shelley 268.
 Siculus, *Egy erdélyi vértanu* 492.
 Sienkiewicz 73.
 Sikabonyi Antal 239; *Könyvtári kérdésekről* 51; Kiss József 209; *Komjáthy Jenő* 287; *Mailáth János gróf* 418.
 Siklóssy László, *Lendvayné emlékönyve* 125.
 Silberfeld Jakab, János vitéz és Toldi 501.
 Silfverstolpe, *Literatur-Tidning* 67.
 Simai Kristóf, *Váratlan vendég* 284.
 Simai Ödön 56; *Kazinczy F. nyelvújítása* 127, 428, 489; *A Zrínyiász neve* 252—253; *Nyelvújítási adatok* 490.
 Simon bíró 272.
 Simonffy Kálmán 338.
 Simonfi János 479; *Az irodalom szó eredete* 48; *Néhány szó a kuruc balladák kérdéséhez* 56, 57, 129, 207, 208, 273, 432.
 Simontsits János 181.
 Simonyi Zsigmond 22, 52, 53, 137, 480, 498; *A kuruc balladák* 53; *Egy érdekes ígealak* 340.
Simor-kódex 75.
 Simrock 483.
 Sipos Pál 291.
 Sirola Ferenc, *Scrittore Ungheresi* 261—262.
 Sík Sándor 261; *Prohászka mint költő* 201, 284; *Helyreigazítás* 284.
 Slowacki 58.
 Smollet, *Ferdinand Count Fathom* 336.
 Socinus, Faustus 426.
 Soerensen Asmus 268.
 Sokrates 257.
 Sombori József 291.
 Sombori László, l. Zsombori László.
 Somkuti, *Fordítások finnől* 470.
 Sommer János, *Ethnographia Mundi* 269.
 Somogyi Dezső 44, 285.
 Somsich Pál 264.
Sonnenblume 121.
 Sophokles 258, 294, 296, 297; *Trachisi nők* 296, 465; *Philoktetes* 296, 297, 465; *Antigone* 297; *Oidipus* 297, 484.
 Sorry, *Pletykálkodás* 197.
 Sozomenos 335.
 Sófaly János 467.
 Spagnuoli, Battista 62.
 Spahn, Martin, *Fr. Schlegel als Politiker u. Journalist* 126.
 Spehr, L. F. 404.
 Spetykó Gáspár, levelei 20.
 S. S. 75.
 —ssa, *Szigligeti* 340.
 Staël, Mme de, *Corinne* 41; *Delphine* 41.
 Stanke 88.
 Steinhofer Károly 126.
 Stelgebauer, Edward, *Harry* 475.
 Stiller János 222.
 Stiller Kálmán 20, 266; *Bugát Pál élete és művei* 222.
 stílus 286; egyéni 489.
Stimmen aus Maria-Laach 58.
 Stoica Vazul 18.

- Stollberg 77.
 Storfer, A. J. 49.
Storie Nerbonesi 95—96, 97, 98, 100, 101.
Straparola, Le Piacevoli Notti 125.
 Strindberg 348.
 Stuller Ferenc 46.
 Suchier, *La Chançon de Guillelme* 281, 283.
 Sulzer 124.
Svenska Dagbladet 71.
Svécziai grófné 163.
 Sylvester János 253, 452; — és Donatus 17.
 Sylvester, *Némi adalék magyar könyvek árához* 487.
- Szabadgondolat* 20, 58—59.
 Szabolesi Lajos, *Szigligeti Ede* 264.
 Szaboleska Mihály 128, 219, 223.
 Szabó Dávid, *A muhi sirhalmok* 484.
 Szabó Dávid, Barczafalvi 41, 479; *Sieqwart*-ford. 41, 163.
 Szabó Dávid, Baróti 38.
 Szabó Dezső, *Eötvös írói egyénisége* 49.
 Szabó Gyula, U. 48; *A magyaros iskola történetéhez* 310—312; *A magyar verses oktató költ. története* 310.
 Szabó János, zólyomi 24.
 Szabó József, S., *Károli Gáspár a bibliafordító* 56.
 Szabó Károly 58, 203, 338, 402, 460; levelei Gyulai Pálhoz 338, 426, 484; Euripides-ford. 465; *Régi Magyar Könyvtár* 203, 462, 486, 489.
 Szabó László, Bártfai, *A gróf Széchenyi-család tört.* 59.
 Szabó Péter 53.
 Szabó Sámuel 53.
 Szabó Sándor, *A Jókai-szótárhoz* 53.
 Szalai Árpád 43.
 Szalay Gábor 20.
 Szalay László 2, 20, 43, 44, 140, 199, 266; ifjúsága 140; — és a centralisták 199; levelei 334, 336; *Alphonse levelei* 140.
 Szalkai Magyar Balázs, *Chronica Fratrum Minorum* 306.
 Szana Tamás 180.
 Szarvady-Hartmann 59.
 Szarvas Gábor 272.
 Szathmári György 64.
 Szathmáry Elek 493.
- Szathmáry Károly, P. 201; *Szabad szó* 492.
 Szathmáry Paksi Mihály 148.
 Szatmári Mór, *Magyar genie-nyomorúságok* 207.
 Száki József 182.
 Szántó István 493.
 Szász Béla 44.
 Szász-család 376.
 Szász Ferenc 20.
 Szász Károly, id., tanári székfoglalója 53; *Parthenon* 183—184.
 Szász Károly 10, 51, 53, 55, 138, 180, 214, 305, 339, 380, 381, 420, 488; Thaly Kálmánról 461; *Bölcs Salamon* 21; *B. Kemény Zs. emlékezete* 10, 368, 376, 413; *Forradalom után* 199.
 Szász Károly, legifj. 21, 63, 199, 276, 427—437; képviselőházi beszéde a Nemzeti Színház tárgyában 430, 436, 489; *Elnöki megnyitó beszéd* 225—233, 332—333; *Vén fa az udvaron* 266.
 Szász Zsombor 70.
Századok 59, 130, 204, 208, 239, 248, 325, 491.
 Szegedi Gergely, *Énekes könyvének román ford.* 60; *zsoltár-fordításai* 486.
 Szegedy Rezső 18; *Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról* 268.
 Szegedy Róza 274; két német levele Kisfaludy S.-hoz 422.
 Szeitz (Szaicz) Leó 77, 147, 148, 150.
 Szekér Joachim (Alajos), *Magyar Robinson* 164; *Marengoi Tsata* 490.
 Szekffü Gyula 342, 344, 345—346, 431—432, 481—482, 491—492; *A száműzött Rákóczi* 138—139, 208, 271, 342, 345—346, 416—417, 419, 423, 427—428, 429—430, 431—432, 472, 485; *Felelet a Száműzött Rákóczi dolgában* 416—417; *Újabb válasz bírálóm-nak* 492.
 Szelényi Ödön 427.
 Szemere Bertalan 20, 126, 138.
 Szemere Pál 20, 140, 186.
 szeminárium, a Pædagogium magyar filológiai Sz.-a 75—76.
 Szemkő Aladár 111, *A kor és stílusa* 286; *Szofra, zofra* 428.
 Szencsey György 396, 397, 398, 399, 400.

- Szencsey-kódex* 324, 396, 401, 418, 467, 471.
 Szendéné Dárday Olga, *Rozsda* 477.
 Szendrey Ignác 199, 206.
 Szendrey Julia 199; védelme 417.
 Szendrey Zsigmond, *Arany J. a szalontai nép emlékezetében* 64—67; *Sírfelirat a nyelvújítás korából* 205; *Adatok Arany J. életéhez* 498—499.
 Szent Elek 77, 124.
 Szent Erzsébet 198.
Szent Ferenc Virágos kertje 74—75, 343, 417.
 Szent Gellért 198; — legenda 52, 474; nagyobb legendája 204.
 Szentgyörgyi Ferenc 309—310.
 Szentgyörgyi József 494.
 Szentgyörgyi László 484.
 Szent Ilona, Magyarországi 128—129.
 Szent Imre 198.
 Szentimrey Pál 156, 157.
 Szent István 198, 354.
 Szent István-Társulat 198.
 Szent János áldása 204.
 Szentjóni Szabó László 155, 190.
 Szent Katalin 113, 129.
 Szentkláray 58.
 Szentkláray János 486.
Szent László királyról, Ének 400.
 Szent László 56, 198, 354, 400, 425, 459.
 Szent Margit 198.
 Szentmarjay Ferenc 126, 145, 157, 158, 159, 160, 161.
 Szentmiklósi Timotheus, *A jó nevelésnek tükröje* 166.
 Szent Pál, Remete 198.
 Szentpéteri Zsigmond 182.
 Szentpétery Sámuel 270.
Szepes Vármegye Multjából, Közlemények 50, 51.
 Szerda 239.
 Szerdahely György æsthetikája 329—331, 479; *Aesthetica* 329; *Imago aesthetices* 329; *Ars poetica generalis* 330; *Poesis narrativa* 330; *Poesis dramatica* 330; *Silva Purnassi Pannonii* 331.
 Szerdahelyi József 61.
 Szerencsyné, özv. 161.
 Széchen Antal 126.
 Széchenyi eszmévilága 350.
 Széchenyi Ferenc gróf 130, 274, 489.
 Széchenyi István gróf 2, 3, 6, 21, 46, 59, 60, 76, 131, 138, 186, 199, 201, 213, 214, 215, 230, 272, 295, 333, 336, 340, 344, 350, 376, 377, 426, 476, 494; — és Madách 21, kiadatlan beszédei az 1839/40-iki orsz.-gyűlésről 46—47; atyai intelmei 489; egy ismeretlen levele 492; *Garat* 61, 124; *Hitel* 166; *Világ* 166, 315; *Kelet népe* 186; *Programmtöredékek* 199; *Naplói* 265.
 Széchenyi Lajos gróf 47.
 Széchenyi Viktor gr. 47.
 Széchy Károly 162, 249, 269; Balassikiadása 248.
 Széher Árpád 285.
 Székács József 184, 186.
 Székely Bertalan 341.
 Székely István, Benczédi, *Világkrónika* 60, 101.
 Székely Ödön 53.
 Székely Sándor, Aranyosrákosi 38.
 Széll Kálmán 169.
 széphistóriák, olasz-latin csoportja 74; két sz. kiadása 205; *Bankó leánya* 18; *Apollonius* 18, 37—38, 175; *Jáson király* 78; *Argirus* 124, 269, 480; *Gismunda és Gisquardus* 205; *Rusztán császár* 205.
Szépirodalmi Figyelő 461.
Szépirodalmi Lapok 186.
 szépirodalom (magyar), idegen nyelven a Nemz. Múzeum könyvtárában 203, 339, 488, 489.
Szép Salamon Sári 202.
 Szigeti József 481; *Vén bakancsos* 485.
 Szigetvári Iván 124, 276, 277, 319; *Petőfi ismeretlen verse* 122; *A magyar regény gyermekkorából* 162—168; *A komikum elmélete* 334; *Magyar tárgyú francia elbeszélések* 476—477.
 Szigligeti Ede 43, 74, 128, 181, 185, 226—229, 264, 265, 273, 285, 336, 340, 342, 343, 344, 348, 349, 420—421, 427, 430, 498; — és Csiky 265—266; — és a bécsi rendőrség 427; kéziratai 472; levelei Toldyhoz 474; forrásaihoz 483—484, 485; kéziratai a N. Múzeum könyvtárában 488; ifjúságából 493; *Gritti* 21; *Struensee* 21, 124, 485, 488; *Al-Endre* 181; *Két pisztoly* 226, 273; *Lidércsek* 187—188, 493; *Megjátszott cselek* 187—189, 493; *Szökött katona* 226, 273, 485, külföldi

- elemei 267—268, 335, 421, 479;
Czigány 226, 273; *Csikós* 226,
 273, 484; *Lelencz* 226, 420, 488;
Liliomfi 264, 273, 420, 485;
A mama 273, 485; *Rákóczi*
Ferenc fogsága 273, 420, 484;
Rózsa 420; *Trónkereső* 420, 485;
A strike 420; *Debreczeni bíró*
 421, 488; *Debreczeni püspök* 421;
Csokonai szerelme 421; *Vazul*
 427; *Dienes* 427; *Pókaiak* 427;
Micbán családja 483; *Gyász-*
vitéz 483; *Rontó Pál* 483;
A rab 483; *Török János* 485,
 488; *Az üldözött honvéd* 485;
Valéria 485, 492; *Vándorszínészek*
 485; *A világ ura* 485; *Nőuralom*
 485, 488; *Kedv és hivatás* 485;
Perényi Péter 488; *Mama* 488;
Béldi Pál 488; *Fenn az ernyő,*
nincsen kas 488; *Mátyás király*
lesz 488; *Zsigmond fogsága* 488;
Almos 488; *Murány vár örökös*
ura 488; *A trónvesztett* 488; *Egy*
bujdosó kuruc 488; *Laczkfi Imre*
 488; *Dózsa György* 488; *Negyedik*
Béla 488; *Perényiné* 488.
Szigligeti-Társaság 228.
Sziklay Ferenc, János vitéz és Toldi
 220—221.
Szikra (Teleki Sándorné) 200.
Sziksai Péter 110.
Sziksói Enyhőlápok 186.
Szilády Áron 17, 18, 176, 223, 289,
 452, 455, 457; *Ilosvai-kiad.* 99,
 102, 105; *Toldi monda-kutató-*
sai 135, 136; *Balassi-kiad.* 248,
 251.
Szilágyi Benjámin István 488.
Szilágyi Dezső 170, 171.
Szilágyi és Hajmási 18.
Szilágyi Géza, Jubileumi ének 45;
Ignotus 340—341.
Szilágyi István 29, 33, 61, 110, 111,
 313, 410, 465, 474.
Szilágyi Sándor 180, 414, 426; *Erdély*
irodalomtörténete 255.
Szily Kálmán 203, 255, 414; *A ma-*
gyar etymologiai szótár 428;
Bolyai Farkas törekvése az erdélyi
székesfehérvári 55, 62; temesvári 60;
győri 181, 183; fővárosi 273.
Szini Gyula 128, 223.
Szinnyei Ferenc 21, 110, 137, 269,
 346, 497, 498, 499; *Arany Toldi*
Szerelmének forrásaihoz 110.
Szinnyei József, id. 15, 50, 59, 232—
 233, 236, 237, 277, 338, 343;
 emlékezete 238—239; életrajzi
 adatok 238; műveinek jegyzéke
 238—239; — irodalom 239; gyász-
 jelentése 239; *Magyar Irod.* 83,
 86, 127, 232—233, 242—247, 291,
 310, 312, 316, 480, 486, 489, 492,
 499—500; *Hazai és külf. folyó-*
iratok repertórium 241, 279;
Magyarorsz. természettud. és
math. könyvészete 1472—1875.
 241—242; *Az első magyar biblio-*
graphus 242.
Szinnyei József, ifj. 239, 241, 271,
 340, 433.
Szinyei Gerzson 107.
Szinyei Merse Pál 470.
Szirmay Antal 158; élete 332; *Hun-*
garia in parabolis 315.
Sziveket újító bokréta 467—469, 486.
Szivhangok 183.
Székárosy István 484.
Szlávik Ferenc 222, 422, 426.
Szlávik Mátyás, Tompa M. Eperjesen
 200.
szofra 428.
Szolga Mihály, V., Diariuma 325,
 469.
Szomaházy István 170, 351.
szombatos, imakönyv (1630) 18;
 kódexek 48, bibliografiája 270.
Szomory Dezső 128, 205, 223, 271—
 272, 344, 415, 478, 489; *Mária*
Antónia 487.
Szolyvai Gáspár 453, 457, 458.
Szontagh Gusztáv 184, 336.
Szontagh Pál 304, 305.
szótáriróadalom (magyar) 54.
Szotyori Gáspár 290—293.
Szotyori János 292.
Szotyori Mária 292.
Szőgyény-Marich László 126.
Szömöre Pál 422.
Szőllősy Alfréd 271.
Szőnyi Benjámin 311.
Sztárai Mihály 415; *szoltárai* 486;
Cranmerus Tamás 425; *A papok*
házasságáról 457; *Igaz papság-*
nak tüköre 457.
Sztáray Albert gróf 158.
Sztáray Mihály gróf 158.
Sztoczek József 213.
Sztrakonieczy Károly 203.
Sztripszky Hádor és Alexies György

- Szegedi Gergely Énekes könyve XVIII. sz.-i román fordításban* 60.
- Szuhányi Ferenc, *A szabadkőművesek jakobinusok* 156, 157.
- Szulyovszky Menyhért 158, 159, 160.
- Szücsi József 425.
- Tacitus 87.
- Taillandier, Saint-René 59.
- Takács József, Péteri 310.
- Takáts Sándor 393; *Régi magyar asszonyok* 143; *Thury György lantosa* 416—417.
- Talitz 486.
- Tanárky Gusztá 187.
- Tancsics Ignác 158, 160.
- Tankó Béla 141, 334.
- Tarnai János, *Ein posthumus Werk des Grafen Stefan Széchenyi* 61; *Sajtójogi dolgozatok* 274.
- Tasner Antal 376.
- Tasso 331.
- Tájszótár, Magyar* 455, 456.
- Táncsics Mihály 201, tárca 33—340; magyar művelői 122.
- Tárkányi Béla 261.
- Teleki család 203.
- Teleki József és Rousseau 19, 61.
- Teleki-kódex* 309.
- Teleki Lajos, gróf 292.
- Teleki László gróf, a magyar nyelv kiműveléséről 489.
- Teleki László gróf 2, 74, 118, 273, 429, 492; halála 51, 429, 492; *Kegyenc* 485.
- Teleki-levelestár 492.
- Teleki-pályázat 183, 265.
- Teleki Sándor gr. 50.
- Teleki Sándorné grófné (Szikra) 200.
- Teleky József gróf 83, 89.
- Teleky József 236.
- Telepy György 434.
- Temesvári Pelbárt 7, 112, 113, 204.
- Tengereken uszkáló* 324.
- természetfilozofusok, Schellingkövető magyar 479—480.
- Természettudományi Közlöny* 239.
- Természettud. Társulat 239, 241.
- Tékozló* 181.
- Télfi Iván 465.
- térképek, irodalomtörténeti 76.
- Thackeray 449.
- Thales 257.
- Thallóczy Lajos 339.
- Thaly Kálmán 50, 53, 54, 130, 207, 235, 253—254, 273, 324, 325, 326, 394, 395, 396, 397, 400, 429, 484, 491; — és a kuruc költemények 14—15, 56—58, 139, 208, 271, 345—346, 401, 417—418, 431—432; *Adalékok* 24, 58, 208, 468; *Bottján tábornok élete* 57, 432; *Régi magy. vitézi énekek* 129, 208, 324, 393, 396, 400, 417, 468; *Egy antidemokratikus ének a kurucvilágból* 325; *Tanulmányok* 325; *Ocskai L. élete* 432; *Ne bántsd a magyart* 461; *Kárpáti kürt* 461; *Kurucvilág* 462; *Görgey első ostroma* 462; *Mádfalva szomorú nótája* 463; *„Emlékszel pajtás . . .”* 463.
- Than Károly 78.
- Than Mór 341.
- Theodoretus 256, 257, 258.
- Theokritos 465.
- Theologiai Szaklap* 130, 491.
- Thespis 167.
- Thewrewk Emil, Ponori 213; *Pösfai János* 428.
- Thewrewk József, Ponori 140, 292, 457; *Magyar nyelvkincsek Első Leopold és Hatodik Károly fénykorából* 290, 293.
- Thienemann Tivadar 19, 503; *Deutsche und ungarische Sprachpflege* 59; *Herder és Bacányi* 267.
- Thierry Amadé 462; *Attila-mondák* 58.
- Tholdy Anna 48.
- Tholdy Katalin 48.
- Thomas 98.
- Thomsen 433.
- Thorsteinson, Steingrim 490.
- Thököly 24; a francia irodalomban 502.
- Thukidides 465.
- Thurak, C. H. 219.
- Thuróczy Vilmos 122.
- Thury Etele 56; *Bornemisza Péter könyve az őrdögi kísértetekről* 49.
- Thury Zsigmond 141; *A szombatos kódexek bibliográfiája* 268, 270.
- Thury György 393—401, 417—418.
- Thury György éneke* 393—401, 417—418.
- Tieck 39.
- tihanyi alapító levél 340.
- Timár Kálmán, *Laskai Ozsvát szentírás magyarázata* 207; *Néhány ferencendi írónkról* 306—310.
- Tinayre, Marcelle 271.

- Tinódi Sebestyén 201, 204, 307, 395, 458; *Jáson király széphistóriája* 78.
- Tisiphone 39.
- Tisza István gr. 344.
- Tisza Kálmán 392, 420.
- Tisza Kálmánné, özv. 236.
- Tisza Lajos 202.
- Todoreszku Gyula 415.
- Toldi Miklós, életrajzához adalékok 18, 280; T.-monda 48—49, 94—105, 119, 134—136, 268, 280—284, 347, 422.
- Toldy Ferenc 31, 40, 82, 87, 88, 89, 90, 92, 106, 107, 109, 110, 184, 211, 240, 241, 242, 260, 264, 269, 404, 405, 421, 452, 455, 473, 474, 486, 491; *Analecta Monumentorum Historiae Hungariae* 125, 306; *Magyar költők élete* 165; Gyöngyösi-kiad. 404.
- Toldy István 74, 274, 430.
- Toldy-kör, pozsonyi 202.
- Toldy Péter 48.
- Tolnai Vilmos 14, 21, 29, 48, 51, 52, 53, 75, 129, 133, 211, 223, 267, 273, 277, 295, 408, 480, 486; *Petőfi János vitézéhez* 25, 27; *A Zrínyiász neve* 106, 252; *Hős-költemény* 204; *Magyar szavak Ritters Arnold v. Harff úti könyvében* 204; *Szent János áldása* 204; *Madách londoni és phalanster-jelenetének egyik forrásáról* 295; *Arany J.: Czakó sirján* 312—314; *Petőfi: A kutyák és a farkasok dala* 314—315; *Arany «Népnevelés» c. költeményéről* 315—317; *Az Ember Tragédiája londoni színéhez* 317—318; *Madách Ember Tragédiájához* 408; *A kuruc balladák hitelességéről* 479; *Ungarische Lesebuch mit Glossar* 79.
- Tolsztoj 419.
- Toma István, *Élet és irodalom* 119—120, 143.
- Tomori Jenő 170.
- Tompa Mihály 78, 124, 129, 138, 186, 200, 209, 215, 267, 274, 338, 339, 344, 420, 488; életrajza 116—117; allegóriái 116; lírája 117; népregéi és mondái 117; — és a Mária-tisztelet 128; ismeretlen levelei 132; adatok életéhez 268, 270; szobra Budapesten 471; *Regék és beszélek győri kézírata* 124; *Olajág* 128.
- Tompa Mihályné 270.
- Tordai Ányos 130, 201, 340.
- Torkos László *Childe Harold-ford.* 349; *Költészet és társadalmi élet* 428—429.
- Tormay Cecilia, *A kövek között* 271; *A régi ház* 494.
- torvad 490.
- Toth-Pápai Mihály 486.
- Tóth Árpád 429.
- Tóth Béla 122, 207; *Szájru-szájra* 318.
- Tóth Ede 74; leveleiből 21; *Falurossza* 68.
- Tóth Endre 420.
- Tóth József levele Kovács Pálhoz 180, 183.
- Tóth Kálmán 48, 128, 305, 497; drámaköltészete 21.
- Tóth Kálmánné 128, 473, 484.
- Tóth László, *Pálma Károly élete és munkái* 476.
- Tóth Lőrinc 180.
- Tóth Mihály 32.
- Tóth Vilmos, *Naplója és levelei* 51.
- Tömörkény István 205, 351; *Egy-szerű emberek* 143.
- Töpler, *Ungarischer Lehrgang* 216.
- Török János, levelei Kovács Pálhoz 180, 186.
- Török Józsefné, özv., Sass Erzsébet 197.
- Történelmi És Régészeti Értesítő* 343.
- Történelmi Tár* 239.
- Történelmi és Régészeti Múzeum-Társ., Délmagyarországi 484.
- Történelmi Társaság 436.
- Történelmi Társulat, Szepesmegyei 50.
- Történeti Lapok* 239.
- Történeti Szemle* 59, 239, 491—492.
- Tóttössy Miklós, *A szocialista mozgalom tört. Magyarországon* 50.
- tragédia, görög 162, 167.
- Trefort Ágost 341, 376.
- Trithemius 60.
- Trombitás Gyula, *Vörösmarty drama-turgiája* 20, 39—41, 48, 49.
- Trostler József 19, 20; *«Az kopasz-ság dicsőretei»* 17, 48; *Dósa György a XVII. sz. német irodalmában* 223, 343; *Faludi Ferenc és a német galáns költészet* 268; *«Az igen hasznos... Receptum» német eredetije* 269; *Az Irene-monda német feldolgozásához* 422; *A «Fülemile» tárgy törté-*

- nete 486; *Drei Briefe des Grafen Mailäth* 60; *Karl M. Keribeny im Briefwechsel mit Deutschen Schriftstellern* 131; l. Turóczy Trostler J.
- Trócsányi Zoltán, *Felcsigázás* 204; *Bidpai és Lokman magyar fordítója* 255, 414; *Egy XVI. sz. beli nyomtatványtöredék* 415; *Symphonia Hungarorum* 474; *Ung. Kultureinflüsse auf das Rumänentum im XVI. u. XVII. Jahrh.* 60; *Wer galt im XVI. Jahrh. in Ungarn als Erfinder der Buchdruckerkunst?* 60.
- Tudományos Gyűjtemény 122, 291, 293, 302, 312.
- Turheim, Ulrich von, *Rennewart* 99.
- Turóczy krónikája 51.
- Turóczy József, *Simon bíró* 272.
- Turóczy-Trostler József, *Beziehungen zwischen deutschen u. ung. Literatur im XVIII. Jahrh.* 342.
- Túri Béla, *Szekfű pszichológiája* 417.
- Turul 273.
- T. V. Közmondások lexikona 490.
- Ugron Gábor 169.
- Új Élet* 208, 273.
- Ujfalvy Károly 59.
- Újházi 54.
- Új Idők* 130—131, 209, 273, 343, 423, 492.
- Ujlaki Ferenc 309.
- Ujlaki Péter 309.
- Újtatai l. Vataikai.
- Újvári Gyula, *A Comico Tragédia kora* 201.
- Ulászló, II. 131.
- Ulrich György, *Coleridge magyar tárgyú színművei* 319—322.
- Ungarische Rundschau* 20, 59—61, 131, 273—274.
- unitárius, hitviták 17; egyház hitelvei a XVI. sz.-ban 270, 426.
- Urambátyám 239.
- Uránia* 20, 21, 61—62, 131, 209, 221, 274, 433—434, 493—494.
- Uránia színház 284.
- Urbóczy András 310.
- Uzoni 38.
- Újabbkori Ismeretek Tára 9.
- Új Magyar Múzeum* 260.
- Új Magyar Szemle* 370.
- Új Nemzedék* 433, 492.
- Újváriak dicséreti* 53, 57.
- Újvári János 483.
- Üstökös 361.
- Vachott Sándor 20, 138, 180, 187, 209, 420, 504.
- Vachott Sándorné 209.
- Vadász Miklós, *A hetven éves Kiss József* 121.
- Vadnay Károly 10, 122, 180, 201.
- Vahot Imre 20, 51, 317, 504; levelei Kovács Pálhoz 184—185; *Magyar- és Erdélyország képekben* 317.
- Vajda János 138, 415, 437, 485; ismeretlen levelei 132, 344; levelei Kovács Pálhoz 185; *Kisértetek* 55; *Ebéd után* 180, 185; *Mérengek* 180, 185; *Hon ellenségeihez* 185.
- Vajda Péter 20, 138.
- Vajda Róza 415.
- Vajda Viktor, *Rousseau és Kölcsey* 479.
- Vajtcizky Emánuel 43.
- Vak Bottyán 57, 58.
- Valkai András, *Bánk bán* 501.
- Van Swieten 152.
- Varga Béla 141.
- Varga Elemér 488.
- Vargha Damján 133, 198, 211, 234, 270, 338; három értekezése a magy. kódex-irod. forrásairól 343; *A legrégebb magyar bűnjegyzék forrása* 337.
- Vargha Gyula 112, 223, 264, 273, 275, 470, 473.
- Varjas János 221.
- Varjú Elemér 203, 459.
- Varner, *Les moralistes* 485.
- Varnhagen von Ense 131.
- Vasady-kódex* 18.
- Vasálorca* 484.
- Vasárnapi Ujság* 10, 21, 58, 62, 132, 209, 239, 240, 274—275, 316, 344, 361, 434, 437.
- Vas Gereben, *Egy atispán* 206.
- Vas György, *Kossuth L. hírlapi cikkei* 59.
- Vass Dániel, *cegei* 24.
- Vatai, l. Vataikai.
- Vataikai János 16, 461.
- Vaterland* (győri) 185.
- Váczy János 108, 138, 211, 223, 253, 267, 291, 346, 484, 486; *Kazinczy F. eredeti művei* 19, 253; *Tompai M. életrajza* 116—117, 200, 209, 274, 338; *Kazinczy a szabadelvű és demokrata eszmék szolgálatá-*

- ban 145—161; *Kazinczy fordításai* 198; *Kazinczy 1790—1794-ig kiadott fordításai* 336—337; *Az 1790 utáni visszahatás és Kazinczy* 265, 266; *Adalékok Tompa Mihály élettrajzához* 268; *A magyar irod. tört.* 459.
- Váli Mari 45.
- Vály Ferenc 355.
- Vámbéry Ármin 62, 201, 343.
- Váradai Antal, *Katona József születés napjára* 45; *A pesti sajtó 1820-ban* 121—122.
- Váradai János, *A világ eredeti nyelvé-ről* 484.
- Várady Béla 491.
- Várdai Béla, *Mikszáth Kálmán* 318—319.
- Vári Emil, *A mesterkedőről* 221—222.
- Várkonyi Titusz, *Vajda (János) ismeretlen levelei* 344.
- Váró Gedeon, *Elbeszélések ige nélkül* 52; *Két régi Robinson-fordítás* 53.
- Váry Lajos 474.
- Váry Rezső 19.
- Vásárhelyi András éneke 460.
- Vásárhelyi daloskönyv 235, 468.
- Veigelsberg E. 49.
- Velezdi Mihály 328—329.
- Velics László, *Vázlatok a magyar jezsuiták multjából* 439, 489.
- Velikei Gergely 309.
- Verancsics, *Dictionarium* 54.
- Verbőczy István 174, 341; *bpesti szobra* 497; *Tripartitum* 491.
- Verdi, operái Magyarországon 274.
- Vereiniger Ofner-Pester Zeitung 121.
- Veres Endre 494.
- Veres Pálné élete és működése 328, 329.
- Vergilius 39, 77, 357.
- Verhaeren 73.
- Verlaine 73, 196, 478.
- Verő Leó 19, 73.
- Verseghy Ferenc 19, 127, 155, 163, 164, 166, 190, 338, 425, 486; *regényei* 164, 166; *Klárkához* 48; *Kolomposi Szarvas Gergely* 269, 273; *Lilla* 348.
- verses könyvek, l. énekes könyvek.
- Versényi György 63, 486.
- Veszedelemes szomszédság 181.
- Veszprémi-kódex 198.
- Végbéli vitéz éneke 394, 395.
- Végh János, *Rumy Károly György pataki tanársága* 431, 432.
- Vér András 203.
- Vértesi Arnold 219, 418, 470.
- Vértesy Jenő 21, 48, 138, 239, 346, 426, 475, 484, 486, 498; *A magy. romantikus dráma* 117—119, 231, 274, 338, 428; *Gorove László egy ismeretlen drámája* 268; *Odysseia-ford.* 287; *Ilias-ford.* 287—288, 480; *Madách írói hagyatéka* 294—305; *Szigligeti kéziratai a M. N. Múzeum könyvtárában* 488.
- vg 199.
- V. G., *Színházi szemle* 478.
- Viale Prela 84.
- Vida, *Ars Satyrica* 125.
- Vietorisz József 267.
- Vigny 58.
- Vigouroux 416.
- Vigyázó-jutalom 43.
- Viharos, *J. gai Adolf* 132.
- Vikár Béla 432, 457.
- Világ 132, 209, 216, 275, 333, 344, 434, 494.
- Vincze József 481.
- Virág Benedek 140, 269, 338, 425, 428.
- Virág Sára 312.
- Virginia-kódex 75.
- Visenot 343.
- Visio Philiberti 421.
- Visnovszky Rezső, *Széphistóriáink olasz-latin csoportja* 74.
- Viszota Gyula 61, 124, 223, 346; *Czakó «Leóna» c. drámája és a cenzura* 62; *Vörösmarty nagyjutalmi és drámai jelentései* 265; *Kölcsey F. ismeretlen akadémiai dolgozatai* 426, 484, 486; *Széchenyi Ferenc és Széchenyi István atyai intelmei* 489.
- Vitéz Imre 150.
- Vitéz János, *zempléni földbirtokos* 156.
- Vitkovics Mihály 269, 338.
- V. M. 44, 140, 351.
- Vogt, l. Koch-Vogt.
- Voigtländer 73.
- Voinits-jutalom 211—213, 265.
- Voinovich Géza 15, 21, 64, 139, 223, 346, 470; *Lévay József* 140; *Jelenítés az 1913. évi Voinits-jutalomról* 265; *Madách fiatalkori négy színművéről* 299; *Görgei Arthur mint író* 415—416; *Görgei és az irodalom* 420, 475; *Jánosi Gusztáv* 470.

- Volf György 308, 487; *Összegyűjtött munkái* 489.
 Voltaire 146, 148, 481.
 Voretzsch 282, 283.
 Vörösmarty-kör 422.
 Vörösmarty Mihály, 20, 38, 48, 49, 74, 79, 118, 138, 186, 187, 230, 265, 266, 272, 333, 344, 365, 370, 420, 489, 493; dramaturgiája 20, 39—41; ismeretlen epigrammja 125; két levele Kovács Pálhoz 184; *Szép Ilonka* 20, 60; *Szózat*, megzenésítése 20; *Csongor és Tünde* 40, 230, 430; *Keserű pohár* 180, 184; *Áldozat* 181; *Zalán futása* 204; *Marót bán* 230, 430; *A két szomszédvár* 234.
 Vrehlicky Jarosláv 43, 348.
 Vukovics Sebő 126.
Vulgata 272.
 V. V., *Új novellás könyvek* 477.
 W. A. 348—349.
 Währmann-díj 200, 423.
 Waldberg, Max v. 403.
 Wallis, A. S. C., *Az Ember tragédiája* 141.
 Walzel, O. F. 49.
 Wass Béla, gr. 255.
 Wass Dániel, gr. 255.
 Wass Miklós, gr. 255.
 Wass Sámuel, gr. 255, 414.
 Wathay Ferenc 208.
 Weber Arthur 41, 486, 500; *Shakespeare és Kisfaludy* S. 192; *Pyrker és Körner* 336; *B. Jósika Miklós* 476, 477; *Die Novelle von der treulosen Witwe in Ungarn* 60; *Der Tod des Dichters Zrinyi* 274, 334; *Th. Körner u. seine Beziehungen zu Ungarn* 274.
 Weber, *Bűvös vadász* 181.
 Weber, Veit, *Vak lantos* 336—337.
 Weiszbürg, Julius, *B. Joseph Eötvös* 127.
 Werbőczy I. Verbőczy.
 Werthes 191.
 Wertner Mór, *Adalékok Toldi Miklós életrajzához* 18, 119, 136, 280.
 Wesselényi Miklós báró, id. 47, 214, 333.
 Wesselényi Miklós báró, ifj. 366, 368, 369, 370, 371, 373, 374, 376, 377, 378, 381.
 Westermanns Monatshefte 344.
 Wichmann 433.
 Wieland 19, 149, 153, 160, 191, 331; *Diogenes* 336, 337.
Wiener Mode-Zeitung 184.
 Wienbeck 96.
 Wilde 196.
 Windischgrätz hg. 83.
 Wohlmuth Ernő, *B. Eötvös J. paedagogiai értékéről* 54.
 Wolfram von Eschenbach, *Willehalm* 99.
 Wolgemuth, Ernst 486.
 Wordsworth 319.
 Wöhler 408.
 Wurzbach, *Biogr. Lexikon* 40, 317.
 Xantus János 186.
 Xenophanes 256—257, 258, 409.
 Xenophon 465; *Anabasis* 465—466; *Oikonomikos* 465.
 —yn., I. Borbély István.
 Yolland Arthur 321.
 Zalár József 472, 497.
 Zambra, L., *Corriere d'Ungheria* 338, 487.
 Zay Anna 343.
 Zákány József 33.
 Zápolya János és Bebek Imre 222.
 Závodszy Levente 491.
 Z. B. 349.
Zeitschrift für Bücherfreunde 132.
Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 494.
 Zempléni Árpád, *Hermelin* 470.
Zemplén vármegye Történetéhez, Adalékok 197—198, 332, 402, 473.
 Zerffy 185.
 Zerkovitz Béla 415.
 Zichy Antal, *Széchenyi Naplójának* kiad. 265.
 Zichy Domonkos 499.
 Zichy Ferdinánd, gróf 131.
 Zichy Géza 223.
 Zigány Zoltán, *A magy. népkultúra tragikumai* 58—59.
 Zilahi László, *Kemény Zsigmond* 199.
 Zingreff-Weidner 486.
 Zlinszky Aladár 489.
 Zmeskál István 181.
 zofra 428.
 Zola 125, 196.
 Zolnai Béla 125, 488; *Szigligeti Struensee-jének forrásai* 21, 124; *Szigligeti «Szökött katonája»-nak külföldi elemei* 267—268,

- 335, 421, 479; *Német párhuzam Gyöngyösi Palinodiájához* 402—407.
- Zolnai Gyula 58, 129, 479, 498; *A kuruc költészet nyelvéhez* 53; *Fehérmegyei nyelvsajátságok* 454.
- Zoltán János 255.
- Zoltán József, *Telemek-ford.* 255; *Bidpai és Lokman-ford.* 414.
- Zoltvány Irén, *Czuczor Gergely leveleiből* 81—93; *Czuczor-élet-rajza* 91, 119.
- Zosimos 335.
- Zoványi Jenő, *Károlyi Péternek egy állítólagos műve* 207; *Ki volt a Pastor ... c. könyv igazi szerzője* 430; *Még egy adat Melius Péter irod. munkásságához* 488; *A magyar protestantizmus történetének jelenlegi állása* 491.
- Zrinyi Miklós, gróf (hős) 329.
- Zrinyi Miklós, gróf (költő) 2, 50, 60, 204, 272, 341, 400, 416; adatok életéhez 18; halála 274, 334; születésének 300 éves évfordulója 416; *Zrinyiász* 39, magyarázatához 18, neve 106, 211, 252—253.
- Zrinyi Miklós haláláról* 400.
- Zrinyi-vers 253.
- Zsigmond Ferenc 19; *Scott és Jósika* 21; *Jókai mesemondása* 353—365.
- Zsigmond, király 274.
- Zsilinszky Mihály 350.
- Zsoldos Ignác 180.
- Zsolt, *Esti levél* (Szekfü-ügy) 342—343.
- zsoltár, fordítás 124—125, 272.
- Zsombori Klára 292.
- Zsombori László 290—293; művei 292.
- Zsutai János 499.
- Z. Sz. J. 24.
- Zuboly, *Bontják a Nemzeti Színházat* 62; *A hatvan éves Vasárnapi Újság* 209; *A száz éves Szigligeti* 273; *Feljegyzések b. Kemény Zs.-ról* 433, 492; *Szigligeti Ede* 492; *A vajda* 492.

E név- és tárgymutatót Császár Ernő és Sipőtz Pál készítették.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS

az 1915 aug. hó 1-től 1915 okt. hó 1-ig befizetett díjakról:

Alapító tagsági díjban befolyt: Battlay Gejza 200 K. Összesen 200 K.

Tagsági díjban befolyt: Szentpétery I. (1915: 3 K), Vértesy I. (1915: 3 K), Baranyay Z. (1914: 2 K), Oberle K. (1915: 3 K), Alszegehy Zs. (1915: 3 K), Kovács E. (1915: 3 K), Vincze L. (1915: 10 K), Lékó B. (1915: 10 K), Nagy A. (1914: 10 K), R. Vozáry Gy. (1915: 44 K), B. Józsa Gy. (1914—15: 20 K), G. Szabó Gy. (1915: 10 K), Steuer J. (1915: 10 K), Voinovich G. (1912—15: 40 K), Baranyay Z. (1914: 4 K). Összesen: 135 K 44 f. — **Előfizetési díjban** befolyt: Kőszegi Domokos Nővérek int. ig. (1914: 10 K), Kézdivásárhelyi rk. fgm. ig. (1915: 15 K), Szolnoki áll. főgimn. ig. (1915: 675 K), Stark Ferenc (1914—15: 30 K), Kecskeméti rk. főgimn. ig. (1915: 10 K), Alsókubini felső keresk. isk. ig. (1914—15: 15 K). Összesen 86 K 75 f. — **Államsegély** 1914—15 évre 2000 K. Összesen 2000 K. — **Mindösszesen befolyt: 2422 K 19 f.**

Felkérem a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjaikkal még hátralékban vannak, hogy a hátralékot mielőbb címemre juttatni szíveskedjenek. Alapszabályaink 7. §-a értelmében a tagdíj az év első negyedében fizetendő be.

Dr. Ágner Lajos,

a M. Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa,
Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz. II. em. 7. a.

Tisztelettel kérjük mindazokat, kik érdeklődnek tudományszakunk iránt, hogy szíveskedjenek belépni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak sorába. A tagsági díj egész évre 10 korona. A belépési nyilatkozat egy levelezőlapon is megküldhető dr. Kéki Lajos jegyzőnek. (Budapest, VIII. ker., Mátyás-tér 16 sz. II. 4.)

Társaságunk eddigi tagjait különösen is kérjük új tagok és előfizetők ajánlására. Tagjaink és előfizetőink számának gyarapodásával Társaságunk működési körét és folyóiratunk terjedelmét is megnöveljük.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TISZTIKARA ÉS VÁLASZTMÁNYA.

Elnök : Beöthy Zsolt.

Alelnökök : Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén.

Titkár : Horváth János. *Jegyző* : Kéki Lajos.

Szerkesztő : Pintér Jenő. *Pénztáros* : Ágner Lajos.

Tiszteleti tagok : Szilády Áron, † id. Szinnyi József.

Választmányi tagok :

Alexander Bernát	Ferenczy József	Kelemen Béla	Sebestyén Gyula
Alszegehy Zsolt	Ferenczi Zoltán	Király György	Szily Kálmán
Angyal Dávid	Gagyhy Dénes	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Babits Mihály	Gálos Rezső	Kőrös Endre	Szinnyi Ferenc
Badics Ferenc	Gárdonyi Géza	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bajza József	Gragger Róbert	Kürti Menyhért	Toncs Gusztáv
Baksay Sándor †	Greksa Kázmér	Lehr Albert	Tordai Ányos
Palassa József	Gulyás István	Lengyel Miklós	Vadász Norbert
Baros Gyula	Gulyás Pál	Loósz István	Vargha Damján
Bayer József	Gyöngyösy László	Madarász Flóris	Varju Elemér
Bánóczi József	Gyulai Ágost	Miklós Elemér	Váczy János
Békefi Remig	Hajnóczi Iván	Miklós Ferenc	Várdai Béla
Binder Jenő	Harsányi István	Nagy József	Vende Ernő
Bleyer Jakab	Hegedűs István	Német Károly	Veress Samu
Borbély István	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Versényi György
Császár Elemér	Imre Lajos	Pap Károly	Vértessy Jenő
Császár Ernő	Imre Sándor	Papp Ferenc	Viszota Gyula
Csűrös Ferenc	Jakab Ödön	Paulovits István	Voinovich Géza
Czapáry László	Jánosi Béla	Perényi József	Wallentinyi Samu
Czeizel János	Kapossy Lucian	Radó Antal	Weber Arthur
Elek Oszkár	Kardos Albert	Riedl Frigyes	Werner Adolf
Endrődi Sándor	Karl Lajos	Schöpflein Aladár	Zlinszky Aladár
Erdélyi Pál			Zolnai Béla